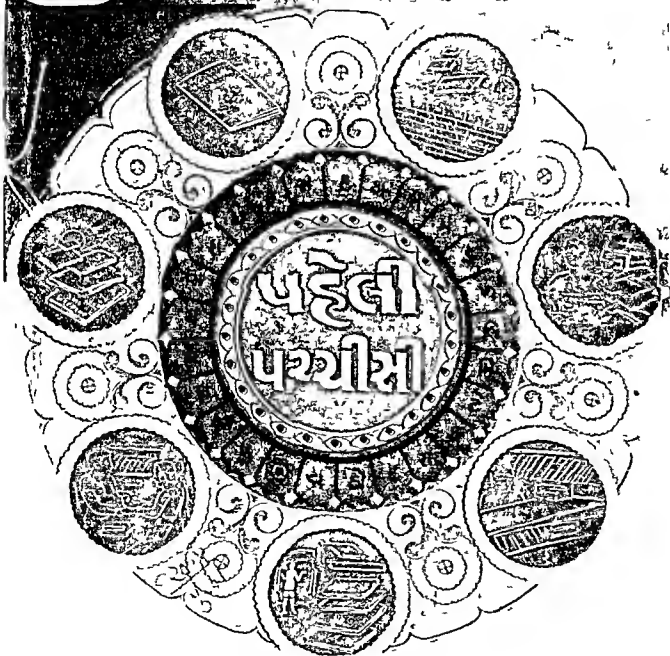

पुस्तकालय

“ પુસ્તકાલય ” સ. સ., મંડળ ત્રિ. નો

રજતમહોત્સવ ખાસ અંક

અનુક્રમણિકા

વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ
પન્થીકમા સોપાનને અંતે	મ પાંડીય	૨૬૪
રજતપર્વ પ્રમ ગે મંડળને શુભાશીર્વાદો		૨૬૯
ત્રેપચ્છે છે તરતચિતક	શ્રી સુનીનાથ પુ શાહ	૨૭૮
પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ વિ	શ્રી વાઘજીભાઈ ના અમીન	૨૭૬
પહેલી પચ્ચેસી	શ્રી વલ્લભભાઈ મૂ પટેલ	૨૮૩
વ ગ ની આમ પુસ્તકાલયપટ્ટનિ	શ્રી ઉમેશભાઈ મો પટેલ	૨૮૭
હવે પડી શું ?	શ્રી આપાજી અમીન	૨૯૧
અભિનૂદન અને આશા	શ્રી પ્રતાપરાય ગિ મહેતા	૨૯૩
પ્રથમ પ્રમ ગ	શ્રી ચેતુભાઈ શ પટેલ	૨૯૫
વગાતો પુસ્તકો વ મો (કાવ્ય)	” ”	૨૯૬
મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય	શ્રી ગમણિકલાથ મ ત્રિવેદી	૨૯૭
શુભમુગા	શ્રી રામભાઈ શ પટેલ	૩૦૦
મધુર અને મધપુડા	શ્રી નરલાલ મો દસર	૩૦૨
કેટલાંક મંગમગ્ગો	શ્રી શકરભાઈ મો પટેલ	૩૦૩
દિદમગની એક પ્રાણવાન મંરયા બને	શ્રી નિળ્લુરમાદ પ્ર પડયા	૩૦૪
વાચન લયો ઊભા કરો	માનનીય શ્રી બાળાસાહેબ ખેર	૩૦૬
એક અદ્યય મરયા	શ્રી વિનાયક ગ પડયા	૩૦૭
પુ સ સ મંડળ અને પુ પ્રવૃત્તિ	શ્રી નરવરલાલ લ પડયા	૩૦૮
ચલકાર અને મંરકરતુ ધામ	શ્રી હરિવગ્ભાઈ ના પટેલ	૩૦૯
પુસ્તકલયોનો વિકાસ	દિ. બ શ્રી કૃષ્ણલાલ મો ઝવેરી	૩૧૧
પુસ્તકાલય, મંદિર, બગીચો અને મેદાન	શ્રી. ધૃમકેતુ	૩૧૨
સ્વાનંત્યર્મા શિક્ષણ	શ્રી ગમણનાથ વ દેસાઈ	૩૧૮
આખલા કાર્યની ગુજબાલુ	શ્રી પુરુષોત્તમ જ શાહ	૩૧૭

(અનુપધાન માટે લુઓ કવગ પેન ત્રીલુ)

આ અંકના અ પાદકો

શ્રી શકરભાઈ મો. પટેલ
શ્રી ઉમેશભાઈ મો. પટેલ

શ્રી વાઘજીભાઈ ના અમીન
શ્રી. મણિલાલ પ્ર વ્યામ

વડોદરાના મહાત્મમાત્ય

માનનીય ડૉ. જીવરાજ મહેતા

(એએમીના સુમેન્દાદર્શક સદસી પાછળના પૃષ્ઠમા વાચો)

[પટ્ટાક " શ્રીસલાહવિનય " ના સીગ્નચથી]

પુ સ સ મ ડળ લિ ના સ્થાપક
સ્વ. શ્રી. મોતીલાલ ન. અમીન
(“ મંથાલય-રઘમ-પિતામહ ”)

પુસ્તક ૨૨ અ

ત્રિભુઆરી-માર્ચ-૧૯૪૯

અંક ૭-૮

પરચીસમા સોપાનને અંતે

—સુપાદકીય

હરકોઈ સસ્થાને માટે ૨૫ વર્ષની મજલ પાર કરી, નવીન પ્રયાણ માટે વિશેષ ઉત્સાહિત થવું એ એક ગૌરવ અને હર્ષનો વિષય હોય, એ સ્વાભાવિક છે.

પુસ્તકાલય મ મ મ ડળ લિ માટે એવો જ આ એક પ્રસંગ છે.

નાના મરખા બીજમાથી એક નાના નાણક છોડવારૂપે ઉછરી પાછળથી એક સુદૃઢ વૃક્ષ બની ફૂલવું, ફાલવું અને ફળપ્રદ બનવું, એ કંઈ નાનીસૂની વાત નથી અનેક મુશ્કેલીઓ, તડમા-છાયડાઓ અને વિટબણાઓ ભરજીવાની પામતાં પહેલાં સૌ કોઈને વટાવવી પડે છે.

બાળકનો ઉછેર સારો હોય, નિયમિત આહારવિહાર એને મળ્યો હોય, પોષણ અને ઉછેર માટે સતત કાળજી અને ચિંતન તેની પાછળ કામ કરતા રહ્યા હોય તો એ નાના બાળકને મોટું થવામાં, જીવાનીના ઉબરે આવી ઊભવામાં એને કંઈ અડચણોનો સામનો કરવો પડતો નથી તેવા જ ઉછેર અને લાલનપાલન પુસ્તકાલય મ ડળને પણ પ્રાપ્ત થયાં હોવાથી તે સ્વાસ્થ્ય અને તદુરસ્તીપૂર્વક આજે જીવાનીના ઉબરે આવી ઊભું છે.

સ્વ કે શ્રીમત સયાજીરાવ મહારાજાજી, આ અંકમાં અન્યત્ર એક લેખકે જણાવ્યું છે તેમ, ગુપ્ત ગંગાને પાતાળમાથી લઈ આવી ભારત ભૂમિના એક પ્રદેશને પુરુષવ તો બનાવી, ભારતભરમાં એની સ્રોતસ્વિતીઓ વહેતી થાય તેવો પ્રયત્ન કરેલો તેના પરિણામરૂપે વડોદરા રાજ્યના પ્રદેશમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ જન્મી, વિકાસ પામી,

ભારતના અન્ય ભાગોમાં પ્રસરી અને આજે પૂરખહારથી ફાલવાફૂલવા લાગી છે, એમ કહીએ તો તે જરાય અતિશયોક્તિ તરીકે નહિ લેખાય.

એ પ્રવૃત્તિના વિકાસમાં, તેઓએ અનેક યોજનાઓ વિચારી, સારા ખર્ચાલા અને સમાજસેવાની લાવનાવાળા માણસોનો સાથ લીધો, તેમાંના એક અને અગ્રગણ્ય તે સ્વ. શ્રી મોતીલાલ અમીન.

સ્વ. શ્રી. મોતીલાલ અમીને કે શ્રીમંત સયાજીરાવની એ યોજનાને મૂર્ત રૂપ આપવામાં ખૂબ પૂર્વક કામ કર્યું. જેમ શ્રીમંત સયાજીરાવને સ્વ. મોતીલાલનો સહકાર સોપડ્યો, તેમ સ્વ. શ્રી મોતીલાલને તેમણે આ પ્રવૃત્તિના વિકાસ માટે યોજેલા વિવિધ કાર્યકારી મંડળોનો સહકાર પ્રાપ્ત થયો.

એકલે હાથે કામ થઈ શકતું નથી, અને ઝાઝા હાથ રળિયામણા, તદ્દતુસાર, એમણે આ પ્રવૃત્તિમાં કાર્ય કરવા માટે ઊભા કરેલ વિવિધ મંડળોના સ્વયંસેવાની લાવનાથી પ્રેરાયેલા કાર્યકરોનો સહકાર પણ તેમને પ્રાપ્ત થયો, અને વહુ તન્તવો ચલચન્ત-નજન્યાયે એમણે સાધ્ય કરવા ધારેલું કામ સિદ્ધિને વધું

એમના વિવિધ સહકાર્યકર મંડળોમાંનું એક અને અગ્રણી મંડળ તે આ પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ

૨૫ વર્ષ પૂર્વે એક ધન્ય ઘડીએ સ્વ. મોતીલાલ અમીનને પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી થઈ પડે તેનું મંડળ હોય તો એ સંસ્થાઓનું કામકાજ સુવ્યવસ્થિત, એકધારુ અને પ્રમાણિકતાપૂર્વક ચાલે, એમ લાગવાથી, તેમણે સહકારી ધોરણે થોડાક વ્યક્તિસભાસહોના સહકારથી આ મંડળની સ્થાપના કરી.

એક નાનું સરખું કાર્યાલય, એક જ કાર્યકર્તા અને થોડા ખર્ચે વધુ કામ કરવાની ધગશ, એટલાથી ૨૫ વર્ષ પૂર્વે વધાયેલું ખીજ આજે એક વિશાળ વૃક્ષરૂપે ઊભું છે

મંડળે પુસ્તકાલય ખાતાનો સહકાર, સહકારી ધોરણે તેનું કાર્ય સચાલન અને વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ મરખા પુસ્તકાલયપ્રચારક મંડળનો સાથ એ દ્વારા સારી એવી પ્રગતિ સાધી છે

અને એ બધાની પાછળ એક આત્મા સતત ચિંતન કરતો રહેતો હતો. રાત-દિવસ એની કાર્યપ્રણાલી પાછળ એની ઝખના હતી એનો આર્થિક વિકાસ, એની સેવાભાવનામાં ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ અને પ્રમાણિકપણે સંસ્થાઓની સેવા આ મંડળ દ્વારા કેમ કરી શકાય તેનું સતત ચિંતન આ વિભૂતિમાન પુરુષને રહેતું બેચારે પણ

જુઓ ત્યારે તેઓ એને લગતી વિવિધ યોજનાઓ [મેત્રોમાં-કાર્યકારો વચ્ચે-વિચારતા જ હોય, અને એ સતત ચિંતનશીલતાના પરિણામે, આ સંસ્થા આજે દેહ-સ્નાયુબદ્ધ બનીને ઊભી છે

આ અકમા અપાયેલા પ્રાસંગિક લેખો એતા વાચકને સહજે થઈ આવશે કે, પુ સ સ મંડળના રજતમહોત્સવ પ્રસંગે એની પ્રશસ્તિની સાથે સાથે સ્વ મોતીલાલ અમીનની પણ એટલી જ પ્રશસ્તિ પથરાયેલી પડી છે. અને તેનું કારણ પણ એટલું જ છે કે, મહુળ અને સ્વ મોતીલાલ બન્ને એતપ્રાત હતા.

પૂ ગાંધીજી કહેતા કે, માણસ કે સંસ્થા પ્રમાણિકપણે વાજબી મળતર મેળવીને ધ ધો કરે તો તેને નુકસાન નથી જતું, ઊલટ, તેની આટ બધાય છે, તેની પ્રમાણિકતા માટે માનભાવ પેદા થાય છે અને તેના આદર્શ દષ્ટાંતરૂપે તેઓ નવજીવન કાર્યાલયને બતાવતા. આ સંસ્થાએ ઓછા મળતરથી બહોળો વ્યવભાય વિસ્તારીને પ્રમાણિકતા સાચવી પોતાના આટ અને આબરૂ સંપાદન કર્યા છે. પુસ્તકાલય સ સ મંડળ માટે પણ એવું જ કહી શકાય

પુસ્તકાલયોની મેવાભાવનાથી ઉદ્ભવેલી આ સંસ્થાએ ગમે તેવો બહોળો વેપાર કરી માતબર બનવા પ્રયત્ન નથી કર્યો, તેમજ ભારે નફા મેળવવા પણ પ્રયત્ન નથી કર્યો, પરંતુ કરકસરપૂર્વકના વહીવટ વડે, માત્ર નિયત મળતર મેળવીને તેણે પોતાનો વ્યવહાર ચલાવ્યો છે પુસ્તકવિક્રેતાઓ, ધત્રકારો અને ઇતર વ્યવસાયજી ધુઓ પાસેથી વધુમા વધુ મળતર મેળવી, પોતાના અર્થ માટે નિયત થયેલી રકમ જ રાખી, બાકીની બધી જ રકમ તેણે પોતાની ખરીદદાર સંસ્થાઓને આપી દેવાની નીતિ અખત્યાર કરી છે પુસ્તકવિક્રેતાઓ પાસેથી ૩૩ કે ૫૦ ટકા વળતર મેળવવામા આવે, છતાં પોતા પૂરતા ૧૦ ટકા રાખી બાકીની સઘળી રકમ પોતાની ખરીદદાર સંસ્થાઓને અર્પણ કરવાની નીતિથી આ મંડળ અનેક સંસ્થાઓમા આદરપાત્ર સ્થાન પ્રાપ્ત કરી શક્યુ છે તેની પ્રમાણિકતા અને પ્રતિષ્ઠા માટે આજે પુસ્તકવિક્રેતા જગત તેના પ્રત્યે માનની નજરે જુએ છે પોતાનાં ખીલના નાણા, બજે કોઈ સદ્દરમા સદ્દર બેન્કમાં જમા પડ્યા હોય તેવી લાગણી તેઓ મંડળ ખાતે તેવું જ આ પોતાની જમા રકમો સળધી અનુભવે છે

વળી મંડળનાં પુસ્તકાલયસભ્યો પણ તેવી જ લાગણી મંડળ પ્રત્યે રાખે છે, કારણ, તેમના કાયમ ફંડના નાણા તેઓને અન્ય કોઈ પણ સ્થળ કરતા અહીં વિશેષ સુરક્ષિત માલૂમ પડ્યા છે, અહીં કોઈ હયગયને સહેજ પણ સ્થાન નથી,

આ ઉપરાંત, પુસ્તકાલયોને એક વધુ કારે નિરાત આ મંડળના અસ્તિત્વથી અનુભવવા મળે છે. પુસ્તકાલયોના સંચાલકોને પૂરી ખાતરી હોય છે કે, મંડળમાથી પોતે માગેલા પુસ્તકો ગમે ત્યાંથી મેળવી તેમને પૂરા પાડવામાં આવશે, તેમ જ ભ્રમભરપણાને લીધે કદાચ કોઈ અશિષ્ટ વા અનિષ્ટ સાહિત્યની માગણી મુકાઈ હશે તો તેને અહીં અટકાવાશે અને પોતાને નિર્ભય શિષ્ટ સાહિત્ય જ મળશે વળી પુસ્તકાલય માટે ઉપયોગી અને જરૂરી ઉપકરણો, શોધવા પણ પોતાને હુકાને હુકાને ફરવા નહિ જવું પડે, પરંતુ મંડળ તે બધું જ વાજળી કિંમતે પોતાને મેળવી આપશે, એવી ખાતરી મંડળના અસ્તિત્વના દિવસથી આજ પર્વત તે સૌ અનુભવી રહ્યા છે.

પુસ્તકાલયો માટે જોઈતા વર્તમાનપત્રો વાસ્તે પત્રકારોનો સંપર્ક સાધવાની પણ જરૂર તેમને રહી નથી એમણે તો માત્ર પોતાને જોઈતા પત્રો-માસિકોની યાદી તૈયાર કરી ખાતામા મજૂર કરાવી લેવાની જ હોય છે પોતે મેળવેલી લોકમદદ એમણે પુસ્તકાલય મંડળમાં મોકલી દેવાની, પછીનું બધું કામ આપોઆપ થઈ જાય છે એને કોઈપણ જાતની તકલીફ કે તસ્દી લીધા વિના મજૂર થયેલા પત્રો માસિકો વખતસર આવતા થઈ જાય છે ઉપરાંત, કેટલાક વર્તમાનપત્રો પાસેથી મંડળ જે ખાસ ઘટાડેલા ફરો મેળવે છે તેનો લાભ પણ તેમને મળે છે.

આ બધું તો ઠીક, પણ પુસ્તકાલયને જોઈતો લાકડીસામાન-જેવો કે, કળાટો, પુરશીઓ, ટેબલો તેમ જ અન્ય ઉપકરણોની જરૂરિયાત મંડળ દ્વારા જ તેમને પૂરી પાડવામાં આવે છે.

આ બધા લાભો પુસ્તકાલયસરચાઓ આ મંડળ દ્વારા પ્રાપ્ત કરે છે, અને તેમા પણ વિશેષતા તો એ છે કે, મંડળ માત્ર પોતાના ખર્ચ પૂરતું જ વેતન લઈને પોતાને જે કંઈ વિશેષ પ્રાપ્તિ શાય છે તે એ સરચાઓને અર્પણ કરી દે છે.

મંડળ પોતાના પુસ્તકાલયો માટે ઉપયોગી દોરવણી આપવા અને પુસ્તકાલય ખાતાના વખતોવખતના સૂચનો પુસ્તકાલયોને પહોંચાડવા પોતાનું એક સુખપત્ર પણ પ્રકટ કરે છે અને તે આ “ પુસ્તકાલય ” માસિક પોતે જ.

એના ગ્રાહકો-વાચકો એનાથી સુપરિચિત છે, એટલે એના કામની તુલના વાચકો પર જ છોડી દઈએ છીએ.

આ છે મંડળની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ, એ પ્રવૃત્તિઓ એણે પ્રમાણિકતાપૂર્વક, ઓછા મળતરથી, છતાં જરાય ખોટ ખાધા વિના, ભિલટ, સાડુ એવું લડોળ લેણુ કરીને ચલાવી પોતાની પ્રતિષ્ઠાને ઉચ્ચગામી બનાવી છે, અને પૂ ગાધીજીએ કહ્યું

છે તેમ, જેમ નવજીવન સંસ્થાએ વગર ખોટે સારો સદ્વરતા પ્રાપ્ત કરી છે, તેમ આ મંડળે પણ પ્રમાણિકતા સાચી ઓછા મગતરે પુસ્તકાલયોની વધુ સેવા બજાવી છે.

રજતજયતી જેવો પ્રસંગ સૌ કોઈને હર્ષનો અને ગૌરવનો વિષય બની રહે છે સ્વાભાવિક છે. અમારે માટે પણ જીવનમા કવચિત્ આવેનો આ પ્રસંગ હર્ષ અને ગૌરવનો વિષય છે.

આજે દાનનો પ્રવાહ આજના યુગને અનુરૂપ વિદ્યાદાન તરફ વળ્યો છે; અને એ દાનની વ્યવસ્થા કરનારા અદ્વપસ ખ્ય છે. એ અદ્વપસ ખ્યામા મંડળનું સ્થાન વિશિષ્ટ છે પુસ્તકાલયોને મદદરૂપ થવા દાતાઓ જે રકમો આપે છે તે મંડળને ન્યાસ તરીકે સોપાય છે, અને મંડળ તેનો ચોગ્ય વહીવટ કરી જે તે પુસ્તકાલયોને તેની રકમ પહોંચાડે છે વા તેનો અન્ય શરતો પ્રમાણે તેનો અમલ બજાવે છે.

આજે જ્યારે વડોદરાનું મુબઈ પ્રાંત સાથે વિદ્વીનીકરણ થાય છે ત્યારે, સરકાર હસ્તકના વિદ્યાપ્રચાર કે પુસ્તકપ્રચાર-પ્રકાશનને લગતા જે ન્યાસો હોય તે, જનતાના લાભાર્થે મંડળને સોપાયે તો તે વધુ દીપી નીકળશે સરકારી પદ્ધતિએ કરાતા વહીવટની દૃષ્ટિએ આવી બહાર સદ્વર સંસ્થાને એ ન્યાસો સોપાય તો તે વધુ કાર્યશીલ અને પ્રગતિગામી બનશે તેમા પણ સયાજી સાહિત્યમાળા અને બાલજ્ઞાનમાળા જેવા ટ્રસ્ટો જે આ મંડળને સોપવામા આવે તો તેના કાર્યદક્ષ કાર્યકર્તાઓ તેને જનતાના અતરભાગ સુધી પહોંચાડવા કટિબદ્ધ થશે.

આ પ્રસંગે, અમારી પરમનિયતા પરમાત્મા પ્રત્યે નમ્ર અભ્યર્થના છે કે, છેલ્લા ૨૫ વર્ષમા તેણે પુસ્તકાલયોની સેવા કરવાની જે તક તેને પ્રાપ્ત કરાવી છે તેથી પણ વધુ તકો તે મંડળને આપે, એનો કાર્યવિસ્તાર આજે વડોદરા રાજ્ય અને ગુજરાત સૌરાષ્ટ્ર પૂરનો રહ્યો છે તે ભારતભરમા વિસ્તારી તેને અજોડ સંસ્થા બનાવે.

અમારું આ લાલિતુ સ્વપ્ન તે પરમનિયતા સફળ બનાવે એ જ મહેત્ત્વાર્થ પૂર્વક જયગિરા ગુજરી જય હિન્દ

પત્રકારોની વાચકો પ્રત્યેની જવાબદારી

‘પત્રકારોને શિરે અખબારોના વાચકોની એમ કરવાની પણ મહાન ફજ્જ હોય છે તેમણે ખોતાના કાર્યમા એટલું બાળ ગણવું જોઈએ કે કોઈ પણ દિસાએ ને જોખમે સત્ય જોખમાવું ન જોઈએ ટીકા કરવાને તમે સ્વતંત્ર છો, પણ હકીકતો તો સદાય શુદ્ધ અને નિર્ભેળ રહેવી જોઈએ’

રજત પર્વ પ્રસંગે મંડળ પર ઊતરેલા

લોકશિક્ષણ માટે બહુ જરૂરી

મુબઈ, તા ૧૮-૧-૪૯

“આપના મંડળનું કાર્ય લોકશિક્ષણ માટે બહુ જરૂરી છે અને તેને હું સફળતા
પ્રરૂપું છું”

*
**

ગ. વા. મોરલ કર

હિંદી પાર્લામેન્ટના પ્રમુખ

૨૬, રીજ રોડ, મલબાર હીલ

મુબઈ, તા ૮-૧-૪૯

“પ્રિય ભાઈ અમીન,

તમારો પત્ર મળ્યો

* * મહોત્સવને પ્રભંગે મારી શુભેચ્છાઓ સ્વીકારશે”

*
**

કે મુનશી

(કનૈયાલાલ મા મુનશી)

26, Ridge Road, Bombay 6

January 8, 1949

Dear Mr Amin,

I am glad to know that your Pustakalaya Mandal is finishing its
25th year, and you are celebrating the Silver Jubilee

I wish the function every success

*
**

Yours Sincerely,

Lilavati Munshi

ગરવી ગુજરાત માટે ગૌરવ

“પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ ૨૫ વર્ષ પૂરા કરે છે એ ગરવી ગૂજરાતને માટે
એક ગૌરવનો વિષય છે આપની આ સર્યા વધુ ને વધુ પ્રગતિ કરે અને સમગ્ર મહાગૂજ-
રાતની વધુ ને વધુ સેવા કરે.” * —શામળદાસ ગાધી

આઝાદ પ્રજાનું પુસ્તકાલય

“છેલ્લા પચ્ચીસ વર્ષનું સાહિત્ય એટલે ગાંધીયુગનું સાહિત્ય જે પુસ્તકોમાંથી પ્રગળે
પ્રેરણા મળે, પોતાની ઉન્નતિ સાધવાનું બળ મળે તે સાચાં પુસ્તકો છે

“આજે તો પુસ્તકો પ્રગળે પ્રેરણા મળે એ માટે નથી લખાતા, પણ કેવળ ધધા અર્થે
માટે ભાગે લખવામાં આવે છે તેમાં મૌલિકતા હોતી નથી, પણ એકું લખાણ હોય છે
અનુભવજ્ઞાન બહુ ઓછું હોય છે.

“હવે એવું સાહિત્ય નહિ ચાને આઝાદ પ્રજાનું પુસ્તકાલય, આઝાદીની પ્રેરણા પીધેલું
જોઈશે એવું સાહિત્ય બહાર પાડવાનો તમે પ્રયત્ન કર્યો છે અને કરશો ગૂજરાતી સાહિત્ય
નૂતન ગૂજરાતના ધડતરમાં ફાળો આપે એ માટે એવા પુસ્તકોની પર્મદગી કરીને પ્રસિદ્ધ
કરવાની પુસ્તકાલયમાંથી પ્રેરણા મળે એવી મારી આશા છે”

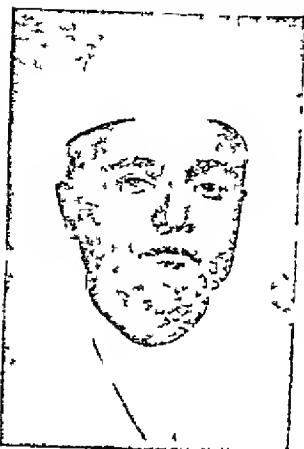
રવિશ કર વ્યાપ્ત

(રવિશ કર મહારાજ)

વિવિધ વ્યક્તિઓના શુભાશીર્વાદો

આશીર્વાદ વર્ષાવો

“ખરેખર, પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ સિ ને રજતમહોત્સવ જેવું પવન ઉઠ્યું-

વવાનું ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું હોય તો તેના યશ સર્વાંશે સ્વર્ગસ્થ શ્રી મોતીભાઈ નરસિંહભાઈ અમીનની કુનેદભરેલી વ્યવસ્થાશક્તિને આભારી છે તેઓની નજરે કોઈપણ લોકોપયોગી સંસ્થાને સદા જીવંત રાખવી હોય તો તેમાં આર્થિક દિરસો-અને તેની સાથે તેવી મંસ્થાઓ-અલાવવાની જવાબદારી-મોટા ભાગે જનતાની પોતાની હોવી જોઈએ

“એ સિદ્ધાંત અનુસાર તેઓએ જે કોઈ પ્રવૃત્તિ ઉપાડી હતી તે તમામ તરફ આપણે નજર કરીશું તો જાણીશું કે, ભલે સરકાર તરફથી તેવી સંસ્થાઓને આર્થિક સહાય મળેલી, પણ લોકોનો તેમાં સર્વ પ્રકારનો પૂરો હિસ્સો હતો

“આ સંસ્થા પણ તેનું એક પ્રતીક છે વડોદરા રાજ્યના તમામ પુસ્તકલયો એકસગળી ગીતે ચાલે તે માટે તેના કાર્યકર્તાઓને બજેટ વર્ગે કાર્ય કરવા માટે તાલિમ આપવાની વ્યવસ્થા-તેના ફંડમાં સચવાઈ રહે, તેના ઉત્પન્નનો વ્યવસ્થિત ઉપયોગ થાય, તેમ જ તેને સરળતાથી પુસ્તકો અને વતમાન પત્રોમેળવવાની વ્યવસ્થામાં ફાયદો થાય-એકધારુ કામ ચાલે અને પ્રવૃત્તિ ખીને-એ રીતે કામ કરે છે

“આજે એજ કાર્યક્ષેત્રને લીધે આજનો પ્રસંગ ઉજવીએ છીએ

“હવે વડોદરા રાજ્ય મુખ્ય ઇલાકામાં ભળી જવું હોવાથી આપણું આ કામ સમસ્ત ગુજરાતનું થાય છે અને આપણને પૂરી શ્રદ્ધા છે કે, એ મહાપુરુષે આપણને જે માર્ગ બતાવ્યો છે તે માર્ગે ચાલીને સમસ્ત ગુજરાતનું કામ ઉપાડી શકીશું

“આ પ્રસંગે આ સંસ્થાના પિતા શ્રી મોતીભાઈ નરસિંહભાઈ અમીનને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પણ કરી પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થુ છું કે, આ સંસ્થા પર તેના આશીર્વાદ વર્ષાવો”

*

**

—શ્રી મગનભાઈ શ પટેલ
(મહેસુલી પ્રધાન-વડોદરા રાજ્ય)

હિંદભરમાં એકજ સર્યા

વડાદગ રાજ્યમાં પુસ્તકાલયોની યોજનાનો વિકાસ થતાની સાથે જ પુસ્તકાલયો માટે

પુસ્તકો, કબાટો, પેટીઓ વગેરે સાધનો પૂરાં પાડવાની, વર્ષોવર્ષના પુસ્તકાલયોના બજેટ માટેની નાણાની અનામતોને નકાકારક અને સુરક્ષિત રીતે રોકવાની અને વખતોવખત વર્તમાનપત્રો વગેરેના લવાજમો મુદત અદર ભરવાની મુશ્કેલીઓ રાજ્યમાં સર્વ સ્થળે અનુભવાવા લાગી એ મુશ્કેલીઓના સૌથી સરળ અને સગીન ઉપાય તરીકે જ મર્યાઓના કુદરતી વિકાસક્રમને અનુરૂપ અને એ રીતે જ શ્રી પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળી લિ ની સ્થાપના થઇ છે

શ્રી. છગનભાઈ ડી પટેલ

આવા ઉદ્દેશો અને પદ્ધતિ પ્રમાણે સહકાર્યના સિદ્ધાંતો

સહકારી અધિકારી

મુજબ સ્થાપન થઇ કામ કરતી સર્યા હિંદભરમાં આ

એક જ છે. એની સ્થાપનાને હવે પચીસ વર્ષ પૂર્ણ થાય છે આ વર્ષના ગાળામાં આ સર્યાએ ધારાધોરણોની મર્યાદામાં રહીને રાજ્યના પુસ્તકાલયોની અદ્વિતીય સેવા કરી છે આ મમયમાં સર્યાને અનેક મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડ્યો છે. કેટલીક આકરી કસોટીઓમાંથી પણ સર્યાને પસાર થવું પડ્યું છે, એવી કેટલીક મુશ્કેલીઓ વિષે મને અગત માહિતી પણ છે એ બધું વિચારતા સર્યાએ હાલ સુધીમાં સાધેલી પ્રગતિ, નાણાકીય સદ્ગતિ, અનેક હિસાબપદ્ધતિની રચના અને નિયમિત પદ્ધતિસરનો વહેવાર આવી પ્રવૃત્તિ ચલાવતી મર્યાઓને માટે ખરેખર અનુકરણીય છે. મર્યા એની પચીસ વર્ષની સેવાને અંતે ગજતમહોત્સવ હોજવે છે તે યોગ્ય જ છે. એમ ઉત્સવના આ મગળ પ્રગંગે મર્યાને અને એના કાર્યકર્તાઓને અભિનંદન આપું છું, અને સર્યા ઉત્તરોત્તર અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરે અને દેશભરમાં એવું અનુકરણ થાય એવું ઇચ્છું છું.

—છગનભાઈ પટેલ

(સહકારી અધિકારી)

સહકારી ધોરણે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ

“પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ પચીસ ર્ષ પૂર્ણ કરે છે એ ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના ઇતિહાસમાં ઉદ્ભવનીય અને મહત્વનો પ્રસંગ છે સહકારપદ્ધતિએ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ ચલાવવા અને વિકસાવવાના વિષયમાં આપણે હજી બહુજ પગલું છીએ. એ પદ્ધતિના અનેકાનેક લાભ હજી આપણી નજરમાં જ નથી આવ્યા એવી રીયતિમાં પુસ્તકાલય મંડળ જેવી સંસ્થા પચીસ વર્ષ સુધી રિચિન્તાપૂર્વક કામ કરી શકી એ તેને માટે ગૌરવનો વિષય છે ગુજરાતમાં સહકારી ધોરણે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો પ મો નાખવામાં અને એ પાયાના ચણતરમાં પુસ્તકાલય મહળનો ફાળો બહુ મોટો છે, એ નિર્વિવાદ હકીકત છે આ શુભ પ્રસંગે સર્યાને મારા દાર્દિક અભિનંદન પાઠવું છું અને તેની ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ માટે પ્રભુને પ્રાર્થું છું

*
* *

—આપશી ચિ ઉદેશી
તની “નવમેતન”

હાર્દિક શુભેચ્છા

“લોકશાસનના” આ જમાનામાં પ્રજાએ બરાબર કેળવણી જોઈએ. શિક્ષણ-

શ્રી મોતીલાલ છો દેસાઈ
પ્રમુખ વ રા પુ મંડળ
નો સિદ્ધાંત આજે લગભગ પરિપૂર્ણ બન્યો છે.

સરકાર વગરની કોઈ પણ પ્રજા કોઈ પણ જાતના અધિકાર વા હક્કને પાત્ર ન ગણાય.” આવી સદ્સાવનાથી પ્રેરાઈ કે શ્રીમત સયાજીરાવ મહારાજ સાહેબે, હિંદુઓમાં પહેલો એવો પ્રાથમિક શિક્ષણને ફરજિયાત કરતો કાયદો ધડપો અને તેનો અમલ કરાવ્યો તે પછી ‘પુસ્તકાલયના સાધન વગરની પ્રાથમિક કેળવણી સફળ ન નીની શકે’-એ બીજું સત્ય તેઓનીના ધ્યાનમાં આવ્યું તેની સાથે જ ઇ સ ૧૯૧૦-૧૧ નો સાલમાં તેઓ શ્રીમતે પોતાના રાજ્યમાં સ્વતંત્ર પુસ્તકાલય ખાતુ ઉધડાવી તે દ્વારા રાજ્યભરમાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયોની વ્યવસ્થા કરવા માંડી ‘બધા યાજ્ઞો તથા પુસ્તકાલય’ નો રાજનીતિ સ્વીકારી તેને સક્રિય કરી બતાવવાની યોજના હાથ ધરી શ્રીમત સરકારનો એ દીર્ઘ દષ્ટિદારી રાજનીતિ આજ લગી ચાલુ રહી છે પરિણામે, “યાજ્ઞો તથા પુસ્તકાલય”

પુસ્તકાલય ખાતાના આ દિશાના પ્રયત્નમાં વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ, અને પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ નામની બે સંસ્થાએ સારો ભાગ ભજવ્યો છે. વર્ષોવર્ષો નરીન પુસ્તકાલયો ઉપડાવવા માટે જરૂરી પ્રચારકાર્ય કરવું, રથાનિક કાર્યકરોને જરૂરી માર્ગદર્શન આપવું, જૂના પુસ્તકાલય-વાચનાલયોની તપાસણી કરી તેમને સુવ્યવસ્થિત બતાવવા, વાચનપ્રચાર વધાગવવો, પરિષદો તેમ જ તાલીમવર્ગો બની કાર્યકરોના ઉત્સાહને વેગ આપવો તથા આમજનતાને પુ પ્રવૃત્તિમાં રસ લેની કરવી-એ વગેરે કામગીરી વડોદરા ન પુ મંડળ બળવે છે, ત્યારે પુસ્તકાલયને ઉપયોગી સાહિત્ય, જેવું કે-સામગ્રિકો, પુસ્તકો, શિક્ષકીસામાન, દફતરી નમુનાઓ વગેરે કિફાયત દરે પૂરું પાડવું, લોકમદદ તેમ જ સરકાર-પર્યાયત મદદના હિસાબ રાખવા તથા કાયમ દુર્ના બડાણો સુરક્ષિત રાખી યોગ્ય વ્યાજ ઉઠાવવી આપવું, એ કામગીરી પુ સ સં. મંડળ ત્રિ. નો સંસ્થા બળવે છે પુ સ સ મંડળનો આ કામગીરીથી વડોદરા રાજ્યનો પુ પ્રવૃત્તિનું તત્ર એકધાર, સતત અને હિસાબ કિતાબની બાબતમાં ચોક્કસ બનો શક્ય છે. સહકારી મંડળની આ કામગીરી બહુ જ કિમતી હોઈ સહકારપ્રવૃત્તિના ક્ષેત્રમાં એક નમુનેદાર આદર્શ પૂરો પાડે છે, એમ એ મંડળની કાર્યપદ્ધતિને અભ્યાસ કરનાર હરકોઈને લાગ્યા વગર નહિ રહે.

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના ક્ષેત્રની આવી ઉપયોગી સંસ્થા પોતાના જીવનનો પશ્ચીમી સફળતા-પૂર્વક વટારીને પોતાનો રૌપ્ય મહોત્સવ ઉજવે, એ રિયતિ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના તેમ જ સહકાર પ્રવૃત્તિના હિમાયતીઓ તેમ જ કાર્યકરો માટે ગૌરવનો જ વિષય ગણાય.

પ્રશ્ન આવી ઉપકારક સંસ્થાને લાંબુ જીવન અર્પી અને આજના લોભાશાહી જમાનામાં કે જ્યારે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ વિકસવાનો પ્રેરક સભવ છે, તેવે વખતે વગેરે સરકાર આ પ્રવૃત્તિય તત્ત્વ જી બન્ને સંસ્થાઓનો યથાચોગ્ય ઉપયોગ કરી ગાંધીજીના પ્રજાકલ્યાણની ભાવનાવાળી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને દૃઢમૂળ બનાવે, એવી મારી દાર્દ્રિક શુભેચ્છા છે.

*

મોતીલાલ છે દેસાઈ.

**

પ્રમુખ. વ. રા. પુ મંડળ

ભારે સેવા કરી છે.

“શ્રી મોતીલાલ સાહેબે વડોદરા રાજ્યમાં અને ચરોતરમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો ફેલાવો કરીને આપણા સમાજની ભારે સેવા કરી છે એ પ્રવૃત્તિના ફળગાર્યે જ આ મંડળ વિકસ્યું છે. મોતીલાલ સાહેબે જે ઉચ્ચ આદ્ય નજર સમક્ષ રાખીને એમના જીવનકાળ દરમિયાન સેવા કરી એ જ ઉચ્ચ આશયને સતત નજર સમક્ષ રાખીને મંડળે આજ સુધી કરી છે એથી પણ અનેકમણી સેવા કરે એવું હું તો ઇચ્છું.”

“પ્રૌઢશિક્ષણ કહો કે સમાજશિક્ષણ કહો એમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો બહુ મહત્ત્વનો ફિરસો છે આપણે આપણા સમાજમાં અને રાજકારણમાં જે લોભાશાહી દાખલ કરવા માગીએ છીએ એ પ્રજાની સમજશક્તિ અને જ્ઞાન વંધે તો જ-શક્ય અને એમ છે આપણું મંડળ એ કાર્ય કરવામાં હરદમેય જાગ્રત અને કાર્યશીલ રહો એ જ શુભેચ્છા.”

—બાબતલાલ મહેતા

બે વસ્તુનો સુમેળ

“ઉલ્લા પચીસ વર્ષમાં પુસ્તકાલય મંડળે જે કાર્ય કર્યું છે તે અભિનંદનને પાત્ર છે. ‘આપણા માનડાંમાં હજી યોગ્ય પ્રમાણમાં વાચન પ્રત્યે અભિરુચિ વેદા થઈ નથી. પુસ્તકાલય મંડળ તથા ગ્રંથપાલોએ હવે એ દિશામાં કામ કરવાની જરૂર છે. સારા પુસ્તકોથી સમૃદ્ધ ગ્રંથાલયો અને પ્રજામાં વાચનની અભિરુચિ, એ બેનો જ સુમેળ થશે તો આ પ્રવૃત્તિ જરૂર પ્રજાને ઉપયોગી થશે.”

—જયવંતીબેન દેસાઈ

*
**

વિશિષ્ટ જ્ઞાનપ્રચારની સેવા

“મંડળની રજતજયંતી પ્રસંગે, એની વિશિષ્ટ જ્ઞાનપ્રચારની સેવા માટે, મારી અતઃ ધન્યુર્વાચની શુભેચ્છા પાઠવું છું તે આ નવા યુગમાં આપણા દેશની ઉત્તમ પરપરા અનુસાર સેવા કરે એવી પ્રશ્ન પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.”

—વિજયરાય ઠાકર

નવી “સામગ્રી”

તા. ૩૧-૧-૧૯૪૬

પુસ્તકાલય મંડળના રજત મહોત્સવના સ્મરણીય શુભ પ્રસંગે શુભરાતી લખાના આ અત્યંત અનોખી દબ્બના માસિકને દીર્ઘામુખ અને અખડ આખાદી હજુ વધારે પ્રાપ્ત થાઓ એ જ મારી પ્રભુ પ્રત્યે સહૃદય પ્રાર્થના છે.

“પુસ્તકાલય” માસિકની સાહિત્યસેવા અનુપમ અને અનોખી છે. મૂંઝે મેઝિ અર્થાત ઉપયોગી સેવા બબ્બવવામાં આ પત્ર આવળની દરોલમાં બિંદુ રહી શકે એમ છે.

—રમણલાલ ના શાહ
ત્રી “બાલજીવન”

***

ખરેખર સહાય આપી છે.

શ્રીયુત વાલજીભાઈ અમીન,

“પુસ્તકાલય” સ સ મંડળની રજતજયંતી ઉજવવાની છે એ બહુ ધણો આનંદ થયો. સ્વ મોતીભાઈ સાહેબે જે અનેક ઉપયોગી સંસ્થાઓને જન્મ આપ્યો છે તેમાંની આ પશુ ધણી ઉપયોગી સંસ્થા છે. છેલ્લા પચીસ વર્ષની કારકિર્દીમાં આ સંસ્થાએ રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોને ખરેખર “સહાય” આપી છે, એમાં શક નથી. કોઈપણ જાતની અધિકૃત ધમાલ કંઈ સિવાય આ સંસ્થા જે સંગીન અને સરસ કાર્ય કરી રહી છે તે માટે તેને મગ્ની લેવાને કારણ છે. ભવિષ્યમાં પણ આ સંસ્થા ગળ્યનાં તેમ જ રાજ્ય બહારનાં પુસ્તકાલયોને સહાયક તરીકે ઠેકવણીના કાર્યમાં સંગીન ફાળો આપે એમ ઇચ્છુ છું.

વિ.

નાનાલાલ ના શાહ એમ એ
પ્રિન્સિપલ—ઓફ મેમેરિયલ હાઇ સ્કૂલ

***

ઉત્તરવો કે સમાજનાં કાવ્યો

મૂંઝે જયત તથા જીવનની સર્જન અને પોષક-પ્રત્યેક ક્રિયામાં લાલિત્ય છે એ લાલિત્ય કાવ્ય છે એવી ક્રિયા-પરપરાની એકરૂપતા તે કવિતા છે. એવી ક્રિયા સમજીને કે અજસમજથી કરે તે કવિ છે, પરંતુ એ કવિ જીવનનો મૂક કવિ છે—જ્યારે એ ક્રિયાઓને હૃદયપૂર્વકના વાવવધી સ્વકીય કલ્પનાથી સ્પષ્ટતા ઉતારે તે સાહિત્યકાર છે—કવિતામાં ઉતારે તે કવિ છે.

સામાજિક ઉત્તરવો ક્રિયા-પરપરા દ્વારા જીવનના પોષક છે માટે તથા મૂક કાવ્યો છે વચ્ચે તોલસવમાં આક્રમ-પૂજન એ કાવ્ય છે. યજ્ઞ એ કાવ્ય છે લગ્ન કાવ્ય છે. વેલને પાણી પાતી ચક્રવર્તી—એ ક્રિયામાં કવિતા છે, એ સૌને સરસપણે જાનાર કે ઇ હોબલ્ડ રચનામાં સાક્ષાત્ કરાવનાર કવિ છે.

જગતના વિકાસકર્મની ત્રીજી પ્રલય-ક્રિયા વળી મહાકાવ્ય છે. સમાજનો મહામજ્જ એવું મહાકાવ્ય છે, કેમકે યજ્ઞ તે જીવનની સર્જન અને પોષક એવી સુદર પ્રલયક્રિયા છે. રામાયણ મહાભારત અને ઇલિયાડ આ રીતે જ મહાકાવ્યો છે અને એમના કર્તાઓ મહાકવિ છે.

(“અતિથિ” માંથી)

જોઈએ છે તત્વચિંતક

માનનીય શ્રી ચુનીલાલ પુ શાહ
નાયબ દીવાન, વડોદરા રાજ્ય

વર્ષો થયાં પુસ્તકાલય રા. મ. મહળ હિ ના અધ્યક્ષસ્થાને રહી વખતો-
વખત તેના કાર્યમાં હોરવણી અને પ્રેરણા પ્રેરનાર, અને મહાના હિતાહિત પ્રત્યે
સ્તત્ત યોગપહેરો રાખનાર મહાના સુકાની અને વડોદરા રાજ્યના ઉદ્યોગ અને કામગીર
પ્રધાન શ્રી ચુનીલાલ શાહ મહાના માટે સ્તત્ત ચિંતન કરનાર એક અખર સેવકે હવે આ-
કામ માટે તત્પર થવું જોઈએ. એવી હાકલ કરે છે.

રજતચતી અઠ માટે મારી પાસે લેખ માંગ્યો મારે શું લખવું ? સરથાને જન્મ

થયો ત્યાગનો મારો સબધ-પૂ. મોતીલાલ કમાટીલામ
પામેના એકના મકાનમાં મને મમળનતા હતા તે દરમ
આજે પણ મારા આવે છે અને પૂ. મોતીલાલનું આ
બાળક-આપણે ઉઠેયું. અમોએ એમાં સહાય કરી-
આજે એ બાળક પચીસ વર્ષનું થયું અને તેથી નિહને
સહેજ આનંદ થાય, એ સ્વાભાવિક છે.

આ મહાના પામે અનેક આશાઓ ગ્રાહીદરો
તેમાં કદાચ ફતેહમંદ નહિ થયા હોઈએ, છતાં તેણે
પચીસ વર્ષનું વય વટાવ્યું છે વડોદરા રાજ્યમાં આ
સંસ્થા અનેકી છે-મુ. બાઈ ઇલાકામાં પણ નહિ હોય-આ
સંસ્થા વિવિધ પ્રકારનું સાહિત્ય પૂર પાડે સરકાર પ્રેરે
અને રાજ્યમાં પુસ્તકાલયો વ્યવસ્થિત ચાલે તેવી વ્યવસ્થા
કરે એણે એટલું કામ કર્યું છે અને તે સહકારથી

આવી પ્રેરણાઓને વિકાસ થઈ સો-આવી
મંથાએને મકાન હોય-આવી સંસ્થા પામે પ્રેસ હોય
અને આવી ગરથા ગુજરાતના સાહિત્યકારોને આગળ
આવનામાં મદદ કરી શકે. સારા સાહિત્યકારોની મહેનત ફળીશ્રુત થાય એમ કરે, લખવામાં
હિતેજન આપે, તેમ જ મારા અને જુદા જુદા વિષયોને લગતાં પુસ્તકો વાચનસિકોને પૂરાં પાડે
એટલું જ નહિ પણ મમળને કે વધુ પુસ્તકો આવી રહ્યા છે આવી આવી મેવાઓ માગવાનો
પ્રશ્નને હજી છે મહાના હા. તે સપૂર્ણપણે નથી આવી શકાઈ તે વાત આગળ છે. તેમ છતાં તે
માટે તત્પરતા તો છે જ અને તે કોઈ દિવસે સફળ થશે એમ આશા રાખીએ

માનનીય શ્રી ચુનીલાલ પુ શાહ
કામદાર પ્રધા. વડોદરા રાજ્ય
આવનામાં મદદ કરી શકે. સારા સાહિત્યકારોની મહેનત ફળીશ્રુત થાય એમ કરે, લખવામાં
હિતેજન આપે, તેમ જ મારા અને જુદા જુદા વિષયોને લગતાં પુસ્તકો વાચનસિકોને પૂરાં પાડે
એટલું જ નહિ પણ મમળને કે વધુ પુસ્તકો આવી રહ્યા છે આવી આવી મેવાઓ માગવાનો
પ્રશ્નને હજી છે મહાના હા. તે સપૂર્ણપણે નથી આવી શકાઈ તે વાત આગળ છે. તેમ છતાં તે
માટે તત્પરતા તો છે જ અને તે કોઈ દિવસે સફળ થશે એમ આશા રાખીએ

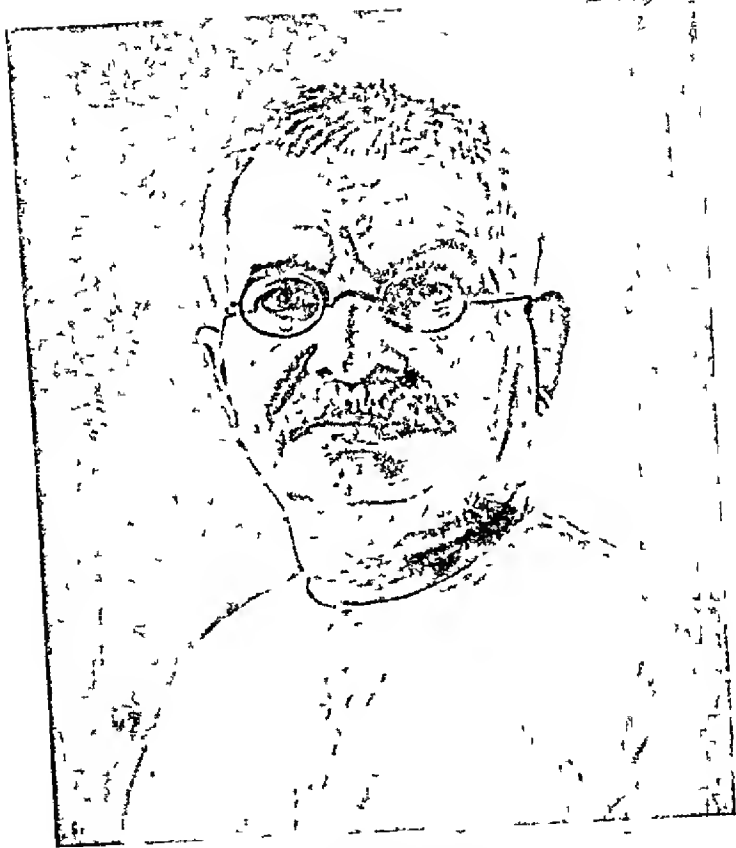
અમારો કિયુકત સ્વપ્નોની સિદ્ધિ કેમ થતી નથી, એ પ્રશ્ન ઉપર છે પદામાં બોટ ન આવે
તેવી કાળજી ગમવામાં આવે છે પુસ્તકો બરોગાર કાળ, પેપરો વખતસર મળતા ગ્હે, કામમ ફક
૨૭૪

श्रीमंत प्रतापसिंह महाराज

रभना उद्धार गजत्वकाण हरमियान पुस्तकालयप्रवृत्तिने पोषणु मण्डु

“ પુસ્તકાલય ”

દર્શનપરાયણ મહાપુરુષ
સ્વ. શ્રી જોતીલાલ અમીન

સુરક્ષિત ગૃહે-પુસ્તકાલયોને વેળાસગવધી સગવડ મળે-એ બધું થાય છે અને તે આજના જમાનામાં ધારવામાં આવે તે કરતા ધનુ છે, પણ એથીય કંઈક વધુ કરવાને માટે એક તત્ત્વચિંતકની જરૂર છે જોડો જોડો તે વિચાર કરે અને તે વિચાર સમજાવીને બીજાઓને દ્વારે અને કામ કરે સ્વ મોતીભાઈ એકલા હતા, પણ એ વિચારક હતા, તત્ત્વજ્ઞાની હતા અને ઝોણી ઝોણી પણ વિગતોમાં ઊતરીને અમલમાં મૂકનારા હતા વર્ષો પહેલાં તેમની મિત્રમંડળ લામ-બેરીની યોજના જોષશ્રીમત મહાગણ આહેરે પુસ્તકાલયવિકાસનું કાર્ય મોપેલું-આજે તે દીપી રહ્યું છે બીજે સ્થળેપણ માણસો હશે, પૈસા હશે. અને પુસ્તકાલયો માટેની ઉચ્ચતા હશે, પણ નથી એની પાછળનું તત્ત્વચિંતન-વડોદરા ગાંધીમાં તેમણે કામ કર્યું અને પુસ્તકાલયના ક્ષેત્રમાં વડોદરાને મોખરે મૂક્યું. એ વધુ વર્ષો જીવ્યા હોત તો આ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળને એક મધ્યસ્થ કેન્દ્ર બનાવત-અને તેની મારફત આગજનતાને સાચું અને આગિગ્ધવાન સાહિત્ય પીરસી-સાગ સાહિત્યકારોને આ કેન્દ્રના તારકો બનાવ્યા હોત ગુજરાતના સાહિત્યમાં વધારે જોષ, વધારે શક્તિ અને તાકાત આવે તેમ તે કરત વિકાસ પામેનો આત્મા આજે આ પ્રવૃત્તિની આસપાસ નથી અને તેથી તેનું કામ મર્યાદિત બન્યું છે તેના વ્યવસ્થાપકો કામ કરે છે ચોનાના ગુરુના કામમાં અડચણ ન આવે તે બાબત તે સચેત ગૃહે છે ગુરુના કામની તે ચોક્કસરી કરે છે પેદીની પ્રતિષ્ઠા જળવી રાખે છે પણ ગુરુ કરતાં મવાયુ કરવાની અમારામાં તાકાત નથી, તેમ જ તેનું માટે એકલક્ષ (Concentrate) કરવાની શક્તિ નથી પૂરતી મોતીભાઈની દૃષ્ટિ આગળ હરહમેશ પુસ્તકાલય ગૃહેલું હતું અને તેનો ઉપયોગ આજની આઝાદીના યુગમાં વધારે સમજાય છે આપણે ઇચ્છીએ ખરા પણ તે ઇચ્છાજન અને તેથી કંઈક નિરાશા

અમે તો પહેરેગીર છીએ, અમે સંભાળનારા છીએ, પણ તેનામાં પ્રાણ પૂનાર, આ મંદિરાના સચાસનમાં, તેની શક્તિથી ગુજરાતને હયમચાવી નાખનાર બીજો કોઈ જોષએ છીએ-એ આવશે ત્યાં સુધી સંભાળી રાખીશું.

પચીસ વર્ષે જો આપણે એક એવો તત્ત્વચિંતક મેળવી શકીશું તો આપણે આપણા જાતને ધન્ય ગણીશું.

ગુજરાતની એકતા

આજે ફરી એકવાર ગુજરાતના ઇતિહાસમાં મહત્વનો પથો આવી રહ્યો છે લગભગ સોળમી-સદીની અધવચમાં ગુજરાતનું રાજકીય સ્વાતર્થ નાશ પામ્યું હતું આ ચાર સદીઓમાં ગુજરાત હિન્દુભિન્ન થઈ ગયેલું. આજે હિંદના સ્વાતર્થતા સાથે સાથે ગુજરાત ફરી એકતા અવલભવું થયું છે એના અનેક દુકા મંદાઈ જઈને હવે ફક્ત કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર, ગુજરાત અને વડોદરાના ચાર જ વિભાગોમાં ગુજરાત વહે ચાલ્યું છે કદાચ આ દુકા પણ મંદાઈ જઈને ગુજરાત એક અને અપૂર્વ બનીને હિંદને એક મોરવસર્પો ભાગ બની રહે તેવી બધી જ રાકમતાઓ આજે તો ઊભી થઈ છે

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી

પોતાના રાજ્યમાં પ્રાથમિક શિક્ષણ ફરજિયાત કરવાનું માન હિન્દલરમાં કોઈ પણ રાજ્ય મેળવી જઈ હોય તો તે વડોદરા રાજ્ય છે, અને જનતા લાલેલું બૂલી ન જાય તે માટેના પ્રયત્નો કરવાનો યશ પણ વડોદરા રાજ્યને મળે છે પોતાની પ્રજા લાલેલું બૂલી ન જાય અને તેણે મેળવેલું જ્ઞાન સદા કાયમ રાખી તેમાં તે ઉત્તરોત્તર વિકાસ સાધી શકે તે માટે વડોદરા ગળ્યે તેનાં ઘણાખરા ગામોમાં પુસ્તકાલયોની સ્થાપના કરી છે

પુસ્તકાલયોની સ્થાપના કરવી એ જ અગત્યનું કામ નથી પુસ્તકાલયો સ્થપાયા પછી તે લોકોના જીવન ઉત્તર ગનાવવા ઉપયોગી કામ કરતા રહે તેવી વ્યવસ્થા કરવી એ પણ મોટું જ અગત્યનું કામ છે. એમ ન થાય તો દેશમાં ગામડે ગામડે થયેલાં નાના મંદિરો અને દેરીઓ જેમ જીર્ણ અને મૃતપ્રાય થઈ ગયા છે, તેમ પુસ્તકાલયોનું પણ બને તે ઉપરાંત પુસ્તકાલયો જ્ઞાનની પરખો છે, પરંતુ તેના સચાલનમાં યોગ્ય કાળજી ન લેતા તો તે દ્વારા જનતાનું ચારિત્ર્ય બગડે એવા બદબોલમાં સાહિત્યનો ફેલાવો થાય અને લોકોના ભલા માટે સ્થપાયેલાં પુસ્તકાલયો જ લોકોમાં અનીતિના વિચારોનો રોગ ફેલાવનાર કેન્દ્રો બની જાય અગર સ્વાર્થી લોકોની મિલકત

શ્રી વાઘજીભાઈ ના અમીન બની જાય આ બધું ન બને તે માટે વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ ચલાવવા રાજ્યના પુસ્તકાલય ખાતા ઉપરાંત વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ અને પુસ્તકાલય સંઘ મંડળ સ્થાપનામાં આવ્યાં છે એની સ્થાપનામાં તેના મૂળ સ્થાપક રવ મોતીભાઈ ન અમીને કેટલી દૂરદેશી વાપરેલી તે સમાજહિતની પ્રવૃત્તિઓમાં પડેલા તમામ લાભોએ જાણવા જેવું છે

સંસ્થાઓ સ્થાપનામાં જેટલી ધૂરણ આપણામાં છે તેટલી ધીરજ અને ખત તેને સારી રીતે ચાલુ રાખી ઉપયોગી દામગીરી કરતી હોય તે માટેના પગલાં લેવામાં આપણે ઘણી વખત દાખવતા નથી પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિની યોજનામાં આ બધું છે, તે જાણવાથી જનતાને લાભ અને પ્રેરણા મળશે એવી ખાતરી છે

આખો હિન્દ દેશ જેમ ગામડામાં વસેલો છે, તેમ વડોદરા રાજ્યનો ઘણો મોટો વિસ્તાર પણ ગામડામાં પથરાયેલો છે, એટલે સ્વાભાવિક રીતે જ ગામડે ગામડે શાળા અને શાળાવાળાં ગામો પુસ્તકાલયની યોજના કે શ્રીમત સમાજીતવ મહારાજાએ અમલમાં મૂકેલી તદ્દનુસાર આજે વડોદરા રાજ્યમાં તેના લગભગ ૩,૦૦૦ ગામો પૈકી ૧૫૦૦ ગામોમાં

પ્રવૃત્તિનો વિકાસ

મંડળ લિમિટેડ વડોદરા.

પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયો સ્થપાઈ ચૂક્યા છે ગામલોકો લોકમદદ એકઠી કરે છે. અને એ લોકમદદ જેટલી અથવા કોઈ વાર કંઈક ઓછી રકમ અરકાર તેમજ પંચાયત એ રકમમાં ઉમેરે છે. આ રકમમાંથી જે તે પુસ્તકાલયોને માટે પુસ્તકો, વર્તમાનપત્રો વગેરે ખરીદવામાં આવે છે

આ પદરમો ઉપરાંત પુસ્તકાલયો તથા વાચનાલયોની વ્યવસ્થાને વડોદરા ગામના કેળવણી ખાતાના અગ્રણી એવું એક પુસ્તકાલય ખાતું સંચાલન માટેની જરૂરિયાત શી ગીતે પહોંચી વળે એ એક કાયદો હતો દિવસે દિવસે રાજ્યમાં પુસ્તકાલયોની સંખ્યા વધતી જતી હતી, અને તેને વહીવટ પ્રમાણિકપણે સાથે તે પુસ્તકાલય ખાતાને જોવાનું હતું

પુસ્તકાલય ખાતાએ આ પુસ્તકાલયો ચલાવવાનું કામ ગામડાની શાળાના શિક્ષકોને સોંપ્યું, અને તેમણે તે સહકારથી પાર પાડ્યું છે શિક્ષકોની આ ખાત ત સળધી કાર્યપગલ્યતા સર્વત્ર સુવિદિત છે.

સરકાર અને ગ્રામપુસ્તકાલયો વચ્ચે એકધારો સળધ રાખી તેમના હિસાબે ની તજવીજ રાખે પુસ્તકાલયોને જોઈતા પુસ્તકો પૂરા પાડે, તેમજ કબાટો, પત્રોના ફેમ વગેરે પૂરા પાડે તેવી કોઈ સરચા હોય તે કામનો ધણે જ ભાગ ઉઠેલી ન્યમ એવી યોજના ઘડવાની ત્યારે જરૂર હતી, અને આવું

કામ વ્યક્તિને સોંપવામાં આવે તો વ્યક્તિના સ્વાર્થ અગળ પુસ્તકાલયોના હિતને ગોણ રૂપ અપાવા સભવ લાગતા તે વખતના પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક રવ મોતીલાલ અમીને પુસ્તકાલયોની જ એક સહકારી સરચા જાણી કરવાની યોજના કરી આનો મૂળ ઉદ્દેશ પુસ્તકાલયો કાયમને માટે રહી રહે, તેમની સુવ્યવસ્થા જળવાય તેમજ તેમની આર્થિક સ્થિતિમાં ઉત્તરોત્તર વધારો થતો જાય તે હતો આ ઉદ્દેશને અંગે જ તેમણે પુસ્તકાલયોના કાયમ ફંડોની યોજના કરેલી જે લોકમદદ પુસ્તકાલય માટે જાણી યાય તેમાંથી દર વર્ષે પુસ્તકાલયના કાયમ ફંડ માટે અડધી રકમ જુદી કાલવામાં આવતી ફેરલાકન્યથે તો આ રકમ સારી જેવી જમા થતી અને તેને સુરક્ષિત અને સુવ્યવસ્થિત નાખવાનો પ્રયત્ન મળવજીભર્યો થતો હતો કોઈ ખાનગો વ્યક્તિને ત્યાં કે ગામના શાહુકારને ત્યાં આવી રકમ મૂકવામાં આવે તો જલ્દી દહાડે તે વ્યક્તિ કે શાહુકારની ખરાબ સ્થિતિ આવે ત્વે પ્રસંગે અથવા તેના બદલાનત યાય તો તે રકમ જોખમવાનો પૂરેપૂરો મળવ હતો વળી પુસ્તકાલયના કચવાન કે મત્રી શિક્ષક હોવાથી તે ગામના ઝઘડાઓ હોય ત્યારે એવી રકમવાળા સામા પક્ષના માણસ પાસે પુસ્તકાલયનાં નાણાંની ઉધારણી કરે તો ગામમાંના કલેશ-કકાસનો એ પણ લોભ થઈ

પડે, અને પગિણામે ગામની પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિને નુકસાન થતા વખત આવે એટલે જ અધીક્ષકો ગમે તે ખાનગી ઇસમોને ત્યાં ગળવાને બદલે જ વર્ગની સહકારી મંડળીમાં જમા મુકવા દેતાવેલુ

પણ આખા રાજ્યમાં રથબેરથને જ વર્ગની સહકારી મંડળીઓ હોય નહિ, એટલે ગળ્યના પાટનગરમાં પુસ્તકાલય ખાતા સાથે સંબંધ અન્ય માર્ગો અને તેમાં ધનવત્તી આવી સહકારી મંડળી હોય તો તે પુસ્તકાલયને આવતી મુશ્કેલીઓ આશીર્વાદરૂપ નીવડે વળી એવી વ્યક્તિઓની બનેલી સહકારી મંડળી પણ આવી સંસ્થાઓને માટે પ્રસંગ-વશાત્ લક્ષ્ય ખરી જ, કારણ કે આવો ધીંગધારનો ધંધો કરનાર મંડળીમાં મંડળીતું કામકાજ કરનારોઓની લાગવગવાળા માણસો હોય તેમને પણ કદાચ ધીંગણું કાવામાં આવતુ હોય અને તેના પ્રસંગે મંડળી જોખમમાં આવી પડે તો ગળ્યના પુસ્તકાલયોની મૂડી જોખમમાં આવી પડે આમ સંસ્થાઓની પોતાની-પુસ્તકાલયોની પોતાની જ-જ્યાં પુસ્તકાલયો સમૂહો હોય-સંસ્થાઓ અમૂલ્ય હોય-તેની સહકારી મંડળી હોય તો આ પુસ્તકાલયોનાં નાણાં જોખમાવાને સહન ઓછો ગહે, કારણ કે એમાં કોઈ વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓનો સ્વાર્થ સધાવાનો અતિ અલ્પ જ અવકાશ ગહે આમ પુસ્તકાલયોની પોતાની જ સહકારી મંડળી હોય તો તેના નાણાં ત્યાં સુરક્ષિત રહી શકે, તેમ જ તેને અન્ય રીતે પણ-પુસ્તકાલયો ખરીદી વગેરેમાં-ઉપયોગી નીવડે આ પ્રમાણે આવી સંસ્થાની આવરણતા ત્યારે અનિવાર્ય લાગેની પુસ્તકો ખરીદવામાં પણ સહન સ્થાન તો હતુ જ, કેમકે બુકમેક્સ પોતાને મળતા લાભ માટે પુસ્તકાલયોના અથપાતો વા મૂડીઓને કમિશન આપે, વધુ પ્રમાણમાં કમિશન આપે અને એ વધુપડતુ કમિશન પુસ્તકાલયના ઓપરેટરના ન ચતા બારેબાર ખર્ચા જવાનો પણ સંભવ ગહેતો. આ બધી રીતે સુરક્ષિત ગહેવા માટે તેમ જ તિરકો કે જેમને માથે ઇતર સાર્વજનિક કામેતો બોલે હોય તેમને માથેથી આટલું ખરીદીતું કામ હળવુ થાય એ ઉદ્દેશથી પણ આ ખરીદ-સંસ્થા-પુસ્તકાલયોની પોતાની સંસ્થા-સ્થાપનાનો વિચાર કરવામાં આવ્યો

પુસ્તકાલયોની લોકમદદ ઉપર સુદાર તથા પચાવત મદદ મેળવતી, મંજૂર થયેલાં બજેટ પ્રમાણે ખર્ચ કરતુ અને પુસ્તકો વગેરેની યોગ્ય ખરીદી કરતી, અને આથે સાથે તેમના દિસાઓ ચોખવટ બરેલા -હે તે પણ જોવાનુ હતુ, પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ તો પોતાની રીત મુજબ દિસાઓ રાખે વા ન પણ રાખે, એટલે પુસ્તકાલયોના દિસાઓની પૂરેપૂરી ચોક્કસાઈ ન રહે એ બનનાતોજ ખરુ જ. એટલે એ પુસ્તકાલયોના દિસાઓ-ચોક્કસાઈપૂર્વકના દિસાઓ પણ આ મંડળ પોતાને ત્યાં રાખે તેવી યોજના વિચારાઈ .

વળી ગળ્યમાં રથને રથને પુસ્તકાલયો સ્થપાય તે જોટલું લાભદાયી છે તેટલુ જ તે જોખમભરેલું પણ છે, કેમકે પુસ્તકાલયોમાં સારી પસંદગીના પુસ્તકો આવે તો સારા જ્ઞાનનો પ્રચાર વધી જનતાને લાભ થાય, પરંતુ તેમાં પ્રગળા આદિને ઉતારે તેવા પુસ્તકો આવે તો તે પ્રગળુ માનસ બગાડે, અને શુભ હેતુથી સ્થપાયેલાં પુસ્તકાલયો પ્રગળે નુકસાન કરી બેસે એટલે પુસ્તકાલયોની સ્થાપનાના

જેટલું જ મહત્ત્વનું કામ તેમા સારા પુસ્તકો આવે તેની કાળજી ગમવાનું છે આ કામ સારી રીતે થઇ શકે તે માટે પણ પુસ્તકાલયોનું એક મહત્ત્વ સ્થાપનું જરૂરી હતું

આ બધાના ઉકેલ માટે ખૂબ દુર દેશીવાળી વિસ્તૃત યોજના વિચારીને ગ્રામપુસ્તકાલયોના વિકાસ અને વહીવટના માર્ગમા આવતી મુશ્કેલીઓના નિવારણાર્થે પુસ્તકાલય ખાતાના તે વખતના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક અને આદર્શ કમિયોગી સ્વ મોતીલાલ અમીને આ મહત્ત્વની સ્થાપના કરેલી.

ઉપરના ઉદ્દેશોવાળા આ મહત્ત્વના રાજ્યનાં વા પરગણ્યનાં પુસ્તકાલયો તથા હસ્તકોષ્ટ વ્યક્તિ સભ્ય તરીકે જોડાઇ શકે તેવી યોજના રાખીને ૩ રૂપિયાના

મહત્ત્વની સ્થાપના

એક શેરવાળી એવી રૂ. ૫૦,૦૦૦ ના લઠોડવાળી આ સંસ્થાની તેમણે સ્થાપના કરી. આ સંસ્થાની

સ્થાપનાનો શુભ દિન તા ૩૧ મી માર્ચ ૧૯૨૪

શરૂઆતમા સહકારી કાયદા પ્રમાણે આ સંસ્થા સ્થાપના માટેના જરૂરી કામગીરી તૈયાર

કરી તેને સહકારી નિમંષ અન્વયે વડોદરા રાજ્યમા

મહત્ત્વને મળેલો સહકાર

નોંધાવી, અને એક પછી એક પુસ્તકાલય આ મંડળના

સભ્ય તરીકે નોંધાતા ગયા મ સ્થાની ઉપયોગિતા જોતા

તેમા વ્યક્તિસભાસદોએ તેમ જ રાજ્ય બહારની પણ કેટલીક સંસ્થાઓએ સાથ આપ્યો આમ

૧૯૨૪ ની સાલમા આજથી પચીસ વર્ષ પહેલાં આ સંસ્થા સરકારમાં કાયદેસર નોંધાઇ

સંસ્થાની પ્રવૃત્તિઓ

આ સંસ્થાની પ્રવૃત્તિઓ નોંચેતા મુખ્ય વિભાગોમા વહેંચી દેવામાં આવી છે

(૧) કાયમ ફંડોનો વહીવટ

રાજ્યમા તમામ પુસ્તકાલયોને તેમના વાર્ષિક બજેટની લોકમદદની નીમે ગ્રામ પોતાના

કાયમ ફંડમાં જમા મૂકવાની હોય છે રાજ્યનું દરેક પુસ્તકાલય આ રીતે કાયમ ફંડ બિનું કરે

છે આજે આ સંસ્થા ૧૬૦૦ પુસ્તકાલયોના કુલ રૂ ૪,૨૦,૭૬૭-૧-૧૧ ના કાયમ ફંડોનો

વહીવટ કરે છે. દરેક પુસ્તકાલય પોતાના ફંડનો વહીવટ કરે તેના કરતાં, આ યોજનાથી થોડા

ખર્ચે આરો વહીવટ થઈ શકે છે

(૨) પુસ્તકાલયો માટેનાં ટ્રસ્ટ ફંડો સ્વીકારવાં

કોષ્ટ વ્યક્તિ પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિના વિકાસ માટે દાન આપવા તત્પરતા દાખવે પણ

તેનો વહીવટ કોણ કરે, એ પણ એક મુશ્કેલ પ્રશ્ન હતો એ પ્રશ્નનાં ઉકેલ માટે આ સંસ્થાએ

પુસ્તકાલયો માટેનાં ટ્રસ્ટ ફંડો સ્વીકારવાનું ઠરાવેલું છે આ યોજનાથી દાન કરનારને વિશ્વાસ

બિંમો થાય છે અને સારા દાન મળતા રહે છે આજ સુધીમાં આ મહત્ત્વની આ રીતે સોંપાયેલા

૮૯ ટ્રસ્ટ ફંડોની કુલ રકમ રૂ ૩૪,૩૩૫-૨-૧૧ થાય છે

(૩) પુસ્તકો પૂરાં પાડવાનું કામ

- દરેક પુસ્તકાલયને પોતાની મેળે સ્વતંત્રપણે પુસ્તકો ખરીદવાનું કામ સોંપવામાં

આવે તે કાષ્ટ રીતે ઇષ્ટ નથી ક્યાં પુસ્તકો ખરીદવા જેવા છે, ને ક્યા મળે છે અને તેની ઉપર શુ કમિશન અપાય છે ઇત્યાદિ માહિતી દરેક પુસ્તકાલયના કાર્યકરને ન હોય એ સ્વાભાવિક છે, અને હોય તોપણ દરેકને પોતાને જોઈતા પુસ્તકો ઓછા ખર્ચે મેળવવાં એ મુશ્કેલ છે આ રીતે પુસ્તકાલયોમા પુસ્તકો ખરીદવાની બાબતમા પરતી યોજી અને દોરવણીની જરૂર રહે જ તે ન હોય તો પુસ્તકાલયોમા અશિષ્ટ સાહિત્ય પેસી જાય, અને લોકોના સસ્કરને એ નુકસાન કરતાં નીવડે. એટલે જેવા પુસ્તકોના પ્રચારથી આખી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ પ્રગ્તને આશીર્વાદરૂપ થવાને બદલે શ પશ્ચ નીવડ નો એ કમ પણ ખરો પુસ્તકાલયોને આ મુશ્કેલીએ મા સહાયરૂપ થવા આ સસ્થા આખા રાજ્યના પુસ્તકાલયોને પુસ્તકો પૂરા પાડે છે આ બાબતમા પુસ્તકાલયોની તથા પુસ્તકાલય ખાતાની પણ સ્વતંત્રતા જળવાય તેથી તે જે પુસ્તકો માગતા હોય અથવા જે પુસ્તકો પુસ્તકાલય ખાતુ ત્યા મોકલવા માગતુ હોય તે જ પુસ્તકો મડળ મોકલી આપે છે આમ કરવાથી તે મોટા જયામા પુસ્તકો ખરીદી શકે છે, એટલે સાનુ વળતર પણ મેળવે છે આ વળતરમાથી ખર્ચ અને રૂપયે એક આનો નફો લઈને પુસ્તકાલયોને બાકીનુ વળતર મડળ આપી દે છે. વગી ન ખરીદવા જેવા પુસ્તકો તે રાખતુ નથી એટલે અશિષ્ટ સાહિત્યના પ્રચાર સામે અ કુશ મુકાય છે આ યોજના અનુસાર આ સસ્થાએ ત્રત વર્ષમાં રાજ્યમાં તેમ જ આફ્રિકા વગેરે સ્થળોએ લગભગ ૧૩૦૦ પુસ્તકાલયોને તેમ જ ખીજા માહકોને મળીને કુલ રૂ ૫૦,૦,૩૫-૪-૪ ના પુસ્તકો પૂરા પાડવાનુ કામ કર્યું છે

(૪) પત્રો-માસિકોનાં લવાજમ ભરવાનું કામ

દરેક પુસ્તકાલય જત જતનાં પત્રો તથા માસિકો મળાવે છે પત્રો-માસિકોનું લવાજમ ભરવાનુ કામ દરેક પુસ્તકાલય ઉપર જ હોડવામા આવે તો દરેકને મનીઓડર ખર્ચ અને દપાવની ખીજી લખાપટીમા ધણો ખર્ચ થવા જાય, અને એ રીતે બજેટની રકમનો કેટલોક ભાગ બિનઉપયોગી ખર્ચમાં જ વપરાઈ જાય, તેમ ન બને તે માટે આ સસ્થા રાજ્યના તમામ પુસ્તકાલયો વતી પત્રો-માસિકોનું લવાજમ ભરે છે આમ થવાથી પત્રો-માસિકોના સંચાલક વર્ગમાં પણ આ સસ્થાનુ સાનુ વળન છે, અને પુસ્તકાલયોને સમયસર પત્રો માસિકો મળ્યે જાય છે એ વર્ષે લગભગ ૧૩૬૫ પુસ્તકાલયો અને ઇતર માહકો માટે રૂ ૭૨,૫૦૧-૧૧-૩ નુ લવાજમ મંડળ મારફતે ભરવામા આવ્યુ હતુ આ ઉપરાંત કેટલાક પત્રો-માસિકો મડળ મારફતે ખર્ચવાથી તેમનાં લવાજમના દરમાં પણ કાપકો મળે છે.

(૫) પુસ્તકાલયોને ઉપયોગી સાહિત્ય પૂરું પાડવાનું કામ

રાજ્યના ખર્ષા પુસ્તકાલયોનાં પુસ્તકોનાં પત્રો તથા ખીજી માહિતીનાં પત્રો એક જ પદ્ધતિથી રાખી શકાય અને એને માટે દરેકને જુદુ જુદુ ખર્ચ કરવુ ન પડે તે માટે આ સસ્થા તરફથી રાજ્યનાં પુસ્તકાલયોને જોઈતા જુદાં જુદાં ફોર્મ, પત્રો, લાકડી સામાન વગેરે વાજબી દિંમતે પૂરા પાડવામા આવે છે

(૬) ' પુસ્તકાલય ' માસિક

રાજ્યમાં લગભગ ૧૩૦૦ પુસ્તકાલયો ચાલુ છે તે દરેક સાથે સપ્તાહમાં રહી પુસ્તકાલય-

પ્રવૃત્તિને વિકાસ અને ઉપયોગિતા વધારના માટે તેમને યોગ્ય દોરવણી આપવી એ પણ મહેતુ કામ નથી. પુસ્તકાલય ખાતુ આ કામ કરવા બધા તેને મેલકમનું અને ટપાલનું ભાર ખર્ચ આવે વળી રાજ્યના ખાતામાં તે મળુસોની ફેરવણી થયાં કરે એટલે કોઈ નિષ્ણાત ન પણ થાય અને પુસ્તકાલયોની દોરવણીની એકસગળી નીતિ નહીં રહે નહિ તે પણ સર્લાવત છે તે માટે આ સરથા 'પુસ્તકાલય' માસિક ચલાવે છે, અને તે દરેક પુસ્તકાલયે ફગળિયાત લેવાનું ધોરણ છે આ મસિક ફાગ પુસ્તકાલયોના સલાહોને દરમહિને નવા પ્રસિદ્ધ થતા પુસ્તકો માસિકો ઇત્યાદિ તથા તેમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી બાળવાળેગ દુકીકતો આપવામાં આવે છે તે ઉપાત રાજ્યના પુસ્તકાલયોને ખાતા તરફથી પુસ્તકાલયો માટેનો મૂલનાઓ-સરકમુલરો તથા બીજી ઉપયોગી માહિતી પૂરી પાડવામાં આવે છે આ યોજનાથી રાજ્યને ઘણા ખર્ચની અચત અને કામની સગળતા થાય છે, તેમ જ પુસ્તકાલયોને ઘણી ઉપયોગી માહિતી અને દોરવણી દર માસે મળતી રહે છે બે આ માસિક પ્રસિદ્ધ કરવામાં ન આવ્યું હોત તે ખાતાના હુકમોથી ફક્ત પુસ્તકાલયોના મત્રીઓ એટલા જ વાકેફ રહેત, પરંતુ આ માસિક દ્વારા આ હુકમોની પ્રજાને પણ બાળુ થાય છે, અને એ હુકમો સમધી ચર્ચાઓ થઈ યોગ્ય સુધારા-વધારા થઈ શકે છે, એટલું જ નહિ પણ આથી અડકતરી રીતે પ્રજામાં એક જાતનું વાતાવરણ બાળુ થાય છે

(૭) પુસ્તકપ્રકાશન

આપણે ત્યાં મોટી સંખ્યામાં ગમે તેવા પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થાય તેટલાથી જ માત્ર પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિની સફળતા સિદ્ધ થતી નથી પ્રવૃત્તિની સફળતા જનતામાં શિષ્ટ સંહિયના બહેળા પ્રયા થી થાય છે તે હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે આ સરથા તન્દ્યો જનતાને ઉપયોગી નીવડે એવા સાગ પુસ્તકોનું પ્રકાશન કરવાની યોજના પણ મડળે હાથ ધરેલી છે અત્યા સુધીમાં આ સરથાએ ૭૬ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરેલા છે આ બાબતમાં અમારા ખ્યેયને પહેલવાને અમારે ઘણું કરવાનું બાકી છે, એ વસ્તુનું મડળને લાન છે, અને આ દિશામાં સરથાની પ્રવૃત્તિઓ વિસ્તારવાની યોજનાઓ અને શક્યતાઓને વિચાર સરથાના વ્યવસ્થાપકો ગભીરપણે કરી રહ્યા છે આ બાબતમાં જે કોઈ યોજના થાય તેમાં યુજરાતના મેખેકોની સહાયની જરૂર પડશે જ, અને તે મળી રહેશે એવી અમને ખાતરી છે

આ સરથામાં કુલ ૨૩૧ વ્યક્તિ-મલાઓ, ૬૭૦ પુસ્તકાલય-સલાઓ અને ૧૭ સરથા-સલાસહો મળી કુલ ૯૧૮ સલાસહો છે તેમણે લીધેલા દરેક રૂ ૨૫૫ નો એક એવા ૧૮૭૬ રોચી સરથાનું ભડોળ રૂ ૪૮૪૭૧-૦-૦ નું છે. સલાસહોને દર વર્ષે શેર ઉપર લગભગ ૪૩૬ ટકા લેખે વ્યાજ અપાય છે વળી એક વધુ વિશિષ્ટતા એ છે કે, મડળના વ્યવસ્થાપકો માટે કોઈપણ જાતનું વેતન લેવાનું ધોગ્ય રખાયુ નથી, સઘળા વ્યવસ્થાપકો નિષ્કામભાવે પોતાની સેવાઓ આપે છે ડિવિડન્ડ વહેચતાં વધેલી રકમ ફડો ખાતે લઈ જવામાં આવે છે પચીસ વર્ષમાં તેના રિઝર્વ અને બીજા ફડોનો રકમ રૂ ૫૬૭૩૧-૬-૧૧ ની થઈ છે એ રીતે પચીસ વર્ષ સુધી ઓછામાં ઓછા નફે પ્રમાણિકપણે ધ ધો કરવા છતાં આર્થિક રીતે પણ આ સરથા

સદર દયામાં આવેલી છે. આ ખતાવી આવે છે કે ધંધામાં પ્રમાણિકતા એ જ સાગમાં સારી નીતિ છે.

(૮) રાજ્યની પ્રાથમિક શાળાઓમાં પાઠ્યપુસ્તકો પૂરાં પાડવાનું કામ

વડોદરા રાજ્યની પ્રાથમિક શાળાઓમાં આવતા ધણીખરાં પાઠ્યપુસ્તકો રાજ્યના કેળવણી ખાતા તરફથી તૈયાર થઈ, સરકારી છાપખાનામાં છપાઈને પ્રસિદ્ધ થાય છે ખુટતા પુસ્તકો છતર મથકારોએ લખેલાં અને પ્રસિદ્ધ કરેલાં તથા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ મળુ કરેલા ચલાવવામાં આવે છે આ પુસ્તકો રાજ્યની બધી પ્રાથમિક શાળાઓમાં પૂરાં પાડવાનું કામ દર પાંચ પાંચ વર્ષે બહેર રીતે ટેન્ડર માગી મેળવે તે વ્યક્તિને કે સરચાને સન્કાર તરફથી સોંપવામાં આવે છે આ મંડળને આ કામ સને ૧૯૩૫ થી ૧૯૪૦ સુધીના પાંચ વર્ષ માટે પહેલાં મળ્યું હતું, અને તાલમાં પણ સને ૧૯૪૫ થી ૧૯૫૦ સુધીની મુદત માટે આ કામ મંડળને સોંપવામાં આવેલું છે પાઠ્ય પુસ્તકોનું કાળુ ખર્ચ અટકાવવામાં મળે અસરકારક રીતે કામ કર્યું છે, પુસ્તકો પહોંચાડવામાં રેલ્વે બુકિંગની હાડમારી હોવા છતાં મંડળ જે શક્ય તે કામગીરી બજાવે છે, તેથી જનતાને તેમજ સરકારને સતોષ છે. ગઈ સાલે આ પાઠ્ય-પુસ્તકોનું વેચાણ રૂ ૧,૨૬,૦૭૯-૧-૭નું આ મંડળે કર્યું હતું

મંડળની પ્રવૃત્તિઓને વિકસાવવા માટે સરચાને પોતાના મકાનનો ખાસ જરૂર છે,

અને સાથે સાથે પોતાના પ્રિન્ટિંગ પ્રેસની પણ એટલી જ

સરચાની જરૂરિયાત

જરૂર છે. આમજનતા માટે, સાહિત્ય પ્રકટ કરવા માટે,

અલગ માધ્યમોને લાગુતા, કલા માટે અને આપણને

પ્રાર્થન યથેચ્છા સ્વાતંત્ર્યને દેશની ગાંધી મંજૂર કરવા માટે સુવકોને સરકારી, ખડતલ કતોબપરાયણ અને સેવાભાવી બનાવી સારા નાગરિકો તૈયાર કરવા માટે જરૂરી પ્રેરણાદાયક પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂર આ સરચાના સચાલકોને લાગ્યા વખતથી સમજાઈ છે સમય અને સંભોગો અનુકૂળ થતાં તે દિશામાં આ મંડળ કામ શરૂ કરશે એવી ઉમેદ છે

આ સરચાના વિકાસમાં વડોદરા રાજ્યના અમલદારો, ગણ્યના પુસ્તકાલયો અને

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના વિભાગ માટે પ્રયત્ન કરતા સિન

સરચાના હિતરેલીઓ

સિન મંડળો અને વ્યક્તિઓ તેમ જ મંડળના

વ્યવસ્થાપક મંડળ તથા તેના રટાફો કીમની ફાળો છે

આ પ્રવૃત્તિ પાછળની ભાવનાઓ રેડવાનો યશ આ સરચાના સ્થાપક અને તેના વિકાસમાં અતિ મહત્વની સેવા આપનાર સ્વ મોતીલાલ અમીનને ફાળે જાય છે

વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ સરકારઆશ્રયે ચાલે છે, છતાં તે સંપૂર્ણપણે

પ્રખતત્રના ધોરણે અને સ્વાશ્રયના ધોરણે ચાલે છે, અને

પ્રગતિદર્શક માહિતી

તેથી તેનો વિશ્વાસ ધણો થયો છે, અને તે લોકપ્રિય બના

છે, તે નીચેના અંકિત હપ્તથી સમજાશે આ પ્રવૃત્તિના વિકાસમાં આ મંડળનો ફાળો મોટો છે.

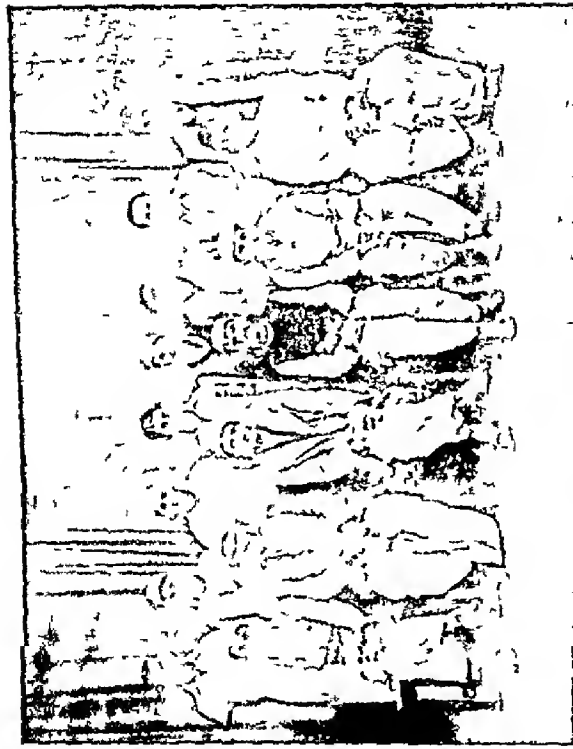
(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૮૬ ને ઉઠે જુઓ.)

પુ સ સ મંડળના કાર્યરત કાર્યકર્તાઓ

પુ. સ. સ. મંડળ લિ. રું કાર્યાલય
જ્યાં પુસ્તકાલયોની વિવિધ સેવાઓ જળવાય છે.

पुस्तकालय म. म. इण्डियाना
कार्यालयना विविध कार्य ठरे।

પહેલી પરચીસી

શ્રી. વલ્લભભાઈ મૂ પટેલ
વ રા. પુસ્તકાલય પ્રચારક

વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને રાજ્યભરમાં વિસ્તારવાને લગતું પ્રચારકાર્ય કરનાર અને સ્વ યો મોતીભાઈ સા ના હાથ નીચે દોરવણી પામેલા આ લેખક, પુ મ મ ડળ, પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં કેટકેટલી રીતે ઉપયોગી થઈ પડ્યું છે તેનું વિહ ગાવ-લોકન કરાવે છે અને હવે પછીની તેની કાર્યદશાનું સૂચન કરે છે

વડોદરા રાજ્યની પુ પ્રવૃત્તિને વિકસાવવામાં, એ મ ડળેએ અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો છે

એક પુ મ સ મ ડળ અને ખીન્નુ વડોદરા રાજ્ય પુ મ ડળ હુ સ મ મ ડળને સ્થપાવે તા ૨૦ માર્ચ ૪૯ ને રોજ ૨૫ વર્ષ પૂર્ણ થઈ, હવે તે ૨૬ મા વર્ષ મા પ્રવેશે છે અને તે અગે આજે આ સ્થાનો અત્યંત મહત્વપૂર્ણ ઉત્તરવાપ છે, એ બદલ ખરેખર ખૂબ જ હર્ષ ઉપજે છે

પૂ અખીન સાહેબની પ્રેરણાથી આર્થસુધારક ગ્રેસના મેડા ઉપર, એક નાના સરખા ખડમાં, એક કપાટ, એક ખુરશી, એક ટેબલ, બૂજ બડોળ, તથા મત્રી કે કારકૂન જે કહો તે પણ એકલા શ્રી ભાઈલાલભાઈ મુ પટેલના હસ્તક થઈ થયેલ આ મ ડળ, આજે વિપુલ પ્રમાણમાં સુદર રાચરચીલું થઈ ગયું છે અને ભરાવવા કાટલાં ૩ ૨૫ નો એક એવા ૨૦૦૦ શેરા પણ આજે લઈઈ જવા આવ્યા છે આ જ બતાવી આપે

શ્રી. વલ્લભભાઈ મૂ પટેલ છે એની લોકપ્રિયતા અને અગત્યતા

મંદળ સ્થપાતું ન હતું તે પહેલાં, પુસ્તકાલય ખાતું, જે તે પુસ્તકાલયની મજૂર થયેલી સરકાર-પચાષત મદદો, જે તે પુસ્તકાલયને મ યો થી મોકનાતી, અને પુસ્તકાલયો પોતે, પત્રે-પુસ્તકો, ફગનિયર વગેરે ખાતે તેનો ખર્ચ કરતાં પત્રોના મ યો માટે પોતાના ગામમાં ટપાલ એ ક્લિસ ન હોય તો નજીકના ગામેન્યા હોય ત્યાં જવું પડતું પત્રોના લવાજમની માહિતીના અભાવે કાંઈને લવાજમ વધુ પણ મોકલાતું, કાંઈને ઓટું પણ મોકલાતું પુસ્તક ખરીદી માટે પણ કેટલાક વડોદરાના જુકમંરોને ત્યાંથી રૂમકમાં અને કેટલાક મુ ગાઈ, અમદાવાદના જુકમેવરેને ઓઈંગ આપી મ ગાવતા આમાં કેટલાકને કમિશન મળતું, કેટલાકને ન પણ મળતું અને પુસ્તકોની ખરીદીમાં હવેથી કોટીની વાનાંઓનો પણ સમાવેશ વધુ થતો ફર્નિચર કેટલાક પુસ્તકાલયો, ગામ ઉપરથી કે પોતાના નજીકના મોટા શહેરોમાં જે કિ મત માગે તે કિંમતથી ગમે તેવી સાર્થજનુ અને ગમે તેવા દેખાવનું ખરીનાતા પુસ્તકાલયના વહીવટી કામમાં પણ ખાતાએ

કરાવેલ ધોરણે જોઇતા પત્રોનાં ફોર્મો છાપેલાં ન મળવાના અભાવે, કેટલાક હાથથી આંધીને પત્રો રાખતા અને કેટલાક આજસે ન પણ રાખતા કાયમકે હનાં નાણાં પણ ગમે ત્યાં ગામમાં ખાનગી બ્યક્તિને ત્યાં મુકાતાં અને જે મુકાતાં તે જરૂર પડે પાછાં પણ ન મળતાં એવું બાજુ પણ નિયમિત ન મળતું, અને પાછળથી એ રકમે વસલ લેવા અનેક મશીખતોમાં મુકોડુ પડતું જે તે ગામની માગણી પ્રમાણે સરકાર-પચાચત મદદો જે તે ગામે મોકલાતી પણ તે પ્રમાણે જે તે ગામની લોકમદદ કેટલેક ઠેકાણે પાછળથી ન મળવાથી લોકમદદ તેટલી ઓછી પણ વપરાતી

ઉપરના ધોરણે ચાલતો પુસ્તકાલયનો વહીવટ સુવ્યવસ્થિત, સરળ અને ચોખ્ખો ચાને તે માટે પૂરું અમીન સાહેબે, પુસ્તકાલયોના સહકારથી પુ સ સ. મહળની રચાપના કરી આ મહળથી આજે પુસ્તકાલયોના વહીવટમાં ધણી જ સગળતા આવી, મંત્રીઓના કામતું ભારણ પણ ધણું જ ઓછું થઇ ગયું છે વપ મા એક વાર લોકમદદ એકઠી કરી, તે પ્રમાણે બજેટ બતાવી ખાતામાં મોકલી આપ્યું અને તે પછી મજૂર થઇ આવેલા બજેટ પ્રમાણે સરકાર-પચાચત મદદની પાવતીઓ ખાતામાં તથા લોકમદદ અને કાયમ ફડમાં નાણું પુ સ સ મહળમાં મોકલી આપ્યા એટલે બસ, મંત્રીનું કામ પત્યુ તે પછીનું બધુંય કામ-બજેટમાં જણાવ્યા પ્રમાણે પત્રો, માસિકા, ફરનીયર, પુસ્તકો, ફોર્મો વગેરે જે તે પુસ્તકાલયને પૂરા પાડવાનું-પુ સ સ મહળ કરી લે જે તે પુસ્તકાલયની સરકાર-પચાચત મદદ પણ પુ ખાતા પાસેથી મેળવી લે કાયમ ફડના નાણાં પણ જેને તેને આને જમા રાખી, જે તે પુસ્તકાલયને તેની પાસજૂક મોકલી આપે આ રીતે અત્યારે પુસ્તકાલયના મંત્રીઓ ઓછી ગહેનને, ઓછી રોડધામે, પોતાના પુસ્તકાલય માટે જેમવું તમામ પ્રકારનું સાહિત્ય સરતુ, સુદર અને સારા કમિયનથી મેળવી શકે છે ખાનગી બ્યક્તિને ત્યાં ધધાઇ જતાં કાયમ ફડો પણ તદ્દન સુરક્ષિત-પણે સચવાઇ શકે છે આ છે પુ સ સ મહળની ખાસ વિશિષ્ટતા

પુ સ સ મહળની ખીજ વિશિષ્ટતા એવું પ્રકારન છે. આ મહળ ન હોત તો વડોદરા ગબવાના પુસ્તકાલયોને એક સાકળે ગૂંથનાર અને પુસ્તકાલય કાર્યકરોને જાગૃત રાખતું અને નવી નવી પ્રેરણા આપતું “પુસ્તકાલય” માસિક ન હોત, તેમ જ પુસ્તકાલય અંગેનું સાહિત્ય-પુસ્તકોની વર્ષીકૃત નામાવલિ, પુસ્તકાલયના વહીવટ અંગે એકીકરણો, પુ પ્રવૃત્તિ-અંગેનાં વ્યાખ્યાનો-વગેરેને મોટા ખર્ચે અને પરિશ્રમે તૈયાર કરાવ્યા છે, તે પણ ન હોત આ સિવાય જીવનચરિત્ર, વિજ્ઞાન, શિક્ષણ વગેરે વિષયના પુસ્તકો મહળે પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે તે કાર્ય પણ મહળ ન હોત તો ખીજ પ્રકારનો આવા પુસ્તકોને મહત્ત્વ ન આપતાં એ પ્રસિદ્ધ થયા વગર જ રહી જત

પુ સ સ. મહળે પુસ્તકાલયોની સાથે બ્યક્તિજાત જનતાની પણ સેવા કરી છે વડોદરામાં આજે કાંઈ પણ બ્યક્તિને કોઇ પણ પુસ્તક જોઇતું હશે તો તે મહળમાં જઈને જોવા રહેશે, મહળ તેને આદર આપશે, વિવિધ પુસ્તકો અંગે-લેખક, પ્રકાશક, કિંમત, પ્રાપ્ત કે અપ્રાપ્ત, સાઈ કે ખોટું વગેરે જે કંઈ જાણવા માગશે તે માહિતી મહળ એને આપશે - આ ઉપરાંત નવા પ્રસિદ્ધ થતા પુસ્તકો રૂમડા બોર્ડ, બોર્ડના પુસ્તકો પસંદ કરશે જે પુસ્તક નહિ હોય તે જોઇતું હશે તો મગાવી-આપશે જે તે મહળનો શેરહોદ્દર હશે

તો તેને કમિશન પણ મળશે. આ મડળમાં ઉતરતી કોટીનું એકેય પુસ્તક જોવા પણ નહિ મળે વડોદરા શહેરમાં તો શું પણ કદાચ સમગ્ર ગુજરાતમાં પણ પુસ્તકોનો આવો સુંદર શો-રૂમ નહિ હોય

મડળે, આ રીતે પુસ્તકાલયોની અને જનતાની ઉત્તમ મેલા બમ્બી છે અને તેની સાથે સાથે પોતે પણ આર્થિક દૃષ્ટિએ સગીન બની, પોતાના પાયા ઊડા અને મજબૂત નાખ્યા છે એના આકાશ નીચે પ્રમાણે છે:

સન સભાસદમંજ્યા શેરમંજ્યા રોરની મુક્ત રિઝર્વફંડ હિપલ ખર્ચ નફો
સન ૨૪-૨૫ ૨૧૮ ૨૫૭ ૫૩૨૫ ૦ ૧૪૭૩ ૮૧૫ ૫૯૭
સન ૪૭-૪૮ ૮૯૯ ૧૯૬૮ ૧૯૨૦૦ ૪૪૯૩૪ ૨૯૧૫૭ ૧૯૭૭૦ ૯૩૮૭

સન ૨૪-૨૫ માં પાચદાનરની મૂડીયા અને શુભ-રીઝર્વ ફંડથી શરૂ થયેલું આ મડળ આજનું પચાસ-પચામ હાલગના આશરે પોતાની મેળની મૂડી અને રિઝર્વ ફંડ ધરાવે છે. ક્યાં સન ૨૪-૨૫ માં ધીમા ધીમા પગલા અગ્ર મડળ અને ક્યાં ફૂલે ને બૂલે આગળ વધતું આજનું મડળ!

મડળના કાર્યનો બબ્બતા તેની પ્રામાણિકતા અને તેની લોકપ્રિયતાનો ખ્યાલ આપવા આટલું જ બસ છે

પણ હવે શું ?

પનાધીન હિંદ સ્વતંત્ર બન્યું, આઝાદ બન્યું તેની સાથે હિંદમાં આવેલાં દેશી રાજ્યોમાં પણ સ્વતંત્રતાની ઉષા પ્રગટી અને તે એટલે સુધી કે, દેશી રાજ્યોની પ્રજાને, અમુક રાજ્યની પ્રજાતરીકે નહિ પણ સ્વતંત્ર હિંદની પ્રજા તરીકે ઓળખાવવાનો પ્રયત્ન આવ્યો. આ સ્થિતિમાં વડોદરા રાજ્ય પણ મુઠાઈ ઇલાકામાં જોડાઈ ગય છે તેવે પ્રસંગે વડોદરા રાજ્યની પૂર બહારમાં ખીનેની અને ફૂલીફાલેલી પુ. પ્રવૃત્તિ પણ કેવા વહીવટમાં અને તે ક્યાં મુકાય છે એ પ્રશ્ન આજે પુ પ્રવૃત્તિમાં સ્વચાપચા રહેલા સૌ ઠાણે મન બોલે થયો છે

વડોદરા રાજ્યની પુ પ્રવૃત્તિ પુ સ સ મડળ અને વડોદરા રાજ્ય પુ મડળ એ ત્રણેય એક એવી મજબૂત સંકળણી સુધાપડા છે કે જેમને એક પણ મંદોડો કાઢી નાખવામાં આવે તો પુ પ્રવૃત્તિની પ્રગતિમાં અવરોધરૂપ નીવડે તેમ છે આ ત્રણેયના પરસ્પર સહકારથી અને સપથી વડોદરા રાજ્યની પુ પ્રવૃત્તિ આજે એક મોટું વટવૃક્ષ બની છે એની ઊંચા નીચે અનેક પથશૂદ્ધા માનવીઓ, આરામ લઈ, પથ શોધે છે. નવું ચેતન, નવી પ્રેરણા, નવી ભગૃતિ મેળવે છે, અને પુનઃ જીવનક્ષેત્રમાં અગળ ધપે છે એ વટવૃક્ષ જલસિચનના અભાવે સૂકાઈ ન ગય એ વડોદરા રાજ્યના આધારના લોકનેતાઓ અને લોકપ્રધાનોએ ખામ જોવાનું રહે છે યાન વગર પ્રગતિ નથી, અને જો હરો તો લાભો વખન ટકવાની નથી તેથી સાનન આપતી વડોદરા રાજ્યની ૧૫૦૦ પુસ્તકાલય સરચાઓ, અને એ ૧૫૦૦ ને જોડતી ધગવખરી પૂરી પડનાર તથા તેનું સંરક્ષણ અને વિસ્તરણ કરનાર પુ સ સ મડળ અને વડોદરા રાજ્ય પુ મડળ એ સંસ્થાઓ આધાર જે ધોરણો, વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલય ખાતા સાથે સંબંધ રાખી ચાલી રહી છે, તે ધોરણે સુખાઈ ઇલાકાએ પણ આ સંસ્થાઓને સ્વીકારી ચલાવવી જોઈશે.

મંડળને ફક્ત એકજ સૂચના

મંડળની પાસે સારી એવી પોતાની મૂડી હવે થતા પામી છે. એની પાસે પુસ્તકાલયોના કાયમક હોતી ચાપલુની મૂડી પણ બહુ જ મોટી છે પણ એનું પ્રકાશનકાર્ય જનતામાં ને પ્રમાણમાં લોકોમાં અને આદરપાત્ર બનવું જોઈએ તે હજી બન્યું નથી ગુજરાતમાં ૨૫ લિસ્ટ અખ ડાન દે, સરતા સાહિત્ય વર્ષિક કાર્યાલયની સરચા ઉભી કરી, સસ્તું, મરળ રીલિ અને લોકોને પણ હોસે હોસે ગમી જાય એવું ને સાહિત્ય આપવું છે તેવી જ હમે પુ મ સ મંડળે પણ પ્રકાશનકાર્ય વિસ્તાગવાનું ખાસ વિચારવું જોઈએ. પુ સ સ. મંડળની બીજી પચ્ચીસીમાં આ પ્રશ્ન ખામ હાથ ધરાઈ તેને અમતમાં મુકાશે તો એની બીજી પચ્ચીસી પણ વધુ ઉજવણી અને ફતેહમંદ નીવડશે

પ્રાર્થના

પ્રભુ, પુ સ સ મંડળે, પુસ્તકાલયોની અને લોકોની ને સેવા કરી, પચ્ચીસી ઉજવવાનું માન પ્રાપ્ત કર્યું છે, તેવી જ, બધે એમાં પણ વધુ સેવા કરવાની એ સરચા ને શક્તિ અને શુદ્ધિ આપે એ ની અમારી પ્રાર્થના છે

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૮૨ નું)

મંડળની પચીસ વર્ષની પ્રગતિદર્શક માહિતી

મંડળમાં કુલ સલાસદસ ખ્યા

૯૧૮

ભરાયેલું ગેર ભંડોળ

રૂ ૪૯,૪૭૫

રિઝર્વ ફંડ

રૂ ૨૦,૭૦૯

ધંતર ફંડ

રૂ ૩૬,૦૨૨

મંડળના ચેર ઉપર હાલ અપાતું રિવિડન્ડ

સાઠચાર ટકા

પુસ્તકાલયોના કાયમ ફંડોની રકમ

રૂ ૪,૨૦,૭૬૭

કાયમ ફંડો ઉપર હાલ અપાતા બ્યાન્નો દર

દોઢ ટકા

મંડળને સોંપાયેલા ટ્રસ્ટ ફંડોની સખ્યા

૮૯

ટ્રસ્ટ ફંડોની કુલ રકમ

રૂ ૩૪,૩૩૫

મંડળે પ્રસિદ્ધ કરેલા પુસ્તકોની સખ્યા

૭૬

પચીસ વર્ષમાં મંડળે કરેલું પુસ્તકવેચાણુ

રૂ ૧૦,૭૨,૩૩૧

તે પૈકી ગ્રામ પુસ્તકાલયોને કરેલું વેચાણુ

રૂ ૪,૮૪,૫૩૮

અને ધંતર મહામંડળે કરેલું વેચાણુ

રૂ ૫,૮૭,૭૯૩

પચીસ વર્ષમાં મંડળે પત્રો-માસિકોનું ભરેલું લવાજમ

રૂ ૧૦,૫૧,૦૬૭

તે પૈકી ગ્રામ પુસ્તકાલયો માટે ભરેલું લવાજમ

રૂ ૮,૩૦,૩૩૫

અને ધંતર આહો માટે ભરેલું લવાજમ

રૂ ૨,૨૦,૭૩૨

આ પ્રમાણે આ મંડળે એનો પહેલી પચીસીમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં કીમતી ફાળો આપ્યો છે એ ફાળો તે ઉત્તરોત્તર સવિશેષ આપી શકે તે

ઉપસહાર

તે માટે મંડળના કાર્યમાં સૌના સહકારની અપેક્ષા છે

આપણા દેશમાં જોડેલી સ્વરાજ્યની ઉપા વિકસતી જાય

તેના પ્રકાશથી દેશ અને દુનિયાને અજનાળે તે કાર્યમાં મંડળ પોતાનો નમ્ર ફાળો આપી શકે તેવી શુભેચ્છા સાથે આ પરિચય અહીં સમાપ્ત કરવામાં આવે છે

વડોદરા રાજ્યની

ગ્રામ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ

સક્ષિત પરિચય

લેખક :

શ્રી. ઉમેદભાઈ મો. પટેલ
મહાત્માજી વ્યવસ્થાપક
પુસ્તકાલય ખાતે

વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને આળીસ વર્ષ પૂર્ણ થવા આવે છે તેની શરૂઆત દે. શ્રીમંત સયાજીરાવ મહારાજ સાહેબની પોતાના રાજમહાલના પુસ્તકાલયની પ્રગતિ મફત વાચન માટે ઉદાર સખાવતથી થઈ છે. એ પ્રવૃત્તિનું બંધારણ અમેરિકન પુસ્તકાલયસામ- વિધારના હસ્તે ધરાયું છે અને એના શરૂઆતથી ગુજરાતના જાણીતા સેવાભાવી કાર્યકર શ્રી મોતીલાલ અમીનને મોંઘાસુ હતું, એટલે શ્રીમંત મહારાજની ઉદાર સખાવત, શ્રીમંત સરકારનો રાજ્યાશ્રય, નિષ્ક્રાંત યાવ અને અચાગ ઉત્સાહ પરિશ્રમ અને સેવાભાવનાથી આ પ્રવૃત્તિ રાજ્યના મામડે મામડે પહોંચી ગઈ છે.

સને ૧૯૦૬ માં કે. શ્રી સયાજીરાવ મહારાજે સાહેબે અમેરિકાથી આજ્ઞા કરી, કે વડોદરામાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ શરૂ કરવી એ જ અસામા પેટલાદ હાથરફેલા તે વખતના હેન્ડ માસ્ટર શ્રી મોતીલાલ અમીન ગામડાઓમાં મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયોના પ્રચાર કરતા હતા. સને ૧૯૧૦ માં વડોદરામાં મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયની સ્થાપના થઈ, અને ગ્રામ, કચ્છ તથા પ્રાંત પુસ્તકાલયો સ્થાપવાની અને તેને ફરતા પુસ્તકાલયો આપવાની યોજના જાહેર થઈ સને ૧૯૨૪ માં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને વેગ આપવા માટે પૂજ્ય સ્વ. અમીન સાહેબની પ્રેરણા અને પ્રયાસથી પુસ્તકાલય સદાયક સદકારી મંડળની સ્થાપના થઈ આ મંડળના સદકારક પુસ્તકાલય ખાતાનું ધણું કામ સરળ બન્યું અને પુસ્તકાલયોના કાર્યકરોને પણ ધણી સરળતા થઈ. સને ૧૯૨૫ માં જલદેવી મુકામે ભરપેલી રાજ્ય પરિષદે વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળની સ્થાપના કરી. આ સંસ્થાએ પુસ્તકાલયો સ્થાપવામાં, ક્ષિપ્ર સાહિત્યના પ્રચારમાં અને વ્યવસ્થામાં થયેા સારા ફાળો આપ્યો છે.

સને ૧૯૨૬ માં બાળ અને મહિલા પુસ્તકાલયોને ઉત્તેજન આપવાનું ધોરણ સ્વીકારાયું. સને ૧૯૩૨ થી શાળાવાળાં ગામોએ પુસ્તકાલયો સ્થાપવાની નીતિ સ્વીકારાઈ અને તે કામ આજ સુધી પ્રગ સાથે સ પડે સાધી લેણા દ્વારા તજવીજ ચાલુ છે.

શ્રીમંત સરકારે ચાલુ સાથે ગામડાંને મળતી મહા પૂરતી ન હોવાને કારણે રૂ. ૩૦,૦૦૦) મહા માટે વધુ મંજૂર કર્યા છે. પુસ્તકાલયોની લારી નિભાવણી પણ આપણને ખાતરી છે. કે મુખાર્ધ સરકાર સારી રીતે કરશે અને પ્રવૃત્તિ સમગ્ર મુખાર્ધ ઇલાકામાં ઇલાકાએ સ્વીકારેલી નીતિ પ્રમાણે આગળ ધપશે જ.

પુસ્તકાલયોનો વહીવટ

પુસ્તકાલયોની કારાબારી વ્યવસ્થા સ્થાનિક સમિતિને આધીન હોય છે. સમિતિમાં ૩ થી ૧૨ સભ્યો હોય છે. મુદ્દાપેતા અગર ગામના આગેવાનોએ પસંદ કરેલા હોય છે. બધી વ્યવસ્થા હરમાલ નવેસર થાય છે. આ સમિતિ નવા વર્ષનું અંદાજ બતાવવાનું, પુસ્તક પસંદ કરવા ૨૮૭

કરવાનું, વર્તમાનપત્રો સામયિકો નહોતી કરવાનું તથા નાણાંની વ્યવસ્થા કરવાનું કાર્ય કરે છે. શ્રીમત સરકારનું પુસ્તકાલય ખાતું તેના પર દેખરેખ રખે છે અને જરૂરી સહનો તથા સુધારા વધારા સાથે અદાલત મજૂર કરે છે. ખાસ કરીને કોઈ કાર્ય પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને અહિંતકર્તા તો થતું નથી, એવી ધ્વજરચા જ પુસ્તકાલય ખતું દેખરેખ રાખે છે. આ વિશિષ્ટતાના કાણે પુસ્તકાલયોને લોકપ્રિય બનાવવામાં તે મદદરતો બાગ લગાવે છે. કારણ લોકોને લાગે છે કે પુસ્તકાલય એ પોતાની સરઠા છે, અને તેને વિકસાવવાનું કામ પણ નોકરોનું જ છે.

‘પુસ્તકાલયોની સાંકળ

ગ્રામ, કરના અને પ્રાંત પુસ્તકાલયોની રચના એવા પ્રકારની ગોઠવવામાં આવી છે કે ગ્રામકાનું પુસ્તકાલય પોતાના તાલુકાના પુસ્તકાલયમાંથી કે ગામનાં કરતાં પુસ્તકાલયોમાંથી પોતાને જોઈતું ઉપયોગી વાચન મગારી શકે. ગ્રામ, કરના અને પ્રાંત પુસ્તકાલયોને જે સાંકળરૂપે જોડવાની મૂળગત યોજના છે, અને એ પ્રમાણે વ્યવસ્થિત કામ સૌ કરે તો ગ્રામકામાં ખેડેલા દરેક જિજ્ઞાસુને પોતાને જોઈતું પુસ્તક કરના, તાલુકા, પ્રાંત કે રાજ્ય પુસ્તકાલયમાંથી મેળવી શકે.

આ ઉપરાંત સ્ત્રીઓ માટે સ્વતંત્ર પુસ્તકાલયો બોલાવવાનું પણ વિચારાયું છે. આવર્ગ પુરુષોની હાજરીવાળી સરઠાઓને છૂટથી લાભ લેવા તૈયાર ન હોવાને કારણે મંદિરા માટે સ્વતંત્ર હોય તેવા પુસ્તકાલયોની યોજના વિચારાઈ અને મોટા શહેરમાં બાળકો માટે સ્વતંત્ર રમતગમત સાથે વાચન મળે. એવી વાંટાવાટ થઈ શકે તેવા બીજા પુસ્તકાલય સ્થાપવાની પણ યોજના વિચારાઈ છે. આંખોની સરઠાઓમાં વાચન ઉપરાંત કલા એટલે શિવણ, ભરત, કૂચણના વર્ગો અલગવાય છે. હિંદીનું શિષ્ય અપાય છે. ગરમાંઓ વગેરે ગંજન કાર્ય-ક્રમો પણ ગોઠવાય છે.

એક દરે રાજ્યમાં ૫ પ્રાંત, પુસ્તકાલયો, ૬૭ કરના પુસ્તકાલયો, ૧૪૨૦ ગ્રામપુસ્તકાલયો, ૨૪ મહિલા પુસ્તકાલયો, તથા ૧૪ બાળપુસ્તકાલયો અને ૩૨ વૃદ્ધાલયો છે અને કરતાં પુસ્તકાલયોની પેટીઓ દ્વારા આ સંસ્થાઓને તેમજ પ્રાંત મંથાઓને વિગેરે વાચન પૂર પાડવા યોગ્ય તબવીજ થાય છે.

નાણાંકીય વહીવટ

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને આવકના ત્રણ સંધિન છે (૧) ગ્રામલોકોની મદદ, (૨) સ્થાનિક પંચાયતોની મદદ અને (૩) સરકાર મદદ.

સ્વાશ્રયના સિદ્ધાંત પર સ્થાનિક પંચાયત અને સરકાર મદદનો આધાર રહે છે. કારણ કે જેટલી રકમ લોકો ઊભી કરે તે પ્રમાણમાં જ શ્રીમત સરકાર કે સ્થાનિક પંચાયતો તરફથી મદદ અપાય છે. ગ્રામ લોકો જે રકમ ઊભી કરે છે તેમાં સંખ્યોની વર્ગભૂતિ, ઠંથમનિધિના બ્યાજનો, વખાવતનો, દાનોનો, છતર દેણીઓનો અથર જમીન કે મકાન હોય તો તેના ઉત્પન્નનો સમાવેશ થાય છે. જે કે સરકાર મદદ મેળવતાં સર્વે પુસ્તકાલયો સર્વ લોકો માટે મદદ છે, તેમાં સંખ્યો પાસેથી મદદ મેળવવાથી તેમને છતર લોકો કરતા થોડી વધુ સવલતો આપવામાં આવે છે. જન્મ, મરણ, લગ્ન, જનોઈ વગેરે પ્રસંગોએ દાન આપવાની જૂની પ્રથાને આ સરઠાઓએ આવકારી દાન મેળવવા હ મેલાં પ્રયાસો થાય છે. કાયમ નિધિની પ્રયા કેટલાક સમયથી થાય

ઓછાવત્તા અંશમાં અમલમાં આવેલી હોવાથી મોટા ભાગના પુસ્તકાલયો માટે, સાઈ બડોળ બિંદુ થયું છે અને તેનું નિશ્ચિત વ્યાજ દર વર્ષે તેમને મળે છે. સરકાર પચાસતની મદદની વધુમાં વધુ મર્યાદાઓ નીચે પ્રમાણે કરાવી છે.

પ્રાંતના સ્થળ માટે રૂ. ૭૦૦, કરનાઓ માટે રૂ. ૩૦૦, ગ્રામ, મહિલા અને બાળ માટે રૂ. ૧૦૦ સુધી છે. થોડા વર્ષોથી ગ્રામોદ્ધારની બીજી યોજનાઓના કારણે શ્રીમત સરકાર તથા સ્થાનિક પચાસતો તરફથી લોકો ઉભી કરી શકે તેટલી રકમ આપી શકાતી નથી. રાજ્યના પુસ્તકાલયોને મદદ આપવાને શ્રીમત સરકાર લગભગ રૂ.૭૩૦૦ મંજૂર કરે છે, તેમાં ચાલુ સાલ પૂરતો રૂ. ૩૦,૦૦૦ નો વધારો થયો છે, એ નોંધપાત્ર હકીકત છે.

આ રીતે પુસ્તકાલયો પોતાનું અદ્યતનપત્ર ખનાવે છે. તેમાંથી કેટલાક પુસ્તકાલયો સ્વતંત્ર રીતે પોતાનો ખર્ચ કરે છે.

તેઓ પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ માગે તે પોતાને જોઈતા વર્તમાનપત્રો, પુસ્તકો લાકડી સામાન મગાવે છે. ખામ કરીને આ મોલવારીની પરિસ્થિતિમાં કરનાઓ અને મહાનવાળા ગ્રામ પુસ્તકાલયોમાં નોકરખર્ચ વધી ગયો છે. જ્યારે શાળામાં રહેતાં પુસ્તકાલયોમાં સ્થાનિક શાળાના શિક્ષકો સેવાલાભે કામ કરે છે એમનો સારો સાચ હોવાના કારણે જ ગામડામાં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પૂરતો પ્રચાર પામી છે.

રાજ્યમાં લગભગ ૧૮૦ ગામોએ સ્વતંત્ર મકાનો યથા ગયા છે. લગભગ ૭૦ ગામોએ મકાનો માટે લોકોએ દેણગીઓ ઉભી કરી છે. કેટલેક સ્થળે શ્રીમત સરકાર તથા પચાસત મદદ ભેગી કરવા છતાં મોલવારીના વધુ ખર્ચના કારણે કામ યથા શક્ય નથી ચાલુ સાલે તે માટે પણ શ્રીમત સરકારે રૂ. ૨૦૦૦૦ મંજૂર કર્યા છે. જો લોકો અને પચાસતો તરફથી મદદ મળશે તો કેટલેક સ્થળે નવાં મકાનો ઉભા થઈ શકશે.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ

ગ્રામ પુસ્તકાલયોને પત્રો, પુસ્તકો તેમ જ અન્ય સાહિત્ય પૂર્ણ પાડવાનું કામકાજ નિર્વહિત વ્યવસ્થિત, ચોક્કસ અને સરળ અને તેમજ પુસ્તકાલયોને અને ખાતાને વખત મહેનત અને ખર્ચનો ખચાવ થાય, કાયમ ફંડોની રકમોના હિચાજ દૂર દૂરના ગામડાનો વ્યવસ્થિત રહી શકે એ માટે સ્વ. પુ. શ્રી-મોતીલાલ અમીનની પ્રેરણાથી પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળની સ્થાપના તા. ૩૧-૩-૨૪ ના રોજ કરવામાં આવેલી. આ મંડળી આર્થિક પુસ્તકાલયોની મદદ સ્વીકારી તેમના અદ્યતન મંજૂર થયા પ્રમાણે પત્રો, પુસ્તકો, લાકડી સામાન માટે સરકાર પચાસત મદદ ભેગી કરે છે. આનો હેતુ નિકેતાઓ પામેથી અને તેટલી સરતા દરે વસ્તુઓ ખરીદી અમુક ટકા વળતર કાપી લઈ ગ્રામ પુસ્તકાલયોને ખાકીનો તમામ ફાયદો આપવાનો છે. પુસ્તકાલયો ને દૈનિક, સાપ્તાહિક તેમ જ પુસ્તકોની ખરીદીમાં આ રીતે ધણો સારો ફાયદો થાય છે. વળી ગામડાના કાર્યકર્તાઓને દરેક પત્ર માટે મનીઓડર કે પત્રવ્યવહાર કરવાની લખાપડી પણ આપી થાય છે.

પુસ્તકાલયો માટેના ટ્રસ્ટો સ્વીકારે ટ્રસ્ટોની શરતો પ્રમાણે વહીવટ કરે છે. પુસ્તકાલય ખાતાને લગતાં રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી પ્રકાશન માટે મળતાં પુસ્તકો તેમજ જીવન

ચરિત્ર, વિજ્ઞાન, આલોપથોગી તેમજ જ્ઞાનપ્રચાર પાત્ર સાહિત્ય મંડળ તૈયાર કરાવે છે, તેમજ પ્રસિદ્ધ કરે છે અને વેચે છે. વળી મંડળ પુસ્તકાલયના કાર્યકરોને ઉપયોગી થઈ પડે તે માટે “પુસ્તકાલય” નામનું માસિક પ્રસિદ્ધ કરે છે તેમા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને લગતા વિષયો ચર્ચાનામાં આવે છે, તેમ જ મંત્રીઓને ઉપાયોગી એવી ગુજરાત, હિંદ અને દેશ વિદેશની માહિતી આપવામાં આવે છે.

ઉપરનાં કાર્યો કરવા સ્થપાયેલું મંડળ આજે છેલ્લા ૩૫ વર્ષથી કામ કરે છે તેના અસ્તિત્વથી ઉપરોક્ત ફેટલાક લાભો ગ્રામ પુસ્તકાલયોને મળે છે. આ મંડળ વડે દર રાજ્યનાં જ નહિ પણ ગુજરાત અને બૃહદ્ ગુજરાતના કોષ્ટ પણ પુસ્તકાલયને પણ આવી જ સહાય આપવા તૈયાર છે. રાજ્યબહારના પુસ્તકાલયો પણ આનો લાભ લેઈ, આ રૌપ્ય મહોત્સવ પ્રસંગે અગ્રે ઇચ્છીએ છીએ કે, મંડળની પ્રવૃત્તિ પુષ્કળ વિકાસ પામે અને એની શાખાઓ ગુજરાતના ખીજ સ્થળોએ પણ સ્થપાય.

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ

સને ૧૯૨૫ ના એપ્રિલમાં ગણદેવી મુકામે બરોડેલી રાજ્ય પરિષદ વખતે સ્થાપેલા આ મંડળના મુખ્ય હેતુઓ પુસ્તકાલયોને વ્યવસ્થિત કામ કરતાં કરવા, પુસ્તકાલયના કાર્યકર્તાઓ અને સ્થાનિક સરકારો સાથે સહકાર સાધવો, વાચનનો શોખ પ્રજામાં ખીલવવો, પુસ્તકાલયને લગતુ સાહિત્ય પ્રપિદ કરવું, પુસ્તકાલય ખાતા સામે સહકાર આપી શિક્ષણ, શિક્ષવાચનની પરીક્ષાઓ, પશ્ચિદો વગેરે મેળવી. આ સધળાં કામો આ મંડળે ફેદ મેળવીને પાર પાડના પ્રયાસો કર્યા છે અને પુસ્તકાલય શાસ્ત્રને લગતુ ઉપયોગી સાહિત્ય પણ હસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ દ્વારા તેમજ પોતે યથા પ્રસિદ્ધ કર્યું છે કે જે ગુજરાતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતાં લોકોએને ભવિષ્યમાં જરૂર માનદર્શક થઈ પડશે.

“ સૌ દર્શનું સર્જન કરો, પછી ભલે બાકીની વસ્તુ જહનનમમાં જતી ”

“ માનવ માત્ર જન્મજાત કલાકાર છે. ”

“ પ્રત્યેક બકિત સ્વયં જૂ કલામય છે. ”

“ તમે નથી જાણતા એવી એક વસ્તુ હું તમને કહું. આ પૃથ્વીના મહાપર જો સારું વધુમાં વધુ ઝમે છે સર્જકો, કવિઓ, દિલ્લીઓ, ચિત્રકારો, સંગીતકારો-આતુ’ આદિકાળથી બનતું આબુ’ છે ”

“ આપણે અનન્ત છીએ ”

“ ન્યાં સુધી તમારી સમજને આવરતું પડે તટસ્થ નથી તો લગી જ તમારું હૃદય અસ્તિત્વ ભોગવે છે ”

સમાજના અન્યાઓ પ્રત્યે અગ્નિની ચી ધર્તા લેખક વેદનાથો પોકારી જાડે છે, “ જો સૌથી, આ તારી તલવાર આજે ધરતીમાં ફટાઈ ચૂકી છે ! જો પ્રેમ, આ તારા ફૂલો અગ્નિયો-દાડી રહ્યાં છે ! જો નાથ ઇસુ, આ તારો કોસ રાત્રિના અધકારમાં છુપાઈ ગયો છે ! ”

અલીલ જિજ્ઞાસુ.

હવે પછી શું? શ્રી આપાજી બાવાજી અમીન

વેબક :

વર્ષો થયા પુ સ મ. મંડળની હિસાબતપામણી કરનાર ગુજરાતના જાણીતા હિસાબ તપાસનીસ શ્રી આપાજીભાઈ, મંડળે બલતવેલી વિવિધ કામગીરીનું આવી અદ્ય દર્શન કરાવી, મંડળ હવે પછી શુ શુ કાર્યો હાથ ધરી તેને સરળતાથી પાર પાડી શકે તેનું આ મંદર્શન આપે છે

શરૂઆતથી અત્યાર સુધીના કાર્યમા જોડાયેલા મારા જેવા ધણાને, મંડળની ઉચ્ચતમ

કારકિર્દીના પચ્ચીસ વર્ષ વીતેલાં જણીને અચ્ચે. અને આનંદ લાગ્યા વિના નહિ રહે સ્વ મેનીબાઈ અમીનના, સહકારી સંસ્થાઓ સ્થાપનાના અત્યુત્સાહમાંથી આ મંડળનું બી રોપાયું ત્યારે આ મંડળ શુ ઉપયોગનું છે અને તે દરેક કંઈ, તેવા વિચારો અને કૃત્ય કાઓ યથા આવતી

સ્વ મેનીબાઈના સ્વભાવને જાણતો થયો ત્યારથી તેમની યોજના અને કાર્યોમા મને વિશ્વાસ બેસતો થયો મહુમે વડોદરા નિયમો દરેક કર્યો અને ગામડે પુસ્તકાલય તો સ્થાપ્યા અને તે જીવત અને કાર્યક્ષમ રહે તેટલા માટે આ મંડળ શરૂ કર્યું સારા માસિકો પુસ્તકો અને છાપાઓ પમદ કરવાની અને જાહેર ફંડની નાની રકમો સાચવવાની મામ પુસ્તકાલયોની મુશ્કેલીનો ઉકેલ આ મંડળ દ્વારા એમણે દાવ્યો વડોદરા રાજ્યના મામ પુસ્તકાલયો જીવત રહ્યા હોય તો આ નાનકડા મંડળને આભારી છે

મંડળની સમ્પૂર્ણ આર્થિક રીતિનીતિથી

શ્રી આપાજી બાવાજી અમીન

અને પુસ્તકાલયોને વહિવટ કરવાનો સમદષ્ટિથી મંડળ કાર્તિવત અને મજબૂત બન્યું છે પચાસ હજારની તેની મૂડી અને તે કરતા વધારે રિઝર્વ ફંડ અને ગીમ્મ ફંડો યતને છે. અર્ધા પોણા લાખનો પુસ્તકભંડાર છે, લાખોની યાપણો છે. વેડોપયોગી પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરી અમર તેના ફેલાવામાં મદદ કરીને ગુજરાતી જનતાના સરકારને એ પેળી રહ્યું છે, અને 'પુસ્તકાલય' માસિક દ્વારા મામ પુસ્તકાલયોને સાચી દેરવણી આપી રહ્યું છે એવું આ મંડળ પ્રોદ વયનું થતા શુ શુ કરશે તેના તર્કવિતર્ક મનમાં જોડે એ સ્વભાવિક છે

પ્રથમ તો વયમાં આવતાં મડળને સ્વયં રહેઠાણને માટે એક મોટા વિશાળ સ્વતંત્ર મકાનની જરૂર છે. આજે મકાનનાં મંડાણ ઠરો શકે તેટલી તેની શક્તિ પણ છે.

ખીજી, આ મડળનો મુખ્ય હેતુ આમજનતાના સંસ્કારોપયુક્ત છે, તેની મીઠા ગામડાં ઉપર મડાઇ રહેલી જોઇએ.

સંસ્કારનું પ્રથમ પગથિયું પુસ્તકાલય છે, આજે મકાનો થયાં છે, તેમાં કેટલાંક પુસ્તકો વસાવાયાં છે, પરંતુ ત્યાં જોઇએ તેવું ચેતન નથી આવ્યું. જાપાંએ લોકોને પુસ્તકાલયમાં જતાં ક્યાં છે, પરંતુ ત્યાં પુસ્તકોનો ભાવ નથી પુઝોનો. ધણી પુસ્તકો તો જૂના જમાનાનાં કમાટ શોભાવવાને માટે અગર ગામના ચારિત્રના સર્ટિફિકેટરો ગણાતા હોય છે. વાર્તાશાળીનો અગર સંસ્કારના વિવાસમાં રાચનારા વચકો પુસ્તકોની ચિન્મયાધિને ભગ કરે છે. પુસ્તકો જાપાંની જેમ વચાતા કરવા હોય તો જાપાંની માફક આધુનિક વિચારના પુસ્તકો હોવા જોઇએ. સારાં પ્રેરક પુસ્તકો લાવીને આમજનતા સમજાવવા જોઇએ. આ કયાં ગામ પુસ્તકાલયની કક્ષા બહારનું છે. આવું મડળ જ તે કાયં ઉપાડી શકે.

સંસ્કારના ધોરણે નવીન સારાં પુસ્તકો અને માસિકોનું જૂથ ખરીદીને પુસ્તકાલયોને બે ત્રણ મહિને મોકલતા રહેવું, એક વર્ષમાં ચાર કે છ વખત એક પછી ખીજી જૂથ ફરતું ફરતું પુસ્તકાલયમાં આવે તો જ ત્યાંનાં લોકોમાં પુસ્તકચાયનની ગિચાસા પ્રગટે અને નૂતન સંસ્કારચિંતન ચક્ર શકે. પુસ્તકાલયો ઉપરાંત મધ્યમ વર્ગના પુસ્તકચાચુ લોકોને પણ આ પ્રકારની સહકારી યોજના બહુ લાભદાયી નીવડશે.

ગામડાંમાં પુસ્તકાલયને ખારણે જનાર કરતાં, બહુ મોટી સંખ્યા હજી બહાર રહેલી છે. સ્ત્રીઓ, બાળકો અને અશિક્ષિતોને, તેમના ઉપયોગી જ્ઞાનના સાધનો મધ્યે ગામડે ગામડે પહેંચાડવાનું કાયં આવા મડળ મારફતે જ ચક્ર શકે. બાળશિક્ષણનું સાહિત્ય, પ્રાથમિક શિક્ષણનાં સાધનો, સ્ત્રીઉપયોગી દુનર અને કળાનો પુસ્તકો તેમ જ સાહિત્ય પસંદ કરીને તેનો બહોળો ઉપયોગ કરાવતી કોઇ વ્યવસ્થા યોજના મડળે હાથ ધરવી જોઇએ.

શાળા અને મહાશાળાઓમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓની નોટ બુકો અને પુસ્તકોથી માંડીને રમત, કમરત, જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનનાં અવતર સધનોનો સમૂહ કરીને વિદ્યાર્થી આલમને ઉપયોગી થવાની અને શિક્ષણમથ્યાઓને અર્ચના બોજગાંથી ઉગારી લેવાની સહકારી યોજનાઓ પણ હાથ ધરવી જોઇએ. વિદ્યાર્થીઓને રુચે તેવું સસ્તું અને સારું સાહિત્ય જેમ અને તેમ થોડા ખર્ચે મેળવીને તેનો બહોળો પ્રચાર કરવો જોઇએ.

મડળ હવે પગભર ચલુ છે. તેની આર્થિક શક્તિ વધી છે અને હજી વધારો શક્ય તેમ છે. ગામડાંમાં જ્ઞાનપ્રકાશ પહેંચાડવાની વિધિવિધ યોજના હાથ ધરીને ભવિષ્યમાં મંડળ પ્રગતિશીલ રહે અને વધુ ઉપયોગી અને તે જોવાની અને તીવ્ર ઉત્કંઠા છે. છેવટમાં અત્યાર સુધી મંડળનો વહીવટ કુનેહ અને પ્રમાણિકપણે ચલાવ્યો છે તે કાયંવાહકો અને તેના મંત્રી શ્રી વાઘજીભાઈ અમીનને ધન્યવાદ આપુ છું.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ પ્રત્યે

અભિનંદન અને આશા

લેખક

શ્રી પ્રતાપરાય ગિ મહેતા

આ લેખના લેખક શ્રી પ્રતાપરાય મહેતા અમરેલી પ્રાંતના પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના પ્રખર કાર્યકર્તા છે એમણે ત્યાંની અનેક સંસ્થાઓને જીવંત બનાવી છે. મંડળ માટેના હવે પછીના કાર્ય માટેની તેમની ભાવિ માર્ગસૂચક મનોકામના તેમણે અહીં વ્યક્ત કરી છે

વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ વ્યાપક અને સફળ બનવાનો વચ, કે. મહારાજ

સર સયાજીરાવ જે તે યોજનાના આદિસર્ગક હતા તેમને, ખાતાના ઉત્સાહી સ આલોકો અને પ્ર ને કે સાથેસાથે વ રા પૂ મંડળ, અને પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ વિ પશુ નેના યશો-ભ ગી છે આ પ્રવૃત્તિના પ્રાણુસમા શ્રી મોતીભાઈની આ પ્રવૃત્તિ માટેની ચીવટનાં એ જે ચિરંજીવ સુદર ફળો છે. પુસ્તકાલયોના નિત્યજીવનમાં જે મુશ્કેલીઓ આવી હોત અને ખાસ કરીને નાનાં પુસ્તકાલયો જે ન કરી શક્યા હોત તે બધું આ સંસ્થાઓએ કયું છે. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળને આજે રજત મહોત્સવ ઉજવાય છે, આ પ્રસંગે માત્ર તેને અભિનંદન આપીને એમી રહેવાય નહિ-તેને વધુ જીવંત કરવાનો આ પ્રસંગ છે

સ્વરાજ્યની ઉષા ઊગી ત્યાર પછીની દેશની ઝડપી રાજ્યરત્ન શ્રી. પ્રતાપરાય પ્રગતિ આશ્રયકાંક છે જે સૈદ્ધાંત ન કરી શક્યા તે મહિના-ગિ. મહેતા ઓએ કયું આત્મ યુગને અનુરૂપ આપણા મંડળની પ્રગતિ આપણે ઇચ્છવી જોઈએ તેને એ રસ્તે દોરી જતી કાર્યવિશ્યા આપણે ગચવી જોઈએ તે કેવળ વડોદરા રાજ્યની જ નહિ, પણ મહાગૂજરાતની અને આગળ ઉપર દેશભરની સેવા કરી શકે, અને પુસ્તકાલયોને માત્ર જીવંત રાખવામાં જ માત્ર નહિ, પરંતુ પ્રાણુવ તા કરવામાં સુદર ફળો આપી શકે તે આપણે જોવાનું છે. આ સંસ્થા, જેને આપણે વ્યાપારી સંસ્થા કહી મની નથી, તે જનતામાં સરકારના પ્રચાર માટે સાર કાર્ય કરી શકે એ આપણુ મુખ્ય ધ્યેય હોવું જોઈએ

આજે ચાનપ્રચાર માટે સુધરેલા દેશો અને ખાસ કરીને અમેરિકા જે કાર્ય કરી રહ્યું છે, તેના દિસાએ આપણી પ્રવૃત્તિ ધણી ધીમી છે આપણા પુસ્તકાલયો કરોડો દિ દીઓની જેમ માત્ર જીવે છે, જીવંત નથી.

આપણે જૂતકાળમાં જે કરી શક્યા હોય, તેથી આપણને ભવિષ્યમાં કાર્ય કરવા માટે આત્મવિશ્વાસ છે જ પુસ્તકાલયોને જે કાંઈ મદદ આપી છે, તેના કરતાં અનેકવિધ વધુ સહાય

આ સરથા આપી શકે તેની રૂપરેખા દોરવાનો યોગ, આ પૂરી થતી પચ્ચીસીના અવસર ઉપર લેવા જોઈએ તેનું કાર્યક્ષેત્ર અને કાર્ય વિસ્તૃત બનવા જોઈએ.

આપણે પુસ્તકાલયો માટે વિશિષ્ટ પ્રકારનાં વધુ ઉપસ્કરો રચાવવા જોઈએ. પુસ્તકાલયોની સાચી શોધા પ્રજાને ધકતી સારી ગીય સાહિત્યને સચ્ચ કરવામાં છે. આસ કરીને આપણે ત્યાં જે પુસ્તકો આગકાલ પ્રસિદ્ધ થાય છે, તે બધું વિશુદ્ધ તેમ જ પ્રબલકારની દ્રષ્ટિથી સર્જન નથી હેતુ હિદના ઇતર વ્યાપારોની પેઠે બહુધા દબાવવામાં લીધે કેટલુંક તો પ્રસિદ્ધ થાય છે. સન્કારની દ્રષ્ટિએ વધુ અને પ્રાણુવાન સાહિત્ય દેશને દેવા માટેનું કાર્ય આપણે વિશેષ ઉત્સાહથી ઉપાડી લેવું જોઈએ.

આ માટે લેખકોને પુસ્તકાર આપીને નિત્ય નવું પ્રજાજોગ્ય સાહિત્ય ઉપજાવવા વ્યવસ્થિત પ્રયત્ન કરવા જોઈએ. વિવિધ દ્રષ્ટિથી પુસ્તકમાળાઓ ચલાવવાનો નિર્ણય આપણે કરવો જોઈએ. એ માટે જરૂરી પૈસા આપણી પાસે છે. પુસ્તકાલયોના પૈસા કેવળ સરકારી કાગળોમાં રોકવા ન જોઈએ. આગકાલ પ્રાણુવાન સાહિત્યમંજીન સન્કારદંડ અને તેમ જ સૌકપ્રિય બની આર્થિક દ્રષ્ટિએ પણ સારૂ ફળ આપે. આ માટે ચાલો શરૂ કરીએ -

(૧) સન્કાર સાહિત્યમાળા

(૨) બાલસાહિત્યમાળા,

(૩) કિશોર અને કુમાર સાહિત્યમાળા

(૪) પુસ્તકાલય ગાસ્ત્ર સંગ્રહ નવી દ્રષ્ટિ આપતી માળા

(૫) Readers Digest જેવું એક ગૂજરાતી ભાષામાં માસિક

આ કાર્ય માટે આપણે વધુ ખર્ચ કરવું પડશે, નવા કાર્યકરો ઉમેરવા જોઈએ, આપણું પોતાનું છાપખાનું શરૂ કરવું પડશે, જે કે મધ્યે કાર્યક્રમ એક સાથે અમલમાં કદાચ ન મૂકી શકાય. પરંતુ તેની સમયમર્યાદા નક્કી કરી, ક્રમે ક્રમે તે શરૂ થઈ શકે, તેની સફળતા માટે આપણે તકેદારી પણ પૂરતી રાખવી જોઈએ. આપણે સાર્વજનિક નાણાંના માધીક નથી દ્રુક્કી હીએ, પણ સેવાની જિજ્ઞાસા પ્રેરાઈ, શુદ્ધ હૃદય અને પૂર્ણ ઉત્સાહથી આ અને બીજાં અનેકવિધ કાર્યો વિચારી, પચનપોષ ઉચિત કાર્યક્રમ રચીએ. આને જ હું અત્રી પચ્ચીસી ઉજવી મણું.

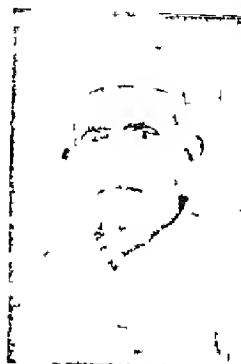
દરેક કામની મજા ન કરી તેનું સરવૈયું પ્રજા પાસે ચાલુ કરવું, અને જાણના કામનો સન્કાર અને સૌરભભર્યો કાર્યક્રમ રચવો, એ જ આપણા રજત મહોત્સવનું વિશિષ્ટ-કાર્ય છે. આ સાથે રજત કે પ્રગટિઓ હશે, વ્યાખ્યાનો અને પ્રકાશન પણ થશે, પરંતુ ભાવિ માટે અવસ્થિત વિચારણા એ આપણું આ પ્રમ મનુ ખોય હોવું જોઈએ, એ મારો નમ્ર મત અને પરમ કામના છે.

પુ. સ. સ. મંડળ લિં ના

વ્યવસ્થાપક કાર્યવાહકો

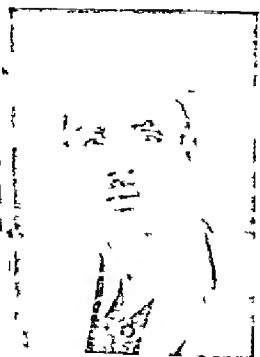
શ્રી ચિમનલાલ હ અશીન

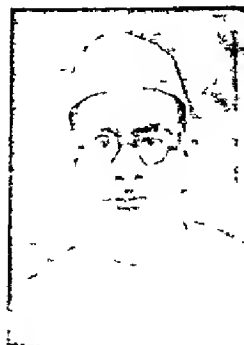
શ્રી. મણિલાલ મ. ઠાશીવાળ

માનનીય શ્રી સુનીલાલ પુ. શાહ
મંડળના દાવા અધ્યક્ષ

શ્રી. ચિમનલાલ મૂ અશીન

શ્રી શકરલાલ સો પટેલ

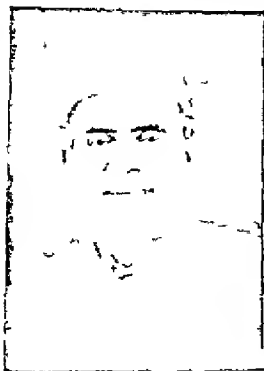
મંડળના કાર્યવાહક સભ્યો (ચાહુ)

શ્રી નાનાલાલ નાથાલાલ શાહ
સાધારણ સમાના ઉપાધ્યક્ષ

શ્રી. વલ્લભલાલ મૂ. પટેલ

શ્રી અબાલાલ પિ ઠક્કર

શ્રી રમણલાલ લ લાલ

શ્રી રઘુનાથ પા પરીખ

પ્રથમ પ્રસંગ

શ્રી પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ એની લોકોપકારક વચસ્વી કારકિર્દીનાં પચીસ વર્ષ પૂરાં કરી રજતજયંતીનું અધિકારી બને છે, એ પરમ આનન્દ અને ગૌરવનો વિષય છે એ મંગલ પ્રસંગે પ્રખ્યાતિની એની પ્રવૃત્તિઓ બદલ, સેવાભાવના વડે એણે પ્રાપ્ત કરેલી પ્રતિષ્ઠા બદલ એને આતરનાં અભિનન્દન આપવાં એ હું મારે કર્તવ્ય સમજું છું.

સ્વર્ગસ્થ મોતીલાલ સાહેબ મહાન સ્વપ્નદ્રષ્ટા અને સ્વપ્નસૂષ્પ્ત હતા. એમના ચિન્તન શીલ ફલરૂપ બેઝમમાં બનેલ યોજનાઓ જન્મતી અને એમના કાર્યક્રમો વ્યવહારદક્ષ હાથોએ યાજનાઓ મૂર્ત થતી આદર્શ અને વ્યવહારનો એમણે અજમ સુમેળ સાધ્યો હતો. વિદ્યાર્થી સહાયક જેવી જ આ પુસ્તકાલય સહાયક યોજના એમણે અનેરૂં સર્જન હતું એ સર્જનને પ્રતિસેવા હાગે એ અભ્યુદયી સાક્ષ્યસિદ્ધિ મેળવી છે તે જોઈ એના સર્જકને પુણ્યપ્રતિમા સ્વર્ગમાં યે પ્રવૃદ્ધતો હશે.

- પુ સ સ મંડળ સાથેના મારા મંધકોં વાદ કરે છું તો મધુરમધુરી એક દારમાળા ખડી થાય છે. કોઈ પણ પુસ્તક માટે સોની જેમ હું વાર વાર એને આંતરે પહોંચી ગયો છું અને એના બાવનાશીલ, સેવાભારી હિત્સાહી કાર્યકરો પાસેથી મનમાન્યે સતોષ મેળવી પછે હોયું છું. શુભરાતી પુસ્તકોનાં એ અન્નેડ પ્રાપ્તિસ્થાન માટે મેં સર્વને સર્વના વણમાગી સલાહ આપી છે.

પ્રામાણિકપણે કાર્ય કરવાથી કેવો સ્વાર્થ સાથે પરમાર્થ સાધી શકાય છે, કેવી લક્ષ્મી અને કીર્તિ કમાઈ શકાય છે તેનું આ મંડળ, સદ્ગત ભિક્ષુ આખડાન દના 'સરતા સાહિત્ય'ના જેવું, જ્વલંત ઉદાહરણ છે. આપ્રમાણિક, આખાખાઉ કે કાળા બળરિયા વેપારીએ એમાથી ધડે લેવો ઘટે છે. સમાજે પણ સહકારી મંડળનો આશ્રય લઈ એવા સમાજદ્રોહી વેપારીની સાન કેકાણે લાવવી ઘટે છે.

પુ સ સ મંડળ દ્વારા મેંચાલિત 'પુસ્તકાલય' માસિકનો ખાસ રજતજયંતી અંક મંડળના રજત મહોત્સવ પ્રસંગે પ્રસિદ્ધ થનાર છે. એ માટેના લેખની માગણીના ઉત્તરમાં 'પુસ્તકાલય'ના મારા સૌથી પ્રથમ મંધકોંની કડીરૂપ, એની સાથેના મારા પ્રથમ પ્રસંગના નિમિત્ત રૂપ, 'જરા તો પુસ્તકો વાચો' એ પદ્ય આપતું ઉચિત ધાડ છું. એ તો ૧૫-૧૧-૧૨૫ ના શૈલ લખાયેલું છે, એટલે મંડળનો મારો પરિચય એ તારીખ જેટલો જૂનો મણી શકાય.

પુસ્તકવાચનનો પ્રચાર કરવા માટે જોડાયેલા એક અગ્રેજ પદનો શુભરાતી અનુવાદ માગવામાં આવ્યો હતો. ધણે ભાગે એની હન્દિકાઈ યોગ્ય હતી. મૂળ અગ્રેજ પદ જરૂર નથી એટલે આપી શક્યો નથી, નહિ તો મૂળ અને અનુવાદની સરખામણી કરવાની સરળતા થાત.

જરા તો પુસ્તકો વાંચો.

ચહો ને આત્મહિત કરવા,	જરા તો પુસ્તકો વાંચો;
હાથો ને જ્ઞાન ઉર ભરવા,	જરા તો પુસ્તકો વાંચો.
મધુર હાસ્ય મેળવવા,	રસિક પરિહાસ કેળવવા,
હૃદય રસરેણ રેલવવા,	જરા તો પુસ્તકો વાંચો.
રસિક હો સ્નેહના રમણા,	પૂનરી પ્રેમશૌર્ય ત્રણા,
દિલાવર ને સનમ દિલનાં,	જરા તો પુસ્તકો વાંચો
પરાક્રમની ગમે વાતો,	ગમે ને વીરરસ તાતો,
ગમે શૃંગાર મદમાતો,	જરા તો પુસ્તકો વાંચો
ચદિ ઇતિહાસના શોખી,	ચરિત્રોના મહા ભોગી,
જૂનાના ને બન્યાં ભોગી,	જરા તો પુસ્તકો વાંચો
ફિરસ્તાના ઉપાસક હો,	પરીચો પર ને આશક હો,
અમત્કારે થયા ચક હો,	જરા તો પુસ્તકો વાંચો
બરાબર ધરરખુ બનવા,	હિમાખી આકડા ગણવા,
શરાફી નામું કંઈ જણવા,	જરા તો પુસ્તકો વાંચો
અલકારે ધરી અગે,	સુધક પોષાકની સગે,
થવુ ને શિષ્ટ નવરગે,	જરા તો પુસ્તકો વાંચો.
બલે હો વૃદ્ધ કે ન્હાના	પુરુષ સ્ત્રી સો દરજ્જાના,
દિવાના કે ભલે ઢાના,	સહુ બસ પુસ્તકો વાંચો

તા. ૧૫-૧૧-૧૯૨૫

—ચતુરભાઈ શકરભાઈ પટેલ

મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય

શ્રી રમણીકલાલ સ. ત્રિવેદી
ગુજરાતી અધ્યયન વિભાગ
મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય

(એક દર્શનપાત)

લેખક, વડોદરાના મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયના ગુજરાતી અધ્યયન વિભાગના અધ્યક્ષ હોઈને તેમના નિત્યપરિચયમાં આવતા વાચકોની સહયોગ અને અધ્યયનરુચિ કેવા પ્રકારના છે તેનું કંઈક માન્ય દ્રષ્ટિએ ઊંડું અવલોકન આપે છે, પુસ્તકાલયનો અધ્યયન વિભાગ, સમગ્ર પુસ્તક વધમાં શુ રચના ધરાવે છે તે અહીં નિર્દેશ થયું છે

પુસ્તકાલયોનો વિકાસ અને તેની ઉપયોગિતા તેમ જ લોકગમ્યતા વધુમાં વધુ જણાવી હોય તો તે અમેરિકામાં છે આપણા હિંદુસ્તાનમાં પ્રાચીન વૈનિક યુગમાં પુસ્તકો લખવાને બદલે મુખપાઠ ગહેના હતા અને ઋષિમુનિઓ પણ પુસ્તકોને કંઈક કરતા અને કાવતા હતા. પાણિનિ ગોરેના અભ્યમા સૂત્રોરૂપે સંગ્રહ કરાવે હોવાનું જણાય છે પુસ્તકો અંગ્રહ કવના તથા લખવાનો યુગ પાચમાં તથા છઠ્ઠા સૈકાથી શરૂ થયે હોય એમ લાગે છે પાચમાં સૈકામાં જૈન ગ્રંથો સંગ્રહ થયાનું તથા સાતમાં સૈકામાં નાલંદા તેમ જ તક્ષશિલાના વિશ્વવિદ્યાલયોમાં પુસ્તકસંગ્રહો હોવાનું જણાય છે બૌદ્ધ મઠો, રામજ્યો વગેરે પુસ્તકોનો મોટો સંગ્રહ રાખતા હતા આધુનિક પુસ્તકાલયોમાં જેમ વર્ગવાર પુસ્તકો ગોઠવવામાં આવે છે તેવી રીતે પ્રથમ પણ ગોઠવાતા હય એમ જણાય છે અકમળ આદર્શહતા સમયમાં મઘ, પઘ, હિંદી, પર્શિયન, ઝારિમગિયન અને એરે બક પુસ્તકો જુગ જુગ ગોઠવેલાનું તથા જુદા જુદા ભાગના પુસ્તકોની કિંમત અને ઉપયોગિતાના પ્રમાણમાં લખાવવાનું અભુલ ફક્તના વર્ણનથી જણાય છે સૈકાઓના આર્ગળ વધમાં સાથે જનતાની જ્ઞાનપિપાસા વડતા લેખનકળા, છાપકામ, યત્રનાદ તેમ જ વૈજ્ઞાનિક સવનતો વડતા પુસ્તકાલયોએ પણ વિકાસ અને વિજ્ઞાનતા સાધી છે

જ્ઞાનપ્રચાર એ નવયુગના લોકધરતરનું મુખ્ય સાધન હોઈ તેના ત્રણ માર્ગ છે (૧) શાળાઓ, (૨) પુસ્તકાલયો અને (૩) વ્યાખ્યાનો વડોદરા રાજ્યે આ ત્રણે માર્ગોમાં વિકાસ માટે તેને વ્યાવહારિક સ્વરૂપ આપવા સંપૂર્ણપણે પ્રયત્નિઓ અમનમાં મૂકી છે તેનું પરિણામ દિનરતિદિન આપણે અનુભવીએ છીએ

પુસ્તકાલય એકલુ પુસ્તકોનું સંગ્રહસ્થાન બની રહેતું નથી. સમાજના, શરીરના જુદા જુદા અંગો માફક પુસ્તકાલયના પણ અંગો, વિભાગો જુદા જુદા હોવા ઉપરાંત એક બીજા ઉપર અનુવર્તી ગહેવા છે વડોદરાના મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાં આ વિભાગોની રચના ઉપર આપણે એક સહજ દર્શનપાત કરીએ

(૧) વાચન વિભાગ	(Lending Section)
(૨) અધ્યયન વિભાગ	(Reference Section)
(૩) બાળ પુસ્તકાલય	(Childrens Section)

(૪) મહિલા પુસ્તકાલય

(Ladies' Section)

(૫) ફરતુ પુસ્તકાલય

(Travelling Library Section)

એમ પાંચ મહત્ત્વનાં અંગો જનસમૂહ અગર જનતાની જ્ઞાનપિપાસા પૂરી પાડી શકે છે. ફરક વિભાગનો વિકાસ કરવો અને તેને લોકભોગ્ય બનાવવો એ તે કામ જેને સુપર તથેલુ છે તે અથપાનના મહત્ત્વ અને યોગ્યતાની કસોટી છે. અથપાને ફક્ત પોતાને મોંપવામાં આવેલા પુસ્તકો સાચવીને અગર આપવા લેવાનું કામ કરીને સતોષ માનવાનો નથી. પરંતુ પોતાની પાસેનાં પુસ્તકો વિષયવાર વગી કરણુ કરી ગોઠવવામાં અને નવીન અગર જૂના પ્રસિદ્ધ કે અપ્રસિદ્ધ પુસ્તકોની માહિતી પ્રાપ્ત કરી વાચક અગર અભ્યાસીને જરૂર પડે ત્યારે તે પૂરી પાડવાની છે. તેમ જ લેખકો સગાં પછી માહિતી કોષપણુ વખતે આપી શકાય તેવી તૈયારી પણ ગાંધી જોઇએ એટલું જ નહિ પણ ફરક વાચકમાં શાત, અને સર્કાનુમૂતિદર્શક મની અભ્યાસી ઈશ્વારને જ નહિ પરંતુ જનતાને માર્ગદર્શક બનવામાં પોતાના જ્ઞાન અને અનુભવની વ્હાણુ કરવા તત્પર રહેવું જોઇએ તમામ વિભાગોની ઉપયોગિતા સામાન્ય જનતા માટે સુસાધ્ય બનાઈ છે અને લોકોમાં દિનપ્રતિદિન વાચનનો અને તે દ્વારા જ્ઞાનનો વધારો થયે નય છે. પરંતુ આ બધા વિભાગોમાં અધ્યયન વિભાગનું મહત્ત્વ અભ્યાસીની દૃષ્ટિએ તેની ઉપયોગિતા મટિ ઘણું છે. અધ્યયન વિભાગમાં જુદા જુદા વિષયને અનુરૂપ સંપૂર્ણ માહિતીપૂર્ણ પુસ્તકો વર્ગીકરણુ કરીને રાખવામાં આવતા હોઈ તેનો ઉપયોગ કોષપણુ અભ્યાસી પોતાને યેગ અગર પુસ્તકાલય બહાર ન જઈ જતાં અધ્યયન વિભાગમાં બેસી પોતાની મગજ મુગજ વચ્ચે લાભ લઈ શકે છે. અથપાન પામે પોતાના જરૂરી અમુક વિષય અનુધી જણાવના તે વિષય ઉપર ક્યાં ક્યાં અનુકૂળ પુસ્તકો ક્યાં ભાષાના તેને ઉપયોગી થઈ પડે તેવા છે તેનું અથપાલે માર્ગ દર્શન કરાવવું જોઇએ. લેખકો, વિવેચકો, ચિંતકો, જિજ્ઞાસુ વિદ્યાર્થીઓ તથા સશોધન-જાગ્યાસાઓ આ વિભાગનો પોતાની જ્ઞાનવૃદ્ધિ અને નિપુણતા માટે કલાકોના કલાકો સુધી આવી ઉપયોગ કરે છે. વડોદરા મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાં આ વિભાગનો લાભ લેનારા ફક્ત વડોદરાના જ નહિ પરંતુ અમદાવાદ, મુબઈ વગેરે શુજરાત કાંઠાવાસી તેમ જ બહારના વાચકોનો પણ સમાવેશ થાય છે. તે સિવાય ઘણા જિજ્ઞાસુઓ પત્ર દ્વારા આ અધ્યયન વિભાગમાંથી માહિતી મેળવે છે. પ્રતિવર્ષે સારી સંખ્યામાં વાચકોને આ વિભાગ આશિષરૂપ થયો છે. આ અધ્યયન વિભાગમાં શુજરાતી, મરાઠી તથા અગ્રેજી ભાષાવાર વિભાગ રાખ્યા હોઈ જુદા જુદા તમામ પ્રકારના પુસ્તકો રાખવામાં આવ્યા છે.

છપાય અગર લખાય એ તમામ માહિત્ય ન કહેવાય અને તે તમામ પુસ્તકાલયમાં સંગ્રહ યોગ્ય ન ગણાય કહેવામાં આવ્યું છે કે કેટલાક પુસ્તકો માત્ર આસ્વાદ માટે હોય છે, બીજા જેમ તેમ ગળી જવાનાં હોય છે, ત્યારે ઘણા જ યોગ્ય પુસ્તકો ચાવીને પચાવવા જેવાં હોય છે. જેથી પુસ્તકોની પસંદગી અને પુસ્તકાલયોમાં તેનો સંગ્રહ તેવી દૃષ્ટિએ અને જનતાની રમવૃત્તિને પોષક બની તેના મુખ માટે ઉપયોગી બને તેવી હોવી જોઈએ. વડોદરાના મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાં આ તત્ત્વને અનુસરી પુસ્તકો પસંદ કરી રાખવામાં આવે છે.

અધ્યયન વિભાગની વિશિષ્ટતા એ છે, કે તેમાં અગ્રહણ પુસ્તકો પૈકીના નોંધપાત્ર પુસ્તકોની યાદી તથા કેટલાક આકરશ્ચોની પરિચયપત્રિકા ખાતા તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલી છે, જેથી વાચકોને માર્ગદર્શન મુલક થઈ પડે તેમજ પુસ્તકાલયમાં ખરીદનાં અગ્રેજી

પુસ્તકોની યાદી પણ આજ્ઞાપત્રિકામાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે જ વાચકોને પણ પુસ્તકો સળધમાં સૂચનો કરવા છૂટ હોય સૂચના થયે પુસ્તક પસંદગી વખતે તેનો વિચાર થાય છે

હાલમાં મોટા ભાગના વચ્ચેની પ્રવૃત્તિ સામાન્ય પ્રકારની અને ખાસ કરીને ઊત્તરતી કક્ષાની નવલો તરફ ટળતી હોવાનું માંગ અનુભવ અને વચાવર્ણ પુસ્તકોની સખ્યા અને તેમની માગણી ઉપરથી જણાઇ આવ્યું છે અને તે મારે દુષ્પૂર્વક નોંધવું પડે છે અથવા પાલતી ફરજ અને તેની દોરવણી ાચકને ઉપયોગી થઈ પડે અને સાથે સાથે તેનામાં ઉચ્ચ પ્રકારનું પ્રેરણામય વાચન પૂર પાડતા પુસ્તકો માટેની વિપાસા જાગ્રત થાય તેમાં રહેલી છે પુસ્તકાલયનો લાભ લેનાર જનતાને જોડે કા ભાગ ઉચ્ચ કક્ષાનાં પુસ્તકો તરફ પ્રેરાયો છે પરંતુ વધુ ને વધુ જનતાને એવા પુસ્તકો તરફ વાળવા માટે તેમને સુચિતર અને તદુરસ્ત વાચન પૂર પાડતું સાહિત્ય રચી કરવું જોઈએ, જે કે આધુનિક લેખકવર્ગ સમાજના નીચલા યરોને પોતાનો વિષય બનાવીને તે જાતનું સાહિત્ય જનતા આગળ મૂકે છે અને જનતાને તે જાતના સાહિત્ય તરફ વાળવા પ્રયત્ન કરવ મા અર્થ છે

પુસ્તકાન્યપ્રવૃત્તિ સાથે આપણા રાજ્ય માં તેના આલચ્છાપક કે શ્રીમત સયાજીરાવ મહાગાન તથા તેને વેગ આપનાર રવ શ્રી મેલીલાઈ અમીન સાહેબના પ્રયાસોને આપણે ઠઠી પણ ભૂલીશું નહિ સરકાર પ્રજાના લાભ માટે લાખો રૂપિયાનો ખર્ચ કરે છે તેના પૂરેપૂરા લાભ લેવો અને કારો ઉપયોગ કરવો એ જનતાની જ ફરજ છે પરંતુ અનુભવથી જણાય છે કે વાચકો સારા અને સારો લાભ લેનાર આવે છે તેમજ કેટલાક એવી પણ મનોવૃત્તિના આવે છે કે જાણે અગર અજાણે પુસ્તકોમાંથી ચિત્રો, પુસ્તકોના અંગાલના ફકરાઓ અગર પાના ઠાઠી લેવા તથા તંક મળે પુસ્તક ચોરી જવાનું ચૂકતા નથી અને કેટલાક વાચકો તો પુસ્તકોમાં પોતાના અજાણ પારકાના વિચારો લેખી દર્શાવી પુસ્તકોનો બગાડ કરે છે કેટલાક પોતાને ઉપયોગી એવા દુર્મિલ પુસ્તકો દબાવી લેવા ચૂકતા નથી ખરેખર, આવી વૃત્તિને ઠોક વિચાર શીલ વાચક ઉરોજન ન આપી શકે

પુસ્તકાલયો અથવાલો અને વેચકોને પણ મદદરૂપ તેમ જ ગામદર્શક થઈ પડવામાં પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ અને તે દ્વારા પ્રસિદ્ધ થતા 'પુસ્તકાલય' માસિકનો ઉત્સેખ અને અરથ ને નહ જણાય છેદના પચ્ચીસ વર્ષથી આ માસિકની પ્રવૃત્તિ ચાલુ કે યશ્ચાતના ત્રિમાસિક અને બાદ મસિનું રૂપ ધરી 'પુસ્તકાલય' પ્રારંભમાં સફળતા નાના-ભાષ, ચ દિવાનજી, તમારપછી શ્રી નાજીલાલ ચોકની અને હાલમાં શ્રી મણિલાલ વ્યાસના તત્વોજણા નીચે વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયોની સેવા કરી રહ્યું છે અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગ આપી રહ્યું છે. છેલ્લી પા સહીના આવા અવિરત પરિશ્રમના પરિણામે આજે આપણે 'પુસ્તકાલય' ને આપણી પ્રવૃત્તિના એક મજબૂત અંગરૂપે જોઈએ છીએ આપણે આશા રાખીએ કે આ માસિક મહાગુજરાતની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ જે હવે પછી ખીલવાની છે તેની પણ મહદ અંશે સેવા કરી શકવાને સમર્થ બનશે

અતર્માં, વડોદરા રાજ્યનું મહાગુજરાતમાં વિધીનીકરણ થયા પછી, મહાગુજરાત પણ વડોદરાનો ઉચ્ચ સરકારવારસો સાચવી શકે અને મહાગુજરાતને ગામડે ગામડે ફેલા, ખર્ચ-ચાખા અને ચાખા સાથે પુસ્તકાલયનું સ્થાન પણ નિશ્ચિત અને એવી આશા રાખીએ

ગુપ્ત ગંગા

શ્રી. રામભાઈ કા પટેલ
મંત્રી વ રા પુ મંડળ

આપણા પુરાણોમાં આત્મી પાતાળગ ગાને ભાગીરથી મ ગા જેટલી મહત્તા નથી આપાઈ, એ કથાનકને આપણા પુરાણવાચકોમાંના ઘણાને ખરાક પળ નાહ હોય એવી પાતાળગ ગાના દૃષ્ટાંતપૂર્વક લેખકે, આજના સુગમ પાતાળમાંથી—અમૈરકા-માંથી—વહાવેલી ગુપ્તગંગા-જ્ઞાનગંગાના એક ઉત્તમ રૂપરૂપે અહીં રજૂ કરા છે તમારી કલ્પના દોડાડી એ રૂપકને ઓળખી કાઢો.

ભારતવર્ષની અનેક શૈભાયક અને રમિક કથાઓ ભાગવત અને પુરાણો નાં પાનાં ઉપર આલેખાયેલી છે આકાશમાંથી પારિગ્મતકનુ એક નાનું મરખું પુષ્પ લાવવા માટે અઘળા દોલત અને વૈદિઓના વૈભવમાં આઝાદતા રુકમણીજી જેમાં શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનના પદગણીના રીઆમણની કથા કે રાગમાંથી પતિ-તપાસી ગંગાજીને પૃથ્વી ઉપ ઉતાવા માટે સગર રાજાના વશજેઓ આગ્રેલા સફળ ભગીરથ પ્રયત્નોનું આખ્યાન મૌ કોપના રમૂ તપદ ઉપર દમેલા ગંગા કરે છે પરંતુ નીચે પાતાળમાં વહેતા ગુપ્તગંગાજીને જિએ લાવી શુષ્ક થતા જતા ભરતખડમાં વહેવરાવનાર સૂર્યસેન રાજાની કથા હજી કથા તરીકે મહુ પ્રચલિત નથી પાતાળનેા મહિમા રવર્ષ જેટલો મોટો મનાયો નથી તે કારણ હોવા અ રા ગંગાજીના જિવ મમનની કથા દ્રશ્ય ગંગાજી

આતમણકથા જેટલી આકર્ષક ન હોઈ શકે તે કારણ હોવા કૃષ્ણ ભગવાન જેની મહાન વ્યક્તિતા નિકટના મગા હોવાનું સહભાગ્ય આ સૂર્યસેન રાજાને સાપડયુ નથી તે કારણ હો—ગમે ને કારણ હો—પણ ભાગતર્ષની આ ભગવત ગાથાને પુરાણીઓ અને ગાસણોએ ભજનીશ અને કથાકારોએ હજી પુરા નામ આપ્યો નથી તે તો સાચું જ છે

પેતાના રાજ્યને નદવન સમુ જનાવવાના મેડ સેવનાગ આ રાજા ની વયમાં જુદા જુદા દેશોનું પર્યાટન કરે છે, અને અનેક સાહસો ખેડે છે પાતાળ દેશ સુધી જઈ પહોંચે છે ત્યાં તેને ગુપ્ત ગંગાજીનાં અલૌકિક દર્શન થાય છે વૌધો જ ખેત્રી આ પતિતપાસની જાહનીનાં રાત કરી પોતે કૃતાર્થ થાય છે અને સ્વર્ગશિક્ષણનેા આનંદ અનુભવે છે, પણ દિવસાત પોતાની પ્રજાનાં હિતનું ચિંતન કરનાર રાજાને આ સમયે પોતાની પ્રજા યાદ આવે છે પ્રજાના દુખે દુખી થનાર અને પ્રજાના સુખમાં સાચું સુખ જોનાર સૂર્યસેન રાજા ગંગાજીને પોતાના જ્ઞાનમાં લાવવાની ઇચ્છા કરે છે પરંતુ કેવળ ઇચ્છા કર્યાથી પ્રવિચિત વસ્તુ કંઈ ઓછી જ પ્રાપ્ત થાય છે ।

સ્વદેશ પાછા આવતા રાજાને રાતદિવસ આ ગંગાજીના જ સ્વપ્ના આવે છે, અન્ય રાજ્યકારભરમાં એનું ચિત્ત ચોટતું નથી. પ્રજાને શાશ્વત સુખી કરવાનો એક માત્રે રામચાલુ ઉપાય આ ગંગાસ્નાન જ છે, એમ તેની પ્રતીતિ રાજાને રેજ વધુ દૃઢ થતી જાય છે. આ મહાભારત કામ માટે રાજ્યના પર્કમાં ચારીઓ અને અમાઓ, સુભટો અને સેનાપતિઓ ઉપર રાજા નજર નાખે છે. એટા મોટા ચિન્હોઓ અને દિશ્યાના આ કામ માટે નિરુપયોગી લાગે છે. ગંગાની મહાર રાજ્યના ખૂણે ખસે તપાસ થાય છે. પતિતપાવની ગંગાજીના વહેણ રાજ્યમાં રાજાના મહાભગીરં કામ કરનાર કોઈ નજસેવકની રોધખોળ રાજા ખતે કરે છે. રાજ્યના એક ખૂણે આવેલી પ્રેમપુરી નગરીમાં એક આશ્રમધારી માધવ પાડત ઉર રાજાની નજર જાય છે. જનક વિદેહીની જેમ સસારની અનેક લોકલક્ષ પ્રવૃત્તિઓથી વિરળ એવો છતાં વિર્ય-અનાસકત છાન છવો આ પડિત ગંગા માહાશ્વના રતોત્ર ગ્યતો અને ભવિષ્યમાં પંચ નાર ગંગામાં માત્ર ભૂમિકા તૈયાર કરતો પોતાનું નિર્મળ જીવન વિતાવે છે. રાજાજી તરફથી કહેણ આવતા પોતાના પ્રાણમયો આશ્રમ અને આશ્રમવાસીઓને છોડી તે રાજધાનીમાં પહોંચી જાય છે. જાનવાને માથે ચઢાવી પોતાના જ્ઞાન અને તપ-વ્રતોની તપશ્ચીનો પુણ્યપ્રભાવ-હોડમાં મૂકે છે. આ ભલો રાજા પણ પોતાની દોલત આ પડિતના ચરણે મરે છે અને મન્ત્રના મયુક્ત જાત્રી-આપઓગ્રી-આત્મગણ-ગંગાજી રાજ્યમાં પધારે છે. રાજ્યના આ મહાન અમલકાની વાતો દેશવિદેશ પહોંચે કે રાજા અને તેના પડિતની કાર્તિ ચારે દિશામાં ફેલાય છે. સર્વત્ર વાહવાહ બોલાય છે, જાન પ્રજાના હૃદયમાં આનંદ માતો નથી.

પણ પડિતની સુખમુદ્રા જોમની તેમ છે. ગંગાના આગમનનો આનંદ તેના ચરેરા પર જણાતો નથી. એક નાની કુટિરમાં તે સદા વિચારમગ્ન બેઠેનો દેખાય છે. ગંગાજીના નીર રાજ્યના દૂર દૂરના નાનામાં નાના અને એકેએક ગામડા સુધી ન પહોંચે સૌ-કોઈની ગંગા-સ્નાનની ઇચ્છા ધરબેછા તૃપ્ત ન થઈ શકે-ત્યાં સુધી તેને ચેન નથી. નદીની નહેરો અને ઉપનદરોની યોજનામાં તે ગરકાવ થઈ જાય છે. ધીમેધીમે પોતાની તપશ્ચર્યા ફળતી લાગે છે અને ટૂંક વખતમાં આખું રાજ્ય ગંગામય બની જાય છે. તેને ગંગાજીના નીર સદા નિર્મળ રહેતે માટે યોજનાઓ વિચારાય છે, ગંગાકાંઠે કોઈ ગદ્દગી ન કરે કે ગંગાજીને કોઈ અપવિત્ર ન કરે તે માટે કાયદાઓ ધડાય છે અને ગંગાના વહેણ દરદર સુધી અસ્ખલિત સતત વહ્યા કરે તે માટે શક્તિસહન (પાવર હાઉસ) બાંધી થાય છે.

આજે તે પરદુઃખભજન રાજા હયાત નથી, જનકવ્યાણુ માટે પોતાની કાયાને ધમ્મી નાખનાર એ પડિત પણ હયાત નથી. પણ તેમણે ગોઠવેલા યત્રો આજેય ચાલુ છે. ગંગાના વહેણ એ જ રીતે એકધારા વહ્યા કરે છે. સૌ કોઈ ગંગાસ્નાનનો મહિમા ગાય છે, અને સજ્જન-નયને રાજાને અને પડિતને યાદ કરે છે.

સર્વસેન ગામના અને માધવ પડિતના આ આત્મમેધ યજ્ઞને-ભગીરથ પ્રપત્નને શું વિશેષેણુ આપવું, તે જડતું નથી, ગંગાજીને આકાશમાંથી નીચે પૃથ્વી ઉપર લાવવામાં અને તેના વહેણ કેવળ નીચાણ તરફ જ ચાલુ રહેવામાં તે શુરુતાકર્ષણનો નિયમ મુખ્યત્વે કાણુત છે, વ્યોથી એક જ સ્થળે વહેતાં ગંગાજીનો લાભ તો સચકત અને સાધનસ પત્ર માણુમે જ લઈ (અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૮૦૨ ઉપર

મધુકર અને મધપુડો

લેખક
શ્રી. નરસિંહ મોહનલાલ ઠક્કર

સ્વ. મહારાજ સયાજીરાવ ગાયકવાડ ત્રીજાના વિદ્યાપ્રેમના જીવંત પ્રતીકો વડોદરા

રાજ્યમાં અનેક સ્વરૂપે ફૂલી ફાલી રહ્યા છે તેમાં જ્ઞાન-પ્રચાર માટેની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ પ્રથમ સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને સહાયક થવા માટે જન્મેલ પુ સ સ મંડળ અને મંડળ હસ્તકાથી પ્રગટ થતું ‘પુસ્તકાલય’ માસિક પત્ર મધપુડો અને મધુકર જેવાં છે

રિડર્સ કાઉન્સિલ જેવાં માસિકો આપણે ત્યાં ગુજરાતીમાં નથી તેમાં “પુસ્તકાલય” માસિકનો “સામયિક દોહન” વિભાગ વર્તમાનપત્રોમાં વધી જતા ચિરજીવ અને સસ્કારી તરફથી ચૂટી ચૂટીને વરસોથી જે રીતે રજૂ કરે કે (તે સિવાય પુસ્તકાલયો માટેના ગાર્ગ-દર્શનનું સાહિત્ય પણ પીરસાય જ છે) તે પ્રવૃત્તિ “પુસ્તકાલય” માસિકને મધુકરનું સ્થાન અપાવે છે અને વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને સહાયભૂત થતું પુ સ સ મંડળ મધપુડાનું સ્થાન મેળવે છે

મધપુડા અને મધુકરની પ્રવૃત્તિ દેશના આરોગ્ય માટે હમેશાં ફાનદાકારક હોય છે તે જ રીતે પુસ્તકાલય મર્યાદા અને “પુસ્તકાલય” માસિકની પ્રવૃત્તિ વડોદરા રાજ્યની પ્રજાનાં માનસિક આરોગ્ય અને જ્ઞાનશુદ્ધિ માટે અમૂલ્યસભી પૂરનાર થઈ છે મુબદ્દ ઇલાકા કે ગમે તે પ્રાંત સાથે વડોદરા રાજ્યનું જોડાણ થશે ત્યારે વડોદરા જ્ઞાનપ્રચારની આવી સંસ્થાઓ સાથે જોડાઈને મુબદ્દ ઇલાકા ને સોગંદૂર્માં પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં આગેવાની ભોગવી શકશે અને જોડાણથી થતા અનેક લાભોમંતિ આ અમૂલ્ય એવો લાભ હશે

મર્યાદા અને “પુસ્તકાલય” માસિક ચિરજીવ હો.

(અનુસંધાન ૩૦૧ નું)

સાહે છે જતાં તે પ્રયત્ન ભગીરથ પ્રયત્ન ન કહેતાય તો પછી પાતાલમાંથી ગંગાજીને ખેંચી લાવનાર ગરીબ અને તવ ગર, દુખી અને મશક્ત સૌ કોઈને ઘેરમેકા ગમજીતો લાભ મળે તે માટે નાની મોટી નરસોની ચોળના કુનાર, અને ઉંચાણ કે નિચાણ જોયા વિના વહેણ એક-ધારુ સર્વોત્તમ વહા કરે તેવી ગોઠવણ કરી જનાર આ રાજ્ય અને પડિતના પ્રયત્નને “મહાભગીરથ-રથ” વિશેષજ્ઞ જ વધારે જોગ્ય લાગે છે

ન જાન છે કે આ અપ્રકટ પુરાણકથાને કોઈ કલ્પિત માને, કોઈ અશક્ય માને, કોઈ ભાગવત કથાની જેમ વ્યાસ મુનિના કલ્પનાના તરંગો માને એમ પણ સલાવ છે કે કોઈ આ ગુપ્ત ગંગાજીને-જ્ઞાનગંગા માને, પાતાળ દેશને અમેરિકા માને, સ્પર્ધાસેન રાજ્યને પુણ્યસ્થાન ગુજરાતદેશ શ્રીમત સયાજીરાવ મહારાજ માને, પ્રેમપુરી આશ્રમના માધવ પડિતને પેટલાદ બોડિ ગના મોતીબાઈ સાહેબ માને અને ગંગાજીનાં અસ્ખલિત નિર્મળ વહેણ માટે ઉભાં કરાગેલાં શક્તિસદનો (પાવર હાઉસ) ને પુસ્તકાલય ખાતું, પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ નિર્મિત રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ વગેરે પ્રવૃત્તિઓ માને જેને જેમ ફાવે તેમ કલ્પના દોડાવવાની છૂટ છે આધુનિક ભાગવતમાં કોઈ આધુનિક વ્યાસ મુનિએ આ કથાને જોગ્ય સ્થાન આપી રાજ્ય અને તેના પડિતના મહાભગીરથ પ્રયત્નને અમર બનાવવાની પણ છૂટ છે

કેટલાંક સંસ્મરણો

લેખક

શ્રી ગકરભાઈ સો. પટેલ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠમાંથી સ્નાતક થયા પછી અનુક્રમ કામને માટે હું મારા એક જૂના

શિક્ષકને મળ્યો. તેમણે મને ચિઠ્ઠી લખી આપી વસો સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબ પાસે મોકલ્યો. ત્યાં તેમને મળતા તેમને મને કહ્યું 'પુસ્તકાલય' મડળમાં તમને લઈએ 'પુસ્તકાલય' નામનું ત્રૈમાસિક રજૂ કરું છે તે માસિક કરવું છે તમે તેના ત્રી તરીકે કામ કરશો વિશેષમાં, મડળ પ્રકાશનનું કામ પહોંચવા ઇચ્છે છે તેમા પછી તમારે મદદ કરવી "

આમ હું પુસ્તકાલય મડળમાં જોડાયો, અને પુસ્તકાલય ત્રૈમાસિક માસિક બન્યું

આ માસિકની દૌરવણી સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબ કરતા તેઓ મને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને લગતું અગ્રેજ સાહિત્ય આપે એમાથી ગુજરાતી રૂપાંતર કરી 'પુસ્તકાલય' માસિકમાં ઘણું

શ્રી ગકરભાઈ સો. પટેલ !લેવામાં આવતું આ અગ્રેજ સાહિત્ય મોટે ભાગે અમેરિકાની સમુક્ત સંસ્થાઓની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને લગતું હોય સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબને ઠાડ હતી કે દેશની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ પ્રગતિ કરે તથા તે નાનીમોટી દરેક બાબતમાં સામ્રાજ્ય દષ્ટિએ આગળ વધે પુસ્તકાલયના મકાનો ઉપર, વગીકગણની પદ્ધતિ, ખાસ પુસ્તકાલયો, પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને લગતું સામ્રાજ્ય સાહિત્ય, પુસ્તકોની વર્ગીકૃત માહિત્યો, પુસ્તકોના પરિચયો, પુસ્તકાલયોના ગ્રંથપાત્રો તથા નિરીક્ષકો વગેરે બાબતોમા, દુનિયાના પ્રગતિમાન દેશોની પુસ્તકાલયના પ્રવૃત્તિનો અભ્યાસ કરી આપણે પ્રગતિ સાધવી, એમ સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબની અભિલાષા હતી. એ અભિલાષા પૂરી પાડવામા 'પુસ્તકાલય' માસિક ઉપયોગી થાય એમ તેઓ માનતા

સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબ મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાંથી સાગળના સાડા પાંચ વાગ્યે છૂટી, પછે ચાલતા તેઓ મડળમાં દરરોજ આવતા મડળના મનોને મુશળી નાનીમોટી માહિતી મેળવી લેતા, એમને જે કંઈ અડચણો હોય તેના માર્ગ દર્શવતા તથા નવી નવી ચોજનાઓ સમજવતા મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમા પુષ્કળ કામ કર્યા પછી તેઓ મડળમાં આવતા, તેમ છતાં તેઓ મડળનું કાર્ય તાજગીથી કરતા

તેમની વાતચીત ઉપરથી લાગતું કે મડળ મારફત માર્ગ પુસ્તકો ગુજરાતના જનતાને પૂર્ણ પડે, એવી તેમની ઇચ્છા હતી મડળ વેપારી દષ્ટિથી ઘર કરેનું નહિ હોવાથી તેની મારફત પુસ્તકો લેવામાં ગુજરાતની જનતાને જરૂર લાભ થાય તેમ તેઓ માનતા

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૦૫ ઉપર જુઓ)

હિંદભરની એક પ્રાણવાન સંસ્થા અને

લેખક શ્રી. વિષ્ણુપ્રસાદ પ્ર પડયા

દેશને ફરજિયાત કેળવણી જોડતી જરૂરની છે, તેનાથી વધારે જરૂરી પુસ્તકાલયો છે

ને પુસ્તકાલયો ન હોય તો સાધારણ જાણેલા માણસો ભણેલુ શુલી જવાનો ભય રહે છે આ આ દેશ ધ્યાનમાં ખેંચી દેવાવાસી શ્રીમત સગણશરમ મહાગળએ ગામડે ગામડે પુસ્તકાલયો સ્થાપવાની યોજના તૈયાર કરી મારી આ ગો નાને અમલી પાનાવરા માટે તેમણે સ્વ પૂજ્ય મોતીલાલ આરિન સાહેબને શોધી કાઢ્યા સ્વ પૂજ્ય મોતીલાલ સાહેબે પોતાની મિત્ર મહાન પુસ્તકાલયોની યોજનામાં ફેરફાર કરી ગામડે ગામડે સાવ જનિક પુસ્તકાલયો ખોલના શરૂ કર્યા

સાચી અને ઉપયોગી વસ્તુઓને અપનાવતા સમાજને વાર લાગતી નથી પુસ્તકાલયોની જરૂરિયાત આ કાપડા લોકો વિદ્યુતવેગે સમજવા લાયા અને ઘોડાપૂ વેગે પુસ્તકાલયો બિડવા લાગ્યા હવે પૂ અમીન સાહેબને અમજનથુ કે પુસ્તકાલયો માટે લોકોને પૂરતી ભૂખ ખગી છે,

શ્રી વિષ્ણુપ્રસાદ પ્ર પડયા
પગલુ ને નીત ખોલાતા પુસ્તકાલયોને સાધનસામગ્રી ઉત્તમ પ્રકારની પહોંચાડવા માટે જો ખાસ વ્યવસ્થા નહિ થાય તો, ગમે તેવું સાહિત્ય પુસ્તકાલયોમાં પેચી જશે અને તેના પરિણામે જનતાને લાભને મદને હાનિ થશે અસાધ્ય પુસ્તકો જનતાના ચારિત્ર્યને હાનિ પહોંચાડે તેવું સાહિત્ય જે જનતાના હાથમાં મુકવામાં આવે તો દિનપ્રતિદિન જનતાની પ્રગતિને બદલે અધ પતન થતું જરો ઉતારત, દરેક પુસ્તકાલય સ્વતંત્ર રીતે પુસ્તકો ખરીદે છાપા ખરીદે, અન્ય સામાન ખરીદે તો અર્થ પશુ ઘણો થાય વર્ષે છતર અર્થ ઉપાત હજારો રૂપીઆ પુસ્તકાલય માટેનું સાહિત્ય મેળવવા પાગળ અર્થાંગે તેમજ પુસ્તકાલયો માટે નાણાની વ્યવસ્થા કરનાર જો કોઈ ખાસ વ્યવસ્થા નહોતી હોય તો પુસ્તકાલયોની મૂડીઓ જોખમાવાનો ભય રહે છે

આ ત્રણેય મુદ્દાઓનો તોડ તેઓશ્રીએ સહમતી કાયદાનો આશ્રય લઈને કાઢ્યો તેમણે પુસ્તકાલય સહાયક ચલક રી મહાન સ્થાપ્યું અને આજ ને પુસ્તકાલયોને સાગ ઉત્તમ દેહીના પુસ્તકો એકજથ્થે મેળવી ઓછામાં ઓછી કિમ્તે તેમના હાથમાં જાય તેવી વ્યવસ્થા કરી

કરે છે. પુસ્તકો ઉપરાંત અન્ય લાકડી આમન પણ તે મેળવી આવે છે. વર્તમાનપત્રો માટે લવાજમો એકઠાં મોકલવાની યોજના છે તેથી ફક્ત એક વર્તમાનપત્ર દીકરૂં ૦-૧-૦ લઈ પુસ્તકાલયને પહોંચાડના માટે તે વ્યવસ્થા કરે છે અને એ રીતે ફક્ત એક આનામાં પત્ર-વ્યવહાર અને મનિઓર્ડર્સનો ખર્ચ ગમે તે બચાવી લે છે. આ રીતે મેં કડો રૂપીઆ પુસ્તકાલયનું ટપાલખર્ચ મડળ બચાવે છે.

હમણા હમણા ઉત્તમ પુસ્તકો પ્રગટ કરવાનું મારું પણ કરવા માડ્યું છે, પણ તે મદ ગતિએ ચલે છે. આ બરાબર ન કહેવાય તેણે તો સારા લેખકોને શોધી કાઢી સરતા સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલયની માફક વિપુલ સાહિત્ય પુસ્તકાલયોને પીગસવું જોઈએ.

પોતાનું સ્વતંત્ર મકાન કરવું જોઈએ, ગ્રેસ પોતાનું રાખવું જોઈએ, પ્રકાશન વિભાગ નવો કરી તેને વિકસાવવો જોઈએ. આખા દેશમાં આ જાતનું કામ કરનારી આ એક જ સરથા છે અને હવે તો તેની કાર્યમાર્ગ વડોદરા ગાજીની ચાર દિશાએ વચ્ચે હતી તે દૂર થઈ છે તેણે હવે આ કાર્ય સમગ્ર હિન્દુસ્તાનને માટે કરવાનો સમય આવ્યો છે. સમય સમયનું કામ કર્યું જાય છે એટલે પુસ્તકાલય સ સ મ ડળે પણ સચેત બની પોતાની પ્રગતિ સાધવી જોઈએ.

વહેલાના વહેલી તકે—(૧) પોતાનું સ્વતંત્ર મકાન, (૨) જાપખાનું, (૩) પ્રકાશન વિભાગ, (૪) પ્રાચીન લિપિના સંશોધન માટે શોધખોળ વિભાગ ખોલના જોઈએ, તેમ જ તેની શાખાઓ દેશના જુદા જુદા ગહેરોમાં ઉઘાડવી જોઈએ. હું આશા રાખું છું કે વહેલામાં વહેલી તકે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મડળ આખા દેશની એક પ્રગતિવાન સરથા બને.

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૦૩નું)

વળી સામાન્ય પુસ્તકવિક્રતાઓ તો જેમાં વધારે મળતર રહે તેવા પુસ્તકો વેચે, પણ મડળ તો મળતરની જગતને બદલે પ્રજાકલ્યાણની દૃષ્ટિ રાખી વિવિધ વિષયો—ખેતીવાડી, આરોગ્ય, જીવનચરિત્રો, પ્રવાસ, ધર્મ, નીતિ, તત્ત્વજ્ઞાન વિજ્ઞાન વગેરેના પુસ્તકો રાખે તેમ તેમની ઇચ્છા હતી. આવા પુસ્તકો કોઈ વાર મડળમાં ન હોય તો તેના માગનારને તે તકલીફ વેડીને પણ મેળવી આપે એમ તેઓ ઇચ્છતા.

નવનકયાઓ, વાર્તાઓ વગેરે વધારે વેચાય છે, તેથી પ્રકાશકો તેવા જ પુસ્તકો સામાન્ય રીતે પ્રસિદ્ધ કરે છે. સ્વ મોતીભાઈ સાહેબ ઇચ્છતા કે પ્રજાજીવનને સંસ્કારી તથા સમૃદ્ધ બનાવે અને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને વિકસાવે તેવા પુસ્તકો મડળે પ્રસિદ્ધ કરવા.

મડળે પુસ્તકાલયોને જરૂરી લાકડી આમન તથા પત્રકો વગેરે પણ જોઈએ તેવા તથા બને તેટલી ઓછી કિંમતે પૂરા પાડવાનો આગ્રહ પણ સ્વ મોતીભાઈ સાહેબને હતો.

મડળ જ્ઞાનપ્રચારના કાર્યમાં ગુજરાતની અગ્રણી સરથા બને, અને તે હેતુથી ધણી દ્રસ્ટ કરે. મડળ પગલાર ચાલે અને તેના નોકરો સતોપી ગ્લી સારું કામ કરે એવી સ્વ મોતીભાઈની મડળ સંબંધી ભાવના હતી.

આ ભાવના પાગ પાડવા મડળ પચ્ચીસ વર્ષથી પ્રયત્નશીલ છે, અને આપણે આશા ખીએ કે તે દિનપ્રતિદિન વધુ પ્રયત્નશીલ બને.

વાચનાલયો ઊભાં કરો:

શ્રી બાળાસાહેબ ખેર
પત્ર પ્રધાન-મુખ્ય પ્રાંત

વાચનાલયો અને ગ્રંથાલયોમાં ફેર છે. વાચનાલય જીવની ચીજ છે, જ્યારે ગ્રંથાલયો ગોડાકેન જેવા છે. વાચનાલયોને આપણે એવા બનાવવા નથી, અને જ્ઞાનની પરમ બનાવવી છે, કે જેથી જ્ઞાનીઓ આવી તેમની તરફ એ દ્વારા છીપાવી શકે.

બધા માણસો પૈસા ખર્ચી ચોપડીઓ વાચી ન શકે. આજે ગુજરાતમાં દુષ્કાળ છે, ખાવા-પીવાનું મળતું નથી, ત્યાં પૈસાની અપેક્ષા કરવી નકામી છે તેઓ માટે આવા મફત વાચનાલયો ખૂબ જરૂરી છે.

જ્ઞાનનું સરોવર

મુખ્ય પ્રાંતને જ્ઞાનનું સરોવર બનાવવું છે, એના મોટા નળા દ્વારા નાની નળીઓ જોડી એનું નાણી ગામડે ગામડે પહોંચાડવાનું છે એક મધ્યસ્થ લાયબ્રેરી પણ બનાવીશું.

મુખ્ય પ્રાંતમાં ગુજરાતી, મરાઠી, અને કાનડી ભાષા ચાલે છે, તે તે પ્રદેશોમાં એ ભાષાની પ્રાદેશિક લાયબ્રેરીઓ બનાવવામાં આવશે. ગુજરાતમાં, વિશાપીકમાં આ પ્રાદેશિક લાયબ્રેરીનું ઉદ્ઘાટન આજે હું કરું છું, ત્યાર બાદ ચાર જિલ્લા લાયબ્રેરીઓ અને એમણીસ તાલુકા લાયબ્રેરીઓ ઉદ્ઘાટવામાં આવશે, જેમાં પાંચ અમદાવાદ, ચાર ખેડા, ત્રણ પંચમહાલ, ત્રણ ભરૂચ અને ચાર સુરત જિલ્લામાં ખોલાશે ત્યારબાદ અમારો વિચાર નાના-નાના ગામોમાં જવાનો છે.

જીવંત પ્રવૃત્તિ

અથવા એવો હોવો જોઈએ કે તેણે વાચકની જિજ્ઞાસાને સારી રીતે પુષ્ટ કરવી જોઈએ, એ તેનું ખરું કાર્ય છે. આપણે વાચનાલયોને ના પુગણા મંદિરો જેવા બનાવવા નથી, તેને તો એક જીવંત પ્રવૃત્તિ બનાવવા માગીએ છીએ. સરકાર તરફથી ફરતા પુસ્તકાલયોની તબવીજ પણ થઈ છે, એ બધાં વાચનાલયોને સરકાર તરફથી ગ્રાન્ટ આપવામાં આવે છે.

હવે તમારું કામ રહેલું લાયબ્રેરીને સાચું સ્વરૂપ આપવાનું. વાચનાલયને સારકૃતિક પ્રવૃત્તિ એકત્ર કરનાર મધ્યસ્થિ બનવાનું છે. ઉદ્ઘાટન થયું એટલે તેનું કામ ખૂબ તેજથી ચાલવાનું છે. આ જગ્યા ચહેરથી દૂર પડશે. પરંતુ ટૂંક સમયમાં ચહેરનો વિસ્તાર વધતાં એ કેન્દ્ર થશે અને અણુમોલ અથાલપની ગરજ સારશે. હવેનું કાર્ય કરવાની જવાબદારી તમારા ઉપર છે.

* ગુજરાત માટેના પ્રાદેશિક પુસ્તકાલયના ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે આપેલું ઉદ્બોધન

એક પ્રાક્ષણ સંસ્થા

લેખક,
શ્રી. વિનાયક ગ. પડયા

જીવનનિર્વાહ અને જીવનવિકાસની રીત સત્ય અને અહિંસાના જોડલા જેવી છે જે સામનથી નિર્વાહ થાય છે, તે જ સાધનથી મનુષ્યનો વિકાસ થાય છે સન ૧૯૩૩ થી હું આ મંડળમાં જોડાયો. મંડળ, પુસ્તક બંડાર નથી, પરંતુ મારે મન તો સગ્રસ્વતીમ દિરે છે

હાઇસ્કૂલ છોડી ચરકારી નોકરીમાં જોડાયો. લાંચ રૂવત, છેતરપીંડી ખૂબ જોવાની મળી એટલે એ નોકરી છોડી મંડળ તૃપ્તા તેનું તત્ત્વ જોઈ આનંદ થયો વડોદરા રાજ્યના નાના નાના ગામડાની પ્રમાણિકપણે સેવા કરવાની મળી સ્વ. પૂ. મોતીભાઈ અમીન જેવા કેળવણી-કારના સંપર્કમાં આવવાનું મળ્યું ત્યારનાં થોડા સમય વડીનાતનું બાળવાનું ચર કમ્પુ તેમજ જુદાં, જીવનમાં વ્યાપક રૂપે વણાઈ જશે એ ડરથી એ બાળવાનું પડતું મૂક્યું ત્યાર પછી મનમાં નિશ્ચય કરી દીધો, “ફરજઆત ગિનાઈ વહોરવી અને પ્રમાણિક નોકરી કરવી ફાજલ સમયમાં રાખૂની મેવા કરવી ”

અખાંસ ધના જેમ ખાદી બહારો અને ખાદી ઉત્પત્તિકેન્દ્રોવાજખી મહેનતાણુ લઇ કામ કરે છે, તેમ આ ડળની કાર્યપદ્ધતિ છે વેપારમાં મંડળ પોતાનું વાજખી મહેનતાણુ લે છે અને સલાસદ સંસ્થા કોઈપણ સંજોગમાં છેતરાતી નથી મંડળે વેપાર તરફ કદાપિ પોતાનું વલણ બનાવ્યું નથી ગ્રામ પુસ્તકાલયો ને કર્યા પુસ્તકાલયોને તથા ઈતર દેશપરદેશની સંસ્થાઓને ત દુરસ્ત બી ચી કશાનું લોકસોગ્ય સાહિત્ય પૂરું પાડ્યું છે. બીજી વેપારી પેઢીઓની જેમ મંડળે વેપાર તરફ લક્ષ આપ્યું હોત તો મંડળ ખૂબ નાણુ બેચું કરી શક્યુ હોત અને આ રૌપ્ય મહેતસવ કદાચ તેની પોતાની મૂડીથી બધાયેલા મકાનમાં થયો હોત પુસ્તકાલય સ સ મંડળ છે તો પ્રાક્ષણ સંસ્થા છે વધુ પચારની અપેક્ષાવાળા કચારના છુટા યજ ગયેલા છે મંડળ પોતાની આજ સુધીની નીતિ યશસ્વીપણે ચાલુ રાખશે

સમસ્ત હિંદ એક બન્યું. મંડળ માટે હવે શ્રેષ્ઠ મોટું યયુ મુખર્ષ પ્રાંતની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું કાર્ય મંડળ મારફત થાય એવી ઈશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

દુનિયાભરનો સૌથી મોટો પુસ્તકસંગ્રહ રશિયામાં છે

મોસ્કોના પુસ્તકાલયોના અધિકારીઓની પરિષદમાં આજે એમ માલમ પડ્યું હતું કે રશિયાના પાટનગરમાં ૧૭૩૪ પુસ્તકાલયો છે જેમાં ૬ કરોડ ૪૦ લાખ કુલ પુસ્તકો છે, દુનિયાનાં શહેરોમાં આ સગ્રહ સૌથી મોટો મણી શકાય — એમ યુ પ્રેસ

પુ. સ. સ. મંડળ અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ

લેખક - શ્રી નટવરલાલ લ પડયા

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એ લોકકલ્યાણનો એક પ્રવૃત્તિઓમાની એક અને આવશ્યક પ્રવૃત્તિ છે જ્ઞાનપ્રચાર હા । મનુષ્યને તેનો -વિકાસ સાધવામા મદદ કરવી એ તેનો હેતુ છે અમદિના ઉત્કર્ષની ઉદ્દૃષ્ટિ લાવના આ પ્રવૃત્તિની પાછળ ગહેલી છે.

જ્ઞાનને ચક્ષુની ઉપમા અપાય છે અને આંત્રે જ જ્ઞાન એ અતરચક્ષુ છે જેના અંતર ચક્ષુ ખુલ્યા નથી તે છતી આંખે આંધળા જેવો છે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ જ્ઞાનની લદાણી કરે છે

અ । પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની પ્રેરણા કે શ્રીમત મહાગાજ સમાજરાવ પોતાના અમેરિકાના પ્રવાસમાથી લાવ્યા અને તેમણે પોતાના રાજ્યમા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ દાખલ કરી આ કાર્ય પશુ જ મદદગતિએ ચાલતુ જેમ શ્રીમત મહારાજ સાહેબે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના નિષ્ણાત બોર્ડન નામના એક વિદ્વાનને અમેરિકાથી બોનાવ્યા અને તેમને હસ્તક આ કાર્ય મોખુ બોર્ડન સાહેબ પેતે નિદેશી હોઇ તેમને એક બાહ્ય મદદનીશની જરૂર પડી શ્રીમત મહારાજ સાહેબની નજર શ્રી મોતીલાલ અમીન પર પડી શ્રી મોતીલાલની હોશિયારી તથા કામ કરવાની આવડતથી શ્રીમત મહારાજ સાહેબ અપરિમિત હતા શ્રી મોતીલાલએ હાય ધરેલા સામાજિક તથા સાંપ્રજનિક કામોથી શ્રીમત મહારાજ સાહેબના મનમા શ્રી મોતીલાલ વિશે બહુજ ઊંચો ખ્યાલ બધાયો હતો અને તેથી જ શ્રીમતે શ્રી મોતીલાલને શ્રી બોર્ડન સાહેબની મદદનિશ તરીકે નિયુક્ત કર્યા

શ્રી મોતીલાલએ આ અગાઉ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું કામ હાય ધર્યું હતુ પરંતુ નાના પાયાપર તેમણે કેટલાક પુસ્તકાલયો શરૂ કરાવ્યા હતા તે પુસ્તકાલયો મિત્રમંડળ પુસ્તકાલયના નામથી ચોગખાતા અહીં ગાંધી શ્રી મે ડીમ છ । પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના કાર્યમા એવો તો ઉત્સાહ અને નિપુણતા દાખવ્યા કે જાણે તેઓ પોતે આ પ્રવૃત્તિ માટે જ જન્મ્યા ન હોય શ્રીમત મહારાજ સાહેબનો ધારણા પ્રમાણે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને વેગ મળ્યો અને શ્રી બોર્ડન સાહેબની યોજના, મજબની મદદ અને શ્રી મોતીલાલના પુરુષાર્થથી ત્રિવેણીસ ગમથી પુસ્તકાલય નામના ગંગા (જ્ઞાનગંગા) અનેકમુખી ચક્ર વહેવા લાગી, અને પોતાના માર્ગમા નાનાં મોટાં જે ગામો આવે તેને પવિત્ર કરતી ચાલી ગામે ગામ પુસ્તકાલયો ઉત્તરવા લાગ્યા પુસ્તકાલય ઉપરે ઝૂંટલે ગામમા વર્તમાનપત્રો આવે, દેશપન્દેશના અમાચાર જાણવા મળે, નવાનવા પુસ્તકો આવે, નવું નવું જ્ઞાન મળે આનાલવદ્દ સો કોઈ વાંચે અને આનંદ પામે

નવા નવા પુસ્તકાલયો ઉલડતાં ગયા, તેમ તેમ શ્રી મોતીલાલનો જવાબદારી પણ તપતી ગઈ હતા આ જવાબદારીના ભારે તેમના કાર્યમા ઉત્સાહ અને પુરુષાયનો ઝોટ આણ્યો ન હતો પરંતુ શ્રી મોતીલાલના મનમા એક વિચાર અવશ્ય આવ્યો અને તે એ કે નવા નવા પુસ્તકાલયો સ્થપાય તે જેવું જેમ જરૂરી છે, તે જ પ્રમાણે સ્થાપના પુસ્તકાલયો વ્યવસ્થિત ચાલે, પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ પાછળ ખર્ચાતો રાજ્ય તથા પ્રજાનો પૈસા ઊગી નોડળે અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ધ્યેય સિદ્ધ થાય એ જેવું પણ એટલું જ જરૂરી છે તેનો સાથે સાથે અમલદાર તરીકેની

સહકાર અને સંસ્કારનું આદર્શ ધામ

—શ્રી. હર્ષવરભાઈ ના. પટેલ

સુદકાગ, મેના અને મંસ્કારના મિહાત પગ રથપાથેના પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મડળે સહકારી પ્રવૃત્તિમા એક આદર્શ ઉભો કર્યો કે એટલુજ નહિ પણ શહેરમાથી માંડી નાનામાં નાના ગામડા સુધી મંસ્કાર અને સદકાગની મરિતા વહુવડાવી કે ગામડાના સર્વજનિક પુસ્તકાલયના અદના કાર્યકરોએ અત્યાર સુધી મડળના મીધા અને શાત વહીવટી કાર્યકરો સાથે સુપેળથી, જરાપણ મેકટોક વિ. ૧ પરકાતપોનું કામ જરી રાખ્યુ છે અને આમ મડળનું નામ વડોદરા જાના ખૂબીખૂબી ગાજતુ થઇ ગયુ છે અને એનો પ્રકાશ કેહ મુમ્મ છતાકાના પ્રદેશ સુધી પથાઇ ગયો છે મડળના ગ્જતમરોત્સવ પ્રમંજે વડેદગ રાજ્યના જ નહિ, બંદે મહાગુજરાતના પુસ્તકાલયપ્રેમીઓએ ખૂમ આપદ મેળવવો નેઇએ, કાગળ કે મહાગુજરાતના સ્થાપત અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના વહીવટમા મડળ અનેરો ભાગ ભજવનાર કે મડળના જન્મદતા સ્વ મોતીભાઇ અમીન સાહેબને આ માગલિક પ્રમંજે ગ્રામપુસ્તકાલયો તરફે હ શક્તિ નિ અર્પણ કરે છુ

વડેદરા ગમ્મ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના મળ પ્રેરક સ્વ શ્રીમંત સયાશીવ ગાયકવાડ હતા અને એના ઉત્સાહી માળી સ્વ મોતીભાઇ અમીન હતા એમના અથાગ પરિશ્રમથી ખીનેલી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિએ મડળને જન્મ આપ્યો મડળ એની જીવનપચ્ચીમી વટાવી આજે રજત મહોત્સવ ઉજવવા ભાગશાળી થયુ છે, એ ઐતિહાસિક પ્રમંજે મડળ સ્વ શ્રીમંત સયાશીવ ગાયકવાડ અને સ્વ મોતીભાઇ અમીન સાહેબને જરેર માદ કરશે અને અજલિ અર્પણ મડળનુ અસ્તિત્વ ન હોત, અને સ્વ મોતીભાઇ અમીન જેવા પુસ્તકાલય આતાના અમનદા ન હોત તો, કહેવું પડે કે, વડોદરા રાજ્યના સર્વજનિક પુસ્તકાલયોમા આજે સંસ્કાર વિહોળ પુસ્તકોના ગજ ખડકામ ગયા હોત પુસ્તકાલય આતુ પુસ્તકાલયો અને મડળના ન વિનયક સમુ છે પમદગી અને નાપમદગીની કાતર અહી કામ કરે છે ખાના અને સાર્વપુસ્તકાલયોની સાંકિગરૂપ મડળ, પુસ્તકાલયોને તેમની મધી જરૂરીઆત પૂરી પાડે છે મડળના અમૃદિ એના ઉત્સાહી અને નિપુણ કાર્યકરો અને સેવાભારી ડિરેક્ટરોને આભારી છે મડળે દેશભક્ત ડિરેક્ટરોને સર્વા છે, મેળ્યા છે અને એમનો લાલ ઉઠાએ છે મડળનો લાભ કોન ખોટી રીને ઉઠાવી ગયુ નથી, એ મડળના ઇતિહાસમા નોવપાત્ર ખીના છે સૌ કાર્યકરો રાષ્ટ્રીય ભાવના અને સેવાને વરેલા છે એટલે મડળ અમૃદ થાય એમા શી નવાઈ સ્વ મોતીભાઇ અમીનના સાચા અનુગામી શ્રો ઉમેસ્ભાઇ સાહેબના પ્રેરણાહન અને શ્રીમંત પ્રતાપસિંહ ગાયકવાડની ઉદાર નીતિથી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ફાવીફૂલી છે અને મડળને વિજયવતુ બનાવ્યુ કે મડળનો પચ્ચીસ વર્ષનો વહીવટ અને એની પ્રગતિ અતાવી આપે છે, કે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પ્રવિદાસમા મડળ જે ભાગ ભજવ્યો છે તેવો અન્ય રથજે ભાગ્યે જ હરો કેટલાયે નામી અન અનામી સેવકોએ મડળના ઉત્કર્ષમા ભાગ ભજવ્યો છે

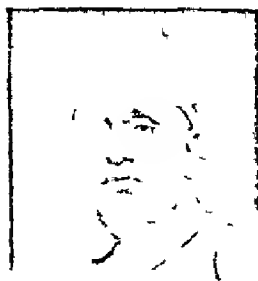
જે કાર્ય પુસ્તકવિજ્ઞેતાની મર્યાદા બહાર છે તે કાર્ય સફળ રીતે મડળે પાર પાડ્યું છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પુસ્તકવિજ્ઞેતાની જાળમાં ફસાઈ પડી હોત તો, એનું અસ્તિત્વ ગૂંચું હોત કે કેમ તે એક પ્રશ્ન છે. કારણ કે સરકારવાળાઓ સાહિત્યરસિકો, દેશમેવકોએ મડળમાં પોતાની મેવાનો લબ આપી, અનેક રીતે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને મદદ કરી છે. આપણે આશા રાખીએ કે મદાયુજરાતના રાજ્યવહીવટમાં આપણું મડળ હજી વધુ પ્રગતિ કરી, એનો ફીરકમહોત્સવ ઉજવવા ભાગવશાળી થાય, અને એ ઉત્સવની ઉજવણીમાં ભાગ લેવા આપણે એના મળીએ અરજી.

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૦૮ નું) .

પોતાની જવાબદારીઓ તરફ ધ્યાન આપવું પણ જરૂરી હતું. અમલદાર તરીકે પોતાને માથે આવતી નાણાકીય અને એવી બીજી જવાબદારીઓનું પાલન કરવા માત્ર ઓફિસમાં બેસીને જ કામ ચલાવવા તો પ્રવૃત્તિ અટકે છે અને પ્રવૃત્તિ ચલાવવા જાય છે તો જવાબદારીઓ પ્રત્યે પૂરતું ધ્યાન આપી શકાતું નથી, આમ ઉભયત મુજબજીલરી રિયલિટીમાં શ્રી મોતીલાલ દત્તા છતાંય પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ એ એમનો પ્રાણ હતો અને તેથી બીજી જવાબદારીઓને ગૌણ કરી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ પાછળ પોતાનું સઘળું ધ્યાન આપતા.

આખરે શ્રી મોતીલાલને મુરકલીમાંથી છૂટવાનો એક આગળ જડ્યો. એક એવી સરચા ઝબી કરવા વિચાર્યું કે જે તમામ પુસ્તકાલયોનો નાણાકીય વહીવટ કરે અને આ નાણાં સમયે એ સરચા સરકારને જવાબદાર રહે. આમ થાય તો પોતાનો બધો જ બોલો હળવો થાય અને પુસ્તકાલયો પણ હિમાબી કડાકુટમાંથી મુક્ત રહે. આ વિચારમાંથી આજે જેનો રૌપ્ય મહોત્સવ ઉજવાય છે તે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મડળ લિ. નું સ્થાપન થયું અને તે શ્રી મોતીલાલના શુભ હસ્તે સને ૧૯૨૪ ના માર્ચની ૩૧, મી તારીખે પુસ્તકાલય મડળના ધારાધારણો વડાયા અને મડળને રાજ્યના તમામ પુસ્તકાલયોનો નાણાકીય વહીવટ સોંપાયો. વળી એવું પણ ફરાવામાં આવ્યું કે મડળ પુસ્તકાલયો માટે તુર્તમાનપત્રો, પુસ્તકો તથા લાકડી સામાન વગેરે ખરીદી પુસ્તકાલયોને પૂર્ણ પાડે અને તે બદલ મડળ પોતાના નિભાવ અર્થે અમુક મહેનતાણુ લે. આ રીતે મડળનું કામકાજ ચર થયું. મડળ સભાએ આ અકર્માં અન્યત્ર ધ્યાન લાગાવ્યું છે, એટલે વધુ પિષ્ટપેષણ ન કરતાં માન એટલું જ ભારપૂર્વેક કહેવા માગું છું કે મડળ ઓઝામાં ઓછું મહેનતાણુ લઈ વધુમા વ મેવા કરે છે, મડળે પોતે જે કામ હાથ ધર્યું છે તેને પવિત્ર કાર્ય સમજે છે અને એ પવિત્ર કાર્ય કરવા બદલ ગૌરવ લે છે, અન્યે એટલું જ કેહીશ કે પરમ કૃતાણુ પરમાત્મા મડળને આ રૌપ્ય મહોત્સવની જેમ સવલત અને હીન્ક મહોત્સવ ઉજવવાનું પણ સદ્ભાગ્ય બધે.

નિવૃત્ત વ્યવસ્થા પાકો

શ્રી નટવરલાલ ગિ. શાહ

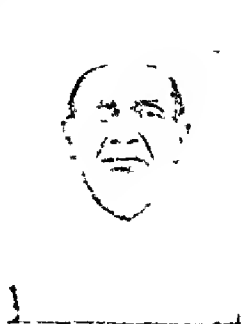
સ્વ શ્રી ના. થં દીવાનશ

શ્રી લાક્ષ્મણભાઈ પટેલ
નિવૃત્ત મંત્રી

શ્રી. મહિમાઈ મ. ગુપ્ત

શ્રી રામચંદ્રભાઈ જો પટેલ

સ્વરાજ્યમાં શિક્ષણ

લેખક

શ્રી. રમણલાલ વ દેસાઈ

અક્ષરજ્ઞાનરહિત પ્રજાને સ્વરાજ્ય તો મળ્યું. અક્ષરજ્ઞાનવાળા વિભાગે રાજકીય ચળવળ, રાજકીય લડત ચલાવી આખી દિદી પ્રજાને પરાધીનતામાંથી મુક્ત કરી પરદેશી ધુસંગી નીચેનું શિક્ષણ પણ આપણને આમ ઉપયોગી થઇ પડ્યું શિક્ષણનો એ પ્રભાવ

શ્રી. રમણલાલ વ દેસાઈ

હવે સ્વરાજ્યમાં કોઇ અશિક્ષિત રહી શકે જ નહિ નિરક્ષરતા સ્વરાજ્યનું વિરોધી તત્વ જેટલે અંશે અભણપણ વ્યાપક એટલે અંશે મજેલ સ્વરાજ્ય કયાંય ભરેલું સ્વતંત્ર પ્રજાની પહેલી ફરજ એ કે વહેલામાં વહેલી તકે તેણે ભણી લેવું પ્રગતિશીલ ગણાતી બધી પ્રજામાં નિરક્ષરતાનું પ્રમાણ નહિ જેવું સ્વતંત્ર દિદે તો સતત સભાસુ રહ્યું કે તેની વસતીના સોએ નેવું માણસો હજી અભણ છે

રાષ્ટ્રીય યોજનાઓ ધડે કે અસામાન્ય સર્વમાન્ય મુક્તિ શોધો કે જેને સંચાલન ને અનુકૂળ પડે એવી મુક્તિ શોધો, નિષ્ણાતો એકમત થાય ત્યાં સુધી શિક્ષણની બાબતમાં એ બી સકાય એમ છે જ નહિ વહેલામાં વહેલી તકે-દાર્શનિકી કન્યા પણ પહેલા-અજ્ઞાનબધી વહેલી કેરવાની જરૂર છે

શિક્ષણની પ્રવૃત્તિ કે ખીજી કોઇપણ પ્રવૃત્તિ દિદને ન બોલે એવી ખર્ચાળ ન જ થવી જોઇએ. ખર્ચાળ વિદ્વાનો, ખર્ચાળ નિષ્ણાતો, ખર્ચાળ વ્યવસ્થાપકો અને ખર્ચાળ અમલદારોનો ખરીદ દિદને ખર્ચ નથી પ્રધાનો અને ગવર્નર જનરલો પણ ખર્ચાળ હોય તો તેમને પહેલી તકે ખસેડી નાખવાની પ્રજાની ફરજ છે નફાના ઉદ્દેશથી આવતો વ્યાપારી જેવો જ નફાના ઉદ્દેશથી આવતો પ્રધાન પણ અનિષ્ટ છે આપણે ખર્ચાળ રાજવહીવટ સામે બંડ ઉઠાવ્યું હતું ખર્ચાળ વહીવટને લીધે દિદની ગરીબી વધે છે, એવી સુદ્ધાગ પોકરી હતી લડવાવાળોને એ બામ ઉપર પ્રજાએ ટેકો આપ્યો હતો અને સ્વરાજ્યનું વહીવટી ખર્ચ, કેટલું ઓછું થયું એ કોઇ કહેશે ?

શિક્ષણ પણ ખર્ચાળ થઇ ચૂક્યું છે અને ઓછું ખર્ચાળ થાય એવા બિહો પણ દેખાતા નથી એમાં આબાદી ગણાય કે કેમ એ તો જોને શિક્ષણખર્ચ' મેઠવો પડે છે એ રહી શકે ! હિન્દુ શિક્ષણ, વિજ્ઞાનશિક્ષણ, વિશિષ્ટ શિક્ષણ, સામાજિક શિક્ષણ હું નર ઉદ્યોગનું શિક્ષણ એવા એવા નામે આખી શિક્ષણને ખર્ચાળ બનાવવાના ચતા પ્રયત્નો ગરીબ દિદને બાગ્યે જ બોલે જે પ્રજાને નામે સ્વરાજ્ય મેળવ્યું એ પ્રજાને શિક્ષણ મેળવના અનર્થિક મુશ્કેલી નડે તો એ સાચું સ્વરાજ્ય ગણાય જ નહિ

અને શિક્ષણ મેળવતા આજ કોને મુશ્કેલી નડતી નથી ? મોટું શિક્ષણ મેળવી ભારે પગારે માગતા શિક્ષિતો કોને કેટલા ઉપયોગી બની શક્યા ? નિરુપયોગી તીવરેડા છતાં તીચ

મારખા જેવો મિળજ રાખતા એ લણેલાઓ પ્રગ્નને, પ્રગ્નમા મોટા ભાગને તો અસ્પર્શ જ છે એમને ઊંચી કેળવણી અને ઊંચો પમાર ગરીબ હિદના ગજવામામ્રો આપવો એ ગુન્હો છે.

ભારે પૈસા ખર્ચાં આપણે એક ડોક્ટર સન્મો ! એ ડોક્ટરથી ગામડામા રહેવાય નહિ. એનાથી કામ વગર ફરાય નહિ એની નહેણીકણા એટલી ઊંચી અને બિહામણી કે કોઇ સામાન્ય માનવી એની પામે જતા જ ગભરાય એની શી ઘણી ભારે એ શી આપી એની પાસે જઈએ તો એની દવા એટલી મોઘી કે દર્દને એ ખર્ચ કરવા કરતા મરણ વધારે પસંદ પડે એટલેટલુ ક્યાં જના દર્દી જીવે એવી ખાતરી તો કોઇ ડોક્ટર આપી જ ન શકે. અને જો બૂલેચૂકે બીજા ડોક્ટરને બોલાવવાનો ઇચ્છા પણ કોઇએ પ્રદર્શિત કરી તો જીવો એવું મુખારવિદ !

ગરીબને માટે જે ડોક્ટર ન હોય એ ડોક્ટરની ગરીબ દેશને જરૂર જ નથી એને ગરીબ દેશમાંથી બહિષ્કૃત કરવો જોઇએ અને એની કેળવણી પાછળ ગરીબ દેશની એક પાઇ પણ ખર્ચાવી એ ગુન્હો ગણાવો જોઇએ એવા ઉચ્ચ શિક્ષિત ડોક્ટરો વગર જરૂર હિદને ચાલી શકશે ક્યા ધનાઢય ડોક્ટરે હિદનું કમું દર્દ આણું કમું ? એમના શિક્ષણ પાછળ ખચેલા પ્રગ્નના પૈસાનો કેટલો બધો પ્રગ્નને મળ્યો ? પ્રગ્નને ગાંધાનો તેમની શક્તિ વધી એટલુ તો સ્પષ્ટ છે પ્રગ્ન પૈસો ખર્ચાં પોતાના જ આર્થિક શિક્ષારીઓ સર્જે છે !

પ્રગ્નને પૈસે એક ઇન્જનેર તૈયાર થયો હિદના ઇન્જનેરો વર્ષોવર્ષ પોતાની પરિપક્વ ભરે છે અને પોતાના મહત્ત્વને વધાર્યે જાય છે છતા હજી એવો એક ઇન્જનેર હિદમા જન્મ્યો નથી, જેણે હિદના ગરીબ વિભાગનો સ્પર્શ કર્યો હોય ! વળી રસ્તો બનાવે એ ઇન્જનેર ધર ન બનાવે, ધર બનાવે એ ઇન્જનેર ગટર ન બનાવે, ગટર બનાવે એ ઇન્જનેરથી ગાડી ન બનાવાય ગરીબ હિદને પોષાય એવી એક સુવ્યવસ્થિત ખૂપડી પણ કોઇ ઇન્જનેરે નમૂના તરીકે બાંધી નથી, જો કે ચિત્રો કઢી કઢી આવે છે ખરા ! હિદને રોગમાંથી મુક્તિ મળે એવી સફાઇ યોજના હજી કોઈ ઇન્જનેરે કરી શક્યો નથી. ભારે ખર્ચ વગર કશું જ બની શકે નહિ, એ સિદ્ધાન્ત સાબિતવા આપણે ઇન્જનેરો ઉપગમવાના છે ?

અને ઇન્જનેર સાહેબથી હાથે તો કશું જ થાય નહિ નકશા ડ્રાફ્ટસમેન કરે, અદાજ દિસાવનીસ કરે, કોન્ટ્રાક્ટરને કામ સોંપી દેવાય, ઇન્જનેર સાહેબ રાખે માત્ર દેખરેખ, એ દેખરેખ મારેની અવરજવર બનતા મુધી કોન્ટ્રાક્ટરની ગાડીમા જ થાય !

ઉચ્ચશિક્ષણ પાછળ પૈસા ખર્ચાં તૈયાર કરેતો ઇન્જનેર ગામડાની ખૂપડી ન સુધારી શકે તો એને તૈયાર કરવાની જરૂર જ શી ? ગરીબ હિદમા મહેલો, બગલા અને હવેલીઓ બનાવવા આપણે ઇન્જનેરો તૈયાર કરવા છે ? લાના બાપણો કરતાં કે ઇન્જનેરે કુવામા ચાગણ પાણી / પણ વધાર્યું નથી એવી સાબિતી મળતી નથી ! અને કાગળ પરની યોજનાના ખર્ચ વધે જાય છે

—ખેતીનું શિક્ષણ—ઉચ્ચ શિક્ષણ આપવા પ્રગ્નને પૈસે વ્યવસ્થા થઈ, અને પશ્ચિમા ? સરસ ખેડૂતને બદલે એક સરસ સાહેબ બહાર નોકળા આવ્યો ! નથી એણે કુડામા એક દાણો વધાર્યો કે નથી એણે એક ધાસના તણખલામાંથી બે તણખલા ઉપગમ્યા ! આટલાટલા ખેતીચાડીના ગ્રેન્ડુએટ્સ લોકના પૈસામાયો ચાલતો કોલેજેએ ઉપગમ્યા વધારે પમાર માત્રવા સિવાય,

આપણા કાર્યની ગુણગાન

લેખક : શ્રી પુરુષોત્તમ ઇ. શાહ એમ એ બી ડી

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ આધુનિક સંસ્કૃતિનું એક લક્ષણ છે. ભણેલું બૂલી ન જવાય તે માટે 'ન્યા' શાળા ત્યાં પુસ્તકાલય 'હેતું જોઈએ, એવા આદર્શને સગળ સિદ્ધાંત પર આખી પ્રવૃત્તિ યોજવામાં આવી છે. વડે દર રાજ્યમાં એ સિદ્ધાંત પ્રમાણે કાર્યના વિસ્તાર માટે જાણે યશ ચૂકયો છે, એ એક મહાન સિદ્ધિ ગણાય તેને માટે રાજ્યપ્રજા ગૌરવ લઈ શકે છે તેમ છતાં ભણેલું બૂલી ન જવાય તે માટે તેમ જ ભણેલું ને નહિ ભણેલું વિશેષ ભણવા માટે લોકોમાં પુસ્તક વાંચવાની ટેવ સુસ્થાપિત થઈ છે કે કેમ, અને ધરનાં ઇતર સાધનોની મારફત પુસ્તક પ્રાપ્તિનું એક સ્વાભાવિક ને કાવળી અંગ બન્યું છે કે કેમ, એ એક તપાસ કરવા યોગ્ય મુદ્દો છે. એથી આગળ વધીને એમ પણ તપાસવું જોઈએ, કે પુસ્તકાલયને સામાન્ય વાચક શું વાંચે છે ? ક્યારે વાંચે છે ? અને વાચન દ્વારા પ્રાપ્ત કરેલા જ્ઞાનનો તે શો ઉપયોગ કરે છે ? આ મુદ્દાના સંતોષકારક ઉદ્ગમ ન મળે ત્યાં સુધી પુસ્તકનું ઉત્પાદન અને તેના પ્રચાર માટે યોગ્ય એવી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને સાચો હેતુ સિદ્ધ થયો ગણાય નહિ.

આજથી એક પેઢી પર ચાલતી વાચનગાળામાં "એલતો સાકડાને કકડો" એ નામનો એક પાઠ આવતો હતો, તે ધણીને યાદ હશે એ પાઠ દ્વારા અક્ષરજ્ઞાનનો મહિમા દર્શાવવાનો હેતુ હતો. અક્ષરજ્ઞાન એ જ કેળવણી નથી, એમ કહી આજે તે મહિમાને કમકમ ઘટારી નાખવામાં આવ્યો છે. પરંતુ અક્ષરજ્ઞાન દ્વારા સ્થળાકાળમાં દૂર દૂર વેરાયલા મનુષ્યોના વિચારોનો બોધ પામી શકાય છે, એ એક અદ્ભુત ઘટના છે. એની કાષ્ઠથી ના પકાશે નહિ અક્ષરજ્ઞાનને પરિણામે સર્જાતી કલા, જેને આપણે સાહિત્ય કહીએ છીએ તેને પણ આ હકીકત લાગુ પડે છે. એ રીતે જોતા જીવનની સર્વ પંચમહાભૂતોમાં પુસ્તક અનોખું સ્થાન ધરાવે છે. એક અક્ષરજ્ઞ ય ધરમાં હોય તો તેમાંથી બાપનાદાને ઇતિહાસ જાણી શકાય અને દરુગર કરવાની રીતની માહિતી પણ મેળવી શકાય. ક્રિકેટની રમતના નિયમોની આધારભૂત માહિતી પણ તેમાં હોય અને 'સત્ય શિવ સુન્દરમ્'ની ઝાંખી કરાતી શકે એવું કાષ્ઠ કાળ કે ચિત્ર પણ તેમાં હોય. આમ જીવનપરિગ્રહની ધણી ખરી ચીજોથી જે હેતુ નથી સંધાતો તે પુસ્તકથી સંધાય છે. એ હેતુ તે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ જ્ઞાન હોય તો અધિકારમાં પણ પ્રકાશ દેખાય, જગલમાં શુષ્ક મનુષ્ય યશ થકે, શત્રુમાંથી સંપ્તિ સર્જી શકાય. આથી જ ગીતામાં કહ્યું છે, કે જ્ઞાન જેવું બીજું કશું પવિત્ર નથી જ્ઞાન સામર્થ્ય છે, એવી અજેલ કહેવતના મર્મ પણ એ જ છે. આજુ જ્ઞાન પામવાનું સાધન આ પાર્થિવ યુગમાં તો પુસ્તક જ છે તેથી આ યુગમાં પુસ્તકનો મહિમા જેટલો માર્ગે તેટલો જોડા છે.

આવો જોનો મહિમા કે તે જ્ઞાનપ્રાપ્તિના અમૂલ્ય સાધન પુસ્તકે આપણા લોકજીવનમાં પોતાનું યોગ્ય સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે ? એક સૈકા ઉપર એવી રિચર્ચ હતી કે ગુજરાતી પાંચમીથી માંડીને શિક્ષકોની દ્રેષ્ટિનિગ કોનેજો સુધી એક જ પ્રકારના પાઠ્ય પુસ્તકો વપરાતાં ખરે જોતા પાઠ્ય પુસ્તક જેવી કાષ્ઠ વસ્તુ જ ત્યારે હતી નહિ. એને મુકાબલે આજે દરેકે કક્ષા દીઠ જુદાં પાઠ્ય પુસ્તકો અને ઇતર વાચનનાં સાધનો પ્રચારમાં છે, એ હકીકત પુસ્તક ઉત્પાદનની

દિશામાં આપણે કરેલી અદ્ભુત પ્રગતિની સૂચક છે તેમ જતા એવા પુસ્તકોની સંખ્યા કેટલી ? ગુણદષ્ટિએ એમનું મૂલ્ય કેટલું ? આપણી વસ્તીના પ્રમાણમાં એ પુસ્તકોનો પ્રચાર કેટલો ? એ બધાને વિચાર કરીએ તો જણાશે, કે એક પ્રજા તરીકે પાશ્વેગી પહેલી પુણીથી આપણે આજ વખતે નથી ખાતરી કરવી હોય તો બાળક અક્ષરજ્ઞાન શીખવા મડિ છે ત્યાંથી માંડી પ્રૌઢ ઉમ્મર સુધીમાં વપરાતા બન્નરમાં યા પુસ્તકાલયમાં મળી શકતા પુસ્તકોનો એક નમુના સંગ્રહ કરી લીએ એવો જે એક સમકક્ષ મંગ્રહ અંગ્રેજી ગણિત કે અમેરિકન પુસ્તકોનો કરી લીએ એમ કરવાથી આપણે કેટલું બધું કરવાનું બાકી છે તેનો એકદમ ખ્યાલ આવી જશે આપણને સમજાશે કે આપણી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું ઘોળ આપણે ધૃમ્મીએ તેટલું ઊંચું નથી, કેમકે પુસ્તકની આવી ભૂખ હજી પ્રજાને જાગી નથી લેતા. પરંતુ આ અને જમણારમાં જે દ્રવ્ય ખર્ચે છે તેના પ્રમાણમાં પુસ્તક પાછળ નહિવત્ ખર્ચ કરે છે આપણા સામાજિક રીત રિવાજોમાં જીવનને વિવિધ પ્રમત્રે ઉપયોગી પુસ્તકો ભેટ આપવાનો રિવાજ નહિ જોવા જીત્યો છે પોતાના ધંધા અંગે કોઈ પ્રજા ઉઠતા તેનું નિરાકરણ ગાંધવા પુસ્તકાલયનો લાભ લેવાની ટેવ આપણને નહિ જોવા જીત્યો છે આ બધાનું ખરૂં કારણ આપણી જનતાની મોટા ભાગની નિરક્ષરતા છે વડોદરા ગાંધમાં ફરજિયાત કેળવણીનો કાયદો થયે ૪૩ વર્ષ થયાં, જતાં એ ગાંધમાં અક્ષરજ્ઞાનનું પ્રમાણ ૪૩ ટકા પણ હજી થયું નથી રશિયાએ એ કામ પોતાની રાજ-ક્રાંતિ પછી પાંચ વર્ષમાં પતાવ્યું હતું આપણે ત્યાં ગાંધક્રાંતિ પણ થઈ ચૂકી છે તો રશિયાની હકીકતમાંથી શ્રેષ્ઠ લાભ પ્રજાની નિરક્ષરતાનો અધાપો ફર કરવા આપણે ભગીરથ પુરુષાર્થ આદરેલો જોઈએ, અક્ષરજ્ઞાનને ઉતારી પાડવાના પાપમાંથી અચતુ જોઈ મે અને હેલાં તે તાલીમ વર્ષમાં જે ન થઈ શક્યું તે આવતા પચીસ વર્ષમાં નિહ કરવું જોઈએ એમ યશો એટલે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ આપોઆપ આગળ વધશે અને પુસ્તકનું લોકજીવનમાં પોતાનું 'ઘોરવવન્દ્ય' ગ્યાન આપીઆપ સિદ્ધ કરશે

તાજેતરમાં બોલતાં શીખ્યું હોય એવા બાળકની પ્રવૃત્તિનું અવસોહન ક્યું છે ? એવી જ રીતે તાજેતરમાં વાંચતાં શીખ્યું હોય એવા બાળકનું અવસોહન ક્યું છે ?

પહેલી વાર બોલતાં શીખેલું બાળક વારંવાર બોલ્યા કરે છે, તેમજ પહેલી વાર વાંચતાં શીખેલું બાળક જે હાથમાં આવે તે વાંચ્યા કરે છે એના વાચનનો ગ્સ લખેલા વાં છાપેલા અક્ષરો જોળખવા પૂરતો, ચબ્દ જોળખવા પૂરતો, ટૂંકી ટૂંકી વાક્યરચનાઓ વાંચવાની અજમાયશ કરવા પૂરતો, અને બહુ બહુ તો એવાં વાક્યોની હાગમાળાની બનેલી ટૂંકીવાંછી વાંતાઓ વાંચી જવા પૂરતો હોય છે. પોતે જે વાંચ્યું તેનો અર્થબોધ પોતાને બહેબર થયો કે નહિ તે વિચારવા બાળવાચક થોભતો નથી લેખકે અર્થબોધ સજ્જનાથી યાત્ર એવી કાળજી રાખેલી હોય છે તો બાળક તે લખાણ અર્થેતિ વાંચી જાય છે, નહિ તો તેને મૂકી બીજું પકડે છે અક્ષ જ્ઞાન પ્રથમ વાર પ્રાપ્ત કરેલી પ્રજાનું વાચન પણ, આવા પ્રકારનું હોય છે જેને અપરબોધ થયો છે તેને જે હાથ આવ્યું તે વાંચવાની ભૂખ જાગે છે એમ પ્રજાવાચનની ભૂખ સતોષવા પુસ્તકાલયમાં જતી થાય છે, પરંતુ શું વાંચતું ને શું ન વાંચતું; વાંચીને તેનો શો ઉપયોગ કરેવાનો છે, તેના મર્ગદર્શનની તેને જરૂર પડે છે આ કારણે પુસ્તકાલયમાં દિનપ્રતિદિન પદોચીતી વાચનસામગ્રીની વિવિધ રીતે સફાઈ થતી જોઈએ અને એ

સામગ્રી સુપર્ય, જીવનપ્રેરક અને પોષક હોય એવી ઠાણજી સેવી જોઇએ દર્શાવત તરીકે આપણા વર્તમાનપત્રો વિચારી શકાય લોકપ્રિય ગણાતાં વર્તમાનપત્રો કે સામયિકા એમનું વાચનસામગ્રી તરીકે મૂલ્યાંકન કરવામા આવશે તો આપણી પ્રજા કેવા દરિદ્ર વાચન પર નમે છે એનો ખ્યાલ થશે એ જ રીતે કોઈ એક પુસ્તકાલયમાના પુસ્તકમગ્રહણ તથા તેમાથી વચાપલાં પુસ્તકોનું મૂલ્યાંકન કરવ મા આવશે તો આપણી પ્રજા કેવા દરિદ્ર વાચન પર નમે છે એનો ખ્યાલ થશે આમ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિએ જે બીજી મહાન ક્ષેત્ર ખેડવાનું છે તે આ પ્રજાની વાચન-સામગ્રી એના ખોરાકની માફક હમેશ સત્વપોષક, શુદ્ધ અને સુદર રહે તે માટે વિવિધ યોજનાઓ કરી એ દિશામાં લોકમાનસને સચેત રાખવું.

સામાન્ય અનુભવ એવો છે કે બેઠ્ઠી બાપામાં લખાવલાં વર્તમાનપત્રો ને વાર્તાનાં પુસ્તકો વાચવાને ટેવાયસેા વાચક શિષ્ટ બાપામા લખાવતુ સાહિત્ય વાંચી કે જીરવી શકેતો નથી આથી લેખકો પ્રજાને જે સહેલાઈથી માફક આવે તેવુ જ લખવાની નીતિ રાખે છે એમાં બિલકુલ, એમ પણ ખતે છે કે વાચક એક વખત શિષ્ટ કોટીનુ લખાણ વાંચવાને ટેવાય છે તો પછી હવથી કોટિનુ લખાણ તે સહી શકેતો નથી એમાથી એ ફલિત થાય છે, કે વાચકના અજ્ઞાન કે તેની હૃદયની રુચિને પોષે તેવુ લખાણ લખવાને બદલે તેનામા રહેલુ જ્ઞાન વધારે અને તેની સુરુચિને વિકસાવે, એવું લેખસર્જન થાય અને પ્રત્યેક લખાણ વાચકને બિશ્વભિમુખ કરવાના હેતુથી જ થાય તો સત્વશાળી-વાચનસામગ્રીનો ઉપભોગ કરવાની પ્રજાને આદત પડે આ દષ્ટિએ જોતાં, લોકસમૂહને માટે જે કંઈ લખાય તે બમે તેવું, હોય તો ચાલે, એવી માન્યતા જે હાલ ચાલે છે તેને બદલે તે શ્રોક્ષ્મોગ્ય હોવા સાથે જ શિષ્ટતાના ધોરણો સંતોષે તેવુ હોવુ જોઇએ, એવો આગ્રહ લેખક, પ્રકાશક ને વાચકે સેવવો જોઇએ અને વાચકના રક્ષક પુસ્તકાલયે પણ પુસ્તકપસંદગીમાં એ ધોરણ-સ્વીકારવુ જોઇએ. આ છે આપણી નજીવી કેખાતી પણ મહાન ત્રીજી જરૂરીઆત

અક્ષરજ્ઞાનનો પ્રચાર થાય અને શિષ્ટ વાચનસામગ્રીનો ઉપભોગ કરવાની ટેવ બીલે તો પણ ઇષ્ટ હેતુ પૂરેપુરો ન સધાય એ સબવિત છે એક વાર્તા દિવસો સુધી ચાલે તેટલી લાંબી હોય અને તે વાંચતાં ધણો રસ પડે; તેમ છતાં અ તે મગજને ઉત્તેજવા-સિવાય બીજી કોઈ શુભ અસર તે ન મૂકતી જાય એમાં બિનનિષદ્ધ કે બાઇબલની એક આખ્યાયિકા દ્વારા જે પાંચ મિનિટમા જ કોઈ મહાન સત્યનો બોધ મળી રહે આવુ હમેશ ખનતું હોય છે એવુ કાગળુ એ છે, કે લેખન માત્ર કોઈ દર્શનનું શબ્દસર્જન હોય છે અથવા સર્જન-માત્ર પાછળ કોઈ દર્શન રહેતું હોય છે દરેક કલાકૃતિ એની સાક્ષી પૂરે છે એવા દર્શન વિનાની પ્રજા નાશ પામે છે, એવું એક મહાપુરુષનુ વચન છે વાચનને પરિણામે એવા કોઈ દર્શનનો વાચકને બોધ થવો જોઇએ અને એ બોધને પરિણામે વાચકને પ્રગટ કે અપ્રગટ રીતે કોઈ સર્જનની પ્રેરણા મળવી જોઇએ એવી કોઈ અસર વાચન ન મૂકતું જાય તો તે વાચન દારૂખીડીનો જ કોઈ પ્રકાર હતો એમ મનાવુ જોઇએ આ દષ્ટિએ, પુસ્તકાલયો, લોક-શિક્ષણનાં કેન્દ્રો ખનવાને બદલે નવરા લોકોને વખત મળવાના આગમુના, અખામા ન બને

અને પુસ્તકો જ્ઞાનપ્રાપ્તિના સાધનો જનવાને ખૂબ મગજને ઉત્તેજવાનાં વ્યસનસાધનો ન અને એ પણ આપણે જોવાનું છે. આ માટે વાચનસામગ્રી પસંદ કર્યા પછી તે વાચવાની કળા પણ લોકોને શીખવવી જોઈએ. વડોદરા ગૌરવ પુસ્તકાલય પરિષદ તરફથી યોજાતી શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા એ આ દિશામાં શરૂઆતરૂપ પ્રયત્ન ગણાય. એવી અનેક યાજનાઓ તે પ્રવૃત્તિઓ આપણે પ્રગટાવનમાં વ્યાપક બનાવવી જોઈએ. આ છે આપણી ચોથી જરૂરીઆત.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આધુનિક સંસ્કૃતિનું એક લક્ષણ છે, એમ શરૂઆતમાં કહ્યું. તે આવતા યુગનું બૂધણ બની રહે તે માટે તેના વિસ્તાર સાથે તેની મુશ્કેલીઓ પણ ખીલવવાની જરૂર છે. એ દૃષ્ટિએ શું કરવું છે તેની રચના રૂપરેખા અત્રે આપી છે. પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. ના રજીસ્ટર્ડ મહોત્સવ પ્રસંગે આ લેખ લખાય છે. એ સરથાના કાર્યોના વિસ્તાર પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના વિસ્તાર સાથે સંકળાયેલો છે અને રહેશે. વિસ્તારની દૃષ્ટિએ એ સરથાએ કરવા જેવું મુખ્ય કાર્ય તેની પ્રકાશનપ્રવૃત્તિને મોટા પાયા પર ખીલવવી છે. એ કેમ થઈ શકે તે આ માસિકના માર્ચ ૧૯૪૫ ના અંકમાં પૃષ્ઠ ૧૧૨-૧૪ પૃષ્ઠ ઉપર “લોકોપયોગી પ્રકાશનપ્રવૃત્તિ-એના વિકાસની રૂપરેખા” એ નામના લેખમાં બતાવવામાં આવ્યું હતું. તે ઉપરાંત, આ મંડળની ટૂંકી જન્મકથા તથા પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની વિકાસ-કથા” મોતીલાલ અમીન-જીવન અને કાર્ય” એ નામના પુસ્તકમાં અનુ. પૃષ્ઠ ૩૨૨, તથા સમગ્ર પુસ્તકમાં આપેલી છે. એ લેખ અને એ પુસ્તક આજના શુભ પ્રસંગે વાચી જવા લાભમય છે (ઉપર્યુક્ત લેખ, આ લેખના અનુમ્તાનમાં આ નીચે આપ્યો છે.)

લોકોપયોગી પ્રકાશનપ્રવૃત્તિ : એના વિકાસની રૂપરેખા

[“પુસ્તકાલય” ના જાન્યુઆરી ‘૪૫ના અંકમાં અમે પુ. સ. સ. મંડળ લિમિટેડ દ્વારા ધરવા ધારેલ પુસ્તકપ્રકાશન અંગે એ પ્રવૃત્તિમાં રસ લેનારાઓ તરફથી સૂચનો આમત્યા હતા. એના જવાબરૂપે આ નીચેના લેખ અમને ઉપર્યુક્ત લેખક તરફથી પ્રાપ્ત થયો હતો —ત્રી]

પુસ્તકપ્રકાશન એ બીજા ઉદ્યોગો જેવા જ મહાન અને લોકોપકારક ઉદ્યોગ છે. આપણા દેશમાં અને ખાસ કરીને ગુજરાત પ્રાંતમાં એ હજી બાકાવસ્યામાં છે. તેથી બીજા ઉદ્યોગોની માફક યુદ્ધોત્તર સમયમાં એના વિકાસ અર્થે ચોક્કસ યોજનાઓ થાય એ રાષ્ટ્રોત્થતિ માટે થતી વિવિધ યોજનાઓની ત્વરિત સફળતા માટે જરૂર છે. આ દૃષ્ટિએ ‘પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.’ની ઉપરોક્ત જાહેરાત આવકારપાત્ર છે.

આ જાહેરાત “લોકોપયોગી શિષ્ટ પ્રકાશનને લગતી” યોજનાઓ માંગે છે. પરંતુ લોકોજીવનની સમગ્ર ઉન્નતિનો વિચાર કરીએ તો માન કહેવાતા લોકોપયોગી શિષ્ટ સાહિત્ય ઉપરાંત શિષ્ટ તેમ જ વિશિષ્ટ સર્વ પ્રકારના સાહિત્યના પ્રકાશનને વેગ આપવાની જરૂર છે (આપણે ત્યાં) અન્નવસ્ત્રની માફક પુસ્તક આપણા જીવનની એક અનિવાર્ય જરૂર હજી નથી બન્યું, કારણ કે આપણી પ્રજાનો ઘણો મોટો ભાગ નિગદાર છે અને જે પુસ્તકનો

ઉપયોગ કરી શકે તેમ છે તેને તેની ટેવ પડી નથી. આ વસ્તુસ્થિતિ આપણી પ્રગતિને ઠેકચારી બાધી બાધક છે તે તો અનુભવી જ સમજી શકે છે. એનો ઉપાય શિક્ષકો અને પુસ્તકોનો સાર્વાત્રિક પ્રચાર કરવો એ જ છે.

આ દૃષ્ટિએ એના આપણે યોગ્યતાની જરૂરિયાતો લક્ષમાં લઈ, જીવનવ્યવહારને સરળ, કાર્યસધક અને સરકારી બનાવે તેવાં સર્વ પ્રકારના પુસ્તકો રચી, રચાવી તેના ફેલાવો કરવાનું કર્તવ્ય સ્વીકારવું જોઈએ. જે જે શિષ્ટ અને વિશિષ્ટ મનાય છે તે સર્વ લોકોમોગ્ય બનવું જોઈએ. 'લોકોમોગ્ય' શબ્દનો અર્થ આ રીતે વ્યાપક કરવો જોઈએ.

પ્રકાશનપ્રવૃત્તિને વેગ આપવા માટે એક બીજા મુદ્દા તરફ લક્ષ દોરવાની જરૂર છે. એક દરે એતા પુસ્તક સર્જનાર વર્ગ આપણામાં અતિ અલ્પ સંખ્યામાં છે. પરંતુ જે થોડાં ઓપુરુષો આ પવિત્ર કાર્ય કરી શકે છે અને તે કરવાની હોય ધરાવે છે તેમની શક્તિ મોં ઉત્તેજનને અભાવે નિર્ગ્ય ક્ષેત્રમાં જાય છે. તેથી પુસ્તકપ્રકાશનને લોકહિનનું એક પવિત્ર કર્તવ્ય સમજનારે પુસ્તકના સર્જનને ઉત્તેજન આપવાની અને લાભક સાબિત થતા કોઈ પણ સર્જનને પ્રકાશનને લાભ આપવાની પોતાની કુળ સમજની જોઈએ.

* * *

ઉપરની દ્રષ્ટિએ ક્ષત પ્રકાશનોની આપણને જરૂર છે તે ટૂંકમાં જ વર્ણવીશું. કાવ્ય, નાટક, વાર્તા, વિવેચન વગેરે જે શિષ્ટ સાહિત્ય ગણાય છે, તે કોઈ પણ જીવંત પ્રજામાં મતન સર્જાણે જાય છે અને તેથી તેના પ્રકાશન માટે હંમેશા અવકાશ રહે છે. માત્ર એ સાહિત્યને પારખનાર અને એના પ્રકાશનને ઉત્તેજન આપવાની વૃત્તિવાળા પ્રકાશકોની જ આવરણકતા ગણે છે એટલે પુસ્તકાલય સ સ મહાન સિ પોતાની પ્રવૃત્તિની યોજનામાં કાવ્યને માટે આ પ્રકારના સાહિત્યપ્રકાશનને સ્થાન આપી શકે છે.

શિક્ષણના પ્રચાર સાથે દરેક ધધાને અને જીવનના દરેક અંગને ઉપયોગી વિશિષ્ટ સાહિત્ય ખીને છે. એવા સાહિત્યના પ્રકાશન માટે ખર્ચ બહુ કરવું પડે અને એની ખર્ચ મર્યાદિત હોય, છતાં સાધનવાળી જાતની અને પ્રતિષ્ઠિત પ્રકાશનસંસ્થા જે ઉપર આનેખેની દૃષ્ટિ અને વૃત્તિ ધરાવતી હોય તો પોતાના કાર્યક્ષેત્રમાં આ પ્રકારને પણ સ્થાન આપી શકે અને તે માટે વિશિષ્ટ ધારાધોરણો રાખી વ્યવહારુ યોજનાઓ કરી શકે.

ઉપર કહ્યું તેમ શિષ્ટ તેમ જ વિશિષ્ટ સાહિત્યપ્રકાશને લોકોમોગ્ય બનાવી શકાય અને બનાવવા જોઈએ તે માટે લોકોની જરૂરિયાતોના ખાસ અભ્યાસ થવો જોઈએ. ખીજા કારીગરો પોતાનો માલ ખપાવવા માટે જે જાતનો પ્રચાર કરે છે, તે જ જાતનો પ્રચાર પુસ્તક વાપરવાની ટેવ પાડવા માટે કરવો જોઈએ. શિષ્ટ અને વિશિષ્ટ ગણાતુ સાહિત્ય ટુકાવીને, સસ્તી આવૃત્તિઓ કાઢીને, સમજી કરીને વગેરે સ્વરૂપે પ્રકટ કરવાની નીતિ અખતવાર કરવાથી આ દિશામાં પ્રકાશનપ્રવૃત્તિને વેગ આપી શકાય.

વિશિષ્ટ સાહિત્યને એક પ્રકાર આકરશ થો (Reference Books) છે. જીવંતની લોકસંસ્કૃતિની તાત્કાલિક અને પ્રાથમિક જરૂરિયાત એક અતિ સસ્તો લોકોપયોગી શબ્દકોષ અને એક રાત્રિકોષ પ્રકટ કરવાની છે. આ બંને પ્રકારના આકરશ થો અગ્રેજીમાં

સ્મરણ થાય છે જાતનાશક વનસ્પતિદ્રવ્યો-જેવા કે ઘોડાવજ, કાળીછરી, કપૂર-વગેરેનું પ્રોક્ષણ કર્યા પછી પોથીઓને પાછું વેષ્ટન (બાંધણું) વિદ્યાળીને પોતપોતાને સ્થાને મૂકવામાં આવે છે.

જૈન સમુદાયે અવા જ્ઞાન લઠારો સ્થાપવામાં, તેને સગ્ગણમાં અને તેનો વિસ્તાર તથા પ્રસાર કરવા માટે પોતાનું એક મહત્વનું ધર્મકાર્ય માન્યું છે તેનું દુર્ભાગ્યે, આશ્ચર્યજનક સમુદાયે કદી મન્યું નથી. પરિણામે શાસ્ત્રાઓ, પડિતો તથા પુરાણીઓના વ્યાકતગત ભંડારોનું સરક્ષણ થઈ શક્યું નથી અને જૈન શ્રાવક સમાજે જેવી સાધુઓના ‘ગચ્છ’ ની તથા ‘સધ’ ની સામુદાયિક સરથની વ્યવસ્થા કરી છે તેવી કાંઈ વાવસ્થા બાંધણીએ કરેલી ન હોવાથી, ઘણું ઘણું પોથી-ધન નાશ પામ્યું છે અને હજી નાશ પામતું જાય છે. ગ્રંથોની માલિકી વ્યક્તિને બદલે સરથની જવારે હોય છે ત્યારે તેનું સરક્ષણ અને સંવર્ધન એક સામાજિક ફરજ બની જાય છે.

ગુજરાતમાંથી જ ગુજરાત બહાર ગયેલું એવું ઘણું હસ્તલિખિત સાહિત્ય દેશ તેમ જ પરદેશના પ્રાન્થવિદ્યા સંશોધનના કેન્દ્રોમાં જઈ પહોંચ્યું છે. સોલંકી યુગ પછી સુસંઘમાંની આક્રમણોને લીધે પાટણ, અહાત વગેરે જેવા વિદ્યાકેન્દ્રોમાંની પોથીઓ જેસલમેરના ગણમાં આવેલા સુરક્ષિત ગળયમાં ખસેડવામાં આવી હતી, તેમ જ માળરામાંના ઘણા શહેરોમાં તે સુરક્ષિત નહીં રાખી હતી.

અગ્રેજી અમલ દરમ્યાન પરિગતના પડિતોને હિંદની વિદ્યાઓમાં રમ પડવાથી, આપણું પણ હસ્તલિખિત સાહિત્ય સરકારી સાધનો હાથ ભેગું કરવામાં આવ્યું અને જર્મની, ઇંગ્લેન્ડ, ગણિયા તથા ટેક અમેરિકા સુધી આપણા ગ્રંથોની હસ્તલિખિત પ્રતિઓ પહોંચી ગઈ છે,

આ નોંધમાં ગુજરાતમાંથી અઘાન્ના ધિયોમોશી કેન્દ્રના પુસ્તકાલયમાં જઈ પહોંચેલી એક પોથી । પરિચય કરાવવાની ઇચ્છા થઈ છે.

જનાર્દન નામે એક ગુજરાતી પડિતે ઈ. સ. ૧૧૯૧ થી ૧૩૮૫ ની વચ્ચેમાં કાલિદાસ કવિનું મૈત્રફત તથા રણુવચ્ચ ની ટીકા લખી છે તેની ચતુરમાં મૈકામાં હિનાગેલી પોથી મળી આવી છે. એ ટીકાની વલિષ્ઠતા એક કે તમા શબ્દાર્થ, વાક્યરુપરોગ, ચરકાગ્યના વગેરે ટીકાનાં આમાન્ય અંગે ઉપગત કેટલાક શબ્દ અને વાક્યબંડોનો અર્થ જૂની ગૂઝરાતી ભાષાના વચ્ચે અત્યંત કરેલો છે. આ વસ્તુને લીધે આ ટીકાનું મૂલ્ય ભાષાશાસ્ત્રીઓની દૃષ્ટિએ ખૂબ વધી જાય છે,

અઘાન્માંની જનાર્દનનું ‘ગુપ્ત’ ટીકા ની પોથી જે તુટી છે તે નેતાં તેમાંની રેસુત ટીકાનો ભાગ તથા વચ્ચે વચ્ચે આપેલા જૂની ગૂઝરાતી ભાષાના ગદ્યાર્થનો ભાગ-એ મનેનો કર્તા જનાર્દન હાલો જોઈએ એવી વિદ્વાનોની સંભાવના છે.

આ પોથીમાંથી નીચેનો ગુજરાતી ગદ્યભાગ બાન્ધા સર્ગની ટીકામાંથી તારવી શકાયો છે નેનમ્તા તરીકે નીચે ઉતાર્યો છે.

“સ્વસા બહિન સૂર્યધ્વજા તથા નિમ્મલ કર્પૂનાન્ના છેલ્લુ । આમનધુ છન જ અગદિકે
તીલનજા વધુ । ૫૪

તીલ રાવનિની મૃગપિ મારીચિ રાક્ષસકરી રાવન ગમ લક્ષ્મણ વચી વિપ્રતારી
સીતા હરી । ૫૩

પક્ષીંદ્ર જટાયુનણ્ય પ્રયાચિ યુદ્ધ કરિનઈ ક્ષણમાત્ર વિમ્બછઈ કંઠવર્તિ એ પ્રાણિ
કરી દશરથતણી પ્રીતિગદિં રિણુછઈ । ૫૪
તીષ । તે જટાયુ તંહ ગમ લક્ષ્મણ રહિ ' મૈથિની સીતા ગવણિ હરી ' વચનિ કહી
સચિત હુઉ ।

આપણુ મહાત્મ્યુ ગુરુકે યુદ્ધલક્ષણ કમં વણિ કરી કહોનઈ । ૫૫ । વગેરે

" પુરુષરિ દેવે દ્રિ એહ ગમતણુ અર્થિં હાસિયુગ ગય પાઠવિઉ ।
મોહલિઉ । ગમપદાતિ પાણુ દેવી । અનઈ લ કેસ રાવણ જુઠીઉ ન્યા ધરુ દિ દેવી નઈ ।
તુ । દેવે દ્રતણુ મન સાગચિ છઈ જુ માતલ તેહતણુ ભુજ આલ બઈ છઈ ।
આકાશગગા તણા છઈ જુ ભર્મિ વાયુ કદનોલ રાત તેહે ધૂત આદિલિત જનપગ
પતાકા વસ્ત્ર છઈ ।

" એ તે રથલી નિહાં મમ તૂ જોતછ હુતછ ઉમીં પૃથ્વીઅ બ્રહ્મ પતિત પડિહો અક
ઉપર ને ઉર દીહુ । કિરિં તાહરા ચરણકમલ તણા નિયોગ દુખ તુ બદ્ધમૌન અણુબોલતુ
છઈ ॥ ૨૩ "

" હે સીતેં એ પચવટી માહરું મન હર્ષાવઈ છઈ । ચિરકાલિ દીકી છઈ । ઉન્મુખ
ઉત્ક્રિંહિત કૃષ્ણસાગ કાલીઆગ છઈ । ઘટાણુ કરી સવર્ધિત વધાગિઆ આવ નૂતન આત્ર છઈ ।
કોમલ કૃશ મધ્ય ઉર છઈ । ઇસી અંહુતી ઇસી પચવટી આગ ધણાં દીહ દીસછ છઈ । । ૩૪ "

આ પ્રમાણેની ગુજરાત પ્રાતર્થી ખૂબ દૂર ગહેલી આ ' રતુર રાટીકા ' ની પોથી આપણુ
દીકીકે કુતૂહલ જમાડે છે. *

નવા મુદ્રિત પુસ્તકોની અને એ પુસ્તકોનાં આલેખોની આપણે જે ભાવસહિત આગવના
કરીએ છીએ તેવા અને તેટલા ભારથી આપણાથી વિખૂટા પડેલાં આપણા ભાણુઓ જેવા-
ગુજરાતનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોનું પુનર્મિલન કરવાની ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરવી એમા અશુભ
કાષ નથા એમ મને લાગે છે

* આ અમલ પોથી જોવાની અનુકૂળતા * પૂના ભાંડારકર ઓગિએન્ટલ રિસર્ચ
ઇન્સ્ટીટ્યુટ 'ના કયુરેટર મારા મિત્ર પ્રો. ગોડેએ કરી આપી હતા, એમ જાહેર કરતાં મને
આનંદ થાય છે —લેખક

“બંદીવાનના પંથ છોડાવો”

લેખક શ્રી. નરેવર વીમાવાળા (તંત્રી “ ગાંધી ”)

બે કબાટ

એક ભીંત પર હવિથી મટેલા ખીચોખીચ ભરેલાં

બંને વાતો કરતાં હતાં.

ફ દરે “ અત્યા ભાઈ, આ આપણી કાંઈ ઉવાડતું જ નથી કેટલાંય વરસ થયાં ! ”

રવ દરે “ હા, તાજી કવાનો સ્વાદ કેવો હોય તેમ કૂ તો ભૂલી ગયું ! ”

ક બોલ્યું “ ને નથી કાંઈ સાફ કરતું ! ”

રવ વધુ “ બસ માણસ નહાળી પછી કાંઈ નથી કાપડતું નથી કાંઈ બળાં ઉડાડતું,

તો વળી આ દુનિયા કયારે કાંઈ સાફ કરવાનું હતું ? ”

ક બોલ્યું “ કોઈને કંઈ પડી નથી આ ચોપડીઓમાં દગલાનું કાંઈ માલમમાંથી પડ્યો છે પછી કાંઈ સુધેય છે ? ”

રવ દરે “ એનો પણ વારો કાંઈક દહાડો આવશે ને ત્યારે એની કિંમત થશે પછી એ ય વપરાશે ને આપણનેય તાજી દવા મળશે ”

ક જરા નિસ મો નાખી વધુ “ એ દિવસ આવે ત્યારે ખરો ! ”

આખરે પદરેક વર્ષે એ કિંમત આવ્યો ખરો પદરેક વર્ષે કેઈની નજર પડી એ કબાટ પર ત્યાં સુધી તો બધું કાંઈની નજર એ કબાટને જોઈ જ નહોતી ચકતી-બધું તેના પર કાંઈને! અંધારપછેડા ન પથરાયો હોય તેમ એ કબાટો ને તેમાંની ચોપડીઓ નજરે જ ન પડતાં હોય, નજરબંધી ન હોય, તેમ !

પંદર વર્ષે કાંઈ દેખતાની નજર પડી ને તેણે કબાટોના માલિકને કહ્યું “ હું ત્યારે બસ ભાઈ, આ ચોપડીઓ બંધી આ કબાટોમાં નહાળી પડી ગઈ છે તે આપણે કાંઈક જાહેર ઘાયલેરીને આપી દઈએ તો ? તમે શું ધારો છો ? ”

“ હા જાને ભાઈ તું જ તારે જેને આપવી હોય તેને આપી દે ને મારે ક્યારે વચો છે ? ” એક પળના પછી વિશાળ વગર જવાનું મળ્યો !

ઓતારી ! ફક્ત પ્રજાનાની જ યોગી હતી ! સવાન કગારની જ વાર હતી ! જવાન તો તૈયાર જ પડેલો હતો. આગળાં બધાં હતાં, પછી અમરના જ જગતે ટેલણ-આજા ટેલણની જ જશ હતી બધે !

ખીંચે જ દિવસે કબાટ કાપડાયા, ને ચોપડીઓના દગલા બહાર આવ્યા ને સાફ થયા મુખ્યત્વે તેમાં કાચદાનાં પુસ્તકો કરતાં ચોડાં છતિલાસ, નાટક, કાચ વગેરેનાં કરતાં કાચદાનાં પુસ્તકો કાંઈ જવા એક કાચદાવિદ્યાનયને વિનંતિ થઈ તેના આચાર્ય તુલત જાતે પધાર્યા અને ચોપડીઓ પસંદ કરીને વર્ધિ ગયા ખીંચ ચોપડીઓ પછી ચોગ્ગ સ્થળે, ત્યાં બગઅર ઉપયોગ કરે !

નિવૃત્ત વ્યવસ્થા પકડા (ચાલુ)

શ્રી વાઘજીભાઈ ના અગીન

શ્રી જનકરાવ યાસિડ

શ્રી શ. ગો પટેલ

શ્રી મહનભાઈ

ભાઈલાલભાઈ અમીન

શ્રી પ્રતાપરાય જી.

માર્ગસૂચન આપનાર અમલદારો

માનનીય શ્રી લેઉવા
કેળવણી પ્રધાન, વડોદરા રાજ્ય

શ્રી ડી દિ વાઠ્ઠીસ
વ્યવસ્થાપક, પુસ્તકાલય ખાતે

શ્રી. જ્યોતીન્દ્ર મહેતા
વિભાગીય નિયામક

શ્રી ઉમેશભાઈ મેઠા
અગ્રણીય વ્યવસ્થાપક પુસ્તકાલય ખાતે

થાય ત્યાં કામ પડી ગયું

ને આ ઉપયોગ સાહિત્ય આકે ફક્ત એકાદ અસુધારીનું વાક્ય જ બોલેલું હતું !

આ તો સને ૧૯૩૮ ને એક જ સામ્યો ફિરસો છે. એવા બીજા ફિરસા પણ મારી બાણુમા છે—આતુ જ બન્યાનાં

તો પણ આતુ બને છે બોણુ—ને બનવાની જરૂર છે સતત. મોટાં શહેરો ને કસબાઓમાં ન કવચિત ગામડાઓ કોઇ જગ્યાએ શોષીત અગર ધધાદારી અગર અમ્બાસી છવનબર પુસ્તકો વસાવે છે ને વાંચે છે. પણ તે પોતે પરત્રોક્ષ સચરે તે પછી તેની એ સમૃદ્ધિ—એ દોહત, તેના ધતર કુટુંબીઓને, વારસોના અદાન કે અરસિકતાને લીધે, તેમની ઉદાસિનતા ને અ—સુધાને લીધે, સાવ પડી ગયું છે તેમને કોઇને એ પુસ્તકમાં કે એ વિષયમાં કશો રસ નથી હોતો, તેના કંઈ ઉપયોગ જ નથી હોતો, અને છતાં તેને તેઓ બીજાને નથી આપી દેના, બીજાના ઉપયોગ માટે નથી સમજી શકતા

અહો ! ધરેધરમાં તપાસીએ તો કેટલીય એવી સ્ત્રીએ વસ્તુઓ સાંપડશે જે ધરના કોઇના જ કશા ઉપયોગમાં ન આવી શકતી હોય, કેટલાય વરસ સુધી ન આવી હોય, ન આવવાની હોય ! ને છતાં તે બીજાને, ચોગ્ય વ્યક્તિને, આપી દેવાની જીક ન ચાલે, ઇચ્છા ન થાય, વલણ ન થાય ! “શ્વાનગણ” ન્યાય ! !

બીજી વસ્તુઓ કરનાંય ચોપડીમાં આતુ ઘણી વાર બને છે કમાટમાં પુગાયવી બંદીવાન—રો તે પડી નહે છે—બીજાના ઉપયોગમાં નથી આવતી, નથી સાર્વજનિક લાભાર્થે અપાઇ જતી રહેશે કે કરનામાં ઘેર ઘેર ફરી તપાસ કરવામાં તો આવી નવારસી પુસ્તકદોહત ખરેખર પુષ્કળ મળી આવે, ફીક ફીક સાંપડે એવા સંભવ છે

ગામ ગામનાં યુવક મહોના કે અયાત્રય સમિતિઓ જ્યારે કંઈ ઉજવણી કરે, પુસ્તકાલય-પર્વ ઉજવે ત્યારે એક દિવસ આ કામ માટે સમર્થે તો ?—આવા પુસ્તકધનની તલાશ અને તેને સાર્વજનિક પ્રાયમાં ભેડી લેવાની ખરખટ ફર વળે નહિ, તો ફર બાપમે વળે ત્રણ ત્રણ વળે તો દરેક ગામમાં આવે જુસ્સો અજમાવી શકાય ને ખરેખર તે ફળદાયી નીવડે કયાંક કયાંક અતિ દુર્મિજ યથો પણ અચૂક સાંપડશે

ગામગામના, કસબાઓના ને ખાસ શહેરોના અયપાત્રો, અગ્રણીઓ, મેત્રો આ વિચારો ?

પુસ્તકાલય અને એનાં સાધનો

લેખક શ્રી હરભાઈ ત્રિવેદી

પુસ્તકાલય સદાયક સહકારી મંડળ લિમિટેડનો રજત મહોત્સવ ઉજવે છે તે અણી આનંદ થયો આ નિમિત્તે “પુસ્તકાલય” માસિકનો જન્મ તિ અ ક કાદો છે તે વળી વિશેષ આનંદની વાત છે

“પુસ્તકાલય” માસિકે આજ સુધી પ્રજાની જે સેવા કરી છે તેનો આંક મૂકીએ તો ગુજરાત માટે ગૌરવ લેવા જેવો આંક મળે છે ખીજા દેશોની સરખામણીમાં આપણા દેશમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું મહત્ત્વ હજી સુધી જોઈએ તેટલું સમજાય નથી મારું પુસ્તક માનાપની અને શિક્ષકની ગરજ સારી થકે છે મિત્રવિહોણા માનવીનું પુસ્તક એક સાચું મિત્ર બની શકે છે. માનાપ, શિક્ષક કે મિત્રવર્ગને સમયની અને શક્તિની મર્યાદા હોય છે, જ્યારે પુસ્તક તેવી મર્યાદાઓથી પર છે પુસ્તકનું આ મહત્ત્વ પ્રજાને ગળે ઉતરાવવા માટે પુસ્તકાલયોની વૈજ્ઞાનિક પ્રવૃત્તિ ઘણો સફળ ભાગ ભજવી શકે છે. ગુજરાતમાં આ કામ આપના મંડળે અને “પુસ્તકાલય” માસિકે કયું છે અને એ માટે સમસ્ત ગુજરાત આપ સૌનું ઋણી છે

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં પુસ્તકનો જે દિરસો છે તેટલો જ મહત્ત્વનો દિરસો પુસ્તકાલયના મચાલકનો, એના મકાનનો, એનું, ગોઠવણીનો અને એનું મહત્ત્વ સમજાવનારા નકશાઓનો છે પુસ્તકાલયનો સચાલક સાચા અર્થમાં ઉત્તમ શિક્ષક બની શકે છે વાચનાલયના ખંડમાં શાંતિથી એમણે વાચનારાઓને એ માર્ગદર્શન કરાવી શકે છે વાચનાલયના ખંડમાં શાંતિથી એમણે વાચનારાઓને એ માર્ગદર્શન કરાવી શકે છે, તેમજ નવી નવી સાહિત્યસમૃદ્ધિ તેની પાસે ગ્રજી કરી શકે છે પુસ્તક લેવાદેવા આવનાર વાંચનાર સાથેનું એનું વર્તન પ્રેમ અને સદાનુશ્રુતિ-ભર્યું હોય તો એવો માણસ અનેકાને સાચો મિત્ર બની શકે છે. પુસ્તકાલયના સચાલકને એવી તાલીમ આપવા માટે યથાશક્તિ પ્રયત્નો આપ સૌએ કર્યા છે તે પણ ગૌરવનો વિષય છે

મકાન પણ ઓછો મહત્ત્વનો ભાગ નથી ભજવતું પુસ્તકાલય માટે અલગ અને એ પ્રવૃત્તિને અનુરૂપ એનું મકાન અવરૂપ હોવું જોઈએ, એવા વૈજ્ઞાનિક વિચારનો પ્રચાર કરવાનું કામ પણ “પુસ્તકાલય” માસિકે કયું છે વડોદરાની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને તો એના નમુના પણ પૂરા પડ્યા છે આ દિશામાં પરિશ્રમના ફેરો આપણને ઘણું યોગ્ય રીતે એમ છે સારું અને સાચી વસ્તુ દુર્લભતા ગમે તે ખૂણામાંથી મેળવવાનો માનવીમાત્રનો ધર્મ છે

મકાનના જેટલું જ મહત્ત્વ પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા અને ગોઠવણીને આપી શકાય ખરી રીતે કહીએ તો કોઈપણ અવ્યવસ્થા માણસના જીવનને અવ્યવસ્થિત બનાવી મૂકતી હોય છે, પુસ્તકાલયની શાસ્ત્રીય વ્યવસ્થા ઘણો મમય મચારી શકે છે અને વ્યવસ્થાપક તેમ જ વાંચનારને સગતા, ઉદ્વાસ અને તાજગી આપે શકે છે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનું આ અમ હજી સુધી આપણે ત્યાં વિકસ્યું નથી એ દિશામાં ગુજરાતને જનપ્રત કંપાનું કામ “પુસ્તકાલય” માસિક કંઈ રહેશે તેવી આપણને સૌને પ્રદા છે

કેળવણીના કાર્યને સરળ અને સહેલું બનાવવા માટે નકશાઓ તથા એ પ્રકારનાં અન્ય 'દાર્શનિક સાધનો' ધણો મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. દાર્શનિક સાધનો વડે વિદ્યાર્થીને કેળવનારી રીતનો હમણા હમણા ઠીક પ્રચાર થવા લાગ્યો છે પરંતુ એ રીતે સોથી વધારે આવશ્યકતા પ્રોત્તેજોકિને માટે મળી શકાય. પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ આ રીતનો મોટા પાયા ઉપર ઉપયોગ કરી શકે છે. ઉત્સવને દૃ. સ. પૂર્ણ, સફળતા ઇતિહાસ છું.

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૨૨ નું)

તેની દોરવણીથી પ્રકાશનપ્રવૃત્તિનું હાથ ચપ્પ શકે તે કાર્ય હાથ ધરવું જોઈએ. જે કુશળતાથી કાર્ય કરવામાં આવે તો આ પ્રવૃત્તિ થોડા સમયમાં સ્વાશ્રયી થઈ શકે.

ઉપર આનેબેલી સર્વ પ્રકારની પ્રકાશનપ્રવૃત્તિ ખીલવવી હોય તો તે માટે વિદ્વાનો, લેખકો, કલાકારો, વેપારીઓ, પુસ્તકાલયો અને જાવખાનાના કારીગરોના સહકારવાળું એક અલગ મંડળ સ્થાપવું જોઈએ, અને પ્રકાશનને જરૂરી એવા સાધનો જાવખાનું, પત્રોદ્દેશ બનાવવાની સગવડ, ટાઇપ ફ્રાઉન્ડરી અને એક પુસ્તકાલય એણે પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ.

પુસ્તકાલય સ સ મંડળના સ્થાપકે એક વખત આવી સરચાની યોજના ધરી હતી તે વખતે તેને માટે સમય અનુકૂળ નહોતો. તેથી તે અસ્તિત્વમાં આવતી રહી ગયેલી. આજે એને માટે અનુકૂળ સંજોગો આવી ગયા છે. પુસ્તકાલય સ સ મંડળ એના સ્થાપકની જ સવત્સરીના પુણ્ય સ્મરણમાં આ દિશામાં એક પગલું ભરવાનો સહયોગ કરશે તો એના સ્થાપકની જાવખાનું તેમ જ એની પોતાની સ્થાપનાનું ઉત્તમ સાર્થક થશે અને ઇશ્વરકૃપ હશે તો એના રજત મહોત્સવને પ્રસંગે ઉપર કહેવાના મંડળરૂપે તે નવજનન પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્યશાળી થશે. તથાસ્તુ તા ૨૯-૧-૪૫

ઓસરતી કક્ષાભાવના

ગુજરાતના કલા ગુરુ શ્રી રવિશંકર રાવળ

ભૂતકાળની ગુજરાતની કળાસમૃદ્ધિ અને શિલ્પકારીગરી હવે તો અથડાઈ ચૂકી છે. અથવા તો અનુક્રમિક વિષય બની ગઈ છે. એવા શોખ ધરાવનારા શ્રીમતો અને રાજવાશ્રય વિના કારીગરોનાં કુટુંબો રજા પડ્યા છે, અગર ખીજે ધણે ચડી ગયા છે, જેઓ પાસે બાપદાદાની કંઈ પણ કળા છે તેઓ અભ્યાસ, અનુભવ અને ઉત્સાહને અભાવે મદલાવયો જેવી તેવી ચીજો બનાવે છે, પણ તે પહેલાની તોલે આવે તેવી નથી.

ગુજરાતની કળાભાવના અને શિલ્પશક્તિ ખીલવવી હોય તો આપણે તેના ઉત્તમ નમૂનાઓ એકઠા કરી કારીગરોને નવેસરથી શીક્ષણ આપવું જોઈએ તેમને અભ્યાસ માટે ઉત્તમ ચીત્રોવાળાં પુસ્તકો અને તેમને જ્ઞાન આપનારા વિદ્વાનો તેમજ દેશ પરદેશના શીલ્પકૃશળ શીક્ષકોના સમાગમમાં તેમને મુકવા પડશે અને તે સાથે સમગ્ર પ્રગતને ચાળા. માર્ગે તે કળા અને કારીગરી જીવનમાં કેટલી નવીનતા, તાજગી, રસ અને ઉલ્લાસ પુરે છે તે સમજાવી કહી શકતા શીખવવું પડશે.

અને મેં પુસ્તકો આપવાનું

લેખક શ્રી તારાચંદ્ર પોપટસાહબ અઢાવઢ

‘આપને એક તકલીફ આપવા આવ્યો છું.’

રસ્તા ઉપરનું મકાન અને તેમાં વળી લગલગ આખો દિવસ ખુલ્લો રહેતા બાગ્યામાં પ્રવેશ કરવાની અદર પરવાનગી હોય તેમ દિવાનખાનામાં પગ મૂકતાં તે ત્યાં એક વ્યક્તિ મેં પોતાના કાર્યનું મગજાચરણ કરી દીધું

‘આવો, ફરમાવો, શી આગ્રા છે?’ સત્કાર સાથે મેં સમતિ પણ આપી દીધી

‘આ જગ આપની સહી આ ફોર્મમાં કરી આપો તો’

ક્ષણ માત્રમાં ફોર્મ ઉપર મારી નજર ફરી વળી ‘મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય’નું ફોર્મ હતું અને આવનાર શુદ્ધ પુસ્તકો લેવા માટે મને પોતાના જમીન પાવવા માગતા હતા

‘માફ ન લગાડશો ભાઈ! પરંતુ આ તો બેખમ ભરેલો મોઢો છે જમીનની જવાબદારીની તોફ ગળામાં ભેરવી જતારા કામ પત્યા પછી કદી મોઢું બાવતા પણ નથી, અને જમીનગીરી ક્યારે પૂરી થઈ કે નહિ-તેની પણ ખબર પડતી નથી

‘મારી બાળતર્માં આપ બેફિકર રહેને આપને હરકત આવે એવું નહિ થવા દઉ’

આ ઉપરાંત તેમણે બીજા અનેક વાતો કરી નાખી-પોતે લેખક છે, એકાદ માસિક કાઢવા માગે છે, અધ્યયન માટે વિવિધ વિષયના પુસ્તકોની પોતાને જરૂર છે વિગેરે વિગેરે કહી જંગાની માફક ચોટેલા એ મહાશયે મારી સહી લઈને જ છૂટકો કર્યો

ત્યાર પછી તો મહિનાઓ વીતી ગયા, એક દિવસ ટપાલ આવી એમાં સનાનના સમાચાર હતા. પેલા મહાશયે ‘મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય’ માથે લીધેનું એક કિમતી પુસ્તક મુદત વીતવા છતાં અને વારંવાર ઉધરાણી કરવા છતાં પાછું વાળ્યું નહોતું તેથી જમીન તરીકે પુસ્તકની કિમતના રૂપીઆ વીસ (કે તેની લગલગ) મારે ભરવાના હતા, એ મતલમના સમાચાર એ ટપાલમાં આપવામાં આવ્યા હતા!

પેલા મહાશયને ડુંઢવા મેં એ ચાર વાર એમના રૂમ (નાની શી કાટડી જ તો!) તરફ આંટા ફેરા માર્યા એકાદ વખતે એ ઝડપાઈ ગયા કાવતું મેં ગમીને કહ્યું ‘અરે, મેં તો પુસ્તક ક્યારનું પાછું આપી દીધું છે સરનાની મફલતી કે ગેરસમજ હશે તમે બેફિકર મેં, ડું છું ને!’ મેં પુસ્તકાલયને લખ્યું, લઈ જનાર જીવતો જાગતો બેઠો છે, તો એની પાસેથી વસૂલ કોં ન કરો?’

ઉત્તર મળ્યો, કે અમે તો ઉધરાણી કરી કરીને ચાક્યા એ મહાશય જવામ જ નથી આપતા!

પછી તો એ સળંગ (!) નો પત્તો પપ્પ ન મળે! એ વડોદરા છોડી ગુપચછા થઈ ગયા હતા! Gone for Good!

કે જામીન થવાનું પંથ કર્યું.

હવે શુ થાય ? પુસ્તક કે પૈસા એમાંથી એક તો આપણે જ પડે ને ? મેં એ અગ્રેજ પુસ્તકનું નામ મેળવ્યું, મુ મર્ધતપાસ કરાવી, એ પુસ્તકની ખીજના પ્રકાશનની આવૃત્તિ સસ્તામાં—દસેક રૂપિયામાં મળતી હતી એ આવૃત્તિ મેં ગાવીને આપુ, એવી દગખાસ્ત રજૂ કરી પરંતુ જવાબ મળ્યો, નહિ, અમને તો એ જ આવૃત્તિ અગર તેના કિંમત જોઈએ.

થયુ રૂપિયા ભરવા પડ્યા ત્યારથી કાનની ખૂટ પકડીને નિશ્ચય કર્યો, કે ગમે તે થાય, ભલે કોઈને માફુ લાગે પરંતુ પુસ્તકોલય માટે કોઈના જામીન થવાનું આપણે સાદસ ન ખેડવું.

અને ત્યારથી જામીન થવાનું મેં માડી વાળ્યું

✽
✽

એક આલિશાન જ ગમે અને એ જ ગલામાં સુદર ગૃહપુસ્તકોલય મનમાં થયું —
'ધણા દિવસોનો વાચનની શુખ અહીં લાગી શકાયે'

પરંતુ એ જ ઘણે પુસ્તકોના કમાટ ઉપર લટકતા એક પાટિયા ઉપર નજર પડી અને અમારો હિસાહ જોસરી ગયો કૃપા કરીને પુસ્તકોનો માગણી ન કરશો' એ મતલબની એ પાટિયામાં ચેતવણી હતી !

છતાંય એ જ ગલામાં જ ધામાં નાખીને અમે પડ્યા હતા એટલે પુસ્તકો ત્યાં જ ખેસીને વાચવાનો લાભ તો સરળતાથી લીધો, પરંતુ એમાંના બે ત્રણ અગ્રેજ પુસ્તકો ગુજરાતી ભાષામાં ઉતારવા જેવા લાગતા તે સાથે લઈ જવાના માગણી કરી ત્યારે ખરી કમોડીનો સમય આવી લાગ્યો અમે ખાતરી આપી, 'આપના પુસ્તકો માટે આપ નિશ્ચિત રહેશો પુસ્તકો આપને, પાછાં મળશે, એટલું જ નહિ, પરંતુ જે સ્થિતિમાં તે લઈ જઈશ એ જ સ્થિતિમાં તે પાછા મળશે આપ જાણો છો તો ખરા, કે ગમે તેનું પુસ્તક વાચવા મેળવ્યું હોય તો તેના ઉપર મજબૂત કાગળનું પટું ચડાવ્યા પછી જ વાંચવા લઉં છું નિશાળિયો નવા પુસ્તકને જાળનીને વાપરે તેમ વાપરે છું, તે ગમે ત્યાં ન રચજે, ઉધુચ્છુ ખુલ્લું પડ્યું ન રહે, પાનાં ઉપર રજભાગ પશુ ડાઘ કે વગ ન પડે એની હું ચીવટ રાખુ છું.'

અમારા કાળજી અને ચોક્કસાઈભર્યાં વર્તનનો ગળાખૂડ અનુભવ હોવાથી એ પુસ્તકો અમને આપવામાં તો આવ્યાં, પરંતુ એ માટે ઉપગઉપરી ઉપરાણી થવા લાગી, અને તેથી મનમ સંકાય પામીને—અમારું કામ અધૂરું જ રહી ગયું તો પણ—એ પુસ્તકો સુરક્ષિત—મળ્યાં હતાં એ જ હાલતમાં અમે પાછા સોંપી દીધા.

આ ઉપગ્રથી સ્વાભાવિક રીતે જ એવો પ્રશ્ન ઉદ્ભવે કે 'પુસ્તકો ધરના કખાટમાં વા ખતાં પડ્યા રહે તેને બદલે ખીજઓ તેના લાભ લે એ શુ ખોટું ?' પરંતુ દૈવની ખીજ બાજુ તપાસીએ તો પુસ્તકો ખીજને આપવાથી થતા ત્રાસ અને નુકસાન તરફ પણ દષ્ટિપાત કર્યા વિના રહેવાનું નથી આ રહ્યા થોડાક કડવા અનુભવો —

“ તમે લેખક થયા તે અમને શા અપના ? તમારા પુસ્તકો તો અમને વાચવા મળતાં નથી ! ” એવા મહેણાં મારવા સ્નેહી સંબંધીઓ સદાય તત્પર હોય ત્યાં તેવાએ ને ‘ તમે તો મારા શુભેચ્છક, તમારે તો પુસ્તક ખરીદીને મને ઉત્તમન આપવું જોઈએ બહુ બહુ તો તમે અડધી કિંમતે લઈ જાઓ, જેથી છપામણીનો ખર્ચ તો નીકળે ! ’ એમ સમજાવીને કહીએ ત્યારે કાતકું મો ગમીને તેઓ કહે, “ જુઓ ભાઈ, પુસ્તકો માટે પૈસા ખરચવાની અમરે બાધા છે, તમારે પુસ્તક ભેટ આપવું ન હોય તો છેવટ વચવા આપો, ધરમા બધાને વાચવાનો બહુ શોખ છે (બધાય શોખ-નાસ્તાપાણી, નાટક સિનેમા, ગાડીઘોડા વગેરે માટે પૈસા ખરચાય-માત્ર પુસ્તકોનો શોખ મદત સતોષાય !) વાચીને જેમ અને તેમ જલ્દી પાડુ આવી જઈશ ”

એ ‘ જેમ અને તેમ જલ્દી ’ એ મુદતની કંઈ મર્યાદા જ હોતી નથી દિવસો તો શુ પરવું મહિનાઓ અને વર્ષો પણ ચીતી ગય ! એક લાલેલા ગણેલા અને સારા પગારવાળી નોકરી કરતા સન્નજન એક સાથે ત્રણ પુસ્તકો લઈ ગયા પછી તે પાછા આપવાની વાત જ નહિ, અમે પણ ઉધરાણી કરી કરીને એને કાયર કરી નાખ્યા ત્યારે એ ત્રણ વર્ષ ત્રણમાથી એ જ પુસ્તકો પાછાં મળ્યાં, અને તે પણ તદ્દન તૂટેલાકાં !

“ માર્ગ પત્ની નિમાર છે, એનો વખત વીતે અને દુઃખ વિસારે પડે માટે થોડા પુસ્તકો આપો ને ! ”

માગણી કરનાર કેળવાયેલા અને ‘ અપ દુ કેટ ’ ગૃહસ્થ હતા નામાકિત લેખકોના પાંચ જ પુસ્તકો મેં તેમને આપ્યા આપ્યાને મહિનાઓ વીત્યા, અને અમારે જાતે તેમને ત્યાં ઉધરાણી કરવા જવું પડ્યું ત્રણ ચાર ઘણા બાદ પુસ્તકો મળ્યા, પણ તેમાથી એક પુસ્તકને પણ આવ્યા હોય તેમ એ અદશ્ય થઈ ગયું હતું ‘ શોધીને મોકલીશ ’ એવું વચન મળવા છતાં આજસુધી એ પુસ્તકોનો પત્તો નથી ?

અને ‘ ગર્જ મરી કે વૈદ વેરી ’ એ કહેવતનો અનુલવ કગવનાર કેમકે આજસુ જીવો વાચનના રસિયા વાલમેભા પણ પડ્ય છે

“ આ છોકરાને જ્ઞાન સાથે ગમત મળે એવું એકાદ પુસ્તક વાંચવા આગો ? એ પોતે વેળાસગ પાછું આપી જશે ! ” એમ કહી એકને બદલે એ પુસ્તકો લઈ જનાર એક કારીગરને ત્યાં પણ અમારે જ ઉધરાણી કરવા જવું પડ્યું. ‘ પુસ્તકો કયાગના વાચી લીધાં છે, પણ આપના આવવાની આજસર્મા રહી ગયાં છે. — એ ત્રણ દિવસમાં આપી જશે ’ એવો જવાબ સાંભળવા મળ્યો

એના એ ત્રણ દિવસ ક્યારે પૂરા થશે એ તો પરમાત્મા જાણે !

આમ ને આમ અમારા મથલડાગનો ખજનો ખૂટતો ચાલ્યો જતો જોયો, ઉધરાણી કરવામા વખતનો દુષ્પ્રય થતો જોયો, સાથે સાથે મીઠાશમયો અબધ કચેશમાં પરિણમતા અને અનુલબ્ધો આ બધામાથી બચી જવાનો માત્ર એ જ માર્ગ મને સૂઝ્યો, તે ગ્રહણ કર્યો, અને મેં પુસ્તકો આપવાના બંધ કર્યા

જ્ઞાન-ગંગોત્રી લેખક શ્રી ગોકુલદાસ દ્વા રાયચુરા

ગુજરાતમાં એક યુગપુરુષ પાક્યો, એ યુગપુરુષની સાથે સાથે એના શુભીર્ષે ગુજરાતને આગણે અવતર્યા નાનામોટા એ સાથીદારોએ યુગપુરુષના યુગને જાણે એવી પ્રવૃત્તિ આદરી, પોષી, વિકસાવી અને માનવસમૂહને ઉમેરે લાવવાના વિવિધ પ્રયત્નો કર્યા.

ગુજરાત એ ભારતનો બંગીયો, એ ગુજરાતની લીલુડી ધરતી ચરોતર એ ચરોતરને અગિયેથી ગુજરાતને લખ્ય ખનાવવાના ડોક ધગવેતા પુરુષો ગુજરાતને સાંપડ્યા.

એ પુરુષોમાં એક જ્ઞાન-ગંગોત્રી વહાવનાર પુરુષ અમર થઇ ગયો.

એ પુરુષનું નામ મોતીભાઈ અમીન શ્રી મોતીભાઈ અમીન એટલે ચરોતરનો, એક લખ્ય પુરુષ.

એણે એક સગીન પ્રજ્ઞિતનું સૂક્ષ્મ સંભાળ્યું અને આ યુગના યુગપુરુષના કાર્યને વેગ આપ્યો.

એ ધારત તો મોટા રાજદ્વારી પુરુષ થઇ સમગ્ર ભારતના પુરુષ થઇ થકત એ ધારત તો રાજકીય પુરુષ બની દેશના વાતાવરણને ચરણે પોતાની શક્તિઓ ધરત, પણ એ તો હતા જ્ઞાનગંગોત્રીના ઉપાસક એને ગુજરાતને ઘેર ઘેર જ્ઞાનગંગાના ઝરણા વહેતા મૂકવા હતા, એને ગુજરાતની ધરતીને ટીબે ટીબે જ્ઞાનગંગાનો નહેરો પહોંચાડવી હતી-એટલે એણે પોતાનું કાર્યક્ષેત્ર નક્કી કરી વીડુ અને એમાં એ સર્વાંગ સફળ થવા.

જ્ઞાનગંગામાંથી કાવડો ભરી ભરી એણે ઠેર ઠેર જ્ઞાનની પરબો સ્થાપી એ જ્ઞાનની પરબો વ્યવસ્થિત રહે, એમાં ગંગાનાં નિર્મળ જળ ચાલુ મળ્યા કરે, એ પરબોનાં પાણીમાં કચરો કે મેલ ન લાગી જળ એ માટે એણે જ્ઞાનગંગોત્રીની રચના કરી એ ગંગોત્રીની ગંગાઓ ઠેર ઠેર ફરી વળા, એ ગંગાની નહેરોએ માનસધરતીને લીલી કરી અને એની પરબોએ અજ્ઞાનના ધગધગતા રણમાં પણ એ જ્ઞાનગંગાના જળે મીઠી ફૂલકપારીઓ રચી આજે એ જ્ઞાનગંગોત્રીનો પચ્ચીસ વર્ષનો ઉત્સવ છે પચ્ચીસ પચ્ચીસ વર્ષથી એકધારો એ જ્ઞાનગંગોત્રી ગુજરાતી ભાષા ભોનનાર, વાંચનાર, સમજી શકનાર સમુદાયની જ્ઞાન-તરસ છીપાવી રહી છે જેણે જેણે એ જ્ઞાનગંગોત્રીની ગંગાઓ, એ ગંગાની નહેરો અને એ ગંગાજળની પરબોના દર્શન કર્યા છે એમાંથી આયમતી ભરી છે, એ સહુ આજે આ જ્ઞાન-ગંગોત્રીનો ઉત્સવ ઉજવે છે.

આ ઉત્સવ સમગ્ર ગુજરાતનો છે, ગુજરાતના સરકારનો છે, ગુજરાતની ભાવિ કલ્યાણકારી લાવનારોનો છે.

ગુજરાતને ગૃહેશ્વરે આ જ્ઞાનગંગોત્રીની કાવડો ભરી ભરીને પહોંચાડનારા ગુજરાતના એ સેવકોને ગુજરાત આજે અભિનંદન અર્પે છે.

એ અભિનંદન અને એ અભિનંદનમાં સાથ પુરાવી મહાગુજરાતની મહાલાવના જમાવતી પોષતી આ જ્ઞાન-ગંગોત્રી અમર બને એવી પ્રાર્થના કરતા હર્ષ થાય છે, આનંદ થાય છે.

આ અન્ધાગપટોને તોડવા માટે જ પુસ્તકાલયો અસ્તિત્વમાં આવ્યા છે. પુસ્તકાલયોનો બહોળો ઉપયોગ જનતા કરે એ પ્રત્યેક સાચા સમાજ સેવકનું ધ્યેય હોવું જોઈએ. આ માટે મને લાગે છે કે, ગામેશાખ ફરી પુસ્તકોમાં ગચ્છિત થયેલા જ્ઞાનનો પ્રચાર કરે એવા મેનાભાવી વ્યાખ્યાતાઓ, લેખા શ્વેત જોઈએ. સરકારી કચાકારો કે કીર્તનકારોને વખતોવખત જનતા સમક્ષ ખડા કરી સગીત અને વાણી સાથેના પ્રવચનોનો લાભ અપાવવો જોઈએ. ગામમાંના શિક્ષિત બાકીઓ કે બહેનોએ, વારતહેવારે સમાજને એકઠો કરી તેમનાં સમક્ષ ચરિત્રો, આખ્યાનો, ઇતિહાસ વગેરે રચિતરૂપે સાહિત્યના પુસ્તકોનું પ્રત્યક્ષ વાચન કરવું જોઈએ. આ માટે વડેદરા રૂરાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળે શિષ્ટવાચનનાં પરીક્ષાને પ્રચાર કર્યો છે એ ખરેખર સ્તુત્ય છે.

પુસ્તકો તો સમાજનું ધારણ કરનાર ફિરરતાઓ છે. પોતામાં રહી સમૃદ્ધિને આપનાર વૃદ્ધ, ગરીબ કે તવગર, કોઈને પણ વહેચતા તેઓ સંતોચાતા નથી. પુસ્તકાલયોમાં મન્દિરોમાં આપના કાર્ય પછી તેમને અપૂર્ણ રાખવા એ તો મહાપાપ છે. મન્દિરોના દેવો સંતો જોઈ અને પ્રસાદ વિના નાનજ પણ થાય, પરંતુ આ દેવો નિરપેક્ષ વૃત્તિથી સેવા કરવા તત્પર રહે છે. તેમની પૂજનું ફળ અનંત છે, અખડ છે, અમૃતથી પણ મિષ્ટ છે. પૃથ્વી જ્વલની-વિરાટના દર્યાન જનતાને એમની દ્વારા જ થાય છે અને એ વિરાટની સ્વકર્મથી પૂજા કરી મિહિરશ્પિતનો રાજમાત્ર પણ તેઓ જ હાખવનાર છે. એ પુસ્તકો જ આપણને સર્વાંગ સુદગ્ધાશૂની ભવિતવ્યતા પણ એજ સિદ્ધિ કરે છે અને

સહનાવવતુ । સદ્ નૌ મુનન્તુ । સંઘોર્ય કરવાનહે ।

તેજસ્વિનાવર્ધાતમસ્તુ । મા વિદ્વિષાવહે ॥

અધ્યયન કરેલા જ્ઞાન વડે અમે સર્વનું નક્ષણ થાઓ, તેનાથી અમારો યોગક્ષેમ સારી રીતે થાવે, તે જ્ઞાન અમેને એકનિત કરી પરાક્રમ કરાવનાર હો, અને તે અત્યંત તેજસ્વી તેમજ આતરંકલહર્યા મુક્ત રાખનાર હો.

એવી વિશ્વબન્ધુત્વની ભાવના અગ્રત કરે છે.

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૩૩૩૩)

ખાસ નોંધ - આ તો માત્ર ઘોરેક અનુભવ-વાનગી-છે. પુસ્તક પાછું ન આપવાની કે વાપરીને બગાડવાની બધામની બદલાવત હોય છે એવું ખાત દોડી નથી, પરંતુ પાછી વસ્તુની કિંમત કે તે મટીની જવાબદારી સમજવા આપણે સમાજ બેદરકારી સેવે છે એ વાત તો નિર્વિવાદ છે.

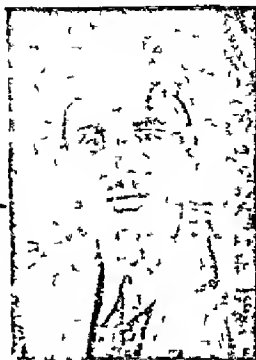
પુસ્તકો પેપર, માસિકોના ખાસ અંગે કોઈ વાચવા લાભ લય છે તે કા તો પાછા આવવા જ નથી અને આવે છે તો આપણે પોતે સમગ્ર રીતે ઉપરાધી કરીએ ત્યારે તે પણ એવી રિયલિટી કે કામળ મેવા થયા હોય ખૂબી વળી ગયા હોય, અદર ગમે તેવું જડુ લખાણ કે ચિત્રામણ હયું હોય, પૃષ્ઠા ફાડી ગયા હોય અને પાના છટા પડી ગયા હોય. આ ફરિયાદ માત્ર મૂલ્યપુસ્તકાલય માટેની જ નહિ પરંતુ બહાર સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોને પણ લાગુ પડે છે. એ જ્ઞાનની પરખ 'ફી' પુસ્તકાલયોનો લાભ લેનારાઓ પુસ્તકોને જલનપૂર્વક જળવે અને મફત મળવા લાભને સંકુચિત કરે એ માત્ર ઈચ્છતા નેગ છે એટલું જ નહિ, પરંતુ આવશ્યક પણ છે, પ્રમુ વાચનના રસિયાઓને આ પ્રકારની પ્રેરણા અર્પે !

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના ચાહકોને

લખક શ્રી ચિમનભાઈ મૂ. અમીન

કુદરતનો એક અચળ કાનુન છે, કે હરકોઈ જીવત પ્રાણીની પ્રગતિ થતી અટકે તે મિનિટથી જ તેન નાશની શક્યતાત યામ કે ઝાડ ઉપરનું ફળ જીઓ તે નાનું હોય કે ત્યારથી મોટું થતુ જાય છે, પરંતુ જે ક્ષણે તે પૂરેપૂરું મોટું થઈ પછી વધુ મોટું થના અટકે છે તે ક્ષણથી તે પાકવા માટે છે, પાકી જાય કે તે પછી કહોવાઈ જઈ નાશ પામે છે પ્રાણી માનને આ કાયદો લાગુ પડે છે

જીવત પ્રાણીઓનો આ કાયદો આપણી પ્રવૃત્તિઓ તેમ જ સંસ્થાઓને પણ એટલી જ સચોટતાથી લાગુ પડે કે અને તેથી વડોદરા ગાંધીની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના ચાહકોએ આ પ્રવૃત્તિના વિકાસ માટે સતત પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ

વડોદરા ગાંધીમાં આ પ્રવૃત્તિ શરૂ થયે લગભગ ચાલીસ વર્ષ થયા છે આ સમયમાં આ પ્રવૃત્તિએ ઘણો સારો વિકાસ

મળ્યો છે ગાંધીના લગભગ ત્રણ હજાર ગામો પૈકી લગભગ શ્રી ચિમનભાઈ મૂ. અમીન ૧૩૦૦ ગામોમાં પુસ્તકાલયો અને વાંચનાલયો સ્થાપ્યા છે, અને તે અર્ધા સારી રીતે ચાલે છે, એટલે વિકાસની દૃષ્ટિએ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ આ ગાંધીમાં લગભગ સંપૂર્ણ રીતે વિચી છે એમ સતોષ અને ગૃહીર રીતે આપણે કહી શકીએ તેમ કે

પરંતુ પુસ્તકાલયોની સંખ્યા જરૂર જેટલી વધી ચૂકી કે એટલું જ જાણીને આપણે ખેંચી નહીંશું તે આ પ્રવૃત્તિમાં વિકાર પેદા થાય અને તેનો મૂળ હેતુ સફળ થના પહેલાં તેનો નાશ થશે, એટલે આપણે એની ઉપયોગિતા વધારવા સતત જાગૃત રહીએ તે જરૂરનું છે

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એ ગામેગામ પુસ્તકાલયો કે વાંચનાલય કાઢીને જ અટકતી નથી પુસ્તકાલયો કાઢવાનો ઉદ્દેશ શરૂમાં ભલે સોડો લાલેતું જુલો ન જાય તે માટે ગામડે ગામડે ઉપરલાયક સોડોને વાંચનની સામગ્રી પૂરી પાડવાનો હોય, પરંતુ તેનો ખર્ચ ઉદ્દેશ કેરેક્ટર જ્ઞાનની પરમે એસાડીને દૂરદૂર ગામડે વસતા આપણા દેશબાહ્યોને સાચા નાગરિક બનાવવાનો છે એટલે જ્ઞાનની આ પગથો દ્વારા સોડો દેશ તેમ જ દુનિયાના એક નાગરિક તરીકે કેમ જીવવું તે સીખવું માટેનું જ્ઞાન મેળવવા રહેતું જોવાનું આપણું કર્તવ્ય છે એ આપણે ન જુનીએ

અત્યારે આપણા ગાંધીમાં લગભગ દરેક મહત્વના ગામે આ જ્ઞાનની જ્ઞાનની પરમે મહાર્ગ મળે છે પરંતુ મોટે ભાગે આ સંસ્થાઓનો ઉપયોગ રોજ દા પેપર વાંચવા પૂરતો જ થાય કે આટલું પણ થાય છે તે આજે જ છે પરંતુ એથી વધુ થવાની જરૂર છે

પહેલાના વખતમાં સોડો મ દિવોમાં કે બીજી રીતે ચાલતી કથાવાર્તા ૪૦ મા ભાગ લેતા

આવી કથાવાર્તાઓ હિંદુલક્ષી દરેક ગામડામાં ચાલતી એટલે ધર્મિક દૃષ્ટિએ આખા દેશની એકતા સચવાઈ રહેતી અને આખા દેશમાં આચાર-વિચાર-નીતિ ઇત્યાદિ ધોરણ સરખા રહેતાં પરંતુ એ પ્રથા બધી થઈ છે એટલે લોકોમાં ન્યાય-નીતિનાં ધોરણોનો પ્રચાર કરનાર મંસ્થા કે પ્રવૃત્તિ રહી નથી એટલે જાતજાતની સુખસવડના સાધનો વધવા છતાં લોકોમાં આધ્યાત્મિક જીવનની પ્રગતિ અટકી જવા જેવું થયું છે અને એને લીધે જનતામાં અસંતોષ અને હરિશ્ચંદ્ર તથા ધર્મીનાં તત્ત્વો વધતા ગયાં છે, અને પ્રજામાં ભેદ એ તેટલું સુખ વધ્યું નથી.

પુસ્તકાલયો હા. આપણે આ કામ કરી શકીએ કે કેમ, તે વિચારવા જેવું છે પુસ્તકાલયોમાં આપણે રોજ નિયત કરેલા સમયે જીવનને ઉપયોગી સહિત્ય વાચનાના કાર્યક્રમ ચોક્કસ શકીએ કે કેમ અને આવી યોજના લાભદાયી છે કે કેમ તે વિચારવા જેવું છે.

- વળી પુસ્તકાલયનો હેતુ નિરક્ષરતા નિવારવાનો તેમ જ જ્ઞાનના ફેલાવાનો છે નિરક્ષરતા નિવારવા દરેક ગામડાના પુસ્તકાલયમાં રોજ રાત્રિયાળાઓ શરૂ કરી હોય તો આપણે થોડાજ વર્ષોમાં નિરક્ષરતાનો સમૂહો નાશ કરી શકીએ જ્ઞાનના ફેલાવા માટે આ જ રથગાએ આપણે રોજ વિવિધ વિષયો ઉપરનાં પુસ્તકોના વાંચનના કાર્યક્રમ રાખીએ તો જનતાને ધણો લાભ થાય, એ ઉપરાંત ઉમરે પહેચિલા અને બીજી રીતે અસાક્ષર થયેલા માણસોને આત્મજ્ઞાન મળે તે માટે જ્ઞાનની જરૂર હોય છે પહેલાં જન્મ મહિમામાં આવતી તેમ હવે આ રથગા આત્માની ઉન્નતિ અંગેની કથાવાર્તા કે કીર્તન ગાખવાથી કંઈ ઉપયોગી કાગળીરી થઈ શકે કે કેમ તે વિચારવા જેવું છે અને એ ધ્યેય સિદ્ધ કરવા શુ કાંઈ જરૂરી છે તે વિચારવા જેવું છે.

દૂકમાં, ગામમાં વસતાં તમામ નાનાં મોટા ગરીબ તવગર તમામને માટે માનસિક નદુરસ્તી સાચવનારને જ્ઞાન કેવી રીતે આપવું એ આ પ્રવૃત્તિનું ધ્યેય છે.

પુસ્તકાલયોનો ઉપયોગ લોકોને બહારની દુઃખીઆના પરિચયમાં ગાખવા માટેનો પણ છે આ કામ આજકાલ રોજ આવતાં પેપરો દ્વારા થાય છે જ પરંતુ આ મંસ્થાને વધુ લોકપ્રિય બનાવવી હોય તો દરેક પુસ્તકાલયમાં રેડીઓ સેટ ગોઠવવાનું શક્ય કે ઇષ્ટ છે કે કેમ તે વિચારવા જેવું છે.

વકીદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ઘણી સારી રીતે વિકાસ પામી છે હિંદુસ્તાનના બીજા ભાગો કરતાં આપણું રાજ્ય આ બાબતમાં એક પેઢી આગળ છે અને દેશના બીજા ભાગોમાં ત્યાં આ પ્રવૃત્તિ શરૂ કરવામાં આવે તેમને આ બાબતમાં આપણે ત્યાંથી ધણું શીખવાનું મળે એમ છે, આ રીતે આ પ્રવૃત્તિ અંગે આપણું મોખરાનું સ્થાન સાચવી રાખવું હોય અને આ પ્રવૃત્તિ દ્વારા લોકોમાં સાચા જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવો હોય તો આપણે સાધેની પ્રગતિ સંપૂર્ણ થઈ છે એમ માનીને બેસી ન રહેતાં હજી આપણે આ પ્રવૃત્તિના વિકાસ માટે કંઈક કરવાનું બાકી રહે છે એમ લાગે છે એ કંઈક તે શું છે અને તે કેવી રીતે થઈ શકે તેના બહુ સ્પષ્ટ ખ્યાલ મને તો નથી આવતો પરંતુ આપણા રાજ્યમાં આ પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા ઘણા અનુભવી સભ્યો છે એમને આ બાબત વધુ ખ્યાલ હશે જ એમ માની લઉં છું.

સરસ્વતીનું મંદિર

લેખક : શ્રી. મૃગજીભાઈ પી. શાહ

પુસ્તકાલય એટલે સરસ્વતીનું મંદિર એ મંદિરમાં સદા જ્ઞાનની નવસત ન્યોત

ઝગમગ્યા કરે છે એના અજવાળા સમારને પ્રકાશમાન મનાવે છે

એ મંદિરને પગથિયે ચડવાથી આત્માનો ઉત્કર્ષ થાય છે—અતઃના અધ્યાત્મ દુર થાય છે જીવનમાં સંજીવની છટાય છે પ્રાણમાં પ્રકાશના કિરણો સ્ફુરે છે

ભગવતી સરસ્વતીનું એ મંદિર જ્ઞાનની પરમ છે એ પરમના પાણી પીતા જ્ઞાનપિપાસુ-ઓની પિપાસા છીયે છે

મૈયા શરદાના દાગ ધનિક અને નિર્ધન સૌને માટે એમસરખા ખુશા છે એના દરબરમાં જીવ-નીચનો બેઠ નથી, નાના-મોટાનો તરવત નથી, રાય-રક સૌ સમખા છે શુ સૌ કશું પુરુષ સૌ કોઈ એને મંદિરે જઈ શકે છે બાળકથી માડીને વૃદ્ધ મુખી સૌ કોઈ એને કૃપાપ્રસાદ પામી શકે છે

અને માતા શરદાની ઉપાસના એટલે માનવતાની ઉપાસના—જ્ઞાનની ઉપાસના—પ્રેમ ભક્તિનો ઉપાસના

સરસ્વતીનો ભક્ત જન્મમાં ઉન્નત મસ્તકે રહી શકે છે પોતાના આત્માનો ઉત્કર્ષ સાધી સ સારમાં અનેકની સેવા સાધી શકે છે જ્ઞાનધરનો અધ્યયન બની એ અનેકના હૈયામાં જ્ઞાન ભક્તિ જગાડી શકે છે

એ મંદિર સદા પવિત્ર છે ત્યાં જનારનું અંતર પુનિત બને છે એનું વાતાવરણ સદા જ્ઞાનના ગુનાભીથી મધમધ મહેક્યા કરે છે એને આગણે સદા સર્વના જ્ઞાનના દીપોના શેષની ઝળહળ્યા કરે છે

એ મંદિરના પૂજારી બનવું એ પ્રત્યેક માનવીનો ધર્મ છે એ ધર્મનો મર્મ માનવી સમજે તો સદા એનું શ્રેય જ થાય છે

ભગવતી સરસ્વતીની કૃપા જેના ઉપર ઉતરે છે એનું જીવન ધન્ય બને છે સરસ્વતીને એ ભક્ત મંસારને મૈયાના અમોઘા પ્રસાદની વહાણુ આપે છે, મંસારને નવપદ્મવિન કરે છે માનવતાનાં પિયુષ પાય છે, પાણી સમા દેવાઓમાં એ પ્રાણ પૂરે છે અને પોતાના દેહવિલખ પછી પણ સમસ્ત માનવજાતને માટે પોતાના સર્જનોનો અમૂલ્ય વારસો એ મૂકતો જાય છે જગત એનું રમરણ કરતા કરતા એના એ સર્જનોનો અભ્યાસ કરે છે અને એમાંથી જીવનન જડીબુટ્ટી મેળવે છે

આપણે તો એ ધર્મ છે કે આપણે ડું ડેર ભગવતી શારદાનાં મંદિરે સ્થાપનાં જોઈએ એને આગળિયે પગ મૂકી પાવન થવું જોઈએ, એ મંદિરને પવિત્ર ગણવા જોઈએ સારાના ભક્તોએ સાચો ભક્તિભાવ કેળવી પોતાનું કલ્યાણ સાચી બીજનું કલ્યાણ થાય એવા પ્રયત્ને અદરવા જોઈએ

પ્રજામાં સરકારભાવના જાગે-સંસ્કૃતિની ન્યોત પુનઃ ઝગમગતી થાય એ જોવાનું કર્તવ્ય સરસ્વતીનાં તમામ ભક્તોનું છે

અને એમ થશે ત્યારે જ પ્રજામાં નવચેતન પ્રગટશે લેઝરની ભાવના અદરશ થશે પોતાની જાતને મહાન માની બીજને તુરંચ ગણનારની મંખ્યા નાણું થશે ભેદભાવની નીતિ અદરશ થશે સહકારનો વૃત્તિ જાગ્યત થશે મંસાર નદનનન મનશ

આપણે અધા પણ મૈયા ભગવતીને-શારદાને પ્રાર્થના કરીએ

તમસો મા ડવોર્તિર્ગમય ।

પુસ્તકાલય અને પ્રૌઢશિક્ષણ

લેખક

શ્રી રતિલાલ અમીન

જ્ઞાન એ જ મળ છે, શક્તિ કે, એવું જેઓએ જાણ્યું છે તેઓ સવાર થાય અને ચાલક પસા જેમ ડોક અધ્ધર કૌં વખોની ગદ્દ જીએ તેમ એ જ્ઞાનની બુખવાળા માણસો જ્ઞાન માટે અધીરા થઈ ગે છે

અવા જ્ઞાનપિપાસુ માણસો પોતાની રૂચિ પ્રમાણેનું જ્ઞાન જ્યાં જ્યાં તેઓ ફરે ફરે છે જોતા જોતા સમાગમમાં તેઓ આવે છે, જે જે પોતે વાંચે વિચારે છે, તેમાંથી મેળવતા જ રહે છે

મૃષ્ટિનિરીક્ષણ અને જનસમુદાયમાંથી સાચું જ્ઞાન મળે કે અસત્ય લખાયેલા પુસ્તકોમાંથી જ્ઞાન સાચું મળે એ સચોટો વિષય છે અને તેથી વિચારણા એક અનોખો વિષય છે, પણ જેઓ વાંચી શકતા નથી એમના જ્ઞાનની એક દિશા બંધ થયેલી છે, એ વાતની કાંઈથી ના કહી શકાય તેમ નથી

દિ દર્માં આજે ફક્ત ત્રણી લખી શકે એવા માણસોની ૧૦ ટકા વસ્તી છે ત્યારે ૯૦ ટકા ગરનારીઓના જ્ઞાનનો એક ખુણો આમ આખીય જિંદગી દુકાયેનો રહે એ કેમ પાડવે ! આજે મહાર પડેલું અને પ્રસિદ્ધિ પામેલું અમોલ્ય સાહિત્ય ફક્ત ૧૦ ટકા જ માણસો વાંચી લાભ લે અને બાકીના તો કાળા અક્ષરોને દુઢી માટે ત્યારે દેશની પ્રગતિની વાતો હવામાં ફિફલા ચણ્યા બરાબર થતું જ ગણાય ને ?

વડોદરા શાળાના કેળવણીપ્રેમી નરેશ ચંદ્ર શ્રીમત સયાજીરાવ મહાગણ મારેએ પોતાની પ્રજાની જ્ઞાનપિપાસાના ઉત્તેજન અથે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ શરુ કરી અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના બેખધારી રૂઝ મોતીલાલ અમીન સાહેબે એ પ્રવૃત્તિને વેગવતી બતાવી જનકલાણની લાવનાથી પ્રેરણા અમીન સારેએ આ પ્રવૃત્તિને કેવળ ભૂખ્યાંબુધાં માણસોજ પામે રહેવા ન હોતા ગામડામાં જ્યાં ૮૦ ટકા નિગદ્ગર માણસો વસે કે તેમના આગળ થોડા લણેલા માણસોની સહાયથી આ પ્રવૃત્તિને ઓઠવી એઓથીની એ યોજનાઓને લીધે થોડા માણસો થોડું લખીને શાળા છોડી ખેતીકામમાં પડના તેઓએ પોતાની આગલી જિંદગીની બીજી શાળા પુસ્તકાલયમાં જોઈ અને નિયમિત ત્યાં જઈને પોતાનું ભણેલું તાજું રાખ્યું, એટલું જ નહિ પણ, જ્ઞાનની વિસ્તૃત દિશા ત્યાંથી ષ્ટલાકે મેળવી

આમ પ્રૌઢોની આથી મળ્યા પુસ્તકાલય બની ગઈ પુસ્તકાલયો એમના જીવનનો ચહેલો ચાક ઉતારતું ત્યાં આવી આખા જિવનના શ્રમિત માણસો જ્ઞાનની હળારી વાતો કરતા, કંઈક લેખને ઉત્તેજના મળે એવું વાંચતા, અને આપણે કંઈક નવું જાણ્યું એવો દમ વધ ધર તરફ વળતા શાળામાં ગિખવાતા માણસો ગેલ્યા આરોગ્યતાના આર્થિક મામતોના ઉદ્ધવા, સામાજિક પ્રજોના પડો આમ પુસ્તકાલયમાંથી તેઓ મેળવી લેતા પ્રૌઢોના મંસ્કારમાં આમ જિવનપ્રતિજ્ઞા ઉમેરો છગ્નુ એ પુસ્તકાલય તેમનું મંસ્કાર કે મની ગણેલું

(અનુસંધાન જુઓ ૧૫૩ ૩૪૨ ૩૫૨)

વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ

લેખક શ્રી કાવસજી એલલજી ગણુદેવીઆ

વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ સને ૧૯૨૦ માં શરૂ થઇ અને તેને વેગ આપવાને માટે કૈલાસવાસી મહારાજા શ્રી મત સયાજીગવે ૨૧ જોડન અને સ્વ મોતીભાઈ ન અમીન જેઓ એ પ્રવૃત્તિના પીઠ સેવકોને પસંદ કરવાથી જ આજે સમગ્ર હિંદમાં રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું કામ અંગેડ ગણાય છે જે વખતે પ્રજા પૂરતી જગત યદ્ય ન હતી એટલે પુસ્તકાલયોના લાભાવ લાગરાર સમજતી ન હતી તે વખતે ગળ્ય તરફથી બહુ હિંદાર સમજતા આપવામાં આવતી અને એક દાયકા પછીથી બ કે સને ૧૯૨૪-૨૫ માં વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલયપરિપદની પહેલી બેઠક ગઢેલી મુકામે મળ્યા પછીથી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને જારી રાખી વધુ વેગ મળ્યો અને પ્રજા તરફથી પુષ્કળ માગણીઓ થયા માડી, ત્યારે દરેલા ધોળુની જ બજેટની રકમમાં કામ કરવાનું હોવાથી એમાંની ઘણી ખરી માગણીઓ બરાબર ન તોપી શકાઈ નહિ અને હજી પણ તેવી જ કાપકપની નીતિ જ ચાલે છે હાલે થોડાક દિવસો આગમ્ય જ પુસ્તકાલયોના બજેટની માન્ટમાં સારો વધારો થવાનું જાહેર થયું છે, જે વધારાની માન્ટ ને છેલ્લા દશ વર્ષ અગાઉ આપવામાં આવી હોત તો રાજ્યમાં આજે પુસ્તકાલયો જે સ્થિતિમાં ચાલે છે તેના કરતા બહુ સારી સ્થિતિમાં આવી ગયા હોત, એ નિર્નિવાદ છે

સ્વ સાદર મટુભાઈ કાટાવાળાના “સાહિત્ય” માસક્રમ । પ્રથમથી જ પુસ્તકાલય ખાતાના સરકયુલરો અને મૂચનાઓ પ્રગટ કરવામાં આવતી હતી જેમ જેમ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વધુ ફાલતી ગઇ, તેમ તેમ પુસ્તકાલયોના સચાલકોની દોરવણી માટે એક જુદા જ માસિકની જરૂર જણાયાથી “પુસ્તકાલય” માસિકની શરૂઆત થઇ અને પુસ્તકાલયોને મદદરૂપ થઈ પડી ઉપયોગી સેવા બજાવનાર પુ મ સ મંડળની સ્થાપનાને આજે પચ્ચીસ વર્ષ પૂરા થાય છે અને મંડળે રાજ્યના તમામ પુસ્તકાલયોની અને ખાસ કરીને ગ્રામપુસ્તકાલયોની જે સેવા બજાવી છે તે ખરેખર પ્રશંસનીય છે દરેક કામમાં તુટી તો હોય છે, અને તે સ્વાભાવિક છે એટલે મંડળના કામકાજની પદ્ધતિમાં કેટલીક બિલુપો જેમ જેમ જણાઇ આવે છે, તેમ તેમ તે દૂર કરવાને માટે ગતતા પ્રયત્નો થાય છે જ.

ગામડાની પ્રજાને પુસ્તકાલયથી થતા લાભ કઈ રીતે સમજાવતા તેમને નડતી મુશ્કેલીઓ કઈ રીતે દૂર કરવી વગેરેની ધરછોડની નીતિનો સ્વ મોતીભાઈ અમીન છૂટથી ઉપયોગ કરતા હતા અને તેથી જ નાનામાં નાના ગામે પુસ્તકાલયો સ્થાપાયા, એ સર્વ યશ સ્વ મોતીભાઈને ઘટે છે એઓઓના અવસાન બાદ નિયમનું ઓથ આગળ લાંતીને જે કામ થાય છે તેમાં પુ પ્રવૃત્તિને જેવો નેહએ તેવો વેગ મળ્યો નથી એ વિના સકોએ કહેવું પડે છે નિયમનના ઓથા માટે અમારાં ગણુદેવી પુસ્તકાલયને પણ ખાતા સાથે વારવાર ઝઘડવું પડતું, અને બેએક વાર તો સ્થિતિ એવી કપરી થઇ ગઇ હતી, કે ખાતા સાથેના સબ ઇટે-પણ થઇ ગયો હોત પરંતુ સ્વ મોતીભાઈ હા દેસાઈની દરમ્યાનગીરીથી અને સ્વ શ્રી મોતીભાઈની સહાનુભૂતિથી અમારી મુશ્કેલીઓનો યોગ્ય તોડ નીકળી જતો મતલબ કે, સહકાર અને સહાનુભૂતિથી જે તોડ નીકળે છે તે બંને પક્ષને લાભદાયી નીવડે છે

“ રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદે દરેક પ્રાનસગ લગભગ જવાબી જે તે પ્રાંતમાં પુ પ્રવૃત્તિને અંગે વધુ મન્યુતિ આવી છે અને પરિપક્વતા ઠગવેથી અને લોકલાગણીઓથી ખાતાના બજેટમાં થોડો થોડો વધારો થયા કરવાની જ કાંઈક સાર કામ ખાતુ કરી શકે છે સુધરાઈ જેની આર્થિકનિક નરથાઓના નિયમમાં પુસ્તકાલયોને મદદ કરવાનું જે મગજિયાત ધોરણ હતુ, તે પરિપક્વતા દરાવથી ફરજિયાત ધેરણુ રાજ્ય તરફથી દાખલ કરવામાં આવ્યુ છે, પરંતુ કેટલી મદદ કરવી તેનુ ધોરણુ ઠગવાયુ નથી તેની ખાતા તરફથી તજવીજ થયની જરૂર છે હાલની મોધવારીમાં અનન્ન વગેરેની અછતને લઈને રાજ્ય પુસ્તકાલય પરિષદ ભગવાનુ બની શકતુ નથી તે દરમ્યાનમાં વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ ઘટતી તજવીજે કે તું રહે કે અને ખાતાના, રાજ્ય પુ મડળના અને પુ સ સ. મડળના ભેગા સહકારથી પુસ્તકાલયોનુ કામ સારી રીતે ચાલ્યા કરે છે

વડોદરા રાજ્યને સુખાઈ ધનાકામાં જોડી દેવાનુ હાને નહોં થયુ છે એમલે આખા મલાકામાં એકબદ ધેરણે કામ ચાલશે ત્યારે આપણા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વધુ વેગ મળવાનો સભન જણાનો નથ, કાગણુ કે વડોદરામાં ભગવાની અખિન હિદ પુસ્તકાલય રિપિ ના કાર્ય ઉપ ચાં તો જણાય છે કે ધવ કાની પુ પ્રવૃત્તિ આપણાથી વીસ વર્ષ પાછળ છે, એમ દલીએ તો જોડુ નથી

હેવરે પુ સ સ મડળને શાન્દિ ઉગવવા પ્રભુ શક્તિમાન મનાવો અને જનતાની મેવા નધુ અને વધુ બળવો એ જ શુભ મહેચ્છા

(અનુસધાન પૃષ્ઠ ૩૪૦ નુ)

જના પુસ્તકાલય નિગદારતા દૂર કરવનુ અગ હતુ મન્યુ નથી. જે પુસ્તકાલયના કાર્યકરો થોડો વિચર કરે તો ગામના નિરક્ષર લોકોની નિગદારતા દૂર કરવાનુ પુસ્તકાલય એક સુદર રથગ બની રહે તેનુ છે ગામડાંમાં પ્રોદશિક્ષણ વર્ગ ચલાવવા રથગ શોધવાની પચાન દ્ર થાય પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા ગામના લણેના વર્ગમાંથી બે ચાર એવા ભાઈઓ જરૂર હથ લાગે કે ગરે કેટલાક પુસ્તકાલયમાં ડોટો પાસે બેસી વાર્તાઓ કહે, ગીતો ગાય અને મવગવે, સારાં પત્રો અને પુસ્તકોમાંથી ગ્રેણાતન કકરાઓનુ વાચન કરે અને આમ કરતાં થોડુ અક્ષરજ્ઞાન પણ સાધેમાય આપે શિખાર પ્રોદને એમ શરમ ન આવે કે હુ આટલી ઉમરે બણુરા નહુ છુ એ તો મણે પુસ્તકાલયમાં ગીતો, વાર્તાઓ સાંજગત જાય છે થોડી રામધૂનો એ પ્રભુનુ નામ દેરાં મળ છે એમ લાગે અને સુગર કચોગેક કવીનાઈનની માફક નિગદારતા દૂર કરી દેવાના પ્રયત્ન કરાય ત્યાં દેશ દેશાવગત માણુઓનાં, જેવા લાયક રથજોનાં, રખ્યાન જેવા જેવ મકાનો અને બાધકામેનાં ચિત્રો બતાવથ, તે ગંમ ધી વાનો કરાય અને અમ આખા દિશ્મ સરાન્યાં સંજ સુની કેવગ વગડામાં જ રહેતા માણુસમાં સાચી જ્ઞાનની દીવી મૂકી વડાય

પુસ્તકાલય અને પ્રોદ દિલણુ કાર્યની અમ ખૂબ જ એકમેક ઉતર અવતંબતી બામત હ, એ આજની પચીસ વર્ષના પુસ્તકાલય મડળની ઉગવણીદિનથી ગામડાંમાં રહેતાં નન્નારીઓના પરાનમાં આવશે તો પ્રોદ શિક્ષણનુ કાર્ય નરણ તેમ વેગવતુ થશે એમાં શકા નથી આ પ્રોદો કેવળ અક્ષરો પચિતારા જ નહિ પણ સરકારી બનશે અને એ વખતે પુસ્તકાલયો એમનાં દેવ મદિરો બનશે

એ દિવસો નજદિક આવે એ જ શુભેચ્છા

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો વિકાસ

લેખક શ્રી નટવરલાલ મોતીલાલ પટેલ, બી એસ સી, બી એ

વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિએ જે ખ્યાતિ મેળવી છે તે વડોદરાની વિશિષ્ટતા છે. હિંદુસ્તાનના ગામડાઓને પુસ્તકાલયોથી નવપદ્ધતિ કરવા હશે તો વડોદરાની પુસ્તકાલયની પ્રવૃત્તિને પદાર્થપાઠરૂપે ગણવી પડશે

મુખ્ય ઇલાકાએ આ દિશામાં ઘણું કરવાનું માંડી છે મુખ્ય સરકારે સદ્ગત મોતીલાલ માહેજની સેવાઓ લેવા ઇચ્છા રાખી હતી, પરંતુ તેમના અવસાનથી તે રહી ગયું વડોદરા રાજ્યમાં લગભગ ૧૬૦૦ પુસ્તકાલયોએ જે કામ કર્યું છે તે હવે જોડાણ પછી આખા મુખ્ય ઇલાકામાં થાય એવી તક હવે બની ચવાની છે

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં રસ લેનારાઓ માટે હવે દિશાસૂચન નક્કી કરવાનો અવસર આવે છે. જોડાણથી પ્રવૃત્તિ વધશે એ માનવાને કારણ નથી મુખ્ય સરકારને તો આ પ્રવૃત્તિ કેટલાક સમયથી વિકસાવવી છે પરંતુ આ દિશામાં કામ કરનારા મળતા નથી વડોદરાના કાર્યવાહકોને વિશાળ ક્ષેત્ર અને વિપુલ સામગ્રી મળી રહે તે માટે જોડાણ એ એક સુદર સંજોગ છે

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વડોદરામાં એકધારે વિકાસ થયો અને તે હવે યાકની સીમાએ પહોંચવા આ યો છે જે જુસ્સો અને ઝડપ આપણે પાછલા વર્ષોમાં બતાવ્યા તે હવે ધીમા પડતા જણાય છે અને તેથી આમાં રસ લેનારાઓને માટે નવું ક્ષેત્ર અને અણમોઘ તક પ્રોત્સાહન આપનાર નીવડશે

તો હવે આપણે એક જ વિચાર કરીએ કે જોડાણ પછી જુહદ ગુજરાતને પુસ્તકાલયો મારફતે એક કેવી રીતે બનાવી શકાશે ? ગુજરાતની અસ્થિતા અને ગુજરાતનું ગૌરવ આ પુસ્તકાલય મારફતે શમેદુલે અને વડોદરાએ જે કર્યું છે તે કરતા માટે જુહદ ગુજરાતને દિશાસૂચન કરીએ તોય તેમાં જે વિકાસ સમાજેસો છે તે અનેરો ઉત્સાહ અતે આનંદ આપનાર જરૂર નિવડશે. આ દષ્ટિ અને વિચાર પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં રસ લેનારાઓ કેળવશે ?

વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ અગેનાં

મારાં સંસ્મરણો

લેખક
શ્રી. મણિલાલ મગળજી કાશિવાળા

સને ૧૯૧૩-૧૪ ની આલખા એક દિવસે સવારના ૧૦ વાગે સ્વ પિંદિ, ના મને વહીવટદાર સાહેબની સાથે પૂજ્ય મોતીભાઈ અમીન વાવોડીઆ બિડા કૃષ્ણઆમા માગ મકાને આવેલા

વાવોડીઆમા બજાર વચ્ચે શ્રી સિલ્વર જ્યુબિલી સાર્વ પુસ્તકાલયનું મકાન બિલુ હતું અને તેની વ્યવસ્થા મારા મોગકાકા અને દાદા બે જણ સહકારથી કરતા હતા આ મકાન વેચાય તો ચારેક હજાર રૂપિયા ઉપજે તેમ હતું પુસ્તકાલયનું મકાન ગીચ વસતીને બાદે ગામ બહાર એકાન્તમા હોય તો સારો ઉપયોગ લેડો કરી શકે એ આશયે, વાવોડીઆમા ૫૬૨ હજારનું મકાન બાંધવા વિગે વાટઘાટ ચાલી માગ દાદાએ ભારે આગ્રહને અંતે મકાન વેચના સંમતિ બતાવી મકાન વેચાયું ને ગામ બહાર પુસ્તકાલય ઉજી કરવાનું નક્કી થયું ગામલોગોએ ઘર દીક તણ તણતો કાળો કરી ફે તણ હજાર ડોલા કર્યા ૩૬૦૦ મકાનવેચાણના આવ્યા ને સ્વ અમીન સાહેબે સગકાર-પચાયત મદદ તણ તણ હજાર આપવા સંમતિ બતાવી પણ સુરત વૈષ્ણવી ગામ હોઈ લોકોએ મગકારપચાયત મદદ લેવા ના પાડી ને એકલા તાકુકામાથી નાણું એકઠું કરી બાર હજારનું મકાન બાંધાવ્યું મકાન તો થયું, પણ એ તો બોખું, પણ તેમા આત્મા જોઈએ ને ? પૂજ્ય અમીન સાહેબે મને સમજાવ્યું કે હવે તમારા કાકા ને દાદા પાસેથી વહીવટ તમે સંભાળો જના પુસ્તકો નવાં મકાનમાં લાવો ને બીજા મકાનની શોધા પ્રમાણે નવીન પુસ્તકો ખરીદો નાણાં માટે મુજારો નાંદ, માગશો તેટલા નાણા મળી રહેશે પહેલે જ વર્ષે ૬૦૦+૬૦૦ નું બજેટ બનાવ્યું, પુસ્તકો, કાગળો વસાવયા દર વર્ષે ૬૦૦ નું બજેટ થયું ને અમીન સાહેબ ઉત્સાહ આપી આ પુસ્તકાલયનું નિર્ધાર માટે ઉત્સાહ આપતા

આ પુસ્તકાલયના મનોપદે આવ્યા પછી અમના સહવાસમાં આવવાનું વધુ ને વધુ થવા લાગ્યું એમના જ સહવાસથી વાવોડીઆ મહાલ પુસ્તકાલય મડળ ગ્યવામા આવ્યું ને તેના અનુભવ પછી પુસ્તકાલય સ સ મ લિ સ્થાપવામાં આવ્યું

આ પછી ઘૂર્તા જ નવસારી પુસ્તકાલયના હીરક ટોકણે વડોદરા ગામ પુસ્તકાલય પરિપદ મડળ રચાયા, જે ગમ્ય પુસ્તકાલય મડળના નામથી આજે પુસ્તકાલયોના મોજનાઓ છતી રહેલ છે

સ્વ પૂજ્ય અમીન સાહેબ પુસ્તકાલયોનો - વિકાસ માધવો હોય તો નવયુવકો ને આ પ્રવૃત્તિમાં જોડી દઈ સામાજિક પ્રગતિ સાધવી એવો નિશ્ચય જાહેર કરી રહ્યા હતા ધીમે ધીમે કિનોર, કરજણ, કમોષ, વાવોડીઆ, વડોદરા, પેટલાદ, ભાદરજી આ મહાલમાં નવયુવકોને આ પ્રવૃત્તિમાં જોડતા ગયા કરમા પુસ્તકાલયની સાથે સાથે મહાલ પુસ્તકાલય મડળ દ્વારા મામડાંની પુસ્તકાલયનો પણ વિકાસ કરાવતા ગયા તેના પરિપાકરૂપ તે આજના પ્રખર કાર્યકર્તાઓ ૩૪૪]

વડોદરા મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એટલે શ્રી ચિમનભાઈ અમોન, શિનોરની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ એટલે શ્રી નટવરલાલ ગિઝરલાલ શાહ, પાદરાની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એટલે શ્રી વલ્લભભાઈ મૂ. પટેલ, કચ્છણી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ એટલે શ્રી સુનીભાઈ શાહ, વાઘોડીયાની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એટલે શ્રી મણિલાલ કાશીરાણા, પેટલાઈ તાલુકાની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ એટલે શ્રી દેવીદાસ, શ્રી. હરિવલ્લભઅને જનકનાથ આમ એક પછી એક તાલુકાઓમાંથી નવનુવકોને શોધી પુસ્તકાલયોની પ્રગતિ સાધવાનું કામ ધીમુ પણ મક્કમ રીતે આગળ વધતું ચાલ્યું. મહાલ મડળો રચવાયા અને તે દ્વારા તાલુકા પુસ્તકાલય પરિષદો ભગવા માડી અને પરિષદ સ મેલનો-, મા તાલુકાના અન્ય કાર્યકર્તાઓ પુસ્તકાલયોના કામકાજમાં વધારે ને વધારે લાગ લેતા થયા લાગ્યા. પછી તો પ્રાંતિક પરિષદો અને રાજ્ય પરિષદો ભગવી શરૂ થઈ ચૂકી.

આ રીતે વડોદરા પ્રાંત પછી રાજ્યના અન્ય પ્રાંતોમાં પણ આ પ્રવૃત્તિને વેગ મળવા માડ્યો. ગાંધી પરિષદ મડળના મંત્રીઓને મેન્જિક ડેન્ટર્ન અને સિનેમા યંત્રો લઈ જુદા જુદા પ્રાંતોમાં ભગની પરિષદો વખતે હાજરી અપાવના અને પુસ્તકાલયની પ્રગતિની સાથે સાથે આમજનતાને જ્ઞાન સાથે ગમ્મત મળે તેના પ્રયત્નો થતા.

સ્વ પૂજ્ય મોતીભાઈ સાહેબ ચોક્કસ જણાવના કે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને કાચની વિકસાવવી હોય તો અથપાશે તૈયાર કરવા જોઈએ એ આશયથી, દરેક પ્રાંતોમાં અથપાલ તાલીમ વર્ગો ઉઘાડનામાં આવતા, પ્રાંતોમાં જુદા જુદા તાલુકાઓ પચદ કરતા અને પુસ્તકાલયના મંત્રીઓને અથપાલની તાલીમ અપાતી આજે પણ એ પ્રવૃત્તિ ચાલુ છે.

વડોદરા ગાંધીમાં ફગજીઆત કેળવણી હોવા છતાં શરૂઆતના વર્ષોમાં તો લોકો ભણતું ભૂલી જતા, પણ પૂજ્ય ગાંધીના આહેમે આ માટે કાળજી લેવા માડી ચાર ધોગણ ભણીને બીજી જોતીમાં લાગી જાય વા ગમ્મડયા કરે તેવાઓ ભણેલું ભૂલી ન જાય એ માટે થોડું ભણેલાઓને ઉપયોગી સહિત્ય તૈયાર કરાવી વા ગુજરાતના અન્ય લેખક, પ્રકાશકોએ પ્રગટ કરેલું સાહિત્ય ગામડાના પુસ્તકાલયોમાં જવની જાય તેવા પ્રયત્નો થતા અને તેના પ્રતાપે ગામડામાં થોડું ભણેલા પણ વાચવાનો અભ્યાસ ચાનુ રાખવાથી ભણેનું ભૂલી જતા અટકતા.

અથપાલ તાલીમવર્ગોમાં આ વાત ઉપર ખૂબ ધ્યાન અપવા નખતોવખત સૂચનો કરતા અને પુસ્તકાલયો ગણ્યાગાડ્યા ભણેલાઓના ઉપયોગ માટે નથી, પણ થોડું ભણેલા અને અભણ માટે પણ છે, તેનું વાતાવરણ પેદા કરાય તેવો પ્રયત્ન કરાવતા અને આને લીધે જ આજે ગામડામાં પણ સહેલાઈથી પુસ્તકાલયોના અદાજપત્રો થઈ શકે છે ને લોકો સારો ઉપયોગ કરી શકે છે.

ગામ અને શહેરનું આદર્શ પુસ્તકાલય શ્રી. લેખક ઉમિયાગકર ઠાકર

ગામડાની વસ્તી ઓછી, ગામડાની કેળવણી ઓછી, ગામડાનું અક્ષરજ્ઞાન ઓછું, ગામડાની દૃષ્ટિ ઓછી, પણ આવા જાગ્રા ગામડાના જ આપણો ભારતવર્ષ બનેલો છે એ ગામડાની ઉન્નતિમાં જ સમસ્ત ભારતવર્ષની ઉન્નતિ સમાયેલી છે એ ઉન્નતિ-ગામડાના સમાજ-ઘડતર-નો આધાર આદર્શ પુસ્તકાલય ઉપર નિર્ભર છે

આવા પુસ્તકાલયોની ખીંચ વટને આધાર તેના કાર્યકર્તાઓ ઉપર છે એ પુસ્તકાલયોના આત્મા તો તેના સેવાભાવી સચાલકો ઉપર ટકી શકે છે, ને વિકાસ પામે છે

આ પુસ્તકાલયોના આશર નીચે ગ્રામ જનતાને એકત્રિત કરીને માનસપક્ષો કુચાની ખાસ જરૂર છે ચાલુ બનાવો, ચાલુ ફેરફારો, ચાલુ જગત વગેરેની માહિતી ગ્રામ જનતાને આપીને તેમના માનસને વિશાળ અને નિર્ભય કરવાની જરૂર છે તેમના જૂના વહેમો, સક્રિય વિચારો, ખોટા ભેદભાવો, ખોટી માન્યતાઓ, પરસ્પર બધ એલા ખોટા પૂર્વગ્રહો વગેરેને દૂર કરીને તેમનું સાચું કર્તવ્ય સમજાવવાની ને ઠંડાવવાની જરૂર છે દાનની જૂની ધરેડોને નાબૂદ કરવાની જરૂર છે બાગમાના નકામા ખર્ચ ને લગોના ખોટા ઠંઠેરા તથા તથાપને થતાં વધારાનાં ખર્ચો દૂર કરીને તેને બદલે જ્ઞાન-પરખો (પુસ્તકાલયો) ને મોખવાને માટેની જરૂર પ્રવૃત્તિઓ કરીને પુસ્તકાલયો માટે સારૂ જડાળ એકત્ર કરવાની જરૂર છે. પરસ્પરનો સય-સહકાર અને કાર્યની ધગશ હોય તો ગામડાનું પુસ્તકાલય પણ આદર્શ બની શકે

પુસ્તકાલય માટેના જડાળના પ્રમાણમા બલકોપયોગી ને સ્ત્રીઓપયોગી પુસ્તકો, કાવ્ય-સાહિત્ય, સાત્વિક વાર્તાસાહિત્ય, ધાર્મિક ગ્રંથો, ઉન્નત ચરિત્ર ગ્રંથો, ઔદ્યોગિક પુસ્તકો, પ્રવસ-ગ્રંથો વગેરેને વસાવવા જોઈએ પ્રત્યેક વિષયના પુસ્તકોનું જુદું કબાટ હોય તે ઇચ્છવા જોઈએ. પ્રત્યેક વિષયના પુસ્તકોની જુદી-જુદી નોંધો વાચકોની દૃષ્ટિએ આવે તેવી રીતે, તેના લેખક-પ્રકાશકની નામાવલિ સાથે સુદર અને આકર્ષક રીતે દૃષ્ટિગોચર થાય તેમ રાખવી જોઈએ

ફક્ત એકલા પુસ્તકો અને આકર્ષક ગોઠવણી પણ કાંઈ જાગ્રો ફેરફાર કરી શકતાં નથી જનતામાં વાચન પ્રત્યે અભિરુચિ ઉત્પન્ન કરવાને માટે તો એ પુસ્તકોનું હાર્દ જાણના હોય તેવા સેવાભિનાથી ગ્રંથપાલની ખાસ આવરણતા છે. ગ્રંથપાલ પુસ્તકોને બગાડર ઓળખી લે અને આળસને ફગાવી દબને કયા વાચકને કયું પુસ્તક માફક આવે એમ છે એવો માનસશાસ્ત્રનો કંઈક અભ્યાસ કરીને જેને તેને તે વાચવાને માટે યોગ્ય ગ્રંથો આપે તો પુસ્તકાલયનું સાર્થક છે

પુસ્તકો આપ્યા-લીધાની નોંધ તેમ જ તેને માટેની સાચવણીની પણ ખાસ જરૂર છે આપણે આપણી ચોંતેને ફેટલી બધી સાચનીને વાપરીએ છીએ ? સાર્વજનિક ચોંતે તો મર્વ કાઢની છે એટલે એવી કિંમતી ચોંતેને તો વધારે ચારી રીતે સચવવી જોઈએ. આ વિચાર દૃઢ થાય અને આચારમા આવે તો તેનું પશ્ચિમ પણ સુદર જ છે

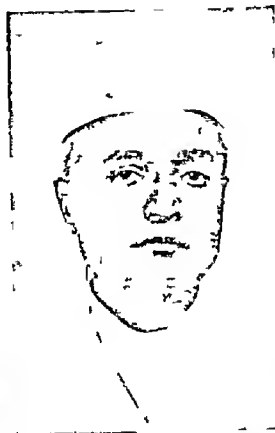
વિ વિ ધ સે વા દા તા ઓ

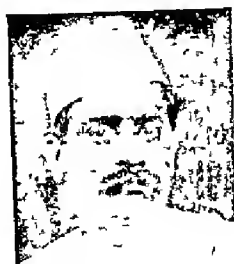
શ્રી મોતીલાલ છો. દેસાઈ
પ્રમુખ, વ રા પુ મહાન

શ્રી રામલાલ કા. પટેલ
મંત્રી, વ રા પુ મહાન

શ્રી મહાનલાલ શ. પટેલ
સાધારણ સભાના અધ્યક્ષ

શ્રી ના. ન. બોહરી

શ્રી દેવીદાસ શાહ

ગ્રામ અને શહેરનું આદર્શ પુસ્તકાલય શ્રી. લેખક ઉમિલાગકર દાકર

ગામડાની વસ્તી ઓછી, ગામડાની કેળવણી ઓછી, ગામડાનું અક્ષરજ્ઞાન ઓછું, ગામડાની દૃષ્ટિ ઓછી, પણ આર્થિક સાક્ષરતા ગામડાની જ આપણો ભાગવર્ષ બનેતો છે એ ગ્રામડાની ઉન્નતિમાં જ સમસ્ત ભાગવર્ષની ઉન્નતિ સમાવેલી છે. એ ઉન્નતિ-ગામડાના સમાવર્ષકર-નો આધાર આદર્શ પુસ્તકાલય ઉપર નિર્ભર છે

અથવા પુસ્તકાલયોની ખીલ વટનો આધાર તેના કાર્યકર્તાઓ ઉપર છે એ પુસ્તકાલયોના આત્મા તો તેના સેવાભાવી સચાલકો ઉપર ટકી શકે છે, ને વિકાસ પામે છે

આ પુસ્તકાલયોના આશરા નીચે ગ્રામ જનતાને એકત્રિત કરીને માનસપલ્લો ઠગવાની ખાસ જરૂર છે ચાલુ બનાવો, ચાલુ ફેરફારો, ચાલુ જગત વગેરેની માહિતી ગ્રામ જનતાને આપીને તેમનાં માનસને વિશાળ અને નિર્ભય કરવાની જરૂર છે તેમના જૂના વહેમો, સંકુચિત વિચારો, ખોટા ભેદભાવો, ખોટી માન્યતાઓ, પરસ્પર બંધ એલા ખોટા પૂર્વગ્રહો વગેરેને દૂર કરીને તેમનું સાચું દર્શન સમજવવાની ને કમાવવાની જરૂર છે દાનની જૂની ઘરડોને નાખૂદ કરવાની જરૂર છે બારમાસી નકામા ખર્ચ ને લગ્નોના ખોટા કહેરા તથા તણાઈને ચનાં વધારાનાં ખર્ચો દૂર કરીને તેને બદલે જ્ઞાન-પરબો (પુસ્તકાલયો) ને પોષવાને માટેની જરૂર પડેલો કરીને પુસ્તકાલયો માટે સારું ભડોળ એકત્ર કરવાની જરૂર છે. પરસ્પરનો સહ-સહકાર અને કાર્યની ધગશ હોય તો ગામડાનું પુસ્તકાલય પણ આદર્શ બની શકે

પુસ્તકાલય માટેના ભડોળના પ્રમાણમાં બહોળાપયોગી ને સ્ત્રીઓપયોગી પુસ્તકો, કાવ્ય-સાહિત્ય, સાત્વિક વાર્તાસાહિત્ય, ધાર્મિક ગ્રંથો, ઉન્નત ચરિત્ર ગ્રંથો, ઔદ્યોગિક પુસ્તકો, પ્રવચન-ગ્રંથો વગેરેને વસાવવા નોંધણી પ્રત્યેક વિષયના પુસ્તકોનું છુદ્ડ કપાટ હોય તે ઇચ્છવા લેખક છે પ્રત્યેક વિષયના પુસ્તકોની જુદી-જુદી નોંધો વાચકોની દૃષ્ટિએ આવે તેવી રીતે, તેના લેખક-પ્રકાશકની નામાવલિ સાથે સુદર અને આકર્ષક રીતે દૃષ્ટિગોચર થાય તેમ રાખવી નોંધણી

ફક્ત એકલા પુસ્તકો અને આકર્ષક ગોઠવણી પણ કાંઈ જાઓ ફેરફાર કરી શકતાં નથી જનતામાં વાચન પ્રત્યે અભિરુચિ ઉત્પન્ન કરવાને માટે તો એ પુસ્તકોનું હાઈ ગણતના હોય તેવા સેવાભિનાયી ગ્રંથપાલની ખાસ આવશ્યકતા છે ગ્રંથપાલ પુસ્તકોને બરાબર ઓળખી લે અને ઓળખને ફગાવી દઈને કયા વાચકને કયું પુસ્તક માફક આવે એમ છે એવો માનસશાસ્ત્રને કમ્પટ અભ્યાસ કરીને જોને તેને તે વાચવાને માટે મોગ્ય ગ્રંથો આપે તો પુસ્તકાલયનું સાર્યક છે

પુસ્તકો આપ્યા-લીધાની નોંધ તેમ જ તેને માટેની સાચવણીની પણ ખાસ જરૂર છે આપણે આપણી ચીજોને કેટલી બધી સાચવીને વાપરીએ છીએ ? સર્વજનિક ચીજો તો સર્વ કાંઈની છે એટલે એવી કિંમતી ચીજો તો વધારે સાચી રીતે સચવવી નોંધણી આ વિચાર દૃઢ થાય અને આચારમાં આવે તો તેનું પશ્ચાત્ત પશુ સુદર જ છે

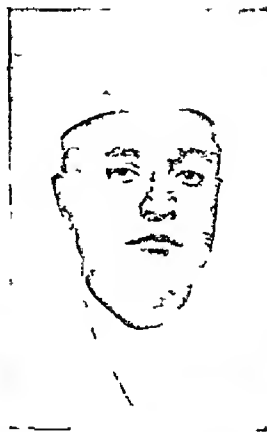
વિ વિ ધ સે વા દા તા ઓ

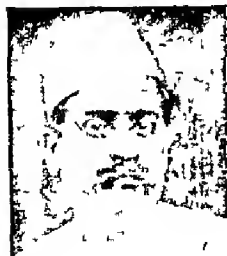
શ્રી મોતીલાલ છા દેસાઈ
પ્રમુખ, વ રા પુ મહા

શ્રી મહાદેવી છા દેસાઈ
મંત્રી, વ રા પુ મહા

શ્રી મહાદેવી છા દેસાઈ
મંત્રી, વ રા પુ મહા

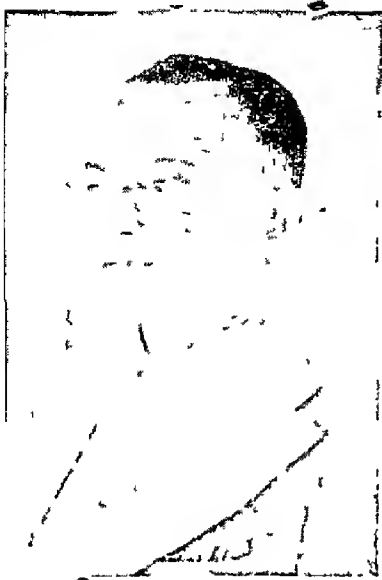

શ્રી ના. ન. ચોકસી.

વિ વિ ધ સે વા દા તા યો

શ્રી. આપાણ અશ્વીન
મહાનના નિષ્ણાત ઑડિટર

શ્રી છગનભાઈ કિ પટેલ
સહકારી અધિકારી

શ્રી. કમળાભાઈ ડીળક

શ્રી નાથુભાઈ દેસાઈ
મન્દનીશ મહકાગી અધિકારી

પુસ્તકનું વાચન થઇ રહ્યા પછી તેની નોંધો ચાપ તે પણ જરૂરી છે

નવા આવતા પુસ્તકોની યાદી કરીને તે તરફ પણ વાચકોનું ધ્યાન ખેંચવાની જરૂર છે. રોજનો નવો રિચાર, ગાપનાં, જાણનાં જેવાં સમાચાર વગેરેને પણ જાહેર પાટિયા ઉપર સ્થાન અપામ તો પુસ્તકાલયનું ને આદર્શનું બની ગમેશે. આપણા તહેવારો સંબંધે, નિયમિતતા સંબંધે, સ્વચ્છતા સંબંધે, શબ્દોન્નતિ સંબંધે તેમ જ ભાષ્યચારા સંબંધેની પ્રવૃત્તિઓ વિશે પણ તેમા આપી શકાય.

મહાપુરુષોની પ્રતિમાઓ, સુવાક્યોના મૂલાત્મક લખા મેં, નકશા, દૈનિક પત્રો, માસિકો, સાહ્ય રાચરચીણ વગેરે પણ પુસ્તકાલયના અંગ છે.

પુસ્તકાલયની નિયમિતતા, સ્વચ્છતા, સુદરતા પુસ્તકાલયને અંગેની દૈનિક, માસિક વગેરે પ્રકારની વિવિધ નોંધો પણ પુસ્તકાલયને આદર્શ બનાવવામા ઉપયોગી નિવડશે.

ગામમા આવતી-જતી મોટરો કે પાસે ૥ રેલ્વે સ્ટેશને આવતી-જતી ઝાડીઓના સમયની જાણને પણ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં સામેલ કરી શકાય. દરરોજનો સાચો સમય બતાવતું ધડિયાળ પણ જનતાના ઉપયોગને માટે ગમી શકાય. પ્રત્યેક કલાક જે તે વખત દર્શાવતા ઘટના દેકારા પણ રજુકાવીને જનતાની જાણમા તે સમય લાવી શકાય. સંજના પુસ્તકાલયના સાદા બગીચામાં વિચારોની આપ-ને પણ થઇ શકે. આ છે ગામડાનું આદર્શ પુસ્તકાલય.

શહેરનું આદર્શ પુસ્તકાલય

શહેરના પુસ્તકાલયની જવાબદારી ગામડાના પુસ્તકાલયથી વિશેષ છે. ગામડાનાં પુસ્તકાલયની બધી જ પ્રવૃત્તિઓ આ પુસ્તકાલયે તેના પ્રમાણમા બહોળી રીતે કરવી જ જોઈએ. બહોળો સમાજ શહેરના પુસ્તકાલયોને લાભ લેનાર હોવાથી એવા પુસ્તકાલયોનાં સચાલકોએ દાનવીરો પાસેથી સાંસ્કૃતિક એકત્ર કરવું જોઈએ. સરકાર પાસેથી પણ મદદ મેળવવી જોઈએ. પુસ્તકાલયને સ્થાયી આવક તેમ જ વાર્ષિક આવક મળ્યા કરે એવી જાતની યોજનાઓ કરવી જોઈએ. વાર્ષિક સભ્યોના યોગ્ય દરજ્જા નક્કી કરી ને અનુરૂપ લવાજમ એકત્ર કરવા જોઈએ. આ થઇ તેના નિભાવની વાત.

સમાજનું મનન્ય જોઈને વાચકોમા યોગ્ય પુસ્તકોના વાચનનો પ્રચાર ચાપ તેને માટે પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. વધારે વિસ્તારને અંગે વિશેષ પ્રમાણમા પણ પુસ્તકાલયોને શહેરમાં અવકાશ છે. બહોળો નગરશતો વખત તે સદ્વાચનમા ગાળે તે માટે ફરતા પુસ્તકાલયની યોજના પણ જરૂરી છે. વાર્ષિક સમારંભો કે પુસ્તકાલયપર્વણોને અંગેના વર્ષમા ૩-૪ પ્રસંગો નક્કો કરીને તે દિવસોએ સમારંભો યોજાવીને ચારા વક્તાઓના જ્ઞાનનો લાભ આપીને તેમ જ વિવિધ વાચનથી થતા લાભલાભનું નિદર્શન સપાટો વગેરે દ્વારા યોજાને સમાજના ચક્ષુ ઉઘાડવામા પણ પુસ્તકાલયનો આદર્શ સમાજોએ છે.

સુદૃઢ ચિત્રપોથીઓ (આલ્બમો), દેશ-વિદેશના મહાપુરુષોની આકર્ષક અને લાવ ભરી પ્રતિમાઓ, તાત્કાલિક, જિલ્લો, તેમ જ દેશની આમોહકતા, ખનીજ પદાર્થો, પાક, ગરમી આપાત-નિકાસની ચીજો, મુખ્ય પાક વગેરેના ચાર્ટ્સ (નકશા) તેવાર કરાવીને સમાજને યોગ્ય વખતમા ધણું જ્ઞાન આપવાના સાધનોનું સંયોજન કરી શકાય.

પુસ્તકાલયનું સ્થાન શ્રી. કુબેરસિંહ માનસિંહ ચૌહાણ.

કે શ્રીમત મહારાજ સાહેબ દેશદેવાંતરનો પ્રવાસ કરી, ત્યાંના સુધારા વધારા પોતાના

રાજ્યમાં દાખલ કરવા હમેશા પ્રયત્નશીલ રહેતા તે પૈકીનો એક સુધારો ને આપણી હાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ તેઓશ્રીએ અમેરિકાની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો અભ્યાસ કરાવી, પોતાના રાજ્યમાં દાખલ કરવા માટે એક નિષ્ણાત અમલદારની નિમણૂક કરી અને તેમના માર્ગદર્શન પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના ખર્ચાના તે વાવેલા પુસ્તકાલયશ્રી બીને આજે આપણે મહાન જ્ઞાના રૂપમાં જોઈએ છીએ કે તેના આશ્રમે હજારો અને લાખો મનુષ્યો જ્ઞાનરૂપી અમૃત પી રહ્યા છે જ્ઞાનનો મહિમા અત્યંત છે શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા પણ ॥ ન હિ જ્ઞાનેન સદગુરુ, પચિન્નમીદ વિચલતે ॥ જ્ઞાન સમાન પવિત્ર બીજી વિદ્યમાન નથી—એ પ્રમાણે મુક્તકંઠે વખાણ કરે છે. અને અરેબર, મનુષ્યમાં જ્યાં મુશ્કેલી જાનનો ઉદય થતો નથી ત્યાં સુધી સુખ કે શાંતિ મળતી નથી આટલા પ્રસ્તાવ પાંચી હાલની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિએ—ગામડાના પુસ્તકાલયોએ—

શ્રી. કુબેરસિંહ માનસિંહ ચૌહાણ ગ્રામસુધારણામાં ફેરવો અને ફેરો ફિરસો આપ્યો છે તે મૂળ વિષય ઉપર આવીએ.

આપણા વડોદરા રાજ્યમાં કે, શ્રીમત મહારાજ સાહેબે અનેકવિધ સુધારા દાખલ કર્યા છે તે પૈકી કચ્છઆત અને મહત્ત્વપ્રાપ્ત કેળવણી વાળા ખરુ ઘણા ગામોમાં પ્રાથમિક શાળાઓ સ્થાપન થઈ છે આ શિક્ષણ નાના ગામોમાં ધોરણ ૪ સુધી વાળુ ખર્ચ મળે છે અને એટલા શિક્ષણ પછી બાળકોએ શાળા છોડતાં આગળ તેને અભ્યાસને લાભ મળતો નથી, પરિણામે જે શિક્ષણ શાળામાં લીધું હોય છે તે પણ બૂલી જાય છે આ અને બીજા કારણોએ જ્યાં જ્યાં શાળા ત્યાં પુસ્તકાલયનું સ્થાન ગામડાં માટે અમલમાં મૂક્યું અને તેથી આજે જ્યાં શાળા હોય છે, ત્યાં ઘણું ખર્ચ પુસ્તકાલય પણ હોય છે જ ગામડાના પુસ્તકાલયોનો વહીવટ ઘણો દુર્બળ શાળાના શિક્ષકો કરે છે આથી શાળામાં ભણતા બાળકોને શાળાના વાચન ઉપરાંત પુસ્તકાલયોમાં બાળોપયોગી સાહિત્ય હોય કે તેના વાચનને લાભ પણ મળી શકે છે એ રીતે તે પોતાના જ્ઞાનમાં વધારો કરી શકે છે વળી બાળોપયોગી સાહિત્ય એવું હોય છે કે માળેકોને જ્ઞાન સાથે આનંદ પણ આપી શકે છે

હવે જે બાળકો શાળાનો અભ્યાસ પૂરો કરી અગર વચ્ચે શાળા છોડી દે છે તેઓ પણ પુસ્તકાલયનો લાભ લેવાથી તેમનું બહુ બૂલી નહીં જતા ઉત્તરોત્તર જ્ઞાનમાં વધારો કરી શકે છે અને તેમને પણ જ્ઞાન સાથે આનંદ મળી શકે છે વળી મોટી ઉમરના બાળકો માટે ફરક વિષયના—ધર્મ, નીતિ, વાર્તા, ઇતિહાસ વગેરેના—પુસ્તકો હોય છે અને તેનો લાભ તેઓ લે છે તેથી તેમનો નવગચનો વખત જ્ઞાન અને આનંદ મેળવવામાં જાય છે તે ઉપરાંત પુસ્તકાલયોમાં

ચોજી દા તથા અઠવાડિક વર્તમાનપત્રો આવે છે તેના વાચનથી દેશદેશાત્મની હકીકત જાણવામાં આવતા 'દુનિયા સાથેનો સંબંધ ચાલુ થતાં દૃષ્ટિકોણ વિશાળ થાય છે તે સાથે ગદ્યચિત્તતા ઓછી થતી જાય છે વળી કેટલાંક પુસ્તકાલયો વાચનના સાધન ઉપરાંત રમતગમતના સાધનો પણ વસાવે છે. અને તેથી ગામડાની જનતાને તેનો લાભ મળી શકે છે. જે ગામે શાળા નહોતો હોતી ત્યાં પણ વાચનાલયો ઉઘાડવામાં આવે છે અને તેથી વર્તમાનપત્રોના વાચનનો લાભ લોકોને મળી શકે છે એ શ્રી મોતીલાલ અમીન સાહેબે પુસ્તકાલયોની સ્થિતિ અને વૃદ્ધિ માટે અનેકવિધ યોજનાઓ અમલમાં મૂકી છે તે પૈકી પુસ્તકાલય સ સ મડળની સ્થાપના અને કાયમ ફંડની યોજના મુખ્ય ગણાય. આથી પુસ્તકાલયો ધીમે ધીમે સ્વાયત્તી થતા સાથે તેના બહારનાં વહીવટ માટે ચિંતા રહી નથી તેઓ આજેબે વડોદરા જનજની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના મૂળ ઊડા નાખવામાં મોટા ફાળો આપ્યો છે ગામડાની પ્રજા એ ભૂલી શકે તેમ નથી એકદરે ગામડાના પુસ્તકાલયો બાળકો, સ્ત્રીઓ, પુરુષોને જ્ઞાન સાથે આનંદ અને મસ્તકાર આપી રહ્યા છે અને એ જ રીતે લાંબો વખત ચાલ્યા કરશે તો ગ્રામ્ય સુધારણામાં મોટામાં મોટો ફિરમો ગ્રામ્ય પુસ્તકાલયોના ગણાશે એ વિશે શંકા નથી તથાસ્તુ —

[અનુસંધાન પદ્ય ૩૪૭ નું]

યોજના, સુદર વિચાર, તહેવારોની નોંધો અને સમાચારોને કલાત્મક રીતે પાટિયા ઉપર આલેખીને જનતાના ધડતરને આગળ ધપાવી શકાય

આપણુ શરીર અધારી કોટડી છે રોજ તેના ઉપયોગ આપણે કરીએ છીએ, પણ પ્રત્યેક અવયવ શુ કામ કરે છે, કયા અવયવને શાની જરૂર છે, તે અવયવ શુ કગવાથી માઝ કામ આવે કે સુધરે, શરીરમાં કેટલાં હાડકા છે, કયાં કયાં હાડકા છે, કયાં કયો અને કેવી નસોની યોજના છે, પાચનક્રિયા કેમ ચાલે છે વગેરે બાબતોની માહિતી આપતા સચિત્ર સુદર નકશાઓ પણ જ્ઞાનનું સાધન હોય, આદર્શ પુસ્તકાલય તેને વસાવીને તેનો આદર્શ અદા કરી શકે શક્ય હોય તો નાનકડું મુગ્ધિયમ (અન્યાય ઘર) — સ ગ્રહસ્થાન — તેમ જ રેડિયો પણ તે પુસ્તકાલય વસાવી શકે, અને જ્ઞાનનો ફેલાવો કરવાનો તેનો આદર્શ પૂર્ણ કરી શકે

બાળકો સમાજનું મુખ્ય અંગ છે તેના ધડતર તરફ પુસ્તકાલયે ખાસ લક્ષ્ય આપવાની જરૂર છે બાળકોને પુસ્તકવાચનમાં ખૂબ રસ લેતા કરવાં જોઈએ તેને અંગે વિવિધ જ્ઞાન-તારણુ હકિકાઈઓ ગોઠવવી જોઈએ સુદર પકિતઓના મુખપાઠની હરિકાઈઓ ચોજીને બાળકોને પ્રેરણાદન મળે તેને માટે પારિતોષિકોની યોજના પણ ચલાવી જરૂર છે બાળકોને માટે બાલસાહિત્યના પુસ્તકોનો ખાસ વિકાગ, સુદર સજગત સાથે રાખવો જોઈએ દેવ-મંદિરોની પ્રસાદની પ્રથા બાળકો માટે પુસ્તકાલયોએ આદરવા જેવી કે બાલકોડાગણો સુદર બગીચો વગેરેને પણ આદર્શ પુસ્તકાલયોમાં અવકાશ છે

નિયમિતતા, સચ્છતા, ચોકસાઈ અને કર્તવ્યપરાયણતા વગેરેના સિદ્ધાંતથી તે પુસ્તકાલયના આદર્શને પૂર્ણ કરવામાં ખૂબ જ સહાયતા મળશે

અતમા એટલુ જ કે જનતાના પુસ્તકાલયો સમાજને જેટલી નિર્મળી છાંટગે તેટલો સમાજ નિર્મળ થશે, તેટલો સમાજ લખને પથે પળશે, તેટલો સમાજ આદર્શ બનશે અને બનાવશે અને સમાજમાં માનવતાનું અને કર્તવ્યનું ભાન થતા તે આચારમાં આવતા સમાજ ધન્ય બની જશે જનતાને કટાંગો ઓસરી જશે ને જીવનમાં રસ-માધુર્યના સ્ત્રોત વહેતા માડશે

આદર્શ પુસ્તકાલયો સિવાયનો સમાજ પાગલો હશે, બોવશ્ય દશે, જડવાદમાં બળેનો હશે, પ્રાણુ સિવાયના શરીર જેવો નિજીવ દશે, ખબોદિચિયામાંના ગ વાતા પાણી જેવો અસ્વચ્છ દશે સામે પહેલે આદર્શ પુસ્તકાલયો સાથેનો સમાજ સૌ ગ્રામને આશીર્વાદરૂપ હશે

એવા આદર્શ પુસ્તકાલયો સમાજ-ધડતરને અર્થે કરે છે થાઓ અને અને તેના અમૃત-દલાવા મર્વ કોઈને મળ્યા એ જ પ્રજા પ્રત્યે પ્રાર્થના

પુસ્તકાલયોને ભેટ પુસ્તકનો અમૂલ્ય લાભ
 'મનોરંજન' ના બીજા વરસથી લવાજમ ભરનાર ગ્રાહકોને ભેટ પુસ્તકનો
 મળનારો અમૂલ્ય લાભ
 'મનોરંજન'નું પ્રથમ ભેટ પુસ્તક

હસતા રામ

કર્તા નકીર
 છુટક કિંમત રૂ. ૩૫ વી પી ખર્ચ ૮ આના
 લવાજમ ભરી પુસ્તક ઉપરનો તમારો હકક સ્થાપિત કરો
 'મનોરંજન' માસિક અને 'હસનારામ' પુસ્તક તમારા સસારજીવનની
 મજલને ચીઠી, મધુર અને હળવી બનાવશે

'મનોરંજન' પોણા સાત રૂા ના લવાજમમાં
 બાર માસમાં

૬૪૦ પાનાનું હાસ્યરસિક વાચન
 ૬૬૦ ઉપરાતના વિવિધ વિષયો
 ૧૬૦ ઉપરાતના ત્રિરંગી, ઘેરગી...

જો એકરંગી ચિત્રો, ફોટો, મુશોભનો
 અપાયા છે અને બીજા વધારી તેજ
 લવાજમમાં રૂા ૩૫ ની કિંમતનું શ્રી
 નકીરનું 'હસનારામ' પુસ્તક ગ્રાહકોને ભેટ
 અપાશે

'મનોરંજન'નું લવાજમ એટલે દરરોજનો
 માત્ર સવા પૈસો

તેમાં બાર માસનું ૬૪૦ પાનાનું વાચન અને રૂા સાડાત્રણની કિંમતનું ભેટ
 પુસ્તક મફત મળે છે

લવાજમ ભરવા માટે લખો
 મનોરંજન કાર્યાલય
 એન. એમ. ઠક્કરની કુંડા
 ૧૪૦ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુંબઈ, ૨

પુરસ્કાસયના પિતા

મખક :

શ્રી નરવરસાલ ગા. શેઠ

પુરસ્કાસયના પિતા એટલે ૨૧ શ્રી મોતીભાઈ નરસિંહભાઈ અમીન કેવળણીના આજીવન બેખર્ચારી આ માદા અને નિરબિમાની મહાપુરુષે જે અમાપ સેવાઓ શુજરાતને ચરણે મળી છે, તે આપણી હમણે સદા સર્વદા તાદરશ રહેતી હોવાથી એ સેવામૂર્તિ મૃત્યુ પામી છે એમ માની શકાતુ નથી, એમનો આત્મા આપણી વચ્ચે રહીને આપણને પ્રેરણા ને પ્રોત્સાહન આપતો જ રહ્યો છે.

આ મહાન વિશ્વતિ વડોદરાને ગ્રેજણી આપવા માટે આપણે નરપારણુ સ્વ શ્રીમત મહારાજ સયાજીરાવ એમનો આભાર માનવો ધરે છે એઓશ્રીએ સ્વ મોતીભાઈને વડોદરા ન આપ્યા હોત તો તેઓનું ધારેલું કાર્ય જેટલી રહે કૃતેદમ દીથી પાર પડ્યું છે, તેટલી હદ સુધી સફળ થાત કે કેમ એ શકાર્થ છે, એટલું જ નહિ, પરંતુ વડોદરાની પ્રજાને આ અણુમોલ ગત દ્વારા જે અમૂલ્ય લાભ મળ્યો છે તે પણ ન જ મળી શક્યો હોત

વડોદરામાં રામજી મદિરના એમના વસવાટે, દેવમદિરને સેવામદિરમાં પલટી નાખ્યું હતું, જ્યારે જાવ ત્યારે કદ જ ને કઈ યોજનાઓ ધડાતી હોય, ચચાઓ ચાલતી હોય અગર અનેક મેવકોને માર્ગદર્શન મળતુ જ રહ્યું હોય જેટલા વિચારમાં સાદા અને સરળ હતા, તેવા જ પહેરવેશ અને વર્તનમાં પણ તેઓ ગિયકુન આડ નર વિનાતા હતા. કછોટા મારીને વાંઘા કોટ અને પાટીદારી પાષડી પહેરીને વિયમિતપણે ચાલતા જવાની ટેવપાળા સ્વ મોતીભાઈને જવારે આપણે નિહાળીએ ત્યારે પણ તે કાષ્ટ ને કાર્મ યોજનાના વિચારનમળમાં ગુમાએલા જ જણાય, એ ભાગ્યે જ દસતા, છતાંય તે અજ્ઞાન દી અને ખુલ્લિમજી હતા-કોઈ તેમણે નિવાયો હતો, સમાજસુધારક તરીકે તેના વિચારો ખૂબ ક્રાંતિકારી હતા, છતાંય વર્તનમાં તે ખૂબ જ વિનય અને શાંત હતા એક યોજના કે વિચાર બહાર પાડ્યા પછી તેને માટે તે હૃદયપૂર્વકને આગ્રહ રાખતા અને ધારેલું કાર્ય પૂર્ણ કર ત્યારે જ તેમને સંતોષ થતો આદિતને તે ઓળખતા ન હતા

સરકારી નોકર હોવા છતાંય તે પ્રજાસેવક હોવાનું માનતા ને મનાવતા પુરસ્કાસયની પ્રવૃત્તિ સાથે તેમનો સંપર્ક સધાયો હતો અને તેમણે પોતાની પસંદગીની આ સેવા પાછળ એટલો પ્રાણુ પરોવ્યો હતો-પોતે તેમાં એટલા આતમીયત યજ ગયા હતા, કે દરેક શુજરાતીને એમ લાગતુ કે પુરસ્કાસય એટલે શ્રી મોતીભાઈ અને શ્રી મોતીભાઈ એટલે જ પુરસ્કાસય

વડોદરાની આખી પુરસ્કાસયપ્રવૃત્તિને એમણે વેગવાન અને લોકમોગ્ય બનાવી હતી મહાત્મા મધીજીની આખીય પ્રવૃત્તિને ધરેધર સદેશ પહોંચાડવાનું શ્રેય શ્રી મોતીભાઈને ફાળે જાય છે ગામેગામ અને ધરેધર પ્રચેદ જાણને પુરતકો અને પત્રો વાંચવાની એમણે લગની લખાઈ હતી સ્વ મોતીભાઈની આ પ્રવૃત્તિ વિના મહાત્મા મધીજીની દિલ્લચાલોને મોખરે શુજરાત રહી શક્યુ ન હોત, તેમનો જાનસદેશ ઝીલી શકાયો ન હોત અને આજે શુજરાતમાં જે રાજકીય અને સામાજિક વાતાવરણ પેદા થયુ છે તે યજ શક્યુ ન હોત.

ફરત પુરસ્કાસયોને એમનો અખતરો બહુ જ સરળ નીવડ્યો છે. જ્યાં પુરસ્કાસય ખોલી શકાય તેવી રીતિ ન હોય અને જ્યાં જનતા પુરતકો કે પત્રો મંગલી શકે તેમ ન હોય ત્યાં વાચનની બુખ જગાડવા માટે પુરતકોની પેટીઓ તૈયાર કરાવીને એમણે ગામેગામ પહોંચતી કરી દીધી

સ્વ મોતીભાઈ અનેક યોજનાઓ અને યુવાનોના મડાયા હતા-એગની શરૂઆતની યોજના તે અરોતર એન્જીનેરિંગ સોસાયટી-ગાંધીજીની ઘોળા ટોપીની માફક એમણે વર્ષો પહેલાં પેટલાદ બોર્ડિંગના પ્રતીક તરીકે લીલી રોગી રાખેલી-લીલી ટોપીવાળા યુવાનો સામે મળતાં એકમેકમાં બહુવર્તી ભાવના આપોઆપ પ્રગટી જિંદગી આ સરઘામાંથી બહાર પડેલા અનેક યુવાનોએ રાષ્ટ્રના ધડતરમાં અનુપમ ફાળો અને નોંધપાત્ર આત્મબોધ આપી એ મોતીભાઈના ધડતરને દીપાવ્યું છે, અભિગાન લઈ શકાય તેવું સદૃશ બનાવ્યું છે.

“ સાહિત્ય ” મામિકને અગે સ્વ મોતીભાઈના નિકટના સંસ્પર્શમાં આવવાનું મહા ભાગ્ય મને પ્રાપ્ત થયેલું ત્યાંથી હું તેઓશ્રીને માન એક અમલદાર તરીકે પિંગાનતો, ઓળખતો નહિ. પરંતુ તેમના સાનિધ્યમાં રહીને તેમનાં નિચારો અને વર્તનની મને ખાખી થતી નહ, ત્યારથી હું સમજી શક્યો કે એ કેાઇ સામાન્ય વ્યક્તિ નથી, અને ત્યારથી મે તેઓને મારા માર્ગ દર્શક ગુરુજી તરીકે સ્વીકાર્યો. તેઓશ્રીના ચરણે બેસીને મને અનેક ગ્રંથોનું પાન ફરવાની તક મળી શકી છે, એટલું જ નહિ પણ અગત્ય કરતાંય સેવાધર્મને વિશેષ પ્રાધાન્ય આપવાની મારામાં ધગથ ઊભી કરવા માટે હું એઓશ્રીનો સદા સર્વદા ખભણી છું.

વડોદરા રાજ્યની ગ્રામ પ્રજાને સરળ અને લોકબોધ્ય સાહિત્ય મળે તેટલા માટે તેમણે “ સાહિત્ય ” માસિકને રાજ્યનાં તમામ પુસ્તકાલયોમાં ફરજિયાત કૃત્યું. પુસ્તકાલયોને પ્રગતિને પથે વળવા માટે સાહિત્યના દરેક વ્યક્તિમાં ફક્ત મો, સ્પર્શો, બહામણો વગેરે પ્રસિદ્ધ કરવાની પ્રયાદાખલ કરીને રાજ્ય માટે એક નવો માર્ગ બેઠ ધર્યો વળી નવાં પ્રકાશનોમાંથી જે ખરીદ કરવા સરખાં પુસ્તકો હોય, તેની પૃષ્ઠ બહામણો કરીને પુસ્તકાલયોને અને ગ્રામજનતાને તેઓ અજબ માર્ગદર્શન આપતા.

“ સરતુ સાહિત્ય ” વાળા બિહુ બપ્પા ડાનદની સાથે સપર્ક સાધીને ધાર્મિક વગેરે પુસ્તકોના પ્રકાશનને એકદમ સરતુ બનાવી ગ્રામ જનતાને ન માની શકાય એટલાં સરતી કિંમતે સરકારપ્રેરક સાહિત્ય પહોંચતું કરવામાં એમનો ફાળો અમાપ હશે.

‘ પુસ્તકાલય સહાયક મહકાની મડળ ’ એ પણ એમની જ યોજના હજી હલું-પુસ્તકોનાં પ્રકાશન, વેચાણ વગેરેમાં નીરસ ગુજરાતને આ સરઘા દ્વારા એમણે ખૂબ વેગ આપ્યો. આજે આ સરઘા ફાલી ફૂલીને એની રજત જયંતી ઉજવવા બાગ્યવાન બની છે, એ સ્વ. મોતીભાઈની સગીન યોજના, અને તેમણે આંદોલી નિશ્ચિત કાર્યપદ્ધતિની સફળતા સૂચવે છે. સ્વ મોતીભાઈ એ પુસ્તકાલય હતા, સહાયક હતા, સહકારી હતા અને અનેક મડળોના લેપાદક તેમ જ પ્રાણી હતા, એટલે આ સરઘાના અક્ષરશ તેઓ પ્રાણી હતા અને રહેશે.

સ્વ મોતીભાઈ મૂક સેવક હતા. તેમને પોતાની જાહેરાત ગમતી નહિ, એટલું જ નહિ પણ પત્રોમાં તેમના કાર્ય મળ્યાં કેઈ નોંધ આવતી તો તે સામે તેઓ હરહમેશ અણમો પ્રદર્શિત કરતા ગુજરાતના જે મહાન મૂક સેવક તરીકે સ્વ મોતીભાઈ અને પૂજ્ય દક્ષરણાયા અન્નેડ અને ચિરમરણીય છે. સ્વ મોતીભાઈના વિચારો અને ધ્વજાનુસાર જનતાએ એમનું સમારક બંધે ચોક્કસ ન હોય તોપણ તેઓશ્રીનાં કાર્યો વડે એમનું સમારક એઓ પોતે જ સ્વયં બીજું કરી ગયા છે.

સ્વ મોતીભાઈના ધણીય જીવનકાર્યો એવા છે, કે તેની નોંધ અને કદર કરવા બેસીએ તો પાર અવે તેમ નથી, અને જેમ સ્વ મોતીભાઈને વધુ ને વધુ યાદ કરતા બધાએ છીએ, તેમ તેમ અતર વિધાતું જાય છે અને આંખ રાગાવિક રીતે સજળ મનની ખેંચાય છે, એટલે મારા પરમ ગુરુજીને આદલી જ શ્રદ્ધાજલિ આપીને અહીં વિરમુ છું. —જયંતિદ દ

આઝાદી અને પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ

લેખક શ્રી. ચિમનલાલ હ. અમીન
(મંત્રી, વડોદરા પ્રાંત પુઠ મંડળ)

હિંદનો આજ સુધીનો મુખ્ય પ્રશ્ન હતો સ્વરાજ્ય—આઝાદી મેળવવાનો. જગતવલ્લ મ અધીશતી મહાન દોરવણીને પ્રતારે આઝાદી તો મળી ચૂકી હવે દેશનું એકમાત્ર ખ્યેય અને છે આઝાદી ટકાવવી અને જગતભરમાં દિવાવવી.

આન દ ભોગવનાર છે !

આઝાદીના ઘડવૈયા આપણા મહાન નેતાઓ દેશના ઉદય માટેના આદેશો તો રોજમરોજ આપે જ જાય છે, છતાં એ પૂરતા પ્રમાણમાં ઝીનાય છે એમ તો ન જ કહેવાય સે કડો-હજારો વર્ષથી યુનામી ભોગવતી પ્રજા આઝાદ અને છે ત્યારે પણ એ ગુલામીના શ્દ થયેના સસ્કારને સાવ છોડી શકતી નથી, એટલે એ પ્રજા આઝાદીનો પૂરતો આન દ ન લઈ શકે અમર ન ભોગવી શકે એ સ્વાભાવિક છે સ્વરાજ્ય મેળવવામાં જેમણે જિંદગી જેર કરી નાખી છે અને સારીય ઉમર કષ્ટો સહન કરી વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ જેમને યુવાની ધારણ કરવી પડી છે, અનેક મુશીબતોમાં જેમને દેશની વિકટ પુરાતો ભોળો વહન કરવો પડે છે એમની પણ ટીકા કરતાં સાવ નિષ્ક્રિય માણસોને સંભળાએ છીએ ત્યારે ગુસ્સો મચાતો ખસે એવાઓનાં અત્તાન અને પામરતા માટે માત્ર દયા જ આવે છે.

કેળવણી અને જ્ઞાનપ્રચાર

પ્રજાના આચાર-વિચારોમાં કાન્તિ લાવવા માટેનો ઉપાય શો ? ઉપાય માત્ર કેળવણી અને જ્ઞાનપ્રચારનો જ એના વિકાસ પંજી જ અનેક જાતની સરળતાઓ સર્જવાની છે.

આમડે આમડે શાળાઓ અને મળેનું જુનાય ના તેમ જ જ્ઞાનનો પ્રચાર થતો રહે એ માટે પુસ્તકાલયોનો દેશભરમાં પ્રચાર થવો અતિ જરૂરી છે

વડોદરાની વિશિષ્ટતા

દેશના પ્રમાણમાં વડોદરા રાજ્યની પ્રજામાં કમ્પક વિશેષ જગૃતિ જન્માની હોય તો તે શાળા અને પુસ્તકાલયોના પ્રચારમાં જ હોય એમ કાઈ પણ વિચારકને લગ્ગા સિવાય નહિ રહે. વડોદરાના ઘડવૈયા કે. શ્રીમત સયાજીરાવ ગાયકવાડ જેના પ્રમોતમાન રાજવીએ વર્ષો પહેલાં એનું મહત્ત્વ પિઞાન્યુ અને જગતના દેશોમાંથી પ્રેરણા ઝીતીને એ કેળવણી અને જ્ઞાનપ્રચારની સરિતા વહેવરાતી માનવીપારણ્ય એ ઝેરીએ દેશમાંથી અનેક રતોને રાજ્યમાં એકત્ર કરી એમના દ્વારા પોતાના મોરાર્ય સિદ્ધ કરવાના સદ્ગ પ્રયત્નો કરેલા, કે જેનું અનુકરણ કરવા માટે દેશપરદેશની પ્રજા પણ આકર્ષાઈ હતી

મહામૂલુ ' મોતી '

વડોદરા રાજ્યને કેળવણી અને જ્ઞાનપ્રચારના કાર્ય માટે મળેલાં અનેક રતોમાંનું એક

મહામુલ્ય રત્ન તે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પ્રાણ સમા રવ થી મોતીમાર્ગ અમીન, કે જેમને પૂ. મ. માધીજી પણ “ચરોતરનું મહામુલ્ય—પાણીદાર મોતી” કહેતા અને ‘અમીન સાહેબ’ કે માત્ર ‘સાહેબ’ ના બહાલસોયા નામથી જેમણે પ્રગ્નના હૃદયના બિડાણમાં રથાન મેળવ્યું હતું એમની લગીરય જીવનસાધના જ્ઞાનપ્રચારની જ હોઈ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ અને એને અંગેની અનેક યોજનાઓથી એમાં મહાન સિદ્ધિ મેળવી હતી તેમ જ વડોદરા અને વડોદરાનરેશને દેશબરમાં અપ્રચયન અપાવી પ્રજેન્નતિ સાધી હતી અને તે પણ પ્રમાણમાં રાજ્યના યોગ્ય ખર્ચે પ્રગ્નનો જ મોટો સાથ મેળવીને

વિવિધ યોજનાઓના પિતા પૂ. શ્રી મોતીભાઈ અમીન માથેનાં સતત સહવાયમાં આજેનાં પદર વર્ષનાં અનેક સુસમરણોમાં જ્ઞાનપ્રચારની એ ધમશ અને સતત-રતતદિવસની કર્તવ્યસાધનાના હૃદયરપર્શો દર્શ્યો આજે પણ જાણે નજર માથે દેખાયા જ કરે છે

સંસ્થાઓ ને કાર્યકરો

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને મુખ્યવરિયત અને વ્યાપક બનાવવાની મતત વિચારસરણીમાંથી જન્મેલ હિંદોલની એક અને અજોડ સરયા “પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.” એમની જાહેર પ્રજાને અપાયથી મહાન ભેટ છે પોને જાતે સર્જેલું એ માયુ રમાઈ છે વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ અને તેની પ્રાંત તથા તાલુકાની શાખાઓ તેમ જ પુસ્તકાલય સ સ મંડળ દ્વારા, તેમ જ પેટલાદ બોર્ડિંગ અને ચરોતર એન્જીનેરિંગ સોસાયટી દ્વારા જેમણે જ્ઞાનપ્રચારમાં કામ લાગે તેવા કાર્યકરો એકત્ર કરી તેમની માથે જે દુટ્ટ-અભાવ સાથે હતા તે તો મારા જેવા પેટલાય જાતે અનુભવનાર અદના શિષ્યો ને સેવકો કદી શૂચી શકે તેમ નથી.

‘સ્વરાજ્ય’ ના પાંડ

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ દ્વારા એમને, લોકોને ‘સ્વરાજ્ય’ ના પાંડ શીખવવા હતાં એટલે એ પ્રવૃત્તિમાં અમલદારી દખલગીરી નહિ રાખતાં મુખ્યત્વે આખીએ વ્યવસ્થા પગના હાથમાં જ સોંપીને એનો વિકાસ સાથે હતાં અને “પુસ્તકાલય” સાંસ્કૃતિક, તાલીમ વર્ગો, પરિષદો તેમ જ સમૂહપર્ષદો દ્વારા, વાલીનાયો અને લોકસાહિત્યના હાયરાઓ દ્વારા, શાખાઓ અને છાત્રાલયો દ્વારા એનો એટલો વ્યાપક પ્રચાર કર્યો છે અને એટલા વિસ્તૃત પમાણમાં પ્રગ્ન-પડતર થયું છે કે જેની ઉપલક્ષ દૃષ્ટિએ જોનારને તો કહવાના પણ નહિ આવે

સંસ્થાઓ માટે આત્મા સન્ન્યા

પૂ. શ્રી મોતીભાઈ અમીનના પરિચયમાં આપનારા અને ગ્રેરણા મેળવનારા લગભગ ખબા દેશહિતની અનેક પ્રવૃત્તિઓમાં મુચાપા ના છે એક એક માણસ હોઈ ને કોઈ સરયાની સંચાલક કે મદદમાર અનેલા છે કેટલાક તો આખી સંસ્થાઓના આત્મારૂપ બનેલા છે એવું કારણ એક જ છે કે એઓ સાચુસપારણુ હતા, એટલે જેનામાં કષ્ટક શક્તિ જોતા એને નજરમાં રાખતા, અને તેને ખૂબર પણ ન પડે એવી રીતે એ રાજમરોજ સેવાને માર્ગે ખેંચી

જતા એમની તાલીમ પામેલો કાર્યકર માત્ર ઉપરછલી વાત નહિ કરે, પણ ચોજનામક અને વ્યવસ્થિત રીતે કામ ઉપાડી પૂરું કરવાની ધગશ રાખશે એ હોતો એમનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ.

કેળવણી ને રાજકારણ

૫ શ્રી મોતીલાલ અમીન કેળવણી અને જ્ઞાનપ્રચારના કાર્યમાં જ તન્મય બનેલા હતાં રાજકારણમાં કંઈ એવો રસ નહોતા હોતો. આળપણમાંથી મને એમોશીએ પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિ સાથે રાજકારણનો સંબંધ બતાવ્યો હતો. વણી વખત તો એઓ મને 'પ્રજ્ઞમંડળ' દ્વારા જોવાવતા, પ્રજ્ઞમંડળ પ્રવૃત્તિની રાજ્ય-કોંગ્રેસ ખમરો પૂછી એના કામ અંગેની પણ ચોજનાઓ કહેતા અને સાથે સાથે વર્ષો પહેલાં એમ પણ કહેતા, કે એક દિવસ તમે ધારાસભામાં હશે, જવામદાર રાજ્યત્ર મળેલું હશે, આપણા પ્રધાનો કામ કરતા હશે અને ત્યારે જ્ઞાન-પ્રચાર માટે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ અતિ જરૂરની હોઈ એના કાર્યનો વેગ ધણો વધી જશે.

રાજકીય ઘડતર પ્રત્યે એમ

"પ્રજ્ઞમંડળ" પત્રિકાના એ ઝીણવટભર્યા વાચક હતા એટલું જ નહિ પણ આડકતરા પ્રચારક પણ હતા. મને એમોશી એક વખત કહેતા કે આ પત્રિકા પ્રજ્ઞાનુ રાજકીય ઘડતર-હિતમ પ્રકારે કરે જાય છે, એનો ફેલાવો ખૂબ મોટો થવો જોઈએ પ્રજ્ઞાએ એને કોંસથી પોષવી જોઈએ મારી પાસે પૈસા હોત તો મેં એને ઉત્તેજન માટે રૂ. દસ હજારની એટ ધરી હોત.

ગુજરાતમાં વ્યાપક બનાવવાં

સૌથી પથમ મન ૧૯૩૬માં અંગ્રેજોના સંચાલન નીચે પણ મુ મધ્ય રાષ્ટ્રીય પ્રધાનમંડળ નિમણુ ત્યારે એઓ ખૂબ આનંદમાં આવી જઈ વડા પ્રધાન માનનીય ખેર સાહેબને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ ગુજરાતભરમાં વ્યાપક બનાવવા માટે વખતોરખત મળતા અને શ્રી ખેર સાહેબ પણ એમની પ્રવૃત્તિથી આદર્શીયતા હોઈ વખતોરખત તેમને જોનાવીને ચર્ચા વિચારણા કરતા હતા. હરિપુરામાં કેએસના ઐતિહાસિક અધિવેશન વખતે પુસ્તકાલયપ્રદર્શન ભરી એ ૧૬ પુરુષ એક નવજુવાનની અદાથી એનો સગીન પચાર કરી રહ્યા હતા.

આઝાદી મેળવ્યા પછી તો ..

૫ અમીન સાહેબ કહેતા કે "સ્વરાજ્ય-આઝાદી મળ્યા પછી તો માફ કામ પુરમદારમાં ખામી હશે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ ત્યારે દિ હજારમાં વ્યાપક મની જશે અને ત્યારે ચિમનલાલ, હ નવી જુવાની લેવાનો છું."

મહાન આત્મા ચાલ્યો ગયો.

આઝાદી આવી મર્ઝ, પણ આઝાદી તરફ મીટ માંડી રહેતો એ મહાન આત્મા ચાલ્યો ગયો. ખાલી કાચે નહિ પણ અતેકના દિનમાં ચેનનની ચીનમારીઓ મૂકીને એ ચેતના ધીરે ધીરે વ્યાપક સ્વરૂપ ધારણ કરનાર છે.

પ્રવૃત્તિ કરમાઈ જશે ?

વડોદરા રાજ્યના મુખ્યાર્થી પ્રાંત સાથેના જોડાણ પછી આપણી ખીલેલી પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિ શુ કરમાઈ જશે ? એમ કેટલાક માન્યો પૂછે છે ત્યારે હું તો એમને એક જ જવાબ આપુ છું કે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ કરમાશે નહિ, પણ શુભરાતભરમાં એનો વ્યાપક પ્રચાર થશે, અને તે વડોદરા રાજ્યના અનુકરણથી અને એના કાર્યકર્તાઓની મદદથી થશે.

વડોદરા મહત્ત્વનો ભાગ ભજવશે

વડોદરા રાજ્ય મુખ્ય સાથે જોડાયું છે એ કામ એની નયજાણને કારણે નહિ, પણ દેશ પ્રત્યેની ભાવના અને ફરજના જોયા ખ્યાલથી જ, એ ભાવના અને ફરજનો ખ્યાલ અહીંની પ્રજા અને કાર્યકરો સારાએ હિંદને આપશે અને દેશની આગેદૂતમાં મહત્ત્વનો ભાગ ભજવશે.

વડોદરા રાજ્યની પ્રજાએ શિક્ષણ, સરકાર અને જ્ઞાનપ્રચારની જાગૃતમાં કે શ્રીમત સયાજીરાવ મહારાજની હિંદને ભાવના અને પૂ. શ્રી મોતીભાઈ અમીન જેવા તરવચિતકોની સેવા સાધના અને પ્રેરણા મેળવી છે, એટલે હવે વિશાળ ક્ષેત્ર મળતાં એ ક્રાન્તિકારક પ્રવૃત્તિમાં અગત્યનો ફાળો આપશે.

દિવાદાંડી બનવા માટે

આજાહીને ટકાવવા અને દિપાવવા માટે જ માત્ર નહિ, પણ સારાએ જગતને માટે દિવાદાંડીરૂપ બનવા સારું સમસ્ત હિંદના પ્રજાજનોએ ફરજનો ખ્યાલ અને કર્તવ્યપરાયણતાથી જીવનનું નૈતિક ધોરણ ધણું જોડ્યું લાવ્યું પડશે સપ અને રેતેહની ભાવના, સતત કામગીરી, ત્યાગ-બોગ અને સમાનતાની વૃત્તિ, હુન્નર-ઉદ્યોગનું શ્રદ્ધા અને એ માટે જોઈતી ધીરજ અને ખત, ટીકાખોરીને સ્થાને મદદગારી અને દેશના હિતમાં બૂને ચૂકશે પણ આડે આવી ન જાય એવી જગત દૃષ્ટિ સાથેની કર્તવ્યભાવના ખીતવવી પડશે અને તે માટે શાગા અને પુસ્તકાલયો કે જેનો પરસ્પર ગાઢ સંબંધ છે એના દ્વારા જ સરકારો રેડી સગીન પ્રવૃત્તિ થઈ શકશે.

“ સર્વોદય ” ને પથે

ભાવનાશાળી અને કર્તવ્યપરાયણ શિક્ષકો અને ગ્રંથપાત્રો દ્વારા આખીએ પ્રજાનું માનસ જોડ્યું લાગી શકશે અને ત્યારે પોલિસ અને લશ્કરનો આટનો અજબ અર્થ પણ નહિ ઉઠાવવો પડે અને જ્યાં આના કંગેડા રૂપીઆત્મા ભારે અર્થનો ભોજો હજવો થશે ત્યાં દેશના હુન્નરઉદ્યોગ ખીલવવાની સરજતા આપોઆપ જ આવી જશે, ત્યારે જગતની બીજી પ્રજા પૈરની જગ્યાએ પ્રેમ અર્થને અને ત્યારે હિંદ સુખી અને મમૃદ્ધ અને સારાએ જગતને હોદવણી આપી, રાષ્ટ્રગીતા મ ગાંધીજીના સર્વોદય ” ને પથે લઈ જશે આલોડ્યારે આપણે સૌ હવે એ જ કાર્યમાં લાગી જઈએ અને રૌધ્ય મહોદસવ ઉજવવું આપણું પુસ્તકાલય મ. રા ગડળ જે પ્રગાણિકપણે જીવે છે એ મહાશુભરાતની આદર્શ સરચા બની સારાએ દેશને ઉપકારક થાય એ જ ભાવના અને પરમકૃપાળુ પરગાત્મા પ્રત્યેની પ્રાર્થના સાથે વિરમુ છું જયહિંદ !

સ્વ. મોતીભાઈ સાહેબની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ

પુ. સ. સ. મંડળી વિ એ સ્વ. પૂ. મોતીભાઈ સાહેબે જીભી દરેલી એક અનોખી સરઘા છે આ સરઘાના સ્થાપક પૂ. મોતીભાઈ સાહેબને યુજ્જરાતગા અનેક કાર્યકરો ચાહે છે અને એમના કામો વાદ કરે છે તથા અગ્રી રહેલા કામો પોતાની શક્તિ પ્રમાણે કરે પણ છે પૂ. મોતીભાઈ સાહેબે જીવનની છેલ્લી ક્ષણોમાં ઉચ્ચારેલા શબ્દો અહીં વાદ કરીએ—

“હું પરમ શાન્તિ અનુભવ છું જીવનમાં મેં જે કંઈ કર્યું છે તે મને મારા સાથીદારો-એ આપેલા સહકારને લીધે જ કરી શક્યો છું એ બધાનો હું આભાર માનુ છું અને મને ચાહતા હોય તે મને ગમતા કામ કરવાનું ચાલુ રાખે એમ ક્ષુ છું.”

આ શબ્દો ખૂબ વાદ રાખવા જેવા છે પૂ. મોતીભાઈ સાહેબને ગમતા કામોનો આપણે વિચાર કરીએ અને તેમણે મૂકેલા વિચારને લાયક થવા આપણી રુચિ પ્રમાણેનું કામ ઉપાડી લઈએ એ દૃષ્ટિથી તથા સાહેબે કૅલી પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઠાક પછા રેશના દિતની નજરે જીવનાર માણસને કંઈક કંઈક માર્ગસૂચન મળે એમ છે એટલે એમનાં મુખ્ય કામોની ટૂંક વાદી તૈયાર કરી અત્રે પ્રસિદ્ધ કરી છે આશા છે કે પોતાનાં ગમને માટે કામ કરનાર દરેકને એમાંથી કંઈક અમલ કરવા જેવું મળશે જ પૂ. મોતીભાઈ સાહેબની માફક સચોટાનુસાર થોડું વધુ સત્કાર્ય કરીને ઉપયોગી જીવન જીવવાનો આપણે સૌ સતોપ અનુભવીએ એમનાં સર્વદેશીય કાર્યોની વાદી આ રહી—

૧. ચરોતર એન્જીનેયન સોસાયટી —ચરોતરમાં ડેવલપી પ્રચાર માટેની મુખ્ય સરઘા
૨. ચરોતર વિદ્યાર્થી સહાયક સહકારી મંડળ લિ.—વિદ્યાર્થીઓ સ્વાશ્રયના વૌરણે આર્થિક મદદ મેળવી અભ્યાસ કરે તેની યોજના
૩. પેટલાદ લોન ફંડ —લાયક વિદ્યાર્થીઓને સુખ આર્થિક મદદ કરવાની યોજના
૪. પેટલાદ મહાવ આરોગ્ય મંડળ —મામડામાં નાના દવાખાનાં કાઢી ગ્રામ પ્રજાને વૈદ્યકીય મદદ આપવાની યોજના
૫. પેટલાદ એડિંગ —ચરોતરમાં અનેક કાર્યકરો જોડા કરનાર આ સરઘા ખૂબ જાણીતી છે
૬. ચરોતર બોર્ડિંગ —ઠાણેજના વિદ્યાર્થીઓ સાદાર્થ અને ઓછા ખર્ચે આગળનો અભ્યાસ કરે તે માટેની સરઘા
૭. પુરતકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.—પડોદરા રાજ્યનાં પુરતકાલયો પૂરી વ્યવસ્થા અને કરકસરથી ચાલે તે માટેની સરઘા
૮. પુરતકાલય પરિષદ મંડળ —પુરતકાલયોના પ્રચાર અને દોરણી કરનાર સરઘા
૯. દા ન વાચનાવપ્રવૃત્તિ —ચરોતરનાં ગામેગામ વાચનાલયો સ્થાપવાની પ્રવૃત્તિ
૧૦. મઘપલ સમૂહ —શિષ્ટ સાહિત્ય બેચ કરી વાચકો આગળ રજુ કરવાની યોજના
૧૧. જાનપ્રચાર-ચરોતર વિ મામિદો —જાહેર કામમાં યતા અનુભવોની ચર્ચા વિચારણા માટેની પ્રવૃત્તિ

૧૧. ચરોતર સુત્ર મંડળ — ચરોતરમાં આમેશામના સુત્રો બધામાં અને સનાતનસુધારાની પ્રવૃત્તિઓ આદરે તે માટેની યોજના
૧૩. રેલ સંકટ નિવારણ સહકારી મંડળો — રેલ સંકટમાં પાપમાત ધયેલા લોકો સહકાર અને સ્વાશ્રયથી હિંમત થાય તે માટેની પ્રવૃત્તિ
૧૪. પેટલાદ મહાન ચરમંમંડળ — પેટલાદ તાલુકાનાં મહાં આમેશાં અબાન, કરી તે સમઘી ઉપયોગી માહિતી આપનાર પત્રિકા
૧૫. શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા — લોકોમાં શિષ્ટ વાચનની રુચિ વધે તે માટેની યોજના
૧૬. મિત્ર મંડળ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ — લાયબ્રેરીઓ થતા પહેલાંની પ્રવૃત્તિ.
૧૭. પાટીદાર પત્રિકા — પાટીદારોમાં સમાજસુધારા કરવાની પ્રવૃત્તિ
૧૮. છ ગામના પાટીદારોની વંશાવળી — છ ગામના પાટીદારોને માટે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી પુસ્તક.
૧૯. પેટલાદ મહાન કેળવણી મંડળ — પેટલાદ મહાલમાં કેળવણીના મચાર માટેની સરઘા
૨૦. પેટલાદ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ — પેટલાદ તાલુકામાં પુસ્તકાલયો અને વાચનાલયો વધારવાની પ્રવૃત્તિ
૨૧. પેટલાદ મહાલ શિક્ષક પરિષદ — શિક્ષકોને મોરો અને મારઝ વધે તે માટેની પ્રવૃત્તિ
૨૨. જિલ્લાદાનનો પ્રવૃત્તિ — દરેકને દિવસે આમેશામના દરેક માણસ વિદ્યાની વૃદ્ધિ માટે નાનું દાન આપે તે માટેની પ્રવૃત્તિ
૨૩. હોલિકોસન — હોળીનાં દિવસોમાં અશિષ્ટ તોદાને ડોડી લોકો વ્યાધામની હરિકાઈ થોળે તે માટેની પ્રવૃત્તિ
૨૪. રૂઝ આમના શેનવા લોકોની સહકારી મંડળ — શેનવાનાં ઘરો વાંધનાર મંડળો.
૨૫. વસો બગી સહકારી મંડળ — લગી લોકો સ્વાશ્રયથી પોતાનો આર્થિક જીવનવ્યવહાર કરે તે માટેની સરઘા
૨૬. વસો કેળવણી મંડળ — વસો આમની કેળવણીની પ્રવૃત્તિઓ અલાવનાર સરઘા
૨૭. વસો સહકારી બેન્ક — વસોના લોકો બેંકિંગનો લાભ લે તે માટેની સરઘા
૨૮. મરીમ વિદ્યાર્થી ક્લબ —
૨૯. વસો બાથ મંદિર અને નમી ગુજરાતી શાળા — મોડેસરી બદલિએ કેળવણીની પ્રવૃત્તિ અલાવનાર મુખ્ય ઈલાકાની પ્રથમ સરઘાઓ
૩૦. વસો રાત્રિશાળા — મોટી હિંમતનાં લોકોને બચાવવાની પ્રવૃત્તિ
૩૧. વસો બાલકન — બીકન — મેસતા વર્ષની સહા — આમનાં નાનાં મોટાં એક દિવસ બેઠાં મળી આમના પ્રશ્નો વિચારે અને પાછાના વર્ષનાં કામોની વિગત-દિમામ વિ આપે તે માટેની પ્રવૃત્તિ
૩૨. વસો કન્યા વિદ્યાલય — વસોમાં નવી દૃષ્ટિએ કન્યાઓને કેળવણી મળે તે માટેની સરઘા
૩૩. વસો હિંમતશાળા — શાળાના વિદ્યાર્થીઓને હૃન્નરહીમ શીખવવાની પ્રવૃત્તિ.
૩૪. વસો મહિલા પુસ્તકાલય — બહેનોને માટે અલગ પુસ્તકાલય.

- ૪૫ વમો પત્રિકા—ગામની સાપ્તહિક પ્રવૃત્તિઓનો હેવાલ તથા હિમાચ દર વર્ષે પ્રસિદ્ધ કરવાની યોજના
- ૪૬ વમો સુવલ્લ મહા—ગામના યુવકોનું સંગઠન અને જાહેર કામો તરફની અભિરુચિ વધારવા માટેની મરચા
૪૭. બાલસાહિત્ય સર્વસમ્રદ્ધ—ગુજરાતી વાપામાં સાળકાને ઉપયોગી હોય તેવા સાહિત્યની કેટક વિમલ
- ૪૮ ગુજરાતી પુસ્તકોનું વર્ગીકરણ—ગુજરાતી સાહિત્યમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં તમામ પુસ્તકો બાબત દુકા માહિતી
૪૯. ગુજરાત પુસ્તકાલય પરિષદ—ગુજરાતમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને વેગ આપવા માટેની પ્રવૃત્તિ.
૫૦. નોકરો માટેનું પાઠશાળા—દર મહિને પગારમાંથી રૂપીએ પાંચ કાપી રકાડના નોકરોને જરૂરના પ્રસંગે મદદ કરવાની યોજના

આવી આવી અનેક યોજનાઓ તેમણે કરી હતી આ ઉપરાંત તેમણે એકો વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો અને ગરિબાદ તથા બીજા કુખથી પીડાતા માણસોને છૂપી મદદ આપી તેઓ અપુત્ર છતાં અનેકની આંતરડી ફરી સેકડો માણસોના પિતા તરીકે કામ કર્યું છે એમનાં આવાં કાર્યોને લીધે જ તે જીવનની ઉલ્લી ધડીએ “હું પરમ શાન્તિ અનુભવ છું” એમ બોલી સંપૂર્ણ સ્વાસ્થ્યથી આ દેહથી વિખૂટા પડી શક્યા હતા એમનું જીવન આપણને કલ્પબીજાન અને પ્રેરણા આપે.

તા. ૨૦-૨-૪૬

શિમનભાઈ મૂ. અમીન

પુ. સં. સં. મંડળ લિ.ને શુભેચ્છા

આજી વર્ષે પુ. સં. સં. મંડળ ૨૫ વર્ષો પૂરા કરતું હોય તદ્દનુસાર ઉજવવા પાડેલા રજત મહોત્સવને સફળતા ઇચ્છુ છું.

મંડળે આ પચીસીમાં લીલી સૂકી જોષ રાજ્યમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને એક મા બીજી રીતે જે ઉપયોગી સેવાઓ આપી છે તે માટે રાજ્ય તેનું આભારી રહેશે, સ્વતંત્ર ભારતમાં આ પ્રકારનાં મંડળો મારફત પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને વિકાસ સાચા રવજો થયેા અનુભવ સહાય જે દ્વારા ગામ-જનતાને યોગ્ય સાહિત્ય મળતું રહ્યું પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનાં વહિવટી કામકેશમાં પણ સુલભતા આણી શકાય, અને આ માટે “પુસ્તકાલય” માસિક જેવું સાધન આવી પ્રગતિના પૂરક તરીકે બનતું રહ્યું હોય ભાવિ સો શરદો જોવાને શાગ્યશાળી થાય એ જ ઇચ્છીએ.

મંડળના સેવાકાર્યને વેગવત બનાવવા અને તેને સર્વોદયી બનાવવા કાર્યકર્તાઓને વિશેષ પરિશ્રમ પડતો રહ્યો હોય એ સ્વાભાવિક છે, છતાં પુસ્તકાલયજગતમાં એ પરિશ્રમનાં ૨૫ વર્ષો બાદ જણાતો ફાલ સર્વશ્રેયસ્કર જણાતો હોય અનેકને ઉપયોગી બને, એ જ ઇચ્છી “રજતજયંતિ અંક” ને સુનિર્ધારિત સુવચસ્વી જીવન ઇચ્છુ છું.

સુખ પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી તેમ જ અર્ધિ પુ. મંડળ તરફથી પણ આ શુભ પ્રસંગે શુભેચ્છા પાઠવું છું.

—હિમતલાલ કા. વ્યાસ

મથપાલ, પિપાસ લાયકેરી-મુબઇ.

મારાં '૧૯ વર્ષ'

લેખક
શ્રી લક્ષ્મણસિંહ બે. પરમાર
મંડળના મુખ્ય કારકુન

સને ૧૯૦૯ની ૫૦ આપુલની દહીકૂચની મીઠાના મત્યામઢની કૂચનાં તાજાં રમરણો સાથે 'મરકારી નોકરી ન કરવી' એ નિશ્ચય દૃઢ રાખી હું ૧૯૩૧ના જાન્યુઆરીમાં આ મંડળની નોકરીમાં જોડાયાં. પ્રથમ દૃષ્ટિએ આ એક સરકારી સંસ્થા હશે એમ મને બાસ થયો પરંતુ અનુભવે 'સરકારી'ને બદલે સહકારી મંડળ નીકળ્યું '૨' ને '૬'નો તકાવત ધણો જ મોટો જણાયો.

આ વખતે આ સંસ્થાનો વહીવટ એના માજી મંત્રી શ્રી ભાઈલાલભાઈ પુશાવતભાઈ પટેલની રાહબરી નીચે ચાલતો હતો. મંડળના કાર્યમાં જેમ જેમ હું જોડાં બિતરતો ગયો, તેમ તેમ વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ કેટલી કૃતી હાલી હતી તેનું મને યાદ થયું. આ પ્રવૃત્તિના વિકાસ માટે જ આ સંસ્થાની સ્થાપના થઈ છે એ નિશ્ચિત લાગ્યું. મંડળના તે વખતના મંત્રીને ચોક્કસાઈથી વહીવટ, કામ કરવાની તથા કામ લેવાની કુનેહ, નિયમિતતા અને વ્યવસ્થિત કાર્યવાહી વગેરે સદ્ગુણોની મારા ઉપર બહોળી અસર થઈ, જેના પરિણામે હું એકનિશ્ચયીપણે, અનિરત કામ કર્યું જવું વગેરે ગુણો પ્રાપ્ત કરી શક્યો.

૫ મોટીભાઈ સાહેબ આ મંડળની મુલાકાતે આવતા અને સલાહ-મુચનો આપતા તેમની સાથેનો મારે આડો પરિચય હતો. પુસ્તકાલય મંડળની પ્રગતિ કીર્તિ ઉત્તરોત્તર વધે તે માટે તેઓ ખૂબ કાળજી લેતા. તેમની પાસે અનેક યોજનાઓનો ઢગલો હતો તે યોજનાઓનો લાભ મંડળ દ્વારા પુસ્તકાલયોને અપાવતા.

મંડળે ૨૫ વર્ષમાં જે પ્રગતિ સાધી છે તે પુસ્તકાલયોમાંની સેવા પ્રમાણિકપણે અને વ્યવસ્થિત રીતે કરી છે તેવી સેવા ઠાંધ વ્યક્તિગત રીતે બાગ્યે જ કરી શકે. આજે મંડળ ૫૨મીસ વર્ષ પૂર્ણ કરે છે તે એક આનંદનો પ્રસંગ છે. મંડળની પ્રવૃત્તિઓથી કેટલાક પુસ્તક-વિકેતાઓને દુઃખ થયું હશે, પણ તે તેમના સ્વાર્થ માટે જ, જ્યારે આ એક સેવાભાવી સંસ્થા હોઈ તેને ઠાંધ તરફ દતરાજી કે ભેદભાવ છે જ નહિ.

અન્ય પુસ્તક-વિકેતાઓ કે બિવિધમા સ્થાપનારી ઠાંધ સંસ્થા આ મંડળ જેટલું એકધારે ચોક્કસાઈવાળું કાર્ય કરી બતાવશે કે કેમ તે તો મારી દૃષ્ટિએ સંકાર્પક છે. પુસ્તકો પૂર્ણ પાડવામાં એકબીજાનાં પ્રકરણોનો બદલો કરી પુસ્તકાલયોને પુસ્તકખરીદીના ટકામાં વધારો આપી લાનચો આગળ ધરતા ધણા પુસ્તકવિકેતાઓ નજરે પડ્યા, પરંતુ પુસ્તકાલયોના પ્રમાણિક વહીવટ કરેલા તથા ઠાંધ પણ મંડળની સ્પર્ધામાં બિલા ન રહી શકે તેનું જુદું મહેનતાણું લઈ મંડળ પુસ્તકાલયો વતી તથા અન્ય સંસ્થાઓ ને વ્યક્તિઓ વતી પ્રતિવર્ષે જૂતપત્રો ને સામયિકોનું લવાજમ ભરીને જે સેવા બજાવે છે તે અન્ય ઠાંધ પણ કરી શકે તેમ નથી જ. મંડળે હંમેશાં પુસ્તકાલયોનું જ હિત દરેક માન્યતામાં જોયું છે ધણા જૂતપત્રો ને સામયિકો તરફથી પુસ્તકાલયોને ઓછા દર કરાવી લાભ અપાવ્યા છે આ કાર્ય વ્યક્તિગત ઠાંધ ન કરી શકે.

હાલ પણ મંડળનો વહીવટ ધણો જ ચોક્કસાઈથી, કરકસરથી અને એકધારે ચાલ્યેજ નામ છે અને બિવિધમા પણ મંડળ પોતાની સેવાઓ આ રીતે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના ક્ષેત્રમાં આપ્યે જશે તેમાં અડાચે શંકા નથી.

હિસાબી વિશિષ્ટતાઓ

લેખક

શ્રી નર્મદાશંકર ઈ. પાઠક
મંડળના હિસાબનીસ

આજે મંડળ રૂપ મા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે ત્યારે તેણે પુસ્તકાલયોની શી સેવાઓ કરી, ક્યા ક્યા ક્ષેત્રમાં પુસ્તકાલયોને સહાયમૂલત થયું તે વિષે ધણા બાબતોએ ધણુ-લખ્યું છે ત્યારે આપની મમક્ષ મંડળનું હિસાબી કાર્યક્ષેત્ર હું રજુ કરૂ છું

મંડળે ૩ રૂપી ના ગેરથી ૩ ૫૦૦૦૦ ના શેરો જાહેર જનતા તથા પુસ્તકાલયો માટે જાહેર કરી પોતાની સરઘાત કરી હતી, અને તેમાં ધીમે ધીમે પ્રગતિ કરતાં આજે મંડળના શેરોની લગભગ અડધું જ નાની સંખ્યા ચિનક રહી છે પરંતુ એમ વિચાર આવશે કે આટલા લાંબા સમયમાં મંડળનું બડોળ કેમ બરાઈ અધુ નહિ હોય? આ બાબત જણાવી શકાય કે વ્યક્તિ સભાસદો જે મંડળે વધાર્યા હોત તો તેનું બડોળ તો ક્યારનુંય પૂરું બરાઈ અધુ હોત પરંતુ પુસ્તકાલયોનું જ મંડળ હોવાથી તેનું હિત વિચારી આજથી લગભગ પાંચેક વર્ષ પહેલાં વ્યક્તિસભાસદોને એકથી વધુ શેર આપવાના બંધ કરેલા તો પણ આજે મંડળ પોતાના બડોળને આરે પહોંચી અધુ છે

ખીજું, કામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને મળતી સરકાર તથા પચાપતમદદનાં નાણાંની દુરુપયોગ થાય નહિ અને તેનો વ્યવસ્થિત હિસાબ રહે, કે જેને માટે મંડળ રથપાત્ર હતું તે અતિ મહત્વનું કામ આજે ૪૨૫૯ વર્ષથી એકધારી રીતે કરી રહ્યું છે જે આ કામ ખાનગી વ્યક્તિઓ પાસે હોત તો તેમાં ધણા ગોટાળા થતા સંભવ હતો પુ ખાતા તરફથી જે સરકાર તથા પચાપત મદદ મળે છે તે જે મળતી બંધ થાય તો પુસ્તકાલય કામ કરતું બંધ થાય તેમ ન થાય માટે ઉધરાવેલી લોકમદદમાથી અડધી રકમ અનામત તરીકે રાખવાનો પૂ. શ્રી. મોતીભાઈ સાહેબે જે ચીનો પાડ્યો છે તેનાં નાણાં મંડળ પોતાને ત્યાં જમા રાખી તે ઉપર મમયાનુસાર વ્યાજ આપતું આવ્યું છે આજે અનામત રકમ ઉપર ૧૬ ટકા વ્યાજ આપે છે અને પુસ્તકાલયોનાં નાણાં સુરક્ષિત અને વ્યવસ્થિત રાખે છે, જેની રકમ જમા હોય છે તેમને પોસ્ટ ઓફિસ અને બેંકની માફક પાસબુકો આપી તેમના હિસાબો સાથે મંડળનો હિસાબ મળે છે તેની ખાતરી પણ રાખે છે

ત્રીજું કામ, પુસ્તકાલયોના હિતાચે સેવાભારી તથા દાનવીર ગૃહસ્થોની પાસેથી મળતા નાણાં ફેસ્ટ એક્ટ પ્રમાણે સ્વીકાર કરી તેનો યોગ્ય હિસાબ રાખી જે તે પુસ્તકાલયોને તેના વ્યાજની રકમ જે તે વર્ષ આખરે આપે છે એ જે ખાનગી વ્યક્તિ પાસે હોત તો બરાબર પહોંચત નહિ તથા તેનો હિસાબ પણ વ્યવસ્થિત હોત નહિ વેચાણના વિષયમાં પણ તે એક જ ધોરણ રાખી વેપારી આલમમાં તથા પુસ્તકાલયોમાં પોતાનું સ્થાન બિચુ રાખી રહ્યું છે. આપણે છાછીએ કે આજનું ઉપર પણ તે પ્રમાણે તેનું કામ ઉત્તરોત્તર વધતું જાય

પૂજ્યે “સાહેબ”ની સ્મૃતિમાં

ચાકુતર તણા મોતી, ‘સાહેબ’ સૌના હતા,
રક્તવર્ણી ધરી પાઘ, પૂર્વ વસ્ત્રે સુશોભતા,
જ્ઞાનના વારિ સિંચ્યા ને કંઈ મિંચી કચારીઓ તરો,
વેલીઓ, વૃક્ષ ને પુષ્પો વદના આપને કરે

વસોમા જન્મ લીધા ને કીધા વાસો વડોદરે,
ચાકરી—નોકરી દીધી, સયાજી ગુણ નિધિએ,
શ્રીમતે ખીગ્દાવ્યા ને લોકકલ્યાણ સાધયા,
દગ્ધ ને દીનને દીધા દાનો કંઈ શુભ સેવના.

સ્મરતા આપતું નામ, ચાકુતર ‘મોતી’ ને નમુ,
ગુણગ્રાહી સદા સાચા, જ્ઞાનના દાન આપતા,
જ્ઞાનની પરબો રૂડી, સ્થાપીને પુસ્તકો દીધા
પેખતાં લિપ્તુની કુળે, ચિત્તને જ્ઞાન કંઈ થયા

આપની મૂર્તિ શી લબ્ય, ગુરુના ગુરુને નમુ,
નમીને શાત ચિત્તે હુ, આપની સ્મૃતિઓ રચુ,
હેબેને દાન ગુદિના, જ્ઞાન ચારિત્ર્યના સદા,
ચાકુ ‘હું’ જન્મસંસ્કાર, પ્રત્યક્ષે, અસ્પર્શ અદ્વ.

રચુ શી ગુણગાથાઓ, રચુ શા કાવ્ય આપના,
રચુ શા મહો જ્ઞાની ! જ્ઞાન ને લક્ષિતના સદા,
આપને આશિષો એવી, જ્યા હોં ત્યાથીય હે ગુરો !
જ્ઞાન ને લક્ષિતના માર્ગે સેવા કંઈ સાધતો રહુ

—અંબકલાલ મા શુક્લ

થોડું સંભારણું

ગાંડીવ બાળ પખવાડિની સ્થાપના કરી, ને તેનો પહેલો અંક હજી તો નીકળવાનો હતો ત્યારે સ્વ મોતીલાલ સાહેબને મેં એક પત્ર લખેલો કે “આપ આપના બચપણના થોડા સંભારણા ગાંડીવમાં લખો તો ઠીક ”

તેનો જવાબ મને શું મળ્યો ?

હું તો ડઘાઈ જ ગયેલો ન

એક સાદા પોસ્ટકાર્ડ પર લખાઈને આવેલું : (મતલબ) “ ગાંડીવમાં મારા બચપણ વિષે લખવાનું તમારું નોતરું મને મળ્યું નટવગલાલ, તમે હજી મને જોળખી શક્યા નથી ! ”

શી નમ્રતા !

***

એક દહાડો અચળુચ નવમાની ઝેશનથી આગગાંડીમાં હું ચડ્યો તો ગાંડીમાં મોતીલાલ સાહેબ બેઠેલા ! ત્રીજા વર્ગમાં !

મેં જરા નવાઈ પામી પૃછ્યું. “ આપ ત્રીજા વર્ગમાં પ્રવાસ કરો છો ? ”

તેમણે જે જવાબ આપ્યો તે ન બુલાય તેવો છે તેમણે કહ્યું “ ઠક્કર ગાંધી આ સવાલનો શો જવાબ આપે છે તે જાણો છો ? ન જાણતા હો તો કહું કે ત્રીજા વર્ગમાં મુસાફરી કરવી પડે છે, કેમકે ચોથો વર્ગ નથી. મારું પણ એ જ કારણ છે ”

પછી તો અમે સાથે બેસી પેટ ભરીને વાતો કરી

***

પૂજ્ય, પ્રાત વંદનીય શ્રી મોતીલાલ સાહેબ, જેમણે વડોદરા રાજ્યની સમગ્ર પ્રજાને યથામૃત પીતી કરી, એટલું જ નહિ પણ એ અમૃતની પરબો ગામેગામે મઢાવી, તથા તેની સુવ્યવસ્થા માટે નાના મોટા અનેક નુસખાઓ શોધી તે રૂઢ બનાવ્યા, તેમનું સ્મરણ, તેમના શુભ કાર્યો વિષે મનન અને તેનું અનુસંધાન એ જ આજના પ્રસંગનો સમુચિત દાર્થિક મ ગણી શકાય આ નાનકડી સૂચના એવા જ કંઈક સુદા તરીકે રજી કરતી વેળા પુસ્તકાલય સ સ મઢળ લિ ના આ રજત મહોત્સવે તના સૌ સચાલકોને અભિનંદન આપતા આપતાં શુજરાતના એ અમર યથોગીને વંદન કરું છું

—નટવર વીમાવાળા

પરિશિષ્ટો

પુસ્તકાલય સહાયક મહાકારી મહાળા લિ ના

૧-જૂના તથા નવા વ્યવસ્થાપકોની યાદી

સાધારણ સહાના પ્રમુખ

(૧) ૨૧ દેવીદાસ દરગોવિન્દદાસ શાહ, એમ. એ. એન એન બી	(૧૯૨૫-૩૫
(૨) શ્રી સુનીલાન પુરુષોત્તમદાસ શાહ, બીએ એસ એન બી	(૧૯૨૫-૩૬
(૩) શ્રી મનુભાઈ શંકરભાઈ પટેલ	(૧૯૩૬ થી ૫૫

સાધારણ સહાના ઉપપ્રમુખ

(૧) શ્રી નાનાલાલ નાથલાલ શાહ, એમ. એ	(૧૯૨૫ થી ૩૫

વ્યવસ્થાપક મહાળા અધ્યક્ષ

(૧) શ્રી સુનીલાય પુરુષોત્તમદાસ શાહ, બી એ એવએસ, બી	(૧૯૨૪થી ૩૫-૧૯૩૬થી ૫૫
(૨) ૨૧ મોતીભાઈ નરસિંહભાઈ અમીન બી એ	(૧૯૩૫ થી ૧૯૩૬

વ્યવસ્થાપકો

(૧) ૨૧ નાનાભાઈ અક્ષોબર દિવાનજી	(૧૯૨૪-૪૧
(૨) ૨૧ નાથાભાઈ મોતીભાઈ અમીન	(૧૯૨૪-૨૮
(૩) શ્રી નટવરદાસ ત્રિવરદાસ શાહ	(૧૯૨૪ થી ૪૧
(૪) શ્રી. ત્રિભુવન આચારામ ઉપાધ્યાય	(૧૯૨૪-૨૧
(૫) ,, ત્રિભોવનદાસ ઈશ્વરભાઈ પટેલ બી. એ.	(૧૯૨૪-૩૦
(૬) ,, મણિભાઈ મયુરભાઈ ગુપ્તા	(૧૯૨૪-૩૭
(૭) ,, બાહલાલભાઈ ખુશાલભાઈ પટેલ	(૧૯૨૪-૩૭
(૮) ,, શંકરભાઈ ગોવિંદભાઈ પટેલ	(૧૯૨૬-૨૭
(૯) ,, કુશોરસિંહ માનસિંહ ચૌહાણ	(૧૯૨૭-૩૩
(૧૦) ,, માણેલાલ દરગોવિંદદાસ શાહ	(૧૯૨૮-૨૬
(૧૧) ,, જનકનાથ કુન્નલાલ યાજ્ઞિક, બી એ એસ એસ બી.	(૧૯૩૦-૩૧
(૧૨) ,, બાળાચંદ્ર ગાચંદ્ર ઉપાધ્યાય	(૧૯૩૧-૩૩) (૧૯૩૫-૪૧
(૧૩) ૨૧ હોટાભાઈ વાઘજીભાઈ અમીન	(૧૯૩૩-૩૪
(૧૪) શ્રી મનભાઈ બાહલાલભાઈ અમીન બી. એ	(૧૯૩૩-૩૪
(૧૫) ,, મજેન્દર ચંદ્રકુમારદાસ દેસાઈ	(૧૯૩૪-૩૫
(૧૬) ,, વાઘજીભાઈ નારણભાઈ અમીન બી કામ.	(૧૯૩૭-૩૬
(૧૭) ,, રાવજીભાઈ જોરાભાઈ પટેલ	(૧૯૩૬-૪૮
(૧૮) ,, તિણ્ણમસાદ પ્રહલાદજી પડા	(૧૯૪૧-૪૬
(૧૯) ,, મણિલાલ મંગળજી કાશીવાળા	(૧૯૨૧-૩૯) (૧૯૪૭ થી ચાલુ
(૨૦) ,, ચિમનભાઈ હરિભાઈ અમીન	(૧૯૨૬ થી ચાલુ
(૨૧) ,, ચિમનભાઈ મૂળજીભાઈ અમીન બી કામ	(૧૯૩૪ થી ચાલુ
(૨૨) ,, શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ બા. વિ	(૧૯૩૮ થી ચાલુ
(૨૩) ,, વલ્લભભાઈ મૂળજીભાઈ પટેલ	(૧૯૩૯ થી ચાલુ
(૨૪) ,, અબાલાલ વિઠ્ઠલભાઈ દહર	(૧૯૪૧ થી ચાલુ
(૨૫) ,, રમણલાલ વલ્લુભાઈ ભટ્ટ	(૧૯૪૬ થી ચાલુ
(૨૬) ,, રઘુનાથ પાનાયદ પરીખ બી એ,	(૯૪૮ થી ચાલુ

૨-મુંડળના જૂના તથા નવા કાર્યકરોની યાદી

મંત્રી

(૧) શ્રી. જાણવાદભાઈ ખુરાનભાઈ પટેલ	(૧૯૨૪-૩૭)
(૨) " વાલજીભાઈ નારજીભાઈ અમીન બી કોમ	(૧૯૩૭ થી ચાલુ)
અન્ય કાર્યકરો	
(૧) શ્રી. છોટાલાલ ઈશ્વરનાથ શાહ	(૧૯૨૫)
(૨) " મણિલાલ મંગળભાઈ પાઠક	(૧૯૨૬-૨૭)
(૩) " સોમાલાલ મથુલાલ શાહ	(૧૯૨૬-૨૯)
(૪) " ચંદ્રભાઈ સોમાભાઈ પટેલ બા. વિ. તંત્રી " પુસ્તકાલય "	(૧૯૨૬-૨૮)
(૫) " જોશીજીરામ અમૃતલાલ	(૧૯૨૭)
(૬) " કેશવરાવ અણ્ણપતંગલ જાદવ	(૧૯૨૭-૪૭)
(૭) " અબાલાલ છોટાલાલ	(૧૯૨૮)
(૮) " ચતુરભાઈ ભગવાનદાસ મતાદાર	(૧૯૨૮-૩૧)
(૯) " હરિહર ગજજીવાલ જાની	(૧૯૩૦)
(૧૦) " હિરાલાલ જોષીતારામ પટેલ	(૧૯૩૦-૩૨)
(૧૧) " ચિમનલાલ જમનાદાસ શાહ	(૧૯૩૦)
(૧૨) " સાંતિલાલ અગાલાલ શાહ	(૧૯૩૧)
(૧૩) " મૂળચંદ્ર સોમનાથ ભટ્ટ, તંત્રી " પુસ્તકાલય "	(૧૯૩૧-૩૨)
(૧૪) " મોહનલાલ હરિલાલ આબી	(૧૯૩૧-૪૪)
(૧૫) " ચંપકલાલ હનનલાલ શાહ	(૧૯૩૧-૩૭)
(૧૬) " મણિલાલ મૂળજીભાઈ ઈશાખાલ	(૧૯૩૧-૪૩)
(૧૭) " ગજનન સદાચિત ભોડિ	(૧૯૩૨-૪૦)
(૧૮) " સાંતિલાલ મોતીભાઈ પટેલ	(૧૯૪૩-૪૪)
(૧૯) " સાંતિલાલ પુરુષોત્તમદાસ શાહ	(૧૯૪૩-૪૬)
(૨૦) " ચિમનભાઈ મૂળજીભાઈ પટેલ	(૧૯૪૪-૪૫)
(૨૧) " લક્ષ્મણસિંહ બેચરસિંહ પરમાર	(૧૯૩૧ થી ચાલુ)
(૨૨) " વિનાયકપ્રસાદ ગજનન પંડ્યા	(૧૯૩૩ થી ચાલુ)
(૨૩) " નટવરલાલ લલપુરામ પંડ્યા	(૧૯૩૩ થી ચાલુ)
(૨૪) " ભગિનાલ પ્રભાચંદ્ર વ્યાસ, તંત્રી " પુસ્તકાલય "	(૧૯૩૮ થી ચાલુ)
(૨૫) " નર્મદાચંદ્ર ઈશ્વરલાલ પાઠક	(૧૯૩૬ થી ચાલુ)
(૨૬) " દિગ્ગજ નગીનદાસ મુકાની	(૧૯૪૪ થી ચાલુ)
(૨૭) " કલિલાલ નિમ્મલાલ પરીખ	(૧૯૪૫ થી ચાલુ)
(૨૮) " જોશીલાલ માલેકલાલ પટેલ	(૧૯૪૬ થી ચાલુ)
(૨૯) " વિનુભાઈ મનનભાઈ પટેલ	(૧૯૪૮ થી ચાલુ)
(૩૦) " સાકરલાલ પુરુષોત્તમદાસ શાહ	(૧૯૩૫ થી ચાલુ)
(૩૧) " ચંદુભાઈ ગજોડભાઈ પટેલ	(૧૯૪૫ થી ચાલુ)
(૩૨) " હનુલાલ બેલા	(૧૯૪૭ થી ચાલુ)
(૩૩) " જીમસી દમીરભાઈ દેસાઈ	(૧૯૪૮ થી ચાલુ)

૩-પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ.ના સભાસદોની યાદી

વ્યક્તિગત સભાસદો		૩૩ શ્રી. એકનાથ માણેકલાલ પટેલ વડોદરા
૧ શ્રી. બાઈલાલભાઈ ખુશાલભાઈ પટેલ, વડોદરા	૩૪ ,, શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ ,,	૩૪ ,, શંકરભાઈ સોમાભાઈ પટેલ ,,
૨ ,, ઇશ્વરભાઈ કઠાનદામ પટેલ ,,	૩૫ ,, વાલજીભાઈ નારજીભાઈ અમીન ,,	૩૫ ,, વાલજીભાઈ નારજીભાઈ અમીન ,,
૩ ,, મણિભાઈ મથુરભાઈ મુખત ,,	૩૬ ,, નટવજીલાલ બેઠાલાલ મહેતા ,,	૩૬ ,, નટવજીલાલ બેઠાલાલ મહેતા ,,
૪ ,, સાકરલાલ પુરુષોત્તમ યાદવ ,,	૩૭ ,, લક્ષ્મીલાલ માણેકલાલ ડોશ્ટર ,,	૩૭ ,, લક્ષ્મીલાલ માણેકલાલ ડોશ્ટર ,,
૫ ,, વિશ્વનાથ હરિનાગપણ વ્યાસ ,,	૩૮ સૌ કુમુદબેન હર્ષદરાય ઠાકોર ,,	૩૮ સૌ કુમુદબેન હર્ષદરાય ઠાકોર ,,
૬ મેસર્સ ડીકુભાઈ ચંદુભાઈ એન્ડ કં. ,,	૩૯ શ્રી ગામુભાઈ મગનલાલ પરીખ ,,	૩૯ શ્રી ગામુભાઈ મગનલાલ પરીખ ,,
૭ શ્રી ગોરધનભાઈ કિશોરભાઈ પટેલ ,,	૪૦ ,, અબાલાલ વિઠ્ઠલભાઈ ઠક્કર ,,	૪૦ ,, અબાલાલ વિઠ્ઠલભાઈ ઠક્કર ,,
૮ ,, ચિમનભાઈ મોતીભાઈ પટેલ ,,	૪૧ ,, નટવરલાલ અબાલાલ ઠક્કર ,,	૪૧ ,, નટવરલાલ અબાલાલ ઠક્કર ,,
૯ ,, નાનાલાલ નાયાલાલ શાહ ,,	૪૨ ,, જોડુજીદાસ દારકાદાસ રાયચુરા ,,	૪૨ ,, જોડુજીદાસ દારકાદાસ રાયચુરા ,,
૧૦ ,, ત્રિભોવનદાસ ઇશ્વરભાઈ પટેલ ,,	૪૩ ,, બેચરલાલ મોહનલાલ ઠક્કર ,,	૪૩ ,, બેચરલાલ મોહનલાલ ઠક્કર ,,
૧૧ ,, બાઈનાલ ચિવશંકર પંડિત ,,	૪૪ ,, હરજોશિદેવેવાશંકર મહેતા ,,	૪૪ ,, હરજોશિદેવેવાશંકર મહેતા ,,
૧૨ ,, ગોવિંદલાલ હર્શોવિંદદાસ ભટ્ટ ,,	૪૫ ,, કાંતિલાલ નગમીલાલ મહેતા ,,	૪૫ ,, કાંતિલાલ નગમીલાલ મહેતા ,,
૧૩ ,, હરસિંહ હમીરસિંહ રાણા ,,	૪૬ ,, મુરલોધર ગોરધનદાસ પસારી ,,	૪૬ ,, મુરલોધર ગોરધનદાસ પસારી ,,
૧૪ ,, શાંતિલાલ નરસિંહદાસ હાટડીયા ,,	૪૭ ,, હમનલાલ દનમુખરામ ઠક્કર ,,	૪૭ ,, હમનલાલ દનમુખરામ ઠક્કર ,,
૧૫ ,, સુનીલાલ પુરુષોત્તમદાસ શાહ ,,	૪૮ ,, આપાલાઈ રાવજીભાઈ પટેલ ,,	૪૮ ,, આપાલાઈ રાવજીભાઈ પટેલ ,,
૧૬ ,, મહેન્દ્રભાઈ ચિમનભાઈ પટેલ ,,	૪૯ ,, ઠાકોરભાઈ મગનભાઈ અમીન ,,	૪૯ ,, ઠાકોરભાઈ મગનભાઈ અમીન ,,
૧૭ ,, મગનભાઈ શંકરભાઈ પટેલ ,,	૫૦ ,, ત્રિભોવનદાસ કાળીદામ પટેલ ,,	૫૦ ,, ત્રિભોવનદાસ કાળીદામ પટેલ ,,
૧૮ ,, વિનાયક નરસિંહલાલ યાજ્ઞિક ,,	૫૧ ,, હીરાલાલ ત્રિકમલાલ પટેલ ,,	૫૧ ,, હીરાલાલ ત્રિકમલાલ પટેલ ,,
૧૯ ,, રતિલાલ પ્રભુદાસ પટેલ ,,	૫૨ ,, અમાલાલ ભાઈનાગભાઈ પટેલ ,,	૫૨ ,, અમાલાલ ભાઈનાગભાઈ પટેલ ,,
૨૦ ,, મસ્તુલાલ દયાશંકર દિલ્લિત ,,	૫૩ ,, ડો. શનાભાઈ પુરુષોત્તમદાસ પટેલ ,,	૫૩ ,, ડો. શનાભાઈ પુરુષોત્તમદાસ પટેલ ,,
૨૧ ,, ચંદુભાઈ કદિરલાઈ અમીન ,,	૫૪ ,, ત્રિકમલાલ પુરુષોત્તમદાસ દલાલ ,,	૫૪ ,, ત્રિકમલાલ પુરુષોત્તમદાસ દલાલ ,,
૨૨ ,, નારજીભાઈ વલ્લભભાઈ પટેલ ,,	૫૫ ,, કનુભાઈ ગોરધનભાઈ પટેલ ,,	૫૫ ,, કનુભાઈ ગોરધનભાઈ પટેલ ,,
૨૩ ,, વિષ્ણુપ્રસાદ હજીનવાલ મજમુદાર ,,	૫૬ ,, અબાલાલ ગાપાલાલ પડપા સુખાઈ વડોદરા	૫૬ ,, અબાલાલ ગાપાલાલ પડપા સુખાઈ વડોદરા
૨૪ ,, ઠાકોરલાલ મોહનલાલ દેશાઈ ,,	૫૭ ,, ચંદુભાઈ રામભાઈ પટેલ ,,	૫૭ ,, ચંદુભાઈ રામભાઈ પટેલ ,,
૨૫ ,, સુધાકર મણિભાઈ મુખત ,,	૫૮ ,, પ્રાણીલાલ સુનીલાલ દલાલ ,,	૫૮ ,, પ્રાણીલાલ સુનીલાલ દલાલ ,,
૨૬ ,, ઇશ્વરલાલ ચિમનલાલ શેઠ ,,	૫૯ ,, જયતિલાલ હરજોશિદેવેવાશંકર તવાડી ,,	૫૯ ,, જયતિલાલ હરજોશિદેવેવાશંકર તવાડી ,,
૨૭ ,, હાટાભાઈ ભાઈનાવભાઈ પટેલ ,,	૬૦ ,, હરેદેભાઈ મોતીભાઈ પટેલ ,,	૬૦ ,, હરેદેભાઈ મોતીભાઈ પટેલ ,,
૨૮ ,, અમુતખંડાય એમ સુનદી ,,	૬૧ ,, નટવરલાલ મોતીલાલ પટેલ ,,	૬૧ ,, નટવરલાલ મોતીલાલ પટેલ ,,
૨૯ ,, મગનલાલ મોહનલાલ પટેલ ,,	૬૨ ,, ગોરધનભાઈ વાલજીભાઈ પટેલ ,,	૬૨ ,, ગોરધનભાઈ વાલજીભાઈ પટેલ ,,
૩૦ ,, હરમોદદાસ મિજલાલ શાહ ,,	૬૩ ,, સુનીલાઈ શ્રીખાભાઈ પટેલ ,,	૬૩ ,, સુનીલાઈ શ્રીખાભાઈ પટેલ ,,
૩૧ ,, મગનલાલ પી. સીડમ્બેન ,,	૬૪ ,, તારાચંદ્ર પોપટલાલ અડાલજી ,,	૬૪ ,, તારાચંદ્ર પોપટલાલ અડાલજી ,,
૩૨ ,, ચિમનભાઈ મૂળજીભાઈ અમી. ,,	૬૫ ,, વૈભવીરજલાલ માણેકલાલ શાહ ,,	૬૫ ,, વૈભવીરજલાલ માણેકલાલ શાહ ,,

૬૬ શ્રી શાંતાબેન કોટાભાઈ પટેલ	વડોદરા	૧૦૨ શ્રી લક્ષ્મણસિંહ બે	પરમાર	વડોદરા
૬૭ " રસુલભાઈ નખીજી વઢોરા	"	૧૦૨ " આશુકેશ પૂજાલાલ પરીખ	"	"
૬૮ " રઘુનાથ પાનાયક પરીખ	"	૧૦૩ " જયતિલાલ હરજીવનદાસ મહેતા	"	"
૬૯ " મનુભાઈ હોટાલાલ પટેલ	"	૧૦૪ " નાનુભાઈ ગાડાભાઈ દેશાઈ	"	"
૭૦ " જયતિલાલ હોટાલાલ પટેલ	"	૧૦૫ " વિદ્યુલભાઈ જીવાભાઈ પટેલ	"	"
૭૧ " લનિતયદ્ર હોટુભાઈ દીવાનજી	"	૧૦૬ " સુરેશચંદ્ર ગોવિંદલાલ કાંઠાવાળા,	"	"
૭૨ " નાનુભાઈ મજલાલ પટેલ	"	૧૦૭ " ચિમનલાલ માણેકલાલ શાહ	"	"
૭૩ " નાનાલાલ ડાહ્યાલાલ ચોકસી	"	૧૦૮ " શાંતિલાલ મથુરભાઈ પટેલ	મુખાઈ	"
૭૪ " સુનીભાઈ જોશીભાઈ અગીન	"	૧૦૯ " વિદ્યુત્રસાદ ડાહ્યાભાઈ પટેલ	વડોદરા	"
૭૫ " વલ્લભભાઈ મૂળજીભાઈ પટેલ	"	૧૧૦ " કાંતિલાલ પુરુષોત્તમ પટેલ	આશુક	"
૭૬ " દેવેન્દ્ર રઘુકોડલાલ મજમુદાર	"	૧૧૧ " હોટાભાઈ ખુશલાલભાઈ પટેલ	વડોદરા	"
૭૭ " જ્યોત્સના દેવેન્દ્ર મજમુદાર	"	૧૧૨ " ગોરધનભાઈ પ્રજુદાસ પટેલ	"	"
૭૮ " કેલવલાલ હકીરભાઈ પટેલ	"	૧૧૩ " સચુભાઈ ઈશ્વરભાઈ પટેલ	"	"
૭૯ " દિસનસિંહ ગો. ચાવડા	"	૧૧૪ " હર્ષદભાઈ મણિભાઈ પટેલ	અમદાવાદ	"
૮૦ " ડૉ. હર્ષદરાય સાકરલાલ કાકિર	"	૧૧૫ " મહેશચંદ્ર મોહનભાઈ બારોટ	વડોદરા	"
૮૧ " બિખાભાઈ પુરુષોત્તમ વ્યાસ	"	૧૧૬ બાઈ ચચળ ને મૂળજી કર છે.		
૮૨ " નટવરલાલ મીઠાભાઈ પટેલ	"	યાજ્ઞિકની વિધવા	વડોદરા	"
૮૩ " સુભાષચંદ્ર મણિભાઈ સુતરીયા	"	૧૧૭ શ્રી. દિનકર યાદવ આહવે	"	"
૮૪ " ચિમનલાલ દેશવલાલ મોદી	"	૧૧૮ " વાસુદેવ નર્મદાશ કર ત્રિવેદી	બાવનગર	"
૮૫ " ગોદાવરી તારાચંદ્ર અડાનગ	"	૧૧૯ " હિંમતલાલ નામરદાસ દોશી	મુખાઈ	"
૮૬ " બાનુમતિ તારાચંદ્ર અડાનગ	"	૧૨૦ " શંકરલાલ ગોહળદાસ શાહ	વડોદરા	"
૮૭ " મણિચંદ્ર ભાઈચંદ્ર વ્યાસ	"	૧૨૧ " રામભાઈ શિવાભાઈ પટેલ	"	"
૮૮ " હોટુભાઈ ગિલિશંકર બટ	"	૧૨૨ " સતદાસ નાતાભાઈ પટેલ	"	"
૮૯ " શંકરલાલ મનમુખરામ હક્કર	"	૧૨૩ " જયત પ્રેમાનંદ હક્કર	"	"
૯૦ " સુમતરાય સોમેશ્વર ત્રિવેદી	"	૧૨૪ " મણિલાલ પ્રજાલકર વ્યાસ	"	"
૯૧ " કીરોગભાઈ પૌઆભાઈ પટેલ	"	૧૨૫ " ચીમનલાલ મજલાલ પટેલ	વડોદરા	"
૯૨ " લક્ષ્મીદામ લલ્લુભાઈ પટેલ	"	૧૨૬ " સુશીના કાંતિલાલ	આશુક	"
૯૩ " પોપટલાલ મહાનાન શાહ	"	૧૨૭ " નટવરલાલ પુરુષોત્તમ	વડોદરા	"
૯૪ " ચંદુલાલ હોટાલાલ શાહ	આશુક	૧૨૮ " કાંતિલાલ મનનલાલ પરીખ	"	"
૯૫ " જોશીભાઈ મોનીભાઈ પટેલ	વડોદરા	૧૨૯ " અતિવિદ હરગોવિંદદાસ વકીત	"	"
૯૬ " કીરજીલાલ સુનીલાલ દેશાઈ	"	૧૩૦ " નર્મનતલાલ નગસિંહલાલ પરીખ	"	"
૯૭ " કમલજીત ઉમાઈત સેવક	"	૧૩૧ " નટવરલાલ ચીમનલાલ ગાંધી	"	"
૯૮ " હરિપ્રસાદ મજનન પડયા	પૂના	૧૩૨ " હસમુખલાલ પૂજાલાલ પરીખ	"	"
૯૯ " હરિભાઈ રામજી દેસાઈ	વડોદરા	૧૩૩ " પતુભાઈ મણિભાઈ સુતરીયા	"	"
૧૦૦ " મોહનલાલ હરિલાલ ગાંધી	"	૧૩૪ " વનલીલા સુભાષચંદ્ર સુતરીયા	"	"

૧૩૫ શ્રી પદ્માવતી ન પરીખ, અમદાવાદ
 ૧૩૫ ,, કાતિલાલ જો ધનદાસ જાની વડોદરા
 ૧૩૭ ,, ડૉં ચેગેન્દ્ર નાનાભાઈ દીવાનજી ,,
 ૧૩૮ ,, મણિલાલ મ કાશીવાળા, વાધોડીયા
 ૧૩૯ ,, ભીમભાઈ નારણજી નાયક નવસારી
 ૧૪૦ ,, મોભાલાલ મથુરદાસ શાહ હમરેજ
 ૧૪૧ ,, નરમિ હબાઈ છનાભાઈ પટેલ ધર્મજી
 ૧૪૨ ,, રમણલાલ કેશવલાલ પરીખ પેટલાદ
 ૧૪૩ ,, વૈકુઠલાલ શીખરરાય દાંડેર મુમર્ષ
 ૧૪૪ ,, દાદાભાઈ પુરુષોત્તમદાસ અમીન, ગોધરા
 ૧૪૫ ,, હિરાલાલ વિશ્વદાસ મીઠાઈવાળા ઉનાવા
 ૧૪૬ ,, રાવજીભાઈ ભોરાભાઈ પટેલ છટેલા
 ૧૪૭ ,, ભગવાનભાઈ મનોરભાઈ પટેલ મહેસાણા
 ૧૪૮ ,, મથુરાદાસ આણુદજી ચાનકી પૌરખ હર
 ૧૪૯ ,, અમનરાય ભવાનીચ કર જોષો ગોડળ
 ૧૫૦ ,, અળાલાલ ડાભાભાઈ પટેલ જીજી
 ૧૫૧ ,, ચ કરલાલ મનલાલ કવિ કાનપુર
 ૧૫૨ ,, પ્રહલાદજી મનલાલ વ્યાસ વડોદરા
 ૧૫૩ ,, જવેર આપુલાલ ઠી
 ૧૫૪ ,, ગોભરાજ એગ મકવાળા અમરેલી
 ૧૫૫ ,, મનલાલ રાયલાલ મૂલજી અમદાવાદ
 ૧૫૬ ,, દુસેન કાનજી ડી માધાજી મોગાસા
 ૧૫૭ ,, શુરાભાઈ રણજીદાસ શેઠ મુમર્ષ
 ૧૫૮ ,, શુપેન્દ્ર વલ્લભભાઈ પટેલ બાદરજી
 ૧૫૯ ,, હીમાભાઈ ત્રાભાઈ પટેલ બાદરજી
 ૧૬૦ ,, મહિપત સવાઈલાલ પડયા મુમર્ષ
 ૧૬૧ ,, ચ દ્રશ્ય મણિચ કર બદ્દે હોટીલેપુર
 ૧૬૨ ,, મણિભાઈ મોતીભાઈ પટેલ સોણજી
 ૧૬૩ ,, મમજીભાઈ ભા-લાલભાઈ અમીન સો
 ૧૬૪ ,, મનલાલ શ્રીમભાઈ દેસાઈ અમદાવાદ
 ૧૬૫ ,, ત્રિધરલાલ મોતીલાલ મેન્દાકટર કોષાઈ
 ૧૬૬ ,, અભાલાલ અમ્મલાલભાઈ પટેલ નેગેજી
 ૧૬૭ ,, પતાપરાય ત્રિધરલાલ મહેતા મુમર્ષ
 ૧૬૮ ,, હોટાળાઈ ઉમેદગાઈ પટેલ વડોદરા
 ૧૬૯ ,, નાગરભાઈ બદ્દાભાઈ પટેલ મોભા

૧૭૦ શ્રી. ચ દુલાલ મથુરદાસ શાહ વાધોડીયા
 ૧૭૧ ' આઈ દાશી, મનલાલ મોતીભાઈની
 વિધવા ભીલાયા
 ૧૭૨ મૂળજીભાઈ શિવાભાઈ પટેલ મુમર્ષ
 ૧૭૩ ' ગોરધનદાસ પી સોનાલાલ મુમર્ષ
 ૧૭૪ ' હિતેન્દ્ર કનૈયાલાલ દેસાઈ સુરત
 ૧૭૫ ' હરિવલ્લભદાસ સુનીલાલ શાહ પેટલાદ
 ૧૭૬ શ્રીમતી ભાગીરીથી વિક્રમરાય બદ્દે મુમર્ષ
 ૧૭૭ ' આપાજી નાવાજી અમીન અમદાવાદ
 ૧૭૮ ' હિ મતલાલ સુનીલાલ પરીખ વડવાજી
 ૧૭૯ ' કાતિલાલ ભાઈલાલભાઈ પટેલ રાંદોદ
 ૧૮૦ ' વિષ્ણુપ્રસાદ પ્રહલાદજી પડયા વાદરા
 ૧૮૧ ' બાઈલાલભાઈ અરોલભાઈ પટેલ
 સમગ્રાલલાલ
 ૧૮૨ ' રાયલાલ મથુરદાસ શાહ વાધોડીયા
 ૧૮૩ ' રવિકાંત દેવીદાસ શાહ મુમર્ષ
 ૧૮૪ ' શ્રીમતી માધુરી રવિકાંત શાહ "
 ૧૮૫ ' ચિમનભાઈ હરિભાઈ અમીન, નરજીભા
 ૧૮૬ ' પુરુષોત્તમદાસ દેવીદાસ મુમર્ષ
 ૧૮૭ ' નટવરલાલ ત્રિધરલાલ શાહ સિનોર
 ૧૮૮ ' હરભાઈજી હમરભાઈ વડોદરા પેટલી
 ૧૮૯ ' વલ્લભભાઈ આશાભાઈ પટેલ વરજીભા
 ૧૯૦ ' વિષ્ણુપ્રસાદ સદ્ગીશ કર જાની પીજી
 ૧૯૧ ' દરગપદ્મમાર પલોનકુમાર દોવેડીયા
 અમદાવાદ
 ૧૯૨ ' પુરુષોત્તમદાસ ડી મારટર મોગામા
 ૧૯૩ ' વિજેન્દ્રગાય લક્ષ્મીદાસ આંધી મુમર્ષ
 ૧૯૪ ' મનભાઈ વલ્લભભાઈ પટેલ દીગસ
 ૧૯૫ ' રમેશ સુન્દરમય મુમર્ષ
 ૧૯૬ ' શિવાજી આશાભાઈ પટેલ બાદરજી
 ૧૯૭ ' મણિભાઈ દાશીભાઈ અમીન મેળકુ
 ૧૯૮ અરો મઆમદમો મણિલાલ અમી. "
 ૧૯૯ ' પ્રભાવતી રાલ ભાઈ પટેલ "
 ૨૦૦ શ્રી મણિભાઈ ધોરીભાઈ પટેલ ધર્મજી
 ૨૦૧ ' પ્રહલાલ પૂલલાલ પરીખ વડવાજીસીદ

૨૦૨ શ્રી મગનલાલ ધર્મચર નાન જોષી બાકેરોલ	૨૧૭ શ્રી હરીસિંહ સરદારસિંહ જલવ દશરથ
૨૦૩ " રામભાઈ લખાભાઈ પટેલ ધર્મજી	૨૧૮ " રમણભાઈ ગોરધનભાઈ પટેલ સાગર
૨૦૪ સૌ દીવાળીબેન મગનલાલ જોષી બાકેરોલ	૨૧૯ " છોટાભાઈ રાવજીભાઈ પટેલ આબેડ
૨૦૫ શ્રી હરિદર પુરુષોત્તમદાસ જોષી	૨૨૦ " કાળોદામ લલ્લુભાઈ પટેલ વસો
૨૦૬ " શનિલાલ બાપુલાલ જોષેદ	૨૨૧ " કુલાભાઈ મગનભાઈ પટેલ વસો
૨૦૭ " ગનમોહન જ્યેષ્ઠલાલ કરેજી	૨૨૨ " જમનોદાસ ભાલલાલભાઈ અમીન વસો
૨૦૮ " શંકરલાલ કીનાભાઈ શાહ દરાપુરા	૨૨૩ " દેવાભાઈ દાદાભાઈ પટેલ ભૂતપોર
૨૦૯ " સુરેન્દ્રસિંહજી મોમસિંહજી ચાવડા મીઆગામ	૨૨૪ " છોટાભાઈ ઈશ્વરભાઈ પટેલ મોઝાસા
૨૧૦ " જીવજીલાલ સુનીલાલ દલાલ મુબઈ	૨૨૫ " ત્રિજીવનદાસ ત્રિકમલાલ તમાકુવાલા રજોની
૨૧૧ " સુમનલાલ રણછોડભાઈ શેઠ મોયાગામ	૨૨૬ " મોતીભાઈ પૂજાભાઈ પટેલ બાયલી
૨૧૨ " મુકુન્દલાલ દિ'મતલાલ શાહ ડભોઈ	૨૨૭ શ્રીમતી સવિતાબેન જય તિભાઈ પટેલ અમદાવાદ
૨૧૩ " વિઠ્ઠલદાસ દિ'મતલાલ શાહ "	૨૨૮ " જય તિભાઈ પુરુષોત્તમદાસ પટેલ "
૨૧૪ " અનનકુમાર ત્રિ. શાહ વાધોડીઆ	૨૨૯ " મહિજીભાઈ જેઠાભાઈ પટેલ મોટાકરાળા
૨૧૫ " જયરાતલાલ સોભાગજયદ શાહ ડમહા	
૨૧૬ " સોભાગજયદ કાળીદાસ શાહ "	

૪-વડોદરા રાજ્યના સભાસદ પુસ્તકાલયોની તથા સંસ્થાઓની ગામવાર યાદી

ઓખામડળ મહાલ — ૧ બેટ ચ ખોદાર, ૨ વરવાળા, ૩ દેવાજીપુરા, ૪ દારદા, ૫ આંબડા.

અમરેલી મહાલ — ૧ વાંકીઆ, ૨ મરબડા, ૩ લાલાવદર, ૪ મોટા લાડારીઆ, ૫ ચાડીઆ, ૬ મોટા મીડવડા, ૭ મીધીપા વાચનાલય, ૮ દેવરાજીઆ, ૧૦ ઠેરીઆનામસ, ૧૧ મહિલા પુસ્તકાલય, ૧૨ અમરેલી સાવં પુસ્તકાલય, ૧૩ નાના માંચીઆળા, ૧૪ જળીઆ, ૧૫ જેસિતપુરા, ૧૬ ઢોલરા ૧૭ વિઠ્ઠલપુર, ૧૮ સજોસરા, ૧૯ તરફે તલાવ

કોડિનાર મહાલ — ૧ ટોદરા, ૨ મીડવડા, ૩ કોડિનાર

ખાંસા — ૧ ખા, ૨ મોટા સમરીઆળા, ૩ વાંકીઆ

દામનેગર મહાલ — ૧ નાના રાજોદ, ૨ પાડરસીંગા, ૩ અજેશનદ, ૪ ચાખપુર, ૫ દામનર, ૬ આંતરેલી, ૭ ધભાડીઆ.

ધારી મહાલ — ૧ દેવળા, ૨ ગોવિંદપુર, ૩ ચલાલા, ૪ ધારમણી, ૫ ભલગામ, ૬ ધારી, ૭ છરા

લીમટ્ટા મહાલ — ૧ ભીમટ્ટા

રતનપુર મહાલ — ૧ રતનપુર

કામરેજ મહાલ — ૧ ચોરણ, ૨ ચેવણી, ૩ ઉમેલ, ૪ પરમ, કામરેજ, ૬ મોર-
ચાણ, ૭ દીગસ, ૮ નેત્રમ, ૯ શીખપુર, ૧૦ ચીખલી, ૧૧ અધામા, ૧૨ માકણ, ૧૩ ખાનપુર,
૧૪ વઢાણ, ૧૫ દેલાડ, ૧૬ કાસમાડ

ગણદેવી મહાલ — ૧ ધમડાછા, ૨ ધનોરી, ૩ સોનવાડી, ૪ ગડત, ૫ અનરાર્ષ,
૬ ગણદેવી, ૭ માણેકપુર, ૮ વલોદી, ૯ બીલીમોરા મહિલા-ખાત, ૧૦ નાંદરખા, ૧૧ તળોદ
હળિયા બીલીમોરા, ૧૨ પાયરી, ૧૩ કેસલી ૧૪ અખવાડ

નવમારી મહાલ — ૧ તવડી, ૨ મરોલી, ૩ પીનસાડ, ૪ આમલી, ૫ પરમાણ,
૬ પડધા, ૭ ઉભરાટ, ૮ કુએદ, ૯ વેરમા, ૧૦ વીરાવળ, ૧૧ ધામણ, ૧૨ મહુવર, ૧૩ સદલપુર,
૧૪ દેરાખટ, ૧૫ નવસારી, ૧૬ નડોદ, ૧૭ બીનાર, ૧૮ સોમલગામ, ૧૯ પેસિરા, ૨૦ ડામેલ,
૨૧ કાલાસણ, ૨૨ પોપડા, ૨૩ વેજલપુર, ૨૪ અણુરા

પલસાણા મહાલ:—૧ નિયોળ, ૨ ઉભરાટ, ૩ એના, ૪ હરિપુરા, ૫ ખરવાસા,
૬ ગાંધપુર, ૭ મગધરા, ૮ ધામોદ એના.

મહુવા મહાલ — ૧ રાણત, ૨ અનાવલ, ૩ આમકમ્હ, ૪ અમરોલી, ૫ દાન્ડી,
૬ બીલખડી, ૭ ખરવાણે

માગરોલ મહાલ — ૧ મારોલ, ૨ વેલાછા, ૩ દીણોદ, ૪ કાસળા, ૫ નાની નરોલી

વ્યારા મહાલ — ૧ કપુરા, ૨ મગર કુષ, ૩ રૂપવાડ

કડી મહાલ — ૧ કલ્યાણપુરા, ૨ થોળ, ૩ ડામરવા, ૪ ખાવડ, ૫ ઝુનાસણ, ૬ રાજ-
પુર, ૭ ધુમામણ, ૮ ડરણ, ૯ કડી, ૧૦ દેઉસણ, ૧૧ દાસ વાંચનાલય, ૧૨ ખોરીસણ,
૧૩ સરસાવ, ૧૪ અળદેસણ, ૧૫ કુડાલ, ૧૬ નાની કડી, ૧૭ આદુદરા, ૧૮ ચડાસણ,
૧૯ વડાતી, ૨૦ મેડા આદરજ, ૨૧ કણ્ઠરી, ૨૨ ખોરજના દોડા, ૨૩ સાદરા, ૨૪ નદાસણ,
૨૫ કૈપલ, ૨૬ કડ, ૨૭ રગપુરડા, ૨૮ જામલપુર, ૨૯ મોઢાસણ, ૩૦ સુરજ, ૩૧ ભટાસણ,
૩૨ દોરીઆ, ૩૩ ચાલાસણ, ૩૪ સેદરી, ૩૫ કાસવા

દેલાલ મહાલ — ૧ બાલવા, ૨ નારદીપુર, ૩ લીબોદરા, ૪ મેરધા, ૫ ટીટોડા,
૬ ધમામખા, ૭ રંધિંગ, ૮ પલીઅડ, ૯ સગલ, ૧૦ પીપળજ, ૧૧ પાનસર, ૧૨ રૂપાવ,
૧૩ વેડા, ૧૪ મોળ, ૧૫ જામલા, ૧૬ મુતારકપુર, ખોરજ ડામી, ૧૮ અલુવા, ૧૯ મોખા
સણ, ૨૦ મોભાસણ, ૨૧ સેરીસા, ૨૨ વડસર, ૨૩ ડીગુચા, ૨૪ વાગોસણ, ૨૫ વાસણ,
૨૬ વાવોલ

ખેરાળુ મહાલ — ૧ ખરગટીઆ, ૨ ઉદાલ, ૩ ઉમતા, ૪ વડનગર, ૫ ઉણાદ,
૬ બાલ પુસ્તકાલય વડનગર, ૭ મહિલા પુ વડનગર, ૮ મસેકપુર, ૯ કદીપુર, ૧૦ અદાદરપુર,
૧૧ કામલપુર

ચાણુઆ મહાલ — ૧ વડાવલી, ૨ પિણોળ, ૩ કનોડા, ૪ કબોલ, ૫ વસાઇ,
૬ ચાણુઆ, ૭ જાખાના, ૮ ખોરસમ, ૯ પીપળ, ૧૦ ગજેટ, ૧૧ આલણવાડા, ૧૨ કાધરી,
૧૩ મોદેરા, ૧૪ બદ્ધચરાજ, ૧૫ ખોરાદ, ૧૬ સદુમળા

દહેગામ મહાલ — ૧ ઇસનપુર મોટા, ૨ હાથીબજ, ૩ બલીએલ, ૪ મગોડી, ૫ પરાતીઆ, ૬ મફદરા, ૭ નદોત, ૮ હાલા, ૯ જીડવા, ૧૦ દહેગામ, ૧૧ ભાવડા, ૧૨ ઉદેશ, ૧૩ હાલીસા, ૧૪ ધમીજ, ૧૫ સાંપા ૧૬ મનુદેશ, ૧૭ ચદામા, ૧૮ ધારીસણા

પાટણ મહાલ — ૧ ધીવટા વાંચનાલય, ૨ પાટણ, ૩ માતપુર, ૪ સડેર, ૫ ડાં ૫ડા અબ્યાસગૃહ વાંચનાલય, ૬ ટાંકવાડા વાંચનાલય, ૭ ૪ પાણી મિત્રમ ડગ વાંચનાલય, ૮ રજીજ, ૯ બાલીસણા, ૧૦ મણ્ડ, ૧૧ કુણ્ડેર, ૧૨ ચદુમણા, ૧૩ જગરાલ

મહેસાણા મહાલ — ૧ પીલુદરા, ૨ છટ્ટીઆરડા, ૩ ખારા, ૪ બલોલ, ૫ જગુદેશ, ૬ પચોટ, ૭ કુદા પાલડી, ૮ મોટી દાદિ, ૯ ખેતવા, ૧૦ લાંબજન, ૧૧ આખજ, ૧૨ ભાલ-કીઆ સા પુ અબલીઆસણ, ૧૩ ચરાડ, ૧૪ પદારીઆ, ૧૫ પાલોદર, ૧૬ મહેસાણા, ૧૭ અનાસણ, ૧૮ ભેસાણા.

વિજાપુર મહાલ — ૧ બીલોદરા, ૨ લોદા, ૩ આગલોડ, ૪ કુકરવાડા, ૫ માલેકપુર, ૬ ટીટોદેશ, ૭ વિહાર, ૮ ઠાલવાડા, ૯ પિલવાદ, ૧૦ ગોઝારીઆ, ૧૧ વસાઇ, ૧૨ જગાન, ૧૩ ખરોડ, ૧૪ વડાસણ, ૧૫ અબોડ, ૧૬ ભાવસોર, ૧૭ જેપુર, ૧૮ સમી, ૧૯ વેડા, ૨૦ પડુરમા, ૨૧ ખણસા, ૨૨ નત્રા સમપુર

વિસનગર મહાલ — ૧ દેણ, ૨ કસિ, ૩ વાલમ, ૪ કમાણા, ૫ બાન્ડ, ૬ જેતલ-વાસણા, ૭ તરલ, ૮ ભાલક, ૯ અડોરણ, ૧૦ વિસનગર, ૧૧ બાસણા, ૧૨ સદુમળા

સિદ્ધપુર મહાલ — ૧ દાસજ, ૨ કરલી, ૩ દુડાવ, ૪ ધાજાણવાડા, ૫ ઉનાવા, ૬ ઉઝા, ૭ સિદ્ધપુર, ૮ કહોડા

હારીજ મહાલ — ૧ હારીજ, ૨ અડિયા

આંતરસુખા મહાલ — ૧ કાણીએલ, ૨ ધડિયા, ૩ વ્યાસવાસણા

કરજણ મહાલ — ૧ કરજણ, ૨ સુરવાડા, ૩ પાણીઆપુરા, ૪ રોરોદ, ૫ કડારી, ૬ ઝોઝ, ૭ પુરા, ૮ મંગિએજ, ૯ મેલિવાદ, ૧૦ હાડોડ, ૧૧ બોડડા, ૧૨ વેમારડી, ૧૩ કુરાલી, ૧૪ મણપતપુરા, ૧૫ બચાર, ૧૬ કુરાઇ, ૧૭ આમતપુર, ૧૮ મોડીઆ, ૧૯ વેમાર, ૨૦ રણાપુર, ૨૧ જૂની જયારી, ૨૨ બરયાલી, ૨૩ બરયાણા, ૨૪ દેરોલી, ૨૫ હિરદ, ૨૬ અટાલી, ૨૭ વલણ, ૨૮ દેયાજ, ૨૯ નવી જયારી, ૩૦ ચરપુર ટીબી, ૩૧ સીમળી, ૩૨ મેથી, ૩૩ સામરા, ૩૪ કોપુર, ૩૫ વીરજ, ૩૬ ધાવટ, ૩૭ સુંદરણા, ૩૮ રોપા, ૩૯ કલા, ૪૦ મોરલ, ૪૧ અણુર, ૪૨ મધારા, ૪૩ સંસિરોદ, ૪૫ ભતીપુર ટીબી, ૪૬ હલદરવા, ૪૭ બામણગામ.

ડોહોઈ મહાલ — ૧ વણાદરા, ૨ જૂની મોગરોલ, ૩ પારીઆ, ૪ ગુવાળી, ૫ બેરીઆદ, ૬ બેરખાર, ૭ મોટા હમીપુરા, ૮ કુંદેસા, ૯ અગુદેશ, ૧૦ કુકડ, ૧૧ બ્યારા, ૧૨ બીલુપુર, ૧૩ વલવાણા, ૧૪-સીતપુર, ૧૫ ધમેલી, ૧૬ નાના ફેરગિયા, ૧૭ પુનીઆદ, ૧૮ ગોળલી, ૧૯ ડોહોઈ મ પુ મડળ, ૨૦ નડા, ૨૧ અમરેશ્વર, ૨૨ અતોલી, ૨૩ દોહાર.

તિલકવાડા મહાલ — ૧ કરનાલી, ૨ જુએદા.

પાદરા મહાલ:—૧ અબાડા, ૨ ડાહાસા, ૩ ચોહારી, ૪ મુગપુર, ૫ વાવળ, ૬ પાદરા, ૭ પાદરા બોર્ડિંગ હાઉસ યુ મહો વાચનાલય, ૮ ડાહા, ૯ વડુ, ૧૦ માસર, ૧૧ આમળા, ૧૨ સેળકુવા, ૧૩ મુવાલ, ૧૪ રણ, ૧૫ દરાપુરા, ૧૬ સોખડા ખુર્દ, ૧૭ મોરીઆદ, ૧૮ સરસવણી, ૧૯ સાદરા, ૨૦ નવાસદ, ૨૧ ચાલુમ, ૨૨ વીરપુર, ૨૩ સાંધી, ૨૪ પીપળી, ૨૫ લુણા, ૨૬ પાટોદ, ૨૭ સંજિમા, ૨૮ કુરાલ, ૨૯ વણકુળ, ૩૦ વડવા, ૩૧ કાંઠા, ૩૨ શાહપુર, ૩૩ વિશ્રામપુરા, ૩૪ કરખડી, ૩૫ નરસીપુરા, ૩૬ કણ્ઠ, ૩૭ સાંપલા, ૩૮ ભતીપુરા, ૩૯ ભિરામા, ૪૦ તાળપુરા, ૪૧ ભોજ, ૪૨ ખોડાપા, ૪૩ સોખડા રાધુ, ૪૪ તિથોર, ૪૫ રાણપુરા, ૪૬ કોટલા, ૪૭ જલાલપુર, ૪૮ બહારી, ૪૯ ચિત્તાલ, ૫૦ પાદરા, ૫૧ મુંડળ, ૫૨ દુધવાડા, ૫૩ અભોળ

પેટલાદ મહાલ —૧ ધર્મજ, ૨ સોજના, ૩ બાલ પુ વસો, ૪ વસો, ૫ મહિલા પુ પેટલાદ, ૬ ભૂશકાઈ, ૭ દેવા, ૮ ગાડા, ૯ દતાલી, ૧૦ નવાગામ, ૧૧ સળમા, ૧૨ બડક, ૧૩ દેલીલી, ૧૪ પેટલાદ, ૧૫ માલુજ, ૧૬ કાસર, ૧૭ રામોલ, ૧૮ રીલાયન્સ છુક ડેપો-વસો, ૧૯ માલાવાડા, ૨૦ સીમરડા, ૨૧ બાધણી, ૨૨ બાકરોલ, ૨૩ વિશ્રામપુરા, ૨૪ ધર્મજ યુવક મંડળ, ૨૫ નાર, ૨૬ ખીજ, ૨૭ પલાણા, ૨૮ કાવિઠા, ૨૯ મહિલા પુ ધર્મજ, ૩૦ મહેલાવ, ૩૧ સિલવાઈ, ૩૨ શેખડી, ૩૩ ડેમોલ, ૩૪ માનપુર, ૩૫ વિમોલી, ૩૬ બડેરજ, ૩૭ મહિલા પુ સોજના, ૩૮ મલાતજ, ૩૯ ડેમોલ, ૪૦ રામપુર, ૪૧ કુરેલી, ૪૨ પાડમોલ, ૪૩ મોરીઆ, ૪૪ લીલાલી, ૪૫ નાધીઆ મ. પુ ચાંચા, ૪૬ ચાંચા, ૪૭ ગેવણી મંડળ ધર્મજ

લાદરણ મહાલ —૧ ભૂવેલ, ૨ રણેલી, ૩ પીપળાઈ, ૪ જલુષ, ૫ મુંડળ, ૬ કાંઠા, ૭ વટાદરા, ૮ જલસણ, ૯ રૂદેલ, ૧૦ વાલવોડ, ૧૧ ઝારોળા, ૧૨ સીરવા, ૧૩ આમળગામ, ૧૪ શીજીવ, ૧૬ પીપળી, ૧૬ મબીરા, ૧૭ બાદરણ, ૧૮ બાલ પુ. બાદરણ, ૧૯ મહિલા પુ બાદરણ, ૨૦ જોશીકુવા, ૨૧ કાણીસા, ૨૨ મોટી શેરડી, ૨૩ ચમારા, ૨૪ કોસિદા, ૨૫ વાસણા, ૨૬ કણ્ઠ.

વડોદરા મહાલ —૧ હાણી, ૨ ઈટાલા, ૩ વરણામા, ૪ ખીલ, ૫ સેવાલી, ૬ રણેલી, ૭ પદમલા, ૮ મોતી, ૯ સલાડ, ૧૦ ચેર, ૧૧ મેઘકુલ, ૧૨ સાંકરદા, ૧૩ સરાર, ૧૪ સોખડા, ૧૫ મકરપુરા, ૧૬ સેનાસમાજ વરણામા, ૧૭ હિડેરા, ૧૮ કોપલી, ૧૯ અકોડીઆ, ૨૦ અણખી, ૨૧ કરચીઆ, ૨૨ સમા, ૨૩ સગીઆળા, ૨૪ સીરવા, ૨૫ ખાનપુર, ૨૬ માણેળ, ૨૭ ચાપડ, ૨૮ શેરખી, ૨૯ તતારપુરા, ૩૦ સમસાળાદ, ૩૧ દાશીપુરા, ૩૨ મુંદરપુરા, ૩૩ કુમાડ, ૩૪ દવાદ, ૩૫ વડસર, ૩૬ પાતલવેણી, ૩૭ તરસાળી, ૩૮ બાનવા, ૩૯ દસરથ, ૪૦ આનેડ ૪૧ ભંધલી, ૪૨ સેવવાસણા, ૪૩ મોતીઆપુરા, ૪૪ અનિયમિત આદિ વધારનારી સહારી મંડળી ઈટાલા, ૪૫ તાદગળ, ૪૬ વીરોદ, ૪૭ દાનિય રાનીપરજ વસતીગૃહ

વાપોડીઆ મહાલ —૧ જરોદ, ૨ દામરોલ, ૩ દેરમગલીઆપુરા, ૪ રમુલાળાદ, ૫ મોડાધર, ૬ વાપોડીઆ, ૭ પીપળીઆ, ૮ મહાલ પુ મંડળ વાપોડીઆ, ૯ બણીઆરા, ૧૦ લીલોરા, ૧૧ કોટખી, ૧૨ આસેજ, ૧૩ ખેરવાડી, ૧૪ મુતાલ, ૧૫ મળદરા

— શિનોર મહાલ — ૧ શિનોર, ૨ હિતરાજ, ૩ ભેખડા, ૪ આનદી, ૫ વરખડ, ૬ સાઢલી, ૭ કુકસ, ૮ છાણભોષ, ૯ ઝાંઝડ, ૧૦ તેનતમાવ, ૧૧ સીમળી, ૧૨ દીવેર, ૧૩ દીબરવા, ૧૪ મોટા કરાળા, ૧૫ વણીઆદ, ૧૬ માલપુર, ૧૭ અબાલી, ૧૮ મોજરોલ, ૧૯ નાના કરાળા, ૨૦ અનસુયા પતિયા, ૨૧ મરાડી, ૨૨ મોડના, ૨૩ બાવળિયા, ૨૪ સુરાયામળ, ૨૫ નાના હાંપીપુરા, ૨૬ સેમવા

સ ખેડા મહાલ — ૧ કોસિદા, ૨ કાવિદા, ૩ લડોલ, ૪ સ'ખેડા, ૫ ચિખોદા, ૬ બહાદુરપુર, ૭ ગુડીયા, ૮ પીપળસટ, ૯ હાંડોલ, ૧૦ દીબા, ૧૧ માલણી, ૧૨ તાંડળળ.

સાવલી મહાલ — ૧ રતનપુરા, ૨ બાકરોલ, ૩ વેલપુર, ૪ ડેસર, ૫ મોંઝીઆ, ૬ ધમપુર, ૭ હન્દાડ, ૮ નમીસરા, ૯ ધનતેજ, ૧૦ અંબેસર, ૧૧ મળુસર, ૧૨ પોષ્યા, ૧૩ વરસડા, ૧૪ ખાખરીઆ, ૧૫ ધડીઆળ, ૧૬ મુઢેના

૫—મંડળને સોંપાયેલાં સભાસદ ટ્રસ્ટ ફંડો

- ૧ દિવાળીના સ્મારક માન પ્રસારક ફંડ
- ૨ શ્વેલ સા પુ ટ્રસ્ટ ફંડ.
- ૩ વટાદરા સા પુ ટ્રસ્ટ ફંડ
- ૪ શ્રી સયાજીરાવ આપકવાડ ટ્રસ્ટ ફંડ.
- ૫ ખત્રી વલ્લભદાસ જમનાદાસ મૂળજી ટ્રસ્ટ ફંડ.
- ૬ જારોળા સા. પુ. ટ્રસ્ટ ફંડ.
- ૭ સ્વ. ધનીબેન બકત સ્મારક ટ્રસ્ટ ફંડ.
- ૮ સ્વ. લખાભાઈ ગોવિંદભાઈ બકત સ્મારક ટ્રસ્ટ ફંડ.
- ૯ શ્રી બોર્ડન સ્મારક ટ્રસ્ટ ફંડ
- ૧૦ સ્વ. ન્યુટન મોહન દત્ત સમા. ટ્રસ્ટ ફંડ
- ૧૧ સ્વ. રણજીભાઈ અમીન ક ડારી તા. કરજણ સા પુ નિમાવ ફંડ
- ૧૨ સ્વ. મહોબભાઈ જી. કેસાઈ ફંડ. ટ્રસ્ટ ફંડ.
- ૧૩ સ્વ. લક્ષ્મીબેન તે હેસાઈ સ તોડભાઈ જીયાભાઈનાં પત્ની સમા ફંડ
- ૧૪ સો દિવાળીબેન મ. જોષી ટ્રસ્ટ ફંડ
- ૧૫ સ્વ. ડાહીબેન સમા ટ્રસ્ટ ફંડ
- ૧૬ શ્રી નયુભાઈ વીરમભાઈ સમા સા પુ પિસાઈ નિમાવ ફંડ
- ૧૭ સ્વ. રામકેર તે હરિભાઈ નારણજી બકતના પત્ની સમા. ફંડ.
- ૧૮ સ્વ. ધાડુબેન બકત ધામજી સમા. ફંડ.
- ૧૯ આરક સોસોદરા સા પુ નિમાવ ફંડ
- ૨૦ જિતેન્દ્ર પ્રતાપરાય મહેતા સમા. નિધિ
- ૨૧ સ્વ. રણજીભાઈ ગિરધરભાઈ સા. પુ તેનતમાવ નિમાવ ફંડ
- ૨૨ સ્વ. નવનીતલાલ ર. પારેખ સયાજી વૈભવ ધાયવેરી નવસારી નિમાવ ફંડ.

- ૨૩ ગોમતબેન બકતે સા. પુ. ધામણુ નિભાવ ૬૩
 ૨૪ હદેન સા. પુ. નિભાવ ૬૩.
 ૨૫ સ્વ લલ્લુભાઈ જયરામભાઈ પટેલ રમા. ટ્રસ્ટ ૬૩
 ૨૬ સ્વ છપ્પી જહેન તે માધવભાઈ જૂ બકતની વિધવા રમા. ટ્રસ્ટ ૬૩.
 ૨૭ સ્વ. લાડુબેન તે લાલભાઈ કલ્યાણુજીની ધણિમાણી રમા. ટ્રસ્ટ ૬૩
 ૨૮ લાલભાઈ કલ્યાણુજી સા. પુ. ઉમરાખ નિભાવ ૬૩
 ૨૯ બીખાભાઈ ભગાભાઈ ટ્રસ્ટ ૬૩
 ૩૦ સ્વ. રામભાઈ ગોપાળજી રમા. આરક સીસોદરા સા. પુ. નિભાવ ૬૩
 ૩૧ સ્વ. કુર્લંબભાઈ ગોપાળજી નારણુભાઈ રમા. ટ્રસ્ટ ૬૩
 ૩૨ જ્વ. હરખભાઈ બકત ધામણુ રમા. ટ્રસ્ટ ૬૩.
 ૩૩ પ્રાંતજીભાઈ રાયજીભાઈ કાછીઆ પટેલ ટ્રસ્ટ ૬૩ સા. પુ. છાણી
 ૩૪ છીતાભાઈ કહાનજી ટ્રસ્ટ ૬૩ સા. પુ. આરક સીસોદરા
 ૩૫ સ્વ. જયેશકુમાર બાલુભાઈ કુર્લંબભાઈ ટ્રસ્ટ ૬૩ સા. પુ. ઉમરાખ
 ૩૬ સ્વ. પ્રેમીજહેન હીરાભાઈ પરજીભાઈ ટ્રસ્ટ ૬૩
 ૩૭ બાલુભાઈ વીરચંદ શાહ ટ્રસ્ટ ૬૩ સા. પુ. ઉમરાખ
 ૩૮ સૌ. સુમતિ ચંદ્રસાલ કવિ ટ્રસ્ટ ૬૩ સા. પુ. નાદોલ તા. હલેગામ.

૬-રાજ્ય બહારનાં સભાસદપુસ્તકાલયો અને સંસ્થાઓ

- ૧ સા. પુ. બેડવા
 ૨ માણેકભાઈ સાવં. પુસ્તકાલય બોરસદ
 ૩ નવયુગ પ્રેસ-સુરત
 ૪ ધી બોમ્બે કાપન આર્ટ પ્રિ. વકસ.
 ૫ ગરોતર એન્ક્યુકેશન મોસાયટી-આણંદ
 ૬ સા. પુ. સિંચવાડા
 ૭ અતિલક્ષ્મી ક્રી લાયબ્રેરી—અમદાવાદ
 ૮ સા. પુ. સુણાવ
 ૯ " પીપગાવ
 ૧૦ માનોદય લાયબ્રેરી—નરસડા
 ૧૧ વિદ્યાર્થી સમાજ પુસ્તકાલય—કરમચંદ
 ૧૨ રાયચંદ નીપચંદ લાયબ્રેરી—બરૂચ
 ૧૩ હા. વિ. પુ. લોહાણામિત્ર મંડળ લાયબ્રેરી પોરબંદર.
 ૧૪ સા. પુ. તારાપુર
 ૧૫ ગુજરાતી મિત્ર મંડળ—ખરગપુર
 ૧૬ હતેસિકજી સા. પુ. જલુગામ
 ૧૭ ગુજરાતી માનાચમ લાયબ્રેરી—ક નગર
 ૧૮ ખડાવતા સ્ત્રી ઉલ્લેખસાગા—નડિયાદ

૭-હિંદુસ્તાન બહારની સભાસદસંસ્થાઓની યાદી

- ૧ ધી પટેલ અધરકુડ-નૈરોબી
- ૨ ઇન્ડિયન સ્કૂલ-જામ.
- ૩ નાનજી લાલજેરી-જામ
- ૪ એચ એચ ધી આગાખાન લાલજેરી-મોમ્બાસા
- ૫ સોશિયલ સર્વિસ લીગ-ક પાલા
- ૬ હુદાશ્યામ કુ લાલજેરી - નૈરોબી.
- ૭ એમ કે ગાંધી લાલજેરી એન્ડ પારસી હસ્તમજી હોલ કમિટિ, ડબ્લન
- ૮ રયાનકવાસી જૈન મંડળ-નૈરોબી
- ૯ ઇન્ડિયન પબ્લીક લાલજેરી-થીકા.
- ૧૦ વી એમ જૈન જ્ઞાન વર્ધક મંડળ-નૈરોબી
- ૧૧ બાલ પુસ્તકાલય અર્વમે ટ ઇન્ડિયન સ્કૂલ-થીકા

વિચારકલિકા

“ સંગીત—એ આત્માની એક નૈસર્ગિક ભાષા છે. ”

—રોમાં રોલાં

“ મારા હૃદય, મન અને અતરાત્મા જેને સમર્થિત ન આપે એવું કશું કદી નહિ લખ્યું, એમ કરવાયી અને લાગે છે એ વસ્તુ-બલેને અમે તેટલી નાની હોય-છતાં આ દુનિયામાં કરવાની જરૂર છે, અને કુ પોતે જ એ નાનકડા કામના સાધનરૂપે નિર્માયેલ છું. ”

—જ્યોર્જ હલિયટ

“ વિવેચકનું કામ કોઈ પણ મહાન કલાકૃતિમાં-પુસ્તક, ગીત, મૂર્તિ કે ચિત્રમાં-શો હોય છે તે નહિ, પણ શા ગુણ છે તે શોધી કાઢવાનું છે હોય તો ધણા હોય, પણ ખરૂં મહત્ત્વ તો ગુણનું છે વિવેચકે પોતાનું કામ બરાબર કરવું હોય, તો એ વસ્તુમાં કયું મહાન તત્ત્વ રહેલું છે-એ વસ્તુ શાને લીધે ટકી રહી છે ને શાને લીધે ચિત્રનું આકર્ષણ કરે છે-તે એણે અપભ્રંશરૂપે શોધી કાઢવું રહ્યું ”

—ટી. આર. ગ્લેસર

“ સાહિત્ય એ ચિરમધ્યમ વાણી છે, તે ચિરમધ્યમ વિચારો ને કાર્યોની તોષ કે તવારીખ રાખે છે ”

—આર્થર કિવલર-કૂચ

“ કોઈ જીવાન માણસ કાલે ગમે તે પરદેશી ભાષાઓમાં લખાવ કરે (અને તે નેટલી નધારે બલે તેટલું બહેતર), પણ તેણે સમીક્ષાપૂર્વક અભ્યાસ તો સ્વભાષાનો જ કરવો જોઈએ, અને એજ ભાષામાં પોતાના વિચારો સરળતા, સ્પષ્ટતા ને સુસ્પષ્ટતાથી પ્રગટ કરવાની શક્તિ મેળવવા મહેનત કરવી જોઈએ અને આ હિંદુથી તેણે રોજ એ ભાષામાં પતોટાવું જોઈએ ”

—મૉન લૉક

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી
૮-મંડળે પ્રસિદ્ધ કરેલાં પુસ્તકોની

અનુ નંબર	પુસ્તકનું નામ	પ્રકાશન વર્ષ	ફેલો પ્રત છાપી	છાપેલી કિંમત	હાલ ફેલો પ્રત મીલક ૨
૧	બાલમિત્રની વાતો બા. ૧	૧૯૨૬	૧૦૦૦	૦-૧૨-૦	X
૨	" " બા. ૨	"	૧૦૦૦	૦-૧૨-૦	X
૩	રાજપૂત જીવનસંધ્યા	"	૧૦૦૦	૧-૦-૦	X
૪	મહારાષ્ટ્ર જીવનપ્રભાત	"	૧૦૦૦	૧-૮-૦	X
૫	વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ	"	૧૦૦૦	૩-૦-૦	૧૧૧
૬	સરકયુધરેનું એકીકન્થ બા. ૧	"	૧૦૦૦	૧-૪-૦	X
૭	કુમારની ઓરતો (બીજી આવૃત્તિ)	૧૯૪૨	૧૦૦૦	૧-૪-૦	૩૯૩
૮	નળદમયતી	"	૨૦૦૦	૧-૩-૦	X
૯	ચાગ બાલમ વારો	"	૧૫૦૦	૦-૩-૦	X
૧૦	કુમાર વીરસેન	"	૧૫૦૦	૦-૧-૦	X
૧૧	બાલ કાળો બા. ૧	"	૧૦૦૦	૦-૩-૦	X
૧૨	શ્રેષ્ઠ સલાહકાર બા. ૨	"	૧૨૦૦	૦-૧-૦	૧૭૨
૧૩	ફેલોશ રોમે બા. ૧	"	૫૦૦	૦-૧૧-૦	X
૧૪	મધુમક્ષિકા અને ભ્રમર	"	૫૦૦	૦-૧૧-૦	૧૬
૧૫	હિતર દિન્દુસ્તાની સંબંધનો પ્રતિકાશ	"	૫૦૦	૦-૧૪-૦	૩૨
૧૬	મી ધે ડે ફેલો કવેનું જીવનચરિત્ર	"	૧૦૦૦	૩-૦-૦	X
૧૭	ચન્દ્રગ્રહ મૌર્ધ	"	૫૦૦	૦-૧૦-૦	X
૧૮	ધર્મો રમતાની રમતો	"	૧૦૦૦	૦-૪-૦	X
૧૯	૮૦૦૦ પુસ્તકોની વર્ગીકૃત નામાવલિ વર્ગીકરણની પદ્ધતિ માથે	૧૯૨૯	૧૦૦૦	૭-૦-૦	૪૨
૨૦	પ્રવહાદ	"	૧૦૦૦	૦-૪-૦	X
૨૧	સિદ્ધાદ શેઠ	"	૧૦૦૦	૦-૧૦-૦	X
૨૨	કસરત અને આરોગ્ય	"	૫૦૦	૦-૧૪-૦	X
૨૩	ફેલોશ રોમે બા. ૨	"	૫૦૦	૦-૧૨-૦	X
૨૪	પ્રગતિના પથે	"	૫૦૦	૧-૧-૦	૧૮૪
૨૫	બાલગિજાન બા. ૧	"	૧૦૦૦	૧-૮-૦	X
૨૬	શૂરચના	"	૫૦૦	૦-૧૧-૦	૨૩૯
૨૭	માનસશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ સિગ્નલક્રમ	"	૫૦૦	૦-૧૪-૦	૫૦
૨૮	ગેમ અને આરોગ્ય	"	૫૦૦	૧-૧-૦	X
૨૯	માટીનો પ્રાકૃતિક ઇતિહાસ	"	૫૦૦	૦-૧૩-૦	૨૧૦
૩૦	ધર્મ અને ભવિષ્યની માતા	"	૫૦૦	૧-૧-૦	X
૩૧	વિદ્યાવાળા	"	૫૦૦	૧-૧-૦	૨૩૮
૩૨	રિહાજનો શાસ્ત્રીય	"	૫૦૦	૦-૧૧-૦	૨૦
૩૩	સિદ્ધ	"	૫૦૦	૦-૧-૦	૧૭૬
૩૪	કિન્દના ઇતિહાસની વાતો	"	૫૦૦	૦-૧૨-૦	X
૩૫	જાત્રીનો	"	૧૦૦૦	૦-૨-૦	X
૩૬	વર્તોની પુસ્તકોનો પરિચય	"	૧૦૦૦	૦-૮-૦	X
૩૭	આદારશાસ્ત્ર	૧૯૩૦		૦-૧૪-૦	૮૦

મંડળ સિ વડોદરા.

હકીકત તા. ૩૧-૩-૧૯૪૯

અનુ સંખ્યા	પુસ્તકનું નામ	પ્રકાશન વર્ષ	કટલી પ્રત છાપી	છાપેલી કિંમત	કાલે કટલી પ્રત સીલક છે
૩૮	આળેજવણી	૧૯૩૦	૫૦૦	૧-૧૪-૦	X
૪૯	વૈવાહિક ન્યાયમાળા	"	૫૦૦	૧ ૮-૦	૧૯૬
૪૦	મેન્ટેસોરી પદ્ધતિનો આભાસ	"	૫૦૦	૧-૨-૦	X
૪૧	તારાશાસ્ત્ર	"	૫૦૦	૦-૧૨-૦	૧૨
૪૨	રામાયણરહસ્ય	"	૫૦૦	૦-૬-૦	૧૬
૪૩	બાળ રામાયણ	"	૫૦૦	૦-૬-૦	X
૪૪	હાલપિબર	"	૫૦૦	૦-૮-૦	X
૪૫	આરોગ્યવિજ્ઞાન અને મૃદુવ્યવસ્થા	"	૫૦૦	૦-૮-૦	X
૪૬	વીર ગાદીદંડ	"	૧૦૦૦	૧-૮-૦	૧૧૨
૪૭	આર્યોની યોગબાણ	"	૫૦૦	૦-૫-૦	૧૬૨
૪૮	માલવિવિદ્યાન ભા ૧	૧૯૩૧	૧૨૦૦	૧-૮-૦	X
૪૯	વાતીની પુસ્તકોનો પરિચય ભા ૨	"	૧૦૦૦	૦-૧૨-૦	૭૩
૫૦	કુમાર વીરસેન ભા ૨	"	૧૫૦૦	૦-૬-૦	X
૫૧	પરિચય	"	૧૨૦૦	૦-૫-૦	૪૦૨
૫૨	સરસ્વતીરોનુ એકીકરણ ભા ૨	૧૯૩૨	૧૦૦૦	૧-૮-૦	X
૫૩	ચતુર બંધોદ્ધ	"	૧૦૦૦	૦-૬-૦	X
૫૪	સારી રીતમાત-ખીજ આદર્શ	"	૧૦૦૦	૦-૭-૦	૬૬
૫૫	વીર કથાઓ	"	૧૦૦૦	૧-૦-૦	X
૫૬	અર્વાચીન સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો	"	૧૦૦૦	૨-૦-૦	X
૫૭	વીર અભિનય	"	૧૦૦૦	૦-૬-૦	૪
૫૮	જીવરામ શર્દ	"	૧૦૦૦	૦-૬-૦	X
૫૯	૪૦૦૦ પુસ્તકોની વર્ગીકૃત નામાવલિ સ્ત્રીની નામાવલિ સાથે	૧૯૩૩	૧૦૦૦	૫-૦-૦	૩૭૮
૬૦	માલવિવિદ્યાન ભા ૩	૧૯૩૪	૧૦૦૦	૧-૮-૦	X
૬૧	પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ, આપણો અને સેષો ભા ૧	"	૧૦૦૦	૨-૦-૦	૭૭
૬૨	સરસ્વતીરોનુ એકીકરણ-ભા ૩	૧૯૩૬	૧૦૦૦	૨-૦-૦	X
૬૩	બુદ્ધ ટી. વં શિવન	"	૧૦૦૦	૧-૧૨-૦	૩૩
૬૪	જાપાનની કેળવણી	૧૯૩૭	૧૦૦૦	૦-૮-૦	X
૬૫	પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ, આપણો અને સેષો ભા. ૨	૧૯૩૯	૧૦૦૦	૧-૮-૦	X
૬૬	બાલકુજના પાઠો	૧૯૪૧	૨૦૦૦	૦-૪-૦	X
૬૭	સ્વર્ગીનું દોહન	૧૯૪૨	૧૫૦૦	૧-૮-૦	X
૬૮	ભારતના સતો	૧૯૪૩	૧૫૦૦	૧-૮-૦	૧૨૭
૬૯	અમારી કન્ડુક શિક્ષણ	૧૯૪૪	૧૦૦૦	૨-૦-૦	X
૭૦	દસાપોનો કેકારવ	"	૨૨૫૦	૭-૦-૦	૭૫૪
૭૧	ભીત પત્રો દ્વારા લોકશિક્ષણ	"	૨૦૦૦	૧-૮-૦	૧૫૧૭
૭૨	બીનમધુ એવરુદ્ધ	૧૯૪૬	૧૫૦૦	૨-૦-૦	૨૩૩
૭૩	ચિર જીવ સાહિત્ય	૧૯૪૭	૨૦૦૦	૨-૪-૦	૭૬૬
૭૪	સુમળ ભૂમિ ગુજરાત	૧૯૪૮	૨૦૦૦	૨-૦-૦	૮૫૯
૭૫	મોદ વાચનમાળા-પહેલી યોપદી	૧૯૪૯	૩૦૦૦	૦-૪-૦	૨૫૦૦

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી
૬-પચીસ વર્ષનું પ્રગતિ-

હિસાબી વર્ષ	વર્ષ આખરે સભા, સદસ્ય સંખ્યા	દર વર્ષમાં ભગાયેલું શેર ભંડોળ	વર્ષ આખરે કુલ શેર ભંડોળ	દર વર્ષે બચત કાટેલું રિઝર્વ ફંડ	વર્ષ આખરે કુલ રિઝર્વ ફંડ	દર વર્ષે બચત કાટેલું બંધ રકમનું રિઝર્વ ફંડ
૩૧-૩-૨૫	૨૧૮	૫૩૨૫	૫૩૨૫	—	—	—
૩૧-૩-૨૬	૨૬૪	૨૭૬૫	૮૦૬૦	૨૫૦	૨૫૦	—
૩૧-૩-૨૭	૩૧૪	૭૮૦	૮૮૭૦	૨૫૦	૫૦૦	—
૩૧-૩-૨૮	૩૨૪	૭૫૫	૯૬૨૫	૨૫૦	૭૫૦	—
૩૧-૧૨-૨૯	૩૪૭	૧૩૦૦	૧૦૯૨૫	૩૦૦	૧૦૫૦	—
૩૧-૧૨-૩૦	૩૬૮	૨૦૮૫	૧૩૦૧૦	૩૮૦	૧૪૩૦	—
૩૧-૧૨-૩૧	૩૮૯	૪૧૬૦	૧૭૧૭૦	૧૮૪૫	૩૨૭૫	—
૩૧-૧૨-૩૨	૪૦૬	૧૨૦૫	૧૮૩૭૫	૧૨૨૫	૪૫૦૦	૨૫૬૬
૩૧-૭-૩૪	૪૩૨	૪૪૩૦	૨૧૮૦૫	૮૬૦	૫૩૬૦	બાદ ૨૩૪૩
૩૧-૭-૩૫	૪૪૪	૧૦૮૫	૨૨૮૮૦	૫૫૦	૫૯૧૦	બાદ ૨૧૮
૩૧-૭-૩૬	૪૭૩	૨૨૭૫	૨૫૧૬૫	૬૦૦	૬૫૧૦	૪૧૪
૩૧-૭-૩૭	૪૮૭	૧૪૧૫	૨૨૫૮૦	૫૮૦	૭૧૦૦	૩૧૩૬
૩૧-૭-૩૮	૫૦૦	૧૨૭૦	૨૭૮૫૦	૨૬	૭૧૨૬	૭૧૫
૩૧-૭-૩૯	૫૦૫	૧૦૨૫	૨૮૮૨૫	૬૯૯	૭૭૫	—
૩૧-૭-૪૦	૫૨૫	૩૦૫૦	૩૧૮૭૫	૯૪૫	૮૭૭૦	૬૫
૩૧-૭-૪૧	૫૩૯	૩૪૫૦	૩૫૩૨૫	૭૦૫	૯૪૭૫	૪૨૨
૩૧-૭-૪૨	૬૦૫	૪૨૭૫	૩૯૬૦૦	૨૪૨૫	૧૧૯૦૦	બાદ ૫૭૪
૩૧-૭-૪૩	૬૪૦	૧૧૦૦	૪૦૭૦૦	૭૨૦	૧૨૬૬૦	૧૬૬
૩૧-૭-૪૪	૭૭૩૫	૨૯૨૫	૪૩૬૨૫	૧૨૫૦	૧૩૯૧૦	૧૦૭૮
૩૧-૭-૪૫	૭૯૧	૧૭૨૫	૪૫૩૫૦	૧૩૧૫	૧૫૨૨૫	—
૩૧-૭-૪૬	૮૨૯	૧૪૦૦	૪૬૭૫૦	૧૩૧૫	૧૬૫૪૦	—
૩૧-૭-૪૭	૮૬૪	૨૨૦૦	૪૮૯૫૦	૧૩૫૦	૧૭૮૯૦	બાદ ૫૧
૩૧-૭-૪૮	૯૧૮	૨૫૦	૪૯૨૦૦	૪૬૨	૧૮૩૫૨	બાદ ૫૦૦
૩૧-૩-૪૯				૨૩૫૭	૨૦૭૦૯	—

મંડળ લિમિટેડ - વડોદરા.

દર્શક પત્રક સને ૧૯૪૯

વર્ષ આખરે કુલ કન્વર્સ રિઝર્વ ફંડ	૨૨ વર્ષે જીલ્લો કાટેલું નફાની વહે ચણી સરખી રાખ વાનું ફંડ	૧૫ આખરે કુલ નફાની વહે ચણી મરખી રાખ- વાનું ફંડ	૨૨ વર્ષે જીલ્લો કાટેલું મકાન ફંડ	૧૫ આખરે કુલ મકાન ફંડ	૨૨ વર્ષે કાટેલું નોકર સહાયક ફંડ અને રટાફ ગિયુષ્ટી ફંડ	૧૫ આખરે કુલ નોકર સહાયક અને રટાફ ગિયુષ્ટી ફંડ
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
૨૫૬૬	—	—	—	—	—	—
૨૫૩	૧૦૦૦	૧૦૦૦	—	—	—	—
૩૫	—	૧૦૦૦	—	—	—	—
૪૬૯	—	૧૦૦૦	—	—	—	—
૩૬૪૮	—	૧૦૦૦	—	—	—	—
૪૪૧૩	બાદ ૫૭૫	૪૨૫	—	—	—	—
૪૪૧૩	૫૭૫	૧૦૦૦	—	—	—	—
૪૪૭૮	૫૭૫	૧૪૦૦	—	—	૫૨૨	૫૨૨
૪૯૦૦	—	૧૪૦૦	—	—	—	૫૨૨
૪૩૨૬	—	૧૪૦૦	૪૯૯૬	૪૯૯૦	—	૫૨૨
૪૫૨૫	—	૧૪૦૦	—	૪૯૯૦	—	૫૨૨
૫૬૦૩	—	૧૪૦૦	—	૪૯૯૦	—	૫૨૨
૫૬૦૩	—	૧૪૦૦	૩૨૬	૫૭૧૬	—	૫૨૨
૫૬૦૩	૨૦૬૭	૩૪૯૭	૧૧૧૮૪	૧૬૫૦૦	—	૫૨૨
૫૫૫૨	—	૩૪૯૭	—	૧૬૫૦૦	—	૫૨૨
૫૦૫૨	—	૩૪૯૭	—	૧૬૫૦૦	૧૦૦૦	૧૫૨૨
૫૦૫૨	—	૩૪૯૭	૮૪૫૦	૨૪૯૫૦	૧૦૦૦	૨૫૨૨

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી
૧૦-પચીસ વર્ષનું પ્રગતિ

કિસાબી વર્ષ	દર વર્ષે સ્વીકારેલા દરેક કોની સંખ્યા	દર વર્ષે સ્વીકારેલા દરેક કોની કુલ રકમ રૂ.	વર્ષ આખરે દરેક કોની કુલ રકમ રૂ.	વર્ષે મંજૂર થતા યોગેલી પુસ્તકાલયોનો કાયમ કોની રકમ રૂ.	વર્ષે આખરે પુસ્તકાલયોનો કાયમ કોની કુલ રકમ રૂ.
૩૧-૩-૨૫	—	—	—	૪૫૬૬	૪૫૬૬
૩૧-૩-૨૬	—	—	—	૧૧૧૮૨	૧૫૭૪૮
૩૧-૩-૨૭	—	—	—	૧૧૨૬૧	૨૭૦૩૯
૩૧-૩-૨૮	—	—	—	૧૪૧૦૧	૪૧૧૪૦
૩૧-૧૨-૨૯	૧	૧૫૧	૧૫૧	૨૨૪૩૬	૬૩૫૭૬
૩૧-૧૨-૩૦	૧	૧૦૧	૨૫૨	૨૧૪૪૭	૮૫૦૨૩
૩૧-૧૨-૩૧	૪	૧૩૨૯	૧૫૮૧	૨૦૯૮૨	૧૦૬૦૦૫
૩૧-૧૨-૩૨	૨	૨૦૨	૧૭૮૩	૨૧૫૩૬	૧૨૭૫૪૧
૩૧-૭-૩૪	૨	૧૦૧૫	૨૭૯૮	૩૮૩૦૪	૧૬૫૮૭૫
૩૧-૭-૩૫	૨	૫૧૩૬	૮૦૩૪	૮૦૯૦	૧૭૩૯૬૫
૩૧-૭-૩૬	૫	૩૭૫૮	૧૧૭૯૨	૬૨૬૫	૧૮૦૨૩૦
૩૧-૭-૩૭	૭	૨૧૦૩	૧૩૮૯૫	૧૪૪૧૭	૧૯૪૬૪૭
૩૧-૭-૩૮	૯	૪૬૧૪	૧૮૫૦૯	૦૩૩૯૨	૧૬૧૨૫૫
૩૧-૭-૩૯	૪	૬૦૩	૧૫૧૧૨	૪૯૯૯	૧૬૬૨૫૪
૩૧-૭-૪૦	૨	૨૦૨	૧૯૩૧૪	૧૨૬૭૦	૧૭૮૯૨૪
૩૧-૭-૪૧	૧	૧૦૧	૧૯૪૬૫	૧૭૮૩૧	૧૯૬૭૫૫
૩૧-૭-૪૨	૨	૪૫૬૩	૨૩૯૭૮	૧૨૫૬૫	૨૦૯૩૨૦
૩૧-૭-૪૩	૪	૨૩૦૩	૨૬૨૮૧	૧૮૯૬૭	૨૨૭૨૮૯
૩૧-૭-૪૪	૩	૬૦૨	૨૬૮૮૩	૪૫૮૯	૨૩૧૮૭૬
૩૧-૭-૪૫	૫	૫૫૪	૨૭૪૮૮	૨૫૩૯	૨૩૫૪૧૫
૩૧-૭-૪૬	૫	૭૫૪	૨૮૧૯૨	૨૩૭૧૫	૨૫૯૧૩૦
૩૧-૭-૪૭	૬	૧૦૦૬	૨૯૧૯૮	૧૧૮૨૭	૩૭૭૩૪૭
૩૧-૭-૪૮	૨૦	૩૦૨૦	૩૧૨૧૮	૧૬૪૪૧	૬૯૪૨૭૮

મંડળ લિમિટેડ, વડોદરા.

દર્શક પત્રક (સને ૧૯૪૯)

દર વર્ષે ગ્રામ પ્રતિબંધ લગાવે કરેલું વેચાણ	દર વર્ષે હાતર આરંભે તથા કરખાઓને કરેલું વેચાણ રૂ.	દર વર્ષે ગ્રામિક શાળાઓનાં પાઠ્ય પુસ્તકોનું વેચાણ રૂ.	દર વર્ષે રૂઠા પ્રતક વેચાણ રૂ.	દર વર્ષે ગ્રામ પ્રતિબંધ છામ વતી ભરેલું સવાજમ રૂ.	દર વર્ષે હાતર આરંભે તથા કરખાઓ વતી ભરેલું સવાજમ રૂ.	દર વર્ષે રૂઠા ભરેલું લગાવે રૂ.
૩૮૩૭	૫૫૧૫	—	૯૪૦૨	૯૩૮૧	૪૧૦૯	૧૩૪૬૦
૭૯૮૦	૧૦૫૩૭	—	૧૮૫૧૭	૧૫૦૨૦	૫૧૧૦	૨૦૧૮૦
૧૦૩૦૧	૧૨૩૮૯	—	૨૩૯૯૦	૧૮૦૪૦	૧૩૨૦	૨૩૫૧૦
૧૨૮૧૨	૨૦૧૪૦	—	૩૨૯૫૨	૨૦૫૧૦	૧૪૨૧	૨૬૯૪૧
૨૦૧૪૨	૩૧૨૪૯	—	૫૧૮૯૧	૩૦૫૧૩	૮૫૫૧	૩૯૧૧૪
૧૩૮૭૧	૨૩૧૦૨	—	૩૬૯૭૩	૩૦૭૦૯	૭૮૦૧	૩૮૫૧૦
૧૮૧૨૯	૨૪૮૦૦	—	૪૧૯૨૯	૩૭૨૪૩	૭૯૮૨	૪૫૨૨૫
૨૫૧૨૧	૩૨૧૪૭	—	૫૭૨૬૮	૩૮૦૪૧	૮૧૦૯	૪૬૧૫૦
૪૫૬૧૦	૬૦૧૦૧	—	૧૦૫૭૧૧	૫૦૧૦૬	૧૪૩૧૧	૬૪૪૧૭
૧૫૫૦૧	૩૨૯૬૬	—	૪૮૪૬૭	૩૨૦૩૮	૮૪૯૨	૪૦૫૩૦
૧૬૨૪૧	૨૯૫૫૨	૬૧૬૦૮	૧૧૦૪૦૧	૩૫૨૩૯	૮૫૨૦	૪૩૭૫૯
૧૪૮૫૬	૨૩૫૧૬	૭૮૪૩૧	૧૧૬૮૦૩	૩૧૮૭૬	૮૬૪૭	૪૦૫૨૩
૧૭૪૫૯	૨૩૧૩૮	૭૩૯૯૧	૧૧૪૫૮૮	૩૬૭૩૬	૭૯૩૯	૪૮૬૭૫
૧૮૪૨૭	૨૩૮૨૮	૭૫૭૦૭	૧૧૭૯૫૭	૪૦૭૧૭	૧૧૩૧૮	૬૨૦૩૫
૧૯૯૭૦	૧૯૨૧૫	૬૬૯૫૨	૧૦૬૧૩૭	૩૬૪૭૦	૧૦૭૫૬	૪૭૨૩૨
૨૫૦૭૩	૨૩૩૨૭	૧૯૬૩૪	૬૮૦૧૩૪	૩૫૨૪૧	૮૫૨૬	૪૩૭૬૭
૨૦૪૧૧	૨૩૧૨૧	—	૪૩૫૮૨	૩૬૧૮૮	૧૦૦૧૫	૪૬૨૦૧
૨૬૩૪૨	૨૬૬૮૯	—	૫૩૦૩૧	૩૮૭૭૦	૧૩૧૩૪	૫૧૯૦૪
૨૯૮૯૮	૨૬૯૪૬	—	૫૬૮૪૭	૪૯૮૭૬	૧૨૩૨૦	૬૨૧૯૬
૩૦૫૯૮	૨૫૪૬૮	—	૫૬૦૬૬	૪૬૭૪૯	૧૨૨૪૫	૫૮૯૯૩
૩૧૮૦૭	૩૪૬૪૮	૯૦૫૭૧	૧૫૭૦૨૬	૫૭૯૦૫	૧૩૬૫૮	૬૧૫૬૩
૨૮૯૩૨	૩૨૬૬૬	૧૦૪૪૬૪	૧૮૬૦૮૨	૫૩૪૯૯	૧૪૧૦૨	૬૭૬૦૧
૨૭૬૮૦	૨૨૩૫૫	૧૨૬૦૭૯	૧૭૬૧૧૪	૫૯૨૦૪	૧૩૨૯૭	૭૨૫૦૧

જાહેરાત અંક $\frac{૬}{૪૮-૪૯}$

વિષય

પુસ્તકો તથા માસિકોની ભલામણ કરવા આવ્યત

જે પુસ્તકાલય પાસે નાણાંની સવડ હોય તેમણે નીચે જણાવેલાં પ્રકાશનો પુસ્તકાલયમાં વસાવવા અમારી ભલામણ છે.

નામ	લેખક વા પ્રકાશક	કિંમત
૧ મૃદુભાષિણી મહિયારણ	મૂળજીભાઈ પિતામ્બરદાસ શાહ, વડોદરા	૩-૦-૦
૨ માધી સહિતા	" "	૧-૦-૦
૩ ગીત ગુર્જરી	" "	૧-૪-૦
૪ આપણા દેશની ઇતિહાસિક વાતો	એમ. સી. કોઠારી, વડોદરા	૧-૭-૩
૫ છિપા જ્ઞાના	ચરોતર એન્જીનેયરન સોસાયટી, આણંદ	૦-૮-૦
૬ અમર માધીજી	" " "	૦-૩-૦
૭ અભિનવ ચીન	ચુરકુટે પ્રકાશન ૨૫૦/૨ સદાશીવ પેઠ, પુના નં ૨	૪-૦-૦
૮ ગીતા સદેશ	સુ વી છુટાલા, તળોદ સહકારી મુદ્રણાલય	૦-૧૨-૦
૯ સર શાપુરજી બમનજી ખીસીખોરીઆ	ગુહદુગ્ધરાત પ્રકાશન મંદિર, જરીવાલા ખીરિંગ, ચોપાટી, મુંબાઈ નં ૭	૫-૦-૦
૧૦ Reflections on Gandhiji's Hind Swaraj	Western thinker, 51 Gandhiji's Road, Bombay	1-0-0
૧૧ આરોગ્ય (માસિક)	આરોગ્ય કાર્યાલય, ગોરખપુર (વાર્ષિક)	૪-૦-૦

વડોદરા,
તા ૩૧-૧-૪૯

ઉ. એ. પટેલ
મદદ વ્યવસ્થાપક

બહેરાત અંક ૭
૪૮-૪૯

વિષય

પુસ્તકો તથા માસિકોની ભલામણ કરવા બાબત

નામ	લેખક વા પ્રકાશક	કિંમત
૧ ગીતાજલી	ફ્રેંક બ્રાદર્સ પ્રાઇન્ટ કમ્પની, ચાંદની ચોક, દિલ્લી	૧-૮-૦
૨ પં જવાહરલાલ નેહરુ	,, ,,	૧-૮-૦
૩ હમારે અધિકાર ઔર ફરતેવ	,, ,,	૧-૮-૦
૪ બાપુ-મેરી મૉ	નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ	૦-૧૦-૦
૫ ગાંધીજી શ્રદ્ધાજ્વલિયા બા ૧	જ્યોતનાથ ચમૌ, કાશી વિદ્યાપીઠ, પ્રકાશન બંગ્લોર, બનારસ	૧-૮-૦
૬ ,, ,, બા. ૨	,, ,,	૧-૮-૦
૭ ગાંધીજી લેટર ૧૦ અર્ધસા માગ પ્રથમ	,, ,,	૧-૮-૦
૮ મહાદેવભાઈની ડાયરી પુસ્તક બીજી	નવજીવન પ્રકાશનમંદિર, અમદાવાદ	૫-૮-૦
૯ મહાદેવભાઈ હરિભાઈ દેસાઈ (જીવન ચરિત્ર)	બૃહદ્દયજ્વરાત પ્રકાશન મંદિર, જડીવાડા બિલ્ડિંગ, મુબાર્ક નં. ૭	૨-૦-૦
૧૦ બોરસદનો ઇતિહાસ	જીવજીત આર. ઠાકર, બાજવાડા બાટીયાશેરી, વડોદરા	૨-૦-૦
૧૧ નવભારત (મરાઠી)	સુલભ મુદ્રણાલય, ૨૬૧ ચનિવાર પુના નં ૨	૬-૮-૦
૧૨ મહાત્મજીવાર (અંગ્રેજીક)	પ્રદેસદ ખમાર, ત્રણ દરવાજા, પાટણ	૬-૦-૦
૧૩ દક્ષિણ (ગેમાસિક)	અરવિંદ કાપોલય, આણંદ	૫-૦-૦
૧૪ Shri Dnyaneshvari Adhyaya 64, Narayan Peth Poona 2 5 with original test Commentary		૩-૮-૦
૧૫ Shri Dnyaneshvari Adhyaya 12 with original test Commentary	,, ,,	૩-૦-૦

વડોદરા,
તા ૨૩-૩-૪૯

કે. મા. પટેલ
મદદ. વ્યવસ્થાપક

[૩૮૭]

સૂચના અંક ૧૩/૪૮-૪૯

વિષય—આમ પુસ્તકાલયોને પ્રથમવારની સરકારમદદ ઉપરાંત બીજી વધુ સરકારમદદ મળૂંર કયો બાબત.

ચાલુ સાલે એટલે સન '૪૮-૪૯ માં આમ પુસ્તકાલયોને, સવડ પ્રમાણે પ્રથમવાર સરકાર મદદ આપવામાં આવેલી, પણ તે પછી શ્રીમત સરકારે કૃપાવત ચક્ર, પ્રથમ વારની સરકાર મદદ ઉપરાંત બીજી વધુ સરકારમદદ રૂ. ૩૦,૦૦૦] ત્રીસ હજાર, પુસ્તકાલયોને વધુ મદદ આપવા માટે ચાલુ માસ પૂરતી મળૂંર કરી છે તેમાંથી આ નીચે જણાવેલાં આમ પુસ્તકાલયોને, તેમની લોકમદદની યત્નાની હદમાં રહીને, જેનીતેની સામે જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રથમ વારની સરકારમદદ ઉપરાંત બીજી વધુ સરકારમદદ આપવાની મળૂંર દરવાખા આવી છે તે તે પ્રમાણે જે તે પુસ્તકાલયોએ, એપ્રિલની તા. ૧૫ થી સુધીમાં સરકારમદદની કુલકીકેટ પાવતીઓ નીચે બતાવેલા નમૂના પ્રમાણે મોકલવા બિનચૂક તજવીજ કરવી (૩૨૦) ઉપરાંતની પાવતી ઉપર રીતસર ટિકિટ ચોઢવી.) પાવતીઓના અભાવે સરકાર મદદ પરત બરવાનો પ્રસંગ ન આવે તેની તહેદારી રાખવા નમ્ર સૂચના છે યાદીમાં જણાવેનાં આમ પુસ્તકાલયોએ, પ્રથમ અપાયલી સરકારમદદ બદલ જે પાવતીઓ અત્રે મોકલી છે તે ઉપરાંત પુનઃ આ યાદીમાં જણાવ્યા પ્રમાણે વધુ સરકાર મદદ પૂરતી જ કુલકીકેટ પાવતીઓ મોકલવાની છે તે જૂલજુ નહિ.

પાવતીનો નમૂનો પણ આ સાથે જોડવામાં આવ્યો છે તે અનુસાર જેમણે તેમણે પોતાની પાવતીઓ તૈયાર કરી મોકલની આપવી

ઉ. ગ્રા. પટેલ
મદદનીશ વ્યવસ્થાપક

વડોદરા,
તા. ૨૫-૩-૪૯ }

આમ પુસ્તકાલયની પાવતીનો નમૂનો

મે રા. રા પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક સાહેબ, વડોદરા

બેગ સિ _____ પુસ્તકાલયના મંત્રી, જત સને ૧૯ _____ -૧૯ ની

સાલ માટે અમેએ બેગા કરેલા રૂ. _____ ઉપર સરકાર મદદના પુરેપુરા

રૂપિયા _____ બાંહે અમેને પત્રો, પુસ્તકો, લાકડીસાનાન

વિગેરે સારૂ આપ સાહેબ તરફથી મળ્યા છે, તેની આ પાવતી લખી આપી છે

તા. _____ સન ૧૯ _____ (સહી)

રજા _____ મંત્રી, સાર્વજનિક પુસ્તકાલય

(સહી) _____ મુ. _____

હોદ્દો, મુખી, તબાદી, મુખ્ય સિક્કા _____ ના _____

અનુ નંબર	જાનનું નામ	લેખકમદદની રકમ	અનુ નંબર	જાનનું નામ	લેખકમદદની રકમ
વડોદરા માંત			૩૩	પીપળોઇ	૨૦-૦-૦
૧ માડા	તા. પેટલાદ	૮૦-૦-૦	૩૪	ચુતા	૧૦-૦-૦
૨ નાર બાલ	"	૫૦-૦-૦	૩૫	ઝારોળા	૨૫-૮-૦
૩ પક્ષાણુ	"	૭૦-૦-૦	૩૬	વાસણા	૧૫-૦-૦
૪ અરડી	"	૧૨-૦-૦	૩૭	દાણીસા	૧૦-૦-૦
૫ કાવીકા	"	૬૫-૦-૦	૩૮	કિ ખલોડ	૧૦-૦-૦
૬ નવાઆમ	"	૩૦-૦-૦	૩૯	રણેલી	૪૦-૦-૦
૭ પેટલી	"	૫૦-૦-૦	૪૦	સીરવા	૩૦-૦-૦
૮ બામણોલી	"	૧૫-૦-૦	૪૧	ધનોરા	તા. વડોદરા ૧૫-૦-૦
૯ ગણાતમ	"	૬૫-૦-૦	૪૨	પાતળવેણી	૨૦-૦-૦
૧૦ કુવેલ	"	૨૦-૦-૦	૪૩	બાબવા	૪૦-૦-૦
૧૧ લી બાલી	"	૧૫-૦-૦	૪૪	સમા	૧૦-૦-૦
૧૨ સુંદરા	"	૨૦-૦-૦	૪૫	સરાસ	૩૫-૦-૦
૧૩ ડોઠિ	"	૪૫-૦-૦	૪૬	મીરસાપુર	૧૦-૦-૦
૧૪ ચાંગા	"	૩૦-૦-૦	૪૭	ચાપડ	૩૦-૦-૦
૧૫ પાડગોળ	"	૫-૦-૦	૪૮	કામલપુર (સંકિરદા)	૭-૮-૦
૧૬ પેટલાદ બાલ	"	૩૦-૦-૦	૪૯	મો ન અમીન	૬૦-૦-૦
૧૭ પેટલાદ મહિલા	"	૨૫-૦-૦	વાચનાલય		
૧૮ ચાંગા મહિલા	"	૫૦-૦-૦	૫૦	અઢોળા	૫-૦-૦
૧૯ બાકરોલ	"	૨૦-૦-૦	૫૧	ખાનપુર	૧૦-૦-૦
૨૦ બાધણી	"	૨૫-૮-૦	૫૨	ગોકળપુરા	૫-૦-૦
૨૧ બોરીઆ	"	૨૦-૦-૦	૫૩	વીરોડ	૫-૦-૦
૨૨ કુરોઢોઈ	"	૧૦-૦-૦	૫૪	વેમાલી	૫-૦-૦
૨૩ મધરોળ	"	૫-૦-૦	૫૫	સમસામાદ	૧૫-૦-૦
૨૪ રાગોલ	"	૨૫-૦-૦	૫૬	અંઢોલીઆ	૧૦-૦-૦
૨૫ વસો બાલ	"	૩૦-૦-૦	૫૭	કાચલી	૧૦-૦-૦
૨૬ વસો મહિલા	"	૨૦-૦-૦	૫૮	આગોડ	૧૦-૦-૦
૨૭ સિદ્ધોલ	"	૪૦-૦-૦	૫૯	દશરથ	૧૦-૦-૦
૨૮ મોટી શેરડી	તા. બાદરણ	૪-૮-૦	૬૦	બોલ	૩૦-૦-૦
૨૯ વાલવોડ	"	૫૦-૦-૦	૬૧	મંજલપુર	તા. વડોદરા ૧૦-૦-૦
૩૦ જલુન્દ	"	૨૫-૦-૦	૬૨	રણેલી	૨૫-૦-૦
૩૧ કીજીવ	"	૨૫-૦-૦	૬૩	દરણી	૮-૦-૦
૩ વડોદરા	"	૪૮-૦-૦	૬૪	ડાંગા	તા. પાદરા ૩૫-૦-૦
			૬૫	પોંડાપા	૨૦-૦-૦

અનુ નંબર	આમનું નામ	લોકમહત્વની રકમ	અનુ નંબર	આમનું નામ	લોકમહત્વની રકમ
૬૬ બઢારી	તા પાદરા	૧૦-૦-૦	૯૯ ઠાસમપુર	તા કરજથ્થુ	૧૦-૦-૦
૬૭ મહુડ	"	૬-૮-૦	૧૦૦ નવી જુથરડી	"	૨૦-૦-૦
૬૮ લતીપુરા	"	૩૦-૦-૦	૧૦૧ ભરથાળી	"	૫-૦-૦
૬૯ લુણા	"	૩૦-૮-૦	૧૦૨ સાંપા	"	૧૬-૦-૦
૭૦ સદરા	"	૬-૮-૦	૧૦૩ હળદરવા	"	૧૦-૦-૦
૭૧ ઠાટથા	"	૨૦-૦-૦	૧૦૪ કથારીઆ	"	૫-૦-૦
૭૨ મળતથ	"	૬-૮-૦	૧૦૫ મેસરાડ	"	૧૦-૦-૦
૭૩ મદાપુર	"	૧૦-૦-૦	૧૦૬ દડારી	"	૧૦-૮-૦
૭૪ સાંદા	"	૧૦-૮-૦	૧૦૭ ઝોળ	"	૫-૦-૦
૭૫ અભોળ	"	૫-૦-૦	૧૦૮ કુરાઇ	"	૫-૦-૦
૭૬ કરખડી	"	૨૪-૦-૦	૧૦૯ કાઠીયા	"	૧૪-૦-૦
૭૭ કુરાલ	"	૫-૦-૦	૧૧૦ અણપતપુરા	"	૭-૦-૦
૭૮ ગોરીયાદ	"	૧૦-૦-૦	૧૧૧ બીમપુરા	તા ડભોઇ	૧૦-૦-૦
૭૯ તીથોર	"	૧૦-૦-૦	૧૧૨ ગોઝાલી	"	૧૫-૦-૦
૮૦ દરાપુરા	"	૧૫-૦-૦	૧૧૩ તરસાણા	"	૧૦-૦-૦
૮૧ રણુ	"	૧૫-૦-૦	૧૧૪ પીસાઇ	"	૧૫-૦-૦
૮૨ વણુકરા	"	૨૦-૦-૦	૧૧૫ છત્રાલ	"	૫-૦-૦
૮૩ સરસવધી	"	૧૪-૮-૦	૧૧૬ ડભોઇ બામ	"	૧૦-૦-૦
૮૪ સાધી	"	૭૫-૦-૦	૧૧૭ ડભોઇ મહિલા	"	૧૦-૦-૦
૮૫ કણુઝટ	"	૫-૦-૦	૧૧૮ માવલી	"	૫-૦-૦
૮૬ કાંદા	"	૧૦-૦-૦	૧૧૯ સીમળીયા	"	૨૦-૦-૦
૮૭ ઉમરાયા	"	૫-૦-૦	૧૨૦ કરમાલ	"	૧૫-૦-૦
૮૮ સોખડા રાધી	"	૧૦-૦-૦	૧૨૧ કુદેલા	"	૧૦-૦-૦
૮૯ ક'બોલા"	તા કરજથ્થુ	૨૦-૦-૦	૧૨૩ નડા	"	૩૦-૦-૦
૯૦ દેલવાડા	"	૮-૮-૦	૧૨૨ બોરખાર	"	૧૦-૦-૦
૯૧ રોપા	"	૧૫-૦-૦	૧૨૪ મહેલી	"	૫-૦-૦
૯૨ વલથુ	તા કરજથ્થુ	૪૮-૦-૦	૧૨૫ મંડાળા	"	૨૫-૦-૦
૯૩ આલમપુર	"	૨૦-૦-૦	૧૨૬ લી'ગરથળા	"	૧૦-૦-૦
૯૪ કોલીયાદ	"	૩૦-૦-૦	૧૨૭ સાડોદ	"	૧૦-૦-૦
૯૫ તેખવા	"	૨૮-૦-૦	૧૨૮ ચિનોર મહિલા તા ચિનોર	૧૦૦-૦-૦	
૯૬ દેથાણ	"	૧૨-૦-૦	૧૨૯ કણુજેઠા	"	૨૫-૦-૦
૯૭ સામરા	"	૧૫-૦-૦	૧૩૦ સાંધા	"	૨૦-૦-૦
૯૮ સીમળી	"	૨૫-૦-૦	૧૩૧ બાવળીયા	"	૧૦-૦-૦

અનુ નંબર	આમનું નામ	લે કમદદની રકમ	અનુ. નંબર	આમનું નામ	લે કમદદની રકમ
૧૩૨	મોટા કરાળા તા સિનેર	૫-૦-૦	૧૧૫	ફલોડ તા વાધોડીઆ	૩૦-૦-૦
૧૩૩	આનદી	૧૦-૦-૦	૧૧૬	અવવા	૧૫-૦-૦
૧૩૪	ઉતરાજ	૧૦-૦-૦	૧૧૭	ખાધા	૧૦-૦-૦
૧૩૫	કુકમ	૨૦-૦-૦	૧૧૮	લીમડા	૫-૦-૦
૧૩૬	તેરસા	૧૦-૦-૦	૧૧૯	મણેશપુરા	૫-૦-૦
૧૩૭	ફાઈળીઆ	૨૦-૦-૦	૧૨૦	જરોદ	૩૦-૦-૦
૧૩૮	જરકાત	૨૨-૦-૦	૧૨૧	રનાલ	૧૦-૦-૦
૧૩૯	બેખડા	૫-૦-૦	૧૨૨	નદધુર તા સ ખેડા	૧૦-૦-૦
૧૪૦	માતસર	૫-૦-૦	૧૨૩	વાગેથા	૧૫-૦-૦
૧૪૧	સાઢલી	૧૦-૦-૦	૧૨૪	સોનગીર ઈંદાડ	૨૦-૦-૦
૧૪૨	ખાખરીઆ તા. સાવલી	૩૦-૦-૦	૧૨૫	મહુ	૧૫-૦-૦
૧૪૩	ખલુધા	૧૫-૦-૦	૧૨૬	ખોડેલી	૫૦-૦-૦
૧૪૪	રાણીપુરા	૫-૦-૦	૧૨૭	ગુડોઆ	૪૦-૦-૦
૧૪૫	ધન્દાળ	૨૦-૦-૦	૧૨૮	ડાનમાર	૫-૦-૦
૧૪૬	રાણીયા	૨૫-૦-૦	૧૨૯	પાટણા	૬-૦-૦
૧૪૭	સમલાયા રોડ	૨૦-૦-૦	૧૩૦	રાજનગર	૬-૦-૦
૧૪૮	ચાનીપુરા	૧૮-૦-૦	૧૩૧	કુમેડીયા	૫૦-૦-૦
૧૪૯	ગંજીયા	૨૫-૦-૦	૧૩૨	ચીખોદરા	૧૫-૦-૦
૧૫૦	નમીસરા	૧૫-૦-૦	૧૩૩	કાળીમ	૫-૦-૦
૧૫૧	રતનપુરા	૧૦-૦-૦	૧૩૪	કોસીન્દા	૮-૦-૦
૧૫૨	ખરધીયા	૧૦-૦-૦	૧૩૫	ખુતરાડ તા સ ખેડા	૫-૦-૦
૧૫૩	મોટી માડોલ	૧૫-૦-૦	૧૩૬	તાંદળાળ	૫-૦-૦
૧૫૪	સાવલી બાલ	૩૦-૦-૦	૧૩૭	પતરા	૨૫-૦-૦
૧૫૫	અન્ડેસર	૧૦-૦-૦	૧૩૮	મંદિણી	૨૦-૦-૦
૧૫૬	પોખ્યા	૧૦-૦-૦	૧૩૯	મંજરોળ	૫-૦-૦
૧૫૭	મુવાલ	૧૦-૦-૦	૧૪૦	વાસણા	૩૦-૦-૦
૧૫૮	સમલાયા	૨૦-૦-૦	૧૪૧	સરગી	૧૫-૦-૦
૧૫૯	ઉતર	૨૦-૦-૦	૧૪૨	સૂચીધોડા	૫-૦-૦
૧૬૦	વેળપુર	૨૦-૦-૦	૧૪૩	કરનાળી તા. તિલકવાડા	૧૦૦-૦-૦
૧૬૧	સાંઢાસાલ	૫૦-૦-૦	૧૪૪	આમરોલી	૨૦-૦-૦
૧૬૨	આસોજ તા વાધોડીઆ	૫-૦-૦	૧૪૫	તણખતા	૨૩-૦-૦
૧૬૩	ગળદરા	૧૦-૦-૦	૧૪૬	પોચા તા. તિલકવાડા	૨૫-૦-૦
૧૬૪	સાંઢાસાલ	૧૫-૦-૦	૧૪૭	માલાવાડા તા પેટલાદ	૨૦-૦-૦

અનુ નંબર	ગ્રામનું નામ	લોકમહત્વની રકમ	અનુ નંબર	ગ્રામનું નામ	લોકમહત્વની રકમ
૧૯૮	ધર્મજી મહિલા	૧૦૦-૦-૦	૨૮૧	હરેશ્વર તા સ ખેડા	૧૪-૦-૦
૧૯૯	ધર્મપુરા હિંદી પચરાણીયા	૭-૮-૦	૨૮૨	કુમેટા તા વાધોડીઆ	૫-૦-૦
૨૦૦	પલોલ	૨૪-૦-૦	૨૮૩	વસો આગેગ્ય વર્ધક પેટલાદ	૫૦-૦-૦
૨૦૧	જહાજ તા બાદરજી	૨૦-૦-૦	૨૮૪	વરજીઆ તા વડોદરા	૨૫-૦-૦
૨૦૨	કલાલી તા વડોદરા	૫૦-૦-૦	૨૮૫	પોર તા વડોદરા	૩૦-૦-૦
૨૦૩	તરસાળી	૨૦-૦-૦	૨૮૬	મોઢારોડ તા પાદરા	૫૦-૦-૦
૨૦૪	રાધાપુરા	૧૦-૦-૦	૨૮૭	ભાટપુર તા સ ખેડા	૫૦-૦-૦
૨૦૫	સોનારકુઈ	૬-૮-૦	વડોદરા પ્રાંત કુલ એકદર ૪૦૧૭-૮-૦		
૨૦૬	મ જોગ	૩૩-૦-૦	મહિસાણા પ્રાંત		
૨૦૭	કરજોટ તા ડમોઈ	૪૦-૦-૦	૧	જહુદરા મોટા તા ફજેઆમ	૫-૦-૦
૨૦૮	વેમાર તા સાવલી	૬-૮-૦	૨	પાટણા કુવા	૨૫-૦-૦
૨૦૯	અચીસરા તા શિતોર	૧૨-૦-૦	૩	ધમીજ	૫-૦-૦
૨૧૦	અ માલી	૧૪-૦-૦	૪	ધારીસણા	૨૦-૦-૦
૨૧૧	ખીચલી	૩૦-૦-૦	૫	નાદોલ	૨૦-૦-૦
૨૧૨	વરખડ	૧૫-૦-૦	૬	પરાંતીયા	૫-૦-૦
૨૧૩	સતીસણા	૨૭-૦-૦	૭	વ્યાસ વાસણા તા આતરસુંગા	૧૫-૦-૦
૨૧૪	આમળા તા પાદરા	૫૦-૦-૦	૮	હાલોલ	૧૦-૦-૦
૨૧૫	મધાપુરા	૧૫-૦-૦	૯	હીંચોલ વાસણા	૫-૦-૦
૨૧૬	બોજ	૨૫-૦-૦	૧૦	ધડીયા	૩૫-૦-૦
૨૧૭	ચિત્રાલ	૨૦-૦-૦	૧૧	દેવકીજીના મુવાડા	૫-૦-૦
૨૧૮	ચોકારી	૨૩-૦-૦	૧૨	સિહોરા	૫-૦-૦
૨૧૯	પીપળી	૧૫-૦-૦	૧૩	ભટાસણ તા કડી	૧૬-૦-૦
૨૨૦	મુતાલ	૨૦-૦-૦	૧૪	વીડજ	૧૦-૦-૦
૨૨૧	સીડોર	૧૦-૦-૦	૧૫	આણુ દપુરા	૨૪-૦-૦
૨૨૨	સોખડા ખુઈ	૨૦-૦-૦	૧૬	આકુ દરા	૫-૦-૦
૨૨૩	કતેપુરા તા કરજજી	૫-૮-૦	૧૭	કણજરી	૫-૦-૦
૨૨૪	વલજી	૭-૦-૦	૧૮	કરજસણ	૫-૦-૦
૨૨૫	આલમપુર	૫૦-૦-૦	૧૯	કુલેત્રા	૫-૦-૦
૨૨૬	કોલીયાદ	૧૦-૦-૦	૨૦	મણીપુર	૧૮-૦-૦
૨૨૭	તેજવા	૧૫-૦-૦	૨૧	વાધોડા	૧૨-૦-૦
૨૨૮	દેવાણુ	૧૦-૦-૦	૨૨	મૂરજ	૫-૦-૦
૨૨૯	સામરા	૧૫-૦-૦	૨૩	કાસવા	૫-૦-૦
૨૩૦	સીમળી	૨૫-૦-૦	૨૪	કેડ	૧૦-૦-૦

અનુ નંબર	ગ્રામનું નામ	લોકમંદિરની રકમ	અનુ. નંબર	ગ્રામનું નામ	લોકમંદિરની રકમ
૨૫ કૈયલ	તા. કડી	૧૦-૦-૦	૫૮ દેલવાડા	તા વિજપુર	૫-૦-૦
૨૬ ખાવડ	"	૧૫-૦-૦	૫૯ ધનપુરા	"	૧૦-૦-૦
૨૭ ધુમાસણ	"	૧૫-૦-૦	૬૦ ધુ	"	૫-૦-૦
૨૮ બ્રુધાસણ	"	૧૫-૦-૦	૬૧ કુદેડા નંવા	"	૫-૦-૦
૨૯-૩૧ ડાંમરવ	"	૧૦-૦-૦	૬૨ ખીલીયા	"	૨૫-૦-૦
૩૨ મોઢાસણ	તા કડી	૫-૦-૦	૬૩ રીદરોત	"	૨૦-૦-૦
૩૩ લુણાસણ	"	૫-૦-૦	૬૪ સરદારપુર	"	૨૫-૦-૦
૩૪ સરસાવ	"	૫-૦-૦	૬૫ હરણાહોડા	"	૭-૦-૦
૩૫ રત્યરડા	તા ક્યોલ	૨૫-૦-૦	૬૬ વડામણ	"	૫-૦-૦
૩૬ સોનીપુર	"	૨૫-૦-૦	૬૭ સોખડા	"	૫-૦-૦
૩૭ ધસડ	"	૫-૦-૦	૬૮ દેવડા	"	૧૫-૦-૦
૩૮ ખોરબડાબી	"	૫-૦-૦	૬૯ મુંદરપુર	"	૧૦-૦-૦
૩૯ ધમાસણા	"	૫-૦-૦	૭૦ કાલવડા	"	૫-૦-૦
૪૦ પોંડારડા	"	૭-૦-૦	૭૧ જાત્રાલ	"	૫-૦-૦
૪૧ વડાવસ્ત્રામી	"	૧૫-૦-૦	૭૨ જેપુર	"	૧૫-૦-૦
૪૨ સેરીયા	"	૬-૦-૦	૭૩ ટીટોદણ	"	૧૫-૦-૦
૪૩ હાજીપુર	"	૮-૦-૦	૭૪ પ્રતાપનગર	"	૩૧-૦-૦
૪૪ હનાહિ	"	૧૦-૦-૦	૭૫ માલોસણ	"	૫-૦-૦
૪૫ કુડાસણ	"	૫-૦-૦	૭૬ રણાસણ	"	૪૫-૦-૦
૪૬ હીચુચા	"	૧૦-૦-૦	૭૭ વિજપુર મહિડા	"	૨૫-૦-૦
૪૭ નારદીપુર	"	૨૮-૦-૦	૭૮ સમી	"	૧૦-૦-૦
૪૮ માલવા	"	૧૦-૦-૦	૭૯ રામપુર તા વિસનગર	"	૭૦-૦-૦
૪૯ કપાલ	"	૨૫-૦-૦	૮૦ કડા	"	૨૦-૦-૦
૫૦ લોબોદરા	"	૫-૦-૦	૮૧ કમાણા	"	૧૦-૦-૦
૫૧ સોળ	"	૧૦-૦-૦	૮૨ કસારા કુખ	"	૧૦-૦-૦
૫૨ ગ્રેગીતા	તા વિજપુર	૩૦-૦-૦	૮૩ કાંસા	"	૨૪-૦-૦
૫૩ લોદ્રા	"	૧૦૦-૦-૦	૮૪ ગુન્ન	"	૫-૦-૦
૫૪ પારસા	"	૨૦-૦-૦	૮૫ તરભ	"	૭-૦-૦
૫૫ વેઠા	"	૨૦-૦-૦	૮૬ દાડા	"	૧૦-૦-૦
૫૬ અબોડ	"	૫-૦-૦	૮૭ વિસનગર મહાન	"	૨૫-૦-૦
૫૭ હમરામપુરા	"	૧૨-૦-૦	૮૮ દહીઆળ	"	૬-૦-૦
			૮૯ મગરોડા	"	૫-૦-૦
			૯૦ લાહડી	"	૬-૦-૦

અનુ નંબર	આમનું નામ	લોકમદદની રકમ	અનુ નંબર	આમનું નામ	લોકમદદની રકમ
૯૧	ખરસદા તા વિસનગર	૨૫-૦-૦	૧૨૪	હીરવાણી મોટી તા ખેરાળુ	૨૦ ૦-૦
૯૨	પુદગામ "	૧૫-૦-૦	૧૨૫	ઝોરીસણા "	૧ ૮ ૦
૯૩	ચલોવા તા. મહેસાણા	૧૦-૦-૦	૧૨૬	બાળીપુર "	૨૫-૦ ૦
૯૪	પચોટ "	૫૦-૦-૦	૧૨૭	ઉદાપ "	૫ ૦-૦
૯૫	ખેરવા "	૩૦-૦-૦	૧૨૮	વડનગર બાલ "	૧૫ ૦-૦
૯૬	છડીયારડા "	૧૦-૦-૦	૧૨૯	વડનગર મહિલા "	૪૦ ૦-૦
૯૭	અબાસણ "	૫-૦-૦	૧૩૦	ચાણસોલ "	૨૦ ૦ ૦
૯૮	ધધુસણ "	૫-૦-૦	૧૩૧	ચોટીઆ "	૧૦ ૦-૦
૯૯	ખદલપુર "	૫-૦-૦	૧૩૨	મ કોપુર "	૩૧-૦ ૦
૧૦૦	બેસાણા "	૧૦ ૦-૦	૧૩૩	હસનપુર "	૧૨-૦ ૦
૧૦૧	લીચ "	૨૫-૦-૦	૧૩૪	છણાદ "	૫-૦-૦
૧૦૨	દેવરાસણ "	૫-૦-૦	૧૩૫	કરમીયા "	૧૫-૦-૦
૧૦૩	બલોલ "	૨૦-૦ ૦	૧૩૬	જારકા "	૩૦-૦-૦
૧૦૪	ખોરીઆની "	૫-૦ ૦	૧૩૭	મલેકપુર "	૫-૦-૦
૧૦૫	ભાસરીઆ "	૫-૦-૦	૧૩૮	ત્રાસવાડા "	૩૦-૦-૦
૧૦૬	મીઠા "	૨૫-૦-૦	૧૩૯	મન્ડાલી "	૧૫-૦ ૦
૧૦૭	સામેત્રા "	૨૦-૦-૦	૧૪૦	ર મપુર "	૫ ૦-૦
૧૦૮	સાગણપુર "	૫-૦ ૦	૧૪૧	કુધારામપુરા તા પાટણ	૫-૮-૦
૧૦૯	મેળાજ તા. સિદ્ધપુર	૪૦ ૦-૦	૧૪૨	રણુજ "	૧૦૦-૦-૦
૧૧૦	કરલી "	૯૧-૦-૦	૧૪૩	ચારપ "	૧૨-૦-૦
૧૧૧	મેઘાણ "	૬ ૮-૦	૧૪૪	બીલવણ "	૫૦-૦-૦
૧૧૨	મકતુપુર "	૫-૦-૦	૧૪૫	કન્યરાવી "	૫-૦-૦
૧૧૩	દાસજ "	૭-૦-૦	૧૪૬	કુણુપેર "	૩૦-૦ ૦
૧૧૪	બ ઠાણવાડા "	૨૫-૦-૦	૧૪૭	જાગરાલ "	૧૦-૦-૦
૧૧૫	કુવાના "	૧૦-૦-૦	૧૪૮	મણુદ "	૨૫-૦-૦
૧૧૬	ખટાસણા "	૫-૦-૦	૧૪૯	મેમર "	૭-૦-૦
૧૧૭	રણુકોડપુરા "	૨૦ ૦-૦	૧૫૦	સાંપરા "	૧૦-૦ ૦
૧૧૮	દેવળી "	૫-૦-૦	૧૫૧	સેસણી તા ચાણુરમા	૨૫-૦-૦
૧૧૯	કુડાવ "	૧૦-૦ ૦	૧૫૨	છમીછા "	૧૫-૦-૦
૧૨૦	સિદ્ધપુર મહિલા "	૨૫ ૦ ૦	૧૫૩	બરીયદ "	૧૫-૦-૦
૧૨૧	ઉઝા મહિલા "	૫૦ ૦ ૦	૧૫૪	સેતાવી "	૨૦-૦-૦
૧૨૨	રાજપુર તા ખેરાળુ	૧૦-૦-૦	૧૫૫	વડાવલી "	૧૦-૦-૦
૧૨૩	ચખણપુર "	૨૦ ૦ ૦	૧૫૬	ખોરમમ "	૧૫-૦-૦

અનુ નંબર	આમતુ નામ	લોકમદદની રકમ	અનુ નંબર	આમતુ નામ	લોકમદદની રકમ
૧૫૭ જસલપુર	તા ચાણુરમા	૧૦-૦-૦	૧૯૦ જોકરવાડા	તા વીસનગર	૪૮-૦-૦
૧૫૮ દોડીવાડા	"	૫-૦-૦	૧૯૧ રાજગઢ	"	૧૦-૦-૦
૧૫૯ પીપળ	"	૬-૦-૦	૧૯૨ વડુ	"	૧૮-૦-૦
૧૬૦ મણીવારી	"	૭૦-૦-૦	૧૯૩ આપાપુરા	તા. મહેસાણા	૨૦-૦-૦
૧૬૧ મીઠી ધારીયેત	"	૫-૦-૦	૧૯૪ પકારીયા	"	૨૫-૦-૦
૧૬૨ મેરવાડા	"	૧૦-૦-૦	૧૯૫ આમોસણા	"	૨૦-૦-૦
૧૬૩ મોટપ	"	૫-૦-૦	૧૯૬ મુલસણ	"	૨૦-૦-૦
૧૬૪ વેણુપુરા	"	૩૫-૦-૦	૧૯૭ વડરમા	"	૨૦-૦-૦
૧૬૫ કનોડા	"	૫-૦-૦	૧૯૮ હિપેરા	તા સિદ્ધપુર	૫૦-૦-૦
૧૬૬ ગોરદ	"	૧૦-૦-૦	૧૯૯ અમલાસણ	"	૧૦-૦-૦
૧૬૭ મોઢેરા	"	૬૫-૦-૦	૨૦૦ રસુલપુર	"	૫૫-૦-૦
૧૬૮ લણુવા	"	૫-૦-૦	૨૦૧ સીઠી	"	૨૦-૦-૦
૧૬૯ વસાઈ	"	૧૦-૦-૦	૨૦૨ મુળજીપુર	"	૧૫-૦-૦
૧૭૦ રણાસણ	"	૨૦-૦-૦	૨૦૩ કાઠીપુર	તા ખેરાળુ	૨૫-૦-૦
૧૭૧ ફાણોદરડા	"	૫-૦-૦	૨૦૪ મહાવા	"	૨૫-૦-૦
૧૭૨ વીરતા	"	૫-૦-૦	૨૦૫ કીણુવા	તા. પાટણ	૧૦-૦-૦
૧૭૩ અંબુ	"	૨૦-૦-૦	૨૦૬ મહેમદપુરા	"	૧૫-૦-૦
૧૭૪ પલાસર	"	૧૦-૦-૦	૨૦૭ વીસલવાસણા	"	૧૦-૮-૦
૧૭૫ કુતાવાડા	તા હારીજ	૬-૮-૦	૨૦૮ અગેટ	તા. ચાણુરમા	૩૫-૦-૦
૧૭૬ અડીયા	"	૫-૦-૦	૨૦૯ ચડાસણા	"	૧૫-૦-૦
૧૭૭ પીપલાણા	"	૫-૦-૦	૨૧૦ જેતપુર	"	૧૫-૮-૦
૧૭૮ ધનીએત	તા દહેગામ	૨૫-૦-૦	૨૧૧ ફાંતકોડી	"	૧૫-૦-૦
૧૭૯ અમોદરા	તા કડી	૧૫-૦-૦	૨૧૨ ધાણોધરડા	"	૩૦-૦-૦
૧૮૦ જોરીસણા	"	૩૦-૦-૦	૨૧૩ કુડાલ	તા કડી	૫-૦-૦
૧૮૧ માયામુળ	"	૨૩-૦-૦	મહેસાણા પ્રાંત કુલ ૩૬૬૫-૮-૦		
૧૮૨ વામજ	"	૨૦-૦-૦	નવસારી પ્રાંત		
૧૮૩ પાનસર	તા કસેલ	૭૫-૦-૦	૧ ડામેલ	તા નવસારી	૨૦-૦-૦
૧૮૪ રકનપુર	"	૧૫-૦-૦	૨ હાળાકાઠા	"	૨૫-૦-૦
૧૮૫ કેવીસણા	તા વિઝાપુર	૪૦-૦-૦	૩ નડોદ	"	૧૦-૦-૦
૧૮૬ ચડામણા	"	૭-૮-૦	૪ મિનાર	"	૫-૦-૦
૧૮૭ ડામવા	તા વિઝાપુર	૨૦-૦-૦	૫ માણેકપુર	"	૫-૦-૦
૧૮૮ પાલડી વ્યાસ	"	૩૦-૦-૦	૬ મીરગપુર	"	૧૦-૦-૦
૧૮૯ ઉદલપુર	તા વિસનગર	૩૦-૦-૦	૭ સામરા	"	૫-૦-૦

અનુ નંબર	ગામનું નામ	લોકમંદિરની રકમ	અનુ નંબર	ગામનું નામ	લોકમંદિરની રકમ
૮	કોલાસણા	તા નવસારી ૨૦-૦-૦	૪૧	લી ગડ	તા પલસાણા ૫ ૦-૦
૯	દાંતી	" ૫-૦-૦	૪૨	સાંકી	" ૫-૦-૦
૧૦	ધામણ	" ૩૪-૦-૦	૪૩	અધામા	તા કામરેજ ૫-૦ ૦
૧૧	પરયાણ	" ૫-૦-૦	૪૪	આસ્તા	" ૪૫-૦-૦
૧૨	પરજી	" ૧૦-૦-૦	૪૫	ઉલેલ	" ૫-૦-૦
૧૩	પોપા	" ૫-૦-૦	૪૬	ઝોગણા	" ૩૦-૦ ૦
૧૪	પાંસરા	" ૫ ૦-૦	૪૭	દીમસ	" ૨૦-૦-૦
૧૫	વેરમા	" ૨૦-૦-૦	૪૮	દેસોદ	" ૫-૦-૦
૧૬	સીમલગામ	" ૫-૦ ૦	૪૯	નનમાડ	" ૨૦-૦ ૦
૧૭	મોગરોત	" ૫-૦-૦	૫૦	પરળ	" ૨૫-૦-૦
૧૮	કડોલી	" ૫-૦-૦	૫૧	મોરયાણ	" ૧૦-૦-૦
૧૯	નવસારી બાલ	" ૦૫-૦-૦	૫૨	વલણ	" ૧૦-૦-૦
૨૦	વીરાવળ	" ૫ ૦ ૦	૫૩	વાવ	" ૨૪-૦ ૦
૨૧	વેરમા મહિલા	" ૧૫-૦-૦	૫૪	વિહાણ	" ૨૫-૦-૦
૨૨	વલોદી	તા નણદેવી ૬-૦ ૦	૫૫	હળધર	" ૫-૦ ૦
૨૩	મોગર	" ૧૫-૦-૦	૫૬	ઝોરણા મહિલા	" ૮-૦-૦
૨૪	ભાકા	" ૨૭ ૦-	૫૭	ખોલવડ	" ૨૫-૦-૦
૨૫	અસ્તાન	તા પલસાણા ૫-૦-૦	૫૮	ચીખલી	" ૫-૦-૦
૨૬	મટાળવા	" ૧૦-૦-૦	૫૯	પાલી	" ૮ ૦-૦
૨૭	કરણ	" ૫-૦ ૦	૬૦	માકણા	" ૫ ૦-૦
૨૮	ખરવાસા	" ૧૫-૦-૦	૬૧	કુમરા	" ૧૦-૦ ૦
૨૯	મગધરા	" ૫-૦ ૦	૬૨	પારડી	" ૫-૦-૦
૩૦	ચલધાણ	" ૫-૦-૦	૬૩	કરગેલીયા	તા મધુવા ૫-૦-૦
૩૧	તાંતીયેયા	" ૧૦-૦ ૦	૬૪	કાન્ધી	" ૫-૦-૦
૩૨	વડજા	તા પલસાણા ૫-૦ ૦	૬૫	ઝેરવાવરા	" ૧૦-૦-૦
૩૩	સોયાણી	" ૫ ૦-૦	૬૬	ભુટવાડા	" ૫-૦-૦
૩૪	ઝેરયાણ	" ૫-૦-૦	૬૭	દાંસ	" ૫-૦-૦
૩૫	કડોદરા	" ૧૦ ૦ ૦	૬૮	કુમરી	" ૫-૦-૦
૩૬	મોગરોર	" ૫-૦-૦	૬૯	મધુવરીયા	" ૧૦-૦-૦
૩૭	જોડવા	" ૧૦-૦-૦	૭૦	લી બાડા	તા મોગરોળ ૫-૦-૦
૩૮	દસ્તાન	" ૧૫-૦-૦	૭૧	વેળાળા	" ૨૫-૦-૦
૩૯	નિયોળ	" ૫-૦-૦	૭૨	વલિળ	" ૨૫-૦-૦
૪૦	બગુમરા	" ૫-૦-૦	૭૩	કન્ટવા	" ૮-૦-૦

અનુ નંબર	મામનું નામ	લોકમદદની રકમ	અનુ નંબર	મામનું નામ	લોકમદદની રકમ
૭૪	ગોમાળા	મામરોળ ૯-૦-૦	૧૧	આમાપુર	તા અમરેલી ૫-૦-૦
૭૫	સીમોદ્રા	" ૧૨-૦-૦	૧૨	મોટા માંડવડા	" ૧૪-૦-૦
૭૬	નાની નરેળી	" ૨૫-૦-૦	૧૩	લાલાવદર	" ૧૦-૦-૦
૭૭	પીપોદરા	" ૨૦-૦-૦	૧૪	વાંઝીયા	" ૧૧-૦-૦
૭૮	બારા મહિલાબાઈ તા બારા	૩૦-૦-૦	૧૫	વીંદપુર	" ૧૫-૦-૦
૭૯	કલકયા	" ૫-૦-૦	૧૬	સાછપાવદર	" ૫-૦-૦
૮૦	ફપવાડા	" ૫-૦-૦	૧૭	અમરપુર વરડી	" ૫-૦-૦
૮૧	કપુરા	" ૬-૦-૦	૧૮	સર મડા	" ૮-૦-૦
૮૨	કાંજી	" ૫-૦-૦	૧૯	નાના રાજકોટ તા. કામતગર	૫-૦-૦
૮૩	ચીખવાવ	" ૧૫-૦-૦	૨૦	છમાડીયા	" ૫-૦-૦
૮૪	બહેડારાવપુરા	" ૫-૦-૦	૨૧	ફલીથરા	" ૧૩-૦-૦
૮૫	ખાનપુર	" ૧૦-૦-૦	૨૨	અલાલામાદ તા. ધારી	૩૫-૦-૦
૮૬	લીમોદરા તા મામરોળ	૧૦-૦-૦	૨૩	દીતલા	" ૫-૦-૦
૮૭	લાડવી તા કામરોળ	૧૫-૦-૦	૨૪	આલીદા તા. કોડીનાર	૧૦-૦-૦
૮૮	પાથરી તા. મજુરેવી	૭૪-૦-૦	૨૫	અરણેજ	" ૫-૦-૦
નવમારી પ્રાંત કુલ ૧૦૧-૦-૦			૨૬	કાજ	" ૫-૦-૦
અમરેલી પ્રાંત			૨૭	વેતજ	" ૧૦-૦-૦
૧	કેરાગા તા અમરેલી	૮-૦-૦	૨૮	મિ ધામ	" ૫-૦-૦
૨	ખીજડીયાખારી	" ૫-૦-૦	૨૯	ચાહપુર તા રતનપુર	૫-૦-૦
૩	ચક્કરગઢ	" ૫-૦-૦	૩૦	મોલુપુર	" ૬-૦-૦
૪	તરકતવાવ	" ૫-૦-૦	૩૧	શિયાનમર	" ૫-૦-૦
૫	મોટા માંચીયાળા	" ૫-૦-૦	૩૨	દારકા બાવ તા આખામડળ	૨૫-૦-૦
૬	તરવડા	" ૫-૦-૦	૩૩	દારકા મહિના	" ૨૫-૦-૦
૭	અમરેલી બાલ	" ૨૫-૦-૦	૩૪	બેટ મહિલા	" ૫-૦-૦
૮	કેરીયાયાડ	" ૬-૦-૦	૩૫	કુંપણી	" ૮-૮-૦
૯	આડીયા	" ૧૦-૦-૦	૩૬	બાડેર તા ધારી	૨૫-૦-૦
૧૦	ટેલરવા	" ૫-૦-૦	૩૭	ચાંદમડ તા. અમરેલી	૧૦-૦-૦
			કુલ એકદર અમરેલી પ્રાંત ૩૬૭-૮-૦		

નવાં ડીટેક્ટીવ પુસ્તકો

ભેદી કટોરો કિંમત રૂા ૨-૮-૦ વી પી. ખર્ચ ૬ આના

ડીટેક્ટીવ યશવતરાયને ભેદી કટોરાનો ભેદ ઉઠેલના શુભ સંટોસટના સનસનાટીભર્યા સાહસો કરવા પડે.છે વાચી પૂરી કર્યા પછી જ છોકરી ગમે તેવી તદ્દન નવી ડીટેક્ટીવ નવલકથા

જનાર્દન જાસુસના જખખર સાહસો રૂા. ૨-૦-૦
વી પી ખર્ચ પાચ આના

જ્યા સાધનસંપન્ન પોલીસ તંત્ર અને અનેક હાથવાળી જાનવલ્લભાન સરકાર નથી પહોચી શકતી ત્યા પહોચતી જનાર્દનની જાસુસી અને અપલ બુદ્ધિ દ્વારા અનેક જોખમી સાહસો અને પરાક્રમોવાળી એક જ બેઠકે વાચીને પૂરી કરવી પડે તેવી નવીન જાસુસ કથા

ડીટેક્ટીવ કુમારશુભ : કિંમત રૂા ૨-૦-૦ વી પી ખર્ચ ૬ આના જનાર્દન જાસુસના સાથીદાર 'કનૈયા'ના દીલ ધક-કાવનારા સાહસકર્મો

મોહન મદારીનાં અદ્ભુત પરાક્રમો : કિંમત રૂા ૨-૮-૦ વી પી ખર્ચ ૬ આના વાચીને પૂરી કર્યા પછી જ પુસ્તક નીચે મૂકાય તેવા દગ કરી નાખતા મોહન મદારીના પરાક્રમોનું નવું જ પુસ્તક

વસુમતી કિંમત રૂા ૩-૦-૦ વી. પી ખર્ચ ૬ આના પ્રેમ, સાહસ ને ભેદપૂર્ણ રસભરી ડીટેક્ટીવ નવલકથા

ખલાસ થાય તે પહેલાં વી પી થી મંગાવી લેઓ.

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

બુક્સેનર્સ, પબ્લિશર્સ ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

અનુક્રમણિકા

[કવરપૃષ્ઠ બીજાનું અનુસંધાન]

લેક્કાપયોગી પ્રકાશનપ્રવૃત્તિ એના વિકાસની રૂપરેખા શ્રી પુરુષોત્તમ જીજ્ઞાસુ ૩૨૦
પ્રાચીન પુસ્તકાલયો અથવા ૧ શ્રી મંજુલાલ ૨ નજમુદ્દાર ૩૨૩

આપણા અથમ કારો

બ દીવાનના બધ છોડાવો	શ્રી નટવર વીમાવાળા	૩૨૬
પુસ્તકાલય અને એના સાધનો	શ્રી હજીભાઈ ત્રિવેદી	૩૨૮
અને મે પુસ્તકો આપવાનું કે	શ્રી. તાગવદ્ર પો અકાલમ	૩૩૦
જાનીન થવાનું બધ કહ્યું		
જ્ઞાનગોત્રી	શ્રી ગોકુલદાસ દા રાવસુગ	૩૩૩
વિગટ્કર્શન	શ્રી હરિપ્રભાદ નર્મદાગ કર ભટ્ટ	૩૩૪
પુસ્તક લઘુપ્રવૃત્તિના આહવાને	શ્રી ચિમનભાઈ મૂ અમીન	૩૨૭
સરસ્વતીનું મંદિર	શ્રી મૂળજીભાઈ પી રાહ	૩૩૬
પુસ્તકાલય અને પ્રૌદ્યિકાલય	શ્રી રતિભાઈ અમીન	૩૪૦
વ રા ની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ	શ્રી કાવસજી એલજી ગણદેવીઆ	૩૪૧
વડોદરાનું જોડાણ અને પુ પ્રવૃત્તિનો વિકાસ	શ્રી. નટવરલાલ મો પટેલ	૩૪૩
માગ મંરમરણો	શ્રી મણિલાલ મગળજી કાશીવાળા	૩૪૪
આદર્શ પુસ્તકાલય	શ્રી ઉમિયાશંકર દાસર	૩૪૬
આમયુનારણામા પુસ્તકાલયનું સ્થાન	શ્રી. કુમેરમિહ માનસિહ ચૌડાસ	૩૮૮
પુસ્તકાલયના પિતા	શ્રી નટવરલાલ મો રોહ	૩૫૫
આઝાદી અને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ	શ્રી ચિમનભાઈ હ અમીન	૩૫૭
૨૬ મોતીભાઈ મા ની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ	શ્રી ચિમનભાઈ મૂ અમીન	૩૬૧
થોડું મહારણુ	શ્રી નટવર વીમાવાળા	૩૬૭

પરિશિષ્ટો

મડળના જૂના તથા નવા વ્યવસ્થાપકોની યાદી	૩૬૮
„ જૂના તથા નવા કાર્યકરોની યાદી	૩૬૯
„ સભાસદોની યાદી	૩૭૦
„ વ રા ના સભાસદપુસ્તકાલયો તથા સ રચાઓની ગામતાર ય દી	૩૭૩
„ ને સંપાદેશ સભાસદ ટ્રસ્ટ ફંડ	૩૭૭
„ રાજ્ય બહારના સભાસદપુસ્તકાલયો અને સંરચ ઓ	૩૭૮
„ હિદુસ્થાન મહારની સભાસદ સ રચાઓની યાદી	૩૭૯
મડળે પ્રસિદ્ધ કરેલા પુસ્તકોની યાદી	૩૮૦
મડળનું ૨૫ વર્ષનું પ્રગતિદર્શક પત્રક (૧૯૪૯)	૩૮૨

આ માસિક આર્થ સુધારક પ્રિ. પ્રેસ વડોદરામાં શ્રી વાલજીભાઈ નાગજીભાઈ અમીન(બી કેમ)

એમણે પુસ્તકાલય સ સ મડળ લિને માટે છાપી પ્રસિદ્ધ કયુ . તા ૧૫-૪-૪૯

મને વાંચવાનો શોખ નથી !"

આવું કહેનારા પછી ઘણા લાઈઓ અને બહેનો ગુજરાતના ગામડાંએ મા નજર પડે છે. તેવા લાઈઓ અને બહેનોને નીચેનું કોઈ પણ પુસ્તક વાંચવા માડી, બે પ્રકરણ પછી તેને પડતું મૂકી દેવા વિશે અમારો પડકાર છે 'શોખ નથી' ની વાત ભૂટી જ જવી પડશે વાંચવાનો શોખ નાહિ, લગની આપોઆપ ઉત્પન્ન થશે, એવો અમારો દાવો : ૭

શ્રી. ચુનીલાલ વર્ધમાન શાહ કૃત -

જ્યોત અને જવાળા	રૂ. ૭ા	રાજહત્યા	રૂ. ૪
ભસ્મરેખા	રૂ. ૩ા	નીલકંઠનું બાણ	રૂ. ૩ા
તપોવન	રૂ. ૩ા	પ્રણય અને પરિણય	રૂ. ૪ા
કર્મયોગી રાજેશ્વર	રૂ. ૪ા	એકલવીઃ	રૂ. ૩ા
હૈયાની વાટ	રૂ. ૪ા	વિપચક્ર	રૂ. ૪ા

શ્રી. ચંદ્રનારાયણ શર્મા કૃત

પરાધીન	રૂ. ૩ા	જન્મળ	રૂ. ૪ા
--------	--------	-------	--------

અવાંચન રોગનું સર્વોત્તમ ઔષધ

ઈન્દ્રજાળ રૂ. ૩	શકારિ રૂ. ૨ા	સેતુબધ રૂ. ૨ા
-----------------	--------------	---------------

અસાધ્ય ગણાતા રોગીઓ માટે

બકોર પટેલન ૨૪ ભાગ રૂ. ૧૩ પાકાં પૂકાં રૂ. ૧૫)

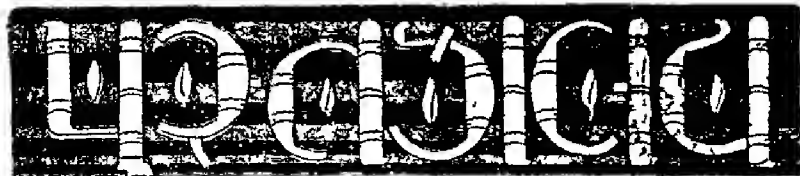
એક જ પ્રમાણુપત્ર

ગુજરાતની એક સાક્ષરપત્ની જણાવે છે મારી દીકરી 'રમા' ને વાંચવાનો ખિતકુવ શોખ ન હતો હું ઘણું કહું પણ કંઈ વાંચે જ નહિ પછી બકોર પટેલ દ્વારા મૂકતાજ તેને વાંચવાનો શોખ આબાદ થયો !

ગાંડી વ સાહિત્ય મંદિર

અન તવાડીને નાકે
બ્રુનેશ્વર, સુઅર્ધ નં. ૨

હવાઈયો ચક્રો
સુરત

અ ક - ૯

૨ પ્રિલ

[પુસ્તક ૨૨]

અનુક્રમણિકા.

આભાગદર્શન — ત્રીચાનેથી	૩૯૯
સાહિત્યસૃષ્ટિનું આત્મનુ	૪૦૨
સોનિયેટ સમાજમા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ	૪૦૮
વિદ્યાર્થીઓનું શિક્ષવાચન	૪૧૨
સાચા જ્ઞાનની આ ધિના	૪૧૪ ક
પુસ્તક પરિચય	૪૧૪ સ
નવીન શાલ	૪૧૬
પુસ્તકાલય નેધિ	૪૧૯
સામયિક દોહન	
એ પૂજા ચાલી આવે છે	૪૨૧
અપ મની પ્રતિભા	૪૨૪
અશ્વાનિરતાનમાં સંસ્કૃત	૪૨૫
પુસ્તકાલય ખાતાની સૂચના ઇ	૪૨૯

જાનિ ૧૯૫૭

દેશમાં શ ૩-૮-૦૦

પરદેશ શ ૫-૦-૦૦

પુસ્તક નંબર શ ૦-૬-

અવરયા ૫૩

વાલજીભાઈ નારણભાઈ અમીન (બી. કોમ)

મત્રી પુ. સ. સ. મહાલ વિ વડોદરા.

પુસ્તકાલયોને 'લેટ પુસ્તકનો અમૂલ્ય લાભ
'મનોરંજન' ના બીજા વરસથી લવાજમ ભરનાર બ્રાહ્મકેને લેટ પુસ્તકનો
મળનારો અમૂલ્ય લાભ

'મનોરંજન'નું અથમ લેટ પુસ્તક

હસતારામ

કર્તા : નકીર

છુટકે કિંમત રૂ. ૩૫ વી પી ખર્ચે ૮ આના
લવાજમ ભરી પુસ્તક ઉપરનો તમારો હકક સ્થાપિત કરો.
'મનોરંજન' માસિક અને 'હસતારામ' પુસ્તક તમારા સ સારથિયનનો
મળલને મીઠી, મધુર અને હળવી બનાવશે

'મનોરંજન' પોણા સાત રૂ. નો લવાજમમાં

બાર માસમાં

૬૪૦ પાનાનું હાસ્યરસિક વાચન
૬૬૦ ઉપરાતના વિવિધ વિષયો
૧૬૦ ઉપરાતના ત્રિરંગી, બેરંગી...

જુ એકરંગી ચિત્રો, ફોટોગ્રાફો, ચુશીલનો
અપાયા છે અને બીજા વચથી તેજ
લવાજમમાં રૂ. ૩૫ ની કિંમતનું શ્રી
નકીરનું 'હસતારામ' પુસ્તક બ્રાહ્મકેને લેટ
અપાયે.

'મનોરંજન'નું લવાજમ એટલે દરરોજનો

માન સવા પૈસો

તેમાં બાર માસનું ૬૪૦ પાનાનું વાચન અને રૂ. સાઠાવણની કિંમતનું લેટ
પુસ્તક મફત મળે છે

લવાજમ લાગ્યા માટે લખો
મનોરંજન કાર્યાલય
એન. એમ. ઠક્કરની કું.
૧૪૦ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ સુબર્બ, ૨

પુસ્તક ૨૭ મ

એપ્રિલ-૧૯૪૯

અંક ૯

આભારદર્શન

—તંત્રીરથાનેશી

“પુસ્તકાલય” ના આ અંક સાથે, પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ. ના ૨૫ વર્ષની રજતજયંતિ સમારંભ અંગેનો ખાસ અંક આહુત-વાચકો સમક્ષ સાદર કરવામા આવ્યો છે.

આ અંક તૈયાર કરવામા મંડળ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ ધરાવનારાઓ, મંડળના એવાકાર્યોનો પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે લાભ પામનારાઓ, અને પ્રશંસકો તેમજ ગુજર સાહિત્યના અગ્રણી લેખકોએ તેઓના લેખો ઇન્ મોકલી આપી એ અંકને સમૃદ્ધ કરવામા જે સહકાર આપ્યો છે, તેમના અમે ઋણાનુભવી છીએ તેમાં પણ આપણા સાહિત્યના સિદ્ધહસ્ત લેખકો સાક્ષરચી રમણલાલ વ. દેસાઈ, શ્રી. ધૂમકેતુ, શ્રી. ડૉ. મંજુલાલ મજમુદાર વગેરેએ જે પ્રેરણાપ્રદ લેખો આપ્યા છે તે માટે અમે અહીં તેનું ગુણદર્શન ન કરાવીએ તો કૃતજ્ઞી ગણાઈએ.

આ ઉપરાંત એ રજતજયંતિ ખાસ અંકનું મુખ્યપૃષ્ઠ તૈયાર કરી આપવામા ગુજરાતના જાણીતા સિદ્ધહસ્ત કલાકાર શ્રી હિરાલાલ ખત્રીનો આભાર ન બુલાવ તેવો છે તેઓશ્રીને એ બાબત જણાવતા જ ઋષિના વિલંબે કલાત્મક મુખપૃષ્ઠનું ચિત્ર તૈયાર કરી આપી એ અંકને સુશોભનચુક્ત બનાવવામાં તેમનો સહકાર પ્રશંસનીય છે, ત્યારે ખલોકો બનાવવામા અમને એવો જ સહકાર પ્રભાત પ્રોસેસ સ્ટુડીઓના સંચાલક શ્રી ગોવિંદભાઈનો પ્રાપ્ત થયો છે જુદા જુદા ફોટોગ્રાફો જેમ જેમ તૈયાર થતા ગયા તેમ તેમ તરત જ બીજે જ દિવસે તેના ઝડપી ખેત્રોકો તૈયાર કરી આપવામા તેમણે દાખરેલી ઝડપી કુશળતા અમારી પ્રશંસાભાગી

*કલાકારો માટે કહેવાય છે કે, તેઓ ખૂબ આનંદુ હોય છે

બને છે સ્થાનિક “સયાણવિજય”ના યુવાન હિત્માડી સયાલક શ્રી મહેશભાઈ ડોક્ટરે સ્વ શ્રી સયાણરાવ તેમજ શ્રીમત પ્રતાપસિંહ મહારાજના તથા ને ના દિવાન મા નાં ખેલેકો અમને વાપરવા આપતા બદલ તેમનું બહુદૃત અત્ર મહેર્ષ મીકાની છીએ આ સર્વના સહકાર ઉપરાંત, મહાજના કાર્યાલય તરફથી દિવસોની સતત મહેનતના પરિણામરૂપ પાછલા વર્ષોના ચોપડાઓમાથી તારણો કાઢી જે ડોક્ટરકા રમૂ દરાવા છે તે મહાજની બાવિ પેઢી માટે કેટલા આશીર્વાદરૂપ નીવડશે તે તો તે વખતના કાર્યકર્તાઓના જીવલમા આવશે કે, એ કેટલું મહેનત, અને સતત કામગીરીનું કામ હતું.

આ સિવાય અકના વિશેષ સ પાઠકોએ પણ લેખો તપાસવામા, તે ૧૧ કમિક ગોઠવણીમા તેમજ વખતોવખત સલાહ સૂચના આપવામા જે ખતપૂર્વકનો સહકાર આપ્યો છે તે તો એ અકની તૈયાર પ્રત જોનારને સહજે જણાઈ આવશે.

ઉપયુક્ત સર્વ સહાયકોનો અહીં અમે ફરીવાર આભાર વ્યક્ત કરીએ છીએ

* * *

વડોદરાના વિદ્વાનોકરણ પ્રસંગે નમ્ર નિવેદન

આવતા માસની પહેલી તારીખથી વડોદરા રાજ્ય મુબઈ ઇલાકા સાથે જણી જશે અને ત્યારે વડોદરા નાના સરોવરમાથી વિદ્યાળ સાગરસ્વરૂપ બનશે પોતે સાગરમાથી મહાસાગરનું સ્વરૂપ ધારણ કરશે, પોતે મહાસાગરનું એક અંગ છે એ ગૌરવ અને ગર્વ અનુભવી શકશે

આ પ્રમગે, વડોદરાનો પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ એ માત્ર વડોદરાનો જ ન રહેતા સમસ્ત મુબઈ પ્રાંતની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ સાથે એકરૂપ બની જશે, ત્યારે વડોદરાના એ દિશાના જ્ઞાન, અનુભવ, કાર્યસંચાલન અને વિકાસ-વિસ્તારને વિશેષ અવકાશ મળશે.

વડોદરામા કૂલેલી-ફાલેલી એ પ્રવૃત્તિ પોતાના જ અગમ્યૂત થયેલા નવા પ્રદેશમા પણ વિશેષરૂપે વિસ્તરશે, પોતાના ભૂખણરૂપ અગોધી એને પણ વિભૂષિત કરશે અને સમસ્ત મુબઈ પ્રાંતની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ વિશેષ વેગપૂર્વક, વ્યવસ્થિત-પણે અને હિતસાહના અદ્વિત્ય પુરવડે જનતાના અંતરભાગ સુધી પ્રમરી જશે.

એ પ્રસંગે વડોદરામા, પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને સહાયરૂપ થવા સ્થપાયેલા પુસ્તકાલય સ સ મહાજને પોતાનો કાર્યવિસ્તાર વધારવો પડશે, બહુનજ્ય પુસ્તકાલયોની સેવા માટે એણે તત્પર થઈ જવું જોઈશે અને જે સહકાર, વ્યવસ્થા, નીતિપરાયણતા અને ચોકમાઈના ગુણોથી પોતાના કાર્યને વડોદરા અને ઇતર સ્થળે દીપાવ્યું છે તેમ હવે સમસ્ત મુબઈ પ્રાંતમા, દીપાવવાનો અવસર આવી પહોંચ્યો છે.

આ મંથળે આ બાબતમાં અમે મુબઈ સરકારના પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના જ્યોતિર્ધરને બે શબ્દો વિનમ્રતાપૂર્વક જણાવીશું તો તે અસ્થાને નહિ જ લેખાય.

વડોદરાના આ ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરી રહેલા વ રા. પુ મંડળ અને પુસ્તકાલય સ સ. મંડળની કાર્યવાહીને તેઓ એકાદ મુલકાત લઈ પૂર્ણ પરિચય પ્રાપ્ત કરે. એ બંને મંડળોના કાર્યક્ષમતાનું તેઓ નિરીક્ષણ કરે અને એ કાર્યપદ્ધતિનો મુબઈ પ્રાંતની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ સાથે સુમેળ સાધે એમ કરવાથી ઉછરતી અવસ્થામાની મુબઈ પ્રાંતની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના કાર્યકર્તાઓને અનેક વસ્તુઓ જાણવા મળશે એ પ્રવૃત્તિની કેન્દ્રીય વ્યવસ્થા, નાણાં-વહીવટ, પ્રવૃત્તિના પ્રસાર માટેના અને શિષ્ટ વાચન પ્રચાર માટેના અનુભવોનો તેઓ સમન્વય સાધે અને આખા પ્રાંતની પ્રવૃત્તિને કેન્દ્રવર્તી બનાવે; દરેક પુસ્તકાલયના નાણાનું ભંડોળ પુસ્તકાલય સ. સ મંડળમાં જમા રાખે, દરેક પુસ્તકાલયને જોઈતા પુસ્તકો પુ. સ સ મંડળ દ્વારા પૂરા પાડવાની વ્યવસ્થા કરાય, પુસ્તકો કાલ જે જિલ્લા લોકલ બોર્ડો મારફત ગ્રામ પુસ્તકાલયોને પહેંચાડવાનું ધોરણ છે તેને જાહેર તેમના પસંદગીના શિષ્ટ પુસ્તકો આ મંડળ દ્વારા પહોંચાડાય, પુસ્તકાલય અંગે જોઈતાં ફોર્મ વગેરે મંડળ મારફતે મેળવવા ગોઠવણ થાય તો આ પ્રવૃત્તિનું કેન્દ્રીકરણ એ ક્ષેત્રના કાર્યકર્તાઓને ઠીક ઠીક સહાયરૂપ નીવડશે. અને અધિકારીવર્ગને સારે કામગીરીમાં કેટલેક દરજ્જે રાહત મળી તેમના પરના કામનું ભારણ પણ ઓછું થશે.

પુ. સ સ મંડળે આ બાગતમાં બળવેલી તવાઓ આજે તો દેશ-પરદેશના અગ્રગણ્ય તમામ પુસ્તકાલયોને સુવિદિત છે જ, પરંતુ હજી હમણા વિસ્તાર પામતા મુબઈ પ્રાંતના કેટલેક પુસ્તકાલયોને એની ઓછી જાણ હોય તો તેમના ધ્યાન પર લાવી તેની સેવાઓનો તેમને પણ લાભ અપાવાય.

જોઈું જ વ રા. પુસ્તકાલય મંડળનું આ મંડળે ર ન્યતરમાં પુસ્તકાલયો સ્થાપવામાં, વિસ્તારવામાં અને તેને વ્યવસ્થિત કરવામાં જે ફાળો નોંધાયો છે તે અજોડ છે દરેક પુસ્તકાલયની તપાસણી આ મંડળ દ્વારા કરવામાં આવે છે, ખાત્રીઓ બતાવી તે સુધારાવવા પ્રયત્નો કરે છે અને પુસ્તકાલયોના વ્યવસ્થિત મંચાલન માટે તે અનેક રીતે આશીર્વાદરૂપ છે પુસ્તકાલયો માટે અથપાલો તૈયાર કરવાના અનેક તાત્કાલિક વર્ગો તેણે અત્યાર સુધીમાં ચલાવ્યા છે અને પુસ્તકાલયોના અથપાલોનો સારો એવો ફાલ તેના દ્વારા તૈયાર થયો છે.

મુબઈ પ્રાંતમાં પણ તાત્કાલિક પામેલા પુસ્તકાલયોના અથપાલોની જરૂર પડવાની જ. એવા અથપાલોના વર્ગો ચલાવવા માટે આ મંડળ ઉત્તમ સહાય આપી શકે તેમ છે. એટલે મુબઈ સરકારે આ મંડળને, વડોદરા રાજ્ય દરવર્ષે જે ગ્રાન્ટ આપતું તે ગ્રન્ટ-બંદે કાર્યવિસ્તાર વધવાથી વધુ ગ્રાન્ટ આપવાનું નક્કી કરી તેનો વધુ ઉપયોગ કરવો થઈ છે.

આજે તો અમે આટલું જણાવી અમે વિરમીશું.

આદિત્યસૂરિજીઅવનવું

શ્રી અરવિંદ તેમને અર્પણ કરવામાં આવેલ સસ્સત્તમ'થી સમલિંગ રેડી રાષ્ટ્રીય પારિતોષિકનો સ્વીકાર કર્યો છે. ગણ તા ૧૪ મી ડિસેમ્બરે આન્ધ્ર વિશ્વવિદ્યાલયનો ૧૬વીમાન-સમારભ ઉજવાયો ત્યારે ત્યાંના ઉપકુલપતિ ડૉ. શ્રી સમલિંગ રેડીએ તેનો અર્પણવિધિ કર્યો હતો તે સમયે શ્રી અરવિંદે હાલના હિંદના પ્રજોની સંમીક્ષા કરતો એક સંદેશ પાઠવ્યો હતો.

એક અપ્રતિમ ગ્રંથ 'ડિક્શનરી ઓફ ઇકોનોમિકલ એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ રિસોર્સિઝ' (A Dictionary of Economic production and industrial Resources) તાજેતરમાં પૂરો થયેલ છે, અને તે સુવર હપાશે.

હિંદ, ખર્ચ અને સીનેલના કાચા પદાર્થો મેંમધી સંપૂર્ણ હકીકત પ્રાપ્ત કરવાનું કાર્ય વૈજ્ઞાનિક તથા ઔદ્યોગિક સંશોધન મઝા ૧૯૪૨ માં માથે લીધું અને તે માટે તત્ત્રાંઓના એક એડ'ની નિમણૂક કરી આ ગ્રંથમાં સખ્યામધ ફેટોગ્રાફો, નકશાઓ, ચર્ટ' તથા ગ્રાફ હશે સાંત વિભાગો પાડવામાં આવ્યા છે, (૧) ખેતીની ચાચ તેના તથા 'ઓપધના છોડવાઓ, (૨) જંગમની વનસ્પતિ, (૩) પ્રાણીજ પેદાશ (૪) ખનીજ (૫) રસાયણો, (૬) ઉદ્યોગો તથા ઔદ્યોગિક સાધનો, (૭) અર્થશાસ્ત્ર તથા આગા.

પચાસ વર્ષ પહેલાં હિંદનાં સાધનોની તપાસ કરીને મિ. વોટે 'ઇકોનોમિક પ્રોડક્ટ્સ ઓફ ઇન્ડિયા' (Economic products of India) શીર્ષક પુસ્તક તૈયાર કર્યું હતું અને તે પ્રમાણભૂત ગણાવુ હતું. આલુ પુસ્તકમાં હજુ સુધારાવધારા કરવામાં આવ્યા છે.

૭૫૦ પાનાનો એક એવા બાર ગ્રંથોમાં તામિલ સર્વ'સ ગ્રંથ તૈયાર કરવાને ૨૦૦૦ થી વધારે લેખકો થોડા સમયમાં કામે લાગી જશે આ યોજનાને ઉપરિશ્ચિત કરેતાર 'તામિલ એકેડેમી' છે. તે એકેડેમીએ તથા સર્વ'સ ગ્રંથની વ્યવસ્થાપક કમિટિએ લેખકો, વિકાનો તથા વર્તમાનપત્રોના પ્રતિનિધિઓની કમિટિ સમક્ષ નમુનાની પુસ્તિકા સાદર કરી હતી.

આ મહાભારત કામ સાત વર્ષમાં પૂરું કરવાની આશા છે. દરવર્ષે એક ભાગ બહાર પાડવા પ્રયત્ન કરવામાં આવશે વ્યવસ્થાપક કમિટિ ઉપરાંત વૈજ્ઞાનિક વિષયો માટે બે સમન્વય-સમિતિઓ તથા ઓગણીસ બીજી સમિતિઓ આ કાર્યમાં ભાગ લેશે.

આ સર્વ'સ ગ્રંથનો હેતુ કેળવણેલ પ્રૌઢ મનુષ્ય આધુનિક બહુ દૂકમાં સંમજી થકે તેવું જ્ઞાન તેને પહેંચાડવાનો છે કુલ પૃષ્ઠસખ્યાના ચોથા ભાગના ચિત્રો અપાશે ૪૦૨]

આ યોજનાનો ખર્ચ ૧૨ થી ૧૫ લાખ રૂપિયા થવાનો અંકસદો છે, છતાં ગરીબ મનુષ્ય પણ તે ખરીદ કરી શકે તેવી રીતે તેની કિંમત રાખવાનો ઇરાદો છે. દરેક ભાગની કિંમત રૂ. ૨૫ તથા આખા સેટની કિંમત રૂ. ૨૫૦ રાખવાની છે. આ કિંમતથી વેચાણ કરતાં ચાર લાખથી વધારે રૂપિયાનું નુકસાન થશે. આ નુકસાન પ્રાતિક તથા મંજૂર સરકાર તરફથી મંદ મેળની રે ૫૨૦ કરશે.

તામિલ એકેડેમીની સરચાત ૧૯૪૬ માં થઈ હતી, તેના પ્રમુખ તરીકે કેળવણી પ્રધાન શ્રી ટી એસ અનિનાશવિગમ છે. ૧૯૪૮ ના નવનુઆરીમા તેની પ્રથમ વાર્ષિક બેઠકમા તામિલ તેલુગુ તથા મલાયલમ ભાષાના જુદા જુદા વિષયો માટે દરેક ૫૦૦ રૂપિયાના છ પારિતોષિકોની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.

યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના કોંગ્રેસ પુસ્તકાલયમાં બે વર્ષ સુધી જાહેર પ્રદર્શન કરાયા પછી ૬ સ ૧૨૨૫ ની સધારેથી 'મેગા કાર્ટા' (MAGNA CARTA) ની એક જ સંપૂર્ણ પ્રત બ્રિટનમાં તાજેતરમાં પાછી મોજલવામાં આવી છે. મેગા કાર્ટા એટલે મનુષ્યજાતિના સ્વાતંત્ર્ય દરમિયાન મહાન નિવેદન આ દસ્તાવેજના રક્ષક, બ્રિટિશ સમ્રાટશાનવાળા ડો. કોલિન્સ ન્યુયોર્કમાં સ્ટીમરમાં બેસે ત્યાં સુધી યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના છૂપી પોલીસના માથુસો તેનું રક્ષણ કરશે, તેનો બે લાખ ડોલરથી વધારે કિંમતનો લીઓ ઉત્તરગવવામાં આવ્યો છે.

કોંગ્રેસના પુસ્તકાલયમાં કગવા આવી વિષિમા યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના વડા ન્યાયાધીશ ફ્રેન્ડ વિન્સને બ્રિટિશ એલચી મર એલિવર ફ્રેન્કમને તેની ઓપર્યાકિ સોપણી કરી હતી.

ફ્રેન્કમે જણાવ્યું હતું કે, રાજા હેન્રી ત્રીજાએ ૧૨૨૫ માં સહી કરેલી આ સ્વાતંત્ર્યના મહાન દસ્તાવેજના ત્રીજા સુધાગ વધાગ સાથે ની નકલ પહેલી જ વખત જોવાની બ્રિટિશને તક મળશે. લીકોકના દેવળમા ૭૦૦ વર્ષ રાખ્યા પછી બ્રિટિશ-સમ્રાટશાનને સોપાયા પછી તરત જ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સને આપવાનો બ્રિટિશ પાર્લામેન્ટે મત આપ્યો હતો.

મિસ મ્યુરીઅલ લીસ્ટરના અંચ 'ગાધી-ધ વર્લ્ડ' મીટીંગ' નું દ્રેક સમયમાં જર્મન ભાષામાં ભાષાંતર થવાનું છે. મિસ લીસ્ટર અત્યારે પોતાના પુસ્તકની નવી આવૃત્તિમાં અધીજના અતિમ દિવસોના વર્ણનના લગભગ ૪,૦૦૦ સપ્તો ઉમેરી રહેલ છે.

રાજકીય ક્ષેત્રમાં પ્રસિદ્ધિ પામેલા મંપ પ્રતિના શેક ગોવિંદદાસ મહાન લેખક છે, તેની ધણીને ખચર નહિ હોય તેમનું લક્ષ નાટકો લખવા પર કેન્દ્રિત થયેલ છે. ઐતિહાસિક, પૌરાણિક તથા સામાજિક વિષયો પર તેમણે નાટકો લખ્યા છે તેમણે લખેલાં નાટકોની સંખ્યા-એકાદશી નાટિકા સહિત ૮૪ થાય છે. આમાંના ધણી નાટકો જુદી જુદી યુનિવર્સિટીઓએ પોતાના અભ્યાસક્રમમાં દાખલ કર્યાં છે તથા ધણી નાટકો જુદા જુદા સ્થળોએ ભજવાયાં છે તેમના નાટકો માટે તેમને અનેક ધનામો મળ્યાં છે. પ્રમાણની દ્રિદુસ્તાન એકેડેમીએ આપેલ રૂ. ૧૨૦૦ નું ધનામ તેમાં ખાસ છે.

તેમણે લખેલ ૧૦૦૦ પાનાની સામાજિક નવનકલ અત્યારે છપાઈ ગયેલ છે. શેક ગોવિંદદાસના ધણી પુસ્તકોના દ્રિદની જુદી જુદી ભાષાઓમા ભાષાંતર થયાં છે. અત્યારે કેટલાક પુસ્તકોનું અંગ્રેજી ભાષાંતર થઈ રહેલ છે.

આ રીતે સાહિત્યમાં ફાળો આપવા ઉપગત હિંદી પ્રકાશનમાં પણ શેઠ ગોવિંદદાસને ફાળો ઓછો નથી જન્મનપ્રત્યા તેમણે 'રાષ્ટ્રક હિંદી મંદિર' નામની સરથા સ્થાપી છે આ સરથા તરફથી 'શ્રી શારદા' નામનું માસિક તથા 'શામલ પુસ્તકમાળા' નામે પુસ્તકચેષ્ટિ પ્રગટ થતી હતી મહાભાસનના પહેલા દૈનિક 'લોકમન' ની સ્થાપના પણ તેમણે જ કરી હતી અત્યારે પ્રગટ થતુ દૈનિક 'જ્યોત્સના' પણ તેમની દોરવણી હઠળ પ્રગટ થઈ રહ્યું છે

૦

મહાભાજીના અવસાનની પહેલી સપ્તમરી-૩૦ જાન્યુઆરીએ લંડનમાં પ્રગટ થયેલ અથ મહાભાજીના જીવનને અંગે અત્યાગ અગાઉ પ્રગટ થયેલ અથા અથોથી એક હોવાનું માનવામાં આવે છે આ પુસ્તકના પહેલા ૧૯ પ્રકરણો મહાભાજીના દક્ષિણ આફ્રિકાના સાથી શ્રી પોન્કે તથા બાકીના થોડા પ્રકરણો શ્રી અય એન એઈસસરડે લખ્યાં છે. પુસ્તકનાં બાકીના પ્રકરણો જોડે પૈથિક લોરેન્સે લખ્યા છે.

૦

રોષ્ટરના જન્માવવા મુજબ ઇન્ડોનેશિયન પ્રજાસત્તાકના પ્રથમ વડા પ્રધાન ડૉ. સુહર્તાન સહરીરના જીવનચરિત્રની લાગુ સમયથી દીનમાં પડેલ પ્રસિદ્ધ આલુ માસમાં થઈ જશે

'આઉટ ઓફ એક્ઝાઇલ' (Out of Exile) નામક આ પુસ્તકના બે ભાગ પૈકી પહેલો ભાગ વડા પ્રધાન ૪૯માં ગયેલા ત્યારે અથવા દેશનિકાસ થયેલા હતા તે વખતે લખાયેલ છે બીજો ભાગ તેમના છૂટકારા પછીના બનાવોને અંગે છે ડૉ. સહરીર હાલ ડોના હ થ નીચે અટકાયતમાં છે

૦

ગુનાઈડ ૨૦૮૨માં અમેરિકન કેળવણી વિષે ૧૯૩૯-૧૯૪૬ દરમિયાન પ્રગટ થયેલ ૯૦૦ થી વધારે પુસ્તકો તથા સામગ્રીઓનું એક પ્રદર્શન મુજબના ટાઉન હોલમાં તા ૧૨ થી ૧૬ જાન્યુઆરીના દિવસે ફરમિયાન ભરવામાં આવ્યું હતું

અમેરિકન કેળવણીના બધા ક્ષેત્રો ઇતિહાસ, તત્ત્વજ્ઞાન તથા આલુ પ્રવાહોને આવરી લેતુ આ પ્રદર્શન ગયા મે માસમાં નિહીમા ભરવામાં આવ્યું હતું

બીજા દેશોનું હિત તથા મહત્તરને લક્ષમાં રાખીને આ પુસ્તકોની પસંદગી કરવામાં આવી છે

૦

બાવેરિયાની હાઈક્રૂલના એક પ્રોફેસરે, પોતાનું પુસ્તક 'આપઘાત વિષે નિબંધ' પ્રગટ કર્યા પછી થોડા અઠવાડિયામાં આપઘાત કર્યો છે.

૦

હુગિન્સો વિષે મહાભા ગાંધીજીનાં લાખણો અને લેખોના હિંદી ભાષામાં ગ્રંથો સારા સંગ્રહ માટે રૂ. ૫૦૦૦ ના પારિતોષિકની સચુકત પ્રાંતની સરકારે જાહેરાત કરી છે ત્રણ પ્રસિદ્ધ જાહેર કાર્યકરોની સમિતિ આ લેખસંગ્રહોનું અવલોકન કરી સૌથી સારા સંગ્રહને પનામ આપવાનું નક્કી કરશે

૦

* ' નવભાગી ' (૬ ઓક્ટોબર ૨૦૧૬, કલકત્તા) નામે નવી સ્વધાયેવ સંસ્થાનો દ્વિત્વ સાહિત્ય અને સાહિત્યવિષયક પ્રવચનો દ્વારા ' રાષ્ટ્રની સેવા ' કરવાનો છે અગ્રાન તથા અસિક્ષિતતાને નાશુદ્ધ કરીને આમજનતાને ગ્રાનનો સપૂર્ણ લાભ મળે તે માટે તે પ્રયત્ન કરનાર છે આ હેતુ મર લાવવા માટે સરચાએ, એક અગ્રેજી તથા બીજું બંગાળી માતાદિક, બંગાળીમાં સાહિત્યવિષયક માસિક, બંગાળીમાં ઓઓનું માસિક તથા બાળકોનું સચિત્ર માસિક ઉપરાંત સમાજવાદ, વિજ્ઞાન, રાષ્ટ્રીય ચરિત્રો અને કુમાર સાહિત્ય વિશે પુસ્તકોની હારમાળા પ્રગટ કરવાનું નક્કી કર્યું છે

○

* વિદ્વાન સાહિત્ય મંથની અગિયારમી એક નામપુર મહાવિદ્યાલયના મરાઠીના પ્રાધ્યાપક ડૉ. વી. બી. કોલ્ટેના પ્રમુખપણા હેઠળ ગોદિશમાં ગયા નવે બર માસમાં લખવામાં આવી હતી વિદ્વાન સાહિત્ય સંધર્મો રજત મહોત્સવ નિહારના ગવર્નર તા. એમ. એસ. અગ્રેના પ્રમુખપદ હેઠળ ત્યાં જ ઉજવામાં આવ્યો હતો. તે વખતે તેમણે અમરાવતીના પ્રથમ પક્ષિની સામયિક ' યુગવાણી ' ના રજત મહોત્સવ અંતર પ્રકાશનની વિધિ પણ કરી હતી

૩. ૩૦૦૭ નું સરસ્વતીબાઈ દેશમુખ પારિતોષિક ડૉ. કોલ્ટેને તેમના નિબંધ ' મહાનુભાવ તરત્ત્વ ' માટે આપવાનું જાહેર થયું હતું આ નિમંધને નામપુર વિશ્વવિદ્યાલયે તેમને ' ડૉક્ટર ' ની ઉમી આપવા માટે પસંદ કર્યો છે

○

* મુખ્યના ' મગડીય નાગરી ' એ ઓક્ટોબર એક ' સરગ્રામ ખાસ અંક ' તરીકે પ્રગટ કર્યો છે મરાઠી ભાષામાં મરાઠીઓનો અનેબો વિરલ ઇતિહાસ લખવાનું ગ્રાન તેમના ફાળે બળ છે. તાજેતરમાં જ તેમણે અગ્રેજી ભાષામાં ત્રણ ભાગમાં ' મરાઠીઓનો ઇતિહાસ ' તૈયાર કર્યો છે અને સુખના ' દિનિક્કમ પબ્લિકેશન્સ ' તે પ્રગટ કર્યો છે. શ્રી સ. દેસાઈની ઉમર અત્યારે ૮૪ વર્ષનો છે આ ક્ષેત્રમાં તેઓ અર્ધી સદીથી સ્વધાયે સમય કરતા મહેનત કરી રહ્યા છે

પૂનાના મહાન સાહિત્યકાર રવ. શ્રી એન. સી. ડેકરની પહેલી સ્વલક્ષી કેલ્કર સ્મારક સમિતિના આગ્રય હેઠળ ભરાયેન સત્તામાં ગણતા ૧ નવે મરે ઉજવવામાં આવી હતી રવ. શ્રી. કેલ્કરના અત્યાર સુધી અપ્રગટ એક હજારથી વધારે મંસરજોવાણુ એક મોટું પુસ્તક તે પ્રસંગે પૂનાની ' કેસરી ' એ દિસ તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવ્યું હતું શ્રી એસ. વી. બાપટે આ મથનું સપાદન કર્યું છે

○

* પંડિતા ક્ષમારાવે સસ્ત્રીમાં રચેલ ' ઉત્તર સત્યાપ્રદ ' દ્વિત્વ કિતાબ્સે પ્રગટ કરેલ છે, ગજપિતાની સ્મૃતિને આ એક ગ્રંથ અજલિ છે

○

* અસિદ્ધ તામિલ લેખક શ્રી. ' વાગ ' ને ૬૦ વર્ષો પૂરા થતાં હોવાથી તેમને અભિનંદન આપવાનો એક મેળાવડો રાજાજના નિવાસસ્થાને મદાસભા કરવામાં આવ્યો હતો. આ પ્રસંગે તેમને ૩. ૧૮૪૮૬ ની એક થેની અર્પણ કરવામાં આવી હતી.

શ્રી વારાની ઉમર વૃદ્ધ હોવા છતાં તામિલ સાહિત્યમાં જાણે આપવાનો તેમનો ઉત્સાહ અજબ છે. તે અંગ્રેજી-તામિલ શબ્દકોશની યોજના વિચારી રહ્યા છે અને તે માટે વિદ્વાનોના સહકાર મેળવવા ચલ કરે છે.

ઉર્દૂ ભાષામાં ખીજી ભાષાનાં પુસ્તકોનું ભાષાત્મક કરવા તથા ઉર્દૂ સાહિત્યના લેખકોના લેખો ઉર્દૂ સામયિકોમાં પ્રગટ કરાવવા માટે મુખર્ષીમાં 'પીપલ્સ સર્વિસ સીન્ડિકેટ' ની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

બૉશિ યંત્રના કૌશલ્ય પુસ્તકાલય માટે 'યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ત્રિમાસિક પુસ્તક યાદી' નો ડિસેમ્બરનો એક તૈયાર કરવા માટે બેસાથી વધારે નોંધ લખનારા તથા કળા, વિજ્ઞાન, વિદ્યુતના તજજ્ઞો કામ પર બેસી ગયા છે. આ પ્રકાશનના મુખ્ય તત્ત્વો ડૉ. બ્રેમેક્ષ બ્રિચકન્સ ડફર છે તે જણાવે છે કે 'જો પુસ્તકો જ્ઞાન તથા અનુભવમાં વૃદ્ધિ કરે છે તેમ મનાય તેવાં યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં તાજેતરમાં પ્રગટ થયેલ ઉચ્ચ કક્ષાના પુસ્તકોનો તેમાં સમાવેશ કરવામાં આવશે.

માર્ક્સ, જૂલ, સ્ટેમ્પર તથા ડિસેમ્બરમાં પ્રગટ થતાં આ પ્રકાશનમાં, લલિતકળા, સાહિત્ય, તત્ત્વજ્ઞાન, ધર્મ, જીવનચરિત્ર, સમાજવિજ્ઞાન, ટેકનિકલ વિષયો તથા મંદલાંકીયોના સીપીક હેઠળ લગભગ ૨૦૦ પુસ્તકોની યાદી આવે છે. દરેક પુસ્તકની ક્રીગટલરી સમાવે ચતા કરવામાં આવે છે તથા તેના પ્રકાશકનું નામ અને કિંમત આપવામાં આવે છે.

આ ત્રિમાસિકનું પહેલું પ્રકાશન ૧૯૪૫ માં ચલુ હતું. પુસ્તકાલય તથા પ્રકાશકોના પ્રતિનિધિઓ તેમ આર રાષ્ટ્રીય કાઉન્સિલોના પ્રતિનિધિઓ મળીને પુસ્તકોની ચુલ્હાતાલુ ધોગલુ નક્કી કરે છે.

અમેરિકાના ૧૪૫૦ પ્રકાશકો દર વર્ષે ૧૪૦૦ પુસ્તકો આ યાદીમાં નખલ કરાવવા માટે કૌશલ્ય પુસ્તકાલયને મોકલે છે. યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના ચહેરીઓ, હમેશ માટે અમેરિકામાં વસવાટ કરના પરદેશીઓ તથા અમેરિકન સરોધન આતા તરફથી અમેરિકન વિષયોમાં સરોધન માટે રેકેલા પરદેશના માણુઓ આ માટે હક્કદાર છે.

સરકારી જુદા જુદા આતાઓ, વિદ્વાન મંડળોઓ તથા સરોધન કેન્દ્રોમાંથી પસંદ કરાયેલ વિષયકો આ પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરે છે. તેમની બનામશુ પરથી છેવટની યાદી પુસ્તકાલય તૈયાર કરે છે.

સર સ્ટેન્લી અનિવનના જણાવવા મુજબ બ્રૂન્ડરસેલના 'પુસ્તક' ઢિરટરી, ઓફ વેસ્ટર્ન ફિનોસોશી (પશ્ચિમના તત્ત્વજ્ઞાનનો ઇતિહાસ) ની રક્ત બિટનમાં જ પચાસ હમર નકલો ખપી ગઇ છે. નવનકયાનાં બહુ જ થોડાં પુસ્તકોનું આલુ વેચાણ ચલુ છે. વળી આ પુસ્તકની કિંમત ૨૧ શિલિંગ (ચૌદ રૂપિયા) છે. આ બતાવી આપે છે કે બિટનની જનતા સારા પુસ્તક માટે અમે તે કિંમત-વાતાંના પુસ્તક કરતાં બેવડી કિંમત આપવાને પશુ-તૈયાર છે. અગાઉ બ્યોર્ન ટ્રેવેલિંગના પુસ્તક 'સોથિયલ ઢિરટરી ઓફ ઇંગ્લંડ'નો (ઇંગ્લેંડ) સામાજિક ઇતિહાસ) ની આબતમાં પશુ આમ બન્યુ હતુ.

બુકસ્ટોલની ગતવર્ધી—ડબ્લ્યુ એચ. રિમ્બે શરૂ કરેલ છુટ્ટ સ્ટોલોની શતવર્ષીથી, ક્ષિત્રનમા રેલવેની મુમાકરી કેવી અગવડભરી હતી તેના સ્મરણો તાજા થાય છે રિમ્બેના છુટ્ટ-સ્ટોલો પહેલા રેલવેના સ્ટેશનો પર તથા પાછળથી દરેક અગત્યના સંદર્ભમાં જોડવામાં આગ્યા છે, અને તે ક્ષિત્રિય જીવનનું એક અંગ બની ગયો છે આ પેઢીના પ્રમુખ યુવાન લૉડ* હેમ્પડન આ ઉત્તમ જોવાને જીવ્યા નહિ તે શોચનીય છે

રેલવેના છુટ્ટસ્ટોલોની શરૂઆત બહુ નાની હતી અને ત્યાં વેચાતું સાહિત્ય હમેશાં શિષ્ટ પ્રકારનું નહોતું 'ધી ટાઇમ્સ' માં એક લેખક તે સમયના સ્મરણો લખતા કહે છે કે જે પુસ્તકો થોડા વાચતા શરૂ થાય તો તેવા હલકા પ્રકારના પુસ્તકો લોકો છુટ્ટસ્ટોલો પાછી માગતા હતા ડબ્લ્યુ એચ રિમ્બે આખું ધોરણ કૃત્ય કર્યું અને રેલવેના ઉતાડો મારે સગવડભર્યા, 'પીળી પૂઠ' વાળાં આ પુસ્તકોને મંથાદોઢા અત્યારે બહુ કિમતી ગણે છે આજના છુટ્ટસ્ટોલો પર અસંખ્ય પુસ્તકો તથા સામગ્રિકો મળી આવે છે તેનું બહુ માન આ અગ્રણીના કાળે જાય છે

ફ્રાન્સના ગાંધીય પુસ્તક મંડળે તાજેતરમાં ફ્રેન્ચ પુસ્તકોનું પ્રદર્શન ભર્યું હતું તેનું નામ 'ફ્રેન્ચ પુસ્તકોના સદસ વર્ષો' ગણવામાં આવ્યું હતું, અને તેમાં શરૂઆતથી માંડીને આજ સુધીના પુસ્તકોને સમાવેશ થયો હતો ફ્રેન્ચ સરકારે આ પ્રદર્શનને સહકાર આપ્યો હતો અને બિબ્લિઓથેક નેશનેલ તથા બીનન ફ્રેન્ચ પુસ્તકાલયોએ પોતાનો કિમતી મંથાદ પ્રદર્શનમાં મૂકવા માટે આપ્યો હતો

એક જ ઝોરકામાં આટલા બધાં વિવિધ પુસ્તકો જોવાનો અનુભવ અસાધારણ હતો ગાંધીના ૧૫૩૨ ની આઘૃત્તિની આખી દુનિયામાં માત્ર એ જ નકલો છે તે પેઢીની એક નકલ નિલેનના 'ટેસ્ટામેન્ટ'ની પહેલી આઘૃત્તિ તથા નેપોલિયનના ખાનગી પુસ્તકાલયના 'આર્ટિસ્ટ' ની નકલ ઉપરાંત ૧૪૭૧ માં ફ્રાન્સમાં છપાએલ પહેલા પુસ્તકનો નકલ પણ તેમાં હતી

મહાત્મ મુનિવર્સિટીના મહાપલમ વિભાગના અધ્યક્ષ ડૉ. ચેન્નાત અમૃત મેનનના પ્રમુખ પણા નોંધે મહાત્મ સરકારે નોમેની કમિટીએ કરાવેલા ગજકવિ (Poet Laureate) તરીકે મહાકવિ વલ્લ્લાથોલની પસંદગી કરી છે બીજા એ હરિદેશ-મહાકવિ જી શંકર કુરુવ તથા મહાકવિ પદ્મવ રમણના નામે સમવાર્ધો હતા

આ સ્થાન પાંચ વર્ષ માટે ચાલુ રહેશે, અને ત્યાર પછી તે સ્થાને બીજા કવિની નિમણૂક થશે આ સમય દરમિયાન સરકાર કવિને વાર્ષિક એક લાખ રૂપિયાનો પુરસ્કાર આપશે

ગાંધીજી વિષે બહાર પડેલ નવા પ્રકાશનો

Mahatma Gandhi: An Interpretation

૨ ઉત્તર સત્યાગ્રહગીતા (સંસ્કૃત) ૫ ડિના ક્ષમાગવ (હિંદ કિતાબ, મુબમ્)

૩ મહાત્માજીનું મૃત્યુજય માનસ, બાપુના આશીર્વાદ આનંદ દિગોરાણી ૧-૦-૦

સસ્તા સાહિત્ય મંડળ નવી દિલ્હી

૮ બાપુજીને અ જલિ-નેરસિંહ કવિ

—છોટાલાલ માનસિંહ કામદાર

* નિસાનીવાળાં નોંધો, ઇન્ડિયન પી ઇ એન માધી સાબાર હૃદય

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ

કે: - જ્ઞાનપ્રચારનો વિસ્તાર અને સમરથતા કેવા પ્રકારના છે તે જાણવાથી તેના શાસનનું પ્રમાણ મળી શકે છે.

આ તો જાણીની વાત છે કે મોરિયેટ સંઘના દુનિયાના કોષપણ ભાગ હરતા વધુ પુસ્તકાલયો છે પણ તેમાં આ જ્ઞાનાકાષ્ઠમાં વધુમાં વધુ દ્રવ્યમેત્ર દેશો કરતાં પણ તે ટેટલો મોટો તથાવન ભોગવે છે તે ધણાને રૂપિય સમજાય નથી હેલાં મુદ્દના અતભાગમાં સંઘના ૨૧૬૭ માણુમેર દીઠ એક પુસ્તકાલય હતું અને આજે ૧૯૪૮-૫૨ થતા ૨૫૦,૦૦૦ પુસ્તકાલયો ૮૦૦ જાણના ભાગે એક આવે એવી સંખ્યામાં છે તેના મુકાબને અમેરિકાના યુ સ્ટેટસમાં ૨૦,૩૩૦ રહીશોને ભાગે એક પુસ્તકાલય છે

સોવિયેટ પુસ્તકાલયોનાં માસિકો અને ચોપાનિયાનું સાહિત્ય છોડી પુસ્તકોની સંખ્યા જુઓ તો પચાસ કરોડની છે દ્રવ્યસેવી દેશો માં પુસ્તકાલયોની કેટલીક શી હોય છે ત્યારે આ બધાં જાહેર પ્રજાને માટે મફત છે તેનો વહીવટ કરનારા જણુ લાખ તો તાલીમ પામેલા અધ્યાપકો છે તેમનાં સાથે હજારો શિક્ષણ પામેલા મદદનીશો અને નોકરો કામ કરીગયા છે એ તો વધારાના

મોરકા લેનીનમાડ, કોવ અને બીજાં સ્થાનોમાં માધ્યમિક શિક્ષણમાંથી આગળ વધતા વિદ્યાર્થીઓને અંચપાલ નાવનારો હાઈસ્કૂલો છે અને પુસ્તકાલયના બીજા મદદ કરનારાઓની તાલીમ માટે અભ્યાસક્રમો છે

આ બાબતમાં બ્રિટનનો હકીકત ૧૯૪૮ ના મે ૫ મીના “માન્ચેસ્ટર ગાર્ડિયન”માં નીચેનો હેવાલ છે

લાયબ્રેરીઓની કોન્ટ્રોલ્સમાં હુટનબરો લાયબ્રેરીઅન મિ ગાર્ડનરે અણુધડ અધ્યાપનોનું ચર્ચ આ રીતે આપ્યું હતું પુસ્તકાલયના માણુસોની તાલીમ કેટલી જાણીતી છે તે વિષે વાત કરતા તેણે કહ્યું કે આ દેશમાં કોષપણ અધ્યાત્મ એવું નથી, જ્યાં પુસ્તકો કોષ પદ્ધતિસર તાલીમ આપે અથવા એવા જ્ઞાનની પ્રાયમિક આવરણકરના મળે હું એવા કાર્યકરોને જાણું છું કે જેમને હાલના પ્રસિદ્ધ નવધનેબકની જિડતી જ માહિતી હોય. જેને હિદના મામલામાં બીવરી નોકોલસ પ્રનાણુભૂત છે કે પડિત નહેરૂ છે તેની પણ ખબર ન હોય—આવો વાતોનો વિરોધ કરવાને ત્યાં આવેલા હજારો પ્રતિનિધિમાંથી કોષ આગળ આગ્યુ નહોતું

હવે આપણે મોટામાં મોટી ‘લેનીન’ અધ્યાલયની વાત કરીએ. કેમલીન - નજીકની એક ટેકરી - પર તેનાં બે ગળવર મકાનો છે એક જૂનું છે અને બીજું નવું. આજની હેલની પદ્ધતિએ લોખંડ અને કોકીટનું બાંધેલું છે અને માનવજાતિએ સચિત કરેલા જ્ઞાનનું મહાધામ છે

* રજવ જન તિ જાસ અક માટે મહેશ્વર કૅજ.

એના ભોંયગમાં અરધા કીલોગ્રામ જેટલી લાંબી વીજળીક દહારીની રેલ્લે છે તે વાટે જુના મકાનમાંથી ચોપડીઓ અને હસ્તપ્રતોની લાવ લઇનવ ચાલે છે ત્યાં એક કરોડ વીસ લાખ જેટલા ગ્રંથો અને ચોપડીઓ છે એ ચોપડીઓની અકારણ એક જ લાખમાં સાંધવામાં આવે તો ૩૦૦ કીલોગ્રામ જેટલે અદાને મુબઇ અને અમદાવાદ જેટલું અંતર ચામ (૧ કીલોગ્રામ=૩૨૮૦. ૮૬ ફૂટ)

આટલી બધી ચોપડીઓ અને પુસ્તકો, અનેક વીજળીક લીફ્ટ અને ટયુબમાર્ગોથી મંડળાયેલા ૧૮ માળમાં ગોઠવાયેલી છે. કોઇપણ ચોપડીની માગણીને સદિસ જે માગ પર ચોપડી હોય ત્યાં જ યતનથી આપોય પ ધોવાથી નય છે અને થોડી જ મિનિટો બાદ બીજા ઊભી વાહનરચનાથી વાચકની પાસે ચોપડીઓ આવી જાય છે.

એ અંયાલયમાં બાર જુદા જુદા વાચનગૃહો છે અને તેમાં વાચનારા માટે કેલ્સામાં છેત્તી હબની સહત અને આરામની ગોઠવણો છે સવારના આઠથી ગરના બાર વાગ્યા સુધી તેના માળો ખુલ્લા રહે છે આ એરડાઓમાં ૧૨૦૦ વાચનાગને એકો વખતે સગવડ મળે છે, પણ મોસ્કો માટે તે પૂરતી જણાતી નથી વાચનગૃહના મુખ્ય દ્વારે ઉમેદવારોની લામી દાર વાદ બેની જ હોય છે નવું વાંચનાત્ત્ય બંધાઇ રહ્યું છે અને તેમાં ૨૫૦૦ માનવીઓ માટે સમાપ્ત થઇ રાકે

હાલના વાચનગૃહમાંના તથા તેા યથાપ્રમાણુ અને ઉપયોગી વિગાનના સ સોધન કરનારાઓ માટે મુકરર થયેલા છે. સમાજ અને માનવકાર્યના અભ્યાસીઓ માટે બીજા ખંડ રાકાયેલા રહે છે. એક તો સામયિકોમાં કામકરનારા માટે છે અને એક છે રેકરનમલુકમ (આકરમ થો) માટે તેમાં ૩૩૦૦૦ પુસ્તકો છે એક ખંડ ગ્રંથપાલો માટે છે એક તરણી માટે, એક હસ્તપ્રતોના અભ્યાસીઓ માટે, જેમાં વીસ લાખ પૃષ્ઠો છે એક બઝાઇ દરમિયાન ચાલુ થયેલો અને બાક વર્ષના અને જરા મોટા બાળકો માટે છે તેમાં બાળકોને રુચે એવી ૬૭,૦૦૦ ચોપડીઓ છે ત્યાં બાળસાહિત્યના પ્રખ્યાત લેખકો આવીને બાળકોને પોતાનો સમાગમ આપે છે બાળકોને અર્થપ્રાપ્ત સમજાને પોતાના પુસ્તકોમાં સુધારા વધારા કરે છે આ સુંદર ખંડમાં ગદિયન તેમ જ કઝાક ઉક્રમેક હતા બીગીક વગેરે પ્રદેશોના બાળકો નજરે પડે છે.

૧૯૪૭ ના વડાઇના વર્ષમાં બાર લાખ જેટલા ચાણુઓએ ગ્રંથાલયને લાજ લીધો હતો વાચકવર્ગની સંખ્યામાં પણ તે જગતના ગ્રંથાલયોમાં મોટામાં મોટું છે મોસ્કોની બહારમાં પણ આખા સોવિયેટ સંઘમાંથી ચોપડીઓ ત્યાંથી મંગાવેને વાંચનારાની સંખ્યા પણ ઘણી મોટી છે.

વાંચનારાનું વિરાટ મંડળ વિસ્તારવાને ગ્રંથાલય તરફથી પુસ્તકોની માઇક્રોફિલ્મ (સક્ષમ બિ બ ફિલ્મો) તૈયાર કરવામાં આવે છે તે ઘણા સંગ્રાહને નહુ ઉપયોગી બને છે.

૧૯૪૮ ના અંતમાં કેટલીયે બહુમૂલ્ય ચોપડીઓમાંથી ૧૫ લાખ જેટલા પાનાં ફિલ્મમાં ઉતાવળમાં આવ્યા હતા અને ઘણે દૂર પડેલા સોવિયેટ લશ્કરના ગ્રંથોધકોને ફિલ્મના વીંટામાં મોકલ્યા હતા.

સોવિયેટ રશિયાના દરમાં દૂર ખૂણેથી અથવા હલ બહાર વસવા ગયેલાને પણ વાંચવા માટે અહીંથી ચોપડીઓ પહોંચતી કરવામાં આવે છે. મૂળ ગ્રંથાલયો પાસે ૫૨૬થી પુસ્તકો

ખરીદી લેવાને મોટી રકમો તેમના હાથની મત્તામાં હોય કે અમેરિકામાં પ્રસિદ્ધ થતું દરેક ઉપયોગી પુસ્તક લેનીન લાયબ્રેરી ખરીદીને છે ૧૯૧૮ થી ૧૯૪૫ સુધીમાં સોવિયેટ સંઘમાંના બ્રિટિશ પુસ્તકાલયો માટે એક પુસ્તક ખરીદાણુ તેની સામે બ્રિટનમાંની સોવિયેટ લાયબ્રેરીએ ૫ દર બ્રિટિશ પુસ્તકો વસાવ્યા હતા. તેક દર વગેરે ઇંગ્લેન્ડમાં પુસ્તકો પ્રકટ થાય છે તેની યાદી કરતા સોવિયેટ પ્રકાશનોની યાદી અગ્રીગણી મોટી હોય છે.

પુસ્તકાલય તરફથી વારંવાર પગદેરી સમકાલીન માહિત્ય ઉપર રશિયન લાપામાં વાર્તાલાપ કે વ્યાખ્યાન ગોઠવવામાં આવે છે અને તેથી પણ રશિયન જાણનારને ઘણો લાભ થાય છે.

સુદના કટોકટીના દિવસોમાં પણ પુસ્તકાલયો ખુલ્લા રહ્યા હતા. આ લેખના મૂળનેખક નામેકર ત્યાં ગયા ત્યારે તેમને બહુ બનાવનારાઓમાં લાયબ્રેરીના વાઇસ ચેરમેન અને અધ્યાપક જેણે મોસ્કોના સુદમાં જન્મણો હાથ યુગાવ્યો હતો તે પણ હતા. બન્ને વ્યક્તિઓ ઇતિહાસના મંથોધનમાં નામ ધગવતી હતી અને કેટલાક પુસ્તકોના રચનાગ તરીકે પ્રસિદ્ધ હતા.

ગૌરવ અને યશાગાથા

લેનીનનું તાકય છે કે ઋણોનો ખહોળો ફેલાવો હોય ત્યારે પ્રજાની કીર્તિ અને ગૌરવનું પ્રમાણ મળે છે. આ વિરાટ અચાલ્યે આ સૂત્રને પિંદ કરી બતાવ્યું છે અને વર્ષોવર્ષ તેમાં આગળ વધી રહ્યું છે. લેનીન અચાલ્ય સૌથી મોટું છે પણ તે સોવિયેટ ૨૫૦,૦૦૦ માનુ એક છે.

સોવિયેટ રાજ્યમાં જ્ઞાનવિસ્તારના મહાપરિણામો આ તો એક ભાગ છે ત્યાં અમારો મોટરનો શોકર વિક્ટર લુગોનું પુસ્તક વાંચતો હોય કે સેવાય હોટલની મોટરાણી લેરમે મોટાવ વાચી શકતી હોય તેમાં શું આશ્ચર્ય ?

સોવિયેટ સંઘમાં આધ્યાત્મિક સમ્યાપ્તિ અને દુન્યવી સમૃદ્ધિને જોડાણે વ્યવહારમાં ઉતારી છે, તેમજ આધ્યાત્મિક સમ્યાપ્તિ અને જ્ઞાનને પણ સાથે જોડા રાખવા છે, કારણ કે જ્ઞાનનાં બધાં દ્વાર પ્રજા માટે ઉઘાડા કરી દીધાં છે અને લોકોને સુલભ કરી આપ્યું છે અને તેથી સોવિયેટ પ્રજામાં સરકૃતિ સાથે આધ્યાત્મિક નિર્મળતા અને જ્ઞાનનું સજડ બળ મનુષ્યે પૂર્વે કદી નહિ અનુભવેલ ઉત્કૃષ્ટતાએ પહોંચ્યા છે.

"જેનામાં જેટલી તાકાત હોય, જેનામાં જેટલી તીવ્ર ઇચ્છા હોય તે જો રીતે પૂર્ણ થાયો માત્ર શરીરપરતે જ નહિ, પણ મન આત્માને ઉન્નત કરે." માણસ એકલા અન્ન ઉપર નથી ટકતો, છતાં બળની સરકૃતિ અને અન્ન વગર પણ તરફડે છે. સોવિયેટ સંઘે તેને બહુ પ્રમાણમાં અન્ન તો આપ્યું છે, સાથે જ આ સરકાર પણ

અનુ -શ્રી. રવિશંકર રાવળ

વિદ્યાર્થીઓનું શિષ્ટ વાચન

વાચન એ નાના મોટા સૌને માનસિક ખેરાક છે સાહિત્ય ખોગક સરીખે પુષ્ટ બનાવે છે તેમ સાહિત્ય વાચન મનને ઘડે છે, પુષ્ટ બનવે છે.

આજે ધોધમાર મહાગ પડના સાહિત્યથી શુ વાંચવું ને શુ ન વાંચવું એ પ્રશ્ન મોગાઓને યજ્ઞ મૂઝવે ન તો હવે જેણે સાહિત્યના ઉંચા પગ પધ્ધ મોડ્યો નથી તે ક્રમશઃ બાળકોની મૂઝવણનો પાર નથી હોતો પોતાને યજ્ઞ ન પડતાં હથે મોડવું જે સાહિત્ય હાથમાં આવે તે વાંચવા મંડી પડે છે વાચનખૂબ સહેજે ઉઠી હોય અને એ શરુઆતમાં જ કંટાળાભરેલું અને કિચક સાહિત્ય જે એના હાથમાં આવ્યું તો એનો વાચનપ્રેમ અન્ય દિશામાં જતો ગયે છે તે પછી સાચા વાચનના અલભ્ય ફાયદાથી વિદ્યાર્થીઓ વચિત રહે છે

આજનો અભ્યાસ પણ એવી રીતે મોડવાયેલો હોય છે કે જો તેની સાથે બદારનું તેને હવેનું સાહિત્ય વચાવ તો અભ્યાસમાં તેની ખૂબ સરળતા થાય છે. જેમકે શિવાજીનો પાઠ અત્તા પહેલાં વાચનતરીકે શિવાજીની પુસ્તિકા વાંચવામાં આવી ગઈ હોય તો વર્ગમાં તેને ખૂબ મહેલુ થઈ પડે છે અને માનસસાત્રની દૃષ્ટિએ તેનો તથી સારો રસ જળવાઈ રહે છે આ માનસ ધ્યાનમાં રાખી આ યાદી ધોરણોમાં ચાલતા પાઠ્યપુસ્તકોને અનુરૂપ થઈ પડે એવી રીતે તૈયાર કરવામાં આવી છે ગુજરાતી ધો. ૪-૫-૬ અને અંગ્રેજી ધો. ૧-૨-૩ નો પહેલો વિભાગ અને અ. ધો. ૪-૫-૬-૭ નો બીજો એમ બે વિભાગમાં યાદી રજૂ કરવામાં આવી છે

વિદ્યાર્થીઓ પરીક્ષા પછીના દિવસોમાં અને મોટી ગ્રન્થોમાં પોતાની આસપાસના પુસ્તકાલયમાંથી મળતી ચોપડીઓ મેળવી લઈ વાચન કરી લેશે તો તેઓને બહુવામાં તેમ જ અવિરતના સાચા નાગરિક બનવામાં ખૂબ જ ઉપયોગી થઈ પડશે

વિભાગ પહેલો

(વિદ્યાર્થી વાચનમાળાના ૨૦૦ પુસ્તકોઓમાંથી)

ક્રમાંક	પુસ્તકનું નામ	નં
૧	શ્રી. દયાનંદ સરસ્વતી	૧૬
૨	લોકમાન્ય તિલક	૨૦
૩	સરદાર વલ્લભભાઈ	૩૯
૪	જનપતિ શિવાજી	૬૩
૫	સતિ પદ્મિની	૭૩
૬	ગુરુ નાનક	૭૨
૭	મહાત્મા કબીર	૭૩
૮	મૌલમ શુદ્ધ	૭૪
૯	શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય	૮૩

૧૦	ગુરુ ગોવિંદ સિંહ -	૮૭
૧૧	હૈદર અલી	૧૦૫
૧૨	પાટનગર દિવસી	૧૧૮
૧૩	તાજમહાલ	૧૨૦
૧૪	પાટણ	૧૩૯
૧૫	કવિ નર્મદ	૧૪૬
૧૬	જયપુર	૧૫૮
૧૭	નાના ફકીરવીસ	૧૬૫
૧૮	અહલ્યાબાઈ	૧૮૪
૧૯	આણ	૧૮૪
૨૦	અમદાવાદ	૧૯૭
૨૧	વડોદરા	૧૯૯

(દક્ષિણામૂર્તિનાં ૮૦ પુસ્તકોમાંથી)

૨૨	દળમડી	
૨૩	શિવાજી	
૨૪	મણપતિ બાપા	
૨૫	રુપસિંહ રામસિંહ	
૨૬	ઋષુના ગ	મિલુભાઈ
૨૭	દટલાઈ પક્ષીઓ	"
૨૮	પ્રાણીપાઠો	"
૨૯	વનસ્પતિઓ	"
૩૦	વેણીનાં ફૂલ	મેલાણી
૩૧	ગોળી-ગારની મુસાફરી	હંસા મહેતા
૩૨	બાળકાવ્યો	દલાલાલ
૩૩	કિશોર કથાઓ	મિલુભાઈ
૩૪	વીર વનગજ	ધૂમકેતુ
૩૫	પરશુરામ	"
૩૬	વરતુપાલ તેજપાલ	ધી ધ. શાહ
૩૭	વીર ભામાસા	"
૩૮	પ્રભુ મહાવોગ	"
૩૯	રાજા ઔપાલ	"
૪૦	વિમળશાહ	"
૪૧	આક્રિકાની સફર	મિલુભાઈ

(અરોતરે ઓ. મોચાપટ્ટીની કિયોત્યારિત્રમાળાભાષી)

- ૪૨ બેન્ગમીન ફ્રેન્ચીન
 ૪૩ અમાદિમ હીકન
 ૪૪
 ૪૫ દેની ફ્રેન્ચ
 ૪૬ દાદામાઇ નરોજી
 ૪૭ જમરોજી ટાટા
 (બાલવિનોદમાળાભાષી)
 ૪૮ નામકુમાર
 ૪૯ રાજદસ
 ૫૦ મોલીઓ
 ૫૧ થી ૫૮ (દ્વારમલદડી ૧ થી ૮ માળી)
 ૬૦ કુમાર વીમ્બેન બાજ ૧
 ૬૧ " જાજ ૨
 ૬૨ ટારમન બાજ ૧ ૨-૩-૪
 ૬૬ દેશ દેશની વીગ્ધયાઓ
 ૬૭ દિનોપરેશની વાતો
 ૬૮ રોશીન્યન ફૂકે ૧
 ૬૯ થી ૭૧ (મદાબારના પત્રોમાળી)
 ૭૨ જીમ, ફ્રેન્ચ, દોષદી
 ૭૩ ગમ, અને ફ્રેન્ચ, મરુતુવાળા)
 ૭૪ જુદ અને મદાની
 ૭૫ દેશ દેશની લોકાયો બા ૧ થી ૬
 ૮૦ (આમલેણીમાળી)
 રચામી રામનીર્વ
 આગોના વિવેકાનંદ

વિભાગ બીજો

- ૧ આશાચર્યન થી મોગીલાલ પટવા
 ૨ કથમંજલ અરે રમણલાલ ટાટા
 ૩ માનવજીવનો ઉત્ક્રાંતિ થી. અમોહ હર્ષ
 ૪ પ્રામિયો થી પેટલીકર
 ૫ માતૃ ગામડું થી જનવાજ્ઞ
 ૬ આરોગ્યરે યાત્રા કામરૂપ થી બીજી,
 ૭ કન્નને પત્રો થી નરદગિ પરીખ
 ૮ યુજ્જયો મદામુર્યન " ન્દાનાલાલ,
 ૯ રામનો પર્વત " રમણલાલ નીલકંઠ
 ૧૦ રામજન " કેમ્

૧૧	૮૦ દિવસમા પૃથ્વીની મુસાફરી શ્રી મૂ મો બદ	
૧૨	મધપૂરો	શ્રી વિનોબા ભાવે
૧૩	બે ખુદાઈ ખીદમતગાર	,, મહાદેવભાઈ
૧૪	રમણ્યાત્રા	કાશીસાહેબ
૧૫	પ્રેમાનંદ	,, જાનુમુખરામ
૧૬	ગ્રામવક્ત્રી	બા ૧-૨ ,, રમણલાલ દેસાઈ
૧૭	દિવ્યચક્ષુ	,,
૧૮	તથુખા	બા ૧-૨-૩ ધૂમરેતુ
૧૯	સત્યની શોધમા	શ્રી મેધાણી
૨૦	મામેરુ	,, પ્રેમાનંદ
૨૧	સુદામા ચરિત્ર	,,
૨૨	કોયા ભગતની દડવી વાણી	,, સુદરમ
૨૩	નવાં ગીતો	,, ત્રિભુવન બાસ
૨૪	નાના નાના ગસ	,, ન્હાનાલાલ
૨૫	છન્દુકુમાર	,,
૨૬	વસ તોલમવ	,, ન્હાનાલાલ
૨૭	ચ દા દા (નાટક)	,,
૨૮	જદાંગીર નરજદા (નાટક)	,,
૨૯	જોષિકા	,,
૩૦	હન્દિગતે પત્રો	શ્રી જવાહર
૩૧	જીવનનો આનંદ	,, કલેષકર
૩૨	દિમાલયનો પ્રવાસ	,,
૩૩	સોહમાતા	,,
૩૪	સ પ્યાકાળ	શ્રી ચંદ્રવાન મહેતા
૩૫	દગિયે દવ લાગ્યો	,, ચંદ્રચંદર બદ,
૩૬	કલનું કાગિ	,,
૩૭	પાતાળપ્રવેશ	શ્રી મૂ મો. બદ
૩૮	વડલો	,, શ્રીધગણી
૩૯	વિશ્વશાંતિ	,, ઉમાચંદર
૪૦	યુગ્મગતનો નાથ	,, ઠ. મા મુનશી
૪૧	પ્રેમાનંદ બા ૧-૨	,, પ્રેમચંદ
૪૨	પથિકના પત્રા બા ૧	,, અણુભાઈ
૪૩	જીવતા તહેવારો	,, કાશીસાહેબ
૪૪	દયાને ચરણે	,, ડો દગિપ્રસાદ
૪૫	ગીતામધન	,, મહારુવાલા
૪૬	ગજનગજ	,, મૂ મો બદ

સાચા જ્ઞાનની આરાધના

જ્ઞાન એ બળ છે અને જ્ઞાન એ પ્રકાશ છે જેને ઈશ્વરે શરીરની અને મનની આંખ ખાલી છે તેણે જ્ઞાન મેળવવા હમેશા પ્રવલ્લશીલ રહેવું જેમણે જ્ઞાનના સાગરનું તળિયું કોઈ શોધી શકતું નથી સાચે જ એ અગાધ ને અનલ છે છતાં જ્ઞાનમાગરમાં પ્રગટતાં મોતી તળિયે ડૂબી રહે છે એવું નથી જ્ઞાનસાગરમાં જો મોતી હોય તો ને જિંદુ બદુ છે ને મિંદુઓ અને ત હોવાથી મોતી પણ અને ત જ છે જેટલાં મોતી આપણે એકઠા કરી શકીએ તેટલાં આપણાં, તેટલાં આપણી સમૃદ્ધિ ને તેટલી આપણી સપતિ

જ્ઞાનનું ગુમાન

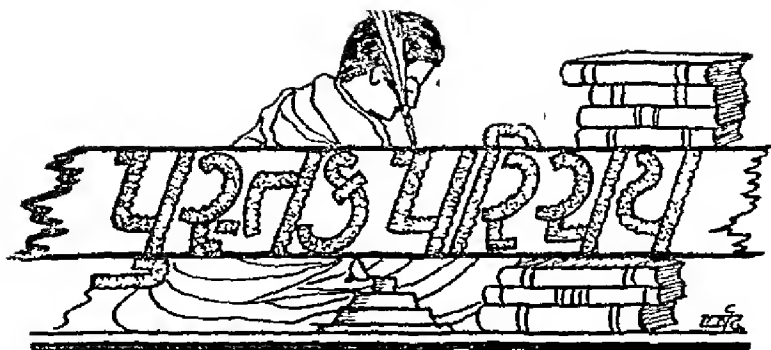
જે એમ માને કે હું બહુ જાણુ છું ને હવે મારે કંઈ જાણવાનું નથી તે અહંકારના રોગથી પીડાય છે એમ માનવું આવો માનવી જે જાણે છે તે બહુ કાનમાં આરવું નથી, કારણ કે જે એ નથી જાણતો તે વિષે એને લાન પણ હેતુ નથી એવા માણસના જીવનમાં જ્યારે પોતે નહિ જાણે, નહિ માનેલી, નહિ કહેલી પાંચ રીતિ ઊભી થાય ત્યારે એની પાસેની જ્ઞાનની મૂડી કંઈ જ કાપમાં આવતી નથી આવેશ ન મહેલમાં જ આવી દુનિયાનું ઘર ન કરનારને સદરાના આંત વિશાળ જીવનની વચ્ચે ઊભો રાખતા તેની જે રીતિ ધાય તે રીતિ જ્ઞાનના ગુમાનીની ધાય છે, પોતે બહુ જાણે છે એમ માનનાર જાણવા જેવું જાણતો જ નથી, એમ ખાતરીથી માનવું જ્ઞાનની શાખાઓ અપાર છે કાંઈ એક શાખાના પાર પામવાનું મેં શક્ય નથી ત્યાં બધી શાખાના જ્ઞાનનું ગુમ ન રાખનારને યાની ઉપના આવવી તે.

નમ્રતા અને પુરુષાર્થ

આ ઉપ થી એમ સિદ્ધ થાય છે કે જ્ઞાનપ્રાપ્તિનું પહેલું પગથિયું એ જ માણસ ચડી શકે જે હૃદયપૂર્વક - એમ માને કે જે જાણવા જેવું છે તેમાંથી પોતે બહુ બાહુ જાણે છે જે માણસ પૈસાનું મૂલ્ય સમજતો હોય ને છતાં ગરીબ હોય તે જેમ પૈસા મેળવવા માટે પુરુષાર્થ કરવાનોજ, તેમ જે જ્ઞાનનું મૂલ્ય સમજશે ને છતાં અજ્ઞાન હશે તે જ્ઞાન મેળવવા માટે પ્રવલ્લ કયાં વિના રહેવાનો જ નહિ આમાંથી નમ્રતા અને પુરુષાર્થ બંને આપોઆપ પ્રગટનારાં.

જડતા નહિજ

જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા મગ્જનારે નમ્રતા ધારણ કરવી જેમણે, એમ શાસ્ત્રો ને સંતો કહી ગયા છે નમ્રતાની લાજણી સમજવામાં એક ભૂલ થવાનો, સંકલ્પ છે પોતે સામાન્ય છે, કષાળ છે, અજ્ઞાન છે, લાચાર છે એમ જે રહે તે નમ્ર જ છે એમ માની લેવું નહિ એવી નમ્રતાથી જ્ઞાન પ્રગટતું નથી એવી નમ્રતા તો ઘણી વાર જડતાને પોણે છે ને પુરુષાર્થને દબાવે છે જે નમ્રતાથી પુરુષાર્થ દબાય તે નમ્રતા તજવા લાયક છે, એ જ રીતે પુરુષાર્થથી નમ્રતાનું સ્થાન અહંકાર લઈ લે તે પુરુષાર્થ પણ ઊડવા ચોગ્દ છે. નમ્રતાયુક્ત પુરુષાર્થમાંથી જ જ્ઞાન પ્રગટે નમ્રતા હોય તો શીખવા બવાય અને પુરુષાર્થ હોય તો પરિશ્રમ થાય

૧-પ્રાથમિક શાળામાં ભાષાશિક્ષણ-લેખક શ્રી ગિલુભાઈ, પ્રકાશક શ્રી સોમાભાઈ કિશાભાઈ પટેલ, સુણાવ (આજુદ યદને), પ્રાપ્તિસ્થાન —ગૂર્જર અંધરલ કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તા, અમદાવાદ, પૃષ્ઠ ૧૫૨, કિંમત રૂ ૨-૦-૦

આ પુસ્તકની આ ત્રીજી આવૃત્તિ છે એમા ગિલુભાઈની 'ચિહ્નિવાચન' નામની ચોપડીનો સમાવેશ કરી લીધેનો છે આ રતકનું કદ કાઉન ૧૬ પેજ છે પૃષ્ઠ ૬૧૬નોડનું હોઇને શરૂઆતમાં મિલુભાઈની છબી પણ મુકેલી છે આ યજ પુસ્તક બહારની વિગતો

આ પુસ્તકના લખાણનો વિચાર કરતાં જણાઇ આવે છે કે તેમાં પ્રાથમિક શાળામાં ભાષાશિક્ષણ આપવા અંગેની અગત્યની બધી બાબતો ચર્ચેલી છે મૂળાક્ષરો તથા બારાખડીનું શિક્ષણ, ભેડાક્ષરોનું શિક્ષણ, શબ્દવાચન, ચિહ્નિવાચન, આદર્શ વાચન, દંતર વાચન, મુખવાચન, વગેરે વાચનને લગતી વિગતવાર છણાવટ આ પુસ્તકમાં શાસ્ત્રીય રીતે સરળતાથી કરેલી છે. લેખનની શરૂઆત કેવી રીતે કરવી, તેમાં પ્રગતિ કેવી રીતે સાધવી, મુતલેખન, પત્રલેખન, નિમંધલેખન વગેરે કેવી રીતે લખાવવા વગેરે લેખનની બાબતો પણ વિગતવાર આ પુસ્તકમાં ચર્ચવામાં આવી છે વાચન અને લેખન ઉપરાંત કવિતાશિક્ષણ અને વ્યાકરણશિક્ષણ સંબંધી પણ મહત્વનું માર્ગદર્શન આ પુસ્તકમાં કરાવવામાં આવ્યું છે આ પુસ્તકમાં ઉમેરેલો ચિહ્નિ વાચનનો વિભાગ ઉકેલેલો છે એમાં શબ્દપોથીઓ અને ચિહ્નો સંબંધી વિસ્તૃત માહિતી આપેલી છે. આ પુસ્તક સંબંધી નિ સંકોચપણે કહી શકાય તેમ છે કે પ્રાથમિક શિક્ષણનું કામ કરતા શિક્ષકો તેમ જ અધિકારીઓ આ પુસ્તક શાંતિથી વાંચી જવું જોઈએ આ પુસ્તક શાળાપુસ્તકાલયોમાં ખાસ વસાવવા જેવું મહાુષ અધ્યાપન પાઠશાળાઓમાં પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે પણ આ પુસ્તક ચલાવવા જેવું છે

૨-ચાર મોરચાની કેળવણી —લેખક શ્રી દામુભાઈ શુકલ પ્રકાશક ગૂર્જર અંધરલ કાર્યાલય, ગાંધી રસ્તા, અમદાવાદ, પૃષ્ઠ ૧૨૧, પૃષ્ઠ ૬૩૭નું, કિંમત રૂ ૧-૪-૦

આ પુસ્તકમાં લેખકે મનુષ્યજીવનના ચાર વિભાગ પાડવા છે (૧) શરીર, (૨) મન, (૩) શુદ્ધિ, અને (૪) આત્મા આ ચાર વિભાગ એક પછી એક લઈ લેખકે દરેકની ૪૧૪૪]

કળવણીને લક્ષ્ય લેખો લખ્યા છે આ લેખો મામાન્ય લલેચાં માગાપ, શિક્ષકો તથા માધ્યમિક શાળાના ઉપદ્યોષી ધોરણોના વિદ્યાર્થીઓને ઉદ્દેશીને લખાયેલા લાગે છે લેખોની ભાષા સારી તેમ જ સમગ્ર્ય તેવી છે આ પુસ્તકના વાચનથી મામાપ, શિક્ષકો તથા વિદ્યાર્થીઓને કેળવણીની ખાતરમાં માર્ગદર્શન મળે તેમ છે શાળા પુસ્તકલેખો, સાર્વ પુસ્તકલેખો તથા મુદ્દ પુસ્તકલેખોમાં આ પુસ્તક રાખવા જેવું છે.

કે-રાજપુત્રનું શિક્ષણ - સ પાઠક શ્રી આપુભાઈ મદવરાય વૈષ્ણવ, પ્રકાશક-શ્રી અબાલાઈ વિઠ્ઠલભાઈ ઠક્કર, લુદાણામિત્ર પ્રિ પ્રેસ, મવપુરા, વડોદરા પૃષ્ઠ ૮૦, પૂઠ કાંઈબોડનું કપડાનો પટ્ટાવાળુ, કિ મત-૩ ૦-૧૦-૦

આ ચોપડી શ્રી સયાજી સાહિત્યમાગામા પ્રસિદ્ધ થયેલી છે 'રાજકુમારાઈ સર્ગોપન આળિ શિક્ષણ નામના મરાઠી પુસ્તકનો પ્રકરણદીક સાર આપી તેના ઉપર વિવેચનરૂપે પૂર્તિ સ પાઠકે આ ચોપડીમા કરેલી છે આ ચોપડીમા રાજપુત્રના શિક્ષણ સમ્બંધી ચર્ચા કરેલી છે એમાં રાજમાતા, રાજપિતા, શિક્ષક, સોમતીઓ વગેરેએ રાજકુમારના શિક્ષણમાં કેવી રીતે ફાળો આપવો તે બતાવ્યું છે ચોપડીમા મરાઠી, અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી ઉતારા ઠીક ઠીક છે ચોપડી સાધારણ વાચકોને ખાસ જરૂર ન ગણાય ચોપડીના ગુજરાતી લખણમા જોડણીની અશુદ્ધિ ઠીક ઠીક જોવામા આવે છે રાજપુત્રોની શાળાના શિક્ષકોને આ ચોપડી ચોપડીવધી ઉપયોગી થાય બરી, યગ્તુ હવે આના શિક્ષકોની સખ્ખા અતિમર્યાદિત રહેવાની, વળી પદ્ધતિથી પરિસ્થિતિમાં રાજકુમારોના શિક્ષણની આ ચોપડીમાં બતાવેલી દિશાઓ પછુ પદ્ધતાવાનો

વાચનસીડી-પગથિયુ ૧, ૨, ૩, ૪ ચોજક અને પ્રકાશક શ્રી સોમાલાઈ કિશાભાઈ પટેલ, સુણવ, (આણંદ ઘમને), પૃષ્ઠ દરેક ચોપડીમા ૩૨, પૂઠ કાગળનું, કિ મત દરેકની રૂ ૦-૬-૦.

આ ચોપડીઓ મૂળાક્ષરો તથા ખારાખડી શીખતા બાળકોને વાચનનો મહાવરો કરાવી જોડાક્ષરો મિવાપનું સરળ વાચન શીખવવાને યોગ્યથેલી છે એના પહેલા પગથિયામાં મૂળાક્ષરો, કોનો, દીર્ઘ, હ્રસ્વ, તથા એક માત્રવાળો બખ્ખે અક્ષરના ચબ્દો છે બીજા પગથિયામાં ખાડીની ખારાખડી લઈ બખ્ખે અક્ષરોવાળા ચબ્દો આપેલા છે ત્રીજા પગથિયામા જોડાક્ષર સિવાયના તથુ ચબ્દોનાળા અક્ષરો લગભગ પહેલી ચોપડીમાં આપી પડી ચારપાય અક્ષરવાળા ચબ્દો ચારેક પૃષ્ઠમા આપ્યા છે છેનાં છ પૃષ્ઠોમા બખ્ખે અક્ષરવાળા ચબ્દસમૂહો કે આનાર્થ વાક્યો આપ્યા છે ચોથા પગથિયામાં ચબ્દસમૂહો, વાક્યો તથા સરળ પાઠ લીધા છે આ ચોપડીઓના ટાઇપ મોટા છે તથા લખાણુ ઘીચ નથી તેથી વાચનની યશ્સ્ત્રાત કરનાર બાળકોને આ ચોપડીઓ અનુકૂળ આવે તેવી છે. ચોપડીઓના કાગળ, છપાઈ, પૂઠા ઉપરતું ચિત્ર વગેરે સારું છે કિ મત સામાન્ય સ્થિતિના તથા બરીબ સ્થિતિના બાળકો મટે કઈક વધારે ગણાય આ ચોપડીઓ શાળાપુસ્તકલેખોમાં તથા નાના બાળકોવાળા ઘરોનાં પુસ્તકલેખોમાં વસાવવા જેવી ગણાય

ગાંધીજીના કાલ

નવજીવન પ્રકાશન મદિર-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

- ૧ આદ્યતા તેર દિવસ-લેખક શ્રી વિનોબા ભાવે, મૂલ્ય ૦-૭-૦
ચિત્રાગદા અને વિહાર અભિરામ-અનુ શ્રી મહાદેવ હરિભાઈ દેસાઈ અને શ્રી નરહરિ હારદાસ પરીખ, મૂલ્ય. -૧૦-૦
- ૨ શ્રીમદ્ભાગવત (ખીજી આવૃત્તિ)-સંપાદક શ્રી ગોપાલદાસ જીવાભાઈ પટેલ, મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦
- ૩ ભગવાન મહાવીરના ૧૨૧ ઉપાસકો-અનુવાદક શ્રી બેચરદાસ દોશી, મૂલ્ય ૧-૮-૦
- ૪ મહાદેવભાઈની કાયદી-પુસ્તક બીજી-સંપાદક શ્રી નરહરિ હા પરીખ, મૂલ્ય રૂ. ૫-૮-૦

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

- ૫ ઘર ઘરનો વેદ-પ્રયોજક શ્રી વિજયદાસ ધનશંકર મુનલી, મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦
- ૬ પરમ પૂજ્ય બાપુ-લેખક શ્રી સોપાન અને શ્રી જી રામચંદ્ર, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦
- ૭ હરિપાઠ (જ્ઞાનદેવ રચિત) અનુવાદક શ્રી રમણીક અ મહેતા, મૂલ્ય ૦-૨-૦
- ૮ સો મૂખજીના લક્ષણો-સંપાદક શ્રી ગિરિજાશંકર શાસ્ત્રી, મૂલ્ય ૦-૩-૦
- ૯ ભક્ત અભરીશ-પ્રયોજક શ્રી શાસ્ત્રી હિમ્મતરામ મહાશંકર ભટ્ટ, મૂલ્ય ૦-૩-૦
- ૧૦ એકનાથી ભાગવત-લેખક શ્રી વરજીવનદાસ દામોદરદાસ મરચટ, મૂલ્ય રૂ. ૫-૦-૦
- ૧૧ તુલસીદાસની સાખીઓ-મંત્રાદક શ્રી ચાતિલાલ ઠાકર, મૂલ્ય ૦-૩-૦
- ૧૨ ખોરાકમાં જેર-અનુવાદક શ્રી ગુણવતરામ મ બોષી, મૂલ્ય ૦-૪-૦

ગુજરાત વિદ્યાસભા-અમદાવાદનાં પુસ્તકો

૧૩. ભુમેશની તપાસ-લેખક શ્રી વિમલ શાહ અને શ્રી સરના શાહ, મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦
- ૧૪ મહિલાલનો વિચારધારા-અધ્યાપક શ્રી ધીરુભાઈ પ્રેમશંકર ભટ્ટ, મૂલ્ય રૂ. ૫-૦-૦
- ૧૫ પ્રાચીન ગુજરાતી છંદો-લેખક શ્રી રામનારાયણ વિશ્વનાથ પાંકજી, મૂલ્ય રૂ. ૪-૦-૦
- ૧૬ ઉચ્ચારશાસ્ત્રપ્રવેશિકા-લેખક શ્રી અબ્બાસ બેઠાલાલ પચાલ, મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦
- ૧૭ શામળગુણ વાર્તાસાહિત્ય-અધ્યાપ્યાતા સ્વ. પ્રો. નવલરામ જગન્નાથ ત્રિવેદી, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

કાર્યાવાદના મુખના-લેખક શ્રી ભગવાનલાલ લ, મોકડ, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦
૪૧૬]

૧૯. જયેષ્ઠિમદલ જ્ઞાતિ અને “ મહત્ત્વપુરાણ ”—લેખક શ્રી ભોગીલાલ જ. સહિસરા,
મૂલ્ય ૦-૧૪-૦

ગુજરાત અથવા રાજ્ય કાર્યાલય-અમદાવાદ તરફથી

૨૦ વાચિનીદેવી-(નવી આવૃત્તિ) લેખક શ્રી ધૃમકેતુ, મૂલ્ય રા. ૪-૮-૦

૨૧ સોમનાથ-લેખક શ્રી રત્નમણિગવ બીમરાવ, પ્રકાશક ગુજરાત સાહિત્ય સભા,
અમદાવાદ, મૂલ્ય રા. ૪-૦-૦

૨ પૃથિવીવલ્લભ-(નવી ૭ મી આવૃત્તિ) લેખક શ્રી કનૈયાલાલ માણેકલાલ મુનગી,
મૂલ્ય રા. ૨-૮-૦

૨૩. ઊડા અત્રારથી-મૂળ લેખક મેઠસીમ ગોહરી, વેશાતરકાર શ્રી ગિરીશ ભગેચ, મૂલ્ય
રા. ૨-૮-૦

૨૪ વરતો અને ઉખાણા-સંપાદક શ્રી કેશવલાલ લલ્લુભાઈ શાહ, મૂલ્ય ૦-૫-૦

૨૫ દિવારવન-લેખક શ્રી, ગિજુભાઈ, નવી આવૃત્તિ, મૂલ્ય રા. ૧-૮-૦
પ્રાચીનિક શાળામાં ભાષાશિક્ષણ-(ત્રીજી આવૃત્તિ) લેખક ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય
રા. ૨-૦-૦

૨૬ વાચનસીડો-પંચગિયા ૧ થી ૪-લેખક દરેકના શ્રી સોમાલાઈ કિશોરભાઈ પટેલ,
૨૭ વોવેશાળ-(નવી આવૃત્તિ)-લેખક શ્રી ઋષેશંદ્ર મેઘાણી, મૂલ્ય રા. ૪-૮-૦

૨૮ ચાર મારવાની કેળવણી-લેખક શ્રી દગુભાઈ શુક્લ, મૂલ્ય રા. ૧-૪-૦

ચરોતર એન્જીયુકેશન સોસાયટી-આણંદનાં પુસ્તકો

૨૯ છિપા સજ્જાતા-લેખક શ્રી છોટુભાઈ સથાર, મૂલ્ય ૦-૮-૦

૩૦ અમર ગાંધીજી-લેખક શ્રી સોમાલાઈ ભાવસાર, મૂલ્ય રા. ૦-૩-૦

અન્ય પ્રકાશકો તરફનાં પુસ્તકો

૩૧ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના મેસન-(૨૬ મુ અધિવેશનનો અહેવાલ),
અહવાલ વ્યાખ્યાનો તથા નિબંધો-સંપાદક પ્રકાશક શ્રી ઉપેન્દ્ર પડયા, રાજકોટ,
મૂલ્ય રા. ૫-૦-૦

૩૨ સેવામૃતિ હરિભાઈ-લેખક શ્રી ધીરજલાલ પ્રાણજીવનદાસ પરીખ, પ્રકાશક ચંદ્રકાન્ત
મણિલાલ પરીખ, મુ. કપડવાજ, મૂલ્ય ૦-૮-૦

૩૩ જીવનસાધના-લેખક પ્રકાશક શ્રી લલ્લુભાઈ ઉપાનકાર, ઉડાય, વાયા બિલીગોરા

૩૪ કુમારિકાને-લેખક શ્રી પુરાતન ભુય, પ્રકાશક બાલગોવિંદ કુમેરદાસ, ગાંધી રસ્તો,
અમદાવાદ મૂલ્ય રા. ૦-૧૨-૦.

૩૫ પચત્ર-સંપાદક અને અનુવાદક શ્રી ભોગીલાલ જ. સહિસરા, પ્રકાશક ભારતીય
વિદ્યાલયન, ચોપાટી, મુ. અમ. મૂલ્ય રા. ૮-૦-૦

૩૬. ઠાંકપીછોડો-લેખક શ્રી હંમેશ કવિ, મરસ્વતી પ્રેસ, ભાવનગર, મૂલ્ય ર-૦-૦
૩૭. શેરમ-લહરિ, ૨, ૫, ૭, ૧૨-લેખક શ્રી શામદાસદાસ વર્મા, પ્રાપ્તિસ્થાન
યુગાન્તર કાર્યાલય, ગોપાપુરા-મુરત, મૂલ્ય અનુક્રમે રૂ ૦-૫-૦, ૦-૬-૦, ૦-૮-૦,
અને ૦-૫-૦.
- ૩૮ ભ્રમણ-લેખક શ્રી રમેશ ગંગાધર ગૌતમ, પ્રકાશક શ્રી. સવાજી માહિત્ય મળા,
મૂલ્ય રૂ ૧-૭-૦
- ૩૯ રાજપુત્રનું શિક્ષણ-સંપાદક શ્રી રાજગુપ્ત બાપુભાઈ ગદવરાય વૈષ્ણવ, પ્રકાશક
ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય રૂ ૦-૧૮-૦
- ૪૦ ગુજરાતી અથકાર મંચેલન (૧૯૪૮) વ્યાખ્યાનમાળા-પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે
મૂલ્ય રૂ ૩-૫-૦

બાલજીવન કાર્યાલય-વડોદરાનાં પુસ્તકો

- ૪૧ નવલયા હીરજી, ૪૨ કરોળિયાનો કાળપાશ, ૪૩ બહુધ નગરી ૪૪ ક, ૪૫ નો
કુળદીપક, ૪૫ દાઉમડી, ૪૬ ચંદ્રહાસ, ૪૭ પ્રભુ મક્ત પ્રહલાદ, ૪૮ લવકુશ-
ફરેકના સંપાદક-શ્રી ગમલચંદ્ર ના શાહ, મૂલ્ય ફરેકનું ૦-૬-૦
- ૪૨ પુરાણની પ્રસાદી-લેખક શ્રી રમણલાલ નાનાનાલ શાહ પ્રકાશક બાલજીવન કાર્યાલય,
બાજવાડા, વડોદરા મૂલ્ય રૂ ૧-૨-૦.

ધરશાળા પ્રકાશન મંદિર-ભાવનગરનાં પુસ્તકો

- ૪૯ વનન્તભાઈની વાતો-ભાગ ૧, ૨, ૩, ૪-ભાગ ૧-૨ નું મૂલ્ય ૦-૬-૦, ભાગ ૩-૪
નું મૂલ્ય ૦-૮-૦
- ૫૦ હિંદોળો-લેખક મૂલ્ય વગેરે ઉપર પ્રમાણે
- ૫૧ ઉખાણાં કે કોયડા-લેખક મૂલ્ય ઉપર પ્રમાણે

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૧૪ કવુ)

તો અધાર

જ્ઞાન વિના આ જગતમાં બધું નકામું છે, અધકારમય છે, ભોતભૂત છે જ્ઞાનના પ્રકાશ
વિના પણ માણસ ચાલી તો શો છે, પણ ક્યા ચાલવું, કેમ ચાલવું, કહો દિશા સર્વ પ્રપાશ્ય
જગત તેવું એને જ્ઞાન સરખું પણ હોતું નથી આવો જ જગત્રાડીમાં કે ખીજો ને પહાડોમાં
અથડાતો અથડાતો તે જી દગી ગુજરે છે

જ્ઞાનમાંથી બળ

જ્ઞાન એ બળ પણ છે, કારણકે બળનું ઉદ્ભવસ્થાન શરીર નહિ પણ મન હોય છે. જ્ઞાન વિના
હૃદય કેળવાતું નથી તાલીમ વિના બળ પ્રાપ્ત થતું નથી જ્ઞાન સાચું ને પાકું છે કે નહિ તેની
કસોટી પણ આમાંથી જ થાય છે જ્ઞાન પછી જો બળ પ્રકટે નહિ તો એ જ્ઞાનમાં ખામી છે,
એમ ખાતરીથી માનવું 'ચાલુ છે જ' એવું જ્ઞાન જો સાચું ને પાકું હોય તો ભોતભૂતો ડર કદી,
વાતો જ નહિ

આવા જ્ઞાનની આગવન કરીએ

" જન્મમૃતિમાંથી "

પુ. સ. સ. મ ડળ રજતજ્યતિ મહોત્સવ.

પુ. સ. સ. મ ડળ હિ નો પચ્ચીસવર્ષાન્ત રજતજ્યતિ મહોત્સવ આગામી મે માસના પહેલા પખવાડિયામાં ઉજવવાનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે આ સમારંભનું પ્રમુખસ્થાન ને ના દીવાન સા ડો જીવરાજ મહેતાએ લેવાનું કૃપાવત ધધને સ્વીકાર્યું છે એ અંગેની પૂર્વ તૈયારીઓ થઈ ચૂકી છે આ સમારંભ અંગે હિદમાં પ્રમિદ થતા 'મિન્ન ભન્ન લાખાભોના અગ્રગણ્ય સામયિકોનું એક પ્રદર્શન પણ ચોખવાનું છે એ પ્રદર્શનમાં રજૂ કરવા માટે જે તે સામયિકોના સચાલકોને તેમના છેત્વા બહાર પડેલા અ કે મોકલવા અમે વિરૂપિત કરી હતી તેને માન આપીને તેઓ તરફથી અમને સારો સહકાર પ્રાપ્ત થયો હતો પરંતુ અગાઉ નિયત થયેલ તારીખમા હવે ફેરફાર થનાર હોવાથી તે સૌ પત્રો-સામયિકોના સચાલકોને વિનંતિ છે કે, તેઓ પોતાના પત્રસામયિકોના મે માસના પ્રથમ સંપાદકો પ્રગટ થયેલા અ કે અમને મોકલી આપવા કૃપા કરે આશા છે, અમારી આ વિરૂપિતને તેઓનો સહકાર પૂર્વવત્ દરીવાર પ્રાપ્ત થશે

પુસ્તકાલયોને મદદ

સા. પુ. ધામજીવા (તા વિસનગર) ને પુ. સા. ગ્રેમયદ હીરાચદ, ડુ. સા. ચ પકલાલ કેશવલાલ, પુ. હરગોવિંદલાલ ઉ. વ્યાસ, ગુવલુકર મીઠાલાલ આબાલાલ તથા ડુ. પા. ઈશ્વરલાલ ગોકળદાસ તરફથી

વ્યાસવાસણા (તા. આતરમુખા) ને ૧૧૭ જોષી મોહનલાલ દલસુખગમ, પુ. શ્રી પૂનમયદ ભગવાનદાસ તથા પુ. શેઠ સોમાલાલ કાળીદાસ તરફથી

સા. પુ. ધારીસણા (તા. દહેગામ) ને ૩૧ પુ. શ્રી. ડાસલજી માતમજી તરફથી

શિષ્ટવાચન પરીક્ષા

દહેગામ મહાલ પુ. મ ડળ તરફથી વિદ્યાર્થીઓ માટેની શિષ્ટવાચન પરીક્ષા મઠ તા. ૧૦-૪-૪૯ ના રોજ 'આપણા જ્ઞાનહર' એ પુસ્તકની લેવાઈ ગઈ છે

મહાલ પુસ્તકાલયોના મત્રીઓના સમેલનો

(૧) વાઘેડીઆ મહાલના પુસ્તકાલયોના મત્રીઓનું સમેલન તા. ૨૭-૨-૪૯ને રવિના રોજ બપોરના એક વાગે, વાઘેડીઆ સા. પુ. ના મકાનમાં, સાવલી મહાલ શાળાધિકારી શ્રી મણિલાલ હ. દવેના પ્રમુખસ્થાને ભરવામાં આવ્યું હતું. તેમાં સરખાતમાં મત્રીઓ તરફથી,

પુ ના વર્ધવટમા જળ્યાતી મુશ્કેલીઓના પ્રશ્નો રજૂ થતા, પુસ્તકાલય ખાતાના મંજૂરીદાર બી શ્રી ઉમે ભાઈ માહેજે તેના સંતોષકારક ખુલાસા આપ્યા હતા. તે પછી નીચે પ્રમાણેના બે ફરવો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા.

૧ મહાલના તમામ પુસ્તકાલયોને આ સમેલન, મેદાલ પુ મ. તરફથી વિદ્યાર્થીઓ માટે લેવાનારી 'ગ્રાંધીજી' નામના પુસ્તકની તથા રા. પુ મ. તરફથી મોટાઓ માટે લેવાનારી 'માણુમાઈના દીવા' ની સિ. વા. ની પરીક્ષાનો આગ પ્રમાણમાં પ્રચાર કરી, બહોળા પ્રમાણમાં તેનો લાભ લેનાર ઉમેદવારો ઊભા કરના આશરૂપવંક વિનંતિ કરે છે.

૨ મહાલના તમામ પુસ્તકાલયોને આ સમેલન મહાલ પુ મંડળ દાનજી, ત્રિમાસિક નિવેદન, વાર્ષિક નિવેદન, બજેટ વગેરે ખાતા તરફ મોકલી આપવા વિનંતિ કરે છે.

ત્યારનાથ શ્રી ઉમેદભાઈ સાહેબ, રાજ્ય પ્રચારક શ્રી. વલ્લભભાઈ, શ્રી મણિલાલ કાશીવાળા શ્રી પુલાભાઈ પટેલ, શ્રી મંગલદાસ પોલા, શ્રી નટવરલાલ પોલા, મિડન સ્કૂલનાં હેડ-માસ્તર શ્રી મૂળભાઈ ગેરેએ ફરવો ઉપર તથા પ્રાસંગિક વિવેચના કર્યા હતાં છેવટમાં પ્રમુખશ્રીએ ઉપમંદાનું ભાષણ કરતાં, "સાચા નાગરિક બનવું હોય, મજેની આઝાદી જાણાવવી હોય તો અનુભવના નિર્ણય જેમાં જે પુસ્તકો ડાય. ને આપણે વાચવાં અને વચાવવાં જોઈએ અને તેની સાથે જે પચાવના પળ શિખવું જોઈએ જગતમાં જે ને દેશની કિમ્મત નાનિચ્છીલ નાગરિકો ઉપર હોય છે આપણે દેશ ભૂતકાળમાં તેવોજ હતો આપણે હવે ફરીથી જૂના વખતમાં મેળવેલી કીર્તિ સંપાદન કરીએ માફ તાઝ વિસરી જવું જોઈએ આપણામાં બહોળું જ્ઞાન હોવું જોઈએ આઝાદી ટકાવવા સાડ નાગરિકો ધડકા જોઈએ અને તે કામ આપણા ખાત નું છે આપણે સૌએ ફરજ બગાડ બાળવીએ, ગિદલવ અને પુસ્તકાલય અને આપણી પાસે છે એ મનેતો સુમેળ સાધી આ નવીન યુગમાં ચેતનવતી પ્રજા બનાવવા પ્રયત્ન કરીએ વગેરે વગેરે જળ્યાતી પ્રમુખપદ આપવા બદલ સૌનો આભાર માની પોતાનું વક્તવ્ય પૂરું કર્યું હતું.

છેવટમાં શ્રી મણિલાલ કાશીવાળાએ પ્રમુખને તથા સર્વને આભાર માન્યો હતો આ રીતે સમેલનનું કાર્ય ચાર વાગે પૂરું કરાયું હતું.

(૧) માવલી મહાલ પુ. મંડળના મંત્રીઓનું સમેલન મધ્ય તા. ૨૦-૨-૪૬ના રોજ સાવલીમુકામે મળ્યું હતું તેમાં નીચે પ્રમાણે ફરવો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા (૧) શિષ્ટવાચન પરીક્ષા માટે "જવાહર" પુસ્તક નક્કા કરવાને તથા પરીક્ષા માટે તારીખ નમુદ કરવાનો (૨) ત્રિમાસિક નિવેદન જૂથમાં નિયમિત મોકલવાને લગતો. (૩) પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વેગવાન બનાવવા બાળકોમાં વાચનપ્રચાર વધારવાનો તથા પ્રૌઢશિક્ષણ પામેલા નવા વાચકો માટે મોટા અક્ષરે છાપેલા પુસ્તકો બજેટમાં બગેદી વાચનપ્રચાર વધારવાનો, (૪) જૂથ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓએ પોતા તરફ આવેલા નિવેદનો એકત્ર કરી તેનું નિવેદન તાત્કાલમાં મોકલવા તજરીબ કરવાને લગતા ફરવો થયા હતા.

(૩) પાટણ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળનું ત્રીજું અધિવેશન મધ્ય તા. ૨૭-૩-૪૬ના રોજ સરિયદ મુકામે મળી ગયું તેનો હેવાલ હવે પછી

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૩૦ ઉપર)

સામયિક ઘોઠન

એ પળ ચાલી આવે છે !

સોનાના ભાવ વધતા જતા હતા

લાખોની લગડીઓને પોતાને ત્યાં કેદ કરનાર ઓમતે, પોતાના દુર્ગસમા ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો ત્યાંજે આવનાર એ એકનો જ ન હતો, ખરી ગીતે એ એકનો ભાગ્યે જ રહેતો એની સાથે એક મોટું ટ્રેણુ ભટકતું જ ફરતું તોફારોત્તુ નહિ, ચિતાઓતુ ! ભાવ વધવાની ચિતા, ઘટવાની ચિતા, સરભર ગહેવાની ચિતા, સરભરનાં મારાની ચિંતા, જકાત આચરાની ચિંતા, ન આવવાની પણ ચિતા ચિતા ચિતા ને ચિતા ચિંતા એની સાથે વડછાયાની જેમ રહેતી કસાઈખાનામાં ઊડતી અસખ્ય ગીધડાંની માફક એના ઉપર પણ અસખ્ય ચિતાઓ હ મેશા ઊડ્યા કરતી

પણ એવા દુર્ગમા ર ગમેર ગી માછલીઓના વીજળીટુવારા પાસે આવીને એ ઊભો રહ્યો અને ત્યાં ઊભેલી જળસુદરીઓના હાથમાના કુભમથી ઢળ્યા જ જતા પાણીના પ્રવાહને નિહાળી રહ્યો કદપનાના ધોધ સમુ પાણી વહી જતું હતું, વિચારના અબ્ધિતરંગ સમુ એ હોજમાં ઊછળી રહ્યું હતું

અને એના પોતાના જીવનનાં ગઈ કાલનાં સંદેશરણો એને યાદ આવી ગયાં !

ગઈ કાલે એ પેલા ખેતરને શેઠે બેઠો બેઠો પોતાના જળદને ચરતા નિહાળી રહ્યો હતો. ધોરિયામાં પાણી ચાલી રહ્યું હતું ઝાડના ઝુંડમાંથી પખીઓતુ ગાત આવતું હતું અને એ જીવન જીવી રહ્યો હતો. થોડી જરૂરિયાતોતુ અને થોડી ચિતાઓતુ પણ પ્રમાણમાં શાંત જીવન ગાળી રહ્યો હતો !

આજે એને સોનાને કેદ કર્યું હતું. અને ચાદી સોનાએ એને કેદ કર્યો હતો ! ચિતા, અને હાડ ધ્રુજવે એની ગરીમી એની પાસે હતી અને લાખોને ઈર્ષ્યા આવે એટલું સોનું એની પાસે હતું !

ગઈ કાલે એની રાહ એ મુક્તપખીની રાહ હતી, એ ઠીક પડે તો ગાય ઠીક ન પડે તો ન જાય, આજ એની રાહ નિયમની શૂંખલા પડી હતી એણે અમુક ગાન અમુક દબે ગાતુ જ એકએ એ જે સમાજમાં હતો, એ સમાજતુ ગાત એ એતુ પોતાતુ 'ગાત તો કમાતુ વિદાય થઈ ગયું હતું ! એના મુક્તાતમાએ, હવે સ્થાવર વહેતાર અધિઓ વેપ લાજવવાનો હતો. એની

પીઠ ઉપર પડેલા સોનાને સાચવવા કાં એણે ગધેડા યવું જોઈએ અથવા તો સોનાને ઢળી દેવા જવું જોઈએ ! તે વિચિત્ર પરિસ્થિતિ !

અને એનો આત્મા સંભારતો જ ગયો. પેના છુટાં વહી જનાં ઝરણાં ક્યાં હતો ? પેલી આંખોની ઘટ્ટા ક્યાં હતી ? પાપી, પશુ અને વનનું જીવન એ સમજાવે પશુ ક્યાં હતો ?

એ બધા શું કેવળ આ સોના માટે યજ્ઞને મે ખોયા ? અને એ પશુ આ સોના માટે કે જે મારે વહેવાનું, વહેવાનું ને વહેવાનું જ છે !

આજ તો મારી પામે મારી નિરર્થક એકાંત એકલી જ રહી ગઈ છે ! એ એકાંત-કે જે એક વખત જીવનનો આનંદ આનંદ ભરીને આવતી, આજે એ જ એકાંત જીવનમાં ભર, ભાર અને ભાર આપી જાય છે ! ઓહો ! એકાંત એકાંતમાં કટવો ફેર છે ? એક જીવન આપે છે, બીજી જીવન લઈ જાય છે !

હા, એટલું ખરું મારા જીવનના સ્મરણમાંથી હોમા થયેલા એક ભવ્ય મહાલક્ષ્મી, હું એ ધડી, ક્યારેક ક્યારેક સુમાવેમો આનંદ અને ખાંચેલું જીવન શોધવા નીકળું છું અને અરે ! ત્યારે જ મને સાભરે કે કે હું જે શોધું છું એ તો એક વખત મારામાં જ હતું ! પશુ એ તો હતા આજ નથી આજ હવે શોધ્યાં જ કરતાં પશુ નથી,

એક વખતે એ પશુ ન હતો ન્યારે એક માત્ર જેવા તેવા કપડામાં ઢાકાયેલી, પેલી મારી વગડાવાસિની નાનકડી જીવાન હોઠરીના છાનાં પગલાં, મારા હૃદયમાં પ્રેમને અને પ્રેમના હૃદયમાં મને આનંદોર્મિના હીચોળે હીચોળી મૂકતાં એ તો હીચોળે હતા કે સ્વર્ગ હતું, એની પશુ આજ તો કેવળ કલ્પના જ કરવી રહી !

અને આજે કેટલી સ્મરણીઓની વચ્ચે હું જાતને હીચોળું છું અને છતાં જાણું છું કે આ-આ પશુ યંત્ર જ યજ્ઞ યજુ છે ! એમાં હવે જીવનપ્રભાતની જે મધુરતા હતી તેનો એક નાનકડો પશુ અસાધ્ય ક્યાં છે ?

ગઈ કાલે હું ચિંતામુક્ત હતો. લોકનજરમાં મારે માટે માન ન હોય તો કાઈ નહિ, પશુ ધૃષ્ટા ન હતી. આજે હું પોતે કેદી છું, ને સુખી છું એમ માનોને મારા તેજોદેવ કરનારા-ઓની સંખ્યા કેટલા સેંકડોની બની ગઈ છે !

અને આ બધું શાને લીધે ? સંપ્રહરતિનો આવો ભયાનક લાગો પડ્યાયો પડે છે એ બખર આજ જીવનસંધ્યાકાળે મને પડી !

આજ મને બખર પડી કે કીર્તિ અને કનક એ બંને તો કલ્પનાં સત્તાન છે.

ધીમે ધીમે હોઝની રંગીન મછલીઓને જોતો જોતો અનેક કૃષ્ણપોદ્યા ક્યારાઓ પાસેથી એ ચાલી નીકળ્યો.

હજી એની વિચારમાળા તો એના મનમાં ચાલી જ રહી હતી 'લોકો જેને સમૃદ્ધિ કહે છે, જેના નામે લોકો ઘેલા ઘેલા યજ્ઞ જાય છે, જેનું નામ સાંભળતા પાણી પાણી યજ્ઞ જાય છે, એ આ સમૃદ્ધિ ? આ કનકમાયા ? દુનિવામાં આ ભેટું જ કંઈ, ધારો કે આખી દુનિયાનું આદર્શ ભેટું કંઈ જ તો પશુ એ જીવનની એક પગને પશુ ફરીને આપી શકશે ? અથવા

તો હૃદયમાં આનંદ આનંદ કરી મૂકશે? અથવા તો આ વ્યસનમાં માણસોનાં હૃદયને જોવાની શક્તિ આપી શકશે?

જો એ કાંઈ જ આનામાં ન હોય-તો તો આ ભાર એ પણ એક નકામો વ્યવજ નથી? અર્થહીન અને અશક્ત

એને લાગ્યું કે આ જે પળ આજે આવી કે એવી પળ એને ફરી પ્રાપ્ત થવાની નથી. પ્રસાનો દીપ પ્રગટાવેલા હોય તો તેલ પૂરવાનો આ સમય છે. અજ્ઞાનના સંતાન જેવી સગ્રહવૃત્તિએ શાંતિને હણી નાખી છે.

છતાં પોતાની રાવણિ' ચાવી રહેલી સગ્રહવૃત્તિની વિચારમાળાએ એના જીવનની પળેપળને કેવા બપોળક પડાયાથી ઘેરી લીધું છે એનો ખ્યાલ તો એને અકસ્માત એક બીજા પ્રસંગે આપી દીધો, અથવા કહેવા કે આ પ્રસંગે જ એને ખરો જગાડી દીધો.

એ જ્યાં ફરતો ફરતો પોતાના દુર્ગની બહાર વીજળીના તેજમાં લાંબી દષ્ટિ નાખતો બેઠો હતો ત્યાં એક અકસ્માત બિખારી આવ્યો.

એણે પોતાનો હાથ એની પાસે લાંબો કર્યો અને પેલા શ્રીમંતને લાગ્યું કે જે ગમ કાલને એ થોડા વખત પહેલાં નિહાળી રહ્યો હતો, પેલા હોજ પાસે, એ આ ગમ કાલ જ, જાણે મૂર્તિમંત બનીને, આજને કહેવા આવી છે કે આપણે એક એવો દીપ ન પ્રગટાવ્યો જે આવતી કાલને પ્રકાશમાં નવરાવે!

અને એણે એને આવતીકાલે આવવાનું નિમંત્રણ આપ્યું. એકલાં નહિ, સર્ગામેજીની સાથે માગવા નહિ, જીવવાનું શીખવા

એના મનમાં એક સુદર વિચાર આવી ગયો હતો 'જીવનમાં જે જે વસ્તુ છે તે તમામ સુંદર છે સોનું પણ સુંદર છે, આટલો બધો સગ્રહ થયો તો એમાંથી એક નવી વાત મળી. સગ્રહ તમામ છોડો આપે છે પ્રેમ અને પૈસા બળેની રીત એકમરખી છે. જે વિવેકથી વાપરે એને કનકમાં પણ જીવનસ ગીત જડે, જે ન વાપરે તેને એનો ભાર જ મળે.

—ધ્રુમકેતુ

* અલિલ જિજ્ઞાસ ઉપરથી ('હૃદય'ને નવચરના" માથી)

—જે સદી લાગણી મરણને કઠિ બેઠેલા ઠા માનવમાળને હૃદ આપીને એને જીવાડવાં તમને પ્રેરે છે તે જ સદૃશ્ય છે, તમારામાં રહેલો આ સદૃશ્ય જ તમને દિવસનો પ્રકાશ તથા તથા રાત્રિની શાંતિને માણવાને પાત્ર કરાવે છે.

—અલિલ જિજ્ઞાસ

અપંગની પ્રતિભા

એનું નામ રઘુવંશ. એની કારકિર્દી સાથે જ પ્રારંભને પુરુષ થઈ દીધેલા પડકાર જેવી છે જન્મથી જ એના હાથ રહી ગયેલા હતા. આ જન્મખેડે એને એવો દુર્ભાગી જન્મથી મૂંઝવે હતો કે જ્ઞાનમાન્યમા સામાન્ય અને દુખીમા દુખી માણસોએ એને જોઈને પોતાના નમીન માટે સતોષ અનુભવ્યો હોત હાથ અદ્યાવ્યા વગર જના કાષ્ટનું ગાહુ અંગે ચાને જ નહિ એવું કામ આ લગભગ હાથ વગરના જીવને હાથમાં લીધું. તેને છેવટ સુધી વળગી રહ્યો ને પાર પાડીને જ પ્યો.

રઘુવંશ જો પૈસાદાર માનાપનો હોતો હોત તો કંઈક સારું હતું પણ એ તો જુદી જીવન ધરનો બાળક હતો બહુજ નાનપણમા એણે માનાપનો છત્રછાયા પેણુ યુવાની, ઈત્યાદિ પોતે નહિ જ લણી શકે એવો વિચાર તેણે મનમા આવવા જ ન દીધો. લજીવાનો જ નહિ પણ ઉચ્ચ અભ્યાસમાં દીપી નીકળવાનો નિશ્ચય કર્યો અગ્ર નિશ્ચયબળ અને મપૂર્ણ આત્મશ્રદ્ધા સાથે તેણે વાંચવા ને લખવા માંડ્યું નિયમિતપણે એ તો શાળામા જન્મ દરેક પરીક્ષામાં એણે ને પાસ થાય થોડા વખત પછી તેને લાગ્યું કે પોતે સારો વિદ્યાર્થી થઈ શકે એટલી શુદ્ધિ એને ધૈર્ય આપી છે શાળાના વિદ્યાર્થીઓ અને શિક્ષકો એને કહેતા કે “રઘુવંશ, તું સારો વિદ્યાર્થી છે અને તારામાં સુદર શક્તિ છે” આ ઉત્તેજન એને અમૃત જેવું થઈ પડ્યું.

રઘુવંશે હાથ અને પગ બંનેની મદદથી લખવાની ટેવ પાડી આ રીતે ધીરે ધીરે લખાવ અને પરીક્ષામાં બીજા વિદ્યાર્થીઓ કરતા વધારે વખત જોઈએ એ તો દેખીતું જ છે હવે શાળાની પરીક્ષામાં તો જાણે એને થોડાક વખત વધારે આપવામાં આવતો હતો પણ યુનિવર્સિટીના કૃષ્ણધારના સંકુચિત માનસે એના તરફ જગપ સહાનુભુતિ બતાવી નહિ એણે તો મનમા ધાર્યું હતું કે યુનિવર્સિટીના સત્તાવાળાઓ એને થોડો વધારે વખત આપશે એને કુદરતે કરેલા અભ્યાસ માનવન્ધાયશુદ્ધિ કંઈક હળવો બનાવશે પોતાને પરીક્ષામા થોડો વધારે વખત મળે તે માટે તેણે અરજીઓ તો કરેલી, પણ કાયદાના કૂર અદરતા પર આધાર ગમીને સત્તાવાળાઓએ એને ખાતી ધોરેની! રઘુવંશ બધાજ પ્રશ્નોને જવાબ લખી શકે તેમ હતો, પણ સમયને અભાવે દરેક પેપરમાં અમુક પ્રશ્નો એને છોડી દેવા પડ્યા હતા. ફર્ટકલાસ એને કદી ન મળ્યો, જો કે એ ફર્ટકલાસ વિદ્યાર્થી હતો.

રઘુવંશ જરાય નિરાશ ન થયો. હૈયું સાચુત રાખીને એણે અભ્યાસ જારી રાખ્યો, મુશ્કેલીનું હાથરૂલો એ વિદ્યાર્થી હતો ફિઝાબાદ ઇન્ટરમિડિયેટ કોલેજમાંથી એણે ઇન્ટરની પરીક્ષા પસાર કરી. આમા યુનિવર્સિટીમાંથી એમ, એ ની ડીગ્રી માટે એને મહત્વાકાંક્ષા થઈ એ આજીવનમાં રિયર થયો. હિંદી સાહિત્યમાં સંશોધનનું કામ એણે શરૂ કર્યું પોતાના નિર્વાહ પૂરતું એને કમાવાનું પણ હતું જ પણ હાથ વગરનો માણસ ક્યાં કામ લાગે? રઘુવંશ રોટલા માટે પણ લખવાનો ધંધો સ્વીકાર્યો લખવાનું કામ તે જાને માટે મહત્વાકાંક્ષક હતું પુસ્તકોની સારા અક્ષરે નકલ કરવાનું કામ એણે સ્વીકાર્યું હતું. એક વખત અમે એને પૂછ્યું

અફઘાનિસ્તાનમાં સંસ્કૃત

અફઘાનિસ્તાન એક નાનો દેશ છે સંસ્કૃતિની દૃષ્ટિએ પ્રાચીન સમયમાં તે હિંદનો એક ભાગ હતો. આઠમી સદીમાં જ ત્યાંના લોકોએ ઈસલામ ધર્મ સ્વીકાર્યો હતો અને ત્યારથી હિંદ સાથેની તેની સંસ્કારની સંકળ તૂટી ગઈ હતી ત્યાંસુધી અફઘાન લોકો બૌદ્ધ ધર્મ પાળતા બૌદ્ધ કલાના કેટલાક સુંદર પ્રાચીન નમૂનાઓ અફઘાનિસ્તાનમાંથી મળી આવે છે. ભગવાન બુદ્ધની મોટી મોટી પ્રતિમાઓ બામીયાનના ખડકોના પથ્થર કાપીને તેમાંથી કાતરવામાં આવતી એવી એક પ્રતિમા ૧૬૦ ફીટ જેટલી જણી છે આખા અફઘાનિસ્તાનમાંથી બૌદ્ધ કાળની કેલા-પ્રતિમાના નમૂનાઓ જોવા મળે તેટલા જોવા મળે છે પુરાણમાં એ પ્રદેશનો વિસ્તાર એકસસ (સંસ્કૃત વચ્ચે અપભ્રંશ ૨૫) નદી સુધીનો હતો વૈદિક કાળમાં કાબૂલ નદી કુશ નામથી ઓળખાતી હવે કાબુલના યુનિવર્સિટી સ્થપાતા અફઘાન સરકારે સાહિત્યના અભ્યાસી વિદ્યાર્થીઓ માટે સંસ્કૃતનો અભ્યાસ ફરજિયાત કરાવે છે યુનિવર્સિટીની સાહિત્યની શાખામાં મત્રા વિષયો પુરતુ અને ફારસી ભાષામાં શીખવાય છે પુરતુ અને ફારસીની મૂળ માતૃકામાં સંસ્કૃત હોવાથી અફઘાન વિદ્યાર્થીઓને એ શિખવવામાં આવે છે તેના ચાર વર્ષનો અભ્યાસક્રમ છે, અને દર અઠવાડિયામાં ૮ કલાક તેને માટે રાખેલા છે. પહેલા વર્ષમાં નાગરી લિપિ, વાચન, પ્રાથમિક વ્યાખ્યાન, યાદી સંસ્કૃત વાતચીત અને ઇશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગરનો ' નિરુપણ ' શીખવાય છે, અત્યારે એ વર્ષમાં ૨૫ વિદ્યાર્થીઓ છે

બીજા વર્ષમાં શ્રુતલેખન, વાચન, ભાષાતર, વાર્તાલાપ અને પ્રાથમિક વ્યાકરણ આગળ ચાલે છે ભગવદ્ગીતાનો અભ્યાસ ત્યારથી શરૂ થાય છે અને પહેલા ચાર અભ્યાસ વર્ષમાં શીખવાય છે તેમાં ૨૫ સ્તોત્રો એક કરવાના હોય છે. અફઘાન વિદ્યાર્થીઓ ગીતા અને કુરાનના ટુકડાનાં અભ્યાસમાં ખૂબ રસ ધરાવતા હોય છે ગીતાના ૭ વિચારોનો પડઘો પાડતા કુરાનના પેરેમાં ફેરે તેઓ શોધી કાઢે છે. આવું ચીતર તત્ત્વજ્ઞાનનું પુસ્તક હિંદમાં છે એ બંધુને તેમને આશ્ચર્ય થાય છે વળી હિંદના તત્ત્વજ્ઞાન અને સાહિત્યની આવી પ્રાચીનતાથી તેમની આંખો પણ ઉઘડવા લાગી છે

ત્રીજા વર્ષમાં ગીતાના ૬ વધુ અધ્યાયો શીખવાય છે સંસ્કૃત સાહિત્યનો ઇતિહાસ શીખવવાનું શરૂ કરવામાં આવે છે, તાત્કાલિક પછી કેટલુંક શિક્ષણ અપાય છે ચોથા વર્ષમાં ગીતા સાથે શાકુતલનું શિક્ષણ શરૂ થાય છે બધો ગદ્યવિભાગ તે શીખવાય છે અને હજી તે અમુક પસંદ કરેલા ૭ શીખવાય છે. સંસ્કૃત સાહિત્યનો ઇતિહાસ આગળ ચાલે છે અને સંસ્કૃત ગદ્ય-પદ્ય સાહિત્યનો વધુ વિસ્તૃત અભ્યાસ વિદ્યાર્થીઓને આપવામાં આવે છે વેદાંત અને આર્ય તત્ત્વજ્ઞાનનાં પ્રાથમિક વ્યાખ્યાનો પણ અપાય છે બીજા વર્ષના વર્ષમાં અત્યારે ૧૧, ત્રીજા વર્ષમાં ૬ અને ચોથા વર્ષમાં ૫ વિદ્યાર્થીઓ છે ૩૦૦ મથોની એક તાજી સંસ્કૃત લાયબ્રેરી પણ વસાવવામાં આવી છે અફઘાન વિદ્યાર્થીઓ સુસ્ત મુસ્લીમ હોય છે, પણ તેમણે ઉત્તર દૃષ્ટિ કેળવી છે. એમ મનાય છે કે સંસ્કૃતનો અભ્યાસી વિદ્યાર્થીઓ હિંદ અને અફઘાનિસ્તાન વચ્ચે બંધુતામાં પ્રેમની નવી સાક્ષી સાધનારા નાગરિકો બનશે

આ સંસ્કૃત કોનેજમા અશ્વધાન વિદ્યાર્થીઓને સંસ્કૃત શીખવે છે તે ગ્રા. પરમાનંદ બાકુલ અગ્રેજી, જર્મન અથવા ફ્રેન્ચ દ્વારા પોતાનું કામ કરે છે હવે તેમણે વિદ્યાર્થીઓને ફારમી દ્વારા સંસ્કૃત શીખવવા જેટલું ફારમી ભાષાનું જ્ઞાન મેળવી લીધું છે. તેઓ ધનિષ્ઠ છે કે હિંદના લોકો તેમને સંસ્કૃત સાહિત્યનાં પુસ્તકો એ યુનિવર્સિટી માટે બેટ મોકલી આપે મુબઈના પાઠશાળાએ ફારમી સાહિત્યના કટલાક પુસ્તકો તેમને મોકલી આપ્યા છે

("પ્રજ્ઞાનધુ" માથી)

(અનુબંધન પૃષ્ઠ ૪૨૪ નું)

" તમે જ્યારે લખો છો ત્યારે આખી પીક વળેલી હોય છે ને આખા સગરે ધણું જોડ કરવું પડે છે ગતદહાડો તમે આમ શી રીતે લખી શકો છો ? " રઘુવંશ જરા લાગણીભીના થઈને કહ્યું

" હર્ષ તો ધણું થાય છે, આખો બરડો દુખે છે પણ કામ કર્યા સિવાય મારો છુટકો જ નથી દાનના પૈસા મારે જોઈતા નથી ને નસીબને નમતું નહિ આપવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો છે મારી દયા ખાવાની કોઈ જરૂર નથી મારી દયા ખાનારાઓને હું ધિક્કારું છું આ દુખ કંઈ મારી મૂલોનાં પરિણામ નથી પણ જો દુખ આવી જ પડે તો હું શું કરું ? મારી તો એક જ ઇચ્છા છે અને તે આપત્તિના સ્વામી તરફ મારી જાતને સામીત કરવાની અને મને સંતોષ થાય ત્યાં સુધી મારું કામ કરવાની આ એક એવી જોડ છે કે જે અને પુષ્કળ દુઃખ આપે છે, પણ હું આનંદ અને શ્રદ્ધાથી તેનો સામનો કરું છું "

આવો નિશ્ચય અને આવી શ્રદ્ધા સાથે રઘુવંશે ચાર વર્ષ સુધી હિંદી સાહિત્યનું મંશાધન-કાર્ય કર્યું. ' મધ્યકાલીન હિંદી કવિતામાં પ્રકૃતિ ' એ વિષય ઉપર એણે એક મહાનિબંધ લખ્યો ને અલ્પદાનંદ યુનિવર્સિટીએ આ સાલ એને ' ડૉક્ટર ઓફ લીટરેચર ' ની ડીગ્રી આપી

પોતે જે ગીતે લખે છે તે એક દુઃખદાયક દરજ્જા છે કોઈ એને એ ગીતે લખતો જુએ ને કોઈની દયા ઉરકેરાય એ તેને ગમતું નથી પુસ્તકાલયમાં એને અલાયદી રૂમ આપવામાં આવતી રઘુવંશના હાથ ખગાળ છે, પણ એના હસ્તાક્ષર બહુ સુંદર છે અંગીતને એને શોખ હતો પણ તે એ નહિ શીખી શક્યો કાવ્યવાચન એ બહુ સુંદર કરી શકે છે તે વાર્તાઓ પણ લખે છે અને તેનો એક વાર્તાસંગ્રહ પ્રમુદ્ધ થયો છે તેની ઉંમર ૨૭ વર્ષની છે. ઉલ્લા તથા વર્ષથી એ હિંદી ગદ્યકોશ તૈયાર કરી રહ્યો છે.

જીવનમાં જોને વિષદનું મૂલ્ય છે, કોઈનું દયાદાન જોને ગમતું નથી, એવા પુરુષાર્થીઓને ગુરુશની આ ' અપગ પ્રતિમા ' મૂર્તિમંત્ર ગ્રેરણા ખની રહેશે

(" પ્રજ્ઞાનધુ " માથી)

કાળા પાણીના ટાપુઓ

મુદ્રાસથી આઠસો માઇલ, કલકત્તાથી આઠાત્રણસો પણ જરમાથી માત્ર સવાસો માઇલ પર આવેલા આ ટાપુઓ આપણા નિર્વાસિતોને વસાવવા માટે ઉત્તમ ગણાય વસતી માત્ર વીસ હજાર હિંદની જેલમાંથી ગયેલા મહેમાનો વસે છે બાકીના પાંચ હજાર માટે એક આરળ વેપારીની સને ૮૫૧ મા લખાયેલી કાયરીમા જણાવ્યું છે કે “ રખે આ ટાપુ પામે જતા તેઓ તમને જાણતા જ ખાઇ જશે કોઈ પસાર થતું વહાણ ખરાબે ચડે અગર પાણી ખોરાક માટે કિનારે આવે તો તેના ખલસીઓ જીવતા પાછા વહાણ ઉપર આવ્યા નથી ”

પરંતુ આ તો બહુ જની વાત થઇ. અત્યારના આદિવાસીઓને તો સરકારે બહુ નરમ બનાવી દીધા છે આદિ ગુજરાતના એક સદગત મિલ્લમાલેક મીજબાન તરીકે રહી આવ્યા છે અહીં મે હમેડન સુપરવાઇઝરના ફટકા ખાઇ ખાઇને આપણા વિનાયક દમોદર સાવકર પ્રખર રાષ્ટ્રવાદી ઉદ્ધામ મટીન કોમવાદી બન્યા છે. આહી એક કેદીએ હિંદના વાઇસરોયને જાન લીધી છે જે આ ટાપુએ કોઇ વિરોધી રાજ્યના કબજામાં હોત તો ભાગતને જરૂર લાયક થઇ પડે

પરંતુ આહી ખેતી તથા ઉદ્યોગોનું વિશાળ ક્ષેત્ર છે આપણા વેપારીઓ તેમ જ નાણાં રોકનારા માટે આહી તક છે નાણિયેર, રત્તર, રણ અને ચાની ખેતી થાય છે તેમા જરૂર મોટા વધ રો ફરી ખીલવી શકાય તેમ છે આહીનું લાકડું એટલું તો સાબુ છે કે તે છેક યુરોપ જાય છે અને ત્યાં ઉત્તમ કોટીનું ફરીનીયર તેમણે બનાવવામાં આવે છે આહી બે હજાર ફૂટ ઉંચા પહાડ છે, જ મલ છે અને તે જ મલ કપાવીને લાકડું હિંદ ખાતે નિકાસ કરી શકાય તેવું છે અત્યારે તો કેળીઓ પાસે થઇ કામ કરાવવામાં આવે છે, પરંતુ સાહસિક વેપારીઓ આહીના ઉદ્યોગોમાં પડે તો જરૂર લાલ થાય તેવું છે

રાજ્યધાની પોર્ટ ખેરમા વાપરવેસ સ્ટેશન છે અને આદામાનમાં સારામાં સારા બાર આહી છે જે પાણી ભરાઇ રહે છે તે તુરંતી માટે દૂર કરવામાં આવે તો બીજો કશો વાધો નથી, પણ તે તો વસતી વધતા મધી અનુકૂળતા સરકાર જરૂર કરી આપે પોર્ટ કોર્નવોનીસ, સ્ટુઅર્ટ સાઉન્ડ વગેરે બીજા ગામો પણ બ ફરી જહાજો માટે ઉત્તમ ખાગ છે તુર્ક ક્ષેત્ર શોધનારા આપણા સાહસિક વેપારીઓ માટે આ ખરેખર જ ઉત્તમ ક્ષેત્ર બની શકે, એટલું જ નહિ પણ વિકાસ માટે સારું સ્થળ ગણાય વરસાદ એ શીથો સવાસો ઈંચ સુધી પડે છે

કેદીએ તે ત્યાં પુષ્કળ છૂટ આપવામાં આવે છે તેઓ જાતમહેનત કરી કમાતા થાય તેવી બધવસ્યા કરેલી છે અમુક વખત પછી તેમને સ્વતંત્ર ગેલવાની રજા આપવામાં આવે છે તેઓ ખેતી કરે, દોરહોર કરે, દેશથી બેરો છોડકારને બોલાવી ત્યાં વસવાટ કરે તમામ ધંધા કરે માત્ર તેઓ પાછા દેશમાં આવી ગુન્હા કરે અગર સમાજને લાયક થાય એ કારણથી તેમને ટાપુ છોડવાની છૂટ નથી. તો પણ કેટલાક તો નાસી પણ જાય છે. શરૂઆતમાં તેમને મજૂરી કચ્વી પડે છે ધંધી દળની, બાણી ખીલવી, રસ્તા બાધવા વગેરે કામ તેઓ કરે છે. પરંતુ સમય જતા તેમને સ્વતંત્ર ધંધો કરવાની છૂટ અપાય છે તેમનાં બચ્ચાઓને ફરજિયાત કેળવણી પણ અપાય છે ચાર હોસ્પિટલ છે અને ત્યાં મુરોખીઅન ડોક્ટર રહે છે પોલિસ તથા મિલિટરી થઇને પણ લગભગ

હજાર માણસો હશે બધાં થઈને ચાલીસ ગામડાં વખી-ગર્ખા છે ત્યાં આ કેદીઓ પોતાનો સ્વતંત્ર જીવનનિર્વાહ ચલાવે છે

મૂળ વતનીઓ તો આફ્રિકાના કાળા કાફરો બેઠા હોય કુદરત માથે મીના સ પક્ષમાં હોનારા આ લોકોને શિકાર અને નાચનો મોખ્ખા પણ તેમના આર્થિક બધુઓ જેવે જ પણ તેમનામાં અનીતિ નથી ઓછો અને મર્યાદા પ્રત્યે તેઓ સહુથી છે. પુરુષો સુદૃઢ અને બળવાન સ્ત્રીઓ ચરબી ગ્રહણ કરનારી સ્ત્રીઓના માર્ગા વિધવાની પેઠે આખાં મુડાવેલા, ત્યારે પુરુષો આફ્રિકાના કાફરોના પેઠે કાચના કટકાથી હળમત કળી હોય અને લાગણીથી ડીકાઈને બનાવે લગ્ન સીન્થા પચીસની ઉંમર થાય ત્યારે છુટા પડે નથી. લગ્ન પહેલાં છુટકો બેઠે જાતિઓ ભેળાય, પણ લગ્ન પછી તો એકાદ નહિ જ સ્વભાવે આવતી. પોતાના કામમાં મશગુલ. પણ શરૂ થાય તો કુર અને દગાબેર પણ બને એક દરે તમને ગમી જા. તેવા પર તુ વિશ્વાસ ન કરાય આપણા સેના સઘ વગેરે મંદયા આ લોકોમાં જરૂર સાડ કામ કરી તેમને સરકારી બનાવી શકે નામાન્ય ચોરી એ મુંઝો ગણાતો નથી પર તુ જરૂરીઆતની ચીજો જેવી કે તીર કામઠા, કુછગું માસ અગ, એની ચોરી મેટા મુંઝા ગણાય છે ખાસ કરીને આગ, કારણ કરીને આગ કેમ દારવી તે તેઓ ગણતા નથી

ધાર્મિક માન્યતામાં 'યુલુમા' નામના દેવને તેઓ માને છે સ્વર્ગ કે નરક જેવું કશું નહિ, પણ સ્વપ્નામાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા દરિયામાં મહા દુર જતા નથી કાઠના યજ્ઞમાંથી કાતરી કાઢેની ફોડીઓમાં જાય અને મરુટી પણ લાલાથી ભરી પાડે, કારણ કે જાળ બનાવતાં તેમને આવડતી નથી દેશનિકાશના કેદીઓની સખ્યા વધતાં અને બ્રિટિશ ગિલ્ડટરીના જોરથી હવે તેઓ મનુષ્યો ઉપર હુમલા કરત બેઠકી ગયા છે

ખાસ કરીને કલકત્તાથી અહીં સીમર આવે છે તેમ જ કોલોઓ કે મદ્રાસથી સિંગાપોર જતી આવતી સીમરો અહીં કોલસો અને પાણી લે છે, રોસ ટાપુ ઉપર દીવાદાંડી છે. સ્થાનિક વહેપાર માટે સોય તથા ફેરી ખોટ મળે છે પોટ ખસેરના બારામાં બોયાં ગોઠવેલા છે દિવસે તેમ જ રાત્રે સિગ્નલ આપી વકાચ તેવી ગોઠવણ બંદરે રાખેલી છે દેશાવરની-ટપાલ અનિવચિત રહે છે પર તુ સ્થાનિક ટપાલની ગોઠવણ ઠીક ગણાય બર્માની લડાઈમાં બ્રિટિશોએ પોતાની મનવારો તથા લશ્કર અહીં રાખેલા અને અહીંથી જ માણસો ખોરાક, હથિવાર, દારૂગોળા વગેરે પૂર્વે પાડેલાં

દેડ કામાં, વધારાની વસતી ખાસ કરીને નિર્વાસિતો અને સાહસિક વેપારીઓને માટે જરૂર સ્થળ પૂરેપૂરું ઉપયોગી થઈ શકે એમ તો ઓસ્ટ્રેલિયા પણ શરૂઆતમાં ઇંગ્લાંડથી દેશ-નિકાશ કરેલા ગોરાઓથી વસેલો પર તુ અત્યારે અતિશય આબાદ બનેલો છે. એવી જ રીતે સરકારી ઉત્તેજનથી આદામાન (હનુમાનો તથા નિકાબાર (લકાબાવસ) પણ જરૂર આબાદ બને પહાડી મુલક અને ગીચ જંગલોમાં અમુક જાતની વનસ્પતિ તેમ જ દોરડાંખર પણ હિંદુસ્તાન પ્રમાણે જ વરસાદ મુબબ જોડેનો એટલે મુનક લીવોડમ રહે છે હિંદી સરકારે સર્વવડ અને ઉત્તેજન આપવાની ગોઠવણ કરવાની ખાસ જરૂર છે તેો નિર્વાસિતો તેમ જ વેપાર વધારવાની આકાંક્ષાવાળા ધનવાનો માટે જરૂર સાડ ક્ષેત્ર રહેવાય

(" પ્રબળધુ " માર્ગ)

—એ. જી. શક્લ

આવતા માસની કાર્યદિશા

૧ વેકેશનમાં મોટી ઉમરના વિદ્યાર્થીઓની સહાયથી પ્રેરિત, કર્યા અને આમપુરતકાલેયોન પુસ્તકોની મેળવણી કરી વ્યવસ્થિત કરી ગોઠવી કર્મ કરાવવા જેવાં પુસ્તકોની યાદી તૈયાર કરી કમી કરવાના તજવીજ કરવી.

૨ પ્રૌઢ શિક્ષણ દ્વારા તૈયાર થયેલા શિક્ષકો તેમ જ શાળામાંથી ભણી ઉઠી ગયેલા બાળકોમાં વાચનપ્રચાર કરવા ઘટતા ઇલાજો તમામ સાર્વજનિક પુસ્તકાલયોએ ઘડી, તેમને બાબો-પયોગી પુસ્તકો આપવા તજવીજ કરો, જેથી ભણેલુ શૂંચી ન બન્ય.

૩ ત્રિમાસી નિવેદનો તા ૫ સુધીમાં મોકલી આપો

૪ સૂચના નં ૧૩/૪૮-૪૯ ગમા માસમાં પ્રસિદ્ધ થયે છે તે પ્રમાણે તેમ જ ચાલુ માસમાં સૂચના નં ૧૪/૪૮-૪૯ માં જણાવ્યા પ્રમાણે સરકાર મદદ મળવા પ્રમાણે પાવતી વેળાસર મોકલી આપો

૫ જેમને સરકાર મદદ વધુ મળી હોય તેઓ પોતાના પુસ્તક વ્યયને વધુ પુસ્તકો વસવવા માટે વધારાની યાદી કરી પુ મ મ મડગમાં વેળામ મોકલે

વડોદરા }
૧૧-૪-૪૯ }

ઉ મો પટેલ
મદદ વ્યવસ્થાપક

પુસ્તકાલય ખાતે

સાર્વજનિક પુસ્તકાલય શાખા

સૂચના નં. ૧૪/૪૮-૪૯

નીચે જણાવેલા પુસ્તકાલયોને સરકારમદદ તેમના નામ સાથે જણાવ્યા પ્રમાણે મળ્યું કરવામાં આવી છે તેો તે િ મદદની પાવતી દિન ૧૦ માં અમાગ તરફ મોકલી આપશો.

૧ જલ્દામો ડી તા પેટલાદ	૧-૮-૦૦	૧૭ ઉમજ	"	૨૫-૦-૦૦
૨ ન બોવાડ	" "	૧૭ કદોણા	"	૫-૮-૦૦
૩ કચુડત તા બાદગણ	૨૫-૦-૦૦	૧૪ પીંગળગાડા	"	૧૪-૦-૦૦
૪ અટલાદરા તા વડોદરા	૧૦-૦-૦૦	૧૫ ગમરેશ્વર તા. ડમોઈ	"	૩૦-૦-૦૦
૫ આસોજ	" "	૧૬ માંડવા તા. શિતોળ	"	૩૦-૦-૦૦
૬ કાશીપુરા	" "	૧૭ પોંગ તા વડોદરા	"	૩૦-૦-૦૦
૭ દરંગી	" "	૧૮ માણેજ	"	૩૦-૦-૦૦
૮ કાગલપુરપોર	" "	૧૯ ગમીઆળા	"	૪૦-૦-૦૦
૯ મેલાતપ્પા પાદરા	૪૫-૦-૦૦	૨૦ પેદામથી તા સાવલી	"	૨૦-૦-૦૦
૧૦ વીરપુ.	" "	૨૧ ગરડા તા સખેડા	"	૨૦-૦-૦૦
૧૧ અણસરુ તા દરંગજી	૧૫-૦-૦૦	૨૨ કગવણ	"	૧૦-૦-૦૦

[૪૨૯]

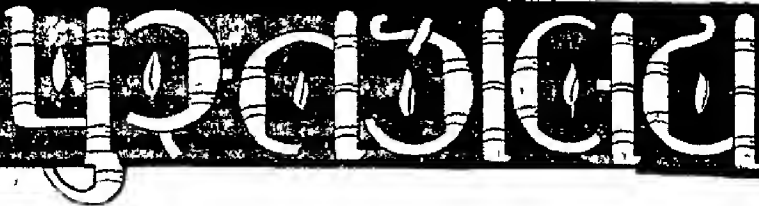
૨૩ પાણેજ સખેડા	૧૦-૦-૦	૪૬ છુટાપાલડી તા. મહેસાણા	૨૦-૦-૦
૨૪ સરડિયા "	૨૦-૦-૦	૪૭ ચાંડા તા. ખેરાળુ	૨૦-૦-૦
૨૫ ચેરવાડી તા. વાંધોડીયા	૨૫-૦-૦	૪૮ અંબાપુરા તા. પ્રાટલુ	૭-૮-૦
૨૬ રાહકેષ્ઠ "	૧૨-૦-૦	૪૯ ધારણેજ "	૧૦-૦-૦
૨૭ અમૃતપુરા "	૧૦-૦-૦	૫૦ મીડીવાવડી "	૪-૮-૦
૨૮ જાફરપુરા "	૧૦-૦-૦	૫૧ કારોડા તા. ચાણરમા	૧૦-૦-૦
૨૯ આજવા કમ્પાઉન્ડ	૨૫-૦-૦	૫૨ કાલરી તા. ચાણરમા	૨૦-૦-૦
૩૦ ડાંડીયાપુરા "	૪૦-૦-૦	૫૩ ગેલ્લીયા વાસણા "	૨૦-૦-૦
૩૧ શારદાપુરા તા. માવથી	૫૦-૦-૦	૫૪ પીઠાપુરા "	૧૮-૦-૦
૩૨ છુલેકાતા, તીલકવાડા	૮-૮-૦	૫૫ શખલપુર "	૩૦-૦-૦
૩૩ અંદાવા તા. દહેગામ	૧૨-૦-૦	૫૬ સદુધળા "	૪૦-૦-૦
૩૪ છાલા "	૨૫-૦-૦	૫૭ ધકવ ઠા તા. ગણદેવી	૫-૮-૦
૩૫ ઉટવા તા. ઠડી	૧૨-૦-૦	૫૮ વડસાગળ "	૧૦-૦-૦
૩૬ ચારોલ તા. ઠડી	૧૫-૦-૦	૫૯ સીસોદરા તા. નરસારી	૫૦-૦-૦
૩૭ નાદરી તા. કલોલ	૨૮-૦-૦	૬૦ હળદવા તા. મહુવા	૨૫-૮-૦
૩૮ ધારોસણ તા. દહેગામ	૫૦-૦-૦	૬૧ કાકડવા તા. વ્યારા	૧૮-૦-૦
૩૯ અણસા તા. વિગ્નપુર	૧૫-૦-૦	૬૨ ધામેલ તા. દામનગર	૨૫-૦-૦
૪૦ ખરણા "	૨૫-૦-૦	૬૩ ગરમળી તા. ધારો	૧૦-૦-૦
૪૧ ખરોડા "	૩૦-૦-૦	૬૪ પ્રાચી તા. ડોડીનાર	૨૫-૦-૦
૪૨ મહુડી "	૨૦-૦-૦	૬૫ માલસરમ "	૧૦-૦-૦
૪૩ ગોઠવા તા. વિસનગર	૫૦-૦-૦	૬૬ અતુયા તા. આંખામડળ	૧૦-૦-૦
૪૪ સવાલા "	૫-૮-૦		
૪૫ બહેચરપુરા "	૨૫-૦-૦		

૧૩૭૮-૮-૮

(અનુસંધાન પાન ૪૨૦ નું)

પરીખ પુ ૨ મહાજન હાયપ્રેરી-કપડવજ

ઉપર્યુક્ત પુસ્તકાલય, જે ૨૫ સેવાલાવી ઉજવણીકાર શ્રી હરિલાલ માણેકલાન દેસાઈના પ્રયત્નોથી સ્થપાયેલું તેના સુવર્ણ મહોત્સવ ગયા માસમાં ઉજવાઈ ગયો આ પ્રમુખ શ્રી વિનોદાભાઈના પ્રમુખપદે ઉજવાયેલો હતો ગુર્જર સાક્ષરોને ખાસ આમંત્રણ મોકલાયા હતા પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિવિષયક નિબંધરોક્ષણ પણ ચોખ્ખું હતી એમાં નીચેના બાઈગાને ઈનામો મળ્યા હતા (૧) ૨૫ શ્રી બિપિનચંદ્ર વિશ્ણુપ્રમાદ તથા (૨) ૧૫ શ્રી પ્રમુખલાલ સુનીલાલ પરીખને સદર પુસ્તકાલય તરફથી વ રા નાં પુસ્તકાલયોની માફક શિષ્ટચાલન પરીક્ષાના પ્રચારની યોજના પણ રખાઈ છે એ માટે સ્વ. મેવાણી લિખિત "માણસાઈની દીવા" મુકરર કરાવું છે એ પરીક્ષા આવતી તા ૨૮ના રોજ લેવાના છે સુમધ પ્રાંતના પુસ્તકાલયો આ પુસ્તકાલયની માફક પોતાની કેળવણીમાં વ ગ નાં પુસ્તકાલયોની પેઠે વાચનપ્રચાર વિસ્તારવા આવી પ્રવૃત્તિઓને અપનાવતા યાચ તેમ ઈચ્છીએ

મે-૧૯૮૬

[પુસ્તક ૨૨

અનુક્રમણિકા

વડોદરાનું વિનીનીકગણ અને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ	૪૩૧
સાહિત્યસંષ્ટિનું અવનવનું	૪૩૪
દિશ્વરને લગતું એક નવું પ્રકાશન	૪૩૮-૧
પુસ્તકાલયના પગથારથી	૪૩૮-૨
પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું શ્વેય અને સિદ્ધિઓ	૪૩૮-૫
પુ સ સ. મડળ સિ નો રજતજયતિ મહોત્સવ સમાર ભ હેવાલ	૪૩૯
શુભેચ્છાદર્શક અ દેશાઓ	૪૪૭
માનવતાની ન્યોત	૪૬૦
મદાલ પુસ્તકાલય અ મેતનો-પગિપદો	૪૬૧
આપણાં આલસામધિકા અને વિભાગો	૪૬૫
નવીન કાલ	૪૬૯
પુસ્તકાલય નોવ	૪૭૦

વાણિક લખાણમ

દેશમાં રૂ. ૩-૮-૦૦

પરદેશ રૂ. ૫-૦-૦૦

ફટક નકલ રૂ. ૦-૦-૦

અવરણપત્ર

વાલજીભાઈ નારણભાઈ અમીન (બી. કોમ)

તત્ત્વો :

મત્રી પુ સ સ. મડળ સિ. વડોદરા.

મહિલાત

પુસ્તકાલયોને લેટ પુસ્તકનો અમૂલ્ય લાભ
'મનોરંજન' ના બીજા વરસથી લવાજમ લારનાર બ્રાહ્મકેને લેટ પુસ્તકનો

મેળનારો અમૂલ્ય લાભ
'મનોરંજન'નું પ્રથમ લેટ પુસ્તક

હસતા રામ

કર્તા નકીર

છુટક કિંમત રૂ. ૩૫ વી. પી. અર્થ ૮ આના
લવાજમ ભરી પુસ્તક ઉપરનો તમારો હેકક સ્થાપિત કરો
'મનોરંજન' માસિક અને 'હસતારામ' પુસ્તક તમારા સસાનુવનનો
મજલને મીઠી, મધુર અને હજીવી બનાવશે.

'મનોરંજન' પોણા સાત રૂ. ના લવાજમમાં

બાર માસમાં

૧૪૦ પાનાનું હાસ્યરસિક વાચન
૬૬૦ ઉપરાતના વિવિધ વિષયો
૧૨૦ ઉપરાતના ત્રિરંગી, બેરંગી...

જુએકરંગી ચિત્રો, ફેરાઓ, મુશોબનો
અપાયા છે અને બીજા વર્ષથી તેજ
લવાજમમાં રૂ. ૩૫ ની કિંમતનું શ્રી
નકીરનું 'હસતારામ' પુસ્તક બ્રાહ્મકેને લેટ
અપાશે ...

'મનોરંજન'નું લવાજમ એટલે દરરોજનો

માત્ર સવા પૈસો

તેમાં જોરમાં ૬૪૦ પાનાનું વાચન અને ૩૫ સાઝતણની કિંમતનું લેટ
પુસ્તક મફત મળે છે

લવાજમ લાવવા માટે લખો

'મનોરંજન' કાર્યાલય

એન. એમ. ઠક્કરની કું.

૧૪૦ રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુંબઈ, ૨

પુસ્તક ૨૩ મું

મે-૧૯૪૯

અંક ૧૦

વડોદરાનું વિલીનીકરણ અને

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ

—તત્ત્વોસ્થાનેથી

ગાંધી તા. ૧લી મેના રોજ વડોદરા મુંબઈ પ્રાંત સાથે જોડાયું ગયું છે અને એ રીતે વડોદરા એક વિરાટના અંગણુત બની ગયું છે એની સામાજિક, આસ્કૃતિક, આર્થિક અને રાજદારી પ્રવૃત્તિઓ પણ મુંબઈ પ્રાંતના ધોરણે જ હવે ચાલુ થઈ છે અને એમાં આજ સુધીના કોઈ જાતના અંતરાય એ ધરાવાહકોને વા પ્રજાને વેઠવો પડ્યો નથી, કમેકમે વડોદરાનું સંપૂર્ણ વિલીનીકરણ મુંબઈ સાથે થઈ જશે.

ત્યારે વડોદરાનું આખું વિરાટ સ્વરૂપ જનતાને જોવા મળશે એ વખતે મુંબઈ અને વડોદરાનો સાર્વત્રિક સમન્વય સધાયો હશે, એકરૂપતા અને સમાન ધોરણોની સ્થાપના થઈ ગઈ હશે.

આ પ્રસંગે આપણી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના લાંબા વિષે પણ જરા નજર દોડાવી જઈએ તો તે અસ્થાને નહિ લેખાય.

વડોદરાને આગણે વર્ષો થયાં આ પ્રવૃત્તિનાં બીજાં વવાયા છે, ફાલી ફૂલીને પાંગરી છે, ગામડે ગામડે એનો વિસ્તાર પથરાયો છે. જે ગામે પ્રાથમિક શાળા હોય ત્યાં પુસ્તકાલય હોવું જ જોઈએ, એ નીતિનો અમલ અત્યાર પર્યંત થતો આવ્યો છે. જે ગામોએ શાળાઓ નથી સ્થપાઈ ત્યાં સ્થપાઈ છે તેવા જૂન ગામોએ જ માત્ર પુસ્તકાલયો સ્થપાવા રહી જવા પામ્યા હશે. આમ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ વડોદરા રાજ્યમાં

લગભગ ગામેગામ પ્રમરી ચૂકી છે અને હવે મુબઈ અને વડોદરા એક થઈ જતા મુબઈ પ્રાતની જનતાને પણ એનો લાભ મળશે.

મુબઈ પ્રાતમા આ પ્રવૃત્તિના શ્રીગણેશ થયાને હજી બહુ વખત થયો નથી ત્યાં આ પ્રવૃત્તિ પ્રાત પુસ્તકાલયોથી શરૂ કરીને ક્રમેક્રમે જિલ્લા, તાલુકા ને છેલ્લે ગ્રામ પ્રદેશ સુધી વિસ્તારવાની યોજના છે.

વડોદરાએ આ પ્રવૃત્તિની પહેલ કરીને હિંદલરમા એની અનન્યતા સાબિત કરી છે અને હિંદલરમા એની પ્રશંસાક્રિયા સાબળવા મળે છે.

મુબઈ સરકારે મુબઈ પ્રાતનાં ગામેગામ આ પ્રવૃત્તિના પ્રસાર માટે વડોદરાના આદર્શને પોતાની સામે રાખીને એને આગળ ધપાવવી જોઈએ. વડોદરાની સમગ્ર યોજનાનો મુબઈ સરકારના પુસ્તકાલય ખાતાના કચુરેટરે અભ્યાસ કરવો જોઈએ અને એના સારા એવા તમામ તત્ત્વોને મુબઈ પ્રાતમા દાખલ કરવા જોઈએ, એની સઘળી વિશિષ્ટતાઓને અપનાવવી જોઈએ.

વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને સહાયરૂપ થાય એવું, વડોદરાના પુસ્તકાલયોએ પોતે જ ઊભું કરેલું એક પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ છે. પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની દેખરેખ માટે પુસ્તકાલય ખાતુ છે એ બંનેનો એવો સારો સમન્વય સધાયો છે કે બંને એકબીજાના પૂરક અંગરૂપે કામ કરીને પુસ્તકાલયોના કાર્યકરોને અનેક જવાબદારીઓના બોજથી મુક્ત રાખ્યા છે. પુસ્તકાલય ખાતુ દેખરેખનું કામ કરે છે તો વ રા પુસ્તકાલય મંડળ (જે હવે મહાશુભ્રાત પુ મંડળ નામે ઓળખાવા લાગ્યું છે) ગામડે ગામડે પુસ્તકાલય સ્થાપવા અને તપાસણી ને દોરવણીનું કામ કરે છે, જ્યારે પુ સ સ મંડળ જેનો હંમણા જ રજત મહોત્સવ ઉજવાઈ ગયો તે રાજ્યલરના પુસ્તકાલયોની કાયમ ફંડની ચાપણો, લોકમદદના નાણા વગેરેના મુબ્યવસ્થિત વહીવટ કરી દરેક પુસ્તકાલયને, તેમના બજેટમા નક્કી થયા પ્રમાણેના પુસ્તકો, વર્તમાનપત્રો અને અન્ય પ્રસાધનો પહોંચાડવાની નમૂનેદાર પ્રવૃત્તિ કરે છે. આ ત્રણે સસ્થાઓ પૈકી બે સજીવ સસ્થાઓનો સાથ મુબઈ સરકારની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિએ હવે લેવાનો વખત આવી પહોંચ્યો છે. પુસ્તકાલય ખાતુ હવે મુબઈ સરકારના પુસ્તકાલય ખાતા સાથે વિલીન થઈ જશે, અને વડોદરા ખાતે એના પ્રાદેશિક અધિકારી રહેશે, એવું અનુમાન કરી શકાય. એમને પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ અને વ રા પુ મંડળ એ બંને મંડળોનો સક્રિય સાથ મુબઈ પ્રાતની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને સહજે મળી રહેશે. વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયોની જેમ મુબઈ પ્રાતના તમામ પુસ્તકાલયોના કાયમ ફંડના નાણા, તેમની લોકમદદની રકમો તેમ જ તેમને વર્તમાનપત્રો સામયિકો તથા પુસ્તકો

પહોંચાડવાનું કામ જે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળને સુપ્રત કરવામા આવશે તો આખાય પ્રાતના પુસ્તકાલયોના સચાલકોને સારી સુગમતા થશે, ખાતાને માથેથી આર્થિક દેખરેખ અંગેની જવાબદારી હળવી થશે અને પુસ્તકાલયોને તેમના બજેટના પત્રો-પુસ્તકો વ્યવસ્થિત રીતે મળવા પામશે.

આ મંડળ માત્ર વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયોનું જ કામકાજ કરે છે, એવું નહિ હોતા કેંઠ આંદ્રિકા સુધીના પુસ્તકાલયો આ મંડળ દ્વારા સારા લાભો મેળવે છે અને પોતાના પુસ્તકાલયોનું તમામ કામકાજ આ મંડળને સુપ્રત કરે છે.

આજે જ્યારે વડોદરા-સુબર્બ એક થાય છે ત્યારે સુબર્બ સરકારનું આ મંડળ તરફ અમે ધ્યાન દોરીએ છીએ અને મંડળની વહીવટી કાર્યક્ષમતાનો લાભ સુબર્બ પ્રાતભરના પુસ્તકાલયોને મળતો થાય તેવો પ્રયત્ન જરૂર થોજે એમ ઈચ્છીએ છીએ.

એ માટે જરૂર જણાય તો સુબર્બ મરકાર પોતાના પુસ્તકાલય ખાતાના કચુરેટરને એક વાર વડોદરાનો સુગ્રાકાતે મોકલી આ પ્રવૃત્તિ અને એના અગમત મંડળોના સાથ સહકાર સાધી પ્રાતસભા પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને વધુ વેગવાન બનાવવા પ્રવૃત્તિશીલ બને.

આશા છે, સુબર્બ સરકાર આ ગાળત સત્વરે પગલા લઈ અન્ય ખાતાઓના સમન્વય માટે સુબર્બ સરકારના અમલદારોને વડોદરા મોકલી ખાતાઓની એકરૂપતા થોજે છે તેમ આ દિશામા ઘટિત પગલા ભરશે.

વધુ સમૃદ્ધ થતું કલકત્તાનું પુસ્તકાલય

પહેલા 'ઈમ્પીરીઅલ લાયબ્રેરી'ને નામે ઓળખાતી આજની કલકત્તાની નેશનલ લાયબ્રેરીમાં દિવના કોઈ ખજુ પુસ્તકાલય કરના વવારેમા વધારે સુરાકો છે એ સમૃદ્ધિમા સ્વ સ્વ અશુ-તોષ મુક-છની ગ્રન્થલકાર ઉમેરાશે.

આત્યારે પુસ્તકાલયમા ગગલગ છ લાખ પુગકો છે અને સગ આશુનોપનાં ૭૫૦૦૦ પુસ્તકો એમા ઉમેરાશે મગ આપતોષ કલકત્તા વિઘાપીઠના નામાકિત ઉપકુલપાત અને કલકત્તાની વરિઠ્ઠ અદાલતના ત્યાપમૂર્તિ હતા ૧૬૨૪માં તેમનો સ્વર્ગવાસ થયો હતો.

હિંદ અંગેના લેખો માટે ઈનામ

ખાનિમોના શ્રી પ્રાઇસ ડેને આજે દિન્દના સ્વાતંત્ર્યના પ્રથમ વર્ષ અંગે તેમણે લખેલી બાર લેખોની લેખમાળા માટે આતરાષ્ટ્રીય પ્રશ્નો પગની નોખોના વિશિષ્ટ દષ્ટાન્ત લેખે પુલિઝ્ટર પારિતોષિક આપવામાં આવ્યું હતું કના સ્મૃતિ અને પત્રકાગિતમાં, સિદ્ધિ મેળવવા માટે, કાલ બિયા વિઘાપીઠના ટ્રસ્ટીઓ વાર્ષિક જે પારિતોષિક આપે છે તેમાનું આ એક છે.

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવનું

અપ્પીતા ઇટાલિયન પ્રાચ્ય ભાષા વિગેવત શ્રોદેસર દુકરીએ ઇટાલિયન ભાષામાં લખેલ મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવનચરિત્ર રામમાં પ્રગટ થયું છે આ પુસ્તકમાં વિગેવત ગાંધીજીનું દર્શનિદુ તથા તત્ત્વજ્ઞાન આપવામાં આવેલ છે

*

પૂનાના અમરજીવ સામયિક 'ઝાનપ્રકાશ' સો વર્ષ પૂર્ણ કરી ૧૨મી ફેબ્રુઆરીએ નવા ચતુરનો આરંભ કર્યો છે, તેની કક્ષામાં આવે તેવા જીર્ણ વર્તમાનપત્રો નથી તેમ નહિ મુજબના 'ઇન્ડુપ્રકાશ' તેવા જ પ્રકાશની કીર્તિ સંપાદન કરી દ્વિતીય પક્ષ કમળાએ તે લખેલ વખત આદ્ય નહિ, અત્યારના સામયિકોમાં 'જેનરી'નું આધુનિક લાંબુ દેખાવ છે, પણ દન્તુ તે સાતમા દશકામાં છે 'પ્રભાત' 'નવાકાશ' તથા 'લોકમાન્ય' લગ્ન ત્રીસ વર્ષ પૂર્ણ કર્યાં નથી મગરી વર્તમાનપત્રો ચમકારો કરી અદરશ થઈ ગય છે તેવા સંજોગોમાં 'ઝાનપ્રકાશ' સો વરસ પૂર્ણ કરે તે સંતોષકાર છે 'ઝાન પ્રકાશ' માટે મજરૂજ થવાનું મદાગજૂને દરેક રીતે કારણ છે

*

ડૉ વાલ્કેવ રંગ અમવાલ મહાત્માજીના અવસાન પછી મહાત્માજીના જીવિતજીવના વિગે જુદા જુદા દિગ સામયિકોમાં લેખો લખ્યા કરે છે બાપુજીવિગે, ખાસ કરીને તેમના અવસાન બાદ, પણ નહિ અમવાલના લેખો વિચિટ દર્શનિદુથી અગત્યના છે

*

અખિલદિ દિગ સાહિત્ય સમેજને દિંદી સાહિત્યમાં અપાતુ હવ્ય પારિતોષિક-મંગલાપ્રસાદ પારિતોષિક-૧૯૪૬ માટે ડૉ રઘુવીરમિદને તેમના પુસ્તક 'માલવર્મે યુગાતર' માટે આપવાનું તથા પડિત કમલાપતિ ત્રિપાઠીને 'બાપુ ઔર માનવતા' માટે તે જ પારિતોષિક આપવાનું નક્કી થયું છે. એવો પણ નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે કે શ્રી. સ પૂર્ણાનદને તેમના પુસ્તક 'ચિદ્વિદ્યાસ' માટે ૨૦૦૫નું પારિતોષિક આપવું

*

બનારસ કવીન્સ કોલેજના પડિત બલદેવ મિશ્રે મહા જ્ઞાના રામાયણની સફળથી ત્રીસ લખીને પ્રકાશ કરી, છે ચંદા અને આધુનિક મૈથિલીના જનક ગણવામાં આવે છે તેમનો જન્મ ૧૮૩૬માં કરીને ૧૮૮૬માં તેમણે રામાયણ તૈયાર કર્યું. મૌલિકતા તથા સાહિત્ય-શ્રેષ્ઠતાની અપ્રતિમ છે.

*

મહાપ્રીય વાચનાલય (મહાલ, નાગપુર સીટી) તરફથી દર વર્ષે શ્રેષ્ઠ મરાઠી પુસ્તક માટે અપાત્ર રૂ. ૧૦૦- નું સન્મેલન વાચનાલય પારિતોષિક શ્રી એચ વી દેશપાંડેને તેમ પુસ્તક 'માનવીયા સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ' માટે આપવામાં આવ્યું છે.

સ્વ. વાસુદેવ ગોવિંદ આપે ક્રમાર સાહિત્યના પ્રખ્યાત લેખક, કુમારોના માસિક 'આનંદ' ના સ્થાપક તંત્રી તથા પૂનાની મહારાષ્ટ્ર સાહિત્ય પરિષદના સ્થાપકો પૈકી એક હતા તેમની મિત્રતાના દ્રશ્યોચ્ચ પરિષદના પુસ્તકાલયમાં 'રેફરન્સ' વિભાગ સ્થાપવા માટે પરિષદ ને ૧૦,૦૦૦ રૂ ની રકમ આપી છે.

*

મહારાષ્ટ્રના સુપ્રસિદ્ધ સંગીતકાર તથા નાટ્યલેખક શ્રી. ગોવિંદરાવ કે'એની આત્મકથા 'માઝા જીવનવિહાર' ની અર્પણ તથા પ્રકાશનવિધિ નાગપુરમાં ૧૭ ડિસેમ્બરે કરવામાં આવી હતી.

*

વર્ધાના શ્રી કમલનયન બળજો ગોવાના સુપ્રસિદ્ધ કવિ શ્રી બી. બી. બોરકરને 'મહાદમા-યન' લખવાનું કાર્ય સોંપ્યું છે. તેમાં મહાત્માજીનું કાર્ય તથા જીવનપ્રસંગો આલેખવામાં આવશે.

*

મધ્યપ્રાંત તથા વરાહના સ્થાનિક સ્વરાજ્ય ખાતાના પ્રધાન પડિત દુર્ગાપ્રસાદ મિશ્રે એલ 'કૃષ્ણયુગ' નું મરાઠી પદ જાણાતર શ્રી એસ બી શાસ્ત્રી (રામદાસ પેઠ નાગપુર) એ કહ્યું છે શ્રી. શાસ્ત્રીએ મૂળ દિ હોનો ૭૬ કાયમ રાખેલ છે.

*

મુબઇના પ્રખ્યાત એક વેકેટ શ્રી ડી એ જીવનગુરકરનું ૬૯ વર્ષની ઉંમરે દક્ષિણ હૈદરાબાદમાં અવસાન થયું છે. અત્યારે બંધ પડલ મુબઇના સામયિક, 'સુતિઓધ'ના તે એક તંત્રી હતા આ માસિકમાં મુખ્યત્વે વૈદિક સાહિત્ય આવતું હતું તથા દશકાથી વધારે સમય પહેલાં 'વતસલાવાહિની'ના સ્ત્રી તખ્તજીસંથી તેમણે દૈનિક સંદેશમાં લખેલા પત્રોએ મહારાષ્ટ્ર-ભરમાં સનસનાટી મચાવી હતી તેમની દળદાર આત્મકથા 'માઝે રામાયણ' મરાઠી હળવા સાહિત્યમાં અપ્રતિમ છે.

*

પડિત સી. કેન્દન રાજ સંસ્કૃત ભાષાના પ્રખ્યાત દિમાયતી છે તેમણે તાજેતરમાં "હિદમાં ભાષાનો પ્રજ્વળ" નામની પત્રિકા પ્રગટ કરી છે તેમાં આત્મ વિચારના વાહન તરીકે સંસ્કૃત વાપરવાની જોરદાર ફનીલો છે. આ સફળતાથી ચર્ષ શકે છે તે બતાવવા માટે તેમણે હિદના બધારજીના ખરડાના અમુક ભાગનું સંસ્કૃતમાં ભાષાતર કહ્યું છે.

*

તામિલ "વલાચી" કાઝગામે મદ્રાસના કેળવણી ખાતાના પ્રધાન શ્રી. ડી એસ. અવિનાશલિ ગમ્ એટિયારની આગેવાની હેઠળ જાર ભાગમાં તામિલ સર્વસમઢ તૈયાર કરવાની

નો હતો. ૧૯૪૭ કરતાં આ વધારે ૯ ટકાનો હતો. ૧૯૪૮માં રવિવાર ના પત્રોની સંખ્યા ૫૪૦ ની હતી. ૧૯૪૭ કરતાં તેમાં ૧૯નો વધારો થયો હતો.

હેલ્થ વીસ વર્ષોમાં સવારના પત્રોના ફેલાવામાં ૫૧ ટકા, સાંજના પત્રોના ફેલાવામાં ૩૦ ટકા તથા રવિવારના પત્રોના ફેલાવામાં ૭૯ ટકા વધારો થયો છે

*

‘હિંદુસ્તાન ટાઇમ્સ’ માં જણાવવા મુજબ મહાત્માજીના શૂતપૂર્વ મત્રી શ્રી પ્યારેલાલ ગાંધીજીનું જીવન ચરિત્ર લખી રહ્યા છે. તેના પાંચ વિભાગ થશે.

પહેલા વિભાગમાં ગાંધીજીના શરૂઆતના જીવનવર્ષોનો ઇતિહાસ આવશે તેમાં તેમના ઈંગ્લેન્ડના તથા આફ્રિકાના વસવાટની હકીકત તથા તેઓ હિંદમાં આપ્યા ત્યાં સુધીની હકીકત આવશે

બીજા વિભાગમાં હિંદમાં તેમના શરૂઆતના વર્ષોની હકીકત આવશે. ખેડા તથા ચંપાણના સત્યાગ્રહની હકીકત તેમાં આવી જશે. ત્રીજા વિભાગમાં ૧૯૧૯થી ૧૯૩૩ સુધીના ક્રાંતિકારી સમયનો ઇતિહાસ અને ખિલાફત તથા અસહકારની ચળવળની હકીકત આવશે. ચોથા વિભાગમાં વર્ધા તથા સેવાગ્રામ નિવાસની હકીકત આવશે તથા બીજા વિશ્વયુદ્ધની શરૂઆતની હકીકતથી તે વિભાગ પૂરો થશે

પાંચમા વિભાગમાં ગાંધીજીના જીવનના હેલ્થ તબક્કાની હકીકત આવશે શ્રી. પ્યારેલાલ આ વિભાગ લખી રહ્યા છે આ વિભાગ સૌથી મોટો થશે તેમાં ‘હિંદ છોડો’ની ચળવળ, આઘાખાન મહેલમાં ગાંધીજીની ૨૧ મહિનાની અટકાયત, કિપ્સ પ્રધાનમંત્રીનું ગોળન, ‘કરે ગે યા મરે ગે’નું મિશન, તથા નોઆખલી, ખિહાર અને દિલ્હીના વસવાટની હકીકત આવશે ગાંધીજીના નોઆખાલી તથા ખિહારના વસવાટની હકીકતનું વર્ણન પૂરું થવાં આવ્યું છે.

*

સુમધન શાહ મેદાગર શ્રી પુરોહિતમદમ કાકુરદાસે રામાયણનું શ્રેષ્ઠ અંગ્રેજી ભાષાંતર કરવા માટે ૨,૦૦૦ ગીની (૩૧,૦૦૦ રૂ.) ના ઇનામની જાહેરાત કરી છે

અયની શ્રેષ્ઠતાનો નિર્ણય, ડૉ. સર્વપલ્લી રાધાકૃષ્ણનું, મુખમના વડા પ્રધાન શ્રી બાલગંગાધર ખેડ, ઉપકુલપતિ શ્રી કાણે તથા ગૃહપ્રધાન શ્રી મોરારજી દેસાઈની કમિટિ કરશે

*

મુખ્ય પ્રેસીડેન્સી મેજસ્ટ્રેટ તથા વિશ્વજ્યોતિના મુખસિદ્ધ લેખક શ્રી મંગલદાસ બે. ગોરધનદાસે રામાયણની શૈલીએ ‘મહાત્માયન’ લખવાનું શરૂ કર્યું છે અને તેનો પ્રથમ પાડ પ્રગટ થયો છે. આ કાવ્ય સાપ્તાહિક ‘મુખ્ય સમાચાર’માં છપાય છે. તેનું હિંદી ભાષાંતર પણ પ્રગટ કરવામાં આવનારું છે

મહાત્માજીનું જીવન આ રીતે આજેખવાનો આ પહેલો જ ચલ છે. આ પુસ્તકને છ સર્ગમાં વહેચી નાખવામાં આવેલ છે સર્ગનો નામ શ્રીરામ, સત્ય, જગતનો ઇતિહાસ, હિંદનો ધાર્મિક ઇતિહાસ, હિંદનો રાજકીય ઇતિહાસ છે

*

હિટલરને લગતું એક નવું પ્રકાશન

વર્ષો સુધી હિટલરના નિકટ સહવાસમાં આવેલ જર્મન શાંટે (Hjalmar Schacht) હિટલરના સ્મરણોનું પ્રકાશન કરે છે. પુસ્તકનું નામ Abrechnung Mit Hitler છે અને તે હાઇમર્ગના સામાજિક Diezeit માં કમ્પ્રેસ પ્રગટ થાય છે. પ્રગટ થવાને હજી મહિનાય નથી થયો છતાં તેની ખૂબ ખપત છે.

અગત દુરમનાવટ તથા વેરોગ્રના ઠીક ટકા બાદ કરતાં શાંટેના સ્મરણો ઇતિહાસકારો ને હિટલર તથા તેના મુગ માટે સારા સાધનો પૂરા પાડશે, કારણકે શાંટેને હિટલરનો નિકટ પરિચય હતો. ૧૯૩૪થી ૧૯૩૭ સુધી આર્થિક વ્યવહાર ખાતાના ગ્રિફ પ્રધાન તરીકે તે હિટલરના અગત પરિચયમાં આવ્યો હતો, તેના જોડેથી ગ્રીલુવટ તથા ન્યાયવૃત્તિ બીજા કોઇ હિત્ત અધિકારીમાં ન હતી.

શાંટે હિટલરનો હિત્ત કક્ષાનો સલાહકાર હોવા છતાં તે તેનો કાંધિયો ન હતો નાની પક્ષનું તેનું સમ્બંધ માત્ર નામનું જ હતું. બીજા સાધનોથી પણ આ વાતને ટેકા મળે છે. છતાં શાંટેના ખાનગી ટેલીફોન ગેસ્ટબોથી મુક્ત ન હતો તેના ધમ્મી ચાકરડી ગેસ્ટબોને તેના વિષે નિયમિત રિપોર્ટ આપતા હતા. આ નાની સ્વચ્છતાળની અત્યાર સુધી ન જણાયેલી કેટલીક બાબતો પર આ સ્મરણો સારો પ્રકાશ નાખે છે.

બિટિચ ક્લર કાઉન્સિલે ગોત્તી ડીક્તેરી તૈયાર કરી છે. આખા જર્મનમાં આ પ્રકારની ડીક્તેરી પહેલવહેની છે. આ ડીક્તેરીમાં ૭૭૮ ૨૭ બતાવવામાં આવેલ છે.

*

એકાદશોવેકિયાર્મા પ્રકાશન માટે નવો કાયદો ગયા. માર્ચ માસમાં પસાર કરવામાં આવ્યો છે તે મુજબ રાજ્ય બધાં પુસ્તકો તથા સચિત લેખનના પ્રકાશક તથા વેચનાર બને છે. જો રાજ્ય છાપવા માટે સ્વીકાર કરે તો અમુક ખાનગી સંસ્થાઓને પુસ્તકપ્રકાશનનો હક્ક મહેશે.

કાયદાએ જો સલાહકાર કાઉન્સિલ નીમી છે. પ્રેગ્ની મધ્યસ્થ કમિટિની દેખરેખ હેઠળ લાવિષ્યમાં પુસ્તકો પ્રગટ કરવાને એક કાઉન્સિલ પ્રેગ્મા તથા બીજી બેરીસ્ટેવામાં રહેશે. આ કાઉન્સિલો ખચર ખાતાના પ્રધાન મંડળના સહકારથી થું પ્રગટ કરવું કે ન કરવું, કોને લખવા આપવું કે ચિત્રો દોરવા આપવા તે નક્કી કરશે.

નવો કાયદો દેવળ તથા 'બીજા પુસ્તકાલયોની પરિસ્થિતિને સીધો સ્પર્શ' કરતો નથી તેમ જ ખાનગી વ્યક્તિઓ પોતાની ઇચ્છા મુજબ પુસ્તકો વાચવા આપે તેને પણ અડચણ કરતો નથી, પણ તેની શરતો ખચર ખાતાના પ્રધાન મંડળને ફરેક દિશામાં વિચારણ સત્તાએ આપે છે.

—છોટાસાલ આનસિંગ કામદાર

હિટલરના સાધુજીવન ગાળવાની વાત તદ્દન ઉપજાવી કાઢેલ છે જે હિટલર સિંગાર કે માર ન પીતો કે માંસ ન ખાતો તો તે આદર્શ કારણ માટે નહિ પરંતુ તેમ કરવાનું તેની તબિયત ના પાડતી હતી તે કારણ હતું

આ સ્મરણોમાં હર્મન ગોરી ગ પ્રત્યે તેનો તિરસ્કાર પણ નજરે પડે છે. હિટલરની હાથ હા કરવા માટે તેણે એક વખત ગોરી ગને ઉધડો લીધો હતો ગોરી ગે જવાબ વાળ્યો કે ‘ હું ઘણીવાર હિટલરને સજાળાવી દેવાનો નિશ્ચય કરું છું, પણ જોવા હું તેને જોઉં છું કે તરત મારો નિશ્ચય ઓગળી જાય છે ’

શાટને ગોરિંગ પ્રત્યે આટલો અણુગમો હોવાનું એક કારણ એ પણ હોઈ શકે ગોરીંગ ૧૯૩૭માં તેના હોદ્દા પર આવ્યો હતો. જ્યારે ગોરિંગ પહેલી વખત આર્થિક પ્રધાન મંડળની શાટની ખાનગી ઓફિસમાં દાખલ થયો ત્યારે તેણે ખૂબ પાડીને કહ્યું હતું કે ‘આવા ઓરકામાં મનુષ્યને મદાન વિચારો શી રીતે આવી શકે ?’ પછી તેણે પોતાના પુરોગામીને ટેલિફોન પર બોલાવીને બહાણપૂર્વક કહ્યું “શાટ” હવે હું તારી પુરશી પર બેસુ છું ”

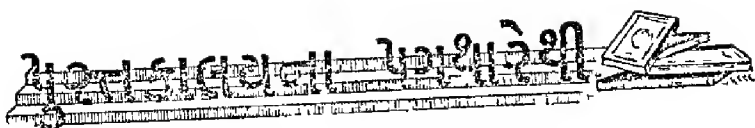
નાઝી નજરકેદીઓની હાવણીમાં તથા મિત્રાજ્યના કેદી તરીકે ગાજેલ ચાર વર્ષમાં લખાયેલ આ સ્મરણોમાં પોતાને તથા પોતાના કાર્યોને ન્યાયી કરાવવાની લેખકની ઇચ્છા દેખાઈ આવે છે એક દષ્ટિ ઇતિહાસ પર તથા બીજી દષ્ટિ સરકારી વકીલ પર રાખીને આ સ્મરણો લખાયા છે

જો આપણે શાટનું કહેવું માનીએ તો નાઝી સરકારમાં ભાગ લેવામાં તેની ઇચ્છા ગરીબોને મદદ કરવાની તથા જીલમનો ભોગ યદ્યપિ પડેલાને બચાવવાની જ હતી નાઝી શાસનની તરફેણમાં તેણે જે કંઈ કહ્યું અને કર્યું હોય તે બધું ધતાગ હતું તે બધા સમય દરમિયાન બળવાખોર તથા કાવત્રાખોર હતો

તે એવો હતો કે ફક્ત સહસ્વાકાંક્ષી કારકતની હતો, અને પોતાની જાત સિવાય બીજા કોઈને વફાદાર ન હતો તેનો નિર્ણય યુદ્ધ પછીની ત્રણ ટ્રિબ્યુનલ (અદાલતો) એ કર્યો છે અને ત્રણેય ગુદા ગુદા નિર્ણય પર આવ્યો છે હતું એવી અદાલત તેના કેસનો ફિવાર કરવાની છે હિટલરની સાથેનો હિસાબ ચોખ્ખા કરવાનો છે.

—છાટાલાલ માનસિંગ કામદાર

મુક્ત સામ્રાજ્ય

મુક્ત સામ્રાજ્ય પર એક વિસ્તૃત ત્રય લખનારી વિશ્વવિદ્યાલયના ઇતિહાસના પ્રાધ્યાપક શ્રી આર. મુકરજીએ લખ્યો છે, તે હિંદ કિતાબ્સે રૂપિયા સાઝાઈના મૂલ્યે "The Gupta Empire" નામથી પ્રગટ કર્યો છે

✽

પ્રોફે ના. સી. ફડકે

સુપ્રસિદ્ધ મહારાષ્ટ્રીય નવલકથાકાર અને સાહિત્યકાર પ્રોફે ના. સી. ફડકેલિખિત, તાજેતરના કાશ્મીરના બનાવો ચર્ચાતી, અંગ્રેજી પુસ્તિકા "Pangs of Kashmir" ("કાશ્મીર ની પ્રસૂતિવેદના") પ્રગટ થઈ છે

✽

ઑરિસાનો ઇતિહાસ : હરેકૃષ્ણ મહેતાબ • ઉડિયા સાહિત્ય

ઑરિસાના હાલના વડા પ્રધાન અને કેબિનેટ કારોબારીના જાણીતા સભ્ય શ્રી હરેકૃષ્ણ મહેતાબ એક રાજનીતિ ઉપરાંત તેમની માતૃભાષા ઉડિયાના સારા અભ્યાસી ને લેખક છે તાજેતરના ઐમળેલખેનો ઑરિસાનો ઇતિહાસ (૪૦૦ પૃષ્ઠથી વધુ) પ્રગટ થયો છે આ પુસ્તક ઐમળેલ વડા પ્રધાન પ. જવાહરલાલ નેહરૂના સૂચનથી અદમદનગર કિલ્લામાં લખવું થઈ ક્યું હતું અને બરાનર જે વર્ષે એ લખાઈ ગયું હતું, એક વિવેચકના મત મુજબ આ પુસ્તક ઑરિસા ઉપરના ગ્રંથોમાં એક ગ્રીમાસ્ત બ બની રહેશે x x x

ઉડિયા સાહિત્યકાર શ્રી. જગબંધુ સિ મનુ તાજેતરમાં અકાગ અવસાન થયું છે શ્રી જગબંધુ કવિ, ઇતિહાસકાર અને નિબંધકાર હતા એમના "પ્રાચીન ઉત્કલ" નામના પુસ્તકથી એ પ્રખ્યાતિમાં આવ્યા હતા એમણે હિંદના સ્વાતંત્ર્યનો ગૌરવપૂર્ણ ઇતિહાસ લખ્યો છે

✽

"સિંહાસન બત્રીસી"

કવિ શામળલલ વિગ્રચિત "સિંહાસન બત્રીસી" આપણા સાહિત્યનું અમોલ્ય ધન છે એ અમોલ્ય ધનનો ઉપયોગ કરી શ્રોમતી હસાબેન મહેતાએ "The Adventures of King Vikram" નામે સચિત્ર અંગ્રેજી પુસ્તક હમણી પ્રગટ કર્યું હતું આપણા સુપ્રસિદ્ધ ચિત્રકારને "કુમાર" માસિકના આલેખક શ્રી રવિશંકર રાવળે "રાષ્ટ્રસંઘોદ્ધિ કમિટી"ના ઇલેક્ટ્રેટ ઓફીસી"માં સચિત્ર ને સંક્ષિપ્ત બત્રીસ પુતળાઓની વાર્તાઓ લખે લખે પ્રગટ કરવી થઈ કરી છે

[૪૩૮-૩]

શેતરજની રમત

શેતરજની રમત શીખવા સાર ઉપયોગી નીવડે એવું ૯૬ પૃષ્ઠનું સચિત્ર પુસ્તક બમોળીમાં પ્રગટ થયું છે. એ પુસ્તકનું નામ છે “છેટોદેર દાખ ખેલ” સ્વામી શાન્તાનંદ ભારતી નામના લેખકના લખેલા એ પુસ્તકનું મૂલ્ય છે રૂ. ૧-૧૨ પ્રકાશક કલકત્તા ફાટો હાઉસ, કલકત્તા છે.

*

બિહારી લોકગીતો

પ્રાતપ્રાતનું લોકસાહિત્ય હિંદી જનતાનો સારકૃતિક પ્રતિદાસ સમજવામાં અત્યંતો ફાળો આપે એવું છે (બિહારના સહાપુર જિલ્લાના લોકગીતો સંગ્રહવાનું કાર્ય શ્રી દુર્ગાશંકર પ્રસાદ સિંહા છેદનાં વીમ વર્ષથી કરતા આવ્યા છે એમના એ પરિશ્રમના ફળરૂપ એમણે લોકગીતોનો એક સંગ્રહ (પૃષ્ઠ ૪૯૬ મૂલ્ય રૂ. ૬.) પ્રગટ કર્યો છે. એ સંગ્રહનું નામ “બોજપુરી લોકગીતમે કરુણ રસ” છે પ્રકાશક હિંદી સાહિત્ય સમેલન, અદ્યાપાલાદ છે

*

ખલિલ જિયાન

મહાન અરબી સાહિત્યકાર ખલીલ જિયાનનાં લખાણો આપણાં સામયિકોમાં અવારનવાર પ્રગટ થયે જાય છે, પરંતુ એ સાહિત્યકારની કૃતિને પહેલવહેલી સંગ્રાપણ ઉતારી શ્રી. કિશોરલાલ મશરૂવાળાએ “વિદાય વેળાએ” માં ખલીલ જિયાનની બીજી કૃતિ પણ “વિદોહી આત્મા” ના નામે ગૂજરાતીમાં તાજેતરમાં ઉતરી છે “વિદોહી આત્મા” માં ખલીલ જિયાને મૂળ પોતાની માતૃભાષામાં લખેલી રમપ્રદ વાર્તાઓ અંધરથ થઈ છે આ પુસ્તકે એ સાહિત્યકારની જન્મભૂમિ લેબેનોનમાં એક પ્રતિદાસ સન્મર્ષો છે આ કૃતિના કારણે એના કર્તાને જન્મભરનો દેશનિકાલ પ્રાપ્ત થયો હતો, ને આ ક્રાન્તિકારિણી કૃતિએ જ લોકોને તુર્કી સામ્રાજ્યની શુભાશી ફગાવી દેવા માટે પૂરતી પ્રેરણા પામી હતી તત્કાલીન રાજ્યસભા ને ધર્મસભાએ પુસ્તકની જાહેરમાં હોળી પણ કરી હતી ! “વિદોહી આત્મા” ના પ્રકાશક આદર્શ પુસ્તકબજાર (અમદાવાદ) ખલીલ જિયાનની સઘળા કૃતિઓ પ્રસિદ્ધ કરવાની જાહેરાત કરી છે

*

શ્રીમતી કપિલા ઠક્કર

બાળસાહિત્યનાં એક લખિકા તરીકે તેમ જ એક અનુવાદિકા તરીકે પ્રસિદ્ધિને વરનાર શ્રીમતી કપિલા ઠક્કરની અનુવાદ-કૃતિ “માનવતાની મૂર્તિ” તાજેતરમાં પ્રગટ થઈ છે. એ છે બીજા વિશ્વયુદ્ધને સ્પર્શતી નવલકથા “માનવતાની મૂર્તિ” શ્રી એન. એસ. નેલ્સન (“નેલ્સન થ્રુ”) નામના નવલકથાકારની વિખ્યાત નવલકથા “Pied piper” નો અનુવાદ છે શ્રીમતી કપિલા ઠક્કરે આ અગ્રહ આપણને શ્રીમતી પર્લ બેકની નવલકથા “Patriot” નો “દેશભક્ત” ને નામે તથા સ્વીકૃત જિવનની નવલકથા “The Letter from an unknown woman” (આ નવલકથાનું વેશાંતર શ્રી. સુ. વ. શાહે “અજ્ઞાતા” ને નામે આપણને આપ્યું છે) નો “એને અરણે” નામે અનુવાદો આપ્યા છે

ખગોળવિદ્યાને લગતો મરાઠી ગ્રંથ

ખગોળવિદ્યાને લગતા એક આધારભૂત મરાઠી ગ્રંથની જાણ આપતી તાજેતરમાં પ્રગટ થયેલે લેખક શ્રી ચક્ર વાલકૃષ્ણ દીક્ષિત વિદ્વાન પડિત હતા ગ્રંથની જાણ આપતી અદ્યતન (Up to date) કરવામાં આવી છે, ને ખગોળવિદ્યાવિષયક હેતુઓમાં છેલ્લી હકીકતોનો સમ વેશ સ્વ વિદ્વાન લેખકના વિદ્વાન યુગ શ્રી આર એસ દીક્ષિતે કર્યો છે

તામિલ 'રીડર્સ' ડાઇજેસ્ટ

નવા પ્રકારનું તામિલ માસિક 'મન્જરી' શરૂ થયું છે એ અંગ્રેજીમાં નીકળતા 'ડાઇજેસ્ટો'ના હબનું છે ને હિંદના જુદા જુદા સામયિકોના જે જે હાલમાં લેખો પ્રગટ થયે તેનો એના અંકોમાં માસે માસે સમાવેશ થશે આવા માસિકોની દરેક પ્રાતીય ભાષામાં આવશ્યકતા છે

નીરુ દેશાઈની નાટ્યકૃતિ

જાણીતા યુવાન લેખક શ્રી. નીરુ દેશાઈની એક અનૂદિત નાટ્યકૃતિ અમદાવાદ રંગ મંડળ (એલિસબ્રિજ) તરફથી પ્રગટ થયેલ છે એ નાટ્યકૃતિનું નામ છે 'સાથે થું માધી જવાના ?' મૂળ નાટક 'You Can't Take It With You' થું એસ એ તું પુલિટઝર પારિતોષિક પામેલું છે, ને ૧૯૩૩ના યુ. એસ એ ની આર્થિક મંદીના વાતાવરણની આમાં ભૂમિકા લેવામાં છે. કોર્મન અને માસ હાઉસના જોડિયા લેખકોએ આ નાટક લખ્યું છે, ૧૯૬ પાનાના કાચી બાંધણીના આ ગુજરાતી ભાષાંતરની કિંમત રૂપિયો એક છે

હિંદી સરકારનું બાળકો માટેનું હિંદી માસિક

હિંદી સરકારનું બાળકો માટેનું હિંદી માસિક 'બાલમારતો' શ્રી મન્મથનાથ ગુપ્તાના ત્રીપદેથી શરૂ થાય છે 'ઇન્ડિયન મિનિસ્ટ્રી ઓફ એજ્યુકેશન એન્ડ સાયકલારિંગ' ના હિંદી વિભાગના પબ્લિકેશન્સ વિભાગ તરફથી એ પ્રગટ થાય છે આ માસિકનો આશય ભારતીય કુમારોને સ્વતંત્ર હિંદના સાચા નાગરિક બનાવવાનો છે બાળકો માટે બીજા દેશોમાં લખાયેલા સાહિત્યથી હિંદી બાળકોને પરિચિત કરાવવા પણ આ માસિક કારણીય કરશે

'જનનાયક'

શ્રી રઘુવીર શરણ મિત્ર નામના જન્મપુરના એક કવિએ માહત્તમાં ગાંધી વિશે પદ્યમાં એક પુસ્તકનું લેખન હાલમાં જ ખતમ કર્યું છે આ પુસ્તક લખતા તેમને એ વર્ષ થયા છે એનું નામ 'જનનાયક' અપાયું છે અને તેમાં ૧૩૦૦૦ શ્લોકો છે ૩૦ પાનાના તે વહેંચી દેવાયું છે બાળ રાજેન્દ્રપ્રસાદે એ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના લખી છે

" રાવમ્ મુદરમ્ "

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું ધ્યેય અને સિદ્ધિઓ

વ રાજ્યના પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક શ્રી વાકેનીસ માહેજે, પુસ્તકાલય સ સ મહાના રજત મહોત્સવ પ્રસંગે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં માર્ગદર્શક એવું વિદ્વાતપૂર્ણ વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. ઉક્ત પ્રસંગે સમયના અભાવે આ વ્યાખ્યાનની હક નોંધ તેઓશ્રીના વક્તવ્ય પરથી અગ્રે હેવાલમાં આપી છે. પરંતુ એ વ્યાખ્યાન આ પ્રવૃત્તિના કાયક'રો માટે અતિ ઉપયોગી હોવાથી અહીં અક્ષરશઃ ફરીવાર પ્રકટ કરીએ છીએ.

-તત્રી

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મહાના રજત મહોત્સવ પ્રસંગે વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના ધ્યેય અને સિદ્ધિઓ વિષે બોલવા મને ફરમાન થયું છે. પુસ્તકાલયોને લવિષ્યમાં શી શી કામગિરીઓ કરવાની પાડી છે તેનું નિવેદન પુસ્તકાલયોને સહાય આપવા માટે સર્ગ'ચેલી સરચાને કદાચ પોતાનો કાર્યક્રમ મુકરર કરવા મદદરૂપ થશે.

પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ એ કેળવણી પ્રવૃત્તિના પૂરક અંગ સમી છે એટલે કે કેળવણીનું જે ધ્યેય છે તે જ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું ધ્યેય હોય. કેળવણીના મુખ્ય ધ્યેયો હું એ પ્રકારનાં માનું છું એક કનિષ્ઠ અને બીજું શ્રેષ્ઠ વા ઉત્તમ મોએ સો ટકા જેટલી વસ્તીને કેળવણી પહોંચતી કરવી માને નિરક્ષરતા નામને નાશ કરી દેવી એ કેળવણીનું કનિષ્ઠ ધ્યેય છે, ત્યારે શ્રેષ્ઠ ધ્યેય કેળવણીનું એ છે કે મનુષ્યજીવનમાં જે ઉત્તમ તરવો મા વિચારો વારમાગત ઉતરેલા હેય તેમને જાળવી રાખીને તેમના સારલાગને વિકસારતા જમ જીવનને વધારે ઉન્નત બનાવવું, બન્ને વધારે અસ્કાન્સ પન્ન કરવું પ્રજાપકારક પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનાં પણ આજ ધ્યેયો છે. વડોદરા રાજ્ય પૂરતું આ કનિષ્ઠ ધ્યેય મોટે ભાગે સિદ્ધ થયું છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી કારણ કે રાજ્યની વસ્તીના લગભગ ૮૪ ટકા લાગને પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના લાભ પહોંચતો થયેલો છે. શાળા ત્યા પુસ્તકાલય, એ વડોદરા રાજ્યની સ્વીકૃત નીતિ હતી અને એ નીતિને અમલ રાખવા પુસ્તકાલય ખાતાએ વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મહાના તથા પુસ્તકાલય સહકારી મહાના સિમિટેડની સક્રિય મદદથી પર પાડી દેખાડ્યો છે. માનવ મ, દેશબાપી પુસ્તકલયોની સ્થાપના કરવાનો ઉદ્દેશ ફળીજીત થયો છે. પણ આ કામ તો હમારતાના પાયાના ચથુતર જેવું છે.

શ્રેષ્ઠ વા ઉચ્ચ ધ્યેયને વિચાર કરતાં, તેના પર ગ્યાયલી હમારત પર દષ્ટિ ઠેરવતા જોઈએ તેટલો સતોષ થતો નથી. પ્રયાન્યવિદ્યાવિશારદોનું માનવું છે કે કોષ્ટ પણ દેશની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિની સપૂર્ણ આદ્યતા માટે વસ્તીના ૨૦ ટકા જેટલા વાયકોનું પ્રમાણુ પ્રાપ્ત થવું જોઈએ તેમ છતાં ૧૦ ટકા જેટલી વાયકસંખ્યા નધાય ત્યાં આગળ પણ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને હેલુ બહુધા સિદ્ધ થયો છે એમ કહી શકાય એવું પાશ્ચાત્ય અધ્યાયશાસ્ત્રના નિષ્ણાતો માને છે. આપણે અહીં તળ વડોદરા શહેરનો વિચાર કરી જોતા જણાય છે કે કોદ લાખની વસ્તીમાથી માંડ ત્રણ હજાર જેટલા વાયકો નધાયા છે. આમ વિસ્તારની પરિસ્થિતિ એનાથી સારી નધાજ વળી પ્રત્યેક નધાયલા વાયક દીઠ નિદાન ૩ પુસ્તકો આપ-લે વિલાગ ખાતે પ્રતિવર્ષ નવીન ખરીદાતા તેમ વ આતાં હોવા જોઈએ અધ્યયન વિલાગ માટેની ખરીદી તથા વાયકસંખ્યા ૪૩૮-૬]

તો આ ઉપગત સમજવાની છે આ સ્થિતિ પણ આપણે ત્યાં હજી પ્રાપ્ત થઈ રહી નથી આના કારણોનો વિચાર કરતા બે કારણો મુખ્ય તરી આવે છે એક તો આપણો આર્થિક સ્થિતિ પ્રમાણમાં બહુ મર્યાદિત છે અને બીજું એ કે આપણે ત્યાંની વાચકવર્ગ મેરે ભાગે દેશી ભાષાના જ પુસ્તકો વધારે વાંચે છે અને આપણે ત્યાંની કોઈ પણ દેશી ભાષામાં વર્ષે ૧૬૦૦ થી ૨૦૦૦ થી વધુ પાયાએ જેટલાં સારાં વાંચતા જેવા પુસ્તકો નવીન બહાર પડતા હશે. કચરા સાહિત્યની ગણના આમાં હું નથી કરતો.

સર્વેની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં કહેવું જોઈએ કે વડોદરા રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ પ્રગ્ન, સરકાર તથા પંચાયતના ત્રિવિધ સહકાર પર અત્યાર લગી નહોતી આવેલી છે. રાજ્યે ઘડેલા સાર્વજનિક પુસ્તકાલયો સ્થાપવાના નિયમોની હેતુની કલમમાં પુસ્તકાલયવેશ નાખવાની છુટ રખાયેલી છે, છતાં તેનો અમલ અર્થાપિ નથી થયો. વિદ્યાપતમાં એ પદ્ધતિનો અમલ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિની શરૂઆતથી જ થતો રહ્યો છે. બ્રિટિશ ટાપુઓમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો ઉગમ ૧૮૬૦ માં થયો ત્યારથી તે સને ૧૯૧૯ સુધી પેની રેટ'ના કાયદા અમલમાં રહ્યો હતો એ કાયદાની રૂએ દર પાઉન્ડે એક પેનીનો ખાસ કરી પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ માટે વસુલ કરાતો હતો અને તેમાંથી દેશની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ નિભાવવામાં આવતી હતી. વખતના વહેવા સાથે એનાં ઉત્પન્ન ખર્ચાની માગને પહેંચી વળવાને અસમર્થ નિવડ્યું એટલે ' પેની રેટ'ના કાયદામાં સુતરા કરીને રેટની આકમર્યાદા નમુદ કર્યા વગર જ જરૂરીઆતના પ્રમાણમાં કર વસુલ કરવાની નીતિ અખત્યાગ કરવામાં આવી છે. બ્રિટિશ ટાપુઓમાં થતો પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિઓનો ખર્ચ માથા દીઠ ૩ ર નો આવે છે, ભ્યારે આપણે ત્યાંની રાસ માથા દીઠ લગભગ ૩ ૦-૧-૬ ની આવે છે એતદેશીય પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના મુકાનીઓએ આ તકાવત ખાસ ધ્યાનમાં લેવા જોવા છે.

આપણે ત્યાંનાં એટલે કે વડોદરા રાજ્યનાં પુસ્તકાલયો અત્યાર લગી નહોતાં પૂગ સરકારી કે નહોતાં પૂગ પ્રગ્નકીય. પુસ્તકાલયરસિક કાર્યકરોના વ્યક્તિગત ઉત્સાહ અને ઉમંગ ઉપર રાજ્યની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ સ્થપાઈ છે ને વિકસી છે, અને થોડી ઘણી પ્રગતિ સાધી છે. કાર્યકરો ભ્યાં આગળ જેટલા ઉત્સાહી ને જેટલા ઉમંગી મળ્યાં આવ્યા છે ત્યાં આગળની એ પ્રવૃત્તિ વધારે જગમગી નીકળી છે આ નરી હકીકત છે. પણ હવે તો પ્રગ્નું સાર્વજનિક સ્થાપાયું છે એટલે હવે તો પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો પાયો વધારે દઢ, વધારે મજબૂત કરવાનો પ્રયત્ન પ્રાપ્ત થાય છે એને સારૂ પ્રવૃત્તિની દોરવણી અને તેનું સચાલન પછરો માંગે છે. દુનિયાભરમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો કારભાર પંચાયત હસ્તક મુકાયો છે, તેમ આપણે ત્યાં પણ થવું જોઈએ, જેથી વ્યક્તિગત કાર્ય કરતી એક મા બીજા કારણ અંગેની ગેરહાજરીને પ્રસંગે, અગર તો તેના ઉત્સાહમાં આવતી એટલા પ્રસંગે સ્થાપિત પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને સંદન કરવું ન પડે.

આજે વડોદરાએ કરેલી પહેલને અનુમરવાને હવે સમસ્ત દેશ ખડો થઈ ગયો છે, રે તલપાપડ બની રહ્યો છે. આજે તો ભાષાવાર પ્રાદેશિક પુસ્તકાલયો સ્થાપવાનો તમામ પ્રાંતિય સરકારોએ સંપાદો ચલાવ્યો છે. ૧૯૧૯ પ્રાદેશિક પુસ્તકાલયોમાં પુસ્તકધનનો તત્કાલ અભ્યાસીઓજ ઉપભોગ કરી શકવાના અર્થાત્ કે પ્રાદેશિક પુસ્તકાલયો સંદર્ભે પુસ્તકાલયો બની ગયેલા છે ત્યારે આમજનતા ધર આગળના વાચન માટે થું ? ધર આગળ વાંચવા સારૂ આમજનતાને જરૂરી પુસ્તક સાહિત્ય મળવાની કોઈક ને કોઈક ભેગવાઈ થવી જોઈએ. બ્રિટિશ ટાપુઓમાં આ

જરૂરીઆત નેશનલ એટલે લાયબ્રેરી' માને રાષ્ટ્રીય મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય નામની સંસ્થા પૂરી પાડે છે.

હવે અતી ધિરિદિશ ગુપ્તિયમની પ્રખ્યાત લાયબ્રેરી વાયકોને જાત જાતની સગવડો પૂરી પાડી દેશ દેશના પ્રોફેસરો એના અક્ષત લાભ ઉઠાવે છે પરંતુ આમજનતાની ગરજ, આમજનતાની વાચન ભૂખ તો નેશનલ એટલે લાયબ્રેરીના નામના મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય દ્વારા જ સંતોષાય છે એ સંસ્થાનો ઉદ્ભવ પણ, આમજનતાની જરૂરીઆતને પહેચી વળવા ખાતર જ થયેનો છે એમણીસમી સદીમા ઔદ્યોગિક ક્રાંતિનું મોજી ધિરિદિશ ટાપુઓમા ફરી વળ્યું તેની સાથે દલિતો અને શાપિતોનો વર્ગ ઊભો થયો છે તેમના ઉદ્ધાર માટે અને તેમના અજ્ઞાનતિમિ ને ટાળવા માટે એ સંસ્થાઓનો પ્રાદુભાવ થયો. ૧ ટ્રેક યુનિવર્સન કહેતા ઔદ્યોગિક સઘ, અને ૨ કન્ઝ્યુમર્સ કો-ઓપરેટિવ મોસામટી કહેતા માલ વાપરનાર જાતના જનાઈનની સહકારી મડળી. આ બંને સંસ્થાઓને સ્થિરતા તેમ સદ્વરતા પ્રાપ્ત કરવા માટે શિક્ષણસંસ્થાઓનો સહકાર સાધ્યો તેને પગિજાએ વર્કર્સ એજ્યુકેશન એસોસીએશન અને કામગાર શિક્ષણ સઘનો ઉદ્ભવ થયો આ કામગાર શિક્ષણ સઘ દલિતવર્ગમા અક્ષરજ્ઞાનનો પ્રચાર કરવાની અને તેમને માટે શિક્ષણસંસ્થાઓ સ્થાપવાનીનેમ ધરાવતો હોય તેને અનુસાર થાય છે દેશભરની યુનિવર્સિટીઓએ, તેમની યુનિવર્સિટીના સચાલકોએ એ સઘને પૂરપૂરા સાથ આપ્યો છે આ કાર્ય અંગે જરૂરી પુસ્તક સાહિત્ય પૂર પાડવા માટે નેશનલ સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીનો જન્મ થયો એ પ્રમાણે આપણે ત્યાં પણ આમજનતાની નિરક્ષતાનિવારણ અર્થે પ્રૌઢ શિક્ષણ પ્રવૃત્તિ કાય ધરાય છે તેને સહાયશૂત યથ પડે એવી આમજનતાને વાચ આમમ' પૂરી પાડવાની કામ ઉપકારક યોજના અસ્તિત્વમા આવતાં પ્રાદેશિક પુસ્તકાલયની સાથે સંકળી લેવાની અગત્ય સ્વીકારાવી જોઈએ છે મને લાગે છે કે આપણે ત્યાંના વિવિધ પુસ્તકાલય મડળોનો ઉપયોગ આ કામે કરી શકાય ખરો.

હવે આ સ બ ધર્મા આજે વધુ ન જોડતાં એટલુ જ કહીશ કે દેશની અવિકાસ્યતા જે ટકાવી રાખવી હશે તો તે અંગે સાર્વજનિક ક્રાંતિની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ મોટો ફાળો આપી શકશે એ નિ સ દેક છે હિંદને ગળકીય દષ્ટિએ એક એકમ કરવાનો અજોકથી માંડીને અકપર ઔરગજેમ સુધીના મહારાજવીઓએ વિવિધ પ્રવતો આદેરો છતાં વાલ્મોકિ અને વ્યાસના ગામાયણ તથા મહાભારતના મહાગ્રંથોએ સંસ્કૃતિની દષ્ટિએ પ્રજાની જે એકરૂપતા સિદ્ધ કરી છે તેવી એકરૂપતા આ મહારાજવીઓના પ્રવતેને નહોતી વરી શકી, એ તો ઐતહાસિક હકીકત છે. મતલબ કે જે તાકાત મહારાજવીઓની રાજસભજ સેનામાં નથી, તે ગ્રંથોમા અને ગ્રંથધામોમાં છે દેશભરમાં ગ્રંથધામો પાથરી દેશને દેશ સમરતની એ એકરૂપતા સિદ્ધ કરી જગતના એકમા એક મહાન રાષ્ટ્ર તરીકે ઉઘે મરતકે ઉભા રહેવાની ખાસ અગત્ય છે પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા એ શુભ દિવસ આપણને જલદી દેખાડો.

—ગુ બક દિ. વાકનીસ .

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ.

રજતજયંતિ મહોત્સવ સમારંભ હેવાલ

(મોમવાર તા. ૨-૫-૧૯૪૯)

૧-પ્રદર્શન ઉદઘાટનવિધિ

અજાઉથી જાહેર થયા પ્રમાણે પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ ના પચ્ચીસ વર્ષાન્ત રજતજયંતિ મહોત્સવ માટે વડોદરા રાજ્યના સધર્મા પુસ્તકાલયો તેમ જ રાજ્ય બહારના પુસ્તકાલયો અને શિક્ષણ સંસ્થાઓને ખાસ આમ નહો પાઠવવામા આવ્યા હતાં આ ઉપરાંત, ગુજરાતની અગ્રગણ્ય સહકારી મંસ્થાઓ, રથાનિક શિક્ષણમંસ્થાઓ અને ખાતાઓના વડાઓ તેમ જ સંખ્યાળ ધૂંસ ભાવિત ગૃહસ્થોને આમ ત્રવામા આવ્યા હતા.

આ સમારંભ પ્રસંગે “ પુસ્તકાલય ” માસિકને ખાસ રજતજયંતિ અંક પણ પ્રસિદ્ધ કરવામા આવ્યો હતો, જેમા સંસ્થાનો પચ્ચીસ વર્ષ દરમિયાનની સેવાઓ અને સેરકોનો પરિચય તેમ જ પ્રાસંગિક લેખો વગેરેને લગતી સામગ્રી વિપુલ પ્રમાણમા પીઠસવામા આવી હતી.

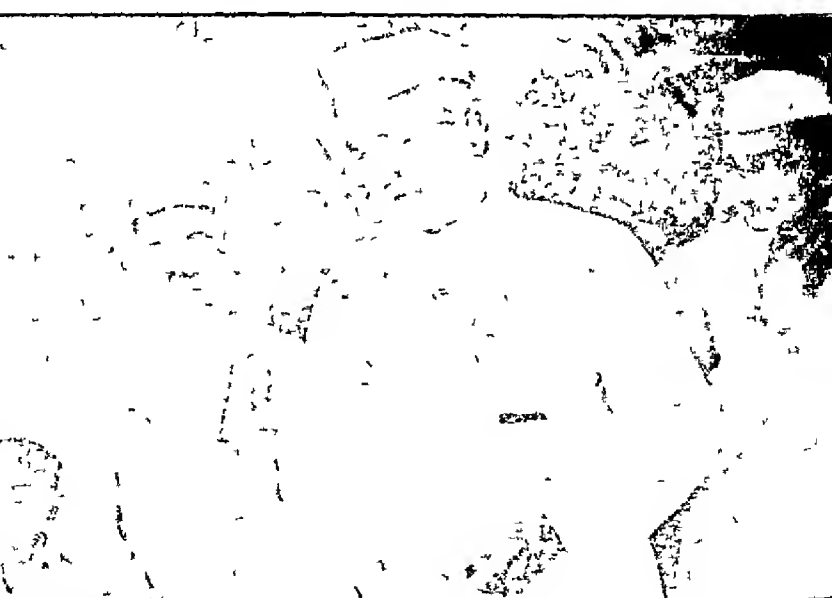
રોષા મહોત્સવ પ્રસંગે ભરાયલા પુસ્તકાલય પ્રદર્શનમા વડોદરાના ખાસ કમિશ્નર શ્રી દેહેજીયા પ્રદર્શનનું નિરીક્ષણ કરે છે.

આ મમાગ ભ મહોત્સવને અનુરૂપ ઉત્સવણીની તૈયારી માટે એક માસ અગાઉથી મંડળના કાર્યવાહકો કામે લાગી ગયા હતા તે ઉપરાંત અગાઉથી જાહેર થતા પ્રગણે શિષ્ટ પુસ્તકો અને પુસ્તકાલયવિજ્ઞાનને લગતું એક પ્રદર્શન પણ સ્વ અધ્યાપન પાઠશાળાના એક ખંડમાં યોજવામાં આવ્યું હતું, જેમાં ગુજરાતના અગ્રગણ્ય લેખકોના જીવનચરિત્ર, ઇતિહાસ, સમાજશાસ્ત્ર, વિજ્ઞાન વગેરે વિષયોને લગતા પુસ્તકો, જુદી જુદી જાતની નિર્દોષ રમતોના પ્રસાધનો, પુસ્તકાલય સંચાલનમાં ઉપયોગી ફોર્મો વગેરે વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

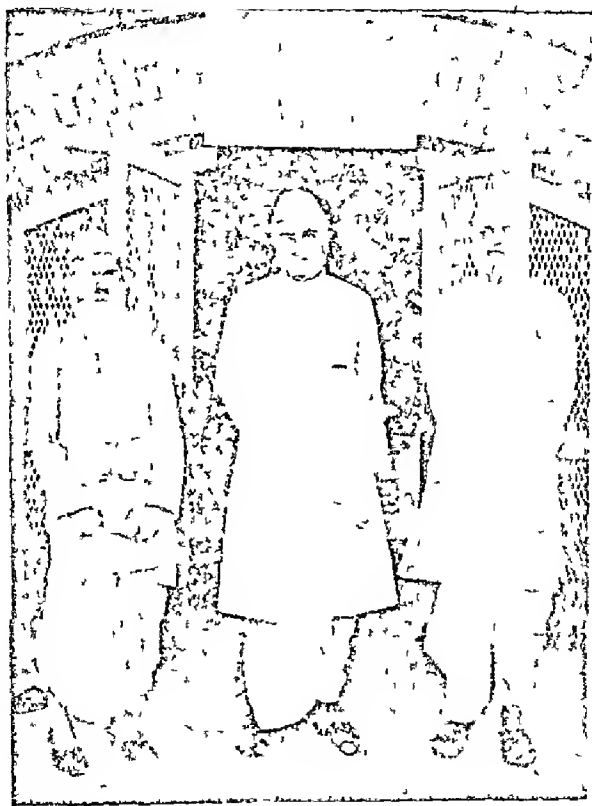
આ પ્રદર્શનનો ઉદ્ઘાટનવિધિ વડોદરા સરકારના નિવૃત્ત શિક્ષણપ્રધાન શ્રી રાધવજીભાઈ લેહવાલા દ્વારે કરવામાં આવ્યો હતો, જે વખતે આમંત્રિનો સારો સંખ્યામાં હાજર હતા.

તા ૨-૫-૪૯ના રોજ સવારના ૯ વાગે સ્ત્રીઅધ્યાપન પાઠશાળાના યોજાનમાં સમિયાનો હોમો કરવામાં આવ્યો હતો. તેમાં વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાના નિવૃત્ત નાયક દીવાન શ્રી લેહવા એમના થાક હસ્તે પ્રદર્શન ઉદ્ઘાટન વિધિ થયો હતો. પુસ્તકાલય મંડળના કાર્યવાહકો તથા પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં રસ ધરાવનાર લાભગ્રહીને આરી મળ્યામાં હાજર હતા.

પ્રદર્શનમાં વડોદરાના માજી વડાપ્રધાન અને દાલના ખાસ સન હકાર શ્રી ડૉ. જીવગજ મહેતા, શ્રી મણિભાઈ કાશીવાળા, શ્રી ચિમનભાઈ અમીન, શ્રી મગનભાઈ પટેલ, તથા શ્રી મહતલાલ પટેલ સાથે પ્રદર્શનનું નિર્દેશણ કરે છે.

શક્રઆતમા શ્રી વિનાયક પડ્યાએ પ્રાર્થનાગીત ગાયા બાદ વ રા પુ પ્રચાલક શ્રી વલ્લભભાઈએ પ્રદર્શનમાં શુ ગુ સાહત્ય ગોઠાવામાં આવ્યું છે તેનું વિગતવાર વિભાગવાર બ્યાન આવ્યું હતું બાદ શ્રી નાનાલાલ શાહે પ્રદર્શનઉદ્ઘાટન કરવા માટે શ્રી લેહવા સહાયને વિનંતિ કરતા તેઓ શ્રીએ જણાવ્યું

રોપ્યમહોત્સવના પ્રમુખ વડેલ ગનત્રી માણ વડાપ્રધાન અને હાલના સરકારી ખાસ સલાહકાર શ્રી ડૉ. હવરાજ મહેતા શ્રી ચિમનલાલ હ. અમીન, તથા શ્રી મગનલાલ શ. પટેલ સાથે પુસ્તકાલયપ્રદર્શન દ્વારા

આજના પુસ્તકાલય સ સ મહત્ત્વના ૨૫ વર્ષના ગતમહોત્સવ દિન નિમિત્તે જે પ્રદર્શન યોજવામાં આવ્યું છે તેમાં શુ શુ વિભાગો રાખવામાં આવેલા છે તે મળી મંપૂર્ણ સમજણ લાઈ શી વસ્તુભર્યા તરફથી આપવામાં આવી છે તેમજ વિગતવાર સમીક્ષા કરેલી છે

શિક્ષણની પ્રગતિમાં સાહિત્યનું ધક્કા થવું જોઈએ એકવપેટાપણુ ક્ષીણ થઈ જવું સમાજના હિત તરફ આપણે જોવું જોઈએ એવું કરનારાઓ માટે ગમી જાયતમા કંઈ ને કંઈ મુશ્કેલીઓ આવી હતી તેમાંથી માર્ગ ઝાઝી ઉઠાવેલું માર્ગ સારા પુસ્તકોની અભિરુચિ માથે પ્રયાસ થવાની જરૂર છે

પુસ્તકાલય પ્રદર્શનનું નિરૂપણ કરતા શ્રી સેઉઆ

ખીજ એક વાત દુનિયાના કેટલાક સાહિત્યો હાથમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે તે જવતાને અવગે રસ્તે લઈ જાય છે નિરાશવાદ તરફ જાય છે તે વાચકને જનમમાં રહી વેદવા છતાં દિ મત

હારવાની જરૂર નથી એવી કથા લખવાને બદલે માણુમન ૧ આડી અવળા લાગણી ઉરકરે એવી કથાનો મોટો ભાગ હોય છે. અંગ્રેજી સાહિત્યના આવા લખાણુમાં નવન કથાકારો માણુસોને નિરાશાવાદ તરફ ખેંચી જાય છે, એ જન્મતર્ની લાઇનની દરોળમાં એસે એવા કથાકાર શરદ્ધાણુની કથાઓ છે. આ કથાનો પ્રચાર વાગળી છે? અંગ્રેજી સાહિત્યમાં ઉચી જાતની કૃતિ છે. Tiv-hedynનાં પુસ્તકો કુણાત નાટક કથા કે નિરાશા ઉત્પન્ન કરે તેવું સાહિત્ય પુસ્તકો માટે પરીક્ષા સમુ ગણાય. તે પછી જે માણુમે માટે રસ્તો કરવા માગીએ છીએ તે માટે આ સાહિત્ય સારું ન ગણાય એ સાહિત્યનો ફેલાવો કરવા તરફ શકેની નગરથી બેઠીએ છીએ એ સાહિત્ય મોટા માણુસના માટે સારું હોય, પણ ખીજાને નુકસાન કરનાર હોય છે એટલા માટે પુસ્તકાલય મંડળે

પ્રદર્શનનો એક વિભાગ

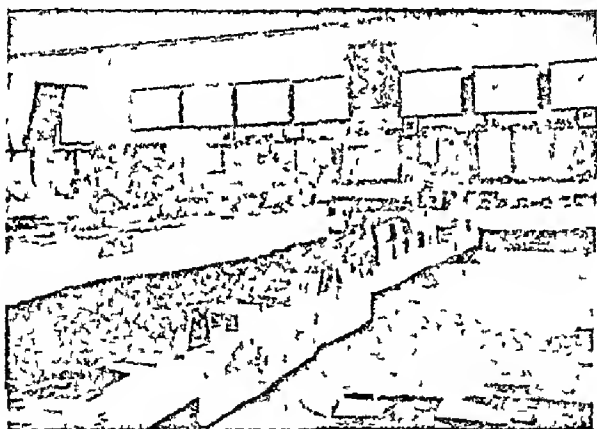
સારી જાતની જીવનચરિત્રો તરફ લોકરુચિ ડગવવી મંડળ, સાહિત્યમયન કરવા માટે સાધન મૂકવાનું કામ કરે છે એ સરથા રવ મોતીલાલ અમીન એઓશ્રીના સિદ્ધાંતનું પ્રદર્શન છે. સરથાએ ૨૫ વર્ષ સુખદુઃખ વેઠી પૂગા કર્યા છે એ વધુ સારી જાતનું સાહિત્ય રચી કરવા તરફ આશા રાખીએ. પ્રદર્શનમાં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે જાણવા જેવું છે. માણુસ-જાતનો આગળ વિકાસ થઈ, સરુણુપત્ત સત્સંગમાં આવવા માટે પુસ્તકપ્રચાર પ્રદર્શન જેઠવાણુ છે તે સર્વથા યોગ્ય છે. માધ્યમિક શાળાના લાઇબ્રેરી હું જ્યારે જ્યારે મળી છું ત્યારે તે વખતે હું કહું છે કે પોતાના હાથે પ્રગતિ કરી તેવા પ્રયાસો આપણે કરવા જોઈએ. પુસ્તકમાં ગામડાના લોકો માટે પ્રચારના જોગ્ય થવાનું હચિયાર છે, એના સદુપયોગ થાય, દુરુપયોગ પણ થાય છાપામાં લખેતું હોય છે, તે બધું સાચું છે એ માન્યતા સેવનારો વર્ગ બહુ મોટો છે અને એને જન્મત કરવાનું કામ મોટું છે. ઘણા વર્ષ પહેલાની વાત કે મિ. અબેડકરે લાપણુ કહ્યું હતું કે વાંચનાર વર્ગ કઈ જાતનો હોય છે એક વર્ગ વળત જવા સારું પુસ્તક વાંચે છે એ લારકપ છે ખીજો વર્ગ છે તે પુસ્તકાલયમાં જાય છે અને જે સાહિત્ય વાંચે છે તે સર્વથા સ્વલ જોમ માને છે એ જ માણુસ ખીજી પુસ્તક વાંચે છે તે પણ સાચું માને છે. આવા માણુસો ઘણાંય જાય.

છેલ્લે વહેતાત નીતી ગવાયા જાદ અભા વિચરન થઇ હતી

પ્રદર્શન ઉપાટનવિધિ પૂરો થતા પરાગના ઝોએ પ્રદર્શનનું નિરીક્ષણ કરી મનોવ્ય પ્રદર્શિત કર્યો હતો

આમ પરી આજે - વાગે રજત જ્યોતિ મહોત્સવનો સમાર ભ દેખાતો હતો

મુખ્ય મંચમારના વડોદરાના મુખ્ય સનાદકાર શ્રી ડૉ. જીવનભાઈ મહેતા પ્રમુખસ્થાને હતા આ સમાર ભમા વડોદરાના નિવૃત્ત નાયબ દીવાનો શ્રી છોદાભાઈ સુતરીઆ શ્રી સુનીભાઈ શાહ, શ્રી મગનભાઈ ચ પટેલ, શ્રી ગમચંદ્ર અમીન અને શ્રી ગવનજીભાઈ લેલિઆ તથા વડોદરા મેટ્રોપોલિટન સમિતિના પ્રમુખ શ્રી જગજીવનદાસ મહેતા, જુમ્માદાદા વાયામશાળાના પ્રો માણેકગવજી, વ કોમેસ સમિતિના મંત્રી શ્રી મણિલાલ પ્ર પરીખ નેમ જ શ્રી ગુલશાન પદાણુ અને અન્ય આમ નિતો તેમ જ પુસ્તકાલય સહિતના ખાતર સેના શ્રી. પ્રતાપરાય જિ મહેતા, અમલવાદથી શ્રી જયવંશીબહેન દેસાઈ તથા ગ્રામપુસ્તકાલયોના કેટલાક પ્રતિનિધિઓ અને મનારીઓની સારી ગણ્યામાં હાજરી હતી

પુસ્તકાલય પ્રદર્શન વિભાગ ૩ છે

પ્રારંભમાં શ્રી વિનાયક પંડ્યાએ “દાન દાયવંશે અખડ ગુણ કરે” એ લગ્નતી પ્રાર્થના કરી હતી જાદ ગસમડગની બહેનોએ શ્રી મૂળજીનાથ પી સાહે આ પ્રસંગ માટે આમ તૈયાર કરેલા સહારગીતથી પવારેલા આમ નિતોનું સ્વાગત કર્યું હતું

મંડળ માટે વિસ્તરતો કાર્યવિસ્તાર

સમાર ભના પ્રમુખસ્થાન માટેની દરખાસ્ત ગુરૂ કરતા પુ સ સ મડગની કાશીબાગીના એક સભ્ય શ્રી ચિમનલાલ હ અમીને જખાણુ હતું કે, હવે વડોદરા મળ્ય નથી મહેતુ, પણ હવે તે એક મદાગન્યમા બજે કે આજના આપણા સમાર ભના પ્રમુખ શ્રી જીવનભાઈ

અદ્ભુત કાર્યશક્તિ ધરાવે છે એ કાર્યશક્તિનો પરિચય આપણને થયો છે છે લા મહિનાઓ થયા હું તેમના પરિચયમાં આવ્યો છું અને તેમની કાર્યશક્તિ જોઈ બારે આશ્ચર્ય અનુભવું છું હવે આપણું મહત્ત્વ પણ માત્ર વડોદરા રાજ્યનું નથી રહેતું, પણ હવે તો એ વિશાળ કાર્યક્ષેત્રમાં પ્રવેશે છે આગળ ચાલતા તેમણે અમાર બહુ પ્રમુખધ્યાન સ્વીકારવા જણાવતાં અને શ્રી મણિભાઈ કાશીવાળાએ અનુમોદન આપતા પ્રમુખશ્રીએ સમા સચાલન શરૂ કર્યું હતું

પ્રાગલભ્યા સ્વાગતપ્રમુખ શ્રી મનભાઈ શ પટેલે પધારેલા સૌનું સ્વાગત કરતાં જણાવ્યું હતું કે,

૨૫ વર્ષનો ઉત્સવ

પુસ્તકાલય તદ્દાયક સહકારી મહાગ, લિમિટેડને સ્થપાયે ૨૫ વર્ષ થયાં છે ૨૫ વર્ષમાં પુસ્તકાલય સ સ મહાગે વડોદરા ગંજ અને રાજ્ય બહારની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ િ વિવિધ સેવાઓ બજાવી છે એ ૨૫ વર્ષ પૂર્ણ થયાનો આજે ઉત્સવ છે આ પ્રસંગે આપ સૌ અમારા આમત્રયને માન આપી પનામાં છે નેથી મને રજો અનંદ થાય છે આપ સૌનો હું દાર્દિક સત્કાર કરું છું.

આ મહાગા ૨૫ વર્ષ સ્વ મેલીમધ અગ્રીમ આ પ્રસંગે મને યાદ આવે છે તેમની નિસ્વાય મેરાવૃત્તિ આ મહાગા મૂળમાં છે આવી આ મહાગે વડોદરા રાજ્યની તથા રાજ્ય બહારની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિને સમીન બનાવી છે

આ મહાગાને વડોદરા ગંજ તથા તેના લોકોનો પૂર્વો સહકાર મળ્યો છે મહાગે પણ વડોદરા રાજ્ય તથા તેના લોકોનો સહકાર મેળવી પ્રજાની સુંદર મેલા કરી છે

આખા મુખર્ધલાકાના સહકારની ભાવના

રાજ્યની મીમાઓ હવે અદરશ થઇ છે મુખર્ધલાકાના વિસ્તૃત પ્રદેશમાં આપણે પ્રવેશ કર્યો છે. આ મહાગ અત્યાગ સુધી મેરે બાગે વડોદરા ગંજના પુસ્તકાલયોની મેલા બજાવતું હતું તેને બદલે હવે તેને મુખર્ધલાકાના પુસ્તકાલયોની મેલા કરવાના કાંડ છે વડોદરા રાજ્ય િ અમાર તરફ જાતા તરફથી જેમ અત્યાગ સુધી તેને સહકાર અને ઉત્તેજન મળ્યાં છે તેમ તેને હવે િ આખા મુખર્ધલાકાની સહકાર તથા જાતા તરફથી સહકાર અને ઉત્તેજન મળશે એવી આશા હું વ્યક્ત કરું તો તે યોગ્ય જ ગણાશે

સહકારી મહાગે આપણા દેશમાં ઠીક ઠીક છે તે મહાગાની સખ્યા હજી ધણી વધવી જોઈએ આમાં મહાગાનું આપણે ત્યા અસ્તિત્વ હોવા છતાં પુસ્તકાલય તદ્દાયક સહકારી મહાગ તો આપણા દેશમાં આ એક જ છે આ સંસ્થાની કલ્પના પ્રાત અરણ્યીર ૨૨ મોતીનાઇ સાહેબને આભારી છે એમની સનન ડોગર નીચી આ મહાગે પ્રથમ સાધી છે, અને એમાં પાયા જોડ મયા છે મોતીનાઇ સાહેબના સ્વર્ગવાસ પછી પણ મહાગાની પ્રગતિ ઉત્તરોત્તર વધતી જત છે મોતીનાઇ સાહેબના જીવનમાં િ પ્રેરણા મેળવેના કદવાક લાઈઓ આ મહાગાનું નાવ આગળ ને આગળ દુકાર્યે ચલે છે

આ નાવ પ્રગતિને પથે વધુ ને વધુ આગળ જાય તેમ થવું જોઈએ આપ સૌ આ નાવની પ્રગતિમાં સહકાર આપશો એવી અમારી વિનંતિ છે આપ સૌનો હું દર્દી દાર્દિક સત્કાર કરું છું

સ્વાગતભાષણ બાદ સંદેશવાચનનેા કાર્યક્રમ હાથ ધરાતા પુ સ સ મંડળના મંત્રી શ્રી. વાપુજીભાઈ ના. અમીને આ પ્રસંગ પ્રત્યે શુભેચ્છા દાખવતા અને અભિનંદન અર્પતા આવેલા નીચેના સંદેશાઓ વાચના હતા.

શુભેચ્છાદર્શક સંદેશાઓ

(No 4009)

MILITARY SECRETARY
THE GOVERNOR-GENERAL

GOVERNMENT HOUSE,
NEW DELHI

" Dear Sir,

29th April 1949

I am desired by His Excellency Shri C Rajagopalachari, Governor General of India, to thank you for your kind invitation asking His Excellency to attend the Silver Jubilee Celebrations of Pustakalaya Sahayak Sahakari Mandal Ltd at Baroda on Monday the 2nd May 1949 and to say that His Excellency regrets his inability to attend the function on that day

His Excellency however appreciates your kind thought in sending him the invitation and wishes the function all success

Yours faithfully,

(B Chatterjee) Colonel,
MILITARY SECRETARY TO
THE GOVERNOR-GENERAL

*

INDIAN LIBRARY ASSOCIATION

University Library
Delhi 2, India
of 29th April 1949

Dear Mr Patel,

I thank you for your invitation to the Silver Jubilee Celebrations of Pustakalaya Sahayak Sahakari Mandal Ltd of Baroda. The fact that my physical body cannot be present there does not prevent my being with you in mind and spirit. The late Maharaja Sir Sayajirao Gaekwar of Baroda is the acknowledged library pioneer of our Motherland. He was fortunate in securing the quiet but firm and determined library worker needed by him in Mr Motibhai N Amin. I did not have the good fortune to meet him in life although I had been inspired by his writings and by what I had heard about his work. His eyes as depicted in the frontispiece of the Silver Jubilee Souvenir express the whole man. My homage to him and to Sayajirao Gaekwar.

Centralisation of all the impersonal items of work connected with libraries is a measure of national economy I have been advocating it for adoption for India as a whole with the necessary regional adjustments. The United States attempted this at the level of classification and cataloguing several years ago and its coverage is still very small. In my recent tour in the West I found Denmark attempting it at the bibliographical and technical level and Norway at the level of book purchase and binding. But your Mandal has centralised not only these elements but even that of financial investment and account-keeping with such a remarkable success. You may well be proud of your achievement during the first twenty five years of your existence.

May India look upon your endeavours as an experiment conducted on her behalf on a small scale. Now that you have made the experiment such a great success may India adopt it at the national level.

It is sad to think of the indifference which is shown by the authorities elsewhere in India to the provision of public library service. It is not realised that provision for the cultivation of human resources should have priority over every other nation-building programme. Universal education and universal library service are the only means known for the individuality of every citizen. I wish your Mandal every success and I pray that your achievement should act as a beacon to the other parts of our Motherland.

Yours sincerely,
S. R. RANGANATHAN
(President)

*

ALL-INDIA CO-OPERATIVE INSTITUTES' ASSOCIATION
AND
INDIAN PROVINCIAL CO-OPERATIVE BANKS' ASSOCIATION
29th April 1949

"Dear Mr. Patel,

I thank you for your kind invitation to the Silver Jubilee Celebration of the Mandal. I regret, it is not possible for me to leave Bombay for the purpose. I wish however all success to the Jubilee Celebrations of this very useful institution.

The Library Movement has been a very important movement in Baroda and I trust the success of Societies like yours will give a fillip to similar endeavours in Gujarat.

H. L. KAJI
President.

*

Poona, 1st May 1949

"Heartly greetings to Mandal an secasslon of its Silver Jubilee. Wish it long life of prosperity and service

REGISTRAR, POONA
(Sahakari Adhikari)

*

Bombay 2 May 49

"Thanks invitation Wish functions success

HIMMATLAL VYAS
Member Council,
Indian Library Association

*

ભાઈશ્રી મગનલાલ,

પુસ્તકાલય સહાયક સ મંડળના રજતજયંતિ મહોત્સવ અંગેનું નિમંત્રણ મળ્યું.
આભારી છું.

પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને વેગ આપવામા મડળે ધણા મોટા ફાળો આપ્યો છે એની રજત જયંતિ ઉજવાય છે તે પ્રસંગે તેને મારા હાર્દિક અભિનંદન છે. સમારંભને સફળતા મળે છે.

શુભેચ્છક

*

ભાઈશ્રી,

પુસ્તકાલય સહકારી મડળનો રજત ઉત્સવ કરી શક્યા છે તે માટે અભિનંદન આપુ છું મને આવવાનું મન તો થાય છે, પણ આવી શકે તેમ નથી તે માટે માફ કરશો.

આજે સફળત મોતીલાલ અમીનનું રમરણ થયા વિના રહેવું નથી, તેમનો આત્મા આપણી સર્વ પ્રવૃત્તિઓ ઉપર આશીર્વાદ વરસાવે.

સેવક.

જીગતરામ દવે

*

"વિ. આપના આમ ત્રણ માટે આભાર શેઠજીના નાદુરસ્ત તબિયતના લીધે સમારભર્મા હાજરી આપી શકે તેમ નથી શેઠજી ઈશ્વરભાઈ રજતજયંતિ મહોત્સવને હાર્દિક સફળતા મળે છે

(ઈશ્વરલાલ ઝવેરલક્ષ્મીચંદલાળા)

*

"આપના મહોત્સવને ફતેહ મળે છે વડોદરાની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિઓના આપના ગુજરાતને દો. વણી આપી હતી અને હવે તો મહાગુજરાતનું 'અંગત' અવધ આપના છે એકલે હવે ભવિષ્યમા આપની પ્રવૃત્તિ વધારે વેગ પકડશે

આપ બધાના હર્ષામાં હું અત કરણપૂર્વક સહભાગી છું એમ જાણશો.

શિ. સેવક

હરિપ્રસાદ ન. દેસાઈ

“ભાઈશ્રી,

આપનું આમંત્રણ મળ્યું તે માટે આભારી છું. પુ. સ. સ. મડળ તેની સેવાનાં ૨૫ વર્ષ પૂરાં કરે છે તે પ્રસંગે વિદ્યાપીઠ તરફથી તેને અભિનંદન પાઠવું છું. આ પત્ર મળશે તે વખતે આપને ત્યાં ૧લી મેનો વિરલ પ્રસંગ ઊજવાનો હતો તે દિવસે હિંદ અને શુન્ગગતને માટે આસ એવો વિરલ પ્રસંગ હશે ૧લી થી શરૂ થતા નવા યુગમાં પુ. મ. સ. મડળને માટે પણ નવી સેવાનો યુગ આવે છે. વડોદરા ગત્ય પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિનો અનુભવ મુળ્ય પ્રાંતને માટે કીમતી ગણાય. આપનું મડળ એ અનુભવની સેવા નવા યુગમાં પણ આપે એવી એની કારકિર્દી હો. આપના ઉત્સવને પૂરી સફળતા ઇચ્છુ છું. નથી આવી શકતો તે માટે દરગુજર કરશો.

દા. સેવક

મગનભાઈ દેસાઈના વ. મા
(ગુજરાત વિદ્યાપીઠ)

✽

“ભાઈશ્રી,

પુ. સ. સ. મડળના રજત મહોત્સવ પ્રસંગે આપને અભિનંદન ધટે છે. સ્વ શ્રી મોતીભાઈ અમીન સાહેબની પ્રેરણાથી શરૂ થયેલી આ પ્રવૃત્તિ પહેલી પચીસી પૂરી કરે છે તે ગર્વ સેવા જેવી વાત છે. આપની પ્રવૃત્તિને હું સફળતા ઇચ્છુ છું.

પરીક્ષિતલાલ મજમુદાર

✽

“ભાઈશ્રી,

આપનું આમંત્રણ મળ્યું તે માટે આભાર તમારી પ્રવૃત્તિ વખાણને પાત્ર છે. એ પ્રવૃત્તિને રજતજયંતિ મહોત્સવ ઉજવવાની જે તક મળી તે માટે પ્રભુનો આભાર માનવો જોઈએ. ગત વર્ષેમાં નિરંજનતાના હાઉએ આપણને ખૂબ પાઠારાખ્યા. તે અધાર માર્ગમાં તમારી પ્રવૃત્તિ એક નાનકડા દિવાની ગરજ સારતી હતી. હવેના વર્ષેમાં તેનો પ્રકાશ વધો તેવી પ્રાર્થના છે, એનો યથા પથ ખીન્યોની સાથે ડો. જીવગજભાઈને ફાળે જશે એવી મને આશા પડે છે. હું હાજર નથી રહી શકતો તે માટે દિલગીર છું, કાર્યક્રમની સફળતા ઇચ્છુ છું.

લિ

ગુલામરસુલ કુરેશીના
વ. મા

✽

“મહાશય,

રજતજયંતિ મહોત્સવ પ્રસંગે આપનું આમંત્રણ મળ્યું. ઉપહાર

અમે જાતે હાજર નહીં શકતા નથી, પણ આ પ્રસંગે મડળને તથા તેની દ્વારા ચની બધી શુભ પ્રવૃત્તિઓને ઇશ્વરના આશીર્વાદ મળે એવી અમારી સહાય પ્રાર્થના છે. મુ. શ્રી મોતીભાઈ સાહેબનો આત્મા આ મહોત્સવ જોઈ ખૂબ ગમતો હતો. હી આપના

દરભાઈ ત્રિવેદી
ગિરીગ મ ભટ્ટ
(ધંધાળા)

✽

“માનનીય શ્રી મગનભાઈ,

વડોદરાના મહાગત શ્રીમંત સયાજીરાવ મહારાજ સાહિત્યપ્રેમ અને સાહિત્યને જનતા માટે સુલભ બનાવવાની અનન્ય ધગશને કારણે તેઓ દક્ષીણાથી પ્રેરણાથી છેલ્લા અનેક વર્ષોથી વડોદરા ગળ્યમા, તથા વડોદરા શહેરમાં, દિ દિમા અનેક કઠી શકાય તેના પુસ્તકાલયથી તેવા રાજ્યને ગામડે ગામડે પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ ગાજી રહે છે, રાજ્યની પ્રજા આ પ્રવૃત્તિના સુ રલાલ ઉઠાવી રહી છે આને એ પ્રવૃત્તિનો રજતજયંતિ મહોત્સવ ઉજવાય છે એ ધણીજ આનંદની અને ઉત્સાહજનક દ્રષ્ટીકૃત છે. આપણે એ દિશામાં અધિકાધિક રસ લેતા યજ્ઞએ અને હિન્દુ એકપણ ગામડું પુસ્તકાલયથી વચિત ન રહે તે માટે દરદિન સતત પ્રયત્નશીલ રહીએ એજ આ પ્રસંગે અભિલાષ

નરેન્દ્રમિત્ર મહીડાના જયહિન્દ

✽

“મહાગત રજતજયંતિ મહોત્સવ પ્રસંગે આપનું આમત્રણ મળ્યું એ માટે આપનો આભારી છું

મહા પુસ્તકાલયોના કાર્યમાં છેલ્લી પચીસીમા પ્રગતિ સાધવામાં ઘણી કિમતી સેવા બજાવી છે એનો ધન્યો થઈ સ્વર્ગસ્થ મહારાજની સાથે સ્વ મોતીભાઈ અમીનને પણ જાય છે. મહાગત ‘પુસ્તકાલય’ માસિક પણ એ કાર્યમાં સારું માર્ગદર્શન કરાવ્યું છે

આ સુધળી સેવાઓ માટે મહાગતને ધન્યવાદ ઘટે છે હવે પછીના બૃહદ્ શુભરાતમાં આ મહાગતે અને એના કાર્યને વધારે ને વધારે યશ મળે એવા મારા અભિનંદન પાઠવું છું, ને યશ ઇચ્છું છું.

આપનો

ગોવિંદરાવ ગ. વિદ્રાસના જયહિન્દ

✽

“ભાઈશ્રી,

“પુસ્તકાલય સંડો સ. મહાગત તરફથી નીકળતા માસિક ‘પુસ્તકાલય’ સાથે વીમયો વધારે વર્ષોથી હું સંકળાયેલ હોઈ આ મહોત્સવ ઉજવાય તે મારા મનથી આનંદનો વિષય છે અને તેને મ પૂર્ણ સહયોગ ઇચ્છું છું

શરૂ થતી ત્રીજી પચીસીમા મહાગત પૂર્ણ વધારે લોકસેવા બજાવવા શકિતમાન થાય તેમ અંત કલ્પપૂર્વકનો પ્રાર્થના છે.

સિ

છોટાલાલ માનસિંગ કામદારના જયહિન્દ ”

✽

“પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મહાગતની દિનપ્રતિદિન પ્રગતિ યજ્ઞ જનતામાં સાહિત્યનો રસ વધુ પ્રમાણમાં ઉત્પન્ન કરે એવી મારી પ્રાર્થના છે.

અનિવાર્ય કારણોને અંગે આ મંડળના રજતજ્ઞતાંત્રી મહોત્સવના શુભ પ્રસંગે હાજરી આપી શક્યો નથી તે માટે દિલગીર છું "

લિ. આપનો

પરશભાઈ

અધ્યક્ષ મહેસાણા પ્રાંત પચાવત

*

"પુસ્તકાલયો માટે કામ કરતું આ મંડળ એક અદ્વિતીય સંસ્થા છે તેના સ્થાપક સ્વ. મોતીલાલ સાહેબનું આ પશુ એક સેવાભાવી બાળક છે ગામડાંનાં પુસ્તકાલયોને તેણે સાચા આપી અનુપમ સેવા કરી છે પુસ્તકાલયો પસંદગીમાં જાયુ ધોરણ સાચવી પુસ્તકાલયોમાં ધૂસતા વિમથગામી પુસ્તકોને તેણે રહેર્યા છે "પુસ્તકાલય" માસિક દ્વારા તેણે પુસ્તકાલયોનો સંદેશ માને ગામ પહોંચાડ્યો છે

વડોદરા રાજ્ય સુઆઇ ઇલાકામાં લગી જતાં પચીસ વર્ષ વટાવતા આ મંડળને યુવાવસ્થામાં વિશાળ ક્ષેત્રમાં અંપલાવવાનું ગૃહેશે તેના મગફ હવે સમસ્ત ગુજરાતનું કાર્યક્ષેત્ર ખડું થશે અને આજ સુધી તેણે જે કુતેદથી કામ કર્યું છે તે જોતાં યુવાવસ્થાની ચતુર્થનાટીમાં પોતાના વિશાળ કાર્યક્ષેત્રને તે પહોંચી વળશે એમાં શંકા નથી. આ વિશાળ કાર્યક્ષેત્રને અપનાવવાની તક તેને વહેલી મળે અને પોતાના કાર્યને સર્વાંગ સુંદર બતાવવાની તેની સક્તિ દિવસે દિવસે વધતી રહે એ આ શુભ પ્રસંગે પરમ નિષ્ઠા પ્રત્યે પ્રાર્થના !

લિ

આશાભાઈ નં. પટેલની જમહિન્દ

*

"પુ સ મંડળે વિશાળપણે જ્ઞાનપર્વમાં જે સફળતા મેળવી છે અને વિવિધ જાતનું વાચન આપવા પચીસ વર્ષ સુધી જે પ્રયાસો કર્યા છે તેવા પ્રયાસ કરવાવાળી મહાગુજરાતમાં એક માત્ર સંસ્થા પુ સ સ. મંડળ જ છે

રજતજ્ઞતાંત્રી મહોત્સવની સફળતા ઇચ્છુ છું અને આવા સફળ પ્રયાસ માટે અભિનંદન આપું છું. એજ,

લિ. આપનો,

ધીરસિંહ વહેરાભાઈ ગાહેલ

(તત્રી "ક્ષત્રિયમિત્ર" ભાવનગર)

*

"મંડળ પોતાનું કાર્યક્ષેત્ર વધારીને જનમેવાની પ્રવૃત્તિઓ વધુ આદરે અને સુવર્ણ અને કીટક મહોત્સવ તથા ચતાગિદિ ઉજવવા ભાગ્યશાળી થાઓ એજ શુભ મહેરબા

લી સેવક,

કાવસજી એદલજી મણુદેવીઆના

સલામ.

*

“ સંસ્થા દિનપ્રતિદિન, પ્રગતિને પથે જઈ વધુ વિકાસ સાધી ‘સુવર્ણ-મહોત્સવ’ વિશેષ મથસ્વી રીતે ઉજવવા શક્તિમાન અને એવી વિશુ પ્રત્યે અમારો અન્યર્થના છે

તા સદર

કા મ ઠકર
પ્રાત શાળાધિકારી, આખામડગ.

*

“શ્રીમાન,

પુસ્તકાલય સ, સ મંડળના રજત મહોત્સવ સમારંભમાં હાજર ગહેવાના આમ ત્રણ માટે આભાર માનું છું. આ શુભ પ્રસંગે આપને મુઆરકબાદી અને અમિન દન આપતા આનંદ થાય છે આવા અનેક મહોત્સવ ઉજવવા ભાગ્યશાળી થાઓ અને દેશમાં પ્રસરતી પુસ્તકાલય-પ્રવૃત્તિના અગ્રેસર બનો.

રતીલાલ તન્ના

(યુગાન્તર કાર્યાલય)

*

“આ કાર્યમાં મારું સ પૂર્ણ હાદિકે ભાવાનુભૂતિ આપ સ્વીકારી લેશો અને જ્ઞાન-પરબને ઉત્તેજિત કરતી આ સંસ્થા વધુ ફૂલો-ફાલો ને મથકલગીને વરી ચિગયુ બનો. એવી અત કરણ-પૂર્વક અભિલાષા મેવુ છે.

પુસ્તકાલયનો જય

[હરિગીત]

પુનિન સમય આ સાપડયો મડળ-જય તી-મહોત્સવે,
સ્તવનીય કાર્ય કયું અતિ ગુજર જમિમાં વટપ્રદે
કાલચક્ર વીતી ગયુ, આઝાદી યુગને ખૂન મહો.
લહાવો દીધો સતો, કવિ, શાસ્ત્રી મહર્ષિનો ધણો
યદુરાય સમ કીર્તિ અલૌકિક વાધળે વાદ્મય જગે,
નોમત ગજવો જ્ઞાનની સરકાર-બળ જેથી વધે.
જયકાર હોળે જ્ઞાન, જ્ઞાની, જ્ઞાન દેવાવનારનો,
યશની રસોમિં બીમટો પીવડાવી પ્યાલો પિપ્પળો.

ઉમિયાગકર ઠાકર, કેવિદ

“આઝાદીના પથે દોરી જનાર પ્રવૃત્તિના સહકારી મંડળનો રજતજ્યોતિ મહોત્સવ આઝાદ હિન્દમાં ઉજવાય એ મડળ માટે ગર્વ લેવા જેવી નોંધપાત્ર ખીના છે. આપણે આશા રાખીશું કે મહાગુજરાતના વહીવટી કાળમાં આપણા મડળનો હીરક મહોત્સવ ઉજવવા આપણે ભાગ્યશાળી બનીએ અરુ

લી ઈન્દિરબાઈ ના. પટેલના જયહિન્દ
(મંત્રી, સા. પુ. બચાર)

“ હાલકા મુકામે મળેલ શિક્ષક પરિપક્વ વખતે નિદેશી સહકારી મહાળીની પૂં
મોતીલાલની યોજના આકાર પામ્યા પછી ૨૫ વર્ષ પૂર્ણ કરે છે અને તે પણ સફળતાપૂર્વક-
આવા પ્રસંગે હાજરી આપવાનું સદ્ભાગ્ય મેળવનાગ અહિં હાજર રહેલ સૌ સુશ્રી મહોત્સવ
આવે તે પહેલાં ગૂજરાતભરમાં પુસ્તકાલયો લોકા કરવા મોકલે તે કાર્યમાં આજે વડોદરાના
મહાતા ૭૦૦૦ શિક્ષકોની દૃઢ થી બધા ગૂજરાતી પ્રા શિક્ષકોનો સહકાર સાધવાનું કામ
પ્રગતીય દૃષ્ટિએ ક-વામાં “ સમાજ શિક્ષક ” નો સાથ હશે

—ભીમલાલ નારણજી નાયક

તત્રી “સમાજશિક્ષક”

સંદેશવાચન થઈ રહેતા મહાળીને પરિચય આપતા શ્રી. ચિ. હ. અમીને મહાળીને આજે
પરિચય આપતાં જણાવ્યું હતું કે, મહાળી મહેકમ-કાર્યકર્તાઓ સેવાભાવી છે અને એના
સ્થાપકના ઉદ્દેશને પ્રેરણાનુસાર કામ કરે છે બાદ સમારંભમાં વહેવારેલ પરિચયપત્રિકા પરથી
તેમણે મહાળી પચ્ચીસ વર્ષની વિવિધ કામગીરીનો પરિચય આપ્યો હતો.

બાદ પ્રાસંગિક વિવેચન કરતાં જવડોદરા ગાંધી પુસ્તકાલય મહાળીના મત્રી શ્રી
ગમલાઈ કા. પટેલે જણાવ્યું હતું કે, ૨૫ વર્ષ પર એક જીર્ણ દેવાલયના સ્થળે આ મહાળી સ્થાપ-
વાનો સફળ સ્વ શ્રી મોતીલાલ અમીને કર્યો અને આ મહાળી જન્મ થયો ત્યારે ખ્યાલ
ન હતો કે, આ ગજમહોત્સવ ઉજવશે

સામસામા પક્ષના રાજદ્વારીઓનું મિલનસ્થાન

આપણા દેશમાં બાલમરણપ્રમાણ વધારે છે તેવું સરસાઓમાં પણ માલમરણપ્રમાણ
વધારે છે અનેક સરસાઓ જન્મે છે અને તેમાંની ઘણીનો અસ્તવ્યસ થાય છે પરંતુ આ
મહાળી મુરકેલીઓ વટાવીને પચીસ વર્ષ વટાવી ગયું છે એ ૨૫ વર્ષ પૂરા કરે એ આનંદ-હર્ષનો
વિષય છે આજે એના સ્થાપક સ્વ અમીને સા નો આત્મા આનંદ પામતો હશે આ મહાળી
લોકપ્રિયતા અને એની યશસ્વી કારકિર્દીનાં અનેક કારણો છે રાજ્યમાં આ એક જ આવી
સરસા છે એની એ વિશિષ્ટતા છે કે, રાજકીય સામસામા પક્ષના કાર્યકર્તાઓ એમાં સાથે
રહીને કામ કરે છે, સરકારની એને દૃઢ અને અશ્રય છે તેવા જ દૃઢ અને અશ્રય એને પ્રગ-
તગ્ધ થી પણ મળે છે મહાળી શુ શુ કામ કરે છે તે શ્રી ચિમનલાલ અમીને જણાવ્યું છે કેલે
મહાળીને એનાં આવના વર્ષો પણ જનવત કારકિર્દી લઈ નોવડે તેની શુભેચ્છા તેમણે દર્શાવી
હતી

માથા દીઠ દોઢ આનો ખર્ચાય છે.

ત્યારબાદ પુસ્તકાલય ખાતાના વ્યવસ્થાપક શ્રી વાકનીસ સાહેબે વિવેચન કરતા
જણાવ્યું હતું કે, પુસ્તકાલય એટલે શિક્ષણ સંસ્થા, એના ૨ પ્રકારનાં હોય છે. આજ સુધીની
મહાળી ખ્યાલસિદ્ધિ એ તો પાયાનાં ચલુતરૂપ છે આપણા પુસ્તકાલયોની યશસ્વિતા માપવા
માટે આપણી પાસે માપદંડ નથી વડોદરાની દોઢ લાખની વસ્તીમાં ૩-૪ હજાર જેટલાજ
વાચકો અનેના પુસ્તકાલયમાં નધાય છે એક ચલુતરીએ પુસ્તકાલયના આપ-લે વિભાગમાં
વાચકદીઠ પુસ્તકાલયમાં ૩ પુસ્તકો ખરીદવાં જોઈએ આપણા મધ્યવર્તી પુસ્તકાલયમાં આ

* હવે એનું નવું નામાભિધાન મહાશુભશત પુસ્તકાલય મહાળી બદલ થયું છે —તત્રી

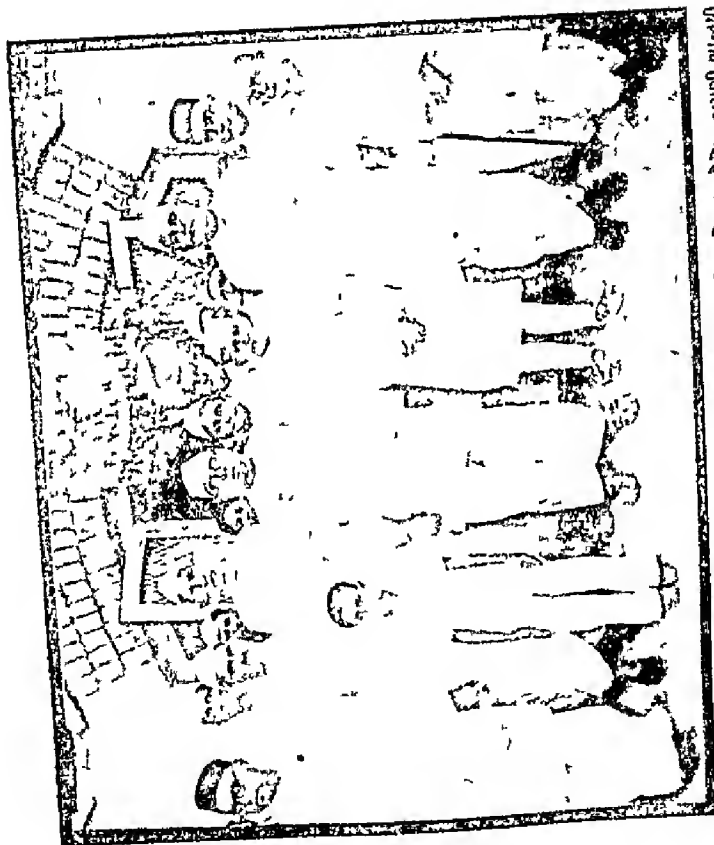
પ્રમણે પુસ્તકો વસાવી શકતા નથી. એનું કારણ, આપણી પાસે જે માટે પૂરતું આર્થિક બળ નથી, તેમ જ તેટલા પ્રમાણમાં નવીન પુસ્તકો પ્રકટ થતા નથી આવી આર્થિક નબળાઈ અને નવીન પુસ્તકોની અછતથી આપણાં પુસ્તકાલયો નવીન પુસ્તકોથી સમૃદ્ધિ યથા શકતાં નથી. આપણે આપણી જે પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ માટે ગર્વ લઈએ છીએ તેની પાછળ માયાદીઠ દોષ આનો ખર્ચા છે.

આગળ ચલતા તેમણે ઈ-લેન્ડની પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં ઉત્તરોત્તર ચેતી ગયેલી પ્રગતિને ખ્યાલ આપેલો હતો, અને જણાવ્યું હતું કે, આ પ્રવૃત્તિમાં આખી પ્રગતિ દિરસો દેશોએ એની દોરવણી, સલાહન વગેરે આપતો હરતક રહેવી જોઈએ. એટલે કેટલીક વાર કાર્યકર્તાઓના ઉત્સાહમાં જોઈ આવવાથી જે પુસ્તકાલયોને સહન કરવું પડતું હતું તે સહન કરવું નહિ પડે. આ સ્થળ તેમણે એક ભવિષ્યનાં ઉદ્દેશ્ય કરતા જણાવ્યું હતું કે પુસ્તકાલયોનાં મોટાં મોટાં નામોથી જનતાએ ભરમાવાનો જરૂર નથી મોટા પ્રાંત પુસ્તકાલયો અને મપીરાષ્ટ પુસ્તકાલયો જનતાને જોઈએ તેટલાં ઉપયોગી નથી પણ નીવડતા ત્યાં પુસ્તકોનો સારો સચ્ચ હોય છે, પરંતુ તેનો લાભ આમ જનતાને મળતો નથી માત્ર ઉચ્ચ કક્ષાના વિદ્વાનો જ ત્યાં ખેમીને જ ત્યાંના પુસ્તકોનો લાભ ઉઠાવી શકે છે લોકશાહીના આ જમાનામાં આ ન ચલાવી લેવાય.

ત્યાર બાદ સહકારી અધિકારી શ્રી જગન્નાથજીએ જણાવ્યું હતું કે, મેં સહકારી સંસ્થાઓના રજત ઉત્સવમાં અને એક સરકારી સંસ્થાના હીરક મહોત્સવમાં ભાગ લીધો છે હીરક મહોત્સવ ઉજવનાર અન્યોન્ય બેન્ક દિલ્લી જૂનામાં જૂની સહકારી સંસ્થા છે, ત્યાં આજે જેનો સમારંભ ઉજવાય છે તે સંસ્થા દિલ્હરમાં અબજો છે આપણે કાંપ કરતી સંસ્થા દિલ્હરમાં મેં જોઈ નથી શ્રી રામભાઈએ અગાઉ જણાવ્યું તેમ, આ સંસ્થાને એના અમુક ઉમરે કાલવાટ લાગ્યો હતો અને એને શસ્ત્રાક્રિયા કરી કોલેજાટ કાઢી નાખી તેને નિરોગી બનાવવી પડી હતી આજે એ બિલકુલ ત દુરસ્ત છે અને એની દિશાપદ્ધતિ એટલી સુદર છે કે કોઈ પણ જાતનો ગોટાળો કરવા ઇચ્છનાર પણ તે કરી શકે જ નહિ એવી એની વાવસ્યા છે જાહેર સંસ્થાઓએ આ દિશાથી પદ્ધતિ અપનાવવા જેવી છે હવે એનો કાર્યવિસ્તાર વિશાળ થવાનો છે એટલે એનો લાભ આખા મુજબ પ્રાંતના લોકોને એવી મારી દાર્દિંદ ગુબોજા છે.

ત્યાર બાદ શ્રી ગોવિંદલાલ ભટ્ટ અને શ્રી પ્રતાપરામ મહેતા તથા શ્રી જયવતીમહેન દેસાઈનાં વિવેચનો યથા જતાં પ્રમુખ સાહેબે ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું.

તેઓશ્રીએ જણાવ્યું હતું કે, આજની આ સૂણા મોટી વિશાળ થવાની મારી ધારણા હતી. અહીં પ્રજાજનોની સારો હાજરી છે પરંતુ દિલ્હીની વાત છે કે, સરકારી અમલદારોનો હાજરી આમાં બહુ જ જોડાઈ દેવાય છે આવા પ્રગતીય સમારંભોથી- અમલદારો ગેરહાજર રહે એ તેમને શોભતું નથી લોકોની આવી દિશાસેવામાં તેમને પ્રોત્સાહન આપવા તેમણે હાજર રહેવું જોઈએ તેમની એ ફાજ છે અમલદારો નટેટસ (મોભો), પોલીસન, પગાર એની જ વાતો કરે છે, પરંતુ હવે વખત બદલાયો છે હું આપણાં રાષ્ટ્ર છું કે, તેઓ આવા કાર્યોમાં પૂરતો ભાગ લેશે, નહિ કે અધગ રહેશે.

મ રૂઝના રજતજ ની પ્રસન્ન યોજના પ્રદર્શનની હાજીરતવિધિ પ્રસન્ન રૂઝના યુવ રેટો- જમણી બાજુથી
 શ્રી. નીરુકલાવ, શ્રી નાનાલાલ શાહ, શ્રી મયનલાલ મ પટેલ શ્રી રામચંદ્ર ડી હેડવા, શ્રી સુનીલાલ મ
 શાહ, શ્રી જગજીવનદાસ મહેતા, શ્રી. ચિમનલાલ દે અરોન, શ્રી વામનલાલ અરોન, અને શ્રી. ઉગ્રલાલ પટેલ

આગળ ચાલતાં તેઓશ્રીએ જણાવ્યું હતું કે,

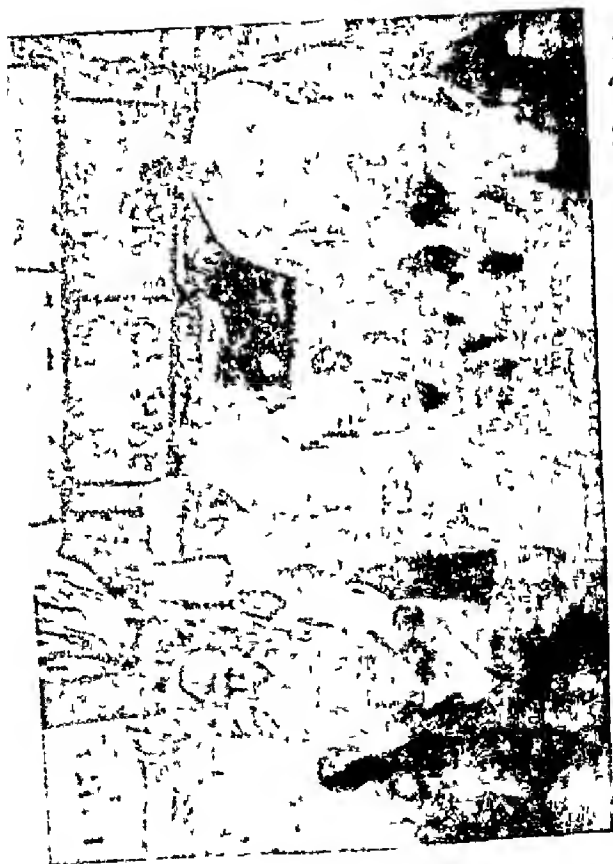
પ્રૌદશિકાણુ પ્રવૃત્તિ માટે આપણા બજેટમાં બં લાખ રૂપિયા નિયત કરવા છે. લોકોએ એનો લાભ ઉઠાવવો જોઈએ. પુસ્તકાલયો પાછળ અગાઉ આપણે ત્યાં ૨૦ હજાર સગ્રહમદ્દ અપાતી તેમાં લોકોના અને પચાસતેભા ૩૦-૩૦ હજાર ઉમેરાતા હવે સગ્રહમદ્દ બેવડી કરી છે તે જ પ્રમાણે લોકોએ અને પચાસતેભા પશુ એટલો બેવડો ફાળો આપવો જોઈએ. હવે વડોદરા મુ ગઈ સ થે જોડાય છે ત્યારે મડને પશુ એનો કાર્યવિસ્તાર વધારવા એનો શેરકેપિટલ વેધારવી પડશે, અને ઇન્ડાકાલારમાં કામ કરવાનું થશે. આપણ સુની મડને જે વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયોની મેંસ બગીચી છે તે જ પ્રમાણે મુ ગઈ પ્રાંતના પુસ્તકાલયોનો સેવા કરવાની થશે.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મડળના રજત મહોત્સવમાં ભાગ લેના મને ખરેખર જ આનંદ થાય છે. લોકકેળવણી અંગેની અને સહકારી ધો-એ ચાલતી ધણી ઓછી સંસ્થાઓને આવું સહબાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી કરીને પુસ્તક લય મડળના આવ મર્યાપક, અને હાલની સચાલક સમિતિને તેમના સકળ કાર્ય બદન આજે હું ખાસ અભિનંદન આપુ છું.

આપણા દેશના લોકોનું માનસ અને વિચારો ઘડનામાં જે વસ્તુઓ અન્યથા ભાગ ભજવે છે તેમાં વર્તમાનપત્રો અને પુસ્તકો બહુ મોખરે છે, પુસ્તકાલયો એ જ્ઞાનનો પરબો છે, એ પરબોદારા ચિત્તવ અને સતોપકારક પાણી પાછીને જનનાના વિચારો અને વર્તનને આપણે નિર્ગાળ અને ઉચ્ચ પ્રકારનું બનાવી શકીએ. આપણી જનતાનું તે જ આ રીતે જેટલું વધારી શકીશું તેટલું જ લોકશાહીના ધોરણે શાલતા સ્વતંત્ર દિલ્લુ શૌરવ વધારો.

શુભામી અને અધ પતનના અધકારલયાં લાંબા યુગ પછી આજે આપણે નવીન સર્જનની દિશામાં વળ્યા છીએ. આપણે ધારીએ તે રીતે આપણુ ભાગ્ય ધડયાની પૂરી સત્તા આપણી પાસે છે. તેવે સમયે દેશમાં જનતાની આધિક સામાજિક અને મસ્કારિક ઉન્નતિ થાય એવાં પગલાં અને કાર્યક્રમ આપણે ઝડપભેર અમલમાં ચૂકવાના છે. નિરક્ષરતા નિવારણ એ કાર્યક્રમ અગત્યો મુદ્દો છે. દેશની ૩૧ કરોડ જનતામાંથી લગભગ ૨૬-૨૭ કરોડ જેટલી અક્ષરજ્ઞાન ધરાવતી નથી, મોટા ભાગની આ નિરક્ષર જનતાને પાંચ વર્ષમાં આપણે અક્ષરજ્ઞાન આપવું જોઈએ અને મધ્યે સમયે એ લોકો જાહેર જીવન માં ગમ્ય તે માટે પુસ્તકાલયો પશુ વધારવા જોઈએ. વડોદરા રાજ્યે પુસ્તકાલયોનાં પ્રવૃત્તિને સારો રીતે વિકસાવી છે, પરંતુ જેમ પ્રાથમિક શિક્ષણની આવડતમાં દરેક ગામે હજી શાળા સ્થપાઈ શકી નથી તેમ દરેક ગામે હજી પુસ્તકાલય નથી અસગત કરતા. પુસ્તકાલયોની યોજનાથી આવા પુસ્તકાલયો વગરના ગામેને કેટલીક રાહનો મળે છે, પરંતુ તેનાથી સતોપ માની બેસી રહી શકાય નહિ. જેટલી ઝડપથી આપણે નિરક્ષતાનું નિવારણ કરવાનું છે તેટલી ઝડપથી આપણે ગામેગામ પુસ્તકાલયો આપવાના છે, જેથી કેળવણીનું ઝરણુ અધવચ સુગમ ન જતાં સતત કેળવણીનું પાન કરાવ્યા. દરે અને એ રીતે આપણા દેશના લોકોનું માનસ અને વિચારો ચેતનવતા અને પ્રગતિમય રાખી શકાય.

પરંતુ માત્ર પુસ્તકાલયો સ્થપાઈ એટલું જ બસ નથી, લોકો તેનો સાદા પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરે અને શિક્ષક વાચનની અભિરૂચી જનતામાં ઉદ્ભવે તે માટે પશુ કાર્ય બંધારિયન

માનનીય ડૉ. છવરાજ મહેતા પુસ્તકાલયના સહાયક મડળ સિ. ના રજીસ્ટર્ડ 'મહોત્સવ
 અમારે કાનું પ્રમુખસ્થાન લેવા પધારે છે, સાથે સ્વાગતપ્રમુખ શ્રી મનનભાઈ યા' પટેલ
 તથા શ્રી. ચિમનભાઈ ઠાકર સાથે.

ચોજના કરવાની જરૂર છે પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી આ આગતમા થોડી ઘણી પ્રવૃત્તિ થાય છે પરંતુ હજી તે પ્રગતિને વધારે વેગ આપવાની જરૂર છે પુસ્તકાલયોને પુસ્તકોની (લલામણુ કરતાં વખતે પુસ્તકનો યોગ્યતા એ જ કમેટી હોવી જોઈએ માત્ર લાયકાત કે બીજા કોઈ કારણને વશ થઈ પુસ્તકોની લલામણુ થવી જોઈએ નહિ

આ આગતમા પુસ્તકાલય મંડળે સારું ધોણુ જાગવી રાખ્યું છે અને જાળવી રાખશે એમ હું આશા રાખું છું

પુસ્તકાલય તત્કાલક સહકારી મંડળે વડોદરા ગાંધીના પુસ્તકાલયોની અભાગ સુધી સારું સેવા જાળવી છે તે જાણીને મને આનંદ થાય છે, રાજ ના પુસ્તકાલયોનો આર્થિક વહીવટ એ ખખા અને બ્યવસ્થિત પાયા ઉપર લાવવામા મંડળનો મહત્વનો હિસ્સો છે હવે વડોદરા ગાંધી મોટા વિસ્તારમા મળી મધુ છે મુખ્ય પ્રાંતનો સરકાર યજ્ઞ પુસ્તકાલયો તરફ હવે વધારે જ્ઞાન આપે છે હુ મધુ કે આવા સમયે મંડળ પણ પોતાનું કાર્યક્ષેત્ર વધારે માત્ર પ્રતિષ્ઠા કાર્યક્ષેત્ર નહિ, પરંતુ પ્રવૃત્તિઓની વવિધતાનું પણ ક્ષેત્ર વધારે એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે

આપણી સંસ્કૃતિના સારાં તત્ત્વોનું આપણે જતન કરવું જોઈએ, આ માટે વાચનની સાથે સાથે મનન અને ચિંતનની આરંભકતા છે પુસ્તકો વાચવાની વધતી જતી દેવધી કાળે કાળે આવા મનન અને ચિંતનની દેવ પણ આપણા લોકોમા સ્વાધીન થશે દેશની આજની પરિસ્થિતિને માટે મિદ્ધાતોને પોતાના આચાર વિચારોમા યોગ્ય સ્થાન આપનારા શ્રીપુરોહિત દેવદ સી લે કચાહી આપણે સ્થાપવાના છે અને તે કાર્યમા પુસ્તક લેખકો અને વચાવનાર (અવપાલોના) સહમરની જરૂર છે

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ આ જરૂરિયાત પુરી પાડવામા પોતાનો ફાળો આપવામા સમર્થ અને અને સારા વિચારોના ફેલાવાદારા સમાજસેવા કરવાનું પોતાનું ખોલ મિલક કરે એવી આપણા બધાનો અંભિલાષ આપ સહુવતી બંધત કરવાની હું રજા લઉં છું

હેતે તેઓઓએ મંડળને વધુ પ્રગતિવાન બનવાના શુભાશીર્વાદ આપી પોતાનું વક્તવ્ય પૂરું કર્યું હતું

છેલ્લે પ્રમુખશ્રીનો અને આમંત્રિતોનો અને પધારવા મદલ આભાર માનતાં મંડળના અધ્યક્ષ શ્રી સુનીલાઈ સાહે જણાવ્યું હતું કે, શ્રી જીવજનાઈએ તેમના માથે પડેલા ખૂન ખૂન કામના જોગવાઈ વખત કાઢી આપણા સમાજ હતું પ્રમુખસ્થાન સ્વીકાર્યું છે તે માટે આભાર માનું છું તેઓ ગાંધિવસ જોવા સિવાય કામ કયું જ જતા હતા અને િવતા પણ નહોતા (વચમા શ્રી જીવજનાઈએ જણાવ્યું કે, આજે તો હું સારી ગેતે જાંધો છું) આજળ ચાલતાં શ્રી સુનીલાઈએ જણાવ્યું કે, તેઓશ્રી જેમ આજે સુતા હતા તેમ અને એમના અનુયાયીઓ પણ આમારે ભાર ઓછો થતા હોવા છીએ અને અમે બધાએ એ વાગ હવે આપણા કમિશન શ્રી રહેછાને માથે મોઘો છે

બાદ તેમણે જણાવ્યું કે, હું આ મંડળની સ્થાપના વખતે રન મોતીલાઈ સાહેજના વિદ્યાર્થી તરીકે એમની સાથે હતો. આ સમારંભ એક સુંદર પ્રસંગ વખતે ઉજવાય એ અત્યંત આનંદની વાત છે અત્યાર સુધી આપણે કરેલી પ્રગતિના પ્રવાણમા હવે આપણે વધુ કદમ ભરીએ છીએ આવા શુભ પ્રસંગે આપ સૌએ અને પધારવા બદન આપ મોનો આજર માનું છું

બાદ વહેમાતરમ ગવૈષ સમાજ હતું કાર્ય પૂરું થયું હતું 'અંતે હડા આઈસક્રીમને ન્યામ આપી રાત્રિ નવ વાગે સૌ વિસર્જન થયા હતા

માનવતાની જ્યોત

- માનવમા માનવના મહેરે, મહાપુરુષ મળી જાય,
જ્યારે મહાપુરુષ મળી જાય;
પારસમણિનો સ્પર્શ ચતા જેમ, લોહનું કાચન ચાય,
ત્યારે લોહનું કાચન — માનવમા-(૧)
- ન કોઈ માનવ સાંગે કેવળ, ન કોઈ માત્ર ખરાબ,
માનવ ન કોઈ માત્ર ખરાબ.
ભલ્લા છુગ તરવોનું મિશ્રણ, માનવમા દેખાય,
મિશ્રણ અજળ માનવીમાંય ! — માનવમા-(૨)
- ખૂગ તત્ત્વ બહેકે તો માનવ, અધમ પથે વળી જાય,
માનવ અધમ પથે વળી જાય
કડાં તત્ત્વ ફૂલે ફોરે તો, ઉન્નત પથે જાય,
માનવ ઉન્નત પથે જાય. — માનવમા-(૩)
- ગુલાબ પુષ્પે કટક દેખો, કલંક છે વિદુમાંય,
દેખો કલંક છે વિદુમાંય
કડવો લીલુડો લીમડો હોયે, શીતળ એની છાય,
કેવી શીતળ એની છાય ! — માનવમા-(૪)
- કાળો કાળો કાલમો કેવો કરતો કર કાળારા !
કેવો કરતો કર કાળારા !
ગુપ્ત જ્યોતિ અગમગ અળકે, ચિનગારી અડતાય,
અતર કેવી જ્યોત છુપાય ! — માનવમા-(૫)
- ધોળા બગલા ધ્યાનમગ્ન બની, નદીતટ પર મોહાય,
નદીતટ પર મોહાય,
મત્સ્ય દેખતા મરે સાધુતા, ચડપ મત્સ્ય ઝડપાય,
અતર કેવી કાલિમાય ! — માનવમા-(૬)
- “માણસાધના દીવા” અળકે, માનવ અતરમાંય,
અળકે માનવ અતરમાંય
પણુ જ્યાં તેવ ખૂટે ત્યાં દીપક જ્યોત છુટાતી જાય,
ખૂટે તેવ દીપ હોલાય ! — માનવમા-(૭)
- પણ કો’ ગુરિસમ સત માનવી, ભેટી અચાનક જાય,
જ્યારે ભેટી અચાનક જાય
પાનકું પુરાતાં દેશે, દીપ - જ્યોતનું સાય,
જ્યોતિ ગુરિ સમ ત્યાં હલગાય ! — માનવમા-(૮)
- વિશ્વપ્રસાદ એમ પંડ્યા (બાલકવિ)

*શ્રી. મિયાની કૃત ‘માણસાધના દીવા’ ઉપરથી સચિત

૧ દિવસ કર મહારાજ-જેમને અનેક માનવીઓના હલકામાં માણસાધના દીવા સતેજ કર્યા છે

મહાલ પુસ્તકાલય સંમેલનો-પરિષદો

૧-વડોદરા મહાલ પુસ્તકાલય સંમેલન

વડોદરા મહાલ પુસ્તકાલય સંમેલન તા. ૩૦-૧-૪૯ ને ગુરુવારના રોજ અયોરના ૧૨-૦ વાગે બાજવા મુકામે સ ગુ શાળાના યોગાનમા ધારાસભ્ય શ્રી. ચિમનભાઈ હ. અમીનના પ્રમુખપણા નીચે મળ્યું હતું. સંમેલનમાં પ્રુ ખાતાના મદદ વ્ય શ્રી. ઉમેદભાઈ, વડોદરા મહાલ શાળાપ્રિકારી શ્રી લક્ષ્મણગવ આ પિ પળસર, રાજ્ય પ્રુ પ્રચારક શ્રી વંદવભાઈ મૂ પટેલ, તથા ગામના સદગૃહસ્થો આગેવાનો, વિદ્યાર્થીઓ, બાલિકાઓ, તેમજ મહાત્મા પુસ્તકાલયોમાંથી મોટા ભાગના મત્રી ભાઈઓ, તથા મથપાયોએ અને પ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા અન્ય શિક્ષક મન્દ્યુઓએ હાજરી આપી હતી. મડપની રોલા આકષક હતી આજે પૂજન બાપુજીને સવત્સરીદિન હોવાથી કામકાજ શાંતિ ને સાદાકથો ચર કયું હતું પ્રથમ બાળાઓએ 'અપગધ ક્ષમા કરો પ્રભુ મારો-૦' એ પ્રાર્થના ગાયા બાદ ગાંધીપૂજનનું ગીત-સ્વાગતગીત ગવાયાં હતા તે પછી મડપની મત્રી શ્રી છોદાભાઈએ દ્રેક નિવેદન રજૂ કરી, સોનું હાર્દિક સ્વાગત કરી, પ્રમુખસ્થાન માટે દરખાસ્ત રજૂ કરી હતી બાદ શ્રી ચિમનભાઈએ પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારી, સોનો આભોર માન્યો હતો બાદ મત્રીભાઈએ તરફથી કેટલાક પ્રશ્નો રજૂ થયા હતા. તેના યોગ્ય ખુલાસા શ્રી ઉમેદભાઈ પટેલ તરફથી કરવામાં આવ્યા હતા પ્રશ્નોમાં મુખ્ય બે પ્રશ્નો હતા એક સ્ત્રીમથપાલની આવશ્યકતા અને સાગ કામ બંદન બોનમ આપવાનો અગત્ય તે બાદ શ્રી ઉમેદભાઈ પટેલનું વિવેચન થયું હતું તેમાં તેમણે બાગકોને વર્ષવાગ અભ્યાસક્રમને અનુસરી છત્ર વાચન કરાવવા ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે, એકવી વાર્તાઓથી જનતાને વિશેષ જ્ઞાન મળી શકે નહિ તે બાદ શ્રી પિ પળસર સાહેબે જણાવ્યું કે "શાળા અને પુસ્તકાલય એ બંને સંસ્થા એક જ છે" વળી તેમણે સા. કામ બંદન બોનસ આપવાની ભલામણ કરી હતી

હેવટે નાજ પ્રચારક શ્રી વંદવભાઈ મૂ પટેલે દરેક પરિષદ વા સંમેલન ન્યાં ન્યાં ભગવ ત્યાં ત્યાં અવશ્ય હાજરી આપવા સો મત્રીભાઈએને ટકોર કરી હતી હેવટે તા ૩-૨-૪૯ ના રોજ પુસ્તકાલયપર્વણી દિન ઉજવવા, મોટેમાં માટે "માણુમાઇના દીવા" નામના પુસ્તકનો લેવાનારો થિ વા પરીક્ષાનો તથા વિદ્યાર્થીઓ માટે લેવાનારો "આપણા સરદાર" ના પુસ્તકનો પરીક્ષાનો સાગ પ્રમાણુમા પ્રચાર કરી ઉમેદવારો બિલા કરવા સ્થન કયું હતું બાદ નંચેના ઠગવો રજુ કરવામાં આવ્યા હતા —

પસાર થયેલા ઠગવો

પૂજ્ય બાપુજીના આજના સવત્સરોદિને પૂ બાપુજીને આપણે સૌ યાદ કરી, તેમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ, અને પ્રજાને પ્રાર્થાએ છીએ કે, તેમના આદેશ કાર્યો પૂર્ણ કરવાની તથા સર્વોદયની ભાવના ફેલાવવાની અમને સૌને પૂરતી શક્તિ અને હિમત આપો.

૨ આ સંમેલન મહાલનાં સર્વે પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને તા ૩ ફેબ્રુઆરીએ પુર્વપશ્ચિનો દિવસ ઉજવવા, મોટાં માટે “ માણસાઈના દીવા ” નામના પુસ્તકની લેવાનારી શિ વા ની પરીક્ષાનો તથા વિદ્યાર્થીઓ માટે લેવાનારી ‘ આપણા સરદાર ’ ના પુસ્તકની પરીક્ષાનો સારા પ્રમાણમાં પ્રચાર કરી ઉમેદવારો ઉભા કરવા, તથા ત્રિમાસિક નિવેદનો મહાલ મંડળ તરફથી આતા તરફ વખતસગ્ર મોકલવા તથા મહાનગર સંમેલન વા પરિષદ ન્યા ન્યા હરાય ત્યાં ત્યાં હાજરો આપવા આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે

૩ મહાલના તમામ જૂથમંડળના મંત્રીઓને, જૂથનું કાર્ય વ્યવસ્થિત કરવા તથા કરેલા ધોરણે વાર્ષિક સભા ભરવા આ સંમેલન આગ્રહપૂર્વક ભલામણ કરે છે.

ઉપર પ્રમાણે કરાવેા થયા બાદ પ્રમુખશ્રીનું ઉપસંહારનું બાપણ પૂરુ થઈ આભાર-દર્શન, કૃતજ્ઞતા વિગેરે થઈ વરદેમાતરમ્ ગવાયું હતું તે પછી સૌ છૂટા પડ્યા હતા.

૨-કરજી તાલુકા પુસ્તકાલય સંમેલન

કરજી તાલુકાના ગ્રામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓનું સંમેલન તા ૨-૨-૪૬ ને રવિવારે બપોરના એક વાગે કરજીમાં શ્રી વજીલ મુગલભાઈ લાદના પ્રમુખપદે મળ્યું હતું જેમાં વડોદરાથી શ્રી ઉમેદભાઈ સા મધ્યવર્તી પુસ્તકાલય આતાના મદદનીસ વ્યવસ્થાપક, ઉપરાંત રાજ્ય પુ મંડળ તરફથી શ્રી વલ્લભભાઈ હાજર રહ્યા હતા. આ સંમેલનમાં તાલુકાનાં ૫૦ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓ હાજર રહ્યા હતા.

સભાનું કાર્ય શરૂ થતા બજેટ ઉપર ચર્ચા થઈ, તેમાં શ્રી ઉમેદભાઈ સા તરફથી પત્રો, માગિકો, પુસ્તકો માટે સંતોષકારક ખુલાસાઓ થયા ઉપરાંત સરકાર વચાવત મંદો માટે પણ ચર્ચા થઈ હતી તેમાં જોઈતા ખુલાસાઓ મળ્યા રાજ્ય પુસ્તકાલય ની રકમ (લાગત) માટે પણ પ્રશ્ન નીકળતાં તેને પણ સંતોષકારક ખુલાસો થયો હતો રાજ્યમાં પુસ્તકાલયો હવે કેવા સ્વરૂપે ચો તે કહી શકાય નહિ, પણ પુસ્તકાલયો તે ચાલુ રહેશે જ વગેરે ખુલાસાઓ થયા હતા ત્યાર બાદ આ વલ્લભભાઈએ જણાવ્યું કે વડોદરા રાજ્ય પુ મંડળ તરફથી લેવાની શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષામાં દરેક ગ્રામમાંથી એક માં એકા દસ ભાઈ ભાગ લે તે ધણું વાંચન થયું મળ્યાં તે આગામી પરીક્ષાનો લાભ લેવા વિનંતિ કરવામાં આવી હતી તાલુકા તરફથી લેવાતી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષામાં પણ વધુ લાભ લેવા વિનંતિ કરી હતી ત્યાર બાદ પ્રમુખશ્રી તરફથી પણ આ જમાનામાં હવે લોકોને આપણે જેવું ઉપયોગી થઈએ તેમ કરવા, તેમજ શિષ્ટ વાચન વચાવવા વિનંતિ કરાઈ હતી ત્યાર બાદ નીચે પ્રમાણે કરાવેા થયા હતા

કરજી નં. ૧-તાલુકાના દરેક પુસ્તકાલયના બજેટમાં (૧) માણસાઈના દીવા (૨) આપણા જવાહર એ બે પુસ્તકો દાખલ કરી કરજી મહાલ પુસ્તકાલય મંડળ તરફ મોકલવા પુસ્તકાલય સં. સં. મં. સિ. ને વિનંતિ કરવામાં આવે છે

કરજી નં. ૨-કરજી તાલુકાના તમામ પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને આ સંમેલન આગ્રહ-પૂર્વક વિનંતિ કરે છે કે શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષામાં પોતાના ગ્રામમાંથી નિહાળ ૧૦ થી ૧૫ વિદ્યાર્થી ઉમેદવારો ઉભા કરવા અને રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ તરફથી ચનાની શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષામાં

નિદાન દરેક ગામ દીક પાંચ ઉમેદવાર ઉભા કરવા આ સભા કરજીય તાલુકાના પુસ્તકાલયના મંત્રીઓને વિનંતિ કરે છે

ઠરાવ નં ૩—તાલુકાના પુસ્તકાલયોની સુવ્યવસ્થા રહે અને તે માટે કરજીય મહાલ નીચેના ત્રણ સભાસદ પ્રચારકો રાખવાનું સર્વાનુમતે ઠરાવવામાં આવે છે.

(૧) છોટાલાલ નં. ૫ ડયા બોડકા સા પુ ના મત્રી,

(૨) ઉમેદશા મલ ગશા લતીપુર ટીબી ,

(૩) ધમ્મચ દ ભા શાહ ગણપતપુરા ,

ઠરાવ ૪—મહાલના પુસ્તકાલયોના કાયમ ફંડની ગ્રંથ વ્યાજ સારુ ઉપજ તે માટે આ સંમેલન દરેક પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને વિનંતિ કરે છે કે પોતાનું કાયમ ફંડ કરજીય શિનોર તાલુકા સહકારી બેન્કિંગ યુનિયન લિ મિ મૂકવું અને તે માટે ખાતા તરફથી પરવાનગી મળવા શ્રી મદદનીશ વ્ય સા ને વિનંતિ કરવામાં આવે છે

૩—પાટણ મહાલ પુસ્તકાલય ત્રીજી પુસ્તકાલય પરિષદ.

પાટણ મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદનું ત્રીજું અધિવેશન પાટણથી દશ માઈલના અંતરે આવેલા સરિયદ મુકામે તા ૨૭-૩-૪૬ ના રોજ મળ્યું હતું પરિષદના પ્રમુખ માનનીય શ્રી રાધવજીભાઈ લેકેવા સાહેબ તથા બીજા મહેમાનો ખાસ મોટરમાં સરિયદ આવી પહોંચ્યા હતા

પરિષદ માટે દવાખાનાના વિશાળ કમ્પાઉન્ડમાં ખાસ મંડપ બનાવ્યો હતો મંડપને ખજા, પતાકા, આમોપાલવના તોરણો દેશમેવકોના ફોટાઓ વગેરેથી સુદર રીતે શણગારવામાં આવ્યો હતો પરિષદની કાર્યવાહી અજળ ઉત્સાહ અને ઉર્મગથી શરૂ થઈ હતી

આ પ્રસંગે પ્રમુખ સાહેબ ઉપરાત શ્રી આસિ પોાલસ નાયબ મુખ સાહેબ, શ્રી પાટણ મહાલ વહિવટદાર, સા, શ્રી વિજયકુમારભાઈ નિવેદ સાહ, શ્રી. માનસિંગભાઈ વકીલ, શ્રી છોટાભાઈ પડિત, શ્રી રઘુનાથરાવ વકીલ, શ્રી મહેમાણા પ્રાંત શાળાધિકારી સાહેબ, શ્રી પાટણ મહાલ શાળાધિકારી સાહેબ, કોંગ્રેસ સમિતિના પ્રમુખ શ્રી દયાળજીભાઈ પટેલ, મહાલના ઘણા ગામોના પુસ્તકાલયોના મંત્રી ભાઈઓ તેમજ બીજા કાર્યકર્તા અને અમલદારોની હાજરી હતી ઉપરાંત ગામના અને આજુબાજુના ગામોના ગમ્યાબધ ઓપુરોની હાજરી હતી વડેદરાથી પુસ્તકાલય ખાતાના મદદનીશ વ્યવસ્થાપક શ્રી ઉમેદભાઈ સાહેબ તથા રા પુ મંડળના સહમંત્રી શ્રી ના ન બોડકા પણ આવ્યા હતા

શરૂઆતમાં સ્વાગતગીત ગવાયા બાદ સ્વાગતપ્રમુખ શ્રી લહેચંદ મહાય દનું જાપેનું ભાષણ વચાનું હતું બાદ સરિયદ પુસ્તકાલય મંત્રી બી ખીમજીભાઈ ડીડાભાઈ દોડર આવેલા સ દેશા વચ્ચા હતા તેમજ પૂજ્ય રવિચંદ્ર મહારાજ, શ્રી યુનીયાર્શ સાહના સ દેશાઓ મુખ્ય હતા ત્યાર બાદ પાટણ મહાલ પુસ્તકાલય મંડળના મનો રકરભાઈ ભાણુભાઈ વ્યામે પણ પુ મંડળનું નિવેદન રજૂ કર્યું બાદ મદદના ૬ કરાવો જુદાં જુદાં મંત્રી ભાઈઓ તરફથી રજૂ થયા હતા તે સર્વાનુમતે મંતુર થયા બાદ ડે બાલાય કર દવે, શ્રી. મ. ક. વહીવા સાહેબ, વકીલ શ્રી રઘુનાથરાવ, વકીલ શ્રી ડાદયાભાઈ વકીલ શ્રી દયાળજીભાઈ વગેરેના પ્રસંગોચિત વિવેચનો થયા બાદ પ્રમુખ શ્રી લેકેવા સાહેબે કેળવણીમાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ એ વિષય ઉપર સુદર ભાષણ કરી ગામના લોકોને સુદર બોધ આપ્યો હતો. શ્રી વિજયકુમારભાઈ

તથા શ્રી માનસિંગભાઈએ પણ ગામના લોકોને સાદી ભાષામાં શિખામણરૂપે સુદૃઢ સમજ આપી હતી છેવટે ઉપકાર મનાઈ સાંજે ચાકાઈ વાગે પરિષદની પ્રાર્થાહુતી થઈ હતી

પંસાર થયેલા ઠરાવો

૧ આ રાજ્યમાં સા પુસ્તકાલયોના નિભાવમાં ચાલુ બજેટ ઉપરાંત રૂ. ૩૦૦૦૦ નો તથા કાપકૃષ્ણ નીતિ અંગે બધ રહેલી મહાન બાધકામની પ્રવૃત્તિને આગળ ધપાવવા ઠરાવે રૂ. ૨૦૦૦૦ નો વધારો મંજૂર કરી, તેનો અમલ ચાલુ વર્ષથીજ શરૂ કરવાનું ફરમાન ઇસ્તિબદન આ પરિષદ શ્રી સરકારનો અતઃકરણપૂર્વક આભાર માને છે

દ મૂ. વડીલ રઘુનાથરાવ ચણતરાવ દેસાઈ અનુ. જોશભાઈ

૨ શિષ્ટવાચનના પ્રયાગમાંજ પુસ્તકાલય સ્થાપનાની સાર્થકતા ગ્રહેલી છે એમ આ પરિષદ માને છે અને એ ઉદ્દેશને અર્થે (અ) પાટણ મહાલના વિદ્યાર્થીઓ તેમજ સાવારણ લોકોન આમજનતા માટે શિષ્ટવાચનની પરીક્ષા ચાલુ વર્ષ ફરમાન લેવાનું આ પરિષદ ઠરાવે છે અને માટે ની તારીખ તથા પુસ્તક નમુદ કરવા માટે નીચેના ગૃહસ્થોની સમિતિ સ્થાપવામાં આવે છે

શ પાટણ મહાલ યાજ્ઞાધિકારી

રા વજલાલ માધવરાવ બારોડ

રા કુશલાલ વિદ્યારા કર દવે

રા શંકરલાલ બાણુભાઈ બ્યાર

રા ખીમજીભાઈ રીડાભાઈ ઠાકર

(બ) ઉપરનો ઉદ્દેશ બરલાવવાને વ રાજ્ય પુ. મંડળ વર્ગી લાગટ પ્રયત્ન કરી રહેલ હોય તેના તરફથી એપ્રિલની ૨૪મી તારીખે શિષ્ટવાચનની ૨૭ મી પરીક્ષા રખાઈ છે તેના લાભ પુ. પ્રવૃત્તિના સેવકો તેમજ મોટી ઉમરના શિક્ષિતવર્ગે લે એમ આ પરિષદ ઇચ્છે છે

દ મૂ. રા સાકરેશ્વર જીભાઈ બ્યાલ પાટણ

રા અનુ. ચંદ્રલાલ ત્રિવરધર બ્યાલ

૩ આ મહાલમાં શિક્ષણ વર્ગ ભરાયોને ૧૨-૧૩ વર્ષ થઈ ગયા છે એ જોતાં મહેસાણા પ્રાંત માટે ભાવાના શિક્ષણવર્ગ આ મહાલમાં ભરાય એવી યોજના થવા આ પરિષદ વ રા-પુ. મંડળને વિનંતિ કરે છે

દ મૂ. રા શંકરલાલ બાણુભાઈ બ્યાલ

અ. આ. વજલાલ માધવરાવ બારોડ

૪ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ એ જેમ યાજ્ઞા પ્રવૃત્તિનું પૂરક અંગ છે તેમ લોકશિક્ષણ વા. પ્રૌદશિક્ષણ એ યાજ્ઞા પ્રવૃત્તિ તેમજ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિ ઉભયની પૂરક પ્રવૃત્તિ છે એમ આ પરિષદ સ્વીકારે છે અને મહાલના શિક્ષકભાઈ બહેનો ઉપરાંત એકએક સમજી શિક્ષિત વર્ગને પોતપોતાના પ્રદેશ પૂરતી પ્રૌ શિક્ષણની પ્રવૃત્તિને સહાયતાપૂર્વક ઉપાડી સેવાની આ પરિષદ આમદબરી વિનંતિ કરે છે

દ મૂ. પુષ્કરલાલ ડાહ્યાલાલ બ્યાલ

અ આ. રા બાલાલ શંકરલાલ રાવળ

બિ. અ. રા નાનુકલાલ નદલાલ ચૌકરી

૫ આ મહાલને પ્રાંત પ્રચારકની સેવાનો લાભ દાણમાં મળેનો નથી તો તે માટે ઘટતી તજનીજ કરી આપવાની પ્રાંત પુ. મંડળને આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે

દ મૂ. રા કેવળભાઈ અનુરભાઈ

અ આ. શંકરલાલ બાણુભાઈ બ્યાલ

૬ જે તે મહાલની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને સુવ્યવસ્થિત અને ચેતનવતી રાખવાની દષ્ટિએ મહાલવાર માનદ પુ. પ્રચારકો નીમવાની નીતિને આ પરિષદ ઉપકારકાગ્રક લેએ છે અને પાટણ મહાલ માટે એ જાનની મેવા આપવાનો ઉત્સાહ દેખાડવાની પાટણ મહાલના શિક્ષકજીબુઓને દાહલ કરે છે

દ મૂ. વજલાલ માધવરાવ બારોડ

અ આ. મનોરમાજી દયારામ અગીન બાણીસખા

આપણાં બાળસામયિકો અને વિભાગો

આજે ગુજરાતીમાં ઠીક પ્રમાણમાં બાળસામયિકો તથા વિભાગો જોવામાં આવે છે. પ્રત્યેક સાપ્તાહિક પોતાનું અનુક્રમિક પ્રકારનું ધોરણ જાળવતું હોય એમ પ્રથમ દૃષ્ટિએ પ્રતીત થાય છે. છતાં કેટલાક સામયિકોના લખાણોનું ધોરણ એટલું નીચું હોય છે કે જેથી બાળકોના માનસમાં માઠી અસર થાય એક બાળસામયિકોના તત્ત્વજ્ઞોને હમણાં હું મળ્યો હતો ત્યારે એમણે કહ્યું હતું 'બાળકો આગળ મૂકવામાં આવતું પ્રત્યેક લખાણ વિચારી વિચારીને મૂકવું જોઈએ કેમકે કુમળા બાળકમાં સારા વા જોડાતી સત્વરે છાપ પડી જાય છે અને એ છાપ કોઈક દિવસે કાર્યમાં પરિણમે જ છે. હુઆમયી આગળ આવનાર હતાવધારની વાર્તા બાળકો, આગળ મૂકવાથી તેમનામાં પણ એવા દુર્ગુણો સચાર થવાનો જ જોર છે તત્ત્વજ્ઞો તો બાળકને રસ પડે અને પાના ભંગાય એ દૃષ્ટિએ એવું લખાણ જાટયું હોય, જે સામયિકથી બાળકને સરકારી ન થકી શકાય તો ચિંતા નહિ, પણ એને ખગળ ન કરવો એ સામયિકની નૈતિક ફરજ છે.' એટલે આ પ્રમાણે બાળસામયિકોના તત્ત્વજ્ઞો પ્રત્યેક લખાણ વિચારી વિચારીને મૂકે એ ઇચ્છવા જોગ છે જે લેખો આપ્યા તેમાંથી જેમ તેમ પમદગી કરીને છાપી મારવા એ હિતકર નથી કદાચ આવેલા લખાણોમાંથી એક પણ છાપવા જેવું ન હોય તો જાતે તૈયાર કરીને વા તૈયાર કરાવીને બાળકો આગળ એવું સાહિત્ય રજૂ કરવું જોઈએ આગ્રહ ભારતના ભાવિ નાગરિકોનારૂં ધડતરમાં આપણા બાળસામયિકોએ પણ યથાશક્તિ કાળો આપવો છે એ નહિ જ જુલાય એમ માની હવે આપણાં બાળસામયિકો તથા વિભાગોનું વિહંગાવલોકન કરીએ.

બાલમિત્ર. ૨૮ વર્ષથી પ્રગટ થતું આ સામયિક યાગા, પુસ્તકોલક તથા ઘેરઘેર સારા પ્રમાણમાં વચાય છે એની પાછળ બાળમાનસની દૃષ્ટિએ એ મહત્વના કારણો છે એના સફેદ દમ જેવા કાગળો તથા સ્વચ્છ, સુખડ અને બાળમાનસને રમે એવું જાપકામ ઉપરાંત મોટા ભાગના લખાણોમાં મોટા અક્ષરો જ હોય છે આથી નાના બાળકો વાચના પ્રેરાય છે. ઉપરાંત આર્ટ પેપર પર અપાતી તસ્વીરો, તથા ચિત્રવાર્તા વિભાગમાં અપાતાં ચિત્રો બાળમાનસને વધુ રુચિકર થઈ પડે છે. લખાણોમાં પણ ખૂબ વિવિધતા જણાય છે શ્રી સોમાભાઈ ભાવસાર, શ્રી વસંત નાયક, શ્રી ભાનુદાસ કર જેવી, ડૉ. રચિકલાલ પરીખ, શ્રી દેવી કટારી, શ્રી બસીનાન ગોધી તથા પોપટલાલ અબાણી જેવાં સહકાર 'બાલમિત્ર' પ્રાપ્ત કરી શક્ય છે, જેમાં લખાણોમાં સારા પ્રમાણમાં વિવિધતા જળવાય છે શ્રી ઉમાશંકર જેવી તથા શ્રી મુદરમનાં બાળકોએ 'બાલમિત્ર' દ્વારા મળતાં યમા છે એ જોઈ આનંદની વાત નથી બાળકોનું મગજ કસાય એ દૃષ્ટિએ 'પ્રશ્નપેટી' જેવાં એકાંકી વિભાગ શરૂ થાય તો બાળકોના એ ભાવના જાગ્રત પોષી શકાય.

બાલજીવન. જૂનામાં જૂનું કોઈ બાળસામયિક હોય તો તે 'બાલજીવન.' એમાં ઐતિહાસિક તસ્વીરો, વાર્તાઓ તથા સવિદ્યા સારા પ્રમાણમાં જેવા મળે છે હાસ્પરસિક લખાણ પણ અન્ય સામયિકો કરતાં વધારે અપાતું હોય તો ના ન કહી શકાય.

(૨) એના તંત્રીશ્રીની લખેલી લાંબી ગસિદ વાર્તાઓ બાળકોમાં ઠીક પ્રમાણમાં વંચાતી નજરે પડે છે એમાં બંને બનાવીને જમો, દેશ અને દુનિયા, નવા ધરની, વાતો ચીતરતા શીખો, ચટગટની ટપાકચેલી, આદિ વિભાગો અપાય છે, જેમાંના કેટલાક તો ખૂબ જ રસથી વંચાય છે ઉપરાંત એમાં ૨ ગીન ચિત્રો ખૂબ પ્રમાણમાં આપવામાં આવવાથી બાળકોનું એ આકર્ષણ થઈ પડે છે. ચિત્રકળામાં રસ હોય એવા બાળકો માટે પણ કંઈક અવારનવાર અપાતું ગ્રહે છે, જે મોટા ભાગે કોઈ પણ સામયિકમાં નથી અપાતું, પણ આ સામયિકનું પૂરું તથા બાધણી એવા હોય છે કે પંદર વીસ દિવસમાં તો બિલાડીએ વીંખી નાખેલા પક્ષી જેવી હાલતમાં પુસ્તકાલયોમાં જોવામાં આવે છે. આ અંગે ધ્યાન અપાય એ ઇચ્છવા જોગ છે

ગાંડીવ 'ગાંડીવ'ને 'બકોર પટેલ'ના ગ્રંથોણુ તરીકે જાણખવામાં આવે તો અચોક્કસ નથી જ કેટલાક વર્ગોથી 'ગાંડીવ'માં 'બકોર પટેલ'ની અવનવી વાતો સાગ પ્રમાણમાં ચિત્રો સાથે અપાય છે નાના મોટા સૌ એ વાતો હોશે હોશિ વચ્ચે છે, જોકે એમાં કેવળ વાર્તારસને જ પ્રાધાન્ય આપેલું હોય છે હારથરસ સાથે બાળકોની શુદ્ધિનો વિકાસ થાય એવું પણ જો વલુ-વામાં આવતું હોય તો વધુ ઉત્તમ કહેવાય. આ ઉપરાંત એમાં મારુ ગામ, આઘે અને પાસે, અછલ કસોટી-આદિ વિભાગો અપાય છે. અભુતના ગાંડીવ સમુ આ 'ગાંડીવ' બાળકોમાં સાદસ તથા વીરરસ પેદા કરે એવી કથાઓ પણ કાયમ અપે છે, કાયકા અંક, નાટકઅંક આદિ ખાસ અંક પણ પ્રગટ કરે છે.

બાલસખા, આ સામયિક કેવળ બાળકોને મજા પડે એવું સાહિત્ય આપવા નથી ઇચ્છતું બાળકોના ચારિત્ર્યમાં વધુ ને વધુ વિકાસ કેમ થાય, 'બાલસખા' ના પ્રથમ પાને જ કાયમ 'આઝાદ દિહી' નામે લેખ અપાય છે, જેમાં આઝાદ દિન્દો બાળક આવતી કાલનો દિન્દો ભાર માથે ઉપાડવા પોતાનું ચારિત્ર્ય બંધે છે આ સામયિક સારા પ્રમાણમાં અને સારી કોટિના કાવ્યો અપાતું ગ્રહે છે કાવ્યોને અનુરૂપ ચિત્રોની જોડવણુ બાળકોને કાવ્ય વંચીની કરે એવી છે 'બાલસખા'માં દિન્દી તથા અંગ્રેજના અનુવાદો કયાક કયાક અપાય છે તે પણ ધણું જ ઉત્તમ કોટિનાં હોય છે દીનુભાઈ જોષી, ભેરુ જયન્ત બક્ષી, ચંદુલાલ નાલખાણો જૂદા જૂદા વિષયો પર નિયમિત આવે છે તંત્રીશ્રી પણ અવારનવાર લખે છે ચિત્રકથાઓ, ઐતિહાસિક કથાઓ, ભૌગોલિક વાર્તા, વૈજ્ઞાનિક રોષો વગેરે સાગ પ્રમાણમાં આવે છે બપોલ સામયિકોથી જુદો પડે એવો 'ઇતિહાસ ત્રયાણ છે' નામે વિભાગ અપાય છે, જેમાં સરળ ભાષા તથા સહેજ મોટા ટાઈપમાં ચાલુ માસના રાજકીય બનાવો અપાય છે, જે રાજકીય બાજોના મોટા ભાગનાં બાળકો હાપાં દ્રાગ નથી સમજી શકતાં તે આ વિભાગ દ્વારા મારી પેડે સમજી શકે છે. ઇનામી ફરીકાઈ, મેધધનુષ, સ્વામી બનેલી વાત, મને યાદ છે વગેરે વિભાગો પણ એમાં અપાય છે નાના બાળકો કરતાં ખાસ કરીને માધ્યમિક શાળાનાં વિદ્યાર્થીઓને વધુ મમે એવું આ સામયિક છે.

બાળક : ૨૬ વર્ષથી પ્રગટ થતું આ સામયિક નાનાં બાળકોને મમે તેવું છે. એમાં કવચિત્ કાવ્યો સાગ આવી જાય છે લખાણમાં ખાસ કરીને વાર્તાઓ વધુ પ્રમાણમાં આવે છે મમે તે કાળજી હોય પણ તે સારા લેખકોના હૃદયગ સાધી શક્ય નથી ખાસ કરીને ઊંચના લેખ-કોનાં લખાણ આવનાં જોવા મમે છે. આથી કોઈ વખતે લખાણો પિતૃતી કોટિનાં અધી જાય છે

(૩) હાપકામની ભૂલો પણ ક્રીડકીક જોવામાં આવે છે. જોડણીદોષો વિપુલ પ્રમાણમાં જણાય છે. આથી ‘બાળક’માં ફેરફારની આવશ્યકતા છે. જ. લખાણોનું ધોરણ જળવાય તેમ જ જોડણીદોષો ન થાય એ જોવાની ફરજ તત્રી નહિ ભૂલે એવી આશા ખરી. ‘બાળક’ કેવળ બાળસાહિત્યની સેવાની ખાતર જ ચાલે છે એવું ‘તત્રીના પત્ર’ દ્વારા જણાતા ‘બાળક’ પ્રત્યે પ્રેમભાવ ઉત્પન્ન થાય છે.

પુષ્પ બાળકોની પ્રખ્યાત એવી આડકત્ર-છ ખારી મંસ્થાન આ મુખપત્ર છે. આ સામયિકમાં મોટા ચિત્રો સાથે વાર્તાઓ ખૂબ પ્રમાણમાં અપાય છે. હમણાં કેટલાક વર્ગનું એવું માનવું છે કે બાળકો આગળ નકામી પરિક્ષાઓ ન મૂકવી જોઈએ હવે તો નવી દુનિયાને અનુરૂપ એવી લડાઈની વાતો, એટલે ભોખ્ખી વાતો વગેરે લખાવું જોઈએ પણ આ માન્યતા બૂલભરેલી છે. તેનો જવાબ ‘ગિણુલાઈની સુદર વાતો’ નામના પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં આવી જાય છે. આ રહ્યો તેનો સારાભાગ ‘કેટલીક વાર્તાઓ ખોટી હોય છે કલ્પિત હોય છે છતાં બાળકના મનને તે એટલી બધી જીવંત લાગે છે કે બાળક તેનાથી ઘડાય છે. સારી વાર્તા વિચારેને, આદર્શોને, દૃષ્ટિબિન્દુઓને, સારાસાર છુદ્ધિને, સદ્સદ્ધિવિવેકને જન્મત કરે છે, ગતિ આપે છે ને નિશ્ચય કરે છે વાર્તા બાળકની દૃષ્ટિમંદા વિશાળ બનાવે છે, કલ્પના સંગ્રહ કરે છે સૌંદર્ય પારખવાની સાચી સ્થિતિ આપે છે, લક્ષણોને સ્પષ્ટ જાણી બનાવે છે વિનોદને સજીવ કરે છે ટૂંકમાં, વાર્તા બાળકના જીવનમાં પ્રાણનું સિંચન કરે છે.’ આ દૃષ્ટિએ ‘પુષ્પ’ અવારનવાર પરિક્ષાઓ આપતું રહે છે, એ અન્ય સામયિકોએ પણ અપનાવવા જેવી બાબત છે. ઉપરાંત હાસ્યસિક, ભૌગોલિક, ઐતિહાસિક લખાણો અપાતા રહે છે કયાંક કયાંક ‘માળાપત્ર’ પાત્ર પણ અપાય છે, જેમાં માળાપે બાળકો સાથે કેમ વર્તવું તે વિશે લખાય છે. આવાં પાત્રો અન્ય સામયિકો પણ આપે તો બાળકોનાં માળાપોને પણ યોગ્ય દિશાસૂચન મળે.

કેમયો. બાળસામયિકોમાં જોડેલા વિનાશ આ પહેલું જ માસિક છે એમાં રગીન અક્ષરોએ બાળકો કંઈક જણે, કંઈક આનંદ મેળવે એવું સાહિત્ય પૌરુષાય છે ખૂબ જ નાના બાળકો માટે આ સામયિક અનુરૂપ કહેવાય.

અમર બાલપ્રકાશ આ સામયિકમાં એકલું જ નહીં પીંગસાગ્ર હોય એમ લાગે છે તેમાં ઐતિહાસિક, ધાર્મિક તથા ભૌગોલિક વાર્તાઓ, આપણા તહેવારો છ અપાય છે એક નવીનતા તરીકે આવે છે અને તે ને પ્રાહત યંચલા બાળકોને તેમના તેમના જન્મદિવસે બેટ મોકલવાની પ્રથા ‘અમર બાલ પ્રકાશ’ અવારનવાર ખાસ અંકો પણ પ્રગટ કરે છે.

બાળકોના સામયિકોનું અવલોકન કરી હવે અન્ય સામયિકોમાં પ્રગટ થતા વિભાગો ભણી દૃષ્ટિપાત્ર કરીએ.

વિભાગો

એક હોતો ચકલો (વૈદ માતરમ્) ‘ આ વિભાગમાં જીવન ચરિત્રો, વનસ્પતિ પશુ-ચર, જાણવા જેવું વગેરે અપાય છે. ‘એમાં નાના કાદા લખે છે. ‘કેલમર્મ’ સ પાઠક બાળકોને સારા પ્રમાણમાં માર્ગદર્શન આપવા પ્રયત્ન કરે છે. વળી ‘બાળકોની કટાર’ ખૂબ જ પ્રશંસા પામી છે, એમાં નાના બાર વર્ષ લગીના બાળકોના લખાણ પ્રગટ કરવામાં આવે છે અને સારાં એવાં મનમો પણ લખનાર બાળકને અપાય છે. જે સામયિકને સક્રિય અને સંજોગો હોય તેણે આ વસ્તુ અપનાવવા જેવી છે અને બાળકોની રોજનશક્તિને પ્રોત્સાહન આપવા જેવું છે.

બાલજગત (જન્મભૂમિ અને પ્રવાસી) - આ વિભાગમાં પ્રવાસ વર્ણનો, કટાક્ષચિત્રો, ચતુરાષ્ટની વાતો, હાસ્યરસિક દૃશ્યકાવ્યો . વગેરે અપાય છે પ્રસંગને અનુલક્ષીને લખાણો પણ આરા પ્રમાણમાં અપાય છે

ફૂલવાદી (મુળધ સમાચાર) - આ વિભાગ બાલકનજી બારી સચાલિત છે એમાં બારીના અહેવાલો, તસ્વીરો વગેરે આવે છે ઉપગત 'રૂપાવ પેટી,' 'જંમ દિન્દ' 'બાવ મિત્રો,' 'ગ પૂ-ણી' વગેરે નાનકડા વિકાગો અપાય છે

બાળવિનોદ (સ્ત્રીકૃતિ) , આ વિભાગમાં નાના બાળકો તથા થોડું બહેલો પ્રોદાને અનુરૂપ વાર્તાઓ તથા કાવ્યો એક પાનામાં અપાય છે

બાળમેળો (લોકનાદ) અમદાવાદના જે કોઈ દૈનિક પત્રમાં બાળવિભાગ આવતો હોય તો તે 'લોકનાદ' માં મુ મુદના અગ્રગણ્ય પત્રો બાળસાહિત્ય પી સે છે પણ અમદાવાદના દૈનિક પત્રો બાળકને માટે સ્થાન જ નથી આપતા 'લોકનાદ' ના 'બાળમેળો' માં એકાદિ બોધ-યુક્ત વાર્તા, મહાન પુરુષોનાં મયપણ, તથા નાના બાળકો પોતે પણ કંઈ લખી શકે એ દૃષ્ટિએ 'પરાગ' નામે બાળ બાળકોની કોલમ અપાય છે

બાલસાથી (જીવનપ્રકાશ) આ વિભાગમાં દેવાયત સોની, ઉમિરાથકર ઠાકર, ડો મોહનલાલ પાઠક . આદિ બાનસાહિત્યકારોના કાવ્યો તથા લખાણો સાગ પ્રમાણમાં આવે છે, 'સપાદકની ચ ગાથે' નામે વિભાગ પણ હીક આવે છે

બાળક (સ્ત્રીબોધ) જે કોઈ સ્ત્રીમાસિક બાળવિભાગ આપતું હોય તો તે સ્ત્રી-બોધ. એમાં અવનવી વાતો, બાળકાવ્યો, બહુવા જેવું .. વગેરે આવે છે

બાળવિભાગ (સજીવન) ખાસ કરીને દારૂધીના કાર્ષ માટે પ્રગટ થતું આ સામયિક બાળકમાં ગજૂભાવના ખીને એ દૃષ્ટિએ માળવિભાગ ચનાવે છે તેમાં ખાસ કરીને આપણા દેશ વિષેનું, જાન બાળકોને આપવા પ્રયત્ન થાય છે

કૃમારવિકાસ (ગુજરાતી) પાચન્સાત સામયિકોના બાવ વિભાગોનું સ પાદન કરનાર અને અજેજ છૂટા ધોરણમાં અખ્યાસ કરનાર શ્રી મોહનલાલ પોપાઈ આ વિભાગનું સચાલન કરે છે બાળસાહિત્યના અગ્રગણ્ય લેખકોના લખાણો તેમાં આવે છે તેમાં 'પત્રમિત્રતા' નામે વિભાગ પણ ચાલે છે

બાલકચારી (મહિલા જગત) આ વિભાગમાં બાળકોના ચારિત્ર્યનું ધકનર થાય એવી શરૂઆતમાં વાર્તા, ઐતિહાસિક ઘટનાઓ, હાસ્યરસિક દૃશ્યકાવ્યો . વગેરે અપાય છે

આ ઉપરાંત 'પ્રકાશ', 'પાટીદાર બહુ' .. આદિ સાતિસામયિકોમાં પણ બાળવિભાગો અપાય છે.

-આ છે આપણાં બાળસામયિકો અને જીવનપત્રોના માળવિકાગો

પરદેશી બાળસામયિકો જેતા આપણને એમ થઈ શકે છે કે આપણાં બાળસામયિકો એવાં કયારે થશે ? અમેરિકાનું 'Childran's Activities' તો ચાર-પાંચ વર્ષના બાળકોએ લખેલી તથા ચીતરેની કૃતિઓ પ્રગટ કરે છે આવી પ્રગતિ આપણે કયારે કરી શકીશું ? જે કે એકલી વેપારી વિદ્યા અને નિરક્ષરતાને કાળે ગુજરાતમાં એવા સામયિક પ્રગટ કરવા અશક્ય જ છે, પણ પ્રત્યેક સામયિક પોતાની શક્તિ અને સંજોગોનુચાર સ્વતંત્ર ભારતના બાળકોનું આબાદ રીતે ધકતર માવ એવું બાળસાહિત્ય આપવા પ્રયત્નશીલ રહે એવી આશા તો રાખી શકાય

—સોમાભાઈ લખાણાઈ પટેલ

ગાંધીજીના કાલ

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર-અમદાવાદ તરફનાં પુસ્તકો

૧ જીવતા તહેવારો-(ચોથી આવૃત્તિ)-લેખક શ્રી હતાનય બાવકૃષ્ણ કાલેલકર,
મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૨ રાષ્ટ્રભાષાનો સવાલ-લેખક પ શ્રી જવાહરલાલ નેહરુ, મૂલ્ય ૦-૭-૦

૩ ગાંધીજીની સાધના-(ખીજી આવૃત્તિ) લેખક શ્રી ગવજીભાઈ મણિભાઈ
પટેલ, મૂલ્ય રૂ. ૨-૪-૦

બાલવિનોદ કાર્યાલય-સુબર્ધનાં પુસ્તકો

૪ સાહસકથાવલિ-સેટ ૧, ૨, ૩, ૪-સેટમાં ૧ કદ આરોગે નદ, ૨ ફડાકીવાસ,
૩ મુસાભાઈનાં વાને પાણી, ૪ કૃષ્ણજી, ૫ શેખચંદલી-દરેકના સ પાદક * શ્રી નાગરદાસ ધ
પટેલ, મૂલ્ય રૂ. ૩-૧૨-૦, સેટ બીજામાં ૧ ખાનદાનનાં ફરજદ, ૨ સેતાન છુટી, ૩ સોનેરી
ટોળા, ૪ ગુન્હેગાર દુનિયા-દરેકના સ પાદક પહેલા સેટ પ્રમાણે, મૂલ્ય રૂ. ૫-૦-૦, ગ્રેટ
ત્રીત્તમાં-૧ મામાને વારસો, ૨ આગળાંતી છાપ, ૩ ફરિશ્તે દોરડો, ૪ શનિનો એકો-દરેકના
સ પાદક ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય રૂ. ૫-૦-૦, ગ્રેટ ચોથો-૧ આપવાતો બેદ, ૨ બેક પર દરોડો,
૩ વીલ-વિચિત્ર ને સચિત્ર, ૪ જીલમગાર-સ પાદક અને મૂલ્ય ઉપર પ્રમાણે

ગૂજર્ અથરત્ન કાર્યાલય-અમદાવાદ તરફનાં પુસ્તકો

૫ જીવનમાંથી જડેલી-(ખીજી આવૃત્તિ) લેખિકા જોમતી લીલાવતી મુનશી,
મૂલ્ય રૂ. ૫-૦-૦

૬ સરિતાથી માગર-લેખક શ્રી શિવશંકર પ્રાણશંકર શુક્લ, મૂલ્ય રૂ. ૪-૦-૦

૭ કિરોરરામાયણ-લેખક શ્રી દેસાઈભાઈ નાથાભાઈ પટેલ, મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

અન્ય પ્રકાશકો તરફનાં પુસ્તકો

૮ ઇતિહાસ સમેલન નિબંધ સમહ-પ્રકાશક ગૂજરાત સાહિત્ય સભા, સાકડી
શેરી, અમદાવાદ-મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦

૯ મહાદેવભાઈ હરિભાઈ દેસાઈ-લેખક અને પ્રકાશક શ્રી અંબેલાલ નારણજી
જોશી, એડવોકેટ, જરીવાળા બિલ્ડર, ચોપાટી, મુંબઈ ૭

૧૦ કારખાનાનો કાયદો તથા સમજૂતી -લેખકો શ્રી ચક્રાન્ત દી દરુ અને
શ્રી બાણભાઈ અમાનાજ સોની, પ્રકાશક ચક્રાન્ત ચિમનલાલ વોરા, ગાંધીરાડ, અમદાવાદ
મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

પુસ્તકાલયનોંધ

સર્વિ

“મંગલમ્” માસિકના તંત્રીએ, સદર માસિક વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયો તેમ જ રાજ્ય બહારના જે પુસ્તકાલયો મહાત્માની સેવા સ્વીકારે છે તેમને “મંગલમ્” માસિક અર્ધા લવાજમે—રૂ. ૧૦) ને બદલે રૂ. ૫) થી—આપવાનું બહાર કર્યું છે. પુસ્તકાલયોના મત્રી ગ્રથપાલો એનો લાભ લે.

મહાત્મા સંમેલનના વધુ હેવાલો—(૧) ચાણક્યમા, મહાત્મા અને (૨) દહેગામ મહાત્માના અહેવાલો સ્થળસંકોચને લઈને ચાલુ માસના અંકમા આપી શકાયા નથી તે જન માસના અંકમા પ્રસિદ્ધ કરાશે. વિલગ થવા માટે સંમેલનના સંચાલકો ક્ષમા કરે.

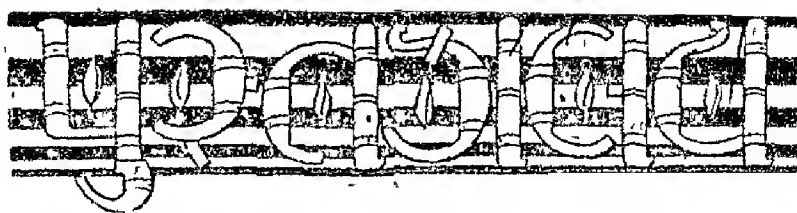
મુદ્રારો—એપ્રિલના “પુસ્તકાલય” અંકમા પૃષ્ઠ ૪૩૦ પર મહાત્મા લાયબ્રેરી—કપડવંજનો હેવાલ છપાયો છે તેમા સુવર્ણ મહોત્સવ છપાયું છે તેને બદલે રજત મહોત્સવ એમ મુદ્રારી વાચવા વિનંતિ છે. તેના પ્રમુખપદે શ્રી વિનોબા ભાવે નહિ પણ ડૉ. હરિપ્રસાદ દેસાઈ બિરાજ્યા હતા.

સ્થાયી ગાંધી સંગ્રહસ્થાન—રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીજીના અવશેષો તેમ જ એમની સાથે સબધ ધરાવતી કૃતિઓને જાળવી રાખતું એક સ્થાયી સંગ્રહસ્થાન હિંદમા ટુક સુદંતમા, સ્થાપવામા આવશે.

મહાત્માજીએ લખેલા કે મહાત્માજી વિષે લખવામા આવેલા પુસ્તકો, પુસ્તિકાઓ, લેખો કે અન્ય સાહિત્ય, હિંદ તેમ જ વિદેશમાંથી આ સંગ્રહસ્થાન માટે મેળવવા મહાત્માજીના નિકટના અતેવાસી કાકા સાહેબ કાલેલકરને એ કામ સોંપાયું છે.

શ્રી ઉપરાત મહાત્માજીના જીવન સાથે ગાઢ રીતે સંકળાયેલા તમામ સ્થળોને પંજુ જેમના તેમ રહેવા દેવા માટે યોગ્ય પગલા લેવા એમને ‘જણાવવામા આવ્યું’ છે.

પુસ્તકાલયને મદદ—૫૧) રોપાના શ્રી છીતાભાઈ જાધવભાઈ તરફથી

જાન-૨૯-૮૮

અનુક્રમણિકા

ભાષાવાગ પ્રતિગ્થના	૪૭૧
સાહિત્ય સંદિગ્ધ અવનવ	૪૭૪
દર વર્ષે ૨૦૦૦ પુસ્તકોનો વાચક	૪૭૬
પુસ્તક લેખના પચાસરથી	૪૭૬
સમાજઘડતરમાં પુસ્તકલેખનું સ્થાન	૪૮૧
કાશ્મીરી સાહિત્યિક ૫૨ પરા	૪૮૫
આપણી ગણભાષા દિનકુસુમો	૪૮૭
નહામ મહાલ પુ પરિષદ	૪૮૯
આશુરમાં મહાલ આઠમી પુ પરિષદ	૪૯૨
પુસ્તક પરિષદ	૪૯૫
નવીન કાલ	૫૦૨ક
પુસ્તકલેખ નોંધ	૫૦૨ર
વ રા પુ મહાન સિદ્ધિ વાચન પરોક્ષાનો પ્રશ્નપત્ર	૫૦૨ગ
સામયિક દોહન	
તાજમહલના સર્જક શાહજહાંન મયરાસન	૫૦૩
આદર્શ મામડાની કલ્પના	૫૦૫
માનવસેવા માટે કૅપ્પોગી ધ્વનિચક્રિત	૫૦૭
માખાપની જ્ઞાપદારી	૫૧૧
વડોદરાનું વિધીનીકરણ	૫૧૫
પુસ્તકલેખ ખાતાની જાહેરાત	૫૧૮

પુસ્તકોલયોને લેટ પુસ્તકનો અમૂલ્ય લાભ
 'મનોરંજન' ના બીજી વરસથી લવાજમ ભરનાર ગ્રાહકોને લેટ પુસ્તકનો
 મળનારો અમૂલ્ય લાભ
 'મનોરંજન'નું અથમ લેટ પુસ્તક

હસતા રામ

કર્તા નકીર

છુટક કિંમત રૂ. ૩૫ વી પી. ખર્ચ ૮ આના
 લવાજમ ભરી પુસ્તક ઉપરનો તમારો હેકક સ્થાપિત કરો.

'મનોરંજન' માસિક અને 'હસતારામ' પુસ્તક તમારા સસારજીવનની
 મજલને મીઠી, મધુર અને હળવી બનાવશે

'મનોરંજન' પોણા સાત રૂ. ના લવાજમમાં

બાર માસમાં

૬૪૦ પાનાનું હાસ્યરસિક વાચન
 ૬૬૦ ઉપરાંતના વિવિધ વિષયો
 ૧૬૦ ઉપરાંતના ત્રિરંગી, બેરંગી...

જોકરગી ચિત્રા, ફેરાગો, મુશોભનો
 અપાયા છે અને બીજા વર્ષથી તેજ
 લવાજમમાં રૂ. ૩૫ ની કિંમતનું શ્રી
 નકીરનું 'હસતારામ' પુસ્તક ગ્રાહકોને લેટ
 અપાશે...

'મનોરંજન'નું લવાજમ એટલે દરરોજનો

માત્ર સવા પૈસો

તેમાં બાર માસનું ૬૪૦ પાનાનું વાચન અને રૂ. સાઠાગણની કિંમતનું
 પુસ્તક મફત મળે છે

લવાજમ ભરતા માટે લખો
 મનોરંજન કાર્યાલય
 એન. એમ. ઠક્કરની ડું.
 ૧૪૦ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ - મુંબઈ, ૨

પુસ્તક ૨૪ સુ

જુન-૧૯૪૯

અંક ૧૧-૧૨

ભાષાવાર પ્રાંતરચના

ડાંગ પ્રદેશનો ઉગ્ર બનતો પ્રશ્ન

—વત્રીસ્થાનેથી—

“કેટલેક ઠેકાણે ભાષાવાદનો પૂરો આનિર્ભાવ થયો છે. સ્વભાષા બોલનારા આપણા પરભાષા બોલનારા પરામાં સ્વભાષા બોલનારાની દૃષ્ટિએ જ સરકારી નોકરી રખાય યોજનાઓ થાય, રાજ્ય-તંત્ર કબજે થાય, પરભાષાઓ બોલનારા હુરમત ગણાય, ‘કોઈ ને શોધકો’ કહેવાળી સ્વભાષા બોલનારાની રાજકીય મદદથી પરભાષાઓ પર આર્થિક આક્રમણ થાય અરે, અમને તો સુબાઈમાં કહેવામાં આવ્યું કે મરડી બોલનારાઓને પ્રાંત એટલા માટે જોઈએ છે કે, પરભાષા બોલનારાઓનું આર્થિક સામર્થ્ય પકડી લેવાય — ‘capture economic power’ વાપરેલા ચબ્બો વાપરે તો !

આમ ભાષાવાદમાં સક્રિય રાષ્ટ્રીયતાના બધા લક્ષણો આવે છે, સંયુક્ત મહારાષ્ટ્રની માગ છીનું દર્શાવ લઉં

“ખાતદેશમાં ગુજરાતી ને હીંદી બોલતી પ્રાંત તો મરાઠી જ, ગાણા જલ્લામાં ગુજરાતી ને કોંકણી બોલતી પ્રાંત તો મરાઠી જ, સુબઈમાં માત્ર ૩૦ ટુકડા લોકો મરાઠી બોલે, પણ એ તો મહારાષ્ટ્ર જ, પણ સાથે ગુજરાતમાં ગણ્યતા ધરમપુર, વાગવડા ને જ પણ એમાં જ આવે, આટલેથી કેમ અટકાય ? વરાડને મહારાષ્ટ્રમાં નથી આવવું છતાં તે તો બજાજબરીથી લાવવું જ રહ્યું એક ભાષાવાંદીએ તો સુરત માગ્યું, એક લેખકે કાચ જલ્લા મહારાષ્ટ્રના સીમાડામાં મૂક્યો ! બીજાએ તો એને મંથવળી મહારાષ્ટ્ર રખ્યું બાકીનું નજા મરાઠા સૈન્ય ચોપ ઉધરાવવા જતું તે બધું બૃહત મહારાષ્ટ્રમાં મૂકી દીધું. ‘મારે તે મારે ને તમારે તે અમારે’ એ તો બ્લડ સેન, તેનું આજનું સ્વસ્થ ભાષાવાદ હું તો એટલું જ કહું કે બીનવાદા ને ભર્ય બરા જ સાથે રાખો ઠો વડોદરા ને સોરાષ્ટ્ર અને ગોધરા, ખેડા ને અમદાવાદ ને તમારા છે તે સાથે રહેવા દો ને ! અંદિયા પણ મરાઠાઓ ચોપ ઉધરાવવા આવેલા ! સુબઈ છવાકો છે તેમજ રહેવા દો, તો પછી ‘બીએ તેજ ઠીક,’

“એમ પણ કહેનાર મન્યા છે કે, આખું પ્રદેશ ગુજરાતનો ઉત્તરસ્વભા, ગુજરાતીઓનું પુરાણું ધામ, ગુજરાતના વિમળ મનોમો નજા અનુપમ સૌંદર્ય મંદિરો બતાવ્યા, તે ગુજરાતમાં નથી પણ હવે તો જ ગુજરાતનો ભાગ છે એમ સામર્થ્ય

“પછી હું અરપુર, વાસવાડા, જાણુઆ અને અલીપુર પ્રદેશોનો થોડો ભાગ ગુજરાતી બોલતો, થોડો ભાગ રાજસ્થાની એમના ગુજરાતી બોલતા રાજાઓની ઇચ્છા રાજસ્થાનમાં રહેવાની થઈ, મધ્યસ્થ સરકારે તે સ્વીકારી

પછી ખાનદેશનો ગુજરાતી ભીષીનો પ્રદેશ ‘ખાનદેશ હાલ’ ગુજરાતની સહતતતતત, પ્રેમાનંદના રાજાકાર ત્યાં ખાજતા, સ્ત્રીયજ્ઞને એને ગુજરાતી-પ્રધાન પ્રદેશ કહ્યો છે અને મરાઠી-પ્રધાન પ્રદેશની બહાર મૂક્યો છે ગુજરાતી કુલની ગુજરાતી-પ્રધાન એવી ભાષા ન્યા ન બોલાતી તેવા એક પ્રદેશ આપણે નથી જોઈતા. પરંતુ એ નિર્ણય સાર્વત્રીય ને વૈજ્ઞાનિક લોકોથી થવો જોઈએ

“હવે હમણાં આગળ દક્ષિણના પ્રદેશ તરફ વળીએ. એને માટે તો એમ કહેવાયું છે કે બધી દિશાએ એ મહારાષ્ટ્ર ભૂમિ છે-ઈતિહાસની ભાષાની પ્રજાની ને ભૂગોળની પણ એ દિશા ચારતરફ નથી.

પ્રાગૌત્તિદાસિક કાવથી દક્ષિણથી ઉતરે જવાનો એક જ ધોરી માર્ગ નારીકથી વલસાડ જે રસ્તે બસ જાય છે, તે એની નીચે ઉતર કોંકણનો ત્રિકોણ-જ અહીં ને અનુપોથી ભરેલો ઉત્તર કોંકણ એટલે સમુદ્ર અને ઘાટ વચ્ચેનો જ ધો. ગોઠવાયેલા ત્રિકોણ, એનો એક કોણ તે વસાઈ, એનો પાયો (Base) તે દમણના, વસાઈના ખુબા ખાસે માદમની આડી, તેની યેલી તરફ સાલસેટ અને સુબઈના ટાપુઓ-આરે તરફ પાણીથી વિઠાયેલા તેની દક્ષિણે તોફાની દરિયા, પશ્ચિમે ઘાટનો સમુદ્ર (આજનો અરબી સમુદ્ર)”

શ્રી દનેયાલાલ મુનશી

છેતલા કેટલાક વખતથી ભાષાવાર પ્રાતરચનાની હિલચાલ ઉઘડ રૂપ ધારણ કરતી જાય છે અને એ હિલચાલ મુખ્યત્વે મહારાષ્ટ્રમાંથી ઉત્પન્ન થઈ, મુખઈને મહારાષ્ટ્ર પ્રાંતમાં લેખવી દેવાની યોજનાથી ઉપાડીને છેલ્લે સુરત-વધઈ નજીકના ડાંગ પ્રદેશને પણ મહારાષ્ટ્ર સાથે સલગ્ન કરવાની પ્રવૃત્તિ પણ જોશભેર ઉપડી છે

એનો છેલ્લો પડઘો, મુખઈ સરકારના પ્રધાને શ્રી. બાળાસાહેબ ખેર અને ગૃહપ્રધાન શ્રી મોરારજીભાઈ દેસાઈની ડાંગ વિસ્તારની સુલાકાતને આ તે મુખઈ સરકારે જાહેર કરેલા નિર્ણય-“ડાંગમાં બોલાતી ભાષા મરાઠી” હોવાને લગતો જે નિર્ણય-આપ્યો છે તેથી ઉપસ્થિત થયેલ છે અને છેલ્લે મુખઈ સરકારના ગૃહ-પ્રધાન શ્રી મોરારજીભાઈએ, પોતાની ખાતરીની મહોર માર્યા પછી ગુજરાત-ભરમાં એને અજેનો વિરોધ વટોળા ઉઠ્યો છે

આજે ગુજરાતનો એક પણ જિલ્લો એવો નથી જ્યાંથી આ નિર્ણય સામે સખત શખ્તોમાં વિરોધ ઉઠાવાયો ન હોય

આ નિર્ણય હમણા લેવાયો, તે લેવાતા અગાઉ સરકારે જો ભાષાશિલ્પોની એક સમિતિ નીમી એ ભાષાને લગતી અને ત્યાંની વસતી ને રીતરિવાજોને લગતી તપાસ કરાવ્યા પછી આ નિર્ણય લેવાયો હોત તો તે વધારે હિતાવહ અને પ્રમાણુભૂત થઈ પડત

ગુજરાતની અંતર્ગતની સરહદ પર આવેલા આ પ્રદેશમાં જન્મે ભાષાઓ બોલાતી લેઓ નામદારે માલખી હોય, અને તે પરથી ઉપયુક્ત નિર્ણય લેવાયો

હોય તો બનવાનું છે તેવી ઉપલક્ષ્ય દૃષ્ટિથી આ નિર્ણય લેવાનું ઉતાવળુ પગલું સરકારે ભરવું અનુકૂળ ગણાય.

ગુજરાત સંશોધન મંડળે અને ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ જેવી પ્રતિભાવંત સંસ્થાએ ગુજરાતની ભૌગોલિક અને ભાષાકીય વિજ્ઞાનની તુલના કરી છે ત્યાંના આદિ-વાસીઓના રીતરિવાજો, પહેરવેશ, ઘરેણા વગેરેને લગતું સામ્ય એ બધાને એ સંસ્થાઓના તજ્જનોએ અભ્યાસ કરેલો છે અને ગુજરાતનો નકશો દેવો હોઈ શકે તેનું રેખાદર્શન પણ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ પ્રસંગે એ સંસ્થાના વસાયેલા પ્રમુખ શ્રી કનૈયાલાલ મુનશીએ વ્યક્ત કર્યું હતું. ગુજરાતની સીમાઓ કયા કયાં ઊભી છે તેનું સ્પષ્ટ દર્શન તેમા કરાયું છે—ઉપર ટાકેલા તેમના કથન પરથી એ સહેજે સમજાય તેમ છે.

આ તો હાલના વિકાસોના મતભેદો અને નિર્ણયો છે, પરંતુ ભૂતકાલીન વિદેશી ઇતિહાસવિદોએ પણ ગુજરાતની સીમા—મર્યાદા કયા કયા સુધીની આકેશી છે તેમા પણ, ડાગનો પ્રદેશ ગુજરાતની આંતરિક સરહદમા આવી જવાના નિર્ણયો અપાયેલા છે. ઘડીભર માની લઈએ કે, ડાગ પ્રદેશમા મરાઠી ભાષા બોલાતી હશે, મુળદેવો અમુક વર્ગ પણ મરાઠી, ગુજરાતી, હિંદી, પંજાબી, વગેરે ભાષાશાળી હશે, અને તળવડોદરામા પણ મરાઠી ભાષા બોલતી પ્રજા પણ હીક પ્રમાણમા વસે છે, એટલે શું વડોદરાને પણ એ જ પ્રમાણે મરાઠી ભાષા બોલતા પ્રદેશ તરીકે સરકારે સ્વીકારવો જોઈએ ?

દરેક પ્રદેશની ભૌગોલિક પરિસ્થિતિ, ભાષાકીય વ્યવહાર, રીતરિવાજો અને રૂઢિઓ તેમ જ પહેરવેશ વગેરેનું સામ્ય પણ જોઈએ અને એ બધાને એ તે વિદ્વાનોનો—જનતાનો મત લીધા બાદ જ એ તે નિર્ણય લેવાનો જોઈએ.

આમ એકદમ કલમ ચલાવીને નિર્ણય આપી દીધાનું મુળદેવ મરકારે જે પગલું લીધું છે તે કઈક ઉતાવળું અને પૂર્વતી તપાસ—તુલના સિવાયનું જણાય છે.

આપણે આશા રાખીએ, સરકારે લીધેલો નિર્ણય ફેરવવા માટે ભાષાભિજ્ઞો અને સમાજમેવકો પાસે યોગ્ય તુલના માટે રમૂ કગણે, તજ્જનોના મતભેદો મરકાર મગાવશે, એને અંગેની ખાસ મમિતિની નિમણુક કરશે અને ત્યાર બાદ જે નિર્ણય આવે તે જાહેર કરશે તોજ સરકારે લીધેલો નિર્ણય યોગ્ય લેખાશે.

મુધારો—મે ૪૬ ના “પુસ્તકાલય” ના ૫૪ ૪૧૮ ને છેડે—મોમાલાઈ લખાલાઈ ખોલેલ જાય છે તેને બદલે શ્રી. બખાલાઈ મોમાલાઈ ખોલે એ પ્રમાણે મુધારીને વાચવા વિનંતિ છે.

સાહિત્યસૃષ્ટિનું અવનવનું

- ન્યુયોર્કની એક પેઢી ભગવદ્ગીતાના સ્તોત્રોની રેકર્ડ ઉતારી રહેલ છે. નંસ્કૃત પાઠે બોલતાપહેલાં કોર્નેલ યુનિવર્સિટીની મુલાકાતે આવેલા એક હિંદી બાળશુકનો ડૉ. ડી એન પી. મહાદેવન સંસ્કૃત પાઠનું અગ્રેજી ભાષાતર બોલે :

જાણીત હિંદી કેવિ પંડિત સુમિત્રા નંદન પતને તેમના પુસ્તક 'સ્વગંધુલિ' માટે શ્રી હરશંભવ દાદજીયા પુરસ્કાર કમિટિએ રૂ. ૨૧૦૦ નું પારિતોષિક આપવાનું નક્કી કર્યું છે

*અમાણી સાહિત્યમાં ફાળો આપવા માટે પૂર્વજાગણની સરકારે પૂર્વપગના કરિ કેકો-બાન્ને તથા સુચક દઉદીના મૌલવી અબ્દુલકરીમ સાહિત્યવિશાર ને માસિક રૂ. ૭૫૫ તથા રૂ. ૫૦૫ પેન્શન આપવાનો નિર્ણય કર્યો છે. આ પેન્શનો ૧૯૪૭ ના ૧૫ મી ઑગસ્ટથી આપવામાં આવશે

*શોલાપુરના સુપ્રસિદ્ધ લાખોપતિ સામાજિક કાર્યકર્તા રવ. રા. બ. મહાપા વાગડના જીવનચરિત્રના પ્રકાશનનો ઉત્સવ માનનીય શ્રી એમ. પી. પાટીલના પ્રમુખપદે ઉજવવામાં આવ્યો હતો. ત્યારે એ જીવનચરિત્ર લેખક, અમરાવતી (વગડ) ના દ્વિસાપ્તાહિક 'ઉદય' ના તત્ત્વી શ્રી એન આર બામણગાવકરને રૂ. ૧૦૦૧૫ તથા જીવનચરિત્રની તકલ્પરાણી રૂપાની કારકેટ આપવામાં આવી હતી શ્રી બામણગાવકરના એકસક્રમા જન્મમંત્રિની ઉજવણી વખતે તેમના મિત્રો તથા પ્રશસકોએ તેમને રૂ. ૧૦,૦૦૦ ની થેલી અર્પણ કરી હતી

*કોલ્હાપૂરના કરવીર નાટયમ હોળે શ્રી રમેશ મંત્રીને તેના નવા નાટક 'નવા સંગ' માટે રૂ. ૧૦૦ નું પારિતોષિક આપ્યું છે

અમલદાહ્યાદની હિંદુસ્તાની એકેડેમીની પદ્ધતિ પર મિહાજ સરકારે પદચૂના 'નાટ્યોપ ભાષા પરિષદ' સ્થાપવાનો નિર્ણય કર્યો છે આ યોજનાને ત્રણ વર્ષ માટે મળુ રકવામાં આવી છે અને તેમાં રૂ. ૨૨,૦૦૦ રૂ. ખર્ચ થવાનો અડસટો છે

આ પગિષદનો હેતુ પ્રસાણુશ્રુત હિંદી પુસ્તકો તૈયાર કરાવીને પ્રગટ કરવાનો તથા પરભાષાના વૈજ્ઞાનિક અને સાહિત્યવિષયક ગ્રંથોનો હિંદીમાં અનુવાદ કરાવીને હિંદીને સમૃદ્ધ બનાવવાનો છે. આ ઉપરાંત તે લોકસાહિત્ય ભેગું કરીને પ્રગટ કરશે.

મદાત્મા માધીજીની આત્મકથા 'સત્યના પ્રયોગો'નું જર્મન ભાષાતર સત્વર થવાનું છે

પરિત મેહરૂની આત્મકથા તથા 'જગતના ઇનિહામન રેખાદર્શન'નું જર્મન ભાષામાં ભાષાતર થઇ રહ્યું છે, અને પુસ્તકો યુરોપમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે

બાઇબલમાં પણ હવે ઠાઠા બબર થવા લાગ્યા છે આફ્રિકામાં, ત્યાંની ભાષામાં છપાવેલ બાઇબલ ૨૦ શિલિંગે વેચાય છે તેની બસન કિંમત મહાદાર શિલિંગ છે

મોટામાં મોટા ચીની સર્વેક્ષક (એન્થ્રોપોલોજિસ્ટ) 'તૈયાંગ' થયો હતો, પણ તે ફરી છપાયો નહિ અને આજે તો તેનું અસ્તિત્વ પણ નથી મિંગ વસુન શાસનકાળ દરમિયાન યુગ લો એ યુગ લો ટા દીનના નામથી ચીની સર્વેક્ષક તૈયાંગ કર્યા હતા જ્યારે તે પૂરા થયો ત્યારે તેના ૨૨૬૩૭ ગ્રંથો થયા હતા સખ્યાબંધ લઘુઆમો રોકીને તેની ત્રણ નકલો કાઢવામાં આવી હતી જ્યારે મિંગ વસુન પતન થયું ત્યારે બે નકલોને તોડી કાઢવામાં આવ્યો હતો અને ત્રીજી બોક્સર બળવા વખતે ત્રીસ પામી હતી લડનના 'લીકો' પત્રે આ બબર આપી છે

ગાંધીવાદી લેખકોની એક પરિપક્વ એકિવિતી આખરે લેખનોમા ભગવાની હતી તેમાં અધી ભાષાઓના લેખકોને આમ ત્રણ આ ભાષા આપ્યું હતું

આ પરિપક્વતા હેતુઓ નીચે મુજબ છે — હિંદની સ્વાતંત્ર્ય માટેની અહિંસક લડત અને માધીજીના મગ્નુષાત ઉપવાસે નિરાકરપણે સાબિત થયું છે કે અહિંસાની શક્તિ અમોઘ છે તેથી વિચારકો, વિદ્વાનો તથા લેખકોએ આ વાસ્તવિકતાને વૈજ્ઞાનિક પરિભાષામાં કિતરી ગાંધીવાદી અર્થશાસ્ત્ર, રાજકારણ, સમાજવાદી તત્ત્વજ્ઞાન અને ઇતિહાસ સંબંધી લખાણો કરવા, માધીવાદનો વિશ્લેષ કરવા, સામાન્ય મનુષ્ય તથા વિદ્યાર્થીઓ સમજી શકે તે માટે પાઠ્ય પુસ્તકો લખવા માધીવાદનું જીવનદર્શનનું વિશદ પ્રકાશનું હોય તેને અનુકૂળ વાર્તાઓ, નાટકો તથા કાવ્યો લખવા જોઈએ

કેનેડાના યુદ્ધકાલીન પ્રધાન મિ. મેકેન્ઝી કિંગે પોતાના સ્મરણો લખવાનો વિચાર પકડ્યો મૂક્યો છે એવા ભરોસાપાત્ર બબર મળ્યા છે કે તેણે ન્યુયૉર્કના રોકફેલર ફાઉન્ડેશનને પોતાની કાવ્યગીતો તથા અગત કાગળો ૬૭૫,૦૦૦ રૂા ના વેચી નાખ્યા છે

શ્રી અરવિંદ ઘોષના જીવન અને ઉપદેશ સંબંધી બે પુસ્તકો યુરોપમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે આ પૈકી એક પુસ્તકના લેખક ઢાકા વિશ્વવિદ્યાલયના માજી ઉપકુલપતિ ડૉ. જી આર. લાગે છે તથા બીજા પુસ્તકના લેખક કાન્ચીના વિદ્વાન પત્રકાર ડૉ. રણજિત સહાની છે

દર વર્ષે ૨૦૦૦ પુસ્તકોનો વાચક

ન્યુ જર્સીમાં આવેલા નેસ્ટરીડ શહેરના ૨૦,૦૦૦ રહેવાસીઓને આશ્ચર્ય લાગશે કે

તેમનું શહેર રાષ્ટ્રના મુખ્ય સાંસ્કૃતિક શહેરોમાં માટેનું એક છે. આ ખ્યાતિ ડોનાલ્ડ ગોડનને છે, લેખકો, જાહેર ખર્ચ આપનારાઓ અને કળાકારો સહી, કોઈપણ વ્યક્તિ કરતા તેના પ્રભાવ અમેરિકાના આઠ પુસ્તકો પર વધારે પડે છે.

ગોડનને દર વર્ષે ૨૦૦૦ પુસ્તકો દરરોજ સરેરાશ લગભગ ૬ પુસ્તકો-ગાંધી જવા-ન્યેઇ જવાના હોય છે. આવતા ત્રણ મહિનામાં ફરતા પુસ્તકાલયો તથા અથલ ડારમાં કયા પુસ્તકો લોકપ્રિય થઈ પડશે તેની તેને આગાહી કરવાની હોય છે. છેતાલીસ વર્ષની ઉંમરના ગોડનને નવાં

અનુસમાન સામેના પૃથ્વુ

બ્રિટિશ યુનિવર્સિટીના ચર્ચ મઝળના માનમાં લાહોરમાં આંતરરાષ્ટ્રીય વિદ્યાર્થી સેવા ની પાટીસ્તાન શાખા તરફથી કરવામાં આવશે સમારજમાં અસ્તામાં છકાવના પુસ્તકો તથા કાષ્ટે આજમ મહમદઅની ગ્રીચાનાં લાવણી અને લેખો ભેટ આપવામાં આવ્યા હતાં.

○

ફ્રાન્સના આગેવાન કવિઓ તથા લેખકોએ ભેગા થઈને ચોતાની સહકારી મઝળની સ્થાપના કરી છે. આ મઝળી તેમને ઇંડા, મામ કે શાહનાજી પૂગ નહિ પાડે કે વર્ષ આખરે તેમને વ્યાજ નહિ આપે. પરંતુ એનો હેતુ સુવન ઉગતા પશુ અખણના કવિઓ માટે વાચકો મેળવવાનો છે.

પ્રસિદ્ધ કવિઓ તથા લેખકોને જણાયું છે કે પ્રકાશકો, તેમના અખણના માથીઓનાં પુસ્તકો માટે જોખમ વહોરવા તૈયાર નથી. ભવિષ્યમાં આ જોટ તેઓ પૂરી પડશે.

આ સોસાયટીને કવિ મેક્સ કેન્ડલનું પીકમળ છે. સોસાયટીનું નામ La Comartti Echelle-ટૂકી સીરી-છે,

આ સોસાયટીએ એક કા-ચમ થ પ્રગટ કર્યો છે તેના લેખકને આ પ્રકાશનમાથી નફો નહિ થાય તેમાંથી મળતા પૈસા ખીજે કાળગ્ર થ છપાવવામાં વપનરો સમય જતાં, જયારે સોસાયટીને સારા પ્રમાણમાં નફો થશે ત્યારે નફો ભાગીદારોમાં વહેવાશે.

○

જાપાનનાં ૪૨,૦૦૦ વિદ્યાર્થીઓની કરેલી તપાસમાં જણાયું છે કે તીચેનાં પુસ્તકો તેમને અતિપ્રિય છે. વિક્ટર હ્યુગોનું 'લા મિઝરાયલ' ડોસ્ટોવ્સ્કીનું 'કાષ્ટમ એન્ડ પનિશમેન્ટ' તથા ગેટુ 'સોરોજ એફ થ ગ વર્ધર'.

સોસાયટી વિશ્વવિદ્યાલયના પ્રમુખે આના પર ટીકા કરતાં 'હલ્લુ કે 'આ પર્મ-ગી જાપાની સુવકોના અત્યંત નિગરાવાદ તથા આપધાતનું વલણ બતાવે છે'.

—છોટાલાલ આનસિંગ કામદાર

* નિશાનીવાળી નોંધો મનિષ્યન પી ૪ એન પરથી સાકાર ઉધ્ધૃત

પુસ્તકો જોઈ જવાનો વિચાર ૧૯ વર્ષ પહેલાં આવ્યો અને સારથી આજ સુધી તેણે વાર્તા, ઇતિહાસ, જીવનચરિત્ર, સમાજ, વિજ્ઞાન વગેરેના ૩૫,૦૦૦ પુસ્તકો વાંચ્યા છે

તે ૨૫૯ ગ્રંથો છે કે ‘મારે એક જ પ્રશ્નનો જવાબ આપવાનો છે આ પુસ્તક થડા પરથી ખપશે અથવા પુસ્તકો ભાડે આપતા પુસ્તકાલયોમાં તેની માગણી થશે ખરી ? હું હાઈસ્કૂલમાં ગયો નથી અને મારી મશ્વરત બહુ ઉચ્ચ નથી સરમ લેખનકાર્યની હું કદર કરું છું પણ આદર્શને ન્યાય આપવા ખાતર મારે સામાન્ય સવાલ દર્દીએ પુસ્તકની કિંમત આકવી જોઈએ વાચકોના કેટલાક સ્થાપિત પૂર્વગ્રહોને તે કેટલી મળતી આવે છે અથવા વિરુદ્ધ જાય છે તે મારે જોવાનું છે

ગોડનનું નવા પુસ્તકોનું મૂલ્યાંકન જગતમાં જરૂરથી પુસ્તકો વેચનાર મોટી સંખ્યા ‘ધી અમેરિકન ન્યુ કંપની’ મારફત થયા છે (ચાતુ વર્ષે આ કંપની દશકરોડથી વધારે પુસ્તકો વેચે) દરમિયાને તે, કંઈક ડારના માર્લિંગે ભાડેથી પુસ્તકો વાંચવા આપનાર તથા જાહેર પુસ્તકાલયોના ૨૫,૦૦૦ માલિકોમાં મફત વહેંચાતા પેમ્ફલેટમાં, એકલે હાથે ૧૫૦ થી ૨૦૦ પુસ્તકોની સમાલોચના કરે છે, પરંતુ તેના નિર્ણયની અસર પેમ્ફલેટના ૨૫,૦૦૦ નકલોના ફેલાવામાં મર્યાદિત નથી પ્રકાશનના ધધામાં, તેનો પ્રભાવ ખૂબ પડે છે તેના પેમ્ફલેટ મારફત જનતામાં પુસ્તકો ધુસડી દેનાર લોકોને તે વેચે છે

‘અમેરિકન ન્યુસ’ના પ્રમુખ પરીષ્ઠે એ કહેલું છે કે ‘પુસ્તકોની ભાવિ માગણી ગોડન કેવી રીતે મમજી શકે છે તે એક ગાયકો છે તેની ગતિરીની સરેરાશ ૯૦ ટકા માગી હોય છે’

નવા પુસ્તકનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે ગોડન પોતાની શોધી દોટેલ પદ્ધતિ મુજબ ત્રણ રીતે તેની શક્યતાનો વિચાર કરે છે તે કેવી રીતે ભાડે આપી શકાશે, તે કેવી રીતે વેચાશે અને નાના જાહેર પુસ્તકાલય માટે તેની યોગ્યતા ત્રણે વર્ગ માટે તે સહાયો રાખે છે ‘એ’ (બ) ની સહાયો ઉપયોગ, આવરણ પુસ્તક માટે થાય છે ‘ઓ’ (O) નો અર્થ ‘બહુ શકારપદ’ થાય છે આ ઉપરાંત જ્યારે ગોડનને ખબર પડતી નથી કે પુસ્તકોના નિશાક ગુણો ધણા વાચકોનો પૂર્વગ્રહ દૂર કરશે કે કેમ ? ત્યારે તે પ્રશ્નાર્થ ચિહ્ન મૂકે છે આશ્ચર્યચિહ્ન ખતાવે છે કે આવતા વિષયો સિવાયના પુસ્તકોનું આ સામાન્ય લખાણની જનતા પર શું અસર થશે તે કહી શકાય નહિ

બહુ જ થોડા પુસ્તક પર ત્રણ ‘એ’ (AAA)ની નિશાની કરવામાં આવે છે તેનો અર્થ એ કે ત્રણે વર્ગમાં તે પુસ્તક આગળ પડતું છે હાજવા તરીકે સપ્ટેમ્બરમાં ૨૬૩ પુસ્તકો પ્રમટ કરવામાં આવ્યા હતા-૧૯૪૭ ના ઓક્ટોબર સિવાય આ સંખ્યા સૌથી વધારે હતી તે પૈકી ફક્ત ચાર જ નવલકથા આ નિશાની પ્રાપ્ત કરી શકી હતી

ગોડનને માત્ર ચાતુરીભરી અટકળ કરતાં કંઈક વધારે કરતું પડે છે તે અથવા પ્રકાશકો બેદરકારી ભરી રીતે કામ કરતા નથી તેને એક ખબર અગાઉથી મળી જાય છે કે પુસ્તક પાછળ કેટલી જાહેરાત કરવામાં આવશે ‘કોરેન્ડ એન્ડર’ પુસ્તકને તેણે AAA ની પસંદગી આપી હતી પરંતુ ૧૯૪૪ ની તેની સમાલોચનામાં તેણે જણાવ્યું કે એન્ડર પર બહુ વિશ્વાસ ખેસતો નથી વાચકો તેનો ખૂબ ઉપાડ કરશે કે કેમ તેની મને શંકા છે

દેશની પુસ્તકવિંધ્ય સંસ્થાએ ફક્ત ૧૯૪૫ માં જ તેની ૮૬૮, ૬૩૦ નકલો વેચી,

નવીન પ્રકારની સિગારેટ કે સાણના વેચાણ માટે જેટલું ખર્ચ કરવામાં આવે તેટલું

અર્થ પુસ્તકના વેચાણને આગળ ધપાવવા કરી શકાય, છતાં વાંચકોના મનમાં ધર કરી રહેલ પૂર્વગ્રહનો તે ભગ કરતો 'ભરોસાનો બેસે પાડો જીજ્ઞાસા' જેવું થાય. ગોડૌન કબૂલ કરે એ કે આવા બધા નિર્ણયોના સફળતા ની સામનો કરવામાં આવ્યો કે, પણ તે વાગ મૂકીને કહે છે કે સામાન્યતઃ તે પાળવામાં આવે છે અને માર્ગ આગાહીના તે મૂળમૂલ તત્ત્વો છે.

જે નવલકથામાં પદેશી પાત્રો વિચિત્ર વાતાવરણમાં હોય તેની સ્ત્રી કે કદાચ કંઈક વક્ષણ હોય છે. પહેલાં પુરુષમાં લખાયેલ નવલકથાઓમાં એ શ્રેષ્ઠતા હોય છે. આદર્શ લેખક પાસેથી સર્વ-ગ્રાહી દૃષ્ટિબિંદુની આશા રાખતા નથી. અમેરિકાની જનતા, પુસ્તકનું એક પાત્ર તો ખૂબ પૈમાનવાળું હોય તેમ લાગે છે સામાન્ય વાંચક પાસે પૈમા હોય તો નથી અને તેમાં જેની પામે પૈસા હોય તેની આંધે પોતાની સરખામણી કરવાનું તેને ગમે છે.

વર્ષ ૧૯૩૫માં પ્રગટ થયેલ બધા પુસ્તકો - ૧૯૪૮ માં લગભગ ૧૦૦,૦૦૦ નવાં પુસ્તકો પ્રગટ થયાં છે - વાંચનારું એક મનુષ્ય માટે અસંભવિત કે તેમાં ગોડૌનને પોતાના વાચનમાં કીક પસંદગી કરવી પડતી હશે. ને બીજી નવલકથા પ્રત્યે વાત કરે છે અને વર્ષે લગભગ ૫૦૦ પૂરેપૂરી વાંચી જાય છે. આ બધા પુસ્તક પ્રતિષ્ઠિત તથા લોકોમાં ખૂબ વચાતા લેખકોના હોય છે. નવો લેખક લખી શકે છે કે કેમ તથા નવા પુસ્તકમાં તાજી રસદાયક માહિતી છે કે કેમ તે નક્કી કરવા તે બાકીના ૧,૫૦૦ પુસ્તકો પર નજર નાખે છે.

તે બહુ ઝડપથી પુસ્તકો વાંચી શકે છે તે કહે છે કે 'હું નજર નાખીને આખા પાનામાં શું લખાયું છે તે સમજી લઉં છું, પણ સારા લેખકોના પુસ્તકોમાં તેમ કરતો નથી. જો હું તેમ કરી શકું તો તેનો અર્થ એ કે લેખક મારું ધ્યાન ખેંચી શકે નથી.

આ બધાની શરૂઆત વેન્ટ્રીશ્ડમાં ૧૯૨૯ માં થઈ ગોડૌનનો જન્મ ૧૯૦૨ માં વેન્ટ્રીશ્ડ (ન્યુજર્સી) માં થયો હતો. નાનપણથીજ તે વેન્ટ્રીશ્ડમાં રહેતો હતો. હાઈસ્કૂલના ત્રીજા અભ્યાસ વર્ષથી તે છોડી દઈ તેણે વોલસ્ટ્રાઈટમાં જીદાનુદા પ્રકારની નોકરી કરી. ૧૯૨૬માં તેણે વેન્ટ્રીશ્ડમાં પુસ્તકોની નાની સરખી દુકાન ઉઘાડી કેમકે તેને લાગ્યું કે આ ધંધો સરસ તથા આનંદપ્રદ હતો. તેમાં ફક્ત એક જ ખાતરી હતી કે તેમાં કોઈ હુશિયાર માણસો નહેતા.

૧૯૨૯ની મહત્તી શરૂઆત પહેલાં થોડા મહિનાઓ પહેલાં તેણે તેની દુકાન વેચી નાખી. દુકાન વેચી નાખવામાં તેણે હેતુ પોતાની કલ્પનાને વેગ આપવાનો હતો. વચ્ચેના માણસ તરીકેના તેના દુકાન અનુભવથી તેને ખાતરી થઈ ગઈ હતી કે પોતાને સજીવન રાખનાર ફરતાં પુસ્તકાલયો ધંધાની શાખા પ્રકાશકો અવગણના કરી રહ્યા હતા.

જોતે આ પ્રકારની સેવાની શરૂઆત કરી ત્યાર પહેલાં નાની દુકાનોના તથા પુસ્તકો ભાડે આપનાર પુસ્તકાલયોના માલિકોને ક્યાં પુસ્તકોની માગ થશે તે વિશે થોડી ખાતરી નામક સૂચનાઓ મળી હતી. પરિણામે પૂછપરછ થતા પુસ્તકોની હમેશાં તગી રહેતી હતી. પુસ્તકોની લોકપ્રિયતાનું મૂલ્યાંકન કરવાની પોતાની દરખાસ્ત લખને ગોડૌન 'અમેરિકન ન્યુસ' પાસે ગયો. તેને થોડા વખત માટે પ્રયત્ન કરવાનું કહેવામાં આવ્યું.

પોતાની પત્રિકાના પહેલાં અંકમાં તેણે કેટલાંક પુસ્તકોને રફી ગણાવ્યા પછી તે તેના પ્રત્યાઘાતની રાહ જોવા લાગ્યો. કંઈ બન્યું નહિ, કાંઈપણ પ્રકાશકે ધમાન કરી નહિ. તેઓ જાણતા હતા કે તેની ટીકા પ્રમાણિક છે અને તે માટે તેઓ તેને માન આપતા હતા.

પુસ્તકના ધંધામાં પડેલ દૈનિક વ્યક્તિ ગોડૌનને ઝાળખે છે, પણ બહુ જ થોડા તેને રુચરુ મળ્યા છે. જ્યારે પત્રિકા છાપ માનામાં આપવાની હોય તે ત્રણ દિવસ તે ન્યુયોર્કમાં ગ્હે છે તે સિવાય તે તેનું મધુ કોમ વેન્ટ્રીશ્ડના સાદા ઘરમાં ઉપગના ઓરડામાં કરે છે. તે ત્યાં તેની પત્ની તથા બે બાળકો સાથે રહે છે, ત્યાં તે ચર્ચિતથી પુસ્તકાલય માટે પુસ્તકો ભેગાં કરી રહેલ છે. કોઈ દિવસે તે ફરીથી વાચવાની આશા સેવે છે.*

પુસ્તકાલયના પગથાડેથી

અગ્નિ એશિયાની કવિતા

અગ્નિ એશિયાના 'ઇન્ડોનેશિયાની કવિતા' નો એક સંગ્રહ The Flaming Earth ("ધીખતી ધરા") નામથી કરાચીની "ટ્રેન્સ ઓફ ઇન્ડોનેશિયન રિપબ્લિક સોસાયટી" તરફથી પ્રગટ થયો છે. શ્રી અહમદ અલીએ એનું સંપાદન કર્યું છે.

બંગાળી સાહિત્ય

બંગાળી સાહિત્યનો અંગ્રેજીમાં પરિચય આપતાં પુસ્તકો ઠીક ઠીક બહાર પડ્યાં છે એમાં તાજેતરમાં પ્રગટ થયેલું શ્રી જે સી ઘોષ દ્વારા "Bengali Literature" ("બંગાળી સાહિત્ય") અગત્યનો ઉમેરો કરે છે.

પદવીદાન સમારભનાં પ્રવચનો

ગવર્નર-જનરલ નામદાર શ્રી ચક્રવર્તી રામજીએ ભિન્નભિન્ન વિશ્વવિદ્યાલયોની ઇ. સ. ૧૯૩૭ થી માંડીને ઇ. સ. ૧૯૪૮ સુધીના, પદવીદાન સમારભ વેળાએ જે પ્રવચનો આપ્યા હતાં તેનો સંગ્રહ સુપ્રસિદ્ધ પ્રકાશન સંસ્થા 'હિન્દ કિતાબસ' તરફથી "University Addresses" ("પદવીદાન સમારભના પ્રવચનો") નામે પ્રગટ થવાનો છે. આમાંથી નામદાર રામજીના શિક્ષણવિષયક, સામાજિક તથા રાષ્ટ્રીય વિચારો વાંચકને બહુવા મળશે.

ઘૂત-કાનૂન

હિંદુસ્તાનમાં જુમાના જે કાયદાઓ પ્રવર્તે છે તેમને ગ્રંથસ્થ કરતું, તે એ કાયદાઓની જાણવટ કરતું એક પુસ્તક અંગ્રેજીમાં "Gambling Acts of India" ("હિંદુ ઘૂત-કાનૂન") નામે તાજેતરમાં અમદાવાદની કાયદાના પુસ્તકો પ્રગટ કરનારી પ્રકાશક સંસ્થા "અફઝાન્ટ સી વોરા" તરફથી પ્રગટ થયું છે. ૧૩૩ પૃષ્ઠના આ પુસ્તકના લેખક શ્રી પી. બી. રાજુ છે. પુસ્તકમાં ઠીક ઠીક મુદ્દજૂલો રહી જ્યાં પામી છે.

અસ્તિત્વનું તત્ત્વજ્ઞાન

અસ્તિત્વનું-જીવનનું-રહસ્ય નિરૂપતા, ચાર નિર્બંધોના સંગ્રહનું એક પુસ્તક The Philosophy of Existence ("અસ્તિત્વનું તત્ત્વજ્ઞાન") પ્રગટ થયું છે. ગેબ્રિયલ માર્સેલ નામના તત્ત્વચિંતક ને લેખકે પ્રસ્તુત પુસ્તક લખ્યું છે.

આચાર્ય કૃપલાણી

આચાર્ય કૃપલાણી રાજ્યપતિત્વ, પ્રાધ્યાપક ઉપરાંત રાજનીતિશાસ્ત્રના સારા લેખક પણ છે એમના લખેલાં એ પુસ્તકો તાજેતરમાં પ્રસિદ્ધિ પામ્યાં છે. (૧) The Future of Congress ("કોંગ્રેસનું ભવિષ્ય") ને (૨) Fateful year ("ભાગ્યશાળી વર્ષ") પ્રથમ પુસ્તક તેત્રીસ પાનાની પુસ્તિકાના રૂપમાં છે, બીજાને બીજું દાંદસો પાનાનું પુસ્તક છે.

કવિવર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર

કવિવર રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર વિશે જાણીતા અંગ્રેજ લેખક એડવર્ડ થોમસને એક દળદાર પુસ્તક તાજેતરમાં લખ્યું છે. પ્રસ્તુત પુસ્તક 'આંકસક્ર' યુનિવર્સિટી પ્રેસ (મુંબઈ) તરફથી રૂપિયા દશના મૂલ્યે પ્રગટ થયું છે.

એક રાજ્યનીતિજ્ઞનાં દૃષ્ટાંતો ને સુવચનોનો સંગ્રહ

વિશાળ વાચન ધરાવતા એક રાજ્યનીતિજ્ઞને સાહિત્યમાંથી સાપડેલાં દૃષ્ટાંતો તથા મહત્ત્વપૂર્ણનાં સુવચનોનો એક સંગ્રહ ઇતરજનોમાટે એક સુનાચ્ચ પુસ્તક બની રહે એ બિલકુલ બનવા ચોક્કસ વસ્તુ છે. અત્રામનાષ વિશ્વવિદ્યાલયના ઉપકુલપતિ શ્રી એમ. રુથન સ્વામી આવા એક વિશાળ વાચન ધરાવતા સાહિત્યક જીવ છે એમણે એમના વિશાળ વાચનમાંથી જડેલાં દૃષ્ટાંતો તથા મહત્ત્વપૂર્ણનાં સુવચનોનો એક સંગ્રહ *The Statesman's Handbook of Anecdotes and Sayings* (' એક રાજ્યનીતિજ્ઞના દૃષ્ટાંતો ને સુવચનોનો સંગ્રહ ') નામે, તાજેતરમાં પ્રગટ કરાવ્યો છે.

ભારતવર્ષની સ્વાધીનતાનો ઇતિહાસ

ભારતવર્ષની સ્વાધીનતાનો ઇતિહાસ આલેખતુ એક ઉપયોગી પુસ્તક બંગાળીમાં પ્રગટ થયું છે એ પુસ્તકનું નામ છે "ભારતવર્ષેર સ્વાધીનતાએ બન્ન અન્યન્ય પ્રસંગ" (' ભારતવર્ષની સ્વાધીનતા અને અન્ય વિષયો ') પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં ૧૯ મી સદીના પાછલા સિત્તે વર્ષમાં જે સળગતા પ્રજોએ લોકોના માનસને સ્વાધીનતાના પ્રજ્વળિત પ્રયાણ કરવા બળબળાવી મૂક્યું હતું તેનો ઇતિહાસ છે. આ પુસ્તકના લેખક શ્રી ચૌગેશચંદ્ર બાગચે આ વિષયમાં પોતાની કૃતિ ધણા વર્ગોથી જમાવેલી છે. શ્રી. બાગચે આ અગાઉ આજ વિષય, ૫૦ એક બીજું પુસ્તક પણ બંગાળીમાં લખ્યું છે. હિન્દી સ્વાધીનતાને લગતા એ પુસ્તકનું નામ છે " સુક્તિર સાધને ભારત "

શ્રી. ગણેશ વાસુદેવ માવસંકરની રોજનિશી

આપણા મહારાષ્ટ્રીય બધું ને હિંદી ધારાસભા (મંચરચ) ના અધાક્ષ શ્રી ગણેશ વાસુદેવ માવસંકરે પોતાની દૈનંદિની લખી છે. એ દૈનંદિની મરાઠીમાં તેમ જ અંગ્રેજીમાં "કાલી પાવલે" ("Some Foot Prints" ("ફૂટપ્રિંટ્સ પગલાં") નામે પ્રગટ થવા માડી છે. પ્રસ્તુત રોજનિશીનો પ્રથમ ભાગ પ્રગટ થઈ ગયો છે. આ "કાલી પાવલે" ના ચોડાક પૃષ્ઠો આપણા ગૂજરાતી સંમર્ષિકામાં શ્રી માવસંકરના સુપત્ર દ્વારા અનુદિત થઈ પ્રકાશિત થવા પામ્યાં હતાં.

ગૂજરાતી સાહિત્યનું અવનવનું

ગૂજરાતી સાહિત્યમાં નવાં પ્રગટ થયેલા પુસ્તકોમાં ઈશ્વર પેટનીકર ને પત્રાચાર પટેલના (અનુક્રમે) " પારસમણિ " ને " સાચા શમણા ", પીનાંનર પટેલની નવલકથા " ધરનો મોભા " બંગાળી નવલકથા લેખિકા પ્રભાવતીકિની સરસ્વતીની નવલકથા " આધી ", યુગમૂર્તિ અરબી સાહિત્યકાર અબીલ જિજ્ઞાસની કૃતિઓ (૧) " રમકડા શમ, " (૨) " પાગલ " (૩) " બિલુક " ને (૪) " જિજ્ઞાસનો નાક " નો સમાવેશ થાય છે.

— " શિવમ મુન્દરમ "

સમાજ-ઘડતરમાં પુસ્તકાલયનું સ્થાન*

અનુબંધ ૫ છઠ

ગરવે જે વિભૂતિઓ તેહના દર્શન થતાં,
રમમાધુર્યના ઓત, વહેતા નિત્ય જે સ્થળે
જેહનુ સ્થાન ઉચ્ચ ને ઘડતુ જે સમાજને,
એવા પુસ્તકાલયના, કરીએ દેવી વાતને

સમાજમાં પુસ્તકાલયનું સ્થાન સર્વોચ્ચ છે પુસ્તકાલય સિવાયનો સમાજ સરકાર-
બળમાં પછાત રહે છે પુસ્તકાલય મનુષ્યમાં સાવિત્રતા પ્રેરે છે પુસ્તકાલય નીરસમાં રસ પૂરે છે,
પુસ્તકાલય મુદ્દામાં પ્રાણ પૂરે છે, પુસ્તકાલય જીવનમાં મધુરતા ભરે છે, પુસ્તકાલય મૃત્યુલોકમાં
અમૃત છાંટણા છાંટે છે

પુસ્તકાલય એટલે સરસ્વતીનું મંદિર.

પુસ્તકાલય એટલે મેવાની સંસ્થા.

પુસ્તકાલય એટલે જ્ઞાનની પરમ

પુસ્તકાલય એટલે દેવત્વનો સચાર કરનાર જડીબુદી

પુસ્તકાલય એટલે જીવનનો સાચો આનંદ

પુસ્તકાલય એટલે સમાજને ઉજાળો રાખતું તેજસ્વી, રસઝરણું

પુસ્તકાલય એટલે મસારાગરમાંથી પરમપદે પહોંચાડનારી અમેલી નીકા

પણ એટલું બધું પુસ્તકાલયમાં શું છે કે તેને આટલા બધા વિશેષણો આપવા પડે ?

આલો ત્યારે હવે આપણે પુસ્તકાલયના આંગણમાં અને પછી ગર્ભાશ્રમમાં પ્રવેશ કરીએ

પુસ્તકાલય એટલે શું ? એમાં શું શું હોય છે ? પુસ્તકાલય શબ્દ જ એનો અર્થ

સ્પષ્ટ કરે છે પુસ્તક + આલય = પુસ્તકને રાખવાનું સ્થાન તે પુસ્તકાલય પુસ્તકાલયમાં
હજારો પુસ્તકો-અર્થે હોય છે મહાન પુરુષો અને વિભૂતિઓની પ્રતિભાઓને એમાં સ્થાન
છે દેશ-વિદેશના વિરિધતાભર્યા નકશાઓ, સુવાક્યોના આલેખનો ને એવું બધું બધું
પુસ્તકાલયમાં હોય છે.

માનવીનું જીવન ટૂંક છે, ક્ષણિક ને ક્ષણભરુર છે, કેાઈ અમર નથી સાધુ, સતી,
ઋષિ-મુનિઓ, મહાપુરુષો, નેતાઓ, સાખીઓ, સતીઓ, આચાર્યો, વિદ્વાનો, પડિતો,
સમાજસુધારકો, ભક્તો, કર્તવ્યો અને કાવિદો આ બધાંની સાથે મેળાપ કરવો એ અત્યારના
ધર્માલના ને ખૂબ જ કામકાજના સમયમાં કઠિન છે. એવી વ્યક્તિઓ ડગર ને પગલે શોધવી ને
મળી આવવી પણ કઠિન છે, છતાં એમનો બેઠો યદ્ય શકે, તેમની સાથે વાતચીતો યદ્ય શકે ને
મન-વિચારો કરી શકાય તેવા રસસ્થાન ને પ્રેરણાસ્થાનોની રચના પણ સમાજે કરેલી છે
એનાં સ્થાનોની મુનાકાત ટૂંક સમયમાં પણ લઈ શકાય અને જીવન-લાલુ ભરી શકાય એવી
ગોઠવણો ત્યેક સ્થળે હોવી જોઈએ, ન હોય તો યવી જોઈએ, અને એની નિયમિત મુલાકાત
પ્રત્યેક માનવીએ લેવી જોઈએ એ સ્થાન તે પુસ્તકાલય

* કમડવજીના સા પુ ના રજવમહોત્સવ પ્રસંગે મળાયેલા નિબંધોમાં હતામ પામેલા નિબંધ

મહાત્મા જીનસીદાસજીએ કીક જ કહ્યું છે, કે—

“એક ધડી આધી ધડી, આધીએ પુતી આધ,
તુલમી મંગત સત કી. કટે કાટિ અપરાધ.”

સતપુરુષની જરૂ વારને માટેની ચએલી સ ગત માનવીના જીવનમાં અવનવો પલટો આણે છે અને ઉપર જોઇ ગયા ને પ્રમાણે પુસ્તકાલયમાં તો એવા અનેક સત, સાધુઓ, જ્ઞાનીઓ, પંડિતો, ધ્રુવોઓ, મહાત્માઓ, આચાર્યો, ધર્મોપદેશકો, વિદ્વાનો વગેરેના સ પક્ષમાં આવી શકાય છે.

પૃથ્વીની હયાતીને હળરો વર્ષો વીત્યા એ હળરો વર્ષોમાં કંઈ કંઈ ઉચલપાથલો યઈ ગઈ કંઈ કંઈ માનવીઓ આવ્યા ને ગયા કંઈ કંઈ માનવીઓ કંઈ કંઈ અવનવા લખાણો લખી ગયા. સ્વયં સ્પુરિત જ્ઞાનમયો-વેદોનો અમોલો વાન્સો મૂકી ગયા તેમના સ્થૂલ શરીરોનાં તો નામનિશાન નથી રહ્યા, પણ પુસ્તકાલયોમાં તેમની અમોલી જ્ઞાન-પ્રસાદીના અલબ્ધ સમ્રોહો આપણે જોઈ શકીએ છીએ, વાચી શકીએ છીએ, વિચારી શકીએ છીએ અને આચારમાં મૂકીને જીવનનું સાર્થક્ય કરી શકીએ છીએ.

એ હળરો ગત વર્ષોમાં ચએલી દેવી વિભૂતિઓને આપણે સર્વ પુસ્તકાલયમાં દ્રૂક સમયમાં જ મળી શકીએ છીએ ને તેમના આદર્શનો ધડો લઈને આચારમાં મૂકી શકીએ છીએ.

આમ પુસ્તકાલયમાં દેવી વિભૂતિઓનો, તેમના લખાણો, કાવ્યો, ઉપદેશો, સૂત્રો, સૂચનો, ચરિત્રો, ગાથાઓ વગેરે દ્વારા વાસ છે આવી અલબ્ધ વિભૂતિ મેળી સાથે પુસ્તકાલય સ પક્ષે સંધારી રાકે છે કાંઈ મહાપુરુષોના સહેજ ઉપદેશ આપણા જીવનને ઉન્નત કરે, છે ને સમાજને ઉન્નતિને ચિખરે પહોંચાડવામાં મદદરૂપ થાય છે, તેવા મહાપુરુષોના આપણે જેટલો આભાર માનીએ તેટલો ઓછો છે, એવું આપણને યદ્ય જાય છે, જ્યારે પુસ્તકાલય તો આપણને એવા હળરો વર્ષ ઉપર યદ્ય ગએલા સેંકડો મહાપુરુષો અને દેવી વિભૂતિઓના દ્રૂક વખતમાં લખ્યા સમાગમ કરાવી આપે છે એનાં પુસ્તકાલયોના તો આપણે જેટલો આભાર માનીએ તેટલો ઓછો છે.

આપણા સમાજનો દિવસે દિવસે અધ પાત થતો જાય છે દુનિયામાંની એની હાય-વરાળ ઘટતી નથી ‘પેસો મારો પરમેશ્વર’ એની જ આરાધના ને એની જ ઝખનામાં માનવી રચ્યો-પચ્યો રહેતો થયો છે, કાળા જાજરોના કાળા કામો કરીને સમાજનો ધ્વસ વહોરી રહ્યો છે. કેટલાંયનાં અતરની હાલો એ સમાજ ભોગ મનતો જાય છે કતવ્યનું જ્ઞાન ભૂલ્યો છે ચોતાનો ભોજો ખીજને શિરે નાખતો થયો છે અને એવા એકમીજના ભોગનો પણ હવે અવધિ નથી રહ્યો.

આના સંક્રાન્તિહાળમાં સમાજનું માનમ-વહતર નવેસરથી કરવાની ખામ જરૂર છે પાપ અને પુણ્યની વ્યાખ્યાઓના ઉડાણમાં ભારવાની આવરપક્ષા છે દાનના ઝરણાને આવાં સમાજ-ઘડતરનાં સામે સ્થાને વહેવડાવવાની જરૂર છે ગરીબને, હરિદ્રાને એક દિવસ રાટલો આપીને તેને ગરીબતો ગરીમ રાખવામાં આપણે દાન કયું, પુણ્ય કયું એમ માનીએ છીએ,

પથ ના, તે ખરું દાન, ખરું પુણ્ય નથી તે ગરીબ ન બને એવું બાથું આપે, એવો ઉદ્યોગ આપે, એવી અમોઘ ચાવી આપે, એવું જ્ઞાન-સુધા-રસનું પાન કરાવે કે તે બીજે દિવસે ગરીબ ન હોય તેને તેના સાથા કર્તવ્યનું જ્ઞાન કરાવે ને તેનો માર્ગ સળ ચાલે તેમ કરે.

આધુનિક સમયનું આવૃત્તિ ઉપયોગી કાર્ય પુસ્તકાલયો સિવાય નથી બની શકવાનું પુસ્તકાલયોને દાનથી પોષે, દાનનાં ઝરણાને તેમાં બહોળા પ્રમાણમાં વધાવે. એ દાનનું ઝરણું સુકાર્ષિ ન બન્યે તેની કાગળ રાખે શુદ્ધ આર્થિક ભાવનાઓથી ભરેલાં પુસ્તકો, ઉત્તમ-ચરિત્ર ગ્રંથો જીવનને પ્રદર્શિત સ્વચ્છતાનાં બોધવચનો, ઔદ્યોગિક ગ્રંથો વગેરેને સુદૃઢમાં સુદૃઢ અને આકર્ષક રીતે પુસ્તકાલયોમાં વસાવે. તેની યોગ્ય બહેરાગો કરે. તેને અંગેના સમારંભોનાં મયોજનો કરીને સમાજને તેમાં રસ લેતો કરી, તેનાં સરકારનાં બીજા પ્રત્યેક માનવીમાં પડે તેને માટેના ખૂબ ખૂબ પ્રયત્નો થવાની જરૂર છે. આ પુસ્તકો તરફ સમાજની જેટલી વિશેષ પ્રમાણમાં અભિરુચિ ડેળવાશે તેટલો સમાજ જરૂર ઉત્તર થશે.

પરંતુ હવે માટીના ઘડાને રોજનો ધસારો થાયો એ પરંપરાને પણ અચર થાય છે, પરંપરામાં પણ ખાડો પડે છે, કારણકે ઘડાને ધસારો રોજનો છે ઘડો પોતે પરંપરા કરતા કુમળો છે, કાચો છે, બગડે છે, છતાં તેના ધસારાની અસર કહ્યું પરંપરા ઉપર થાય છે. સમાજનું પણ આવું જ છે. સમાજ એક બ્યક્તિનો નથી સમાજ બહોળો છે વિવિધ બ્યક્તિઓને એમાં સ્થાન છે વિવિધ અનુભવો, વિવિધ વિચારો, અને ભિન્નભિન્ન વિવિધતાઓથી એ ભરેલો છે. તેમાં સવાદ જામે તો જ એ સમાજનું સંગીત મુરમ્બ લાગે અને તેવો સવાદ જમાવીને તેમાંથી સંગીત ઉત્પન્ન કરાવવાનું કાર્ય પુસ્તકાલયોનું છે. સારા પુસ્તકાલયોમાં મમાજ જેટલો ગસ લેશે, સમાજ પુસ્તકોના સદ્વાચનનો જેટલો વધારે ઉપયોગ કરશે, જેટલું વધારે એ વાચનને વિચારશે અને અચારમાં મૂકશે તેટલો જ સમાજ આરોગ્ય મપશે.

આગળ કહેવો સમાજ શું ન કરી શકે ? એ સમાજ પોતાને અને તેની આલુમાલુના સર્વને આશીર્વાદસ્પતિવડે તેની ચારે ગાળુનું વાતાવરણ સુદૃઢ, મધમધનું અને દૈવી બનાવી મૂકે. આવા આદર્શ પુસ્તકાલયોના સેવકમાં ઘડતરને પામેલો સમાજ તેનો સુખદુર સૌગંધ સર્વત્ર કેલાવે કલુષિત વાતાવરણોને તે દરિયાપાર-કે બે પાણીએ કઢી મૂકે. સમાજમાના વેર ઝેરને તે બાળીને ભસ્મ કરી દે. સાર્વિકતા અને ચારિત્ર્યશી નવીન પાંખો આપે, અને આવી નવીન પાંખોવાળા સમાજનું ઉડ્ડન કઈક ઓગળે હોય, અમોહ હોય, દૈવી હોય.

પુસ્તકાલય તો જ્ઞાન-પરગ છે. ઉનાળામાં વડલાની છાંયામાંની પરમ તરસ્થાની તરસ છીપાવે છે તેને ક્ષણિક શાન્તિ આપે છે, પણ આ જ્ઞાન-પરમ (પુસ્તકાલય) તો માનવીની આત્મિક તૃપ્તિ છીપાવે છે જીવનભરના ઉપયોગી ભાષા તેને પુસ્તકાલય બધાવે છે જીવનનું સાચું સંગીત અને સહકાર પુસ્તકાલય બને છે.

કેળવણીના અભવને લીધે આપણે આપણી સંસ્કૃતિને ભૂલવા મડયા પશ્ચિમનો સંસ્કૃતિના અધ અનુકરણમાં સપડાવા લાગ્યા, અને દુનિયાની ખેડી રોજકર્મી રાચવાને લીધે આપણે આપણું જીવન-ઘડતર પાગળું કરી નાખ્યું. પશ્ચિમના જડવાદે આપણને ખોટા તર્કવાદના વમળમાં નાખીને આપણા સાદા ને શાન્તિમય જીવનને ધમાલિયા કરા નાખ્યા. ભારતવર્ષ તેના તત્ત્વવાદ-અધ્યાત્મવાદ-ને ભૂલ્યો ને ચતપદારે અધ પાત સેવતો રહ્યો એ સામાજિક અધ પાતને પુસ્તકાલયનું સાર્વિક અને આધ્યાત્મિક તત્ત્વથી ભરેલું સાહિત્યવાચન જરૂર સ્પર્શશે અને તેના ઘડતરમાં સફળ સાથ આપશે.

સા । મીઠા દૂધાનું પાણી હોય છતાં ય આપણે તેને ગળણા વડે ગાળીએ છીએ, અને પછીથી તે પાણીને પીવાના કામમા લઇએ છીએ કોનેગ જેવા રોગો ચાલતા હોય ત્યારે તો એ દૂધાનાં પાણીને ઉકાળીને પછી તેને ઉપયોગમા લઈએ છીએ એવું જ આ પુસ્તકાલયોનું પણ છે, જાન-પરખનું છે. કારણકે પુસ્તકો લખનાર તો અસારના જમાનામાં ખૂબ જ વધી ગયા છે દમલાખ પુસ્તકો પ્રકટ થાય છે, તેવે વખતે સમાજના ઘડતરને ઉપયોગી થાય તેવા પુસ્તકોની ખાસ આવશ્યકતા છે તેવી ગળણી પુસ્તકો ઉપર મૂકવાની જરૂર છે. એવી રેગો પેદા કરે તેના જ તુઓ દૂર કરવાને માટે પાણીને ઉકાળવાની જરૂર છે, તે જ પ્રમાણે સમાજમાં મડો, બદી વગેરે ફેલાવે તેવી તરવેવાળા પુસ્તકોને પણ દૂર કરવાની જરૂર છે વાર્તા, નવલકથા, ચરિત્ર, પ્રવાસવર્ણનો, કાવ્યો, જાસુસી વાર્તાઓ, ધર્મશ્રેયો વગેરે વિવિધ વિષયોનાં પુસ્તકો પુસ્તકાલયમાં હોય છે સમાજનો સામાન્ય યર શૃંગારિક વાર્તાઓ કે જાસુસી વાર્તાઓ જેમાંની કેટલીક ઝેરી છે, ઉન્માદને વધાગ્રનારી છે, જીવનઘડતરમાં જરૂરી નથી પણ ઘડતરને જે પાછળ પાડનારી છે, તેનો વધારે પડતો ઉપયોગ કરે છે તેવા પુસ્તકોને ઉપયોગ આણે થાય ને તેને બદલે ચરિત્રો અને ધાર્મિક ગ્રંથો બહોળા પ્રમાણમાં વંચાતાં થાય તેવી રચના-ચાલના કરવાની ખાસ આવશ્યકતા છે આવા સ્વચ્છ વાચનથી જ (સ્વચ્છ પાણીની પેઠે) સમાજનું માનસ-આરોગ્ય સુધરશે અને એ સુખગતા સમાજ ખૂબ જ આનંદ ધરશે એમ કરતા તેને અતરસાન યશો, માયો સત્-ચિત્ આનંદ લાધશે અને જીવનનિર્મળા-છંદાતા માનવસમુદાય દેવ બનતાં-સ સાગમાં સ્વર્ગના સુખોનો સુર પ્રવાહ રેલાવશે

—ઉમિયાશ કર દાકર

વડોદરા રાજ્યનું સાર્વજનિક પુસ્તકાલય

સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના અર્થમાં રોકો, સરકાર તથા પ્રાંત પચાપત સરખે હિસ્સે કાળો આપે છે પુસ્તકાલયના ચાલુ નિયમોને અનુસરીને, ગ્રામો દરેકોઈ શુદ્ધ, પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ મફત કરી શકે છે ફક્ત પુસ્તકોને વાંચવા લઇ જવા માટે પુસ્તકાલયના કોઈ સલાસદત્તી જામીનગીરી આપવી પડે છે. પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો ઘણી જ કાળજીપૂર્વક પસંદ કરવામાં આવે છે, અને વારસોની અભિરુચિ પોષવાને બનતો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે દરેકોઈ મનુષ્ય સહેલાઈથી પોતાને મનગમતું પુસ્તક પસંદ કરી શકે છે. જેઓ પુસ્તકાલયના નિયમો પ્રમાણે વર્તવા બધાય છે અને જેઓ સલાસદ વા વાચક તરીકે નોંધાય છે તેમને પુસ્તકો ઘેર વાચવા લઇ જવા દેવામાં આવે છે

તમાગ વાચનાલયમાં તાગ પત્રો અને માસિકો આવે છે. તેનો ઉપયોગ કરવાની દરેકને છૂટ છે. વાચનાલયમાં જાઓ અને તેનો છૂટથી ઉપયોગ કરો એક કલાક માળના માટે તે જગ્યા ખુશનુમાં અને દળદાયી છે

દાગ પુસ્તકાલયમાંના પુસ્તકોની યાદી માગણી કરવાથી મળી શકશે તેમથી - તમને મનગમતું પુસ્તક પસંદ કરો અને જ્ઞાન મેળવી સુખી યાઓ.

પુસ્તકાલય તો માણુસમાત્રનું વિશ્વવિદ્યાલય બની શકે ઘણાને તો તે વિશેષ કમાવવાની શક્તિ આપનાર થઇ શકે. વાચકોએ પોતાની જરૂરીઆતો પુરતકાલયને જાણવી એમને મામનો દરેક વાનને વાચક થવાને યોગ્ય છે

કાશ્મીરની સાહિત્યિક પરંપરા

ગુજરાતના કાશ્મીરવાસીઓને સમૃદ્ધ સાહિત્યનો વારસો આપ્યો છે. સાહિત્ય અને સંસ્કારની એ મહાપરંપરા કાશ્મીરના ઇતિહાસમાં જુગ જુગ કાળમાં વિકસેલી સાહિત્ય-સંસ્કાર-વિષયક પ્રવૃત્તિઓના પરિપાકરૂપ છે. હિન્દુ શાસનકાળના પૂર્વભાગમાં સંસ્કૃતની અભિવૃદ્ધિ થઈ હતી ત્યાર પછી કાશ્મીરી અને પછીથી કેટલેક સમયે અરધ્યાન અને શીખ કાળ દરમ્યાન ઉર્દૂની અભિવૃદ્ધિ થઈ મુસ્લિમોના અને મુગલોના શાસનકાળ દરમ્યાન ફાર્સી ભાષા દરમારી ભાષા અને વિશેષ સંસ્કારી માણસોની ભાષા બની. આ ભાષા પોતાની કાળ-મર્યાદા વટાવીને પણ શીખકાળના પૂર્વભાગમાં ટકી રહી. અને શીખ કાળમાં જ હમણે ઉર્દૂએ તેનું સ્થાન લીધું. અત્યારે તો મહદ્ અંશે ઉર્દૂનો પ્રચાર છે, પણ વહીવટનાં ઉચ્ચતર વર્ગોમાં અધિકૃત ભાષા અંગ્રેજી છે.

લોકોની ભાષા કાશ્મીરી અથવા તો શારદ લિપિમાં લખાતી હતી, પણ હવે તે લિપિ હુતપ્રાય બની છે. છેલ્લા ઘણા વખતથી કાશ્મીરી ભાષા ફાર્સી લિપિમાં લખાય છે. હમણા કેટલેક વખત થયાં લોકોમાં આ ભાષા પ્રત્યે રસવૃત્તિ જાગી છે અને વૈજ્ઞાનિક રીતે તેનો વિશ્લેષ કરવાના પ્રયાસો થવા માડ્યા છે.

સંસ્કૃતવિદ્યાનું ધામ

હિન્દુ શાસનકાળના પૂર્વભાગમાં વૃદ્ધિગત યથેચ્છ શિષ્ટ સંસ્કૃત સાહિત્ય તો સમસ્ત હિન્દનો સમાન સંસ્કૃતિક વારસો બન્યું છે. કાશ્મીર ઘણા સમય સુધી વિદ્યાનું ધામ હતું અને કાશ્મીરની ખીણમાં અવેલી પ્રબળ મામાજિક અને સાહિત્યવિષયક પ્રવૃત્તિઓ હિન્દના આકાશના ભાગમાં પ્રસરીને અટકી નહિ. પણ હિન્દની મીમા વટાવીને તિમેટમાં અને આસપાસના ખીણ દેશોમાં પણ ફરી વળી બૌદ્ધ ચિન્તન અને તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉત્તરકાશીન વિસ્તાર અને વિશ્લેષ થયો તે પણ કાશ્મીરમાં જ તિમેટમાં અત્યારે જે તાત્ત્વિક વિધિઓ ચાલે છે તે પણ તિમેટને કાશ્મીરની ખીણ માત્ર જ મળેલી હિન્દ તરફની ભેટ જ છે. કાશ્મીરમાં શૈવ તત્ત્વચિન્તનને પણ સારો વેગ મળ્યો.

દુર્ભાગ્યે આ પ્રાચીન સાહિત્યમાંથી ઘણું ખરું નષ્ટ થઈ ગયું છે. આ કાળની સાહિત્ય અને સંસ્કારવિષયક પ્રવૃત્તિઓનો સળંગ ઇતિહાસ તૈયાર કરવાનું આપણે માટે કદાચ શક્ય ન હોય, પણ કાશ્મીર ઘણા વખત સુધી પ્રાચીન હિન્દના સંસ્કારવિષયક વિચારપ્રવાહના પ્રસંગુક્ત તરીકે રહ્યું હતું એ વાત સત્ય છે. આપણી પાસે કાશ્મીરનો એક મહાત્મ્ય જળનાથ રહ્યો છે. સાહિત્યકારની પ્રતિભાના એક ઉત્તમ દર્શાવ તરીકે પરંપરા દ્વારા એ ગ્રંથ આપણને પ્રાપ્ત થયો છે એ ગ્રંથ કદબધુની રાજતરંગિણી (રાજાઓની નદી) છે, એ સમયના મળી આવેલા ઐતિહાસિક લખાણોમાં સૌથી મહાન ઇતિહાસ-ગ્રંથ આ છે.

કાશ્મીરી ભાષાનું મૂળ

હવે મુસ્લિમ કાળ પર આવતાં આપણને પ્રતીતિ થશે કે આદ્યાદ ઝઘન-ઉદ્ધ-આબિહિન

(૧૪૨૦-૧૪૭૦) નો ઉદ્દેશ્ય કયો વિના કાશ્મીરના સાહિત્યનો ઇતિહાસ અપૂર્ણ જ ગણાય, કાશ્મીર કે એણે પોતાના રાજ્યમાં ધાર્મિક અને રાજકીય શાંતિ સ્થાપી એટલું જ નહિ પણ સાહિત્યના પ્રદેશને પણ પોતાની ઉદાગતાથી અક્રિય કર્યો, મુસ્લિમ અને હિંદુ લેખકોને સમાન ઉત્તેજન આપ્યું ભાષાકીય બેદબારથી પણ દાવાવી તેણે મંસ્કૃતની પણ અભિવૃદ્ધિ કરી કાશ્મીરની લોકભાષાના સાહિત્યનું મહાપુ કરવાનો યથા પણ આ રામને છે એના વખતમાં કાશ્મીરની લોકભાષા ઘણી સમૃદ્ધ બની એ જ સમયમાં શેખ નુર્જાદન બંધવા "ન દ-કવિ" નામના વિદ્વાને "કવિનામ" નામનો સુક્રિત્યો અને વચનામૃતોનો સમૃદ્ધ રચ્યો આ મય ધમ અને સાહિત્યની હિંદુ-મુસ્લિમ એકતાદર્શક પ્રજ્વાલિત પ્રતીક બન્યો.

કાશ્મીરી અસર

વિચાર અને સાહિત્યનું એકમ સાધનાનું બીજું સુપ્રસિદ્ધ નામ અકમરનું છે એના રાજ્યમાં પ્રાન્ત્યભરે ૧૫૭૫ માં રાજતરંગિણીમાં પૂર્તિ કરી જે કે હરખારી બાપા કાશ્મીરની છતાં ઇર્તા મંસ્કૃત સાહિત્યનું સ્થાન પણ માનભર્યું હતું.

મુસ્લિમ અધ્યાન અને રીખ શાસનકાળ દરમિયાન કાશ્મીરના સાહિત્યનો ઇતિહાસ મુખ્યત્વે કાશ્મીર સાહિત્યનો ઇતિહાસ છે પણ પ્રાચીન સંસ્કૃત સાહિત્યની વિચારસરણીનું પ્રભુત્વ છેક જ નવું રચ્યું ન હતું. ૧૪ માં શતકની કવિત્રી લાલ શુરીનું સાહિત્ય આ જ દલીલ તરફ છે પોતાના વખતના કાશ્મીરનાઓનો વિચારસરણી અને પ્રાચીન મંસ્કૃત સાહિત્યની પ્રજ્વાલી વચ્ચેની કડી તરફ સ્થાન એ કવિત્રીનું છે.

આ કાળના સાહિત્યનું બીજું વિશિષ્ટ લક્ષણ એ છે કે, મુસ્લિમો જ નહિ પણ, હિંદુઓએ પણ કાશ્મીરનો અભ્યાસ કર્યો. દર્શાવત તરીકે અધ્યાન કાળ દરમિયાન મુન્શી બવાનીના કાવ્યએ કાશ્મીરના અભ્યાસના નવીન રોશી દાખલ કરી તથા રાગ તુકી (ઇ. સ. ૧૮૪૦) એ શ્રી કોનીના સાદનામાં જેવું જ ઉત્તમ જંગનામાં લખ્યું કાશ્મીર સાહિત્ય વિચાર બીજા હિંદુઓમાં પડિત ગરગોષ આર્જએગી (ઇ. સ. ૧૮૮૭) અને મહારાજ ગુલામસિંગના સમયમાં અવધાન પામેલા પડિંગાજ કાકધર "દરૂખ" એ નામે અજાયવા જેવાં છે.

કાશ્મીરી કવિતા

કાશ્મીરી કવિતાઓએ વિચારના વાદન તરીકે કાશ્મીર બાપાનો ઉપયોગ કર્યો અને કાશ્મીર પદ્યમાં પ્રમાણે કાવ્યો રચ્યાં, તેમજ કાશ્મીર સાહિત્યમાંથી જન્મિતો સંધા દત્તા. પણ બધાજ કવિઓના વિચારો અને સાહિત્ય પ્રકારમાં સંદેહાલથી જન્મ્યા આવે એવી મોંઝિક એકના જગતમાં કહી દની કવિ હિંદુ દોષ કે મુસ્લીમ દોષ, પણ તે તદ્દેશીય ભૂતકાળીન પરપરા અને પોતાની આસપાસની વસ્તુસ્થિતિથી નિર્મિત રહી ચક્રો નહિ, આ કાળની કવિતામાં આપણે જોઈએ છીએ કે, કવિએ પાલું ખસે તદ્દેશીય પ્રબળકથાઓના વિવરને કાવ્યમાં વળી મે છે અથવા કવિસંપ્રદાયમાં માનીતા બનેલાં પખીઓ અને ફૂલોની પ્રદર્શિતના ગીતો રજો છે. આ રીતે પ્રેરણાનું મુગ સમાન અને તદ્દેશીય છે.

અને આરે આપણે આધુનિક કાશ્મીરી ભાષાના સાહિત્યનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે તેમાં પણ સરકાર અને સાહિત્યની એ જ એકલા દેખાય છે. ૧૭મા અથવા ૧૪ માં શતકમાં

આ પછી રાષ્ટ્રભાષા હિન્દુસ્તાની

એ કહેતાની આપારે જરૂર નથી કે, હિન્દુસ્તાન ઉલતિના સોપાન ઉપર ચઢવા અને આગળ વધવા માટે કે તો, તેણે એક લોકભાષા બનાવવી પડશે એવી ભાષા જે બધાને ઉપયોગી હોય અને જેને મોઢામાં લઇને આપણે 'કટકથી અટક અને કારમીરથી કુમારી સુધી' આવ-જા કરી શકીએ અને, જેને બોલીને આપણે હિન્દુસ્તાનની દરેક દુકાનમાંથી પોતાની જરૂરની ચીજ-વસ્તુ ખરીદી શકીએ અત્યાઃ સુધી તે કામ આપણે અંગ્રેજીથી લેતા હતા હવે, આપણે તે ઈજ્જતનું આસન આપણા દેશની કોઇ બાધાને દેવાનું છે આપણા નેતાઓએ ખૂબ વિચાર કરીને એવો ફાસો કર્યો છે કે, હિન્દુસ્તાનની લોકભાષા હિન્દુસ્તાની હોવી જોઈએ જે હિન્દુસ્તાનના બીજા ભાગમાં બોલાય છે, જેથી હિન્દુસ્તાનના ધણા ધણા લોકો સમજી શકે અને થોડામાં થોડી મહેનતથી શીખી શકે છે

(સમિતિના પૃષ્ઠનું અનુસંધાન)

લખાણલુ શિતિકંઠનું “મહાપતેય પ્રકાશ” આ ભાષાના સાહિત્યના જે પ્રાચીન નમુના મળી આવ્યા છે, તેમાં જૂનામાં જૂનું છે

મુખ્ય આધુનિક કવિઓ

આધુનિક કવિઓની વાણીમાં જેમ કારમી શબ્દો તેમ સરકૂત તત્સમ અને તદ્દભવ શબ્દોની પણ મોટી સંખ્યા જોવામાં આવે છે જીવંત કવિઓમાં “મહાશુર”ની કવિતા રાજકીય અને આર્થિક વિષયો પર રચવામાં આવી છે નૂતન કારમીરની ભાવના બક્ષત કરનારા વિશિષ્ટ સાહિત્યકારોમાં અબ્દુલ સતાર શુજરી (તખ્તુઅ “અસી”) નો સમાવેશ થાય છે “અસી” જનતાના કવિ છે, અને વર્ગવિહીન સમાજ, આર્થિક અને સામાજિક શોષણનો અભાવ, હિન્દુ મુસ્લીમ એક, વગેરે માટે સાહિત્ય વિષયક લડત ચલાવે છે.

કારમીરના લોકગીતો

કારમીરનાં લોકગીતો અને પરિ-કથાઓનો અભ્યાસ કરતાં તેમાં ભૂતકાળના સમાન નિવાસે, પ્રચલિતો અને કથાઓની સમૃદ્ધિ જળરાષ્ટ્ર રહેલી જણાશે વિવિધ ઋતુઓ, ઉત્સવો અને વ્યવસાયોને પરિણામે કારમીરના લોકગીતોમાં વિષય અને વસ્તુનું વૈવિધ્ય છે જ, પણ તેમનો વાદીસ્વર એક જ છે ઉત્સવોના સમયે અને પાક લણવાના સમયે ગવાતા “રૂફ” અથવા “સોહવ” નામનાં કારમીરી નૃત્યગીતો જોઈશું તો તેમાં પણ સરકારિક અને પ્રમુખીય એકતાના તારોનું શુજન એક વાર ફરીથી સળંગાશે. કારમીરવાસીઓની ભાષા અને સાહિત્યને લગતી આ ખીનાઓને આધારે આપણે એમ સકાણું મત બાંધી શકીએ અને હિન્દુઓએ સમાન દર્શનિદુ અને સમાન માનસિક અને આધ્યાત્મિક સરકાર જળવ્યા છે

હિન્દુસ્તાની નામ યુગલ્ય છે તે દરેક માને અને જાણે છે પણ, હિન્દુસ્તાની બાષાના બાગમાં જે રસતા છે કોઇ લોકો કહે છે કે, તે બાષા પુરાણી છે, કોઇ લોકો કહે છે કે, તે ચીજ છે કોણેય મુમર્ગ પેદા થયેલી. પણ, બ્યાનથી જોઇએ છીએ તો બન્ને મત બરાબર છે અને બન્ને સમૂહ સાચા છે તે બાષા પુરાણી પણ છે અને નવી પણ છે.

પુરાણી એટલે કે, જૂના વખતમાં હિન્દુસ્તાનના લોકો જે બાષા બોલતા અને લખતા હતા તે બધી એવા પ્રકારની હતી જે અત્યારે છે.

નવી એટલા માટે કે, વચગાળાના સમયમાં લોકો તેનાથી દૂર હટવા માંડ્યા હતા. હિન્દુ પંડિતોએ હિન્દુસ્તાનીમાં સસ્કૃતના મોટા મોટા શબ્દો ભરી દીધા અને તેને આર્યબાષા કહેવા લાગ્યા મુમલમાન મૌલવીઓએ તેની પીઠ ઉપર અગ્ની અને કારસીના મુરકેલ શબ્દો લાદી દીધા અને તેને “ઉર્દુ-એ-મુઅલ્લા” નામથી પુકારવા માંડ્યા. એટલે મુધી કે, તેમની જરૂરના શબ્દો અગ્ની તથા કારસી ન મળ્યાં, ત્યારે તેમણે તૂકનાં દાર ખખડાવો લીધાં. પણ પોતાની પાડોશજી હિન્દી તરફ તો નજર મુર્દા ન ફેરવી તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે સારી બધી ચાનતી ચલાવતી હિન્દુસ્તાનીના બે હુકડા ચઢ ગયા, તે બન્ને વચમાં જુદાઇની ખાઈ ખોદાઈ ગઇ અને ને ખાઇમાં ખારા દિલનો દરયો વહેવા લાગ્યો.

હવે તે ખાઇને હટાવવા તથા દરિયાને મુકવી કેવા માટે એક જ રસ્તો છે કે, મુસલમાન બાઈઓ બોલતી-લખતી વખત અરબી-ફારસીના મોટા શબ્દો જતા કરે અને, હિન્દુબાઈઓ સમૂજનાં કંઈક શબ્દોથી બચે અને, એવી રીતે આપણા માટે એક એવો બાષા તૈયાર થશે કે, જે સૌ આસાનોથી બોલી શકશે. અને, જેને સમજવાને માટે કંઈકાં મુધી ગભગવાની જરૂર નહિ પડે

દેલવાઃ લોકો એમ પણ કહે છે કે, પહેલાં હિન્દુસ્તાનીનું સાહિત્ય તૈયાર નથી તો અમે બધીએ શું ? પહેલાં સાહિત્ય બનાવે પછી જોયું જશે પણ આ તેમની બૂલ છે સદજ હિન્દી અને આસાન બોલ્લોનો જેટલી ચોપડીઓ છે તે બધી હિન્દુસ્તાનીની ચોપડીઓ છે, અને એવી આસાન ચોપડીઓ કાંઈ બોલી નથી, ધણીજ છે અને એથી પણ અનેક પુસ્તકો એવાં છે કે, જેમાં ક્યાં ક્યાંક થોડા ધણે દેર દેર કંપો જન, મુરકેલ શબ્દો કાઢી નખાવ અને સગવ શબ્દો મૂકવા માં આવે તો બાષા નિર્મળ સાર ચઢ જાય અને દરેકાઈ સમજી શકે તેમાં કાંઈ હરકત નથી, ઉલટો લાગ છે, બલુવાગાનાં સખ્યા વધશે અને લખવાવાળાઓના વિચારનો પ્રચલ થશે

આપણે જાતની સાચી હાયમા લઇએ અને હિમ્મતની કમર હસીએ તો મુરકેલીનો આ પહાડ ચાર દિવસમાં જમીનદોસ્ત થશે અને, મુરકેલીનો આ કિલ્લો બે દિવસમાં ફતેહ થઈ જશે

૬ હેગામ મહાલ પુસ્તકાલય પરિષદ

(ત્રીજી અધિવેશન)

ઉપર્યુક્ત મહાલ પુસ્તકાલય મંડળની ત્રીજી પરિષદ તા. ૧૩-૨-૪૯ના રોજ ધારીસભા મુકામે શ્રી વિજયકુમાર ત્રિવેદીના પ્રમુખપદે મળી હતી તે પ્રમુખે પરિષદ મંડળની સુંદર સમગ્ર વરવામાં આવી હતી આ પ્રસંગે પુસ્તકોનું એક પ્રદર્શન પણ યોજવામાં આવ્યું હતું.

પ્રારભમાં સ્વાગતગીત, ગરબા તથા ઇશ્વરસ્તવન સુદર સંગીતસહ થયા બાદ હાલના જમાનાને અનુરૂપ સુદર સવાદ જનવાયા હતા ત્યારબાદ સભાના કામની શરુઆત થતાં સ્વાગતપ્રમુખ શેઠશ્રી ચંદુલાલ દલમુખરામે પધારેલા મહેમાનોને આવકાર આપી મામનો ટૂંક ઇતિહાસ વર્ણવી પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ વિષે પોતાના સુંદર વિચારોવાળું ભાષણ આપ્યું હતું.

ત્યાર પછી પ્રમુખસ્થાન માટે શ્રી. વિજયકુમાર મા ત્રિવેદીની દરખાસ્ત ધારીસભા શાળાના શિક્ષક શ્રી. હરગોવિંદ દાકરે રજુ કરતાં શ્રી રવિશંકર મ. દાકર તરફથી અનુમોદન મળતાં તેઓશ્રીએ પ્રમુખસ્થાન સ્વીકાર્યું હતું.

પ્રમુખશ્રીનું ભાષણ

પ્રમુખશ્રીએ પ્રવચન શરુ કરતાં આભાર માની પોતાનો પરિચય આપતાં થયેલાં વખાણોને વખોડી કાઢ્યા હતાં અને બ્યક્તિપૂજક ન બનતાં સત્યાપૂજક, રાષ્ટ્રપૂજક બનવા ઉદ્દેશ્ય રાખ્યું હતું બ્યક્તિનાં વખાણ બ્યક્તિનું પતન નોતરે છે, એટલું જ નહિ પણ એ કુટ્ટવને લીધે આપણે ત્યાં વ્યક્તિવાદ ક્ષણોક્ષ્ણો છે બ્યક્તિવાદ એ રાષ્ટ્રવાદના વિદાસમાં અડચણો નામે છે અને તેને લીધે સૌ કોઇ હું દિ દનો છું, એવી મગરખી રાખવાને બદલે નાના નાના સકુચિત વાડાઓની અપડામણમાં અટવાઈ પડે છે.

સ્વરાજ્ય આવ્યું છે એ ખરું, પણ ગામડાંનું સ્વરાજ્ય હજી આવ્યું નથી ગામડાના હરેક ઘર સુધી સ્વરાજ્યની ખુમારી આપણે પહોંચાડવી હોય તો સૌએ રાષ્ટ્રધર તરફ જોતા શીખવું જોઈએ જેમ કોઇ વેપારી ધધાર્યે દૂર દેશ જવા છતાં પણ પોતાના ઘર તરફ નજર રાખીને જ કામ કરે છે, તેવી જ રીતે આપણે નાનામાં નાના કામ પણ આપણું રાષ્ટ્રધર મનગૃત થાય એવી દ્રષ્ટિ રાખીને જ કરવા જોઈએ. જે વિચાર કે ક્રિયાથી રાષ્ટ્રધર હાલી જાય એનાથી સદા અળગા રહેવું જોઈએ એટલે પૈસાદારો જે અમુક પૈસા આપીને વગર લયગતે આગળ આવી પડે કે તેમ નહિ પણ તમારા પવિત્ર ધધાની સાચી ખુમારીથી જ તમે બધા 'દિ દ ઘર,' માટે જ છો. એવું શુભાન રાખી રાકો છો તમારી પાસે તો જવાહર, ચરદાગ ને ગાંધીજી છુપા પડેલા છે એકેએક બાળકમાં મહાન યથાની શક્તિ છુપાયેલી છે. જે શક્તિને જાગૃત કરી કામ કરાવી જતાવો આવું સુદર કાર્ય તમારી પાસે પડેલું છે, એના ગૌરવની ખુમારી તમે રહેવી જોઈએ એવી ખુમારી એ અભિમાન નથી, પણ સાચી જાગૃતિનો ભુરમે છે.

પણ બાળકોને એ માર્ગે વાળવાનો યુક્તિ તમારે શોધવી જોઈએ કેવળ મને તેવાં

પુસ્તકોનું વાચન ધ્યાનું શ્રમ નહિ હોતે બાળકોની આગળ તેમના માનસનો અભ્યાસ કરીને તેમને જરૂરના પાઠ જ પુસ્તકો આપો અને પછી તેનું પરિણામ જુઓ । માત્ર વિદ્યાર્થી-ઓને જ નહીં માટે, મોટેભાગે પણ ઘેર જાહેર તેમના જરૂરના સાગં પુસ્તકો આપો અને થોડા જ દિવસમાં તેનું આશ્ચર્યશાળી પરિણામ જોવા મળશે.

રામીને અમુક રોગ થયો છે એ ન પારખી શકે એમ બને, પણ તમે તો ક્યા માણસને
તેવા પ્રકારનો માનસિક રોગ થયો છે તે અમુક પાંખી ચકતા હોવા નોંધ્યે એ પારખીને
એનો એ રોગ છૂટરે તેવાં પુસ્તકો તેની આગળ મૂક્યાં એ એકે કળા છે, કારણ કે પુસ્તકોમાં
માનસિક રોગનું નિવારણ ક્યાની અગ્રાધ શક્તિ છે. મનોવૃત્તિ બદલવાના તેમ જ સ્વભાવને
દેડાણે કાલવાના તાકાત પણ પુસ્તકો જેટલી બીજામાં નથી. પુસ્તકવાચન, વિચાર, ભગૃતિ
આત્મમ ધનમાં હિતારે છે બૂલો પડેલો માનવી પછી ચોગ્ય ગહે રૂઝ માંડી રહે છે અને જીવન
ઉજ્જવળ કરી શકે છે.

હવે તમને જણાશે કે તમારા હાથમા તો હજારો પ્રધાનો અને હજારો દેશમેવકો પડ્યા છે આવા વિગટ કાર્યને કેમ પહોંચી વળવું, એ તમને આવશ્યક જોઇએ નધારે આ કાર્ય તમે બધા ધરાયગ મજબતા હશે ત્યારે સરકાર તેમ જ જનતા તમારી આ શક્તિને જરૂર વડન કરશે કાનજી, એ શક્તિ 'ગાંધીજી'ને મળ્યૂન કરી રહી છે, એવું તેઓ પ્રતિદા જોઇ શકશે”

પ્રમુખશ્રીનું વ્યાખ્યાન પૂરું થયા બાદ મહાત્મ. ગાંધીના મંત્રી શ્રી ડાહ્યાભાઈ કે
બારોડે, મહાત્મ ગાંધીની પ્રમતિનો વ્યાધ આપણું નિવેદન તથા રચનિકે પુસ્તકાલયના મંત્રી શ્રી
હરગોવિંદ દાહરે ધારીસણા મામની સાજા અને પુસ્તકાલયનું નિવેદન વાંચ્યું હતું. બાદ
પ્રમુખશ્રીના વગ્દ હસ્તે ગર્યામાં બાગ સેનાં બાળાઓને પાઠશાળીનું મનામ અપાયું હતું

જયેશ પટેલ એ વાગે હરી બેઠક મળતાં પરિષદની સફળતા ઇચ્છતા સંદેશાઓ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિના મેનર શ્રી પ્રદુષાદરાય અં વ્ય સે વચ્ચી સંભળાવ્યા હતા, જેમા પૂ ગવિયર મહારાજ રાજ પુ મડળના મત્રી શ્રી રામભાઈ દા પટેલ, તથા ગ પુ મડળના સહમત્રી શ્રી. ના નં ચોટ્તી, દિન્દી તરવજાન પ્રચાર સમિતિના મત્રી શ્રી હનિપ્રભાદ દેસાઈ, સમાજ સિદ્ધાંતના તંત્રી શ્રી બીમભાઈ નાયક, હોદ્દામત્રી શ્રી ચીમનનાથ ન ચાહ વગેરે તરફથી ખાસ સંદેશા મળ્યા હતા તે પછી દરબોલ દામ દાય પર લેવાયું હતું કાલના ગાળકીય દેશરોને નિમાદમા રાખીને તા મસિદ જરુમિયાનવળ્યા હોવે પચાઝ કરવામા આવ્યા હતા

પસાર થયેલા હરાવો.

(૧) દરેક મહાદેવની જનતામાં પુસ્તકવાચનનો જેમ જને તેમ વધુ પ્રચાર કરવા તથા વૌદાગ્યના નાનકડા પુસ્તકાલય મહાન તરફથી “માણસાઈના દીવા” એ પુસ્તકની લેવાનાની કિટ્ટિચયનની પરીપા ૧ તથા વિચાર્યાઓ મટે મહાદેવ પુ મહાન તરફથી “આપણા જવાબ” (પુનતત સુચરૂપ) પુસ્તકની કિટ્ટિચયનની પરીપાનો આ ૧માં સારો પ્રચાર કરી ઉમેદવારો વધુ પ્રમાણમાં વિભાજન થયેલી તબીબી કાર્ય આ પગિત મહાદેવના જે તે પુસ્તકાલયોના મંત્રીઓને તેમજ જે તે શાળાના સિદ્ધાંતને આમલકરી લાભપ્રાપ્ત કરે છે.

(૨) મહાલ પુ મંડળને મહાલમાં આવતા પુસ્તકાલયોની પ્રવૃત્તિ તથા તેના વિકાસનો ખ્યાન આવે તથા તેમા જણાતી ત્રુટીઓ દૂર કરી શકે અને મહાલ મંડળ તમામ પુસ્તકાલયો સાથે વડુ મ પક મા રહે તે હેતુથી મહાલમાં જે તે પુસ્તકાલયો ખાતા તરફથી ઠપા પ્રપાણે દર ત્રણ માસે ત્રિમાસિક નિવેદન ભરીને મહાલ મંડળ તથા ખાતા તરફ મોકલી આપવાની જે તે પુસ્તકાલયોને આ પરિષદ વિનંતિ કરે છે

દરખાસ્ત પ્રદર્શાવે અ વ્યાસ,

અનુ શ્રી પ્રતાપભાઈ હ ગીર

(૩) પ્રમુખ સાહેબે જે શ્રમ લઘુ આ પરિષદને સફળ રીતે પાર પાડી છે તે બદલ પરિષદ તેમનો આભાર છે

(૪) પરિષદને આમ ત્રણ આપી તેને પાર પાડવા બદલ ધારીસણાના શિક્ષક બધુઓ અને ગામ નાગરિકોએ જે શ્રમ લીધો છે તે તે બદલ આ પરિષદ તેમનો આભાર માને છે

ત્યારબાદ શ્રી ઉમેદભાઈ પટેલ, શ્રી મણિભાઈ વઝીર, શ્રી નાનજીભાઈ જે પટેલ, શ્રી દલપતરાય મ. શાહ, વગેરે વક્તાઓના પ્રેરક પ્રવચનો થયા હતા રા પુ પ્રચારક શ્રી વલ્લભભાઈએ શિ વા ની પરીક્ષા તથા વાચનપ્રચાર અંગે બહુ અસરકારક ઢબે વિવેચન કર્યું હતું

છેતરે પ્રમુખશ્રીએ ઉપમંદારતા ભાષણમાં ગ્રામજનોને મ પ જાળવવા, વ્યસન ત્યાગવા, તથા દુષ્ક્રાંત પરિસ્થિતિ ઉપર સ્વાનુભવના દાખલાઓ રજૂ કરી સુદર માર્ગદર્શન કરાવ્યું હતું ગામડાનો મામાન્યમાં સામાન્ય માણસ-એક ભાગી પગ-જો તેનું કામ સાચી સમજ ને લાગણીથી કરતો હોય તો તેની કિંમત એક પ્રધાન કરતા પણ અનેકગણી વધુ છે, એ સમજાવ્યું હતું. બાદ શ્રી પ્રદનાદરાય વ્યાસ તરફથી આભાર મનાઈ 'વંદે માતરમ્' ગવાઈ સંજાનું કામ પૂર થયું હતું

અત્રે વિસતરના શ્રી સોમપ્રસાદ વ્યાસ, અને ધારીસણાના ગીર કારભાઈએ રજૂન કાર્યક્રમમાં અનેરી વાનગીઓ ચખાડી હતી

સસ્થા અને વ્યક્તિ .

વ્યક્તિગત અદને શૂન્ય કર્યા વગર સસ્થા બની ન શકે એટલે સસ્થામાં જોડાનાર સૌએ પોતાનું અહ સસ્થામાં ઓગાળી દેવું જોઈએ સાથે સાથે સસ્થાએ પણ એવી તેજ-સ્વિતા કેળવવી રહી કે સૌ પોતાનું અહ સસ્થા આગળ વિનાશકાય શૂન્ય કરી શકે. એ માટે તો સસ્થાની એકએક વ્યક્તિએ અને તેમાં આસ કરીને જેઆ સસ્થાના મુખ્ય તરીકે હેય તેમણે પોતે પોતાની જાતને સસ્થામાં ઓગાળી દીધેલી હોવી જોઈએ જ એ ન હોય અને સસ્થાના સભ્યો પાસે એ સસ્થા કે મુખ્ય વ્યક્તિ અને અપેક્ષા રાખે તો એ વ્યર્થ જ જાય કહેવાઈ સમર્પણ થાય, પણ દિવ તો વહેતું જ રહે

આજે આપણા દેશમાં ઠેરઠેર સસ્થાઓ પી જઈ છે એટલે આ અંગે સૌ વિચારે અને એવી સસ્થાઓ ઊભી કરે કે જેમાં સહજતા હોય, સૌને વિકાસની સમાન તક હોય સસ્થા વ્યક્તિના વિકાસમાં સહાયક હોય, અને વ્યક્તિનું સમર્થણ સસ્થા દ્વારા સમાજમાં બળાંસ ચક હોય

—નવલભાઈ

આણરમા મહાલની

આઠમી પુસ્તકાલય પરિષદ

સદર પરિષદ મોટા ગામે શ્રી દુર્ગાશંકર કે. દવેના પ્રમુખપદે ના ૩-૪-૪૯ ના રોજ મળી હતી

સવારે આઠ વાગે વિષય વિચારણી સભા શ્રી જામરામ જો પટેલના પ્રમુખપણા નીચે મળી, ઠરાવો ઉપર લ માણુપૂર્વક ચર્ચા થઈ બાદ દરવેળી પર્વદગી કરવામા આવી હતી

સવારે દસ વાગે ગામના આખાલવૃદ્ધો એકઠા થતાં રૂપપુર શાળાના મુ. સિ અંબારામ શર્માએ, “હરિના ભજન ઉપર બહુ મને ખટકો” નામક કબીર સાહેબનું ભજન અર્થે સહિત ગાઈ બતાવ્યું હતું લગભગ એકથી દોઢ કલાક પ્રવચન થયું આખજનો ઉપર સાગી અસર થઈ હતી

બપોરે બાર વાગે પ્રમુખ મહાશય પધારતાં જામની ભાગેજે આગેવાનો, મહેમાનો અને મત્રીઓએ વાજતે ગાજતે સુન્દર રાગત કયું હતું. બદ સૌ સભામંડપે આવી પહોંચતાં સ્થા પુસ્તકાલયના મત્રીઓ, પ્રેક્ષકો અને પ્રતિનિધિઓ તથા આમ ત્રિન સદ્ગુહરથો સભારથાને ગોઠવાઈ ગયા હતા

પ્રમુખસ્થાન માટે શ્રી કર્ણાશકર જો વ્યસે દરબારત રજૂ કરના તેને વધાવી લેવાઈ પ્રમુખશ્રીએ પોતાનું સ્થાન લીધું હતું બાદ સ્વાગતપ્રમુખે પોતાનું વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું

સ્વાગતાધ્યક્ષનું ભાષણ

મારા સાબળવા પ્રમાણે આખા પ્રાતર્માં આ મહાન પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિમાં આગળ પડતું સ્થાન ભોગવે છે અમે જાણીએ છીએ કે આજની પરિપદના વરાએલા પ્રમુખ શ્રી દવે સાહેબે આપણા તાલુકાની પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિ મજબૂત કરવામાં શ્રમ લીધો છે, તેમ જ હાલના મહેસાણા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળના મત્રી શ્રી ગ નાનજીભાઈ અને તેમની સાથે શ્રી. ચંકરલાલ રાજમ ગદાસે પણ આ તાલુકાને આ પ્રવૃત્તિ પ્રાંતમાં આગળ લાવવામાં કિમતી મદદ આપેલી છે હાલના મત્રી રા કરુણાશકરભાઈ પણ અયાગ પ્રમત્ત મરી રહ્યા છે

પુસ્તકાલય એ જાનની પરખ છે આજે અમારા ગામના લોકોની વાચનશ્રુષ્ઠ અહીંના પુસ્તકાલય દ્વારા વિના વિલંબે, ઓછી મહેનતે, સપૂર્ણપણે સતોષાય છે આ પ્રવૃત્તિ ન હોય તો ગમે તેટલું વાંચવાની જિજ્ઞાસા હોય પરંતુ એક વ્યક્તિને તે વાચન-સાહિત્ય મેળવવાનો મધ્ય જ તકલીફ પડે આ પ્રવૃત્તિથી ગામડામાં મોટા મોટા ધાર્મિક મંથાનું વાચન પણ સારું મળે છે જેઓ પૈસાનો ભોગ ન આપી શકે તેમને પણ સરખો લાભ મળે છે એટલે આ પ્રવૃત્તિથી સહકારની ભાવના મધાય છે અને પ્રમુખ મત્રી વગેરે સુદૃષ્ટીથી અમને કેટલોક ગજબીય બાબતોનું જ્ઞાન પણ થાય છે

ઉપર દર્શાવેલા વિચારો પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિના પ્રચારથી અમારી ઉપર થયેલ અસરના લીધે જ ખતાવી શક્યો છું અને તે વિચારો ખત માહિતી અને અનુભવના છે. બાકી, આ પ્રવૃત્તિની ખાખતમા તો આજે પધારેલા વિદ્વાનો વધુ પ્રકાશ આપી અમને માર્ગદર્શન કરાવશે તેવી આશા ગખીએ છીએ આપ પધારેલા વિદ્વાનો આ પ્રવૃત્તિના જ્ઞાનમા અમને તરખોળ કરશે તથા પ્રતિનિધિ ભાષ્યો આ પ્રવૃત્તિને ખીલવના આવતા વર્ષ માટે યોગ્ય કાર્યદિશા નક્કી કરશે તેવી આશા રાખુ છું

શ્રી ખેતસિદ્ધ મઢવીએ સફળતા ધમ્મજતા આવેલા સ હેશા વાચી સ ભગાખ્યા હતા, જેમાં (૧) પૂજ્ય શ્રી. રવિશ કર મહારાજ, (૨) ગાજ્ય શિક્ષકમ ડળના પ્રમુખ શ્રી. વિજયકુમાર ત્રિવેદી. વગેરેના મુખ્ય હતા

મહાલમ ડળના હિસાખનુ સરવૈયુ, વર્ષ દરમખાન કરેલા કામની માહિતી દર્શાવનારુ નિવેદન શ્રી કેરુથ્થારા કર વ્યાસે વાંચી સ ભગાવી એક ક ડ લિખુ કરવા માગણી કરી હતી.

ત્યારનાઢ શ્રી ખેતસિદ્ધ મઢવીએ “હળવે ફેરવજે વધાંના કુંભાર જૂનો તારો આકેડો” નામક રાષ્ટ્રીય ગીન ગાયુ હતુ. ત્યારનાઢ અન્ય ત્રિપોના વિવેચનો થયા હતા

સાજના છ વાગે કરાવોનુ કામ હાય પર લેવામાં આવ્યુ હતુ. પ્રમુખશ્રીએ જે તે કરાવ ઉપર ચર્ચા કરી કરાવનુ મહત્વ સમજાવી સર્વાનુમતે પસાર કર્યા હતા.

બાઢ શ્રી ખેતસિદ્ધ મઢવીએ સોનો આભાર માન્યો હતો. શ્રી સુરજમલ વડીલે મહાલ મ ડળ અને જૂના કાર્યકરોનો વધુ આભાર મન્યો હતો છેવ્ને પ્રમુખ મહાશયને કૂલદાર થયા હતા રાત્રે ૧૦ થી ૧૨ મનોર જન કામકમ યોજાયો હતો

પસાર થયેલા કરાવો

કરાવ નં ૧- મહાલ પુ મ ડળના માણમત્રી શ્રી ચંદરલાલ રાજસગ પટેલના અવસાન બદલ ખેદબંધતા કરતો હોઈને ખીજ્ને કરાવ શ્રીમંત સરકારે ચાલુ વર્ષે વધુ સરકારમદદ મ જૂર કરવા માટે આભારદર્શનનો હતો

કરાવ ૩ અ - ચાણ્ણરમા મહાલ પુસ્તકાલય મ ડળ તરફથી તા ૨૪-૪-૪૯ ના રોજ વિદ્યાર્થીઓ માટે “આપણુ સરદાર” ની લેવાનારી શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષાનો બહોળા પ્રમાણમાં પ્રચાર કરી વિદ્યાર્થીઓ વધુ પ્રમાણમા લાભ લે તેવા પ્રયત્ન કરવા તથા રાજ્ય પુ મ ડળ તરફથી પણ આજ તારીખે મોટાએ માટે “માણસાધના દીવા” ની જે પરીક્ષા લેવાનાની છે તેને પણ સારામાં સારો લાભ લેવા આ પરિષદ મહાલનાં તમામ પુસ્તકાલયોના મત્રીઓને આગ્રહ પૂર્વક વિનંતિ કરે છે

વ - હાલમાં નવી તાલીમની માહિતી આપતાં પુસ્તકો શિક્ષકોને વાંચવા મળતાં નથી અને તેઓ વાંચતા પણ નથી આથી આવા પુસ્તકો વધુ વાચાય તેવો રસ શિક્ષકોમાં જાગત કરવા માટે પાયાની કેળવણી (બ્યાખ્યાતા નાનાભાષ લઈ) તથા “શિક્ષણ અને મરૂતિ” (શ્રી રવિશ કર મહારાજનાં શિક્ષકો સમક્ષ આપેલાં બ્યાખ્યાનો) ની પરીક્ષા લેવા મા. કરાવનામાં આવે છે

કરાવ નં. ૪ શિષ્ટ પુસ્તકોનું વાચન જેટલું અને તેમજ વગેરે એવા જ પુસ્તકાલયોની ખરીદી સાર્થકતા રહેતી છે એથી મહાલનું એક વાચક મહાળા આ પરિપદ અને જ ઉત્તુ' હરે છે. અને તેમાં જે ભાષાઓ જેણે તે ભાષાઓએ વર્ષ દરમિયાન જેટલા અને તેટલા વધુ પુસ્તકો આજીમાં આજી ૧૨ આગ વાંચી તેની નોંધ એક નોંધપૂર્ણ રાખી દર ત્રણ ત્રણ માસે મહાલ મડળને મોકલાવી આપવા આ પરિપદ ઠગે છે.

કરાવ નં. ૫ વડોદરા ગભ્યનાં પુસ્તકાલયોને આર્થિક મદદ આપવા તથા તેને જનગિયત ચળાવવા માટે પુસ્તકાલય ખાતાએ જે ધારાધારણો ધડયા છે, તે જ બે છે મું' મર્ધ પ્રલાકાનુ પુસ્તકાલય આગ વડોદરા ગભ્યનું મુ મધ પ્રલાકામાં જેણે થયા પછી પણ વહીવટ ચાલુ રાખે એવી આ પરિપદ આગ્રહભરી વિનંતિ કરે છે

દ મૂ ત્રિકમલાલ કાકર
(મંત્રી સા. પુ. બહુચરાણ)

અ આ રામચક્ર મોહનલાલ
કનોડા

કરાવ નં. ૬ ચાલુરમાં મહાલ પુસ્તકાલય મડળની પ્રવૃત્તિઓને દિન પ્રતિદિન વિકાસ થતો જાય છે, અને તે અંગે નાણાનો ખર્ચ પણ વધતો જાય છે અને તેથી હાલમાં જે મદદ મળે છે તે પૂરતી થતી નથી તેથી તે જરૂરિયાતને પહોંચી વળવા માટે નવીન પુસ્તકાલયો ઉઘાડવા અને એવી બીજી પ્રવૃત્તિ અંગે નાણાં એકઠા કરવા માટે સખાવત રકમ, પ્રતિનિધિ ફો, વિલાસન વગેરે યોજના દ્વારા મેળવવા માટે એક સમિતિ વધુ સખો ઉમેરવાની સત્તા સાથે નીમવામાં આવે છે

કરાવ નં. ૭ વડોદરા સગર તરફથી “ પ્રોઈ-શિક્ષણ ” ની યોજના બહાર પડેલ છે પુસ્તકાલયોનો ઉદ્દેશ પણ બહુલ જૂની ન જવાય તે માંગે છે. એટલે “ પ્રોઈ-શિક્ષણ ” એ પણ પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનું એક અંગ છે એમ સમજીને આ પ્રવૃત્તિને અપનાવવા માટે આ પરિપદ પુસ્તકાલયના પ્રતિનિધિ ભાઈઓને લલામણુ કરે છે.

દ મૂ પ્રભાસકર ભાઈચકર જેવી

અ આ જોઈતારામ નારણદાસ પટેલ

કરાવ નં. ૮ દુકા અદાજવાળા અને નાનાં ગામેને આર શિષ્ટ સાહિત્ય વાંચવા મળે ને માટે સહકારના ધોરણે બજેટ બનાવવાની જરૂર છે મહાલના ચાલુરમાં અને મૂદરા જેવાં જૂથ મડળો આ ધોરણે કામ કરે છે, તેની નોંધ લેવામાં આવે છે આ કારણે મહાલના તમામ જૂથ મડળોને સહકારના ધોરણે પોતપોતાનાં અદાજવાળા મનાવે તેવી આ પરિપદ આગ્રહ પૂરક લલામન કરે છે

દ મૂ અતુરભાઈ જનદાસ

અ આ નારણભાઈ રામદાસ પટેલ

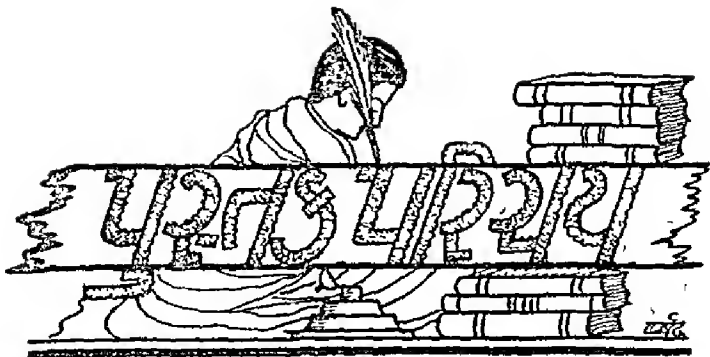
કરાવ નં. ૯ આ મહાલમાં અંચપાલ તાલીમ વગેરે કારણે ઘણી લાંબી મુદત થઈ છે અંચપાલની જવાબદારી જેતાં બિનતાલીમી અંચપાલથી ચલાવી લેવામાં પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિનો ઉદ્દેશ સફળ થતો નથી તેથી અંચપાલને તાલીમ આપવાની ખાસ જરૂર છે, એમ આ પરિપદ માને છે અને તે દિશામાં ઘટતી તજવીજ કરવા મહાલ પુ મડળને લલામણુ કરે છે.

દ મૂ કારીરામ રામભાઈ રાખલપુર.

અ આ રણુભાઈ જનદાસ

કર વ નં. ૧૨ પ્રમુખશ્રીના આહારદર્શનનો હતો

૧ ઇતિહાસ સ મેલન નિબંધ-સંગ્રહ (સને ૧૯૪૩) — પ્રકાશક ગુજરાત સાહિત્ય સભા, અમદાવાદ-ડેમી આઠ પેજ કદના, પૃષ્ઠ ૨૩૨+૪, સાદુ પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦

સન ૧૯૪૩મા અમદાવાદ ખાતે ગુજરાત સાહિત્ય સભા તરફથી યોજાયેલા ઇતિહાસ-સ મેલન પ્રસંગે જુદા જુદા વિદ્વાનો તરફથી ગુજરાતની ઐતિહાસિકતાદર્શક જે નિબંધો રજૂ કરવામાં આવેલા તેના ૧૯ નિબંધોનું આ સંગ્રહમાં સકલન, કરવામાં આવ્યું છે. ગુજરાત રાજ્યની વ્યુત્પત્તિથી લઈને ગુજરાતના ઇતિહાસના પ્રમાણુભૂત મુદ્દાઓ, આ લેખોમાં આપવામાં આવ્યા છે. દરેક નિબંધમાંથી ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતી ઠીક ઠીક માહિતી ઇતિહાસના અભ્યાસીઓને મળી આવશે.

ગુજરાતના ઇતિહાસને લગતો આવો ઐતિહાસિક લેખસંગ્રહ દરેક સાવજનિક પુસ્તકાલયમાં તેમ જ ગૃહપુસ્તકાલયમાં પણ હોવો ઘટે.

૨ એકનાથી ભાગવત—લેખક ડૉ. વરજીવનદાસ દામોદરદાસ મરચટ, પ્રકાશક સરસ્વ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, ભદ્ર, અમદાવાદ-ડેમી આઠ પેજ કદનાં પૃષ્ઠ ૫૦૬+૧૬, કાંડ બોર્ડનું પટ્ટીવાળું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૫-૦-૦

આગાં ડૉ. વરજીવનદાસે પ્રસિદ્ધ કરેલ એકનાથી ભાગવતની આ સંશોધિત ખીણ આવૃત્તિ ઉપર્યુકત સંખ્યા તરફથી પ્રસિદ્ધ થઈ છે. એમાં, આગવી આવૃત્તિમાં રહી ગયેલી ત્રુટિઓ શ્રી જનાર્દન પ્રભાસ્કર પાને સુધારી લેવાઈવી એ પ્રસિદ્ધ કરાયું છે.

મહાત્મા એકનાથ સંત જાનેશ્વર જેટલા જ મહારાષ્ટ્રમાં વિખ્યાત છે. સત જાનેશ્વરની “ જાનેશ્વરી ગીતા ” જેટલું જ મહત્વ આ એકનાથી ભાગવતનું ત્વાં અઘાય છે. “ જાનેશ્વરી ગીતા ” સરસ્વ સાહિત્ય દ્વારા આપણી ગુજરાતી જનતામાં ઠીક ઠીક પ્રચાર પામી છે, પરંતુ મહાત્મા એકનાથરચિત આ શ્રીમદ્ ભાગવતના એકાદશ સ્કંધ પરથી રચાયેલ ભક્તિપ્રેરક અથ જેટલો પ્રચાર પામ્યો નથી. “ જાનેશ્વરી ગીતા ” એ વેદાંતનિરૂપણનો મંથ હોઇને આ

અથ ભક્તિમાર્ગપ્રેરક છે. આપણી જે જનતા વેદાતવિષયમાં આગળ પડતી ન હોય તેને માટે એ દિશાના પ્રથમ સોપાનરૂપ “આ એકનાથો ભાગવત” હોય શકે જનતામાં ધર્મસંસ્કાર પ્રેરવા માટે આવા અથો ગ્રામ જનતામાં તેમ જ બાલુક જનસમાજમાં વ્યાવવા પ્રેરવા એકાએક

શ્રીમદ્ભાગવતનાં આપણે ત્યાં સપ્તાહપારાયણો એસાડવામાં આવે છે, તેમ આવા ભક્તિપ્રધાન અર્થનું કથન-કીર્તન પણ આવશ્યક ગણાય

૩ શ્રીમદ્ ભાગવત (ખીજી આવૃત્તિ) સપાઠક શ્રી ગોપાલદાસ જીવાભાઈ પટેલ, પ્રકાશક ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ, કાઉન સોળપેજ પૃષ્ઠ, મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

અમારે ૧૯૩૯ માં નવજીવન પ્રકાશન મંદિર દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલા આ શ્રીમદ્ ભાગવતનો હાયાનુવાદ ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ તરફથી રેવાભાઈ સ્મારકમંડપમાંથી દ્વારા પુનઃ પ્રસિદ્ધ કરાયો છે

શ્રીમદ્ ભાગવતના આરંભ લેખી શકાય અને પુગણોને ખાલી ગર્ખાના અર્થ તરીકે ગણી કાઢનારાઓ આગળ આપણા ધર્મગ્રંથો અસ્વરૂપે ગ્રન્થ કરવામાં આવે તો એવાઓની ધર્મ પ્રત્યેની અભિમુખતા કેળવાય એ નિર્વિવાદ છે, માત્ર મૂળ સંસ્કૃતના શબ્દાર્થ રૂપ ભાષાંતર રજૂ કરાવતે બદલે સારરૂપ આવે હાયાનુવાદ આપવા બદલ શ્રી. ગોપાલદાસ કેટલાક ધર્મવિમુખોને ધર્માભિમુખ કરવાના યશભાગી બનશે, એ નિર્વિવાદ છે

શ્રીમદ્ ભાગવતનું આનું સકલન અવકારદાયક છે આપણા ધર્મગ્રંથોમાં હુપાયેલા આવા ખજાનાને લોકભોગ્ય રીતીએ રજૂ કરવામાં આવે તો તે પ્રત્યે જનતાની વાચનરુચિ વિકાસ પામતા સાસ્કારિકતાનું પ્રમાણ પણ વધવા પામે જ

જે પુસ્તકાલયોમાં આગની આવૃત્તિ ન હોય વા જીજ્ઞાસુ યજ્ઞ મજ્ઞ હોય ત્યાં આ પુસ્તક વસાવી લેવાય

ગાંધી સહિતા—લેખક શ્રી મૂળજીભાઈ પી શાહ, વડોદરા પ્રાપ્તિસ્થાન— પુસ્તકાલય સ સ મહળ સિ. વડોદરા, કાઉન કદના પૃષ્ઠ ૪૦, ગાંધીજીના હાયાચિત્રવાળું સાદું પૃષ્ઠ, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

ગૂજરાતના અર્વાચીન કાવ્યસાહિત્યસર્જકોમાં શ્રી મૂળજીભાઈ પી શાહનું નામ જાણીતું છે તેમણે રચેલા પ્રાસ ગિત અને ભર્મિકાવ્યો આપણે ત્યાં ગવાતા થયા છે—રેડિયો પર પણ વહેતા મુકાયા છે ને તે સારો લોકાદર વાગ્યા છે આ પુસ્તકમાં એમણે રચેલાં સ્વ ગાંધીપિતાના જીવનના સિત્ત સિત્ત પ્રસંગોને અનુતક્ષીને તબેલાં કાવ્યો સમઢાયા છે આ કાવ્યો ગેય હોઈને કેટલાંક તો રાષ્ટ્રપિતાના અવસાનને ઉદ્દેશીને લખાયેલાં વાચનાર—સાંભળનારની આંખને બીની કરે તેવાં પણ છે ગાંધીજીને લગતા વિવિધ સાહિત્યના આ કાવ્યો પણ સ્થાન પામે તેવા છે

ગીતગુર્જરી—લેખક, કદ, પૃષ્ઠ, પ્રાપ્તિસ્થાન વગેરે ઉપર પ્રમાણે પૃષ્ઠ ૪૮, મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

ઉપરના પુસ્તકમાં શ્રી મૂળજીભાઈ લિખિત ગાંધીજીના જીવનપ્રસંગોને લગતાં કાવ્યો હતાં તો આ પુસ્તકમાં વિવિધ વિષયો પર તેમણે રચેલ રેલાવી છે એમનાં એ કાવ્યોમાં ભર્મિગત

ભાવના છે, રસનો ઉલ્લાસ છે અને જેળતા પણ છે એ ગેય કાવ્યો રેડિયો પર સાંભળવા મળતાં એના પ્રસાદવાસનો ઠીક પગિચા મળે છે આવાં એ કાવ્યો પ્રસંગોચિત પણ હોઈને લિંગ લિંગ પ્રસંગે ગરમાયો છે એવા આનંદપ્રભેદના સારસોમાં નારીવૃંદને ગાવા ગમે તેવા છે

રાસદીલા—લેખક, ૬૬, પૃષ્ઠા, પ્રાપ્તિસ્થાન ઉપર પ્રમાણે પૃષ્ઠ ૩૪, મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦

ઉપયુક્ત ગીત ગુર્જરીની જેમ લેખકના આ કાવ્ય સંગ્રહમાં વિવિધ રાસો સંગ્રહાયા છે નવરાનમાં વા અન્ય પ્રસંગે ગુર્જર નારીને સમૂહગાનમાં ઉપયોગ લાગે તેવા આ રાસ હોઈને દરેક સરકારી સન્નારીએ આ પુસ્તક પોતે પાસે રાખવા જેવું છે

સાધિક રમતોના નિયમો—(૩ જી આવૃત્તિ) પ્રકાશક ગુજરાત વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ, જવાહર બજાર, ભરૂચ કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૧૮૮, કવર જેકેટ સહિત પાકું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

આપણે ત્યાં વ્યાયામશાળાઓમાં વ્યાયામ ઉપરાંત વિવિધ રમતગમતોને પણ સારું સ્થાન છે આવી રમતો પછી તે સાધિક હોય યા વૈયક્તિક—તેને જરૂર નિયમો તો હોવા જ ધટે એવા સાધિક-સામુહિક રમતો અંગે પાળવા જોઈતા નિયમો આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યા છે એટલે આપણી સમૂહગત રમતો નિયમમુક્ત હોવી જ ધટે દરેક વ્યાયામશાળા તેમ જ રમતોના સચાલકોએ અને રમનારાઓએ આ નિયમો જાણવા જોઈએ અને તેવું અનુપાલન પણ કરવું જોઈએ એ માટે આ પુસ્તક સારું ઉપયોગી નીવડશે, એ નિર્વિવાદ છે એમાં દેશી તેમ જ આતરરાષ્ટ્રીય નિયમોનું પણ સંકલન કરેલું હોઈને તે રમતોના રસિયાઓને જરૂર ઉપયોગી નીવડે તેવું છે. દરેક વ્યાયામશાળા તેમ જ પુસ્તકાલયમાં આવું પુસ્તક વસાવી લેવાય એ ઇચ્છે છે.

ગાંધીજીની સાધના—(બીજી આવૃત્તિ) લેખક શ્રી રાવજીભાઈ મણિભાઈ પટેલ, પ્રકાશક : નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ. કાઉન કદનાં પૃષ્ઠ ૩૪૮+૨૪, સાદું પૂઠું, મૂલ્ય રૂ. ૨-૪-૦

પૂ. ગાંધીજી જ્યારે દક્ષિણ આફ્રિકામાં હતા ત્યારે અને દક્ષિણ આફ્રિકાના સત્યાગ્રહસભ્ય દરમિયાન આ પુસ્તકના લેખક શ્રી રાવજીભાઈ એમના સપર્કમાં રહેલા એ સપર્ક દરમિયાનમાં પૂ. ગાંધીજીના સ્મૃતિપ્રસંગો લેખક જ્યારે જેલમાં હતા ત્યારે પોતાના જેલના સાચીદારો સમક્ષ કહેલા અને તેઓ બધાના આગ્રહથી એને પુસ્તકાકાર પ્રાપ્ત થયો આ પુસ્તકમાં પૂ. ગાંધીજીના દક્ષિણ આફ્રિકાના વસવાટ દરમિયાનના વિવિધ જીવનપ્રસંગો સંગ્રહાયા છે રાષ્ટ્રપિતાના અન્ય જીવનપ્રસંગોની જેમ આ પ્રસંગો પણ પ્રેરક હોઈને ગાંધીજીના જીવનમાંથી પ્રેરણા મેળવવામાં ઉપયોગી નીવડે તેવા છે પુસ્તકાલયોમાં આ પુસ્તક હોવું જ ધટે

—મ. પ્ર વ્યાસ

સિંધી જૈન ગ્રંથમાળા

ભારતવર્ષના પ્રાચીન ગ્રંથોને પ્રકાશમાં લાવનારી જે થોડી સંસ્થાઓ સાહિત્યના ઉદ્ધારનું કાર્ય કરી રહેલી છે, તેમાં સિંધી જૈન ગ્રંથમાળા મુખ્યત્વે પ્રશસનીય કાર્ય બનવે છે સ્વ શ્રીમાન બાબુ બદાદુરસિંહજી સિંધીના ઉદાર આશ્રયથી અને મુદ્રણસિદ્ધ વિદ્વાન આચાર્ય શ્રી જિન્ન વિજયજીના દક્ષતાભર્યા મુખ્ય પ્રયત્નોથી ઉત્તમ સંપાદન-સચાવનકાર્ય પ્રગતિ કરી રહ્યું છે.

અત્યાગ સુધીમાં ૨૫ જેટલા સંસ્કૃત, પ્રાકૃત આદિ ગ્રંથો સુદેર સ્વરૂપમાં પ્રકટ થઈ ચૂક્યા છે બિજા બિજા વિષયોના નિબંધાત પ્રસિદ્ધ વિદ્વાનોનું ઉપયોગી સંપાદન, રાષ્ટ્રીય આદિ ભાષામાં નાગરી લિપિમાં પ્રાસ્તાવિક પકતબ્ધ, સુપર રોયન સાઈઝ, આર. કાગળો, નિષ્કૃષ્ટસામગ્રીની છપાઈ ઇત્યાદિ આકર્ષણ કરે તેવાં છે હાલમાં જૈનશાસ્ત્રશિક્ષાપાઠ ભારતીય વિદ્યાભવન, ચૌપાટીરાડ સુગઈ ૭ દ્વારા એનું પ્રકાશન ચાલુ છે આ વર્ષમાં સ. ૨૦૦૫ માં પ્રકટ થયેલા તેના છેલ્લા ત્રીયક ૨૦, ૨૩, ૨૪ અને ૨૫ અમને અભિપ્રાયાર્થે મળ્યા છે.

[મ. ૨૦] ન્યાયાવતાર વાર્તિકટ્વૃત્તિ-મૂ. સિદ્ધસેન દિવાકર, વાર્તિકટ્વૃત્તિકાર શાતિસ્રરિ, સંપાદક પં. દલસુખ માલવણિયા (જૈનદર્શનશાસ્ત્રાભ્યાસકે, હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલય, બનારસ) પૃ. ૩૧+૧૨૨+૩૨૨, મૂલ્ય રૂ. ૧૬-૮-૦

મંસ્કૃત ન્યાયાવતાર બીજી વૃત્તિ અને ટિપ્પન સાથે અન્યત્ર બે આવૃત્તિમાં પ્રકટ થયેલ છે અને જૈનતત્ત્વવાર્તિકટ્વૃત્તિ એવા નામથી આ ગ્રંથ અન્યત્ર અશુદ્ધ રૂપમાં પ્રકટ થયેલ છે, પરંતુ આ વાર્તિકટ્વૃત્તિ સાથે આતુ ઉત્તમ ઉપયોગી સંપાદન નવીન મંસ્કરણ પ્રથમ વાર પ્રકાશમાં આવે છે-એમ કહી શકાય જૈનન્યાયશાસ્ત્રમાં ઉત્તગ્વા-અવગાદન કરવા ઇચ્છતા, જિજ્ઞાસુ અભ્યાસીઓને અને વિદ્વાનોને આ ગ્રંથ અત્યંત ઉપયોગી થશે સુયોગ્ય સંપાદન સાથે વિદ્વાન સંપાદકે તેની દિ દી પ્રસ્તાવના, ટિપ્પણો, પરિચયો આદિમાં ધણો પરિશ્રમ લઈ આ ગ્રંથ સાથે સબંધ ધરાવતા આવશ્યક વિષયોનું સ્પષ્ટીકરણ ધણી વિશદ રીતે કર્યું છે. તટસ્થ દષ્ટિ અને ધૃવનાત્મક પદ્ધતિથી દર્શનશાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરવા ઇચ્છત રને આમાંનું વિવેચન ઉપકારક નીવડશે આગમપુત્રનું જૈનદર્શન, આગમોત્તર સાહિત્યમાં જૈનદર્શન, આચાર્ય સિદ્ધસેન, વાર્તિકના કર્તા, જ્ઞાનપ્રાચાર્ય અને તેમનો સમય વગેરે સબંધમાં વિસ્તારથી વિવેચન કરી વિદ્વાન સંપાદકે પોતાની સુયોગ્યતા દર્શાવી છે મહાવિદ્યાલયોના ઉચ્ચ કક્ષાના અભ્યાસીઓ માટે જૈન ન્યાયશાસ્ત્રના પાઠ્યગ્રંથ તરીકે પસંદ કરી શકાય તેવો આ ગ્રંથ છે

[મ. ૨૩] શતકેત્રપાદિ સુભાષિતસંગ્રહ-મૂ. મહાકવિ ભત્રુહરિ-સંપાદક, પ્રો. હામોદર પૂર્માનંદ કોસબી, પૃ. ૮ + ૮૨ + ૨૪૦, મૂલ્ય રૂ. ૧૨-૮-૦.

મહાકવિ ભત્રુહરિનાં સંસ્કૃત નાતિ, શૃંગાર અને વૈગમ્યમય ૩ શતકો બહુ પ્રાચીન સમયથી વિદ્વાનોમાં અને વિદ્યાર્થી વર્ગમાં અત્યંત પ્રિય થઈ પડેલાં છે એમાંના કેટલાય સુભાષિતોને ધણા વિદ્યાર્થીઓ કાઠ્ય કરી પ્રશંસાનુસાર વ્યાખ્યાન-સભાઓ વગેરેમાં અને ઉપયોગ કરે છે, અને અત્યાર સુધીમાં કેટલાક પ્રાચીન ગ્રંથકારોએ પોતાના ગ્રંથોમાં તેના છૂટથી ઉપયોગ કર્યો છે. તેના પર કેટલાક વૃત્તિ-વ્યાખ્યાઓ પણ રચાયેલી છે, આ ગ્રંથ અનેક આવૃત્તિરૂપે અન્ય સ્થળોએથી પ્રસિદ્ધ થયેલ છે, તેમ છતાં જૈન વિદ્વાન ધનસરજીભાઈ દીકાને આધારે અને અન્ય પ્રાચીન પોથીઓના જાળવવા યોગ્ય પામન્ટરો સાથે નવીન રૂપમાં આ સરસ્વતી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે સુભાષિત-ત્રિશતી સિવાય, આમાં સંશ્લિષ્ટ, સંકીર્ણ ગ્રંથો-સંગ્રહ, વિટરૂત, વિદ્યાનવતક આદિ પણ છે ગ્રંથમાલના સુખ્ય સંપાદકનું 'દેશવડ' ઈંગ્લીશમાં પૃ. ૩ થી ૮, તથા સંપાદકનું 'ઇન્ડોલોજી' ઈંગ્લીશમાં પૃ. ૧૧ થી ૮૨માં છે, ટિપ્પણી પણ ઈંગ્લીશમાં છે. એથી તેવા અભ્યાસીઓને એ ઉપયોગી થશે. સમર્પણ પણ

તેની સહેજને ઠરવામાં આવેલ છે કેટલેક સ્થળે મૂળમાં આપેલા પાઠ કરતાં ટિપ્પણીના કોષ પાઠાન્તરે વધારે ઠીક લાગે છે. પ્રાચીન યોચીની ફોટો કોપી, લેક્ષાની અનુક્રમણિકા વગીઠરણ વગેરે આમાં આપેલ છે

[મિ ૨૪] પઉમસિરિચરિઉ (પદ્મશ્રીચરિત) અપભ્રંશપદ્ય કર્તા દિવ્યદક્ષિ કવિ ધાદેલ, સપાદક સાક્ષર શ્રી મધુસૂદન મોદી અને પ્રા હરિવલ્લભ લાલાણી પૃ ૧૫૪૪૦૪૮, મૂલ્ય રૂ ૪-૧૨

જેસલમેર અને પાટણના જૈનભડારોની વર્ણનાત્મક ગ્રંથ-સૂચી, ગાયકવાડ પ્રાચ્ય-ગ્રંથમાલા દ્વારા પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા પછી તેમાં જણાવેલા અપ્રકાશિત ગ્રંથોને પ્રકાશમાં લાવવા તરફ વિદ્વાનોનું લક્ષ્ય બેસાયું છે, એ જાણી આનંદ થાય છે આ ગ્રંથ પણ સિદ્ધરાજના સમયમાં સવત ૧૧૯૧માં લખાયેલી પાટણના જૈનમથલડારની એક તાડપત્રીય પ્રતિના આધારે પ્રસિદ્ધિ પામે છે

ગ્રંથમાલાના મુખ્ય સપાદકે પ્રારભમાં અપભ્રંશભાષા-સાહિત્યના પ્રકાશન અંગેના થોડા ઇતિહાસ ગૂજરાતી ભાષામાં આપ્યો છે, તે જાણવા જેવો છે વિદ્વાન સપાદકાએ પ્રાચીનવિક વક્તવ્ય, ભૂમિકા, ટિપ્પણ અને પદ્મશ્રીચરિત-સાર ગૂજરાતી ભાષામાં આપીને, તથા શબ્દકોશ અને ગ્રંથ, ગ્રંથકાર સંબંધમાં આવશ્યક માહિતી આપીને ગ્રંથને વિશેષ ઉપયોગી બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે

સપાદકે પૃ ૯ માં ગ્રંથકારના પિતા સંબંધમાં જણાવ્યું છે કે “તેના પિતાનું નામ ૪/૧૯૭ પ્રમાણે પાર્શ્વ હતું x x એક ‘વદિતાસૂત્ર’ નો ટીકાકાર પાર્શ્વ છે તે આ જ પાર્શ્વ” હોય તો પાર્શ્વની ટીકા દશમી શતાબ્દીમાં ગયેલી હોઈ ધાદિલે આ કાવ્યની રચના પણ તે જ અરસામાં કરી હોવી જોઈએ ”

પરંતુ સપાદકનું આતુ અનુમાન અસ્થાને છે, કા શુકે ‘વદિતાસૂત્ર’ અપરનામ આવક-પ્રતિક્રમણસૂત્ર અને યતિપ્રતિક્રમય સૂત્રના વ્યાખ્યાકાર પાર્શ્વ એ ગૃહસ્થ નહિ પણ સાધુ હતા પોતાનો તેવો પરિચય તે વ્યાખ્યાના અંતમાં તેમણે જણાવ્યો છે શકાબ્દ ૮૨૧—વિક્રમસવત ૬૫૬માં ગણૂતા(ગણૂ)ના જિનાવયમાં જ જૂનામના આવકની સહાયથી એ રચના કરનાર પાર્શ્વે પોતાનો પરિચય સિદ્ધાંતિક ચંદેવના શિષ્ય તરીકે આપેલો છે પાટણના જૈનભડારોની ગ્રંથ-સૂચી (ભા ૧ પૃ ૧૮, ૧૨૦) જેવા વિચારવા તરફી લીધી હોત તો સપાદક વિદ્વાને એ પાર્શ્વના પુત્ર તરીકે કવિ ધાદિલની કલ્પના ન કરી હોત

બીજા એક વિચારણીય વાત એ છે કે—એ ચરિતના અંતમાં જે પાઠ વચાય છે, અને જે પાઠ પાટણભડાર-ગ્રંથસૂચી [પૃ ૧૮૪]માં જણાવેલ છે, તે

‘સસિપાલકલુક્ય આસિ નાહુ’ને બદલે ‘સસિપાલકલ્પકહ આસિ માહુ (?)

આનો પાઠ કલ્પીને સસિપાલને બદલે શિશુપાલ પાઠને શુદ્ધ માની, શિશુપાલ ત્રે શિશુપાલવધ કાવ્યની કલ્પના કરી, તેના કર્તા માધકવિના વચન તરીકે આ ધાદિલ કવિનો પરિચય કરાવ્યો છે—“૪/૧૬૫ પ્રમાણે શિશુપાલવધકાવ્યના કવિ માધના વંશમાં તે જન્મ્યો હતો”—વિદ્વાન સપાદકોની આ નવી શોધ પણ વિચારવા જેવી છે

આ ચરિત્રની રચનામાં દુલા નામની આર્યાની અભ્યર્થના નિમિત્તભૂત છે. દુલ્હનિયાને સંપાદકે દુલ્હા આર્થિક તરીકે ઓળખાવેલ છે ખીજને નિથ્યા આળ-કલક દેનારને તેનો કર્મવિપાક ખીજ ભવમાં ભોગવવો પડે છે, તેનું સ્વરૂપ સમજાવવા ૧૮, ૨૨, ૧૦ અને ૧૬ કડવક(કડવા)વાળો ૪ સધિમાં અગ્રભ્રામામાં આ કથા-કાવ્યની સકલના છે- અપભ્રંશ ભાષાનો આપણી દેશી ભાષા સાથે કેવો નિકટ સંબંધ છે, તથા પ્રાચીન કવિની કવિતાનો છટા કેરી સરસ છે, તે દર્શાવવા ધર્મ-વિપવક સુભાષિતોનો યોગ્ય નમૂનો અહિ ઉતારીએ છીએ

સો ધમ્મ સાર જદિ છવ-૨૩ખ;
 " " " , નિયમ-સખ ૧,૬૬
 " " " , સચ્ચ વાય,
 " " " , નરિય માય ૬૭
 સો ધમ્મ ન જદિ પર-૬૦૦-૬૨૬,
 " " " , પર-પીડ-૩૨૬ ૬૮
 " " " , કામિલ્લિ-પસથુ
 " " " , ચારિત-લથુ ૯૯
 , " નેતુ ઇચ્છા-પમાલ,
 નિસિ-ભોયલુ નેતુ ન કોદુ માલ ૧૦૦
 સો ધમ્મ નેતુ નવિ મોદુ કોદુ,
 " " " ઇદિય-નિરોદુ ૧૦૪
 " " ન પિત્તજઈ નેતુ મનનુ;
 " " , કિત્તજઈ જદિ અકનનુ ૧૦૨
 " " , ખનનન નેતુ માયુ,
 " " , જદિ વિસખાદિલાનુ ૧૦૩
 " " નેતુ અકલકુ સીલિ
 મુકકકુસુ , ન કામ-પીલુ ૧૦૪
 સો ધમ્મ નેતુ તતલ વિચાર,
 " " , મલુ નિન્નિચાર ૧૦૫
 " " , સુવિસુલ્લ લાર,
 " " દેવ જદિ , વીયરા ૧૦૬

[મિ. ૨૫] જ્ઞાનપયમીકથા (પ્રા. નાણપયમીકથાઓ) પ્રાકૃત ત્રય-કર્તા મહેશ્વર-સરિ, અંપાદક પ્રા. ડૉ અમૃતલાલ સ ઝોષાપુરી, ૫ ૪૪+૧૦+૮૭ મૂલ્ય રૂ ૭-૪-૦

લગભગ એક દહાક વર્ષ પહેલાં પ્રાકૃત ભાષામાં ગ્યાયેસો, પયમીના વ્રત(તપ)ના પ્રભાવને પ્રસિદ્ધ કરતો કથાત્મક આ સરસ ત્રય છે કથાના પ્રમંગો સાથે યેઠ કવિએ સામાજિક વ્યાવહારિક બોધક સે કડો વિવિધ શિક્ષામૂલો, સુભાષિતોને તથા પ્રાચીન પ્રચલિત હલેવતોને આમાં યુક્તિથી સંકલિત કરી દીધેલ છે. કવિએ ન્યેઠ પયમી અને લઘુપયમી એવા વ્રતના બે બેદ પાડી, તે મદલુ કરવાની વિધિ, તેનું ઉજમણ(ઉદ્યાપન) વગેરે સચવી, એના દય પ્રકારના દુલ્હાવાને સૂચવવા ૧૦ કથાનોની રચના કરી છે પહેલી, છેલ્લી કથા પાંચમો, પાંચમો

ગાથાઓમાં, અને વચ્ચેની ૮ કથાઓને સવાસો, સવાસો ગાથાઓમાં સમાવી બેઢગર ગાથાઓની મર્યાદિત મંખ્યામાં ગ્રથને કવિએ પૂર્ણ કર્યો છે.

આમાંની સૌભાગદળને સૂચવતી પાચસો ગાથાવાળી પહેલી જમ્બેનકથાનો શુભરાતી અનુવાદ, આજથી ૨૮ વર્ષો પહેલાં મંત્રત ૧૯૭૭માં આ પકિતઓના લેખક દ્વારા જૈનધર્માબુદ્ધ્ય-અશ્માગાના પ્રથમ પુષ્પ તરીકે ‘પચમી-માહાત્મ્ય’ (પ્રથમ ભાગ) નામથી પ્રકાશિત થઇ ચૂકેલ છે.

તેની પ્રસ્તાવનામાં ગ્રથ, ગ્રંથકાર, પ્રાકૃત ભાષા વગેરે મંમેનમાં આવશ્યક વસ્તુઓ કરવામાં આવેલું છે. મૂળ ગ્રંથની પોથી સંખ્યામાં પરિચય, સૂચન આદિ જેસવમેરલ ડારની-વર્ણનાત્મક ગ્રંથસૂચી (ગા ઓ મિ ન ૨૧) માં, અને પાટણ-લડાર-ગ્રંથસૂચી (ગા. ઓ સિ ન ૭૬) આદિમાં પણ કુદ્યું છે. વિત્તો આત્મવાચી આ અનુવાદક દ્વારા ધાર્યા પ્રમાણે આ મૂળ ગ્રંથ પ્રકાશમાં ન મુકી ગયો, અને સ ૧૯૮૩ માં જેસવમેરમાં જવા છતાં આ ગ્રંથની પ્રાચીન પોથી (સ ૧૧૦૯) ની ફોટોકોપી લેવગતવાનો તેનો પ્રયત્ન સફળ ન થયો, તેમ છતાં આ સંપાદક દ્વારા આ રીતે ને સફળ થયેરો જોષ-મણી આનંદ થાય છે.

આ ગ્રંથના નામમાં જે નાળ (જ્ઞાન) શબ્દ જોડવામાં આવ્યો છે, તે મૂળ ગ્રંથકારનો નથી, ગ્રંથકારે આ ગ્રંથમાં કયાપે તે વાપર્યો જણાતો નથી, ગ્રંથકારને તેવો શબ્દ વાપરવો આદિ ઇષ્ટ જણાયો નથી, કારણ કે આ ગ્રંથમાં પચમી(મત-તપ)ના માહાત્મ્ય-સૂચક સૌભાગ્ય વગેરે જે ૧૦ ફોટા દર્શાવ્યા છે, તેમાં જ્ઞાનનું ખાસ સૂચન નથી બીજી રીતે જોતા દરેક કથામાં [૧,૪૭૪, ૩,૪૨,૪,૧૧૧, ૫,૯૬,૧૨૧, ૭,૪૨,૪૩, ૯૭, ૬,૬૫,૬૬, ૮,૬૪,૯,૯૨, ૧૦,૪૮૭], પ્રાય ‘પચમી-માહાત્મ્ય’ જેવા શબ્દ જોવામાં આવે છે, અને દરેક કથાના અંતમાં પ્રકટ કરેલી સસ્કૃત પુષ્પિકામાં પણ ‘પચમી-માહાત્મ્ય’ નામ જોવામાં આવે છે, તેમ છતાં સંપાદકે પચમી-માહાત્મ્ય નામ પ્રકટ ન કરી નાળપચમી-કદાઓ (જ્ઞાનપચમીકા) એવું નામ પ્રકટ કરી આગળ નાળ(જ્ઞાન) શબ્દ જે નવો જોડ્યો છે, તે આદિ ઉચિત જણાતા નથી. એક પોથીના અંતમાં લેખકની ભૂલથી ‘જ્ઞાનપચમી-પુરિતકા લિખાપિતા’ એવું મળે છે, પરંતુ તે પ્રામાણિક ન લેખાય અર્વાચીન સમયમાં જ્ઞેન-સમાજમાં જ્ઞાનની આરાધના માટે જે પચમીનું મત, તપ થાય છે, તેનું વિધિ-વિધાન જુદું છે, તેના ફળને દર્શાવનાર વરદત્ત, ગુણમ જરી વગેરેનું કથાનક આદિ સાહિત્ય જુદું છે, તેમ છતાં આ ગ્રંથના સંપાદકે પ્રસ્તાવનામાં એ સર્વનું એકીકરણ કરી નાખ્યું જણાય છે તથા ગ્રંથકાર મહેશ્વરસરિનો પરિચય કરાવતાં જેમણે પોતાને સજ્જન ઉપાધ્યાયના શિષ્ય તરીકે ઓળખાવ્યા છે અને જેની ગ્રંથ-રચનાની પ્રાચીન પોથી સ ૧૧(૦)૦૯ ની મળે છે-એવા પ્રત્યાન, અને તે ગુરુના શિષ્ય સિવાયના બીજા મહેશ્વર નામના ૧૧ સરિઓના પરિચયનો કરેરો પ્રયાસ ત્યાં અપ્રવૃત્ત ચર્ચા અથવા અસંમત વિશેષ આડંબર જેવો લાગે તેમાં જણાવેલ વિશ્વકોપ નહિ, પરંતુ વિશ્વપ્રકાશ કોશના તથા શબ્દભેદ-પ્રકાશ કોશના કર્તા તો વૈદ્ય કુટુંબના મહેશ્વર કવિ જૈનેતર ગૃહસ્થ છે. શબ્દભેદ અને શબ્દપ્રભેદ કોશો જૂદા જણાતા નથી.

પ્રા ડે વિદ્વાન સંપાદકે મૂળ ગ્રંથના સંપાદનમાં સારો પ્રયત્ન કર્યો જણાય છે, તેમ છતાં કટલેક સ્થળે પદ્મકેદ, પદ-યોજના કરવામાં અને પાઠાંતરની પસંદગી કરવામાં રખવાના કરેલી

જાણ છે-‘અહવા સા વિસદ્ ચિચ્ચ જાણે પહાયસમયમ્મિ’ કથા ૨, ૧૮ ગાથામાં છપાયેલ છે, ત્યાં ક્રિયાપદ તરીકે ન લેતાં વિ સદ્ અને જાણે જુદાં પદ છપાવવાથી અર્થ સ્પષ્ટ થાય છે- ‘અથવા તે પશુ સતી જ કહેવાય કે જે પ્રભાતસમયે આવે ’’ કથા ૮, ગા ૭૦ માં ‘સુદ્ધુ ચિત્તિજ્ઞાણ’ છપાયુ છે, ત્યાં ‘સુદ્ધુ ચિત્તિજ્ઞાણ’ છપાવવાથી અર્થ સ્પષ્ટ થાય છે- ‘અહુ બોજનો વડે તમ થયેના પશુ પુણ્યને માનાએ આપેલા કવન(કાળીઆ) વિના તેના હ-યમાં નિર્વાણ (તૃપ્તિ-શાંતિ) મળુ નથી’ કથા ૫, ગાથા ૭૬ માં પડ્ધુ મોતોઈ’ છપાયેલ છે, ત્યાં પદ્ધુ મુગોતોઈ આવી રીતે છપાવવાથી અર્થ સ્પષ્ટ થાય છે ‘તને હું સારી કેદમાં નાખુ’ કથા ૧ ૭૭ માં ‘તા હ દિયકયાઈ’ છપાયેલ છે, ત્યાં ‘ત હ ચિય કયાઈ’ પાઠ મૂળમાં આપ્યો હોત તો તે વિરોધ યુક્ત ગણાત કથા ૧, ગાથા ૮૮ માં ‘પરિણીવાઈ ઉદન્તો’ પાઠ છપાયો છે, ત્યાં ‘ઉદન્તો’ તથા કથા ૧, ગાથા ૧૪૦ માં ‘જહ પેરણમજ્જગગ્ગો’ પાઠ છપાયો છે, ત્યાં ‘નહપેહાણ’ તથા ૮, ૭૬ માં અદમર છે, ત્યાં અયસરસ પાઠ ઉચિત ગણાય, કથા ૭, ગાથા ૧૪ માં ‘કાગ્ગો ચિસરાગગ્ગ’ છપાયેલ છે, ત્યાં ‘કાગ્ગો ચિ સરાગગ્ગ’ કથા ૬, ગાથા ૧૧૨ માં ‘જમ્મિ દિણેણ’ છે, ત્યાં ‘જમ્મિ દિણેણ’ શુદ્ધ પાડ્યુ જોઈએ તો અર્થ સચત થાય ૮, ૫૬ માં હણિજ્જ’ તો એક પદમાં જોઈએ, ૧૦, ૨૪૮ માં મયગ્ગણેણ છે, ત્યાં પ્રિયમયણેણ’ જોઈએ ૧૦, ૩૫૭ માં વિગયજ્જલેહિ છે, ત્યાં વિગયલ્લજ્જેહિ જોઈએ ૨, ૬૦ માં જ્યા વાગારિતિ છે, ત્યાં વાણારિતિ જોઈએ ૧, ૪૬૬ માં હ દિયાલ-છે, ત્યાં હ દયાલ જોઈએ ૬, ૮૬ માં તુમ્હા છે, ત્યાં તમ્હા જોઈએ ૨, ૩૪ માં સુદ્ધત્તણ છે, ત્યાં સુદ્ધત્તણ જોઈએ ૬, ૪૬ માં સત્તાણ છે, ત્યાં સન્તાણ જોઈએ, ૬, ૫૨ માં જિણાયણ છે, ત્યાં જિણાયયણ’ જોઈએ, ૬, ૬૨ માં અદિહર’ છે, ત્યાં અદિયર જોઈએ, ૩, ૧૩ માં અપુવ્વ’ ની વચ્ચે (મ્પુ) ની જગ્ગ જણાતી નથી ૪, ૪૪, ૪૫ માં ચાલેહ, ચાલિયાઈ છે, ત્યાં ચાલેહ, ચાલિયાઈ પાઠ વિશેષ ઉચિત લાગે છે પ્રાકૃતભાવાના વિચારદોષે વિચારી શકે તેમ છે

સપાદકે પ્રસ્તાવનામાં ગુજરાતી ભાષામાં અવિરસપત કહા સર્વનમાં જે ચર્ચા કરી છે, તે ઉપયોગી છે અને મથના અંતમાં આપેલી સુખ વિનાનો, સૂચો વિશેષ નામોનાં સૂચો સાથે આવરપક શબ્દસૂચી અભ્યાસીઓને ઉપયોગી થવા સભવ છે

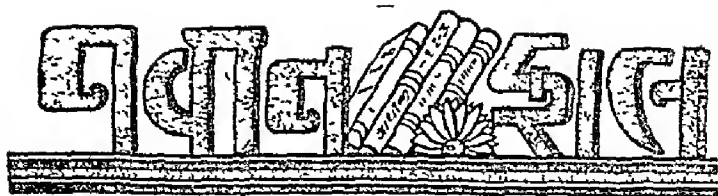
આમાંનાં સ્ક્રાપિનો સુઆપિત-ખડે અને કહેવતોને જુદા પડતા મોટા અક્ષરોમાં છપાવ્યાં હોત, તો વિશેષ લક્ષ્ય એવાત

આ મથોમાં મથમાવાના પ્રધાનસપાદકે સિદ્ધી બાબુ બહાદુરસિંહજીને આપેલી રમગણાંજલિ ઉચિત છે, તથા જેન પ્રાકૃત વાક્યમળી સંક્ષિપ્ત રૂપરેખા દેરી છે, તે પશુ આકર્ષક છે

મથમાલા-સચાસક પ્રવાનસપાદક અને સંપાદકને તથા પ્રકાશકને આર્તા ઉત્તમ સપાદન માટે અભિનંદન આપીએ છીએ સં. ૨૦૦૫ જ્યેષ્ઠ શુ ૧૧

—શા. બ. ગાંધી.

ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિ. અમદાવાદ તરફનાં પુસ્તકો

૧ સાચાં શમણા—લેખક : શ્રી પત્રાલાલ પરેશ, મૂલ્ય રૂ ૩-૮-૦

૨ વનછાયા—લેખક : શ્રી ધૂમકેતુ, મૂલ્ય રૂ ૩-૦-૦

૩ પારસમણિ—લેખક : શ્રી ઈશ્વર પેટલીકર, મૂલ્ય રૂ ૩-૦-૦

૪ વડને છાંયડે—લેખક : ઉપર પ્રમાણે; મૂલ્ય રૂ ૧-૦-૦

૫ કનુણાદેવી—લેખક : શ્રી સાને ગુરુજી, અનુવાદક : શ્રી જયન્ત પરમાર, મૂલ્ય રૂ ૧-૦-૦

૬ બોધકશાસ્ત્રો—લેખક : ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય રૂ ૧-૦-૦

ગુજરાત અથરત્ત કાર્યાલય—અમદાવાદ તરફનાં પુસ્તકો

૭ દન-દન-દન-દન—લેખિકા : સૌ કવિલા દાકોર, મૂલ્ય ૦-૬-૦

નવલ્લવન પ્રકાશન મંદિર—અમદાવાદ તરફથી

૮ પ્રેમપંથ—સંપાદક : શ્રી વાલજી ગોવિંદજી દેસાઈ મૂલ્ય રૂ ૦-૪-૦

અન્ય પ્રકાશકો તરફથી

૯ ગાંધીદર્શન—લેખક અને પ્રકાશક : શ્રી ભાનુભાઈ પંડ્યા, પ્રકાશક નિવાસ, આમરાઈ, ધારકોપર, મુબાઈ. મૂલ્ય ૦-૪-૦

૧૦ પ્રાર્થનામંદિર—સંપાદક : કવિવર્ધ મહારાજશ્રી નાનચંદ્ર મહારાજ (સંત-શિષ્ય), પ્રકાશક : દેવચંદ્ર સાર્વજનિક પુસ્તકાલયના મંત્રી, લીંબડી (સૌરાષ્ટ્ર) મૂલ્ય ૦-૪-૦

૧૧ માનવતાતુ' મીઠું જગત—સાગ બીજો—અને ત્રીજો—પ્રવચનકાર. અને પ્રકાશક : ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય અનુક્રમે રૂ ૧-૪-૦ અને રૂ ૧-૦-૦

૧૨ હસતા રામ—લેખક : શ્રી નકીર, પ્રકાશક : એમ. એન. દક્ષગની કું, પ્રિન્સેસ રોડ, મુબઈ મૂલ્ય રૂ ૩-૮-૦

૫૦૨ ક.]

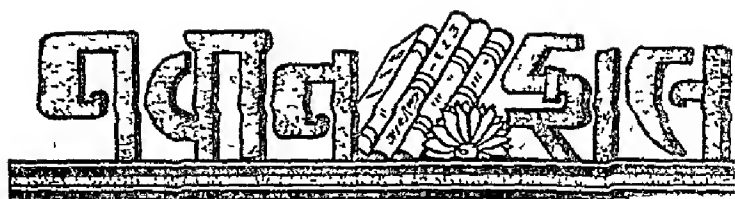
જાણ છે-‘અહવા સા પ્રમદ્ધ ચિચય જાણે પહાયસમયમ્મિ’ કથા ૨, ૧૮ ગાથામાં છપાયેલ છે, સાં ક્રિયાપદ તરીકે ન લેતાં ત્રિ સદ્ ‘અને જાણે જુનાં પદ છપાવવાથી અર્થ ૨૫૪ થય કે- ‘અથવા તે પણ સતી જ કહેવય કે જે પ્રભાતવખે આવે ” કથા ૮, ગા ૭૦ માં ‘સુદ્ધુ વિતિજ્ઞાણ’ છપાયુ છે, ત્યાં ‘સુદ્ધુ વિ તિજ્ઞાણ’ છપાવવાથી અર્થ ૨૫૪ થાય કે- ‘બહુ બેજાનો વડે તુલ્ય થયેના પણ પુત્રોને માનાએ આપેલા કવન (કોળીઆ) વિના તેના હ વમા નિર્વાણ (તુષિ-ચાતિ) થતુ નથી ’ કથા ૫, ગાથા ૭૬ માં પડ્ધુ ગોતોપ’ છપાયેલ છે, ત્યાં પદ્ધુ ગુગોતોપ આવી ગતે છપાવવાથી અર્થ ૨૫૪ થાય કે ‘તને હું સારી કેદમાં નાખુ’ કથા ૧ ૭૭ માં ‘તા હ ક્રિયકયાઈ’ છપાયેલ છે, ત્યાં ‘ત હ’ ચિય કયાઈ’ પાઠ મૂળમાં આપ્યો હોત તો તે વિશેષ યુક્ત ગણાત કથા ૧, ગાથા ૮૮ માં ‘પરિણીવાણ ઉદન્તો’ પાઠ છપાયો છે, સાં ‘ઉ દ્વહો’ તથા કથા ૧, ગાથા ૧૪૦ માં ‘જહ પેરણમજ્જગઝો’ પાઠ છપાયો છે, સાં ‘નહપેહાણ’ તથા ૮, ૭૬ માં અદમરવ છે, ત્યાં અયસસ પાઠ ઉચિત ગણાય. કથા ૭, ગાથા ૧૪ માં ‘કાઝો વિસરાગાણ’ છપાયેલ છે, ત્યાં ‘કાઝો વિ સરાગાણ’ કથા ૬, ગાથા ૧૧૨ માં ‘જમ્મિ દિણેણ’ છે, ત્યાં ‘જમ્મિ દિણેણ’ જુદું પાઠુ જોઈએ, તો અર્થ સગત થાય ૮, ૫૬ માં હણિઝજ તો એક પદમાં જોઈએ, ૧૦, ૨૪૮ માં મયવણેણ છે, ત્યાં પ્રિયમયણેણ જોઈએ ૧૦, ૩૫૭ માં વિગયજ્જલેહિ છે, ત્યાં વિગયલ્લજ્જેહિ જોઈએ ૨, ૪૦ માં જ્યા વાગારિમિ છે, ત્યાં વાણારમિ જોઈએ ૧, ૪૬૯ માં હદિવાલ-છે, ત્યાં હદવાલ જોઈએ ૯, ૬૬ માં હુમ્હા છે, ત્યાં તમ્હા જોઈએ ૨, ૩૪ માં મુદ્ધત્તણ છે, ત્યાં મુદ્ધત્તણ જોઈએ ૬, ૪૬ માં સત્તાણ છે, ત્યાં સન્તાણ જોઈએ, ૬, ૫૨ માં જિણાયણ છે, ત્યાં નિણાયયણ જોઈએ, ૬, ૬૨ માં અહિહયર છે, ત્યાં અહિયર જોઈએ, ૩, ૧૩ માં અપુલ્લ ની વચ્ચે (પુ ?)ની જગ્ગ જણાતી નથી. ૪, ૪૬, ૪૫ માં ચાલેહ, ચાલિયાઈ છે, ત્યાં ચાલેહ, ચાલિયાઈ પાઠ વિશેષ ઉચિત લાગે છે પ્રાકૃતભાષાના વિચારદો એ વિચારી શકે તેમ છે

સ પાઠકે પ્રસ્તાવનામાં ગુજરાતી ભાષામાં બવિરસપદ કહા સર્વવર્મા જે ચર્ચા કરી છે, તે ઉપયોગી છે અને મથના અતમા આપેલી સુત્ર પિતેનો, સૂચી વિશેષ નામોનાં સૂચી સાથે અવરપદ શબ્દસૂચી અભ્યાસીઓને ઉપયોગી થવા સભવ છે

આમાંનાં સમાપિતો સુમાપિત-ખડ અને કહેવતોને જુદા પડતા મોટા અક્ષરોમાં છપાવ્યાં હોત, તો વિશેષ લક્ષ્ય ખેચાત

આ મથોમાં મથમાલના પ્રધાનસ પાઠકે સિધી બાજુ બહાદુરસિંહજીને આપેલી રમજુજિસિ ઉચિત છે, તથા જેન પ્રાકૃત વાઙ્મયની સક્ષિપ્ત રૂપરેખા દોરી છે, તે પણ આકર્ષક છે

મથમાલ-સચાસક પ્રધાનસ પાઠક અને સ પાઠકને તથા પ્રકાશકને આવા ઉત્તમ સ પાઠન માટે અભિનંદન આપીએ છીએ સ. ૨૦૦૫ જ્યેષ્ઠ શુ ૧૧

ભારતી સાહિત્ય સંઘ લિ. અમદાવાદ તરફનાં પુસ્તકો

૧ સાચા શમણા—લેખક : શ્રી ખન્નાલાલ પટેલ, મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

૨ વનછાયા—લેખક : શ્રી ધૂમકેતુ, મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

૩ પાંચસમણિ—લેખક : શ્રી ઇશ્વર પેટલીકર; મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

૪ વડને છાંયડે—લેખક : ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૫ કુણુદેવી—લેખક : શ્રી સાને ગુરુજી, અનુવાદક : શ્રી જયન્ત પગમાર, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૬ બોધકદાઓ—લેખક : ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

ગૂર્જર અથરત્ન કાર્યાલય—અમદાવાદ તરફનાં પુસ્તકો

૭ દન-નન-નન-નન—લેખિકા : સો. કવિલાલ કોટક, મૂલ્ય ૦-૬-૦

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર—અમદાવાદ તરફથી

૮ પ્રેમપથ—સંપાદક : શ્રી વાલજી ગોવિંદજી દેસાઈ મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦

અન્ય પ્રકાશકો તરફથી

૯ ગાંધીદર્શન—લેખક અને પ્રકાશક : શ્રી ભાનુભાઈ પંડ્યા, પ્રકુલ નિવાસ, આચાર્યક, ઘાટકોપર, સુખાઈ મૂલ્ય ૦-૪-૦

૧૦ પ્રાર્થનામંદિર—સંપાદક : કવિવર મહારાજ, નાનવદ્રજી મહારાજ (સત-શિષ્ય), પ્રકાશક : દેવવદ્રજી સાર્વજનિક પુસ્તકાલયનિર્માણ મંત્રી, લીબડી (સૌરાષ્ટ્ર) મૂલ્ય ૦-૪-૦

૧૧ માનવતાનું મીઠું જામત—સાગ બીજો—અને ત્રીજો—પ્રવચનકાર : અને પ્રકાશક : ઉપર પ્રમાણે, મૂલ્ય અનુક્રમે રૂ. ૧-૪-૦ અને રૂ. ૦-૦-૦

૧૨ હસતા શમ—લેખક : શ્રી નકીર, પ્રકાશક : એસ. એન. ઠાકરજી કુ., પ્રિન્સેસ રોડ, સુખાઈ મૂલ્ય રૂ. ૩-૮-૦

૫૦૨ કો

પુસ્તકાલયવર્તમાન

૧૯૬૮

“પુસ્તકાલય” નો આ અંક

‘પુસ્તકાલય’ માસિકનો આ અંક ૧૧-૧૨ માં અઠતરીકે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે. માસિકનું દિસાળી વર્ષ, યુ સ સ મંડળના વર્ષ પ્રમાણે જુલાઈ આખરનું ગણવાનું છે. જુલૈના ૨ વર્ષથી ઠગવાયું છે તેને અનુસરીને એના અંકના ક્રમાંકો ડાખાય છે. ચાલુ વર્ષે સહકારી ખાતા તરફથી મળેલું વર્ષ જીન આખરે પૂરું કરવાનો હુકમ થવાથી તેને અનુસરીને આ જીન માસના અંકને ૧૧ માં અંકને બદલે ૧૧-૧૨ અંક તરીકેનો ક્રમાંક આપવામાં આવ્યો છે તેની આદ્ય-વાચીને નોંધ લેવા વિનંતિ છે.

પુસ્તકાલયોને મદદ

સા. પુ. આલમપુર (તા. કચ્છ) ને રૂ. ૧૦૧-૦-૦ પા માધરભાઈ ધોરીભાઈ-અજેસર તરફથી, રૂ. ૧૦૧-૦-૦ મૂળજીલાઈ પુરોત્તમભાઈ તરફથી

મા. પુ. માણેકપુર (તા. ગણદેવી) ને રૂ. ૨૦૦-૦-૦ અબ્રામાના શ્રી નીજાલાઈ બી.બાલાઈ તરફથી

સા. પુ. સીદ્રોલ (તા. વિળપુર) ને ૨૫) મણિલાલ મોહનલાલ ત્રિવેદી (રધિળ), ૧૧) શા. ચમરચંદ છગનલાલ (વિળપુર), ૫) શા. ભોળીલાલ મહેતાલાલ (વિળપુર), ૫) શા. ત્રેમચંદ વેથાચંદ (વિળપુર), ૧૦) સીદ્રોલ ગ્રામપ આયત, ૧૦) પા. કચ્છગભાઈ કાકુ ૧૬ (જામવા), ૫) પા. નાનદાસ ભેસગદાસ (જામવા), ૫) પા. મોહનદાસ જીવીદાસ (જામવા), ૭) કચ્છર એલદાસ મગનલાલ (ચગડા), ૫) પા. મોનીતસ વેણી ૧૬ (દેવગડા), ૫) પા. બહેચરદાસ જીવીદાસ (કુકંગવાડા)

વ. રા. પુ. મંડળ

પરિણામ — મહેડ ચપેલી ૨૭ માં શિષ્ટ વાચનની પરીક્ષા એપ્રિલની ૨૪ માં તારાંખે લેવાઈ અષ્ટ રોહ તેમાં ૩૪૨ ઉમેદવારો ભેગ છે. પરિણામ જુલાઈ અંકમાં પ્રસિદ્ધ થશે તે જોઈ લેવા લાગતા વળગતાંઓને નિર્ણયિત.

પગારદાર પ્રચારક. — વડોદરા નવમારી પ્રાંત પ્રચારક શ્રીમતે જગનભાઈ મથુલાઈ પટેલની સેવા એપ્રિલ, એ અને જીન મહિનાઓ માં દુષ્કાળ રાહતના કામ અંગે વડોદરા પ્રાંત દુષ્કાળ રાહત સમિતિને લેખીની આપવામાં આવી હતી જુલાઈથી તેઓ પાછા પોતાના અસલ કામગીરી સંભાળી લેશે.

— મહેસાણા અમરેલી પ્રાંતના ખાલી પ્રચારકપદે ગ. છોટાભાઈ ગઢોરભાઈ પટેલને જાન્યુઆરી ફેબ્રુઆરી અને માર્ચ એ ૩ માસ માટે અખતર તરફે કામચલાઉ નીમવામાં આવેલા. કોટુબક કારણે સદરૂઢ કામગીરી તેમને શવની નહિ આવવાથી એપ્રિલ માસથી તેઓ છૂટા થઈ ગયા છે.

માનદ પ્રચારક — વસોના શિક્ષક પા. પુરુષોત્તમ બી.ખાલાઈને પેટલાદ મદાલના માનદ પ્રચારક તરફે માહે એપ્રિલનો જામવામાં આવ્યો છે તેમના કામમાં પેટલાદ મદાલ પુસ્તકાલયોના કાર્યકરો જરૂરી તમન જાતનો સહકાર અને સવલતો આપે.

શિષ્ટવાચનની પરીક્ષાનો પ્રશ્નપત્ર

[વડોદરા ગાંધી યુ મંડળ તરફથી શિષ્ટવાચનની ૨૭ મી પરીક્ષા એપ્રિલ માસની ૨૪ મી તારીખે લેવાયતી પરીક્ષા માટે “માણસાધના દીવા” નું પુસ્તક નબ્દ થયું હતું. એનો પ્રશ્નપત્ર નીચે મુજબ હતો]

પ્રશ્નપત્ર

(પાંચમો સવાલ ફરજિયાત છેડો ખીમ્મ ગમે તે સાત મળી કુલ આઠ સવાલ છેડવા)

- ૧ ‘માણસાધના દીવા’ ના લેખકનો તેમ જ એ પુસ્તકની વસ્તુ પૂરી પાડનાર મહાપુરુષ એ બન્નેનો ટૂંક પરિચય કરાવો એ વસ્તુ લેખકે કેવા મંત્રોગેમાં કેવી રીતે મેળવી તે લખો.
- ૨ ‘તમે આપેલ માગા ફળી છે’-એ શબ્દો મહારાજ આગળ ફેણ બોલેલું? માળા ફળીનો એ આખો પ્રસંગ બરાબર સમજાવો.
- ૩ ‘અથમ મારા રોટલા ન ખાધા?’ બોલનારનો પરિચય કરાવો એ આખો પ્રસંગ વર્ણવો.
- ૪ વગદગ ગામની હાજરી કઢાવવાનો આખો પ્રસંગ વર્ણવો.
- ૫ ગમે તે ત્રણ વચનો પૂર્વાપર સબધ આપી સમજાવો —
(૧) ‘હેઠં! માગ હાળા નામદં!’ (૨) આ મૂકો, ઝડા! (૩) બેસ, બેસ, મારા હાગ હેવાન! આવું બોલાય કે? (૪) મહારાજ, એં ઓળખ્યા છતાં ના કહેલી.
(૫) મારા હાગ લાન વન્યાના! મૂંગા મરી રહેને! (૬) પગને આખો હોય છે

અથવા

નીચે પૈકી ગમે તે ત્રણ બાબતો વિષે ગણુતા હો તે લખો —

- (૧) પીરાણાનો પ્રયોગ (૨) મોતી ડોસા (૩) ગાંધીજીની સખ્યતા (૪) કધીયના દોકરા (૫) પાટણવાડિયા કામતી ખાસિયતો. (૬) કામળિયા તેલ.
- ૬ ‘જેશ ત્યારે, મા બોલાવે છે,’ એ વચન ઉચ્ચાગનાર જેલમુકાદમનો પરિચય કરાવો.
- ૭ ‘રવિથ કર મહારાજ જ મરા અપરિચિતવનધારી છે’ એમ પ્રમગો ટાકી પૂરવાર કરો.
- ૮ ચોરીના કસમ બાબતમાં ભરાડી ચોર પુલિયાની ફિલસુફી સમજાવો.
- ૯ ‘ફેણ ચોર’ ફેણ શાફુકાર’ નો પ્રસંગ ટૂંકમાં વર્ણવી તે પરથી પાટણવાડીઆ, શાફુકાર ગણુતા વેપારી, તથા પેલીસ વિષે તમગ મનમાં કેવી છાપ પડી તે સમજાવો.
- ૧૦ ‘મૂકે, મહારાજ! ક્યાં પરસેવો ઉતાર્યો હતો!’ નો પ્રસંગ આલેખો.
- ૧૧ મહારાજ જેને “કળિયુગના ઋષિ” કહી ઓળખાવે છે તે અદ્વૈત વ્યક્તિનો આઠો પરિચય કરાવો.
- ૧૨ ‘માણસાધના દીવા’ માં આલેખાયલાં વિવિધ માનવપાત્રોમાંથી માણસાધના સત્યા દીવા ગણી શકાય એક પાત્રોનાં નામ ગણાવી તેમાંથી હરકોઇ એકનો પૂરો પરિચય કરાવો.
- ૧૩ બાબર દેવાને પકડવાને ગોઠવાયલું પોલીસનું છટકું વર્ણવી તે પર તમારા વિચાર દર્શાવો.
- ૧૪ ‘હૈડિયા વેરા’ એ શબ્દનો અર્થ સમજાવી તે સબધમાં સરમરણો આલેખો.
- ૧૫ પાટણવાડિયાની ભૂત ચોર લૂટાર ખી, પણ સાચાબોલી અને ટેકીની હોય છે, એ પૂરવાર કરનાર દર્શાવો લખો.

પુસ્તકાલયોની તપાસણી

પ્રચારકાર તેમજ માનવ પ્રચારકાએ નીચેના સ્થળોની મુલાકાત લઈને ત્યાંની પુસ્તકાલય તથા વાચનાલય સંસ્થાઓની તપાસણી કરી છે, અને દફતરી તથા પુસ્તક ગોઠવણીની અવ્યવસ્થા દૂર કરી છે. વગી કરણ તથા વાચનપ્રચારની પણ કામગીરી બળવી છે

૧ વડોદરા-નવસારી પ્રાંત પ્રચારક રા છગનભાઈ મથુરભાઈ પટેલ-માહે જાન્યુઆરી માસમાં-કરજણ મહાલનાં (૧) આમણગામ (૨) ભરયાણા (૩) વેમારડી (૪) જોગદા (૫) ધાવટ (૬) કુરાલી (૭) સીમળી, (૮) માંગલેજ. ડહોઈ મહાલ: (૯) માવલી, સાવલી મહાલનાં (૧૦) સમવાયા સ્ટેશન (૧૧) સમવાયા (૧૨) નાની ભાડોલ (૧૩) મોટી ભાડોલ (૧૪) ગણીપુરા (૧૫) મુઢેલા (૧૬) ધડીઆલ (૧૭) લીમડાપુરા (૧૮) ઈશ્રાડ (૧૯) વેમાર (૨૦) ગરધીઆ (૨૧) પીલોલ (૨૨) મજુસર (૨૩) કુનપાડ, કા દિ. ૨૨, ૩૫૩ વાંચવા આખ્યા ૨૭૧.

માહે જુલુઆરી માસમાં-સાવલી મહાલનાં-(૧) ધનતેજ (૨) રતનપુર (૩) બાકરાલ (૪) કડાજડા (૫) વરસડા (૬) જાણુમેરલ (૭) ધર્મપુર (૮) વઢેસર (૯) શુલસીપુરા (૧૦) વાલાવાવ (૧૧) ડેસર (૧૨) ચારમપુરા (૧૩) વેળપુર (૧૪) મુરાલ (૧૫) ગોઠડા (૧૬) હુડાવ (૧૭) બહુયા (૧૮) નમેસરા (૧૯) અન્નેસર (૨૦) રાણીયા (૨૧) પોષ્યા, વાવોડિયા મહાલનાં (૨૨) માડોધર (૨૩) સંગાડોલ (૨૪) કાથીપુરા કા દિ ૨૨, ૩૫૩ વાંચવા આખ્યા ૨૦૫.

માહે માર્ચ માસમાં-વાવોડિયા મહાલનાં-(૧) ગુતાવ (૨) ગુમલપુર (૩) ખેરનાડી (૪) લીમડા (૫) પીપળીઆ (૬) આમોદર (૭) અવવા (૮) બધા (૯) જાનરા (૧૦) રવાલ (૧૧) રસુલમાલ (૧૨) સાકરીઆ (૧૩) કાટખી (૧૪) કામરોલ (૧૫) મજલીપુરા (૧૬) ગણેશપુરા (૧૭) જણીયારા (૧૮) કુમેટા (૧૯) આમલીયારા, સાવલી મહાલનાં (૨૦) ગાગડીઆ (૨૧) આખરીઆ, વાવોડિયા મહાલનાં (૨૨) ચક્રપુરા (૨૩) અડીરણ (૨૪) અયોજ (૨૫) લીયોગ (૨૬) જ્યેષ્ઠ કા. દિ ૨૨, ૩૫૩ વાંચવા આખ્યા ૨૮૧

૨ મહેસાણા-અમરેલી પ્રાંત પ્રચારક રા છીતાભાઈ બકોરભાઈ પટેલ-માહે જાન્યુઆરીમાં-કલોલ મહાલનાં-(૧) પાનગર (૨) કોઠા (૩) પતિયક ( ) જોગડાણી (૫) વેડા જોવિંદપુર (૬) જામળા (૭) વાગોસણ (૮) ડીગુયા (૯) શોભાસણ (૧૦) નાદરી (૧૧) સોળ (૧૨) નારીપુર (૧૩) સરલવ (૧૪) મોટીઆદર (૧૫) ઢાલવડા (૧૬) વાવોલ (૧૭) રાધેજ (૧૮) છનાઉ (૧૯) ખીમોદરા (૨૦) અલુવા (૨૧) મુખારકપુર (૨૨) પીડારડા (૨૩) વાસણા (૨૪) પીપળજ (૨૫) બાવવા (૨૬) ઈસડ (૨૭) શેરયા (૨૮) સર્જજ (૨૯) પાનજ કામગીરી દિન ૨૩, ૩૫૩ વાંચવા આખ્યા ૬૮.

દહેગામ મહાલના (૧) ધામેજી (૨) નાના જલુ ડા, કસોલ મહાલનાં (૩) પલસાણા (૪) ટીંટાડા (૫) ભોયજીરાડોડ (૬) છઝાલ (૭) બીનેશ્વરપુરા (૮) વડાવસ્ત્રામી, કડો મહાલના (૯) ચડાસણ (૧૦) કુંલાસણ કા દિ ૧૦

માહે માચી માસમા—કસોલ મહાલના—(૧) હાછપુર (૨) ધમાસણા (૩) બાદોન (૪) મોખાસણ (૫) રૂપાલ (૬) સોનીડુગ (૭) બોરોસણા (૮) જસપુર (૯) જોના (૧૦) સેરોસા (૧૧) વહેસર (૧૨) કારોની (૧૩) રૂકનપુર (૧૪) સાતેજ (૧૫) રાયરડા (૧૬) કુડાસણ, મહેસાણા મહાલનું (૧૭) લાખવડ, દહેગામ મહાલનાં (૧૮) લવારપુર (૧૯) થાકપુર (૨૦) પાતંગ (૨૧) પરાંતિયા (૨૨) ચીલોડા કા દિ ૨૪, રૂપરૂ વાચના આખ્યા. ૧૦૭

૩ મહેસાણા મહાલ માનદ (૧) રા મધવ મો ચોધરી—માહે માચી માસમા—(૧) મેવડ

માચી, એપ્રિલ માસમા (૧) મીઠા (૨) ખારા (૩) આંગલીઆસણ (૪) આબલયાસણ સ્ટેશન બજાર.

પ્રચારક બાઈબેલ એ રૂપરૂ આપેલ સલાહ સુચનાને બનતી ત્વગએ અમલ કરી દેવા સ્વચ્છતા વળગતા મત્રી બાઈબેલને વિનંતિ

ના ન ચોકસી

સહમતી

વ રા. પુ મડળ

વડોદરા રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ

બાહેરાત નં. ૪ સને ૪૮-૪૯

આમ પુસ્તકાલયોના અથપાલો અને મત્રીઓ માટે શિક્ષણવર્ગ
પ્રીમ પુસ્તકાલયોનું કામ કરનારા મત્રીઓ તથા અથપાલો માટે પ્રતિવાર તાલીમ
વર્ગો દર વર્ષે બરાબ છે, તે મુજબ આજુ સન ૧૯૪૮-૪૯ની સાને મહેસાણા પ્રાંતના ચાલુમા
પાટણ અને હારીજ મહાલોના એક વર્ગ જુલાઈની ૭-૮-૯ તારીખોએ ચાલુમા મહાલના
બહુચરાજી ગામે ભરવાનું વિચારાયું છે

આ વર્ગ અને યોગે બધો જ ભોજનખર્ચ રાજ્ય પુસ્તકાલય મંડળ ભોગવી
હરકોષ્ટ પુસ્તકાલયના મત્રી વા અથપાલ ઉમેદવાગને યોગે મુસાફરીખર્ચ જે તે પુર

બજેટમાં પાડી શકાય તેવી યોજના ગ્રહેને આ શિક્ષણવર્ગો સલાહગ્રામી માટે ગ્રાન્ટ પુસ્તકાલય મંડાતા મંત્રીઓ, ગ્રાન્ટ વ પ્રાંત પુસ્તકાલય પ્રચારક તથા પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા જે તે પ્રાંતના કામચલાઉ હાજર ગ્રહેને પુસ્તકાલય ખાતાના અધિકારી સાહેબ પણ આવશે જ

શિક્ષણવર્ગોનું કામ ત્રણે દિવસ મવાળના પાંચ થી ૧૦૧ તથા ૨૧ થી ૩૧ એમ બે દરેક આવડે વચનો વખત ભોજન, આગમ, વાર્તાલાપ અને રમતગમત વગેરે માટે ગ્રહેશે ગરે ૮૧ થી ૧૦ મુધીના વખતમાં શક્ય હશે તો મનરજનનો કાર્યક્રમ ગણવામાં આવશે. પછી ઉપયોગી છતાં આનંદજનક વાર્તાલાપ સાથે ત્રીજે દિવસે સવાળના ભાગમાં શકનિવારણનું કાર્ય અને સાંજના ભાગમાં નજીકમાં જેવા ગ્રામ્યના જેવું કોઈ રથના હશે તો તેની સુવિધાએ જવાનું ગોઠવાશે.

સાથરમાં, પાટણ તથા હારીજ મહાલેના પુસ્તકાલયેના મંત્રી વા ગ્રંથપાલ પૈકી જેમણે અત્યાર લગીમાં આવા કેષ્ટપણ વર્ગોનો લાભ ન લીધો હોય તેઓ આ તાલીમવર્ગનો લાભ અવસ્ય લે એમ ઇચ્છવામાં આવે છે ઇચ્છુક ઉમેદવારે તો પોતાના નામકામ, પોસ્ટનું સંખ્ય અભ્યાસ, ઉગ્રમ, ધર્મો અને પુસ્તકાલય અંગેની કામગીરીની હકીકત સાથેની અગ્ર તા ૨૦-૬-૪૬ મુધીમાં અમાત તરફ અવરજ મોકલી આપવી

આ શિક્ષણવર્ગ માટે ચાલુ સાલના બજેટમાં મલક ન રખાઈ હોય તેવા પુસ્તકાલયોએ જરૂરી રકમ પૂરતો ફેરફાર કરવાનું વા બીજી વ્યવસ્થા થવા માટે લખાણ પુસ્તકાલય ખાતાના જે મદદનીશ વ્યવસ્થાપક સાહેબ તરફ આ લખાણ જાનાબર મોકલી આપવું

આ વર્ગ માટે જેમની અગ્રણ્યો મજૂર થશે તેમને વ્યક્તિગત ખર્ચ આપવામાં આવશે અને તેમણે વર્ગનું કામ કરેલ પ્રથમ દિવસના સવારથી જ શરૂ થવાનું હોવાથી આગવી ગરે જ વર્ગના રથો હાજર થઈ જતું એમ છે

પચરી, જળપાત્ર, વગેરે અગત જરૂરી સામાન ઉપરાંત પુ ખાતાના ફુલટફુકમ સૂચનાઓમાં એકીકરણના ત્રણે ભાગે, વર્ગીકરણ પદ્ધતિનું પુસ્તક, પોતપોતાના પુસ્તકાલયનું જનગણ રજીસ્ટર ઉપરાંત વિષયવરી નામવારી પત્રો તૈયાર થયેલાં હોય તો તે અને રા બ ગોવિંદભાઈ દેસાઈકૃત "ધરમા રમવાની રમતો" એટલું સોંપે લેતા આવવું

શિક્ષક હશે તેમની કામગીરી મહાય એ માટે હાજરીના દાખલા ચિરસ્તા મુજબ આપવાની વ્યવસ્થા રહેશે.

જે તે મહાલના ખીનતાલીમી મંત્રી કે ગ્રંથપાલ પૈકી હરકોઈ એક જણ આ વર્ગોનો લાભ લેવાનું નક્કી એવી ખામ બહામણ કરવામાં આવે છે.

વડાદગરા. પુ મડગ
વડોદરા
તા ૧૩-૬-૪૬

ના, ન ચોક્કસ
સહમતી

શ્રી રાયચુરનાં ત્રણ પત્રો

દરેક ગુજરાતી લાયબ્રેરીમાં હોવાં જ જોઈએ.

શારદા

વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૬-૧૧-૦

આ મહાગુજરાતનું માનીતું માસિક તમારી લાયબ્રેરીમાં ન આવતું હોય તો આ વર્ષે જરૂર મંગાવો.

કનૈયો

જોડાક્ષર વગરનું સચિત્ર બાલમાસિક

વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૫-૦-૦

શ્રી રાયચુરના ત્રીપદે પ્રગટ થતું આ બાલમાસિક બે વર્ષથી પ્રગટ વાય છે અને 'કનૈયો' એક એક બાળકનું પ્રિય માસિક છે

આનંદ અઠવાડિક

વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૧૨-૦-૦

આનંદ દર અઠવાડિયે પિના અને પુત્રી સાથે બેસીને વાંચી શકે એવું નિર્દોષ, અને સદુ સમજી શકે એવું સાહિત્ય અને કલાનું આ એક જ અઠવાડિક ગુજરાતમાં પ્રથમ વચાઈ છે તમારી લાયબ્રેરીમાં આ અઠવાડિક હોવું જ જોઈએ.

શ્રી ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરને ત્રીપદે પ્રગટ થતા આ બે માસિકો અને એક અઠવાડિક વડોદરા રાજ્યના પુસ્તકાલયો માટે મહુર થયેલાં છે. તમારા આ વર્ષના બજેટમાં આ પત્રોને તમે જરૂર સ્થાન આપો.

‘શારદા’ કાર્યાલય

પો. બો. નં. ૮૬, ગવણ—વડોદરા.

નમુના (ફોર્મ્સ) ની યાદી

નમુનો નંબર	(આ પહેલાંના લાવ રદ સમજવા)	
(૧) કરબા રજીસ્ટર	(ગુજરાતી)	વા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩ ૧-૨-૦
(૨) " "	(અંગ્રેજી)	ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩ ૧-૨-૦
(૩) નામવારી (દેખાવારી) રજીસ્ટર		ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩. ૧-૨-૦
(૪) વિષયવારી રજીસ્ટર		ધા ૨ (૨૪ નંગ)ના ૩ ૧-૨-૦
(૫) કર્તાવારી રજીસ્ટર		ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩ ૧-૨-૦
(૬) ધરકુ શુક અડધા કાગળની		ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩ ૧-૨-૦
(૬અ) ધરકુ શુક પા કાગળની		ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩ ૦-૧૦-૦
(૭) વર્તમાનપત્રો અને માસિકાનુ રજીસ્ટર		ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩ ૦-૧૦-૦
(૮) વ સામલાં પુસ્તકોની વિષયવાર નોંધ રાખવાનું પત્રક (ધરકુ પુસ્તકાલય માટે)		ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩ ૧-૨-૦
(૯) શિક્ષકી સામાનનું પત્રક		ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩ ૧-૨-૦
(૧૦) હાજમપત્રક		૧૦ પાનની ચોપડી ૩. ૦-૧૦-૦
(૧૧) સૂચના ચોપડી		નંગ ૧ (૪૦ પાન)ના ૩ ૦-૧૦-૦
(૧૨) ભેટ ચોપડી (વીઝીટશુક)		નંગ ૧ (૪૦ પાન)ના ૩ ૦-૧૦-૦
(૧૩) બારનીશી		ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩ ૧-૨-૦
(૧૪) કામની નોંધ શુક		ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩. ૧-૨-૦
(૧૫) પાવતી શુક		નંગ ૧ (૧૦૦ પાન)ના ૩ ૦-૧૦-૦
(૧૬) અગ્રજી અને જામીનગીની ફોર્મ		ધા ૧ (૯૬ નંગ)ના ૩ ૧-૨-૦
(૧૭) પાવતીનાં ફોર્મ		ધા ૧ (૯૬ નંગ)ના ૩. ૧-૨-૦
(૧૮) ધરકુ ન બર અને તારીખ નોંધવાની પટ્ટીઓ		૧૦૦૦ નંગ ના ૩ ૪-૦-૦
(૧૯) પુસ્તકોનું રજીસ્ટર (આમ પુસ્તકાલયો માટે)		ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩ ૧-૨-૦
(૨૦) વાચકોની ખાતાવહી		ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩ ૧-૨-૦
(૨૧) વાચકોનું રજીસ્ટર		ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩ ૧-૨-૦
(૨૨) પુસ્તકોની ડાખી બાજુએ અદર ચોટવાની આમ ત મહારાજ સા ના ફોટાવાળી પટ્ટીઓ		૧૦૦૦ નંગના ૩ ૪-૦-૦
(૨૩) પુસ્તક ઉપરણીના કાફ		૨૫ નંગના ૩ ૦-૪-૦
(૨૪) પુસ્તકોની માગણીનાં કાફ		૨૫ નંગના ૩. ૦-૪-૦
(૨૫) વ સામલાં પુસ્તકોની વિષયવાર નોંધ રાખવાનું પત્રક (આમ પુસ્તકાલયો માટે)		ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩ ૧-૨-૦
(૨૬) પુસ્તકના પડે ચોટવાની ન બર લખવાની પટ્ટીઓ		૪ પાનના ૩. ૦-૧-૬
(૨૭) નામવારી રજીસ્ટર (આમ પુસ્તકાલયો માટે)		ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩. ૧-૨-૦
(૨૮) વિષયવારી રજીસ્ટર		ધા ૧ (૨૪ નંગ)ના ૩ ૧-૨-૦

લખો:—પુસ્તકાલય સહાયક મહકારી મહળા લિં

પો. બો ન ૧૦.—વડોદરા.

સામાયિક દોહન

“તાજમહાલ”ના સર્જક : શાહજહાંનું મયૂરાસન

એ સમયે ભાગ્યના મોગનોત્તુ મામાન્ય હતુ દિન્દમા મોગનોએ એવો દાખ બેસાડયો હતો કે કોઈ એમની સાથે માયુ ઊંચું કરવાનુ સાહસ નહોતુ કરી શકતું

શાહજહાંએ વિચાર્યું કે દુનિયામાં પોતાનું નામ અમર કરવા માટે કોઈ અદ્વિત્ય કારીગરી ચોખ્ખા કોટલામાં તેની ભેગમનું મૂલ્ય યથું શાહજહાંએ પોતાની પ્રિયતમાની યાદમાં આપ્રામા તાજમહાલનું નિર્માણ કરાવ્યું, જે આજે પણ પોકારી રહ્યો છે કે મુમતાઝ શાહજહાંની પ્રેમચી દત્તી અને જેના નામને અમર બનાવવા માટે આ મહાન ઇમારતની રચના કરવામાં આવી છે કોણ જાણે કેટલાએ એકાચારા-ગાવાળા અને આપ્રામા અન્ય વેપારીએ શાહજહાં અને તેની પત્નીને આજે દરરોજ ધન્યવાદ દેતા હશે, કારણકે તાજમહાલના રોમ આજે પણ તેમની શોજન સાધન બની ગયુ છે

તાજમહાલની રચના પછી શહાજહાંએ મોગન સક્તનતની ખ્યાતિમાં વધારો કરવા માટે તખ્ત તાહિસની રચના કરાવી તખ્ત-તાહિસ ઉર્દે મયૂરાસન તાજમહાલની માફક રચાવી ન રહી શક્યુ શાહજહાંના મૃત્યુનાં, મોગનોની વીરતા, તેમની સાહસપ્રિયતા, આગસ અને અદ્-મન્યતામાં પરિવર્તન પામ્યાં. તેમની શક્તિ દીણ થવા સાગી ૧૭૩૮માં નાદીરશાહે દિલ્હી પર આક્રમણ કર્યું શાહજહાંના વારસ મહમદશાહે તેની આગળ આત્મસમર્પણ કર્યું. અને ૬ કરોડ રૂપિયા નાદિ શાહને ભેટ આપ્યા શાહજહાંનું પ્રિય મયૂરાસન પણ નાદિરશાહ પોતાની સાથે ધરાન લઈ ગયો આ પ્રમાણે દિન્દમાયી મૃત્યુવાન વસ્તુ બહાર ચાલી ગઈ.

અસારસુધી સોજોની ધારણા હતી કે દિલ્હીનું મયૂરાસન ધરાનના શાહી ખજાનામાં પડ્યુ છે, પરંતુ ઇતિહાસકારોનો મત છે કે ધરાનમાં જે તખ્ત તાહિસ છે તે શહાજહાંનું બનાવેલું નથી, પરંતુ ધરાનના બાદશાહ ફત્તેહઅલી શાહને તેના લઈ પ્રસંગે જે ભેટ આપવામાં આવ્યું હતુ તે તખ્ત-તાહિસ અને ધરાનમાં રહેલું તખ્ત-યે-તુસ બન્નેમાં બદલ ફેરફાર છે મોગલ દરબારમાં આવીને રહેલા ક્રિસ્ટીય યાત્રી ટવેર્નિયરે તખ્ત તાહિસનું વર્ણન કર્યું છે તેણે

લખ્યુ છે કે તપ્ત-તાઉસને આઠા પલ્લ મ જેવે બનાવવામાં આવ્યો હતો, તેની લખાઈ અને પહેાળાઈ ૬ યુટ અને ૪ યુટની હતી સેતાના આઠ પાયા પર તપ્તને ઊંચુ રાખવામાં આવ્યુ હતું અને હીરા, માણેક, મોતી, પન્ના વગેરેથી સુસજ્જ મનાવવામાં આવ્યુ હતુ તેમાં ૧૦૮ કીમતી માણેક અને ૧૧૨ પન્ના લખાવવામાં આવ્યા હતા તપ્તની ઊંચાઈ જે છત્રી લગાડવામાં આવી હતી તે બધાય કરતાં વધુ કિંમતી હતી, છત્રાના અડગના ભાગમાં હીરા, મોતી લગાડવામાં આવ્યા હતા, તેના વચ્ચેના ભાગમાં એક સુન્દર મોર દીઘાડવામાં આવ્યો હતો તેની અંદર હીરામાણેક એવી રીતે ચોડવામાં આવ્યા હતા કે મોરનો રંગ આબેહૂબ કુદરતી મોર જેવો લાગતો હતો.

મુગનનુ તપ્ત એ જ મયૂગસન છે, એવી જમપૂર્વક ધાગણા ફેટનાક કિવમેઃ ધી રહી પરતુ ધ સ ૧૮૬૬ માં જ્યારે લેડ કઝને મુરાનના મરમારની મુલાકાત લીધી અને ત્યાં શાહી ખજાનાનું ઝવેરાત નિકળ્યુ ત્યારે આ ધાગણા દૂર યઇ લેડ કઝનનું ધ્યાન એ વખતે તખ્ત-ચે-તુઇ પર ગયુ, ટવેનિયરે કચેલા વજુન કરતા તે તદ્દન ખુદ જ હતુ

આ બાબત પર વધુ તપાસ કરતા લેડ કઝને જણાયુ કે નાદીગથાદ તપ્ત-તાઉસને મુરાન જરૂર લઇ ગયો હતો, પરંતુ તેનો વશ વધુ ઉપયોગ ન કરી શક્યો એ વખતે મુગનમાં ખુદ જાતિની સત્તા વધતી જતી હતી. દિલ્હીથી પાછા ફર્યા બાદ આઠ વર્ષે આ-લોકાએ નાદીગથા હને મારી નાખ્યો નાદીગથાહના વશમાં એવો કોઇ બહાદુર ન હતો, કે જે ખુદ લોકો સામે લડી શકે, ખુદ લોકોએ મયૂગસનને તોડીને તેના ટુકડે-ટુકડા કરી પેનાના મૈનિકો વચ્ચે વેંચી નાખ્યા હતા

લેડ કઝને મુરાનના જના કાગળો તપાસવાની ચરૂઆત કરી તો "મુરાન" નામક જના પુસ્તકમાંથી એટલુ જ જણવાનું મળ્યુ કે ખુદ લોકોએ નાદીગથાહની ધન-દોલત લૂટી લીધી હતી અને દિલ્હીથી લાવવામાં આવેલ તખ્ત-તાઉસના ટુકડા કરી અંદર અંદર વહેંચી લીધા હતા.

આ ગોધખોળ પરથી એટલુ તો નક્કી થયુ છે કે તપ્ત-તાઉસને તોડી નાખવામાં આવ્યું હતુ

આ રીતે કલા અને ઈજનેરીની સારી કદર પિછાનનાર મોગલ બા શાહ શાહ-જહાનુ સર્જન નષ્ટપ્રાય થયુ. તખ્ત-તાઉસ, જેને દિલ્હીએ મયૂગસનના નામે પિછાને છે, એવુ અપ્રતિમ ભવ્ય સિદ્ધાસન વિશ્વમાં ક્યારેય બન્યુ નથી અને બનવાનુ પણ નથી

આદર્શ ગામડાની કલ્પના

ભારતવર્ષના આદર્શ ગામડાની રચના એવી હશે કે સંપૂર્ણ સ્વચ્છતા જાળવવાની અનુકૂળતા રહે તેમા પૂરતા હવાઅજવાબાવાળી ઝૂપડીઓ હશે, ને તે આસપાસના પાણ્ય માઈલના ઘેરાવામાથી મળતી સાધનસામગ્રીથી બનેલી હશે. ઝૂપડીઓને વાડા રાખેલા હશે, જેથી તેમા વસનાર માણસો તેમના ઘરના ઉપયોગ પૂરતા ચાકભાજી ઉમાડી શકે ને ઢોર રાખી શકે. ગામડાના રસ્તા ને શેરીઓ જેટલા ધૂળ વિનાના બનાવી શકાય એટલા બનાવાશે. ગામમાં ગામની જરૂરિયાત પૂરતા ફવા હશે ને તેમાથી પાણી ભરવાની સૌને છૂટ હશે સૌને માટે ઉપાસનાના સ્થાનો હશે, એક નાર્વજનિક સલામત્યાન હશે, ઢોરને ચરવા માટે ગોચર હશે, સહકારી પદ્ધતિએ ચાલતું હુઝારાલય, ઔદ્યોગિક શિક્ષણને કેન્દ્રમા રાખીને ચાલતી પ્રાથમિક ને માધ્યમિક શાળાઓ, અને અઘડા પતાવવા માટે પચાચતો એ ગામડામા હશે. ગામડું પોતાના અપ પૂરના અનાજ, શાકભાજી ને ફળ પકવી લેશે, ને પોતાના વાપર પૂરતી ખાદી પેદા કરી લેશે આદર્શ ગામડા વિષેની મારી કલ્પનાની આ રૂપરેખા છ

—ગાંધીજી

વિશ્વનાં અદ્ભુત અને વિચિત્ર વૃક્ષો

એમ કહેવાય છે કે દક્ષિણ આફ્રિકામા માડાગારકર ટાપુમાં એક એવું ઝાડ યાય છે કે જે માનવીનું ભક્ષ્ય કરે છે જર્મનીના ડૉ. કાલે લેગે તે પોતાની નજરે જોયેલ છે ટાપુના જે ભાગમાં આ વૃક્ષ યાય છે ત્યાં હામી લેકા વસે છે તેઓ આ વૃક્ષને દેવતા સમજે છે અને કોઈ કોઈ વખત એકાદ પુરનીનો ભોગ ચઢાવે છે બિચારી કમનસીબ પુરતીને આ ઝાડ પર તેઓ ચઢવા માટે બળજબરી કરે છે વૃક્ષના થડ પર નાની ન ની ડાળીઓ હોય છે, જે યુવતીના શરીર પર અર્પની માફક ચરે બાજુથી વીંટાઈ વળે છે વૃક્ષના પાન પલ્લુ ધણા જ મજબૂત હોય છે અને તેના પર સોપા જેવા ઠાંટા હોય છે ત્યારે ડાળીઓ સિંકારને ચારે તરફથી વીંટાઈ જાય છે ત્યારે આ સોપા દિવસે બાદ ત્યાં માત્ર હાડપિંજર જ બાકી રહેલું દેખાય છે

અમેરિકાની મધ્યમા અને ખાસ કરીને પનામા નજીક એવાં વૃક્ષો મળી આવે છે જેના ફળમા ૧૧ એક પ્રકારની ચરબી મળી આવે છે કે જે બાળવાના કામમા આવે છે

ભપાનમાં ઓનો નામના એક શહેરમાં ધુમાડાવાળું વૃક્ષ મળી આવે છે સ્થસ્તિ વખતે જ્યારે બધી બાજુ અધાર્કે થઈ જાય છે ત્યારે આ વૃક્ષના મધ્યભાગમાંથી એકાએક ધુમાડો નીકળવા લાગે છે

બિહારના મુગર નામના નગરમા એક બહુ જ મોટું અને જૂનું અદ્ભુત ઝાડ છે જે કોઈ આ વૃક્ષની ડાળી હલાવે તો આખું જ ઝાડ હાથવા લાગે છે અને ડાળી હલવતી બંધ કરી દે તો આખું વૃક્ષ હાથવું બંધ થઈ જાય છે. આખું એક ઝાડ ભાગલપુરમા પલ્લુ હવું, પરંતુ થોડા વર્ષ પહેલાં તે પડી ગયું

દુનિયાનું નાનામાં નાનું જાડ અમેરિકામાં છે તે આશ્ચર્યજનક વર્ત કરતા પશુ જૂનું છે. આ વૃક્ષને ત્યાંના લોકો “કાય”નું જાડ કહે છે. આ જાડની લગભગ માત્ર એક ઝુકની છે પરંતુ તેની શાખાઓ ૭૦ ફુટ સુધી ફેલાયેલી છે

આફ્રિકાના જંગલમાં પણ એક અદ્ભુત પ્રકારનું જાડ મળી આવ્યું છે આ વૃક્ષ સવારના પોતાની શાખાઓ સંકેલી લે છે, અને રાત્રે ચક્રમાની ચાંદની માફક ચારે તરફ ફેલાઈ જાય છે અને રાત્રે ધ્રુવે છે તેની ડાળીઓ લાલ અને પથ્થર જેવી મજબૂત હોઈ તેના પર કાળા અને સફેદ ધાખા હોય છે આ ધાખા હંમેશા નથી રહેતા પરંતુ દર અડવાડિયે બદલાઈ જાય છે જો તેની ઊંચ ઉતારવામાં આવે તો તેમાંથી એક પ્રકારનો રસ નીકળે કે આ જાડ પર કેટલીય જાતના પ્રયોગો કરવામાં આવ્યા છે જો આ જાડને કાપવામાં આવે તો તેનો રંગ તરત જ બદલાઈ જાય છે અને સૂકાઈ ગયા પછી તેમાંથી કીડા નીકળવા લાગે છે જો આ વૃક્ષને સૂકવી તેની અદર લીસો જંગ ભેજાવામાં આવે તો તે સફેદ થઈ જાય છે તેને ચરીર પર લગાવવાથી બળતરા ઉત્પન્ન થાય છે તેના ફલમાંથી પણ એક વિચિત્ર પ્રકારની વાસ આવે છે

આ જાડથી એક લાલ એ ચામ છે કે જ્યાં આ વૃક્ષ હોય ત્યાંથી ત્રણ માસન સુધી માખ રહેતા નથી.

અમેરિકાના મધ્ય ભાગમાં એક જલદાકાર વૃક્ષ થાય છે તેની જાળાઈ લગભગ ૧૦૦ ફીટનો હોય છે ત્યાંના રહેવાસીઓ આ જાડને વચ્ચેથી ફેરી રહેવાલાયક જગ્યા બનાવે કે કટવાક તે પ્રાણીઓ માટે તબેલા પણ બનાવે છે

મેક્સિકોમાં એક એવું જાડ થાય છે કે જેના પાન પર કાંટાઓ હોય છે. આ કાંટાઓ ખેંચવાથી તરત જ લાંબો રેસો જાડમાંથી નીકળી આવે છે ત્યાંના રહેવાસીઓ આવા રેસા કાઢી તેમાંથી પહેરવાના કપડાં બનાવે છે

દક્ષિણ ક્યુબામાં એક ચાનાર અદ્ભુત જાડ મળી આવ્યું છે કેટલાક દિવસ સુધી આનું કારણ જણાતું નહોતું, પરંતુ હવે જણાયું છે કે કેટલાક કીડાઓ આ જાડમાં કાણા પાડે છે, જેમાં પવન ભરાવાથી તે વાગવા મારે છે

આઝીલમાં એક એવું જાડ થાય છે, કે જેમાંથી નિરંતર પ્રકાશ ફેલાય છે અને રાત્રે તેની નીચે બેસી ખુદીથી વાંચી શકાય છે

ફરીદ્પુરમાં એક જૂના મંદિર પાસે “ખજૂરીનું” જાડ છે. રાત્રે જ્યારે ઘંટનાદ અને પૂજા થાય છે ત્યારે આ જાડ વચ્ચેથી નમી જાય છે, અને સત્તારે પાછું ઊંચ થઈ જાય છે

દક્ષિણ અમેરિકામાં એક જાતનું જાડ થાય છે જેમાં છરી વગેરે ભોંકવાથી તેમાંથી ફૂલ નીકળે છે. આ ફૂલનો સ્વાદ ગાંધ બે સના ફૂલ જેવો હોય છે.

માનવસેવા માટે ઉપયોગી—

ધ્વનિશક્તિ

અવાજના આદોહનો દ્વારા સામગ્રીયે બેઠેલા જહાજની માહિતી મળી શકશે આવ આવ તો અનેક ક્ષેત્રોમાં અવાજના આદોહનો ઉપયોગી થવાના કદી રીતે ધ્વનિ-શક્તિ માનવસેવા કરી શકે તેમ છે, તે સ્થપતાને ખ્યાલ આપવા સાથે લેખક આજે આવી રહેલા કેટલાક અખતરાઓનો પણ પરિચય આપે છે.

તળીમી ક્ષેત્રે પણ તેનો સાથે ઉપયોગ થઈ શકે તેમ છે બોપરીનું હાડકું તોડ્યા વગર મગજનું ઓપરેશન મેક કરના એ શી હમર આદોહનોવાળા અલ્ટ્રાસોનિક મોનિટોરિંગ ધ્વનિ-શક્તિનો ઉપયોગ કરીને થઈ શકશે બેતી માટે પણ આ શક્તિનો ઉપયોગ કરી શકાય તેમ છે, બિયાજીનું ધ્વનિની અસર હેડકી લાવીને પછી વાવવાથી વધુ પાક ઊતરે છે આ રીતે વવાયેલા બટેટાના પાકમાં ૪૦થી ૫૦ ટકા વધારો થયો હતો એ રીતે અવાજનું આદોહન માનવી માટે હવે ખૂબ મૂલ્યવાન બનશે

વસ્તુઓના ધર્પણથી કે ચળકાટથી અથવા ધુનરીથી વાતાવરણમાં ઉત્પન્ન થતાં આદોહનો આપણા કાન પર અચડાય છે, ભારે આપણને ‘અવાજ’ પ્રત્યક્ષ થાય છે. બે પ્રકારના અવાજ જાણીતા છે સતત ચાલુ રહેતો અવાજ અગર તો ઘોંઘાટ અને આવેગી અવાજ અથવા ટકટક અને ડચકારો આપણા કાન અવાજ સંભળવા માટેનું મર્યાદિત સાધન છે સેકેન્ડના ૨૦,૦૦૦ આદોહનો ઉપજતો અવાજ આપણને સીતકાર જેવો સંભળાય છે, ન્યારે સેકેન્ડના ૩૦,૦૦૦ આદોહનો ઉપજતો અવાજ આપણે સાંભળી શકતા નથી હોતા

ન સંભળાય તેવા અવાજ

આ રીતે આપણે કેટલાયે અવાજો સંભળી શકતા નથી હોતા કંસારીના ટકટક સંગીતની વાત કરીએ, તે જ અવાજ ઉત્પન્ન કરે છે તેનો ફક્ત અડધો ભાગ જ આપણે સંભળતા હોઈએ છીએ, બાકીનો ભારે ધ્વનિમાં (સુપર સાઉન્ડ અથવા અલ્ટ્રાસોનિક્સ) બળતો હોય છે ડાંગ-બીસલનો જ દાખલો જુઓ, તેને વગાડતાં પ્રત્યક્ષ અવાજ થતો નથી, પણ કેટલીયે વાર દૂર બેઠેલા કૂતરો તે સંભળી શકતો હોય છે કાન ફાડી નાખે તેવા મોટા ઘડાકા કરતાં વધારે ભારે ધ્વનિ વાતાવરણમાં ફેલાયેલા ઝડપી આદોહનો ઉત્પન્ન કરતો હોય છે પણ આપણા કાન આદોહનો પકડવા શક્તિવાન નહિ હોવાથી આપણે તે સંભળી શકતા નથી હોતા

આપણા માટે બિન-અવાજ નીવડતા ભારે-ધ્વનિમાં અનેકાનેક સ્થિતિઓ રહેલી છે અને તેવી શક્તિને ઊંચો, ધરમથુ વપરાય અને જીવન તેમજ સ્વાસ્થ્યરક્ષાના ઉપયોગોમાં લેવામાં આવી છે

ધ્વનિ પેદા કરતાં યંત્રો

વિજ્ઞાનીઓએ ધ્વનિ પેદા કરના યંત્રો યોજ્યા છે અને તેમાંથી એક સેકન્ડના એક

સારી વાત

પ્રશિક્ષાના રાજવી ફેડરિક એક સમયે નોકરને બોલાવેને કહી વગાડી, પણ નોકર ન આવતાં તપાસ કરવાને તે બહાર નીકળ્યો. બાગે તેણે પોતાના યુવન ને કંઈ મીઠામાં પડે. થેલ જોયો તેના ખિસ્સામાં એક કાગળ લટકતો હતો ફેડરિકે જિજ્ઞાસાથી તે કાગળ ખેંચી પાચી જોયો તો જણાયું કે તે નોકરે પોતાની માતાને મોઢાવેલા પેસાના ઉત્તરમાં, માતાએ તેને લખેલો પ્રેમલયો પત્ર હતો ફેડરિકે નોકરના સક્તિનથી ખુશ થઈ તેના ખિસ્સામાં પત્રની સાથે સાથે ફેડલીક મોનામહોરો સરમવી દીધી, ને પછી પોતાના ખડમાં જઈ જોયો કંઈ વગાડવા મંડી.

નોકર સફળતા જાગીને ફેડરિકની પાસે જઈ જોયો ખિસ્સામાં ભાગ જણાતી તેણે તે તપાસી જોયું ને તેમાં સે મહોરો જણાતાં તે ચમકશે 'કેમ હું છે?' ફેડરિકે હસીને પૂછ્યું.

'મારા ખિસ્સામાં સોનામહોરો ક્યાથી?'

'તું જાણી ગયો હતો ને?' ફેડરિકે મધુર સ્મિત કરાવતા પૂછ્યું.

નોકરે તરત જ પોતાની એ જૂથ માટે પગે પડીને ફેડરિકની કામા માગવા મંડી, પણ ફેડરિકે તેને ઉઠાડતાં હમીને કહ્યું.

'ગાડા, હજી તું એ સમજતો નથી કે ભગવાનને બધારે કાંઈ મનુષ્યને મદદ કરવી હોય છે ત્યારે તે તેને ઉઠાડી દેને ઉધમાં જ મદદ કરી જાય છે.'

(“કુમાન્તર” માંથી)

જાય છે ગરમ કપડા એવા તો ખબરાઈ જાય છે કે તેમાં સમાયેલી ધૂળ, ઉડી જઈ ચોખ્ખાચદ

કરોડ વીસ લખ અંશવતો ફેલાવતો બીણુ ધ્વનિ ઉત્પન્નવામાં આવે છે આના વતી બેણું કારખાનાઓમાં બીબામાં ઢાળતા ધાતુઓના નશ પુગની જડાઈના પાટકાઓમાં સમાયેલા પર- પેટા કે ખેડખાપણ શેધી શકાય કે ધાતુ-પાટકા ઉપર અવાજના આદોષનો કે કવાથી તેનો બીજી બાજુએથી પડેનો પડેનો હોય છે, પણ પરચો- મારાળા પાટકામાંથી તરત જ પડેનો પાછો પડેનો હોય છે અને તેને ફોરો પડી જતો હોય.

આ શું છે ?

ફ્રાન્સી ડેરીમાં અલ્કોહોલીકસ વાપરી દૂધમાં અમાયેલા ચરબીના કણોને તોડફોડી નાના બનાવી દૂધ સાથે એકતાર કરી નાખવામાં આવે છે આનું દૂધ પચવામાં હલકું હોઈ બળકે માટે સાડ મળાય છે વળી તેમાં સમાયેલા સુક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ જીવાણુઓનો પણ નાશ થતો હોય છે આનું પેચચુરાઈએ કરેલું દૂધ દિવસે સુધી બગડતું નથી દૂધની જેમ ભારે અવાજના આ વતોનો ઉપયોગ માખણ, ફેઇસક્રીમ, રંગરોગાન, રસાયણોની બનાવટ અને પાણી તેમજ તેજ મિશ્રણ કરવાના ઉદ્યોગોમાં સાય છે.

કપડા ધોવા માટે અલ્કોહોલીકનો વપરાશ લોકપ્રિય થઇ પડ્યો છે કપડાં ધોવાના ચત્રમાં કપડાંને ખડકો કરી બટન દમાવે ભારે અવાજવાળા પણ જેનો અવાજ કાને ના પડે તેવા ચત્રનું કાર્ય થઈ શકાય છે પાણી હાલશે કરશે નહિ, પણ, થોડી વારમાં કપડાં ધોવાયાં હોય તેનું ગંદુ અને ડહોળું પાણી બની જશે બરફ જેવા સફેદ કપડાં ધોવાઈને તૈયાર થઇ

યદ્યપ્ય એ ઇંગ્લેન્ડ અને અમેરિકાની લોન્ડ્રીઓમાં આ પ્રમાણેની કપડા ધોવાની રીત અખત્યાર કરવામાં આવી છે

સુપર સાઉન્ડ

રસાયણોના કારખાનાઓના એરી વાયુઓ રાતનો ઠંડીમાં આનંદપામતા મકાનો ઉપર કરતા હોય છે અને માથામાં ઉપર ખતમ અસર ઉપજાવતા હોય છે આ વાયુઓને નીચે જતરતા અટકાવવા ધ્વનિશક્તિનો વપરાશ થઈ રહ્યો છે

સુપર-સઉ ડોને વૈજ્ઞાનિક શાસ્ત્રમાં પણ ઉપયોગ મહત્વનો થઈ પડ્યો છે જોપરીનું હાડકું તેડ્યા વગર મનજનું ઓપરેશન સેકન્ડના એસી હાનર અદિલને વાળા અસ્થા-સેનીક પોજીયો થઈ શકે છે મોજની અસર મનજના દરદવાળા ભાગ ઉપર ઉત્તેજક કે વિનાશક હોય છે આ રીતે મનજમાં ઓપરેશન અપુ-કાતર નિના થઈ શકે એ જેવી તેવી વાન ના નેખાય ધ્વનિ-શક્તિનો ઉપયોગ 'મટન' દબાવતા મારણુ ઉપર એમાં થયો છે બટન દબાવે અને બારે ધ્વનિની મૂળી સીસેટીના આદેશનો માધ્યકોશન ઉપાડી લઈ 'મેટર' શરૂ કરે છે આથી બારણુ ઉઘડી જાય છે અને દીવા પણ પ્રગટી જાય છે

અવાજનાં આદેશનો

અવાજનાં આદેશનો અનુપમ પમાડે તેવો ઉપયોગ હવે ખેતી માટે થવા માંડ્યો છે ખીઆગ્થુને બીપણુ ધ્વનિની અસર-ચુકત બતાવ્યા પછી વાવવાથી પાક સારો જતરે છે આવી રીતે વાવેલા બટાટાના છોડને અડવા-ડણુ વહેલા ફળ આપ્યાં અને અદાજ બક કરતાં ૪૦-૫૦ ટકા વધારે પાક જાયો

અસ્થાસેનીક મોજાઓ પાણીમાંથી પસાર થતાં પાણીના ઉષ્ણતામાન અને ધનત્વની

અસર પામતા હોય છે અને ત્રણ હાનર કુટ જેટલાં જિંડાં જઈ, વળી આ ધ્વનિ-શક્તિનો

નરસી વાત

એલા જગના

હિડોળે જૂવતા જૂવતા શેડે જુમ મારી પરતુ જગન તો આરકાના એક ખૂણામાં મીઠી ઉષ્ણે ચતો પડ્યો હતો તેના ખિસ્સામાં જુગા-ગમા મેળવેલા ૫૦ થી ૬૦ રૂપિય હતા દેશમાં માતા ગિમાગ પડી હતી અને હવે તે તેને પૂરતા પૈસા મોકલાવી શકે એવા ન તો પછી તે જીવમાં પણ મનકાષ રહ્યો હતો શેડની જૂમ તેની જીવમાં ખલેલ પાડી ન શકી

‘એલા જગના, ક્યાં મરી ગયો ?’

એક ખૂંને નોકર હાનર ન થતા શેડ મોટેથી ગળું ઉઠાવ્યો

પરતુ તોએ જવાબ ન મળ્યો

અને શેડ ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં બહાર નીકળ્યા જોયું તો રસોઈધરની બાજુના ખડમાં જગન પોરતો હતો

‘માણે અત્યારે ઉંચે છે’ કહેતા શેડ તેને ઢેઢેળવા તેની નજીક ગયા પાસે આવતા તેની નજર જગનના ખિસ્સામાં પડી અને તેઓ ચમક્યા ‘સાલાએ ક્યાંક દાધ મર્યો લાગે છે’ એમ બનડતા નીચા વળીને તેમણે હળવેકથી જગનના ખિસ્સામાં પડેલી નોટોને ચરકાવી લીધી ને ચુપચુપ આટલા ગયા

હિડોળા પર ખેસી તેણે ફરી જગનના નામની જૂમ પાડી, કોપ્પએ-જપને જગનાને ઉઠાડ્યો ને તે ડોડતો ડોડતો શેડ પાસે આવ્યો રમતામાં જ તેના હાથ ખિસ્સા પર જતા જ તેને ખિસ્સું ખાલી લાગ્યું અને તે ત્યાં જ બી ગયો

‘કેમ એલા, ઉધતો તો શું ?’

‘શેડ, માતા પૈસા !’ જગન મોટેથી

‘પૈસા ! કેવા પૈસા ? સાલા નોકરી કરતા

આવે છે કે ઉધવા? જુમ પાડીને હું થાકી ગયો

‘ચાલ નીકળ અહીંથી લૈયા બહાર નિકાલ

સાનેકે કમખખત કામ કે વખત સોતા હે..’

અને લેવાએ જગનને ગળામાંથી પકડી

બહાર દાડ્યો

(“ધુમાન્તર” માથી)

ઉપયોગ ખીજા વિશ્વયુદ્ધ વખતે બ્રિટિશ નૌકાખાતાએ સાગરજલમાં સંતાએલી જર્મન યુ બોટ, સબમરીનો અને માઈન્સનુ અસ્તિત્વ જાણવા મફળતાપૂર્વક કર્યો હતો આ બાબતમાં આમ ચીડિયા અધિકારમાં જે શકિતના પ્રાપ્તે ગરતો શોધી કાઢનાં હોય છે તે પદ્ધતિનું વિજ્ઞાની-ઓએ અનુકરણ કર્યું હતું

આધળા જેમ આમાચીડિયા ગરિના ઘોર અધકા મા પછુ રરતામ આવતા નાનકડા અવરોધો પછુ જાણી લઇ, સલામત માર્ગે વળી જતાં હોય છે, એ કુ મનુ' એક અફલુન આશ્ચર્ય છે આમાચીડિયુ ઉડતી વખતે તેના લાંબા તીણા નાકમાંથી અતિતીવ્ર ચીસો પડતું હોય છે, કે જે આપણને તો ફક્ત નાનકડ સીમકા ૧ જેટલી જ સંજળાતી હોય છે. આ ચીસે ના અવાજનાં આદોલનો માર્ગ વચ્ચે આવતી અડચણો સાથે અચકાય છે કે તરત જ તેનો પડધો પાછો વળે છે આમાચીડિયાના સુપડા જેવા મોટા કન તે ત્વરિત ઝીની લે છે અડચણના અંતર અને કદ પ્રમાણે તેનો પડધો પછુ એવો લાંબો ટૂંકો હોય છે કે આમાચીડિયાના માર્ગના ઈયળના નાનકડા જેટલા માર્ગમાં પછુ તે હોય તો તેની તેને ખબર પડી જાય છે અને તે પ્રમાણે તે અડચણથી ફંટાઇ આમળ માર્ગ કરતુ હોય છે આ ક્રિયા એટલી તો વેગીથી હોય છે કે આમાચીડિયુ જાણે કે રાત્રિના ઘોર અધકારમાં પછુ દેખીને જ ઉડતુ હોય તેમ મુક્તપણે અને નિશ્ચિતતાથી ઉડતુ હોય છે

(" જન્મભૂમિ અને પ્રવાસી " માથી)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૫૦૬ નું)

અરેબિયામાં ' લાણી ગ કક્કસ ' નામનો એક છોડ થાય છે જેની નીચે બેસીને જો કાષ્ઠ કષ્ઠ પછુ ખાય તો ટૂંક સમયમાં જ તે જોરથી હસવા મડિ છે અને હસવાનુ બધ થતાં જ બેઠાન બની જાય છે

○

દુનિયાનુ મોટામાં મોટુ ઝાડ આસ્ટ્રેલિયામાં છે તેને યુકેવીપ્સનુ ઝાડ કહેવામાં આવે છે કાષ્ઠ કાષ્ઠ વૃક્ષ ૪૦૦ ફુટ ઉંચાં થાય છે.

○

કેનેરી દાપુમાં એક એવુ ઝાડ થાય છે, કે જે રહે છે આ ઝાડમાં પ્રાકૃતિક નાનાં નાનાં કાણુ હોય છે અને તેમાંથી આસુની માફક પાણી નીકળે છે ઝાડના મૂળ પામે આ પ્રમાણે મોટા જગ્યામાં મીઠુ પાણી બેસુ થાય છે. દાપુમાં રહેનારા લોકો આ પાણીને વાસણમાં ભરાં જાય છે અને પોતાના ઉપયોગમાં લે છે

○

પીર રથગ પર પછુ આવુ જ એક વિચિત્ર ઝાડ મળી આવે છે આકાશમાં વાદળોનુ નામનિશાન નથી હોતું અને આ ઝાડ નજીક જાણે મરસાદ પડયો હોય એવું જણાય છે આ ઝાડનાં પંદડા બહુ જ ગીચ હોય છે અને તેમાં એકે શુણ છે કે જે વાયુ બેજને યુમી લે છે અને પછી તેને વરસાદ વરસાવે છે આ ઝાડની નીચે જમીન હમેશાં લીલી રહે છે. આ ઝાડથી કાપેલો એ થાય છે કે ગમે તે મોસમમાં પછુ અહીંની જમીનમાંથી પાણી મેળવી શકાય છે. આ મનનુ ઝાડ દિવસમગમ ૬ મેલન પાણી આપે છે

(" યુગાન્તર " માથી)

માર્ગપત્ની જવાબદારી

ખાંડણા ઠોંકાયા ગૃહિણીએ ઉધાડ્યા.

‘... ભાઈ છે ?’

‘હા, છે પધારો’

ફા ભાઈ આંખા અંદર ખેડા ગૃહપતિ તે વેળા સ્નાન કરતા હતા, સ્નાનમાંથી પગવાર્ધા કેડે ગૃહપતિ આંખા અંદર તે તથા તેમના આ આમતુક મિત્ર વાતે વળગ્યા ખૂબ મર્યા માર્યા. થોડી વારે ગૃહપતિએ ગૃહિણીને ખૂમ મારી ‘અરે તું સાંભળે છે કે ?’

‘અ...’ ગૃહિણી હાજર થઈ

‘આપણી ‘શોભા’ ના જન્મદિવસે જરા લાવને આમને બતાવીએ, એ બહુ સાનુ ન્યોતિય બનશે એ અને નવાનવા જન્મદિવસે જોવાનોમહાવરો પણ રાખે છે જરા બતાવી લઈએ.’

ગૃહિણીએ પોતાની દરેક વસ્તુની દીકરી જે એ વેળાએ નિશાળ થઈ હતી તેના જન્મદિવસે કોઢીને હાજર કર્યા પેલા હોમીયા, સેવાભાવી, ન્યોતિયાબધામી મિત્ર તે જોવા ધામ્યા.

છોકરી ગોરી છે ..

ગૃહિણી-ગૃહપતિ બન્ને જરા અભયથીથી ભ્રમ ગયા વાત અરી હતી. દંપતી ઘડે નજીકે હતી, પણ દીકરી ગોરી હતી

બન્ને ભણ્યા “હા ભાઈ, વાહ વાહ !”

(અનુસંધાન સામેના પૃષ્ઠ)

નૌકા ખાતાનો પ્રયોગ

નૌકા ખાતાએ ચામચીડીઆ પાસેથી આ જ્ઞાન મેળવી વહાણની સાથે ભરે જ્વનિ ઉત્પાદક યંત્ર (Supersonic Generator) મોકલ્યું, અવાજ ઉત્પાદનના વ્યક્ત માળામાં આ યંત્ર અવાજના પડયા પણ નોંધતું હોય છે સગમરીન કે ટોરપીડો ઉપર અથડાતાં અવાજનાં ગોળાં પડયા પાડતા હોય છે પડયાને આવતાં જેટલી વાર લાગે તે પ્રમાણે તેનું અંતર અને યંત્રની દિશા ઉપરથી તેનું સ્થળ પણ જાણી શકાય છે.

યુદ્ધો દરમિયાન નાથ પામી સાગરતળિયે ખેડેલા, જહાજો અને સ્ટીમરોની પણ ભાળ આ રીતથી મળી શકશે વળી તેની દ્વારા સાગરની ઉંડાઈ જણાશે અને સાગરતળિયા નકશા પણ દોરી શકાશે

જ્વનિઉત્પાદક યંત્રનાં અદિશ્વરોની અંદર શરીર ઉપર ધક્કો કે વજન જેવી નથી વરતાતી, પણ મોત સામે આવીને ભ્રમું હોય તેવી યરેરાટી વ્યાપી જાય છે અને ખરેખર માંદા પડી જવાય છે દરેકે શોધ સારા કે નરસા કામ માટે વાપરી શકાય છે. ખેંદની વાત છે કે વિજ્ઞાનની શોધખોળો અનિષ્ટો ઉપજાવવામાં અને માનવ-સંહાર માટે વાપરવામાં આવે છે,

(“જન્મભૂમિ” અને “પ્રવાસી” માથી)

‘હીક’ પછી તો પેલા નિ સ્વાર્થ જોશીદુએ એક પછી એક ગ્રહોનાં નામ કામ સાથે પોતાને જે કંઈ એમાંથી સૂઝવા માંડ્યું, તે કહેવા માંડ્યું.

મગળ ચોથે છે, સનિ આઠમે છે, રાહુ સ્વગૃહી છે, કત્યાદિ ઈત્યાદિ એતુ લાગ્ય તો સારું છે, ભાઈ. વગેરે નરમ સ્વભાવનો મળશે, ઘર ખાનદાન મળશે એના લગ્ન પછી ત્યાં, સાસરે નાણાંની રેલમહેલ થશે, કત્યાદિ પણ એક વાત કહું ભાઈ, એક બે ગ્રહ એના આડા પડેલા છે, કે આ છોકરી ભણવાની નથી એના ભણતરમા તે ગ્રહો વિઘ્નો ઊભા કર્યા જ કયો પરીક્ષા વખતે માદી પડશે ભણવા બેને ત્યાંજ કંઈ નડતર ચલા કરશે ગાંઠ ભણવાની નથી ભાઈ.

મા-ખાપને જરા અહીક તો લાગ્યું જરા મોઢાં પડી ગયાં. પણ થઈ શું શકે? ઉપાય કંઈ ન હતો ‘હરિ-કચ્છા’ કહી મન વાળ્યું જન્માક્ષર લઈ લીધે મૂક્યા પછી બીજી વાતે વળગ્યાં.

તે દિવસે રાત્રે મારે ગૃહપતિને ત્યાં જવાનું થયું, ગૃહપતિ મારા મિત્ર હતા.

બીજી બધી વાતોમાં વચ્ચે મેં એ પણ પૂછ્યું કેમ, આપણી શોભાનું ભણતર કેમ ચાલે છે ?

ગૃહપતિ બોલ્યા ‘ચાલે છે, હીક ચાલે છે, પણ એક વાત કહું ? તમે પેલા ‘ક્ષ’ભાઈને પિછાનો છો ?’

મેં કહ્યું ‘હા’

‘એ ‘ક્ષ’ભાઈ બ્યોતિષ સારૂ ભણે છે .....’

‘હા, કહે છે ખરા, ભણતા હશે ખરા, ધણાં એવું કહે છે.’

‘તે આજે આવ્યા હતા, અને તેમણે શોભાના જન્માક્ષર જોઈને એવું કીધું કે એ કંઈ બરાબર ભણી શકશે નહિ એને ગુરુ આડો પડેલો છે, તે એના ભણતર આડે આવ્યા કરશે એવો કંઈ યોગ છે, એટલે બિચારી બરાબર ભણી શકવાની નથી, એવું એમણે રાશીચક્ર વગેરે જોઈને જણાવ્યું’ અને માનશે ?

આ વાત થતી હતી ત્યારે વાતની નાચિકા શોભા ત્યાં જ આગળ ઊભેલી હતી, ને તે આ વાત સાંભળતી હતી નાચિકાનો પિતા વિદ્યાપીઠનો બેવડો પદવીધર હતો, એટલે ભણેલો ખરો, સરકારી પણ ગણાય. જરાતરા કવિ તરીકેમાં પણ ઉમેરી લઈએ તો ચાલે.

હું આ વખતે હરમિયાન આજ વાત વિચારી રહ્યો હતો કે આ ખાપ પોતાની દીકરીના મગજમાં કેવી ઓટી છાંય પાડી ગયો હતો, કેવું ઝેર અભાવે રેડી રહ્યો હતો, કેવો દુઃખદ અને એક લેખે લયકર કીટ ગોઠવી રહ્યો હતો ! એટલામાં જ શોભાએ પૂછ્યું, ‘હે મોટાકામ, (તે પોતાના પિતાને મોટા કાકા કહેતી) માગથી બરાબર નહિ ભણાય ?’

મેં તરત જ વાત પલટાવી નાખી, પછી તમે પેલા રજનસમાર ભના પાસ મગાવવાના હતા, તે મગાવ્યા ? મળે એવું કંઈ લાગે છે ? મળે એમ હોય તો આપણે સાથે એમાં જઈએ.

તે વખતે તો વાત બદલાઈ ગઈ, પણ શોભાના મગજમાં તે દિવસે જે કીટો પેઠો તે નીકળ્યો નહિ.

બે ચર દિવસ પછી એક દિવસ હું પાછો ત્યાં ગયો હતો અને ગૃહપતિની રાહ જોતો આરામ-ખુરશી પર પડ્યો પડ્યો એક ચોપડીના પાના ફરવો હતો એટલામા ગૃહિણી ત્યાં આવી અને પુરીને કહેવા લાગી “અરે વાહરે શોભા, હું તો જાણ કે તું દાખવા ગયો છે, ને તું તો રમતમાં પડી છે ?”

“બા, શું કંઈ ? મારા માથું હું ખીંચી ગયું દાખલો ગણવા લાગી, પણ કંઈ બેસે જ નહિ..”

“ચાલ ચાલ, સનેટ લઈને બેસ ગયું ફરીથી”

“પણ બા, હું શું કંઈ ? મારા નસીબમા નથી તે ? દાખલો ગણવા બેસું છું કે માથું જ દુખવા આવે છે” હું સાંભળી જ રહ્યો, મારા અંતરમાં એક ચલચલથી પ્રસરી ગઈ

અને મને ખબર છે, તે પછી બે પાંચવાર એવા પ્રસંગ બન્યા છે મેં જોયા છે ને સાંભળ્યા છે, કે પરીક્ષામાં નાપાસ થયા પછી શોભાએ એ દોષ આપ્યો પડે ! ‘ગુરુ’ને માથે જ ટોળ્યો છે ‘ગુરુ’ ખરેખર આપ્યો પડે જ છે કે કેમ એની મને ખબર નથી, પણ પિતામહ તો આમાં ખરેખર ‘આડો’ પડી ગયો હતો અને મૂર્ખાઈથી છોકરીના મગજમાં એક દુષ્ટ બીજ વાનો ગયો હતો

બાપડી શોભા ! બાપડો પિતા ! બાપડી માતા !

***

અને આ એક લણેરી માતાની વાત છે

આડેક વગસના પુત્રને લઈને દાકતરને ત્યાં માતા ગઈ હતી પુત્ર મદિ સાંજે ચાલ્યા કરતો, એને ખાધેનું પચતું ન હતું, છતાં અકરાતિયા પેટ ખાધા જ કરતો બેપાંચ બેપાંચ દહાડે તાવે પટકતો કંઈ માથું હું ખતું તો કંઈ જાણ થઈ જતા, એવી કંઈ અટપટો રહ્યા જ કરતી

દાકતરે બધું જોઈ, તપાસ્યું, જાત જાતના સલાહો પૂછ્યા, બાધાપીધાની, લણતરની, સલાહની ફરીકત પૂછી, હેબીકાણી દેવ વગેરે બધું જાણ્યું દાકતર લલ્લા હતા, અને સર્વધ્વાન હતા અને પછી દાકતરે હાથેલા-માઈ કંઈ કંઈ અગ્રેજ સમજી શકે એવી હતી એટલે-કહ્યું “You see, Mrs so and so your son has very weak nerves He is irritable and unhappily will remain so for a long time till he can achieve a complete cure Meanwhile you must be very careful that no strain is put upon his nerves, Because if there is more tension he might go mad-mentally detailed so he should be dealt with very carefully and there should not be occasions of unnecessary unusual tension વગેરે *”

* જુઓની પહેલ, તમારા ફીકરના જ્ઞાનનું તું ખુબ જ નબળો છે, એવો સ્વમાવ ચિહ્નિયો છે અને દુર્ભાગ્યે, હજી લાંબો વખત સુધી એ સ પૂર્ણ પહે સાંજે થઈ જાય ત્યાં સુધી એવો જ રહેશે દરમિયાન, એના મન પર ને જ્ઞાનનું પર આસ કંઈ બોલે કે ભારણ ન આવે એ વિષે તમારે ખૂબ સલાહ રાખવી પડશે કેમકે જ્ઞાનનું પર ખૂબ તાણ થશે તો કદાચ એનું મગજ જમિત થઈ જશે એટલે સાચે વાતચીત કરવા અને બીજી બધી રીતે ખૂબ સલાહ રાખવી અને એનું મગજ ઉરફેરાય એવો પ્રસંગ યાજવો, બીજાજરૂરી તાણ કદી પણ ન કરવી

માતાએ પૂછ્યું: “એ, એ, એમ? બાઈ, સલાળ ગળીશું. પણ તમે જરા દવા બરાબર આપને એનો બાવો એકવડો છે, ને નરમ ગરમ ચાટ્યા કરે એટલે જરા બરાબર દવાની જરૂર છે.”

હવે આ કિસ્સામાં બન્નુ એવું કે મધી વાનચીત તો અંગ્રેજીમાં થઈ એટલે પેલા નવ વરસના બુચાને તે તો કેઈ સમજાયું નહિ, પણ તેમાંના એક-જ શબ્દ ‘મેડ’ જે ગુજરાતીમાં પણ અલણી જેવો છે તે એના કાન પર આખાદ પડ્યો અને એને સમજાયો-અલગત, પૂર્વાપર સંબંધ વિના જ

પણ પછી શું થયું તે જુઓ!

માતા બાળકને લઈ ઘેર ગઈ ત્યારે પિતા ઘરમાં જ હતો, અને કુદરતી રીતે તેણે દાકતરે શું કહ્યું એ પૂછ્યા કરી. એટલે માતાએ બધી વાત કરી અને ગુજરાતીમાં જ કહ્યું “દાકતરનું કહેવું એવું છે કે એના જ્ઞાનતણ બહુ નબળા છે, માટે ઉરકરાય નહિ, એની ખૂબ સલાળ રાખવી, નહિ તો એનું મગજ ઠોંધ વાર ખમી જશે અને એ માટે યક જશે. માટે બેદુ સંભાળ રાખવી.”

અને—

અને આ વાતો તે નવેક વરસના બુચાએ કોનાકાન સાંભળી!

બીજે દિવસે—

“કોકા, તું આવી રીતે બાત છડિ તે કેમ સાહે? બાઈ જા, એક કોળિયામાં કાંઈ વધારે નથી, નહોતો ખવાતો તો લીધો શું કરવા?” માતાએ કહ્યું

દીકરે જવાબ લીધો, “બા, તું ગમે એમ ધમકાવ નહિ, એમ ધમકાવશે તો હું કેઈ વાર માડો થઈ જઈશ”

ચાર માંચ દિવસ બાદ—

પિતાએ કહ્યું, “કોકા, તને કેટલી વાર કહ્યું કે તારે સાત સવાસાત વાગે કે ઘરમાં ચાલી આવવું. કેમ આવી જતો તથી? આઠવાઈ વાગ્યા સુધી કેમ બહાર રખડ્યા કરે છે?”

દીકરે જવાબ લીધો, “તે હું પેલાં મનુ મદાગજના નાનકા સાથે રમવા ગયો હતો.”

“જો, એ નાનકા જેવા મદા છોકરા સાથે રમવા જવાની પણ તને મેં એ ત્રણ વાર ના કહી છે તે છતાં તું જાણ છે. તને કેટલી વાર કહેવું? હવે જશે તો તને બરાબર લેવો પડશે, યા માટે તેને ત્યાં રમવા જાય છે? બંબરદાર હવે ગયો તો.” પિતાએ મોટે ધારે કહ્યું

“બાપુજી, તમે આવી રીતે ધરો પાડો છો તેથી માફ મગજ મજરાઈ જાય છે ને એંચાઈ જાય છે. મને કંઈ કંઈ થઈ જાય છે.” કોકાએ જણાવ્યું.

ને જાસ, ત્યારથી કોકાના હાથમાં મનસ્વી રીતે વર્તવાનું આ એક દર્શિયાં આવી ગયું છે ત્યારે ને ત્યારે “હું માડો થઈ જઈશ” એ વાક્ય એને જડ્યું એટલે એ માતા કે પિતાના માથા પર ફેંકે છે!!

બહુતર એ જ્ઞાન હશે? સમજદારી હશે? બહેલી માતાએ જે ભાગ્યે વાટચો દતો તે એના જ દીકરાના ધડતર આડે અને પગે આવતો દતો? દાકતર ઇંગ્લેન્ડમાં બોલનાં સહેજ (અનુષ્ઠાન આપેના પૂજને, છેડે)

વડોદરા રાજ્યનું વિલીનીકરણ

વડોદરા રાજ્યના વિલીનકરણ પ્રસંગે વડોદરાની ધારાસભામાં તા. ૨૩-૪-૪૬ ની બેઠકમાં, વિલીનીકરણ માટે સરદાર ઓ વલ્લભભાઈને આમન દંન આપતા ઠરાવ પર જે વિવેચન વડોદરા પ્રાંત પુ મંડળના મંત્રી ઓ ચિમનભાઈ, અમીને કયું હવે તે આ નાથે આપ્યું છે

મ. ગાંધીજીનો પ્રતાપ અને વડોદરા નરેશના નિર્ણય માટે આનંદ

જાતવ સૂત્ર્ય મહાત્મજીના પ્રતાપે લોહીનું આંક પશુ રીપુ પાડવા વિના દિદ આજાદ થયું દેશના જે દુકડા દુકડા હતા-તેના પાંદર દેશી રાજ્યોના જે સુર જીતજીતા હતા તેમના યોગનાઓ જીતી

(અનુસંધાન સમિતિ પ્રધાન)

ચૂક કરી ગયો, પણ તેને પોતાનું કહેવું સુચરતીમાં તા' ન જ બોલવા જોગો ખ્યાલ અને સમજદારી હતાં પણ ભણેથી માતા દાકતર ઇન્દ્રજીમાંજ બોલ્યો તે વાતનું મહત્ત્વ કમરૂંદસ્ય કળી કે સમજ ન થયું, અને પોતે કયાં શું બોલે છે તેનું ભૂનં ન રાખી ઘડી, પોતાના બાળકનું સમગ્ર માનસ બગડે તેના પરનો બધો જ કાણુ ચાલી નાંખ, કોઈપણ જાતના નિયમ કે ચિસ્તને ન પાળવા તે કટિનહ રહી સક એવી પરિસ્થિતિ ઉપજાવી મૂકી !

૨ બાળક ! ૨ માતા ! ૨ે ભણતર !

બાળક આગળ શું કરવું અને શું ન કરવું, શું બોલવું ને શું ન બોલવું, કયા વિષય તેની હાજરીમાં અચૂકપણે ટાળવા ધ' એ વાત બહુ જૂજ માન્યાપ સમજી શકે છે. ઉપર આપેના નમુના તદ્દન સાચા છે અને કદાચ એ જોને અકન ધ લાગુ પડી નાંખ એવાંય અનેક માન્યાપ મળી આવશે આ વાચકરામાં તાં પણ કટલાપન એમ લાગશે કે આ તો અમારું પોતાનું જ છે. અમારો જ કિસ્મો છે. એવા ઘણાં હોય તો તે આપણા દેશનું દુર્ભાગ્ય સમજવું ઘટે

બાળકની ઇચ્છાશક્તિ ઘણી કુમળી હોય છે. તેને ખિતવવાની જવાબદારી માન્યાપ પર છે, એમ કળવતુજ પડશે તેને નમળા ન પડવા દેવાની તકેદારી એ માન્યાપની ખાસ આવડત ઘટે, કાયમ તેમની વિચારણાનો વધવ બનવી ઘટે માત્ર વિચારણાનોજ નહિ, માન્યાપની માહોમાહેની ખાતરી થયોનો પણ ઉપના બને સાચા કિસ્સાઓ વાચ્યા પછી વીંચ્યાથી-ખરેખર ઘણા ગભીર લાગશે-પણ આસપાસ નજર કરતા એવું એવું ઘણું દેખાયાજ કરશે સ્વબાળકનું જીવિ હાસમાં રાખીને જ, તેના જીવનવિસ્તાર-જીવનપટ ખ્યાલમાં રાખીને જ માન્યાપનું બહુ કત'બ, બહુ વક્તવ્ય ધરાવું, ઘટે તેવા સમજદારીને અભાવે, નજીવી દેખાતી ભૂલો, સાવ સામાન્ય દેખાતા કથન કાયમને માટે બાળકને પશુ બનાવી જવાનો ભો જોવા તેવા નથી જ રહેતો

(" સંજીવન " માંથી)

—નરેશભાઈ વી માવાળા

[૫૧૫]

જુદી હતી એ દેશનું સળગત વાલન ક્યાં વિના તેનો ચોગ્ય વિચાર થઈ નહિ શકે એ વસ્તુ પૂર્ણ સરદારશ્રીને સમજાઈ હતી એમણે મધ્ય દેશી ગાજીઓને સમજાવવા તો તેમના વિચારોમા સળગત વિકાસ થયો અને પૂ. સરદાર સાહેબે તેમના મધ્યના દિલને વાતો સમજાવી તે પ્રભાણે આપણા શ્રીમત મહારાજ સાહેબને પણ આવાત મરાઠા અમનદર્શકે સમગ્ર દેશ એકરૂપ થયો એમણે અને એમા બધી જ દેશી ગાજીઓ ભળી જવા એમણે, જ્યાં હુનિયાનો હરોળમા દિ દુસ્તાન આગળ વધી શકે તેના પ્રતાપે વડોદરા રાજ્યને ભેળવી દેવાનો નિર્ણય કર્યો એ બધા આનંદની વાત છે

દેશપ્રેમી કે સ્વાર્થપ્રેમી ?

પેપરો વાંચના ને તો ખમગ દરો કે આ વસ્તુ અમુક એક વર્ગને ખૂબ છે તે વર્ગ એ હોત કે જ્યારે પ્રજામંડળ છેલ્લા ૩૨-૩૨ વર્ષથી જેની અખતા કરતુ હતુ તે વસ્તુ જવાનના ગમતના જ્યારે પ્રજાને પ્રાપ્ત થયોના વખત આવ્યો હતો ત્યારે તે વર્ગ કહેવા લાગ્યો કે 'શ્રીમત મહારાજ સાહેબનો દક્ષ અને સત્તા, અસાધિત રહેવા એમણે. તે પ્રજાના હાથમા ન રહેતી એમણે' પણ જ્યારે શ્રીમત મહારાજ સાહેબ પોતે યજ્ઞને સત્તા પ્રજાને મોપે છે ને વિધીનીકરણ કરે છે ત્યારે તે જ વર્ગ કહે છે કે શ્રીમત મહારાજ સાહેબને આવી સત્તા કેમ પડેયે ? અને આ સત્તા માટે વિધીનીકરણ માટે જુદી જુદી જાતનો બળાગો થાય છે, આ વગ દેશપ્રેમી છે, ગાજીપ્રેમી છે કે સ્વાર્થપ્રેમી છે તે જ સમજાવતુ નથી પરંતુ ૩૦ લાખની વડોદરાની પ્રજાને આવા વિષયો સાથે લેવા દેવા નહી આ તો પ્રજાના ખૂબ ખૂબ આનંદની વાત છે

સરિતામાંથી સાગરમાં

નાની અગિતામાંથી મહાસાગરમા જમીએ છીએ તે વખતે આનંદ કેમ ન હોય ? આ તો જગતની પ્રગતિ સાથે આપણો વિકાસ કરવાની તક મળે છે અહીં હું શ્રી નિહતેની વાત કહું, તેઓ જ્યારે ૧૫મી ઓગસ્ટ-આઝાદીદિને દિલ્લી ગયા હતા અને તે વખતનું વચન કહેતા કે, ત્યાં વિદ્વાનો અને શ્રીમતો પણ આ આનંદમાં નાચી ઉઠ્યા હતા અને કહેતા હતા કે 'આ વખતે લાઇ અમને કોઇ ડપા ડગને સંબંધતા નહિ શીખવાડતા અમારો દેશ હજારો વર્ષે યુવાઓમાંથી મુક્ત થઈ આઝાદ થાય છે, અમારો આનંદ ઉભરાય છે

કચડાપલી પ્રજાને સાથે લઈને આગળ વધવું છે.

આજે દેશી રાજ્યોની પ્રજાને પણ નાચવાનો પ્રસંગ આવ્યો છે તેઓ અત્યાર સુધી દબાયેલા, કચડાપલા અને અપારામા રહેના હતા અને જેમની નજર સામે મને અંતરજ હવે તેમને રાજ વિમાં લાગ્યા જ કરતુ હતુ અને ત્યાંની પ્રજાને ધનુ હતું કે આમાંથી મુક્તિ મળતી એક દળો વધે લાગ્યો કે શું ? પૂ. મરદાર સાહેબની કુનેદા ઝડપી પ્રગતિ થઈ અને રાજા મહારાજાઓએ જે સાર્થ અને મંમતિ આપી તેથી પ્રજાને કેટલા આનંદ થયો હશે ? વડોદરા રાજ્ય પ્રગતિશીલ ગણ્ય છે, પાંચ-૭ કરેડના ઉત્પન્નવાળુ રાજ્ય છે એ વડોદરા રાજ્ય જવા મદાર ગજનન પછી વધુ પ્રગતિ આપી શક્ય હોત પણ તે એકવી વિશાળ દષ્ટિ ધમવે છે કે બીજા નાનાં રાજ્યો પછાત રહી ગયા છે તેમને પાછળ ગણીને તે આગળ જવા નથી માગતુ.

મંજેડા મેત્રામ જેવા પ્રેમની પ્રજા ધમી પછાત છે, કચડાપલી છે ત્યાં જુદા જુદા પ્રસંગે પ્રજામંડળના મેવકાને એ પ્રજાની સાથે રહી નજરે જોવાના પ્રસંગો મળેલા છે કે ત્યાંના કોઠારો અને રજવાડાએ ત્યાંની પ્રજાને કેવી રીતે કચડી નાખી હતી અને પણ ત્યાં જવાના અનેક પ્રસંગ

પ્રાપ્ત થયા હતા. આપણે જે પ્રયત્ન કરી જાણ કરતા હતા, એમના દુષ્પરિણામોની કલ્પનાઓ કરતા હતા, તે પ્રયત્ન આવી મળ્યો કે જે પ્રથમ મત્ર કલ્પનાની યોગ્યતા તે પ્રયત્ન હવે સિદ્ધિને કિનારે આવી ગયો છે. એ વખતે પાછળ રહેલી પ્રજાને માથે લટકેલા આશય વચવાયા પાડી પાની કેમ રખાય ? આ પ્રયત્ન લાવવામાં શ્રીમત મહાગામ સાહેબે સમતી બતાવી તે આનંદની વાત છે.

પ્રગતિ વધી જશે.

કેટલાકનું માનવું છે કે આપી આપણા પ્રગતિશીલ ગાંધીની પ્રગતિ સ્વભાવી જશે પણ એમ માનવાને શું કારણ છે તે સમજવું નથી.

હિંદુસ્તાનમાં નેતામંડળ ધણી ઉચ્ચ કોટીનું છે, તેવું જામના કોન્ટ્રાક્ટમાં નથી, એ વાત સાલગીને ધણે આનંદ થાય છે.

વડોદરાની પ્રગતિ સ્વભાવી જશે કંઈ કાંઈ નથી હું સન ૧૯૩૭-૩૮ ના શરૂના મુદ્દામાં પ્રવાન મંડળનો દાખલો આપુ કે, તે વખતે વડોદરામાં જોર સાહેમે સ્વ શ્રી મોતીભાઈ અમીનને બોલાવેલા અને પુસ્તકાલય સમીતી તેમજ પોતાના ઇચ્છા પ્રસિદ્ધ હતી કે હું આ પુસ્તકાલય પ્રવૃત્તિને સાનય મુગ્ધ છતાં સુધી વિકાસ કરવા માથું છું અને તેમાં તમારી ખુબ મદદ લેવી છે. તો અત્યારે એ જ જોર સાહેબ નુમાનના વડા પ્રધાન તરીકે કે તે આજે શું નહિ આપી શકે ? દેશી રાજ્યો હિંદ સંઘમાં જોડાવાના એટલી સુધી પ્રગતિ થશે કે નહિ પૂરો વાત !

સ્વ. શ્રી. મોતીભાઈ અમીનની ઝંખના

શ્રી મોતીભાઈ અમીન હમેશા કહેતા કે ગંગાજ્ય મળતા પુસ્તકાલયપ્રવૃત્તિમાં ધણે વિકાસ થવાનો છે અને મારી પરમેશ્વર પામે એટલી જ પ્રાર્થના છે કે મને તેન સિવાય બનવા વડુ આપુલ્ય આપે, કે જે ભવિષ્યમાં એ ઉત્તમ કાર્ય થવાના છે ને જોતા હું ભાગ્યશાળી થાઉં.

વિકાસ સાધવાનો છે

વડોદરા રાજ્યની પ્રજા આગળ વધી છે તે પ્રજા મુત્તમી ધરાસભામાં મૂગી થઈને બેઠી નહિ રહે પોતાની યોજનાઓ ત્યાં મૂકશે અને જે વસ્તુઓ હિંદી સંઘમાં નહિ હોય એવી અહીંની સુદર વસ્તુઓ ત્યાં અમલ કરાવશે અને તેમાં વડોદરાના કાર્યકરો પૂરેપૂરો સાથ આપશે.

મારી વિનંતિ છે કે જ્યારે આપણે મુળ પ્રાદેશમાં ભગીએ છીએ ત્યારે આ વિનીનીકરણનો ખૂબ આનંદ લઈએ હવે આપણે ધણે વિકાસ સાધવાનો છે ત્યાંની રેલ્વે ક્ષેત્ર-ધણા બંધાવો જ ખૂબ વિકાસ સાધવાનો છે તેવે વખતે આ બધો યોજનાઓ કરવાની હશે તો બજેટનો અત્યાય નહોતો નહિ.

એક દશકામાં પ્રગતિ થશે.

આપ એમ ન માનતા કે આનો અમલ આવતી કાલે જ થવાનો છે આમ કેવી રીતે થઈ શકે ? હાનના મુશ્કેલ સંયોગોમાં ધડીંગ્મ તો પ્રગતિ સ્વભાવી જાય ! તેથી શું બગડી જવાનું છે ? અત્યારે હિંદ સરકાર પામે કરમીનો વિકાસ પ્રયત્ન બોલે છે ત્યાં સુધી મોટરોવાળા પાનેથી સુદક્ષેત્ર પર પેટ્રોલ વર્ક જરૂરમાં આવવું હોય અને કમિયોની મોટરો બધ સમ જાય તો પણ

ખૂબ પાડવાનું કાગળ શું છે ? દેશની પ્રગતિ પાછળ પ્રજાના વિકાસનું બહોળું ક્ષેત્ર છે ચોનરફ પ્રકારના લાવવા માટે આઝાદી છે જે રાજ્યો સાથે પાછળ પડી ગયા છે તેમને આગળ લાવવા માટે પ્રથમ પગલા લેવા પડશે આપણે બધા આઝાદી માટે આનંદ પ્રદર્શિત કરીએ અને એવી ભાવના ફેલાવીએ કે ૧૦ વર્ષમાં આપણે એટલા આગળ વધવાના છીએ કે જમતના તમામ દેશ આગળ દ્વિ દુરતાન એક આર્થિક દેશ દશે, એ જાતનો દિવસ એક દશકામાં લાવના રાખશે તો આવી પડવાને છે

સરદારશ્રી, રાજવી અને પ્રધાન મંડળને અભિનંદન

જે રાજવીઓ આ પ્રગતિ સાધવા માટે સાથ આપી ગયા છે તેમને આપણે આભારીએ અને માન આપીએ તેવી જ રીતે પૂજ્ય સરદાર સાહેબ આપના દેશની પ્રગતિનો વિચાર કરી રહ્યા છે. જેઓ પોતાની વૃદ્ધાવસ્થા હોવા છતાં દેશ માટે તનતોડ પ્રયત્ન કરી ગયા છે તેમનો આપણે ખૂબ જ આભાર માનીએ અને શ્રીમત મદનરામ સાહેબે વિનીતીકરણ કરવાનું જે પગલું લીધું અને તેને આપણા મંત્રીમંડળે સંમતી આપી તેમને આપણે અભિનંદન આપીએ છું આ ધારાસભાને વિનંતિ કરું છું વડોદરામાં જ્યારે સરદારશ્રીને શ્રીમતને અને પ્રધાન મંડળને એક યુક્ત અને મહાન પગલા માટે અભિનંદન અપાતો હશે ત્યારે લાવવામાં આવ્યો છે તો તે સર્વાનુમતે પાસ થાય એ યોગ્ય ગણાય અને તે માટે શ્રી પ્રધાન સાહેબને પણ હું વિનંતિ કરું છું કે, અવા સુદર કરાવને આપણે બધા દર્શથી આવકારીએ અને દેશની પ્રગતિ બધા મળી એક સાથે કરીએ

* સદર હગવ મળી ચર્ચા અને અસરકારક વિવેચનો પણ બારે બહુમતિથી પસાર થયો હતો

પુસ્તકાલય ખાતું

સાવંજનિક પુસ્તકાલય શાખા

જાહેરાત અંક ૮/૧૯૪૮-૪૯

વિષય:

પુસ્તકાલયની લક્ષ્યાંશ કરવા બાબત		
જ્યાં નાણાની સવડ હોય ત્યાં નીચેના પુસ્તકો તથા સામયિકો પુસ્તકાલયમાં વસાવવા મંત્રીઓને અમારી લક્ષ્યાંશ છે		
નામ	લેખક વા પ્રકાશક	કિંમત
૧. Food Shortage and Agriculture	નવજીવન પ્રકાશ મંદિર અમદાવાદ	૨-૮-૦
૨. જીવતા તહેવારો	...	૨-૦-૦
૩. ચિત્રાગદ્ય અને વિદ્યા અભ્યાસ (રવિજીવ અણીત)	...	૦-૧-૦
૪. બાળવાર્તાવલિ	...	૨-૦-૦
૫. સદાકારી મંડળીઓનો કાપડો	...	૨-૮-૦
૬. પ્રવાહ (માસિક)	...	૬-૦-૦
૭. સાવધાન (સાપ્તાહિક)	...	...
૮. આજેકલમ (સાપ્તાહિક)	...	...
૯. હિંદુ પંથક	...	૩-૦-૦
વડોદરા	...	...
તા ૮-૧-૪૯	...	...

ઉ. જી. પટેલ

મદદ વ્યવસ્થાપક

નવાં ડીટેક્ટીવ પુસ્તકો

લેદી કટારો કિમત રૂ. ૨-૮-૦ વી પી ખર્ચ ૬ આના.

ડીટેક્ટીવ યશવંતરાયને લેદી કટારાનો લેદ ઉકેલવા છવ સટોસટનાં સનસનાટીભર્યા સાહસો કરવા પડે છે વાચી પૂરી કર્યા પછી જ છોડવી ગમે તેવી તદ્દન નવી ડીટેક્ટીવ નવલકથા,

જનાઈન જામુસના જબ્બર સાહસો રૂ. ૨-૦-૦ વી પી ખર્ચ પાંચ આના

ન્યા સાધનસ પન્ન પોલીસ તંત્ર અને અનેક હાથવાળી જાજવસ્યમાન સરકાર નથી પહોંચી શકતી ત્યા પહોંચતી જનાઈનની જામુસી અને ચપલ છુદ્દિ દ્વારા અનેક ભોખમી સાહસો અને પરાક્રમોવાળી એક જ બેઠકે વાચીને પૂરી કરવી પડે તેવી નવીન જામુસકથા

ડીટેક્ટીવ કુમારગુપ્ત : કિમત રૂ. ૨-૦-૦ વી પી ખર્ચ છ આના જનાઈન જામુસના સાથીદાર 'કનૈયા'ના દીલ ધડકાવનારા સાહસકર્મો

મોહન મહારીના અદ્ભૂત પરાક્રમો . કિમત રૂ. ૨-૮-૦ વી પી ખર્ચ છ આના વાચીને પૂરી કર્યા પછી જ પુસ્તક નીચે મૂકાય તેવા દગ કરી નાખતા મોહન મહારીના પરાક્રમોનું નવું જ પુસ્તક

વસુમતી કિમત રૂ. ૩-૦-૦ વી પી ખર્ચ છ આના. પ્રેમ, સાહસ ને લેલપૂર્ણ રમભરી ડીટેક્ટીવ નવલકથા.

ખલાસ ધાય તે પહેલા વી પી ધી મંગાવી લ્યો.

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

લુક્સેવર્સ, પબ્લિશર્સ ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨

આ માસિક આર્થ મુદારક પ્રિ. પ્રેમ વડોદરામાંથી વાલજભાઈ નાંજુભાઈ અમીન (જી કામ.) એમણે પુસ્તકાલય સ સ મંડળ દિ ને માટે જાણી પ્રસિદ્ધ કર્યું તા ૧૫-૬-૪૯

આવું કહેનારો પણ ઘણા બાઈઓ અને બહેનો ગુજરાતના ગામડાઓમાં નજરે
 પડે છે. તેવાં બાઈઓ અને બહેનોને નીચેનું જોઈ પણ પુસ્તક વાચવા માડી,
 બે પ્રકરણ પછી તેને પડતું મૂકી દેવા વિશે અમારો પડકાર છે. 'શોખ નથી'
 ની વાત જુદી જ જમી પડશે વાચવાનો શોખ નહિ, લગ્નો આપોઆપ
 ઉત્પન્ન થશે, એવો અમારો દાવો છે

શ્રી. સુનીલાલ વર્ધમાન શાહ દ્વારા

જ્યોત અને જ્વાળા	શ્રી. ૭૦	રાજદત્તા	શ્રી ૪
ભસ્મરેખા	શ્રી. ૩૦	નીલકંઠનુ બાણ	શ્રી. ૩૦
તયોવન	શ્રી. ૩૦	પ્રણય અને પરિણય	શ્રી. ૪૦
કમધોગી રાજેશ્વર	શ્રી ૪૦	એકલવીર	શ્રી. ૩૦
હેયાની વાંટ	શ્રી. ૪૦	વિષયક	શ્રી. ૪૦

શ્રી. ચંદ્રનારાયણ રામા દ્વારા

પરાધીન	શ્રી. ૩૦	જન્મજ	શ્રી. ૪૦
--------	----------	-------	----------

અર્વાચીન રોગનું સર્વોત્તમ ઔષધ

ધન્વજળ	શ્રી. ૩	શકારિ	શ્રી. ૨૦	સેતુબંધ	શ્રી. ૨૦
--------	---------	-------	----------	---------	----------

આસાધ્ય ગણાતા રોગીઓ માટે

બકોર પટેલના ૨૪ ભાગ શ્રી. ૧૩ પાકાં પૂકાં શ્રી. ૧૫

એકજ પ્રમાણપત્ર

ગુજરાતની એક સાક્ષરપત્ની જણાવે છે : મારી દોકરી ૨૦ માં ને વાંચવાનો
 બિલકુલ શોખ ન હતો હું ઘણું રૂઢું પણ કદાચ વાર્ષિક મદિ. મેં છી
 'બકોર પટેલ' દ્વારા પ્રકાશિત તેને વાંચવાનો શોખ આપાદ્ય લાગ્યો !

ગાંડીજી સાહિત્ય મંદિર

અનંતવાસીને નાકે	હવાડિયો ચંકસો
ભૂલેખર, અંબઈ નં. ૨	મરત